kovačić

u registraturi

ŠKOLSKA KNJIGA · ZAGREB

Sadržaj

PRVI DIO

- Mir! Molim mir! - zaori dubokim basom koštunjava, dugokraka ljudina, čađava obraza i zaprašene kose. To bijaše gospodin Registar. Njemu u glavi bili su poredani svi oni silni akti što se vrstahu u velikoj četverouglastoj sobi od poda pa do stropa. Njemu se trebalo prijaviti, uljudno pokloniti i ozbiljno umoliti ako si htio porazgovoriti se s kime od njegove mnogobrojne čeljadi.

- Mir, velim! - ponovi on grubo. - Vi tamo, mladići, netom što ste usklađeni, ćeretate i nadvikujete se kano da ste novovjeki filozofi ili, s dopuštenjem govoreći, hrvatski literati. Svakako nijeste plod prokušane jurističke glave jer se naduvate i hvastate drzovitošću svojom. Bit će da ste djeca kakva mlada starca koji je netom otepao školski prah sa čakšira.

- Šta? Šta? Molimo, ne vrijeđajte nas! Nikakve protekcije. Mi smo svi jednaki!

- Vidiš ti njih, vidiš. Golušavci jedni, žutokljunovići, tepci! - mrmljahu zgureni starci u latinštini, miješajući je s kajkavštinom.

- Što zgundate, zaprašeni filistri? Verbecijanci. Ionako vam nije više ovdje mjesta. Po pozitivnim zakonskim ustanovama vi biste već morali spaljeni biti poput trulih stabala, koja ne nose nikakva ploda! - urlikaše sitan i grbav kicoš što ga je prekjučer referent poslao u registraturu.

Scandalum! Scandalum! Nečemurna impertinencija! - žvakahu krezubi starci, suspreżući svaku navalu strasti i konzervativnom zlobom mjereći grbava kicoša.

Prava si slika i prilika svojega vijeka. Da nijesi nakazan i drzovit, kako si blekan ne bi se ni znalo da bivstvuješ u ovom starom i časnom domu!

Sada je dosta, stari i novi vijek! Jedni ne imaju što drugim fali - pa basta! Mir! - opet će nešto tiše Registar, a to je značilo da je objektivan.

- Prijavio mi se - nastavi Registar hladnom prijatnošću - i moli riječ neki čovo, koji jest i nije naš drug. Spada i ne spada među nas. Ali on je svakako časno biće već po roditelju svom. Mnogi i ne opaziste ga. Koji ga pako znamo i vidimo, držimo da je nijem i gluh. On nije nikada riječi proslovio među nama. Nije verbecijanac, nije ungerovac ili... kako se sve već ne zovu ti vaši cimeri koji su vam vazda na jeziku, osobito vama mlađima...

- Čujmo! Čujmo! Što to gazda Registar danas zapliće i navija kano da je izašao iz sjednice berlinskih diplomata - šaptaše omladina.

- Da - odahnu i puhnu u zrak Registar - pita za riječ onaj čovo u crnom ruhu što je dobro zaključan u stolu našega gospodina registratora, komu slava i čast naše čitave družine!

- Slava mu! Slava! Živio! Živio! - orilo se dvoranom.

- Neka mu bude! Vičimo iz svega glasa. Nas je, doduše, lijepo poredao, ali nas je nekakvim debelim konopom stisnuo da nam malone popucaše rebra. Ali ipak volimo ovako nego kod referenta. Taj nas je razmetao po čitavom stolu. Živjesmo baš u raskalašenoj slobodi, ali prašina, muhe, bezimeni kukci što izlažahu iz zida već nam dosađivahu. Najgore pako bijaše da je noću znao dopuzati nekakav fin, uljudan i lukav lopov - - - kako mrmljaše referent - miš - miš! Taj se stao najprije igrati s nama; ma baš ugodan svat, pa je cvilio, mila majko, kano gusle kakva Paganinija. Al konačno - brr! Smuči se čovjeku kada se sjeti: miš - miš! Kako fin, pak ljudožder? O, majko moja, svoje fine, alabastarske zubiće zabadao u naša rebra, ruke, noge, glavu! I pilio i glodao da je strahota! Jednome drugu, čini se da će biti među nama, izjeo taj barbar iste moždane. Kada dođe referent, zapali najprije nekakvu dugačku i tanku smotku, a pepeo stresuje u prašinu što se po nama slegla. Iznenada pade mu iz usta cigara, zamumlja, prokune: - O, ti prokleti mameluče! Hm, hm! Sto je tu moglo biti?... - I referent je dugo mislio razglabajući spis, zatim pozvoni i dođe pisar. - Vidite ovu škulju u zapisniku? - Miš! - zinu ponizno pisar. - No tigar ne bijaše - osmjehnu se referent. - Umetnite pred tu škulju: "Nije istina i poričem." I tako su bili umetnuti moždani, namjesto onih što ih izjede krvolok. Ej, da kod ljudi mogu tako pomanjkale moždane nadomjestiti kano naš referent, to bi istom bio izum! - dovrši nadušak neki debeljković svoju pripoviječicu i iza kako se slegoše: "živio" i "slava", a podbradak mu se tresao, micao još dugo nakon svršetka pripovijesti.

Registar mlacnu zadovoljno jezikom.

- No, takvo što neće vam se lje u našem domu dogoditi. O, registrator namiriši te ljudoždere već osam dana prije negoli se spreme na put da pohode našu kuću. Jedanput se njih četvero ušuljalo u žakanjski vlak kojim se slučajno vozio naš registrator. On ih umah izmiriša, što nikomu ne bi na pamet palo. Kada se navečer rastajaše sa mnom izvadi nekakovu škatulju iz dugačkog kaputa: "Evo, skuhao sam kašu mudrim gostima, ako nas pohode. Prisjest će im." I on, bogami, podmetne i pite i kolača. Mirisalo je to čudnovato. Ja bih sam bio založio da mi, stvorovi od slova i papira, tovimo svoj trbuh kako ti živi sisavci. I dosta. Sve se smrklo. Mi smo dugo brbljali i brundali, stari i mladi, te napokon stadosmo hrkati. I mene ljudski uhvati grčeviti drijem: čitav dan me premetao nekakav stari odvjetnik sa žutom barokom, neprestano slineći prste i mažući moje listove, da mi se smučilo od vonja duhana što je zaudarao iz sline. Da toga ne bijaše, ne bi me u snu bilo uhvatilo vragometno štucanje i žgaravica, i ja ne bih vlastitim očima vidio onu divnu tragikomediju. Snivah da mi tura u grlo svoje slinave duhanske prste onaj stari odvjetnik i da me sili da na dušak progutam njegovu žutu baroku... Skočim iz sna... Nuto oblije me smrtan znoj, a kosa mi se naježi. Poznam ja iz starih vremena te morske pse. Dođoše doista drzovito. Umah se sjetih da su oni isti što se dovezoše žakanjskim vlakom jer bijahu u narodnom odijelu s čikošima i fokošima, a brkova divnijih negoli Hunjadi Janoš. - Kerem alašom! - viknu najstariji. Bio je negdje strašan požderuh: jedva si mu mogao zamijetiti sitne nožice ispod trbušine.

- A šta je to? - stade trti znoj i sukati debeli brk. - Kako to miriši?

- Milota! Tako se dočekuju gosti!

- To je u redu. Hrvati su - Hrvati, badava! Oni stari vrednjakovići i poštenjakovići kao što bijahu i prije osamsto godina za pradjedova naših! Nuto, braćo, tu ćemo se naseliti. Zalihe ima za epikurejske stomake naše i djece naše do dvadesetoga koljena! Pa da selimo u Ameriku? Kolika nesmotrenost od nekih naših liberalaca! Ali, što se ušćeretah kano da sam na bečkerečkoj obrtnoj skupštini? Tešik! Uh, to divno miriši. Niti blagopokojnomu kralju Beli ne mirisahu tako hrvatske šljive kada je za jednu granu podijelio kmetovima plemstvo! Tešik, rođaci!

I oni se stadoše častiti jelom što im ga skuha naš registrator. Neprestano hodahu srkati vodu na zdjelicu, pripravljenu za pokojnoga registratorova Kastora. - Baš se ljudski natrpasmo! - uzdahne zadovoljno trbušati i baci prvi uvis svoj čikoš i fokoš, zasuče brkove te stade đipati i jujukati da se tresao čitav ovaj naš dom. Onda se uhvate i ostala trojica. Nije dugo trajao taj ples. Stali se valjati, grozno cviljeti i cijukati, napokon gristi jedan drugoga. - Pakleni zalogaj! - hripao je u nesvjestici trbušati koga su nemilostivo drpali i grizli ostali, dok ga grčevi tako stegoše da mu se brci sastali s repom. - Čini mi se da putujem na drugi svijet! Uh, tako lijepo - pa tako brzo... - zavija on. Užasno se naduše sva četvorica i pocrkaše... Skuhao im kašu i poparu naš registrator! Odonda ne pamtim šta slično. Zato neka živi naš registrator!

- Živio! Živio! - kliče stari dom.

Već dugo što je mali crnoruhi čovo skočio iz registratorova stola. On mirno stoji, zamišljeno se smije složivši ruke na leđima te ravnodušno čeka dok bude na njemu red. Kada je gazda Registar dovršio svoju zanimljivu pripovijest, nakašlja se čovo dva-tri puta kano svi neiskusni govornici novajlije.

- A sada čujmo! - mahnu Registar govorniku.

- Vi me slabo znate ili pravije ne znate.

- Nekakva demokratička natruha. Niti nas nije oslovio pleno titulo! - mrmorila je straga stranka staraca.

- Čujmo, čujmo! - klicahu mlađi.

Govornik je, doduše, stao, ali ga dvostrani povici ni najmanje ne smetoše.

- Ne znate me - nastavi on povišenim glasom - ne spadam zapravo u vaš starodrevni dom. Da, ja i nijesam tamo u vašim redovima, na vašim časnim stolicama. Kada je tako, pravo da vam prije svega iskreno kažem tko sam. Jest: tko sam?... Vi netom pozdraviste tako srdačno našega registratora. A da je u vas organizma živih stvorova, ne dvojim da ga ne bi poklonstvenom deputacijom i mazbatama uvjerili o svojem lojalnom mišljenju i čuvstvima privrženosti.

- Dakako! To se samo po sebi razumije.

- Znajte dakle, ja sam vam srce i duša našega registratora. Ja sam njegova slika i prilika. Ukratko: njegov sam životopis. On me je sam napisao. A nastavlja to dan za danom, i zato je meni mjesto ovdje u njegovu stolu i pod ključem. Jeste li opazili danas? Nije on po običaju kod svog odlaska zapalio lulu i dimeći otputovao - ta ona dimi kano lokomotiva - nego je baci u kut, a na meni napisa: "Svemu bit će kraj!"

- Tako je! - uzdahnu lula. - Danas dogodilo se čemu ne ima pametara već dvadeset godina!

- A znate li - nastavi krepkim glasom govornik - što to znači kod ljudi: "Svemu je kraj!" Znači ono isto kada nas rastoče miševi i crvi ili kada nas uništi oganj.

- Znamo, znamo! Ne gudite tako didaktično i tako zorno! - mrmljahu starci.

- Istina je! Ima nas nervoznih i slabih... - dometnuše mladi.

- Vidite - uhvati opet riječ registratorov životopis - ja, koji krijem u sebi sve tajne njegove, držim da on više i neće među nas doći!

- A, a, a! Promjena vlade, a možda i sustava! No to bi nam još trebalo! Takve novotarije drage volje poklanjamo ljudima i drugima njima ravnim sisavcima! Nazdravlje!

Pojavljivala se tiša pa sve jača halabuka.

- Upravo zato jer tako držim - nastavi životopis - otkrit ću vam danas svoje tajne ili bolje životopis registratora. Ne bih ja toga činio da me je on napisao onako kako ste vi drugi pisani. Budući da je pako on izumio posebno pismo koje samo on može odgonetavati i razumjeti - ostao bih ja zavazda neotkriven. Znam da će me odatle umah izbaciti i da će me sramotno nestati: budi da u mene kramari zamataju svoj pljesnivi sir i druge odurne ljudske stvari, budi da me žrtvuju svemogućemu Molohu: vatri. Iz života svoga roditelja registratora crpim odviše gorkih iskustava a da umišljam kako će nakon njegova života koji učenjak razglobiti one bajne hijeroglife kojima je registrator išarao moje tijelo!

- Ah, učenjaka, učenjaka oslobodi nas bože! Ljudi i drugi sisavci kako-tako; ali učenjaci - to su nekakvi dvospolci, prijelaz iz neorganičkoga k organičkomu životu... - stao je tuliti iz akta "liječnički nalaz" o raščinjenom želucu nekoga vegetarijanca.

- Kakav je to barbarski glas?! A rimsko pravo? A Gajeve institucije? A Unger, a Stubenrauch, a Nippel!? Fuj! Koja li bruka na civilizaciju! - usplamti neki svježi alegat da mu se nozdrve zapjeniše od gnjeva i bjesnoće...

Registar strignu obrvama i smiri se buka.

- Prije pako - nastavi životopis - negoli vam počnem otkrivati samoga sebe, obećajte mi već radi časti registratora da me nećete prekidati.

- Nećemo! Nećemo! Počnite samo, da čujemo! - vikahu najjače oni koji baš netom prekidahu govornika.

- Za to skrbim ja! - zaori uvrijeđeni Registar - Mir! Govornika molim da nastavi svoju povijest. I zavlada grobna tišina.

*

Zapisci registratora, gospodina Ivana Kičmanovića, raspredaju se ovako...

*

Ah, kako li počinje moje školovanje! Otac mi - nazivahu ga veselim Jožicom Kičmanovićem s nadimkom "zgubidan" - nije poznavao ni pedagogičko-didaktičkih teorija ni prakse. Seljak naš stare korenike i zlatnih vremena ne razumije se ni u čitanje ni u pisanje. Pa stoga neće valjda nitko moći zaključiti da je moj otac čitao kakve moderne pedagoge. Ali pošto sam u svom životu pročitao Rousseauova Emila, držim da je poput svih drugih seljaka najviše u praksi provodio njegova načela, za koga je dakako toliko znao i mario kano i Rousseau za moga oca "zgubidana".

Seljačka se naša kolibica sastoji polovinom od velike, četverouglaste sobe s ogromnom peći, na kojoj u cičoj zimi svi spavamo, a polovinom od pregrade za blago, perad i druge sitnarije. Ne nalazi se u selu, nego na visokom samotnom brežuljku, obraslu na istočnoj strani šumom i borovicom, a na zapadnoj vinogradom. Tako su i druge seljačke kućice rastepene naokolo.

Mi smo ipak općili s tim našim raspršenim susjedima. Žene su polazile u pohode na razgovore, muškarci na pilo, a djeca na igranke. Nije smetala udaljenost ovakvim dobrim susjedima ni u međunarodnim stvarima: babe se vrlo često svađaju, a katkad i počupaju, nadvikujući jedna drugu sa protivnih bregova - kao kokoši, kada zakokodaču svaka iz svoga dvorišta. Muškarci sa dva brijega srdito se pogledaše, zagroziše pesnicama, pljunuše jedovito ili pokazivahu jedan drugome ljutiti poput risova takozvane "fige". A kada bi došlo do ultimatuma, spuštao se jedan i drugi sa svog brijega derući se: "Misliš, da se ja tebe bojim, da ti tvoga..." pa ili se u dolu između takova dva brijega uhvatiše ukoštac, što je uostalom bivalo vrlo rijetko i što je tada bilo također gorkim predmetom župnikove nedjeljne prodike; ili, dok stigoše u dolac, ohladnjela je žestoka krv, pa su se opet uspinjali svaki na svoje brdo mrmljajući ili vičući: "Mislio si gološavče, smrdljivko, užgislamo, hladimuho itd., da te se bojim! He! he! he! Pokazao sam ti, da se ni najmanje ne bojim, ti buhinja žuči!"

U takovim seljačkim prijeporima osobito se isticaše moj otac. Nadimak "zgubidan" postojao je od pametara. Ali taj je nadimak mome ocu umah nagnao krv u glavu, a bjesnoću u srce. Inače je on vesela ljudina, ta bijaše seljački muzikaš na takozvanom "bajsu". Dakako čitavom našom okolicom nije se u nijednoj kući svadbovalo, da nijesu potcikivale melankolične strune družbe moga oca uz dudanje njegova otrcanog i izrabljenog "bajsa". I premda ova umjetnička družba nije zaostajala za naprednom strujom, dapače vazda bi iznenadila "slavnu svadbenu svitu" kojom novom melodijom, prenesenom bogzna otkuda, najčešće sa preko Sutle od trubentaša, ipak je bila na glasu jedino radi krupnoga humora i debelih šala moga oca...

Ali tako obljubljen svadbeni veseljak znao je biti kruta svadljivica u našem susjedstvu i jezičav poput kakove babe. Danas međaši, sjutra neznatan poljski kvar, ako se primjerice doklatilo susjedovo krmče i razrovalo gnoj, ili obijestan dječak bosonog progazio slog, na kojem bijaše posijana salata: sve bi to raspalilo moga oca i on je stao vikati, da mu se trostrukom jekom odvraćalo od susjednoga brijega. Ti ovo, ti ono; ti taković, a on onaković - dok se napokon nije čuo i kleti nadimak "zgubidan". "Jesi, jesi zgubidan, kako i tvoji stari bijahu. Da si čemu, ne bi ti kućerak visio poput otkinute gube na hrastu!" I kada je doprlo ime "zgubidan" do naše kuće, jednoglasno zabrbotaše svi purani u dvorištu, kokoti zakukurikaše, kokoši se uskokodakale, pa i ista mršava kravica stala tuliti. Pas šarov, koji je mačke natjeravao oko plota, napustio mačke i stao zavijati, kano da na mjesec laje. Mi djeca uzvrpoljismo se: "Bit će zla!" dok nas je majka, vazda tiha voda, a radina kao crv, mirila opominjući blago: "To se vas, djeco, ništa ne tiče! Japa - tako ona nazivaše oca - budu već sve uredili. Svađa i vika sa susjedima samo njim patri!" Majka je poštivala oca (govorila mu "vi"), što je također zaudaralo po starim zlatnim vremenima.

Moj otac pograbi nevelik kolac s drvocijepa i poleti nizbrdo. "Dođi mi samo, dođi, tate, uzurašu, cvilidreto jedna!" - I susjed naš krene sa svoga brda. Zvali ga "kanonik". Čovjek malen, nabit, krupna, kratka vrata i debele, jake glave. Ja također, kakogod sam malen bio, istrgoh se majci iz ruku i odskakah za ocem. Čitavo mi tijelo drhtalo, da mi svi zubići klopotahu. Srce je tuklo, malo da me nije zagušilo u grlu.

I doista sraziše se "zgubidan" i "kanonik". Moj otac, čovjek suh nasađen na dugačkim, tankim nogama, opuhnu baš ljudski maloga "kanonika". "Vidiš ti vraga!" zatuli gotovo plačno mali, a ja da prasnem u smijeh od zloradosti, ali smijeh mi zape u grlu, jer u trenutku svalio se moj otac potrbuške, kako je dug i širok, u obližnju lokvu punu blata bez vode. Mali susjed spodbio mu noge i nekoliko put opalio šakom po leđima, da je po zraku škljocnulo kano od udarca prazne stupe. Ja izgubih pamet: skočih u grm, da nađem, da istrgnem nešto i da poletim na "kanonika". Dotle se moj otac osovio te pognjuren i

zaprljan uzeo put pod noge uz naše brdo... "Gledaj, gledaj maloga jarčića zgubidana, i on bi se već tukao!" - zahohota porugljivo susjed i da će na mene. A ja skok te bjež' za ocem što su me noge nosile... A kleti "kanonik" potoptao nogama, kano da bježi za mnom da me uhvati - tako obično djecu plaše: - Drž' ga, drž'! - Ja skoro izgubih dah, ogledam se i opazim groznog susjeda kako migolji svojim brdom kući, dok se moj otac osvijestio i junački obustavio na polovici našega brijega, vičući i blatnim šakama prijeteći: - Pokazao sam ti, dobio si svoje! Alaj sam ga opuhnuo da se patuljak valjao kano jež po travi! - Hvastaj se, hvastaj, zgubidane! A pitaj svoje duge krakove koliko se junaštvo u njima krije! Bježao, mila majko, kao da si mu mlinske kotače zavrtio u trbuhu! Ded broji svoje masnice, zgubidane! Dođi k meni, dat ću ti zečje masti da namažeš masnice i ohrabriš svoje zečje srce, zgubidane! Ali da! Namazao se blatom. Po njemu prljaju race i guske, pa će i tebi hasniti! odvraćao slavodobitno susjed, koji je po svojoj prilici pogađao pravu istinu.

Kada opet nastade mir, mene je zaokupila neopisiva dreselost i stid. Nikako ne mogoh protumačiti zašto je moj otac onako bježao pred susjedom. U takvu razmišljavanju nije mi ni na um palo da pitam samoga sebe: zašto sam i ja bježao! Ali, kako je ugodno bježati i pobjeći pred jačim dušmaninom! No moj otac, koji bijaše za mene najjači, najmudriji, najhitriji, najbogatiji od svih ljudi - ovako sva dječica misle o svojim roditeljima - što ga je snašlo da se dao u bijeg pred onim patuljastim "kanonikom"? Oh, da li se on doista oćutio slabijim od njega... I ta misao me rastuži i duboko se zarije u srce. Onda me zaokupio stid: pobjegoh u šumu, tamo se isplakah i zaspah.

Ona je svađa davno već minula. Moj otac i mali susjed izmiriše se u seoskoj krčmi, izljubiše se i stisnuše desnice. Otac se smijao svomu bijegu, a susjed "kanonik", kako ga je otac opalio kolčinom...

No ja nijesam mogao zaboraviti patuljasta susjeda i njegovu rugalicu: "Mali jarčić - zgubidan, i on bi se već tukao!"...

Pamtim još dobro. Zavladala silna studen u našim bregovima. Snijeg visok da je milota. Otac mi je načinio male saonice, i ja se po našem brijegu sanjkam bos, jedva u košulji od krutog konopljenog platna. Noge mi crvene ko skrlet, a ruke i obraz modri. No što je sve to prema sanjkama i snijegu! A bilo u kući kruha i sira i mlijeka. Majka bi kadšto umijesila pogaču, dok nam djeci otac dodavaše vina da ne obolimo od nazebina i na grlu! Moja braća bijahu manja od mene, najmlađa djevojčica tek je tepala. Svi oni proboraviše ciču zimu na ogromnoj peći, koja bijaše dan i noć topla. Otac je često izbivao po svadbama sa svojim veselim "bajsom". Nekoga dana snađe me želja da ljutom zimom i uskim utrenikom odem do susjeda "kanonika". Tamo bijaše djece ko u ciganskom logoru, sve jedno drugome do uha. Oni veliki bijahu lukavi i hrabri. Ej, bit će belaja! - uzveselih se ja. Svoje saonice na leđa i ja bos s jednog brda na drugo. U susjeda stariji se krste od čuda kako sam mogao doći tako daleko bos. A dječaci i djevojčice hvataju za moje saonice: - Sanjkati, sanjkati! - Pak jedni pograbiše čizme od svojih starijih, a drugi, videći mene bosa, usmjeliše se i oni golim nožicama u snijeg. Osvojilo njih pet-šest moje saonice pak smuc nizbrdo, da je sve zviždalo i pucalo. Ja, gospodar saonica, pljesnuh radostan rukama i poletim bos za saonicama. Lete one, najednom zapnu o nekakav greben u snijegu, izvališe se, a djeca pofrkala u dubok snijeg kano da si orahe pobacao. Eto silne vriske i cike, a ja u smijeh. Ali mali moji susjedi stadoše užasno drečati u dubokom snijegu. "Kanonik" poleti iz kuće. Njegovo lice bijaše onakvo kano i onda kadno se porvao s mojim ocem. - Ti si svemu kriv, zgubidanoviću! - zaprašti ljut, uhvati me iza zatiljka za košulju konopljaču i baci u najdublji snijeg. Meni bijaše kano psetancu kada jadnika pljusnu u sredinu jaruge. Stadoh lamati rukama ko da plivam. Ali snijeg je visoko nad mojom glavom. - Zraka! Zraka! - Ja baš ne vikah tako, no mislim da sam pijukao, ali nijesam čuo niti sa-

moga sebe niti čiji drugi ljudski glas. Malo odahnuh i odmorih se, zatim napeh svu snagu i pomaknem se u snijegu dok ispod nogu osjetih nešto tvrdo. Nogama napipljem tvrdinu, zaskočim uvis te oćutih da mi je glava nad snijegom. Ja makni i mahni lijevo pa desno dok se teškom mukom ne izmotah iz utrobe snježnoga zapuha. Pogledam obzorjem, a "kanonik" nosi i vodi svoju sitnu družinu koja je još cviljela od studeni i prepasti što ju je malo obrlatio snijeg. Daleko pod brijegom ugledam svoje saonice, natovarim ih na leđa te sav mokar, cvokoćući zubima, pobrah se na naše brdo. Spravim saonice pa se mokar zavučem na peć među braću, ne priopćiv nikomu svojih ljutih nezgoda. Mati, koja je prela kod prozorčića, primijetila je samo: - Ej ti si, vragolane, negdje ljudski promjerio snijeg. Ta sav si mokar kao miš. - U tom i braća pritiskahu na mokro, studeno i pomodrelo lice i ruke svoje tople ručice i glačahu mi mokre vlasi. A moja sitna glava razbijala se mišlju: kako li je okrutan čovjek taj naš susjed "kanonik". Bacio me u snijeg pa me pustio onako, dok je sve svoje zamusance iskopao iz njega. A što bi bilo da se sam ne izmotah iz zapuhice, da se smrzoh, da ostah u snijegu?... Da mi samo nije nazdravio: Zgubidanoviću! Kako se on mogao izmiriti s mojim ocem? Itd. No ja sam mučao i nikomu ne kazah ništa...

Otac je došao kasno u noć sa svadbe i sve nas probudio. Doturao mesa i kolača, a mi se lijepo i veselo gostismo. Meni valjda bijahu najslađi izvrsni svadbeni zalogaji; ali ipak vazda mišljah na našega okrutnoga susjeda, toga maloga "kanonika"... Treći, četvrti dan oboljeh. Stislo me u grlu, žarilo me u prsima, plamtjelo u glavi a sijevalo u očima, te neprestano nekakve crvene, modre i zelene iskrice titrahu preda mnom... Sjećam se da je mati teško uzdisala brišući suze... da su me mala braća često spominjala, a najmanja sestrica tepala: - Ivica bjatac bubin... - Sjećam se da je otac bio smrknut... da je iz ljekarne, čitav dan hoda udaljene, donesao nekakvu mast i kolačiće te sve bacio kroz prozor... - S tim ludorijama bih ga utukao... - Pa se doteturala seoska vračara, opipala me svega. Valjalo mi na dušak jako udisati u njezin šiljasti nos, A ona je donesla nekakvih ljutih trava. To se kuhalo, varilo i miješalo. Zatim su me kupali, a baba mazala, natirala i previjala da mi kosti od muke škripahu... Konačno sjećam se da sam ustao, ali nijesam mogao hodati... I to je minulo, a kada prvi put izađoh na zrak: voće je svuda cvalo, bregovi se zelenjeli, a iz šumice navalio miomiris. Braća nabrala silu božju bijelih jaglaca, a najviše snašala mi ih u krilo mala sestrica potcikujući: - Hvaja boju i maki božoj, bjatac Ivica zdjav!... - Ipak nije u tom razdoblju prošao ni jedan dan, a da se ne sjetih našega susjeda "kanonika".

I dođe jesen... Ja opet zdrav i veseo i puni me bregovi bijahu. Svaku pticu poznavah u šumici kraj kuće, sa svakim stablom razgovarah. A zavidio sam i glogu i trnju i kupinju i oštracu borovice kad bih se sjetio našega patuljastoga susjeda... Eh, da sam trn, kako bih ga u potaji gdje u travi dočekao i zabio se u golu petu njegove noge! Oh, da sam kupina ili glog, kako bih se uhvatio za njegove tvrde ruke i ogrebao ih da bi mi sve voda zalijevala usta od milinja! Oh, da sam oštrac borovice, kako bih pogladio i pržio njegov tupi nos i njegove zagasite obraze! I kada sam na dugačkom užetu vukao našu staru, dobru kravicu plavku, kako sam zaviđao njezinu podrugom okresanom rogu i njezinu dugačkom repu! Ah, kako bih trknuo u rebra našega susjeda "kanonika" da sam plavka! Eh, kako bih ga švignuo preko lica ovim metlastim repom!

Neke nedjelje prvih jesenskih dana plandovah s malim svojim kolicima po našem i susjedovu brijegu. Kolovozni puteljak spuštao se nizbrdo na jednom i drugom brijegu, a na onom susjeda "kanonika" vodio lijepo mimo lokve koja je dijelila naš brijeg od susjedova i u koju se moj otac izvalio kad mu je naš susjed spodbio noge kod one svađe.

Ja sam lijepo tuda vozikao svoju malu braću, ili sam zauzdao rudo na kolicima poput konja te krmilareći njim sam se vozih na kolicima koja su letjela nizbrdo. U tome uvještih se upravo do majstorije.

Rečene nedjelje čeprkao čitav čopor raca i gusaka po dubokom i crnom blatu one lokve, a nešto malo vode što je stajala nad blatom pretvoriše baš u gnusnu kaljužinu... Moja braća sjedila na brijegu, a ja mimo bare vozah čas njih čas sebe sama. Kad eto odnekuda našega susjeda "kanonika" i moga oca. Susjed bijaše veseo i zadovoljan, a tubasti nos crvenio mu se na garavu licu kao makov cvijet sred zelene pšenice. Bio je od pete do glave u bijelom, finom svečanom ruhu. Visoke čizme, nov okrugao na lijevo uho zavrnuti šešir i modar nacifran prsluk podavaše mu lik staroga seoskoga kicoša... Moj otac oborio glavu, zamišljen i turoban, te bi katkad ispod oka pogledavao mene.

- Što si mi se tako nasmundurio, moj Jožica, kano da su ti strune na "bajsu" popucale? - reče susjed ocu koji je sjeo na zeleni brijeg, ali nije gledao moje krmilarenje kolicima. - Bit će fratar, bit će škriban, pop, oficir, frajt, kaprol! He, he! Znat će što mi ne znamo niti naši pređi: čitati i pisati! Danas su vremena takva. Došao Antikrst na svijet! Do danas su kokošja jaja izvaljivala samo piliće; od danas se iz njih izvaljuju oroslani! Velim ti, oroslani! Naša djeca treba da su pametnija od nas: valja im znati čitati i pisati! Tako zapovijeda Antikrst! Hm, nijeste vi mene slušali... Kada su nam onoga adrapovca školnika, gološava prtena bijelonju, svraku u kaputu, naslali ovamo i objesili o vrat, rekao sam ja: "Potjerajmo ga vilama i motikama, pa se neće lje ni jednome više račiti u naše brdine nositi Antikrstovo evanđelje: čitanje i pisanje! Čitaj i piši ti vragu i njegovoj materi a ne mi seljaci! Zar ne imamo dosta gospode za te čarolije? Pa šta ćemo s gospodom kad budemo mi svi znali čitati i pisati? Ako bi tikve same rasle i rodile, zar bismo mi trebali orati, kopati i gnojiti! He? A gospode treba da bude: tako bar prodikuje naš župnik." A čim si me ti počastio? Bolje da si zadudao u svoj oguljeni bajs. "Ti si stara zvekasta kvrga-glava, moj kanoniče! Hoće nam se baš tamnice i vucarenja po sudovima! Poslao ga zakon, a zakon je od boga!" - mudrovao si ti i uza te ostali. Na, sad ga imaš! Upisali moja dva i tvoga Ivicu! Sada pripni na svoj stari bajs kravicu plavku neka je na pašu po međašima on vuče mjesto Ivice. A Ivica će biti gospodin. Samo se žuri da mu kupiš tursku lulu da se u njoj izvali, a kroz kamiš noge pruži! He! - uščavrljao se susjed "kanonik", pušući u zrak, dok su mu rumene nosnice zlobno titrale na mene kano da će opet: "Ej, zgubidane"...

Moj otac je mukom mučao te je pustio da susjed po miloj volji mudruje. Ocu bijaše jasno da susjedovo zvrndanje podžiže židovski "špiro", koji se također dotepao s Antikrstom...

- Ej, deder, sinko Ivica, golube moj - ta sutra bit ćeš gospodin! Ta već te vidim kako čitaš pravicu, a pišeš krivicu za seljačku kravicu... Deder amo svoja kolica, povezider mene niz to naše staro brdo po tom lijepom našem putu koji ne sagradiše ni pismoznanci ni kaputaši!

Ovako se domislio naš susjed "kanonik".

- Vas da vozim, susjede! Ta vi ste preteški, satrt ćete mi kola!

- Neću, golube, ne! Samo ti povezi!

Moj otac kano da ništa ne čuje, pa se i ne miješa u našu prepirku.

Ja pogledam nizbrdo, pogledam baru i čopor raca i gusaka u njezinoj kaljuži. Ko munja mune mi misao... Ah, trn! Ah, glog! Ah, kupina... i moj otac, kako je dug i širok, u toj bari... i ja u dubokom snijegu mokar ko miš... Vidiš, vidiš!... "Zgubidani"... I svrnuh oči na svoja kolica i promjerih ispod oka okrutnoga susjeda, maloga "kanonika"...

- Da vidimo! Ali ne krivite mene, susjede, ako slomite kola; ako se što dogodi... vi ste teški, susjede...

- Gle ga, kako već mudruje! Još nijesi apostol Antikrstov... još...

I on se natovari na moja kolica, u kojima je nešto škrinulo...

- Povuci...

On je nerazumljivo mrmljao, a ja sam naslućivao da je to mrmljanje glasilo: "zgubidane"!

I ja povukoh nizbrdo. Kola poletješe...

- Tako, tako, apostole, he! - vikao susjed "kanonik".

Mjesto mimo bare ja zakrenuh kolima prema bari... Odmakoh se hitro... Svega toga nije mogao opaziti pripiti naš susjed, koji se kočio kano kakav grčki junak kada se vozi na olimpijske igre...

Što bi trenuo... pljusk!... I kola i naš dobri susjed, mali "kanonik", štropoštaše se u kaljužu i u duboko blato lokve koja je dijelila naš brijeg od susjedova i koja bijaše zajedničko kupalište naše i njegove plivaće peradi...

Guske i race iznenađene stadoše užasno kreštati i krilima prhati... Ni onda ne bijahu tako zatečene kad slavnim Rimljanima spasiše Kapitolij... Uplašene jedne gačući prše iz bare k obali, a druge drečeći dižu se u zrak... Kakva je to avet pala iz zraka u njihov posjed? Je li zmaj? Je li kakva ogromna žaba? - kano da pitaju jedna drugu u svom siktavu sanskritu...

Moj otac, prije tmuran i zamišljen, sada se uhvatio objema rukama za trbuh od silnoga smijeha...

- To je Antikrstovo maslo, susjede! Sam on mogao te je nadahnuti da tako star i velik junac ideš se voziti na djetinjim kolicima niz to strmo brdo! O! O! O...

Ja hitro skočih na naš brijeg, ne pitajući više za kolica te naslađujući se sa svoje majstorije, a tobože zdvojno podvikujući: - U pomoć, u pomoć! Ja nijesam ništa kriv! Ja sam rekao susjedu da je pretežak za moja kolica...

- Pa i nijesi i ne možeš ti biti kriv! - utješi me otac, daveći se od silnog smijeha.

- No te masti i te kihavice! Ne boj se, Ivica, neće se naš susjed u blatu utopiti... ne... Ha... ha... ha!...

I doista, naš susjed "kanonik" pomolio najprije ruke, onda glavu, a onda polovicu tijela... Sjećam ga se dobro: bio je sličan onim mučenicima koje okrutnik Neron omaza smolom prije negoli ih dade mjesto bakalja upaliti... Guske i race sada još jače drečahu, a sa drečanjem i gakanjem miješahu se kletve i gromko kihanje "kanonika"... Purani brbotahu po obližnjim bregovima, djeca napustiše igranke, žene prekinuše nedjeljno ćeretanje te se sletješe oko našega susjeda...

Nitko ne bijaše tako sam sobom zadovoljan i tako široke volje ko što "mali jarčić" - "zgubidanović", naime ja. Nitko se nije toliko smijao kao stari "zgubidan", naime moj otac. Nitko nije tako zlovoljno tulio i tako kukavno jecao i proklinjao kako naš okrutni susjed, mali "kanonik". Nitko nije tolike nadimke ishitrio kako babe kod nedjeljne dokolice. I nikada nijesu pernate brbljavke, naime race i guske, tako uzrujano drečale i gakale kako to bijaše te jesenske nedjelje... Šilo za ognjilo! Ja sam sada onako ponosno skakao i veselio se svome danu kako sam se onda zavukao u šumicu i plakao od stida kada sam zajedno s ocem bježao pred našim malim, strašnim susjedom.

*

I ovim radosnim i slavnim danom moga djetinjstva počelo je moje školovanje!

Ivice, sutra te vodim u školu. Nijesu mi te htjeli otpustiti! - reče otac navečer i obrati se k majci:

- Dobro, ima li dijete čistu rubeninu? Čizmica, razumijeva se, zasad ne treba: još je tako reći ljeto, premda su već svanuli prvi jesenski dani.

- Ima rubeninu, ima! - uzdahne majka. - Pa kako to, škola? Pa zašto nam ga ne pustiše gospoda? Što njemu treba škole?

- Što ćeš? Tako ti je na ovom svijetu. Znaš, nijesam ni ja tamo šutio. Rekoh im svoju baš odrješito: Evo, kakve su to nove pravice? Prije bijaše otac gospodar svome djetetu na život i smrt. A danas? Tek je počelo raspoznavati roditelje, već čeka učitelj sa šibom da ga predaš u njegove ruke. Kada je ondje potratilo nekoliko godina, jedva mu pahulje nikoše ispod nosa a već ga traže gospoda u vojsku. Odanle ti dođe na vrat, na muku i tegobu. Ništa mu nije pravo: naučio se kleti da je strahota. Ne miriši mu motika ni plug. Samo se naduva, povlači po krčmama i junači u tučnjavama!

- Muči ti, Jožina - župnik će nato. - Ti si muzikaš, pa razumiješ više od ostalih. A nije li ti drago da znaš više od ostalih? Ha? Reci. - E, to je istina! - zavrtim ja glavom i pogrebem se smeteno iza uha. - A čitati i pisati - nastavi župnik - nije li to mnogo više od muzike i bajsa? Danas su, dragane moj, teška vremena. Svaki dan ima nas više, zemlja je manja, a nama je sve tjesnije na njoj!

- Sve su to gospodski računi! - prekine župnika naš susjed, mali "kanonik". - A mi nećemo da nam se djeca pogospode: Aj, jok! Čast svoj gospodi! Ali mi im poklanjamo gospodstvo. Djeca mi ne budu ni kuhana ni pečena po školama. Kruh ne bude rastao od prolijevanja tinte, već od gnoja. Mi ne živimo od šaranja pera po papiru, nego ti valja ljudski huknuti u šake, pak zadrijeti plugom i motikom u tvrdu kost zemaljsku. Šta bi nam bila zemlja preuska i pretijesna? Ta vi, gospodine župniče, svake stare godine čitate da nas je više umrlo negoli ih se rodilo. Vam, gospodo, čast, ali vam je zemlja svaki dan tjesnija i uža, jer izmišljate nove fabulije, i zato vas ima svaki dan više!... - I da nije pandur zaprijetio jezičavu "kanoniku", on bi tri dana gospodu vjetrio i češljao slijeva i zdesna. Oni ga slušahu, ali mu nijesu mogli odgovoriti, nego se pogledaše, osmjehnuše i jedan drugom nešto "zaštrubenkaše", što mi, dakako, nijesmo razumjeli. - E, pa tako! - mahnu otac rukom po zraku - i to će biti božja volja, a ne Antikrstova, kako mudruje naš susjed. Upisali Ivicu, pa neka ide. Sutra ga opremi. Ja ću ponesti učitelju bocu stare šljivovice, purana - a ti pripravi koju deseticu jaja i koji sirac! Bit će mekša školnikova šiba, a i slova podatnija...

Završio moj otac. A ja dugo nijesam mogao usnuti. Neprestano vrzlo mi se pred očima: naš susjed kako se vozi na mojim kolicima i onaj pljusak u blato! Pa razgovor susjeda s ocem. Škola! Školnik! Puran... šljivovica, mekša šiba - pa slova!...

Drugoga dana opremismo se na put. Bilo je do škole čitav sat hoda. Meni se to prvo putovanje pričinilo doista dalekim i tegotnim.

Školska zgrada stajaše u dolini pokraj glavnoga druma. Vlastelinstvo je poklonilo općini za školu. Prije stanovaše u njoj lugar, a konakovahu ondje i vlastelinski činovnici kada poslovahu u tom kraju. Okolo škole nanizale se jošte neke kuće, kao dućan sitne trgovine židova Moesera, krčma Jakova Čuturića itd.

Kada se primicasmo školskoj zgradi, otac me uhvati za ruku, a skinuvši oba svoje šešire već na stubama koje nekako drhtahu pod nama, stupismo u kućni hodnik. Tu začujemo šuštanje i gibanje na obliža vrata, te krupan muškarački glas.

- Ovdje je škola! - šapnu mi otac. - Čuješ li učitelja? Šuštanje? To su školska djeca.

Otac pogladi vlasi, a i meni potegnu hrapavom rukom preko glave dva-tri puta, nakašlja se i pokuca na vrata... Ja još nijesam znao što je kucanje i čemu to biva. Vrata se otvore, žamor i težak zrak udari nam u obraz. Djeca mi se pričinila poput pčelinjeg roja... Ustaše i zaromoriše onim čudnovatim jednoglasjem: "Hvaljen Isus!" Nikada jošte ne vidjeh toliko djece na okupu. Obuze me neko tajanstveno čeznuće i neko drhtavo veselje, pomiješano s iznenađenjem i novošću... Pred nas stupi zatvorivši pčelinjak, hoću reći školu, za sobom visok, koštunjav, nešto smrknut i otegnut gospodin, u dugačkom istrošenom kaputu i silnih brkova koji mu padahu ća na prsa. Sada je mnogo jače zažagrilo i zažamorilo u pčelinjaku... Učitelj se hitro obrne, zaviri u školu: "Mir!" - i opet zatvori za sobom.

- A, tako rano! Tako rano! Lijepo, Jožica! Pa ovo je tvoj mali? - I učitelj me pogladi po glavi i stisnu obraze svojim glatkim palcem i kažiprstom. Ali nije na mene toliko gledao koliko na punu torbu koja se najsigurnije i nekako drsko bubrila na očevim leđima, dok je puran poput indijanskog bramina mirno drijemao pod očevim pazuhom.

- Pa kako ti je ime, mali klipane, učeniče moj? - podrma me učitelj za leđa.

- Ivica, Ivica, gospodine učitelju! - odvrati otac te povuče torbu sa leđa naprijed.

- Neka on sam kaže svoje ime! - opazi učitelj, strignuvši opet očima na očevu torbu i na podrijemana purana. - Neka on sam kaže da mu čujem glas...

- No hajde, hajde! Reci! - ponuka me otac.

A ja, uprvši postojano svoje oči u učitelja, zagudim: - Zovem se Ivica Kičmanović! - Uto otac otvori torbu... - Evo nešto, gospodine učitelju, za slova, za šibu, za tintu i pera...

- Vidiš ti muzikaša Jožicu, vidiš! Kano da dolazi sa svadbe... smijaše se učitelj, raširivši velika usta, pokazujući jake bijele zube i potreptavajući blagodušno oca po leđima.

- Ajdmo amo, Jožice, ajdmo! Takva ptica pak ta svadbena oprema ne spada u školu! - I učitelj nam pokaže svoju sobu u koju ponizno uniđosmo.

- Pepuško! - klikne učitelj svojoj gospođi - ispraznider torbu ovoga poštovanoga kuma!

Nato se ispravi iza stola mala, šiljata ženčica, veoma oštra vida i dugačka nosića, te nekako neblagovoljno pristupi u blizinu oca, koji je vadio iz torbine utrobe šljivovicu, sir i maslac, dok se puran prodramio i stao lepetati krilima po sobi, digavši silnu prašinu s poda...

Ja se dosjetih da pomognem gospođi učiteljici nositi stvari u kuhinju. Tu je ona pozdravila purana: - Fi! Ala zaudaraš. - Sir: - Fi! Ala je to zamlackano. - Maslac: - Fi! Čemu to naliči? Ha! Šta ćemo: mužeki pa mužeki - i ostanu mužeki! - Kad je šljivovicu otvorila, potegla je zdravo dva-tri puta: - Aha! To je nešto! No... no... - Zatim se okrene k meni: - A kako se ti, mali, zoveš? - Ivica... - odvratim. Ona nato izvadi iz pretinca krišku nekakva kolača, a ja stadoh velikom pohlepnošću gutati i prste lizati...

Vrativši se u sobu, nađem učitelja gdje omata nešto u papir.

- Gle, gle! Kako je taj mali sigurno momče! - začudi se učitelj kada sam došao iz kuhinje u sobu.

- Ali ukrotit će ga već šiba! - doda otac.

- Nije za dobre momke šiba, dragoviću moj! - mrmljaše učitelj.

- Tako! - dovrši on - evo ti početnice. Tu je tvoje ime napisano. Evo ti tablice i kamečka, pa sutra s ostalim filozofima tamo iz vaših bregova lijepo u školu!

I sada je otac spravljao u torbu prve početke buduće moje mudrosti. - Ah, bilo samo zdravo i sretno! Neka je i tako kada je već suđeno! - uzdahne on.

S kriškom sira i nešto kruha u torbici gegasmo mi dan na dan u seosku pučku školu. Iz kuće našega susjeda, maloga "kanonika", polazili su sa mnom Miho i Pero. Miho bijaše prava slika i prilika svoga oca. Malen, jak, otresit i crnomanjast dječarac; teško je učio, a još manje znao. Pero je bio bjelokos kano janje, a slabušan i mekan poput kanarinca. On je lakše učio od svoga brata Mihe, ali bijaše mlake, nemarne naravi. Kada ga učitelj oštrim glasom upita: - Zašto, Pero, danas opet ne znaš lekcije? - on ni najmanje zbunjen, hladno kao da iz njega diše led, odgovara: - Nijesam učio. - A zašto nijesi učio, majčin sine? - Nije mi se htjelo. - Kako ti se nije htjelo? - Tako! Sanjao sam da su došli anđeli po mene da me odvedu u daleku, veliku, beskrajnu livadu, punu zelenila i cvijeća. Slatko me cjelivaju i grle, te mi šapću da mi ne treba ništa učiti... Meni je tako ugodno, ugodno bilo... Ja o tom mislim, često mi srce dršće, pred očima tamni i nešto kano da će me onaj hip zadušiti... Biva da me netko polagano podiže i vuče uvis... kao da ću poletjeti... Tako to... Ne mogu, neću učiti. - Sada bi učiteljev krupni glas omekšao, da je bio kano i Perin. - Sjedi, sjedi, Perica moj! - On ga pogladi: - Ti ćeš već drugi put naučiti. - A Perici se zarumeniše jagodice na slabašnim bijelim obrazićima. Očice bi nepomično upirao u sliku raspetoga Isusa na stijeni i kano da su mu jedva vidljive kapljice suza zaiskrile u zjenicama... Svi smo voljeli Pericu. Sažalno, sveto, duboko neko čuvstvo obuzimalo je duše naše. A ja u takvim zgodama vazda tajno i kradom otirah suze.

Miho nije obično znao lekcije ili je tako teško odgovarao i zapinjao da je učitelj iz njega vukao riječi kano duboko zabite čavle iz tvrda drva... - Slabo, slabo, Miško moj! - uzmahuje učitelj glavom... Slabo... - Ja sam učio dugo, glava me još i sada boli... - odvraća Miho okorjelo i sporo, a oči su mu neprestance uprte u zemlju. Brata Pere nije volio. Često bi ga gurnuo, bocnuo podmuklo. Ovaj mu se krotko ugibaše te ga katkada mirno opominjaše: - Miho, zašto si takav... - S nama se nije nikada ni Miho ni Pero upuštao u kakve igre. Miho povukao preda se knjigu ili tablicu, pa neprestance u to bulji, ne obazirući se ni na koga. Jao si ga onomu tko ga dirne. On bi poletio za njim poput risa, zagrebao ga noktima; udario ga šakom ili nogom, dapače u nuždi i ugrizao. Jedanput njega tako zadubljena netko bocnu od njih petorice što stajahu u hrpi blizu njega. Miho se obori na njih zabuniv se malo: koji ga je to od njih taknuo? Ali se snađe u isti tren te svu petoricu izmlati: nekoga palcem sunu, nekoga uštipnu, nekoga nogom gurnu, nekoga laktom tresnu tako da svi dosta dobiše... I mi se bojasmo mladoga nabitoga Miše, ali i stanovito strahopočitanje ovlađivalo nas prema njemu... U susjedstvu na našim brdima nadjenuše mu: bit će pravi mali "kanonik"...

Pero je uvijek sanjario i zanosio se u neki nama nepoznati svijet. Često mu u takvu sanjarenju zatreptiše ušne mišice na smiješak. No hitro se ispravi i poozbilji. Dirne li ga tko, on se blago ogleda, nasmiješi i makne dalje sa svoga mjesta kano da će reći: - Izvoli, brate, ako ti je tijesno, ili ako sam ti na putu...

Ja sam vrlo napredovao u učenju, pisanju i računanju. Bijah najbolji učenik, čega, dakako, sam nijesam znao. Bilo mi je nedokučivo kako da moji drugovi ovo ili ono ne shvaćaju. Pogotovo žalih svoje susjede Mihu i Peru. Narivavah im se tamo na našim brdima putem u školu i u samoj školi da im protumačim, ispravim i udesim ovo ili ono. Bio je u mene nešto suviše okretan jezik: - Miho, jedna stvar ima se tako druga onako. Ta kako ne bi toga shvatio? A Miho zastenja: - Pusti, što me umaraš svojim dugačkim jezikom. Pravi muzikaš ko što ti i otac! Ja bolje shvaćam i znam negoli ti. Ali ne mogu klopotati i mljeti. Tko će tebe nadjezičiti! Kao žrvanj vazda šumiš i lomaćeš! Pusti me! Nitko te nije molio da razlažeš i ovdje se stiplješ o svemu i svačemu što tobože nije meni ni Peri jasno i razumljivo...

Tako Miho. A Pero?

On niti je otklanjao, niti primao moje pomaganje u naucima. Prečesto nije pazio što i o čemu ja govorim, te mi se činilo kano da on nije ni prisutan. Drugi put bi me nekim neopisivim smiješkom pogledao, kano da pita: - A? Zar si ti zbilja ovdje? Čudno, čudno! Braco, zar još nijesi uvidio da te doista ovdje ne treba? - I učitelj je kojiput objema njima prikričao: - Evo vam susjeda Ivice! Zašto, kada učite, ne upitate njega? Ta on je dobar kao dobar dan, on će vam doista rado pokazati to i ono... - Tu se stala rađati u Mihe neka podmukla zloba... Kada se vraćasmo kući, on ne bi ni riječi govorio, dapače ugibaše mi se. Putem iznenada kljucne mu nešto u glavu: - Pero, Pero, ajde amo! - I oni srnuše u grmlje, pa nabirahu divlje gljive, trgahu ravne, lijepe šibe ili se drugim čim zabatrljaše, samo da se mene riješe... I njihov otac, mali "kanonik", nekako je dokučio moju premoć nad svojim sinovima. On me nije baš nikada volio. Sada se pako uvjerih da me prezire ili mrzi... Jednom dođem na njihov brijeg te sam Mihi po starom običaju dokazivao zašto njegova zadaća ne valja i što joj nedostaje. Otac mu se u prikrajku podbočio žvaleći i prevrćući po ustima kamiš od lule...

- A šta ti to, muzikaški zgubidane, njemu prodikaš? Miho, poberi svoje stvari i pusti toga blandravca. Znam ja da si ti pametniji od zgubidana! Pa tebi napokon i ne treba tih ludorija! Gospodarstvo, gospodarstvo - a u nas i imadeš, hvala bogu, čime gospodariti. Ovoj glisti, dakako, treba da se tim bavi: ta on će jahati na potrtom bajsu poput svoga oca "zgubidana": jer nema ni poštenoga lopara u svojoj kući... ali mi?...

- Prestanite vi, susjede, prestanite! - planem ja. - Zašto vi mene psujete i grdite kao Turčin? Što sam ja zla učinio time da Mihi i Peri kazujem čega oni ne shvaćaju? I učitelj nam reče tako - ta nije li to samo dobro djelo!?

- Iš, iš! Vrabac od tuđega plota - iš! Šta ja trebam tvoje i tvoga učitelja nauke? Tvoj ga otac miti punim torbama - i one dišu iz učitelja ljubavlju i odlikovanjem za tebe! Neka ga miti, neću lje ja za njegovu Antikrstovu nauku! Ja je ne trebam, ne trebaju je ni moji sinovi! Iš, iš! Nosi mi se, "zgubidane"! - tresao se na me zloguki susjed, uhvativši dugačku šibu i dosegavši me njome preko uha i leđa.

Neka tajna groznica i stid obuze me. Ja se pobrah. Srce mi bijaše ojađeno, a duša slomljena. Ali nikomu ništa ne kazah o tome kako me je susjed šibom istjerao od svojih sinova. Odbih se od njih kao rosa od cvijeta: ne drugovasmo, ne polažasmo zajedno budi u školu, budi iz škole. Ni ja ni oni ne kazivahu nikomu razloga... Samo se Pero meni kadšto blago podsmjehnuo, kano da će reći: "Tako ti je... pa šta ćemo... tako ti je!"

Nije dugo postojalo a nenadani obrt u mom životu rastavio me od naših bregova, od očinske potleušice, od susjeda, od ubavoga seljačkoga života...

*

Pripovjedač stane obrativši se slušaocima te zamoli odmor.

- Odmora, odmora! - vikahu starci - odviše je; sve na dušak pripovijedati a kamoli pamtiti!

- Odmora i počinka, dakako! - zijevahu mladi. - Mi ćemo ionako pozaspati od zanimljivosti djetinjskoga doba poštovanoga gospodina registratora! Ha, ha, ha! - zažagori smijeh mlade generacije.

- Kakva je to opet struja u našoj literaturi! O djetinjstvu toliko zanovijetati? Grozna ludorija! - protegnuo se neki lijeni dugonja zadovoljan sam sa sobom: kolika li mudrost evo poteče iz njegovih usta.

- Ne struja. Škola, brate! U literaturi jesu škole! - ispravi ga ironično siputljiv glasić nekoga plemenitoga debeljka, vazda slatka lica i suznih očiju, koji bi običavao svakoga ispravljati u govoru te svemu prigovarati.

- Škola, da. Tako se pravo zove - uhvati riječ neki slabušan, plavokos mladić vrlo staračkoga obličja, tarući naočale i naglasujući stanovite riječi planinskim naglaskom. Pa onda stade razglabati s obzirom na filologiju kako je postala riječ škola. Najprije zaokruži sve prašne kutove staroga svijeta, ne zaboravivši dakako na sanskrit, dapače ni na stanovite korijene skitskih plemena. Onda je vrlo tačno razglobio sve "grčke škole" na svim poljanama "kulture". Aristotela i Platona najviše je spominjao. Taknu se Rimljana, ali bojažljivo i nježno, natuknuv nešto o Ciceronu i Seneki, dodavajući "ne svoje mnjenje, ali ga on sasvim svega usvaja": da su Rimljani uopće kopija Grka, a njihovo pravo samo indeks grčkoga mišljenja, grčke filozofije i grčkoga iskustva.

Na ovom mjestu porodila se živahna prepirka.

Onaj dugonja stao silno vikati i bečati za Rimljane kano da mu je Papinijan djed, a Ulpijan otac...

- Kako vi to mislite o Rimljanima? Molim vas, to nipošto ne stoji. Ja poričem, gospodine moj, da to stoji! Vi biste morali malo više znati kad možete tako smjelo ustvrditi da su Rimljani bili kopija Grka! Gospodine moj, ja - ja vas uvjeravam da to nije istina! Ja vas uvjeravam, vi ćete meni valjda vjerovati, ja to bolje znam, gospodine moj!

Dugonja je razmahao sva četiri kraka, mislim noge i ruke, poput vjetrenjače, a njegov jezik bijaše prazan vjetar koji je kretao vjetrenjačom.

Plavušac ga ustrpljivo slušaše pogledavajući na nj preko naočala kano da traži otkuda li to mrtvo puhalo šumi. I premda je dugonjino tijelo zauzimalo silan prostor, plavušac ga ipak ne mogaše naći. Tim htjede reći: da je na onom mjestu doista praznina otkuda je kokodakao dugonja... Pa on ništa ne odvrati, tek bolan osmijeh zadrhta mu ispod brka, kano da kaže: dok je ova praznina duvala, izgubljeno je dragocjeno vrijeme...

Zatim od Grka i Rimljana prijeđe na srednji vijek, gdje mimogrece spomenu i fiziokratičku školu, kojoj je osobitu priklonost iskazivao, a nije ispustio ni bolonjskih glosatora, gdje bi ponešto zapinjao, pa konačno dovrši sa Zolom, Turgenjevom i drugima.

- Uh, nešto dosadno! - huknu nezadovoljno profesor matematike.

- Ta mi to sve znamo! - ražesti se onaj plemeniti debeljko, dupkajući malim nožicama, a glasić mu je sve siputljivije drhtao.

- Naravno da mi znamo! Šta mi ne bismo znali! - potvrdi dugonja raspruživši daleko svoje krakove i naslonivši se sa lijeve na desnu stranu da može mjeriti plavušca...

- No, eto vam učenjaka! Učenjaka! Što ga sada prekidate, vi Nippeli? Stubenrauchi? I Ungeri?... - primijeti porugljivo "liječnički nalaz" raščinjenoga vegetarijančeva želuca.

- I mi imademo škola u literaturi. Ako ne škola, a to pristaša i oponašatelja pojedinih škola - nastavi plavko prenesav rupčić na usta i ne obazirući se na primjedbe.

- Pustite to raščinjanje, moj mladi gospodine! Vi ste tako izdaleka počeli razvlačiti kano da je to prvi dan predavanju u godini pa se bojite eda li vam neće ponestati gradiva do konca. No, ja vam velim da u nas nema nikakve škole, nikakvih pristaša! Vi filolozi i vi filozofi ponjušite takve stvari, zagledate na uru: da li je vremena? Tada zasučete rukave, razvučete, raskomadate, raščlanite sve, pa prisipljete kojekakvih estetičnih mirodija, pritegnete tuđe ideje koje ste najjače upamtili i prokuhali, pak onda pokrpate, oličite i olaštite stvar poput slastičara kada od nevaljala materijala pravi izvrsnu pitu. Konačno primjerite takav svoj izum o nekoliko zastarjelih sistema, pa eto, pronašli ste velike umove,

kojekakve škole, dične pisce, prve pjesnike među prvima, zlatna pera, pronicave duhove i velike nade! A za koju godinu sitnozorom treba tražiti sve te velikane što ste ih tako skovali! I sami više ne spominjete toga svoga poroda, kano da ga je vrijeme nakazilo i kano da ga se stidite! Pa tada opet tražite a još brže nađete nove velikane i klanjate im se poput egipatskih svećenika svojim kipovima što ih sami istešete... A sve je to vaša taština: vi, kako negdje veli Pascal, pišete i halabučite o drugima da tako sami sebe proslavite...

Plavušac u početku pozorno slušaše novoga govornika koji mu je oporo i strogo prekinuo, bolje oduzeo svaku daljnju riječ. Koštunjasto, crno lice pretvaralo se tomu mrkomu svatu u pravi trokut, a duga prosijedjela brada kano da se umramorila na prsima.

- Šta mi tu imamo? - gledaše on u svoj dlan. - Ništa! Na! Kano da je prašinu otpuhnuo s dlana. Ono što vi proglasujete darovitim, genijalnim, punim nade i što ja znam... Nužda i nevolja! Sve je to natepeno pljevom kojekakvih problematičnih teza. Jedni trpaju svoju pamet i zrelom i nezrelom i prijesnom i kuhanom kašom... Sve ondje leži poput dobro složenih i marno poredanih knjiga u blistavu i lijepu ormaru. Ti ljudi ne nahraniše svoj duh onom hranom da blagoslovno djeluje, da stvara nov život u duševnom svijetu! Oni mi se čine poput volova koji tegle silne vreće tuđega blaga i bogatstva, a nerazborit gledalac zja i čudi se bogatstvu volova uzdišući komu li će i kako li će oni u oporuci namijeniti ono silno svoje blago... Drugi ne uhvatiše se ničega stalno i odlučno. Svagdje ih zatečeš. Gdje ne mogu na vrata, oni će na prozor i doći i pobjeći, kako će već sila natjerati. Vi im uzdigoste visoko nos: naduvanje i gola taština probija se neko vrijeme od nemila do nedraga, dokle i svijetu i samome sebi ne dozlogrdi... Pa kano plima i oseka jedni padaju, drugi rastu, dok se sve ne raspline evo u ništa te ništa!...

I mrkonja opet puhne u svoj dlan zaokruživ očima naokolo kano da izgleda priznanja...

Ali nitko se ne izjavi da mu je ugodno ili neugodno, da se slaže ili protivi govorniku. Činilo se kao da ga i ne slušahu. Plavušac se povukao u svoj kut. Dugonja još dalje raspružava svoje krakove osmjehujući se nečemu prezirno, no sam ne bi mogao reći zašto i komu. Debeljko je oborio glavu, a Registar podupro objema rukama obraze kano da će reći: - Hoćeš li skoro dovršiti, novajlijo?...

- Bože, bože! Kakav je to vijek, kakvi su to ljudi! - stadoše nakon općeg mučanja mrmljati starci, naslagani pod stropom. Samo se prepiru, a svi ništa ne rade. Jošte se nije rodilo, a oni već odrubljuju glavu! Pravi Cigani: grizu se, buče i kleveću: tko će jesti pitu, da bi bilo tepsije kako ne ima brašna, masti i vatre da je priprave! Jare im se još nije ni izleglo, a već bleji i dreči livadama... Ah, djeca, djeca!... Gdje je naša bujna mladost? Gdje je naš vilinski zanos i ushićenje? Gdje je zlatno doba našega rada, muke, nastojanja i plodova naših!?...

U visinama je tmurno. Starci mrmljaju, bit će zlo, vrijeme... Pst! Čujmo!... - zaintači dugonja.

Registar strese prašnom grivom svoje glave i dade pripovjedaču znak da nastavi...

*

U velikom gradu službovaše daleki rođak mome ocu. Kad bi moj otac u njega milosti tražio: deseta prilivoda, šimširova grana sa devete gore; a bi li on u oca što iskao: striče, ujače, najslađi prvi rođače moj! Bijaše taj rođak mastibrk (ali u njega ne bijaše ni brka ni brade) dakle - mastigrlo u nekoga jako visokoga gospodina koga je naš rođak vazda nazivao "lustrišimuš".

Najprije zvali toga našega rođaka "gospodin jinoš Jurić", a poslije, čini se po vlastitom naputku njegovu, valjalo ga zvati "gospon kumordinar Žorž pri lustrišimušu"...

Gospodin dakle "kumordinar Žorž" običavaše svake godine božićevati na našim, seljačkim brdinama. Tu bi on, doduše, pokazao se po onoj:

Omnia mea mecum porto, ali taj *omnia mea* vrlo je mnogo značio i vrijedio. Kumordinar Žorž došao bi u naš prnjavor sa silnim prstenjem na desnoj ruci, koja bijaše uvijek gola da svatko vidi i sudi po njoj bogatstvo i čast. U crkvi tom zgodom naš rođak Žorž neprestance posluje desnom rukom: sad je digne na sklapanje i tobožnju molitvu, sada njom posiže za rupčićima, sada nešto drugo njom upravlja i priudesuje. Tom pako zgodom svjetluca čudnovato njegovo prstenje kano da zrcala okrećeš po suncu. Žene i djevojke zaboravljaju i na molitvu upirući pobožne oči u njega. A onaj koji zna sve tajne ljudskih srdaca doista čuje često uzdah kako skromne seljakinje, tako i koje namiguše:

- Ah, bože, da me njim daruješ, sretna li bih ti bila!... - Lijevu ruku, obučenu vazda u rukavicu od jelenovine, spušta on elegantno niz tijelo ili je prebaci na križa kada s desnicom posluje. A istom ono olašteno odijelo s pozlaćenim velikim pucetima kano škude! Pa ona mast što mu se obilato iz ulizane kose cijedi po debelom, najpomnije obrijanom vratu... Zatim bijela staza preko čitave glave od čela na drugi kraj do obrijane šije poput ceste što vodi preko brda od jednoga do drugoga podnožja... Konačno onaj miris što čudnovato zaudara od gospodina kumordinara... Čudnovato, da: vonj ko da si gnojnicu tamjanom potkadio... Seljaci bi se pogledavali, trkali ramenima ili nogama, pa namignuli: - Eh, bože moj! Bože moj! Koji li bi prorok mogao negda proreći: što će sve biti danas-sutra naš Jurić! Lijepo li ti ga njemu! Sretna li majka štono ga rodila! Hm, hm, hm!... - A kumordinar, stanovitim osobitim njuhom zadišav i osjetiv takvo laskavo šaputanje, uzdigao bi jošte napetije jaku debelu glavu uvis, kano da si ga na kolac nabio, i nahmurivši usta i nos poput neodlučna diplomate ukočio se i pomislio u sebi: - Gledajte samo, telići, u nova vrata! Imate šta i gledati... - Jedanput je dapače došao u naše selo u mantiji, opletenoj zlatnim vrpcama i srebrnim resicama... Nitko nije dokučio što ima značiti ta mantija. Jedni rekoše da takvo šta biskup nosi. Drugi ovo, treći ono nagađahu. Dok napokon dosta zlovoljno ne pljunu crkveni šekutor, starac kao zemlja koji je ujedno bolesnicima žile puštao, a blagu, kada bi se prenajelo, golim rukama krv vadio - on odloži svoju lulu: - Ta bog vas vidio! Takve mantije nose vam "promoškomoši" kada varmeđinske skupštine otvaraju... Taj Jurić bogme na visoko puše! - ... Sva historija sastojala se u tome da je naš rođak iz ropotarnice svoga lustrišimuša izvukao staru paradnu juratušku kabanicu i u njoj se oholio među svojim zemljacima... Moj otac napose bijaše tašt na odijelo svoga Jurića. On je vazda ukorak išao za njim. A kada bi na njega naletjelo pero, trun, škrunulo blata ili što drugo, već je otac ponizno priskočio da skine ili otare. - Joj, joj! Budi bog s nama i s našim dušama! Jurić, to valjada mnogo stoji!? Ha! - Ehe, moj Jožica! - I on odgovara u samim stotinama! A moj otac zija zabezeknuto: - Volove, kravu, kuću, čitavo selo bih kupio za vrijednost toga odijela, toga prstenja! Joj, joj! Što ipak to znači: gospodin biti!...

Kumordinara Žorža pobratimilo sve u našoj okolici od manje gospode i "pofarbanaca", a ovi potonji su seoski mesari, krčmari, krojači i druga čeljad što je seljačke gaće i surinu zamijenila šarenim gegama i crnim kaputom.

Isti je župnik našemu Juriću laskao i milovao ga, dapače pozivao ga i na čašu vina, što bi moj otac, prestavljajući kamiš lule slijeva nadesno, ovako protumačio: - Ja, tako je i u gospode! Lustrišimuš je lustrišimuš! A naš Jurić prvi pod njim. Svi ti naši hatači i pikači na selu - hm, to i nijesu baš prava gospoda - imadu rešpekt pak i isti gospodin župnik. Vrag je vrag! I njegove brke treba često nakaditi svetim tamjanom i pokloniti mu se! Hoćeš li

da te gospodin sasluša i milostiv ti bude: gladi njegovu psu i glavu i rep i miluj ga kano da ti je brat!...

Svidjelo se rođaku Juriću te je jedne godine u ljetu pozvao moga oca u grad, da može nešto privrijediti težačkim poslom u lustrišimuša. Ionako su zla vremena, a za groš da probiješ goru glavom i rukama, da pregrabiš iz rijeke vodu!

I moj otac ostao u gradu više dana. Ja sam jošte polazio školu, ali to bijaše posljednja godina i već na izmaku...

Uz težačku radnju, dosta lagodnu zaslugom našega Jurića, imao je otac prilike da malo zaviri u divan i raskošan život velike gospode. Momu su ocu često i posred ljeta u najljućoj žezi i najnapornijem radu iznenada zamirisale pretile svadbene pečenke, rujno vino i dobri kolači! Oh, kako je on tada uzdahnuo! Tako čovjeku zimi zamirišu trešnje i jagode. Kako na selu tek u svadbeno doba ili o velikim svecima znadu za bolji zalogaj, tako je toga u velike gospode na pregršte svakoga dana...

Gospodin kumordinar Žorž dao je to osobito oćutjeti momu ocu: pritegao bi ga često od težačkoga posla da o podne i navečer pere tanjure s gospodskoga stola. A otac je tom zgodom naišao na divne zalogaje, sada mirisne, sada slatke od gospodskih zaostataka. On bi oblizao svaki tanjur prije nego što ga je oprao u kropu. - Aj, aj! Aj, aj! - zadovoljno je mrmljao sam sobom... U takvom ga poslu zateče Jurić. - A moj Jožica, što si s pameti sišao da ližeš gospodske sline s tanjura? Fuj! Oh, vi mužeki! Kako li ste zaostali? Kako ste prosti? Ne sramoti me; da te tko vidi, izgubio bih ja svako štovanje i ugled gdje imam tako prosta čovjeka za rođaka! Ta ja ću ti poslije donijeti i pečenja i kolača i riba i vina... Stvari kakvim ti još nikad nijesi napunjao svoje grešno težačko tijelo! A toga da mi više ne radiš! Ni naši psi, ni naši mački neće lizati tanjura!

Ah, vidio sam, vidio! - uzdisaše moj otac. - Ni bijela hljeba neće jesti ti vaši psi i ti vaši mački! Ali čemu da ispirem božji dar s tanjura kada je on tako dobar, a čovjek gladan? No, ti zapovijedaš, čast! Ja slušam...

I oca je naš rođak Jurić gostio jelima i pićem kakva on nije nikada na nijednoj svadbi vidio ni mirisao. Više bijaše Juriću na umu njegova vlastita oholija i taština negoli dobro djelo. - E, da vidiš, moj kukavni rođače, što je gospodski život i da znaš pripovijedati u našem prnjavoru kako li živi u lasti i slasti gospodin kumordinar Žorž, prvi pod lustrišimušom! Gle, uživaj pa pamti! Muž na vašim bregovima kada iscmari purana žilavog poput kobile, drži da na čitavom svijetu nitko ne jede slađe pečenke! A kušaj ti, Jožica, ovo, pa ono, pa to i ljudski zalij rumenikom štono se krijesi poput sunca i kakvom nijesi i nećeš kvasiti svoje mužačko grlo! - pridodade kumordinar a nos mu se već crvenio i noge popikavale, nakon što su lustrišimuš poslije objeda zahrkali kano top...

Kada je mom ocu tako dobro bilo, sjetio se on i nas kod kuće. Pa mu najednom nova misao projuri moždanima...

- Ej, Juriću! Mi smo svoji, rođaci smo. Što da želimo jedan drugomu, van dobro. Vidiš, ti se razvaganjuješ kao turski car. Vele da si prvi pod lustrišimušom. A ja vazda sam u sebi govorim i sada ću ti očito reći: Ti si, Juriću, nad lustrišimušom, ti si veći gospodin nego on! Čuj! U mene je puno djece kao šipka na grmlju. A sirotinja i bosotinja i golotinja. Napinješ se ovdje, navireš onamo pa sve ide puževim skokom, a katkada i rakovim koracima! I svojim starim bajsom nešto privrijedim: skupe se pare, ali nuto, plati štibru pa ti ne ostane ni za sol. Teško, teško, moj brajane, i zlo! A djeca rastu, bože moj! U srcu te zazebe i srsi te prođu kada pomisliš: krv je od tvoje krvi, put od tvoje puti pa šta će od njih danas-sutra biti? Na ono malo zemlje ne mogu živjeti. U dvokrilom, klimavom kućerku bit će im tijesno - -

Gospodin kumordinar stao zijevati te iznenada mahne rukom i prekine dugački uvod moga oca:

- Šta je, Jožice? Kano da si počeo svojim masnim lučcem vući po svom potrtom bajsu i ne prestaješ dok me ne zabole uha... Moj dragi, ima, bog i duša, u mene nešto sitniša a bit će i po koja škuda, a možda će gdjegdje zasinuti i zlatni patakunčić, ali - ja nijesam uzuraš, ja ne uzajmljujem nikome na svijetu, već računam na stare i crne dane kada bi se ovo nacifrano odijelo moralo pretvoriti u prnje i krpež... Ti ćeš mi, znadem, i kamate obećati kakve god bih zaželio, i zadužnicu ćeš mi izdati... Svi ste vi mužeki jednaki, i dušu bi vragu zapisao za kamate kada poželiš novaca pa stoga i propadnete... Ukratko: ne govorimo dalje o tome, ja novaca ne uzajmljujem nikomu!

- Oj, rođače ne tako, ne! Ne tražim ja novaca od tebe, ni truda, ni muke, ni žrtve; samo dobre volje! Poznaješ moga najstarijeg dečka Ivicu. Već je prevalio dvanaestu godinu. Povuklo ga silom i protiv mojoj volji u školu. Ali, hvala bogu, zobao je on slova kano slatke pilule. Danas učitelj kaže da zna više od njega. A piše, mila majko, kano "promuškomuš" ili biskupski sekretar. Vidiš dakle: ti bi Ivicu uzeo k sebi. On će ti pomagati i ovdje i ondje. Pa te uvjeravam da će koristiti kamo god okreneš s njime. Pokazat ćeš mu nešto, poučiti ga, a njemu ne treba dvaput jedno te isto ponoviti, i od njega bi mogao postati dobar gospodski sluga, a onda i "jinoš"... Pa će biti na radost i čast svemu našemu selu, kao što si i ti, rođače Juriću... U tebe je, evo, svakoga obilja. Dječarac može se prehraniti da poliže ono što preostane na gospodskim tanjurima. Prospavat će gdje na tvrdoj klupi. Odijelo, ako i teško, pribavit ću mu dok se uvješti za kakvu službicu.

- Gle, muzikaša Jožice! Baš si dobro izumio. Doista krivo ti čine što i tebe nazivlju "zgubidanom". Pravo ću reći, skoro mi se sviđa tvoja misao. Ionako imadem pune ruke posla, već se i potužih milostivomu, a oni izjaviše da uredim kako najbolje sam znadem i umijem... Evo, ja ću sada sve priopćiti milostivomu, moglo bi od toga ipak što biti. Ja pisati ne umijem, pa samo kvakama i križima bilježim račune za milostivoga, te mi se često čini da štošta ispustim i zaboravim, premda milostivi opažaju svaki put da griješim u svojim računima, a to da je zato jer ne znam pisati. Divno! Tvoj mali Ivica pisat će mi račune i pomagati! Kraj toga rođak mi je... Ustrpi se, Jožice, danas ćemo već saznati na čemu smo!

I poslije večere priopćio je momu ocu kumordinar Žorž da je sve kazao milostivomu. A oni se najviše čudiše tomu da Ivica zna pisati kano "promuškomuš" i da već više razumije nego sam seoski školnik! I - milostivi su dozvolili - vikaše Žorž. - Ali istim časom domislili su se nečemu: "Neka dođe taj tvoj rođak, neka! No učitelj i župnik da mu izdadu svjedočanstvo kako je učio i kakav je dječak!"

I moj otac povrati se veseo kući; ali nije nikomu u domu ništa otkrio, nego umah otišao do učitelja i župnika te im ispripovijedao kakva sreća vuče njegovoga sina Ivicu u veliki grad, i da će postati, ako bog dade sreće i zdravlja, "jinuš".

Po našim bregovima brzo puče glas da se ja selim u veliki grad učiti se za gospodskoga slugu, a onda za "jinuša".

Kada je moj otac to majci priopćio, ona tiha i mirna seoska ženica problijedi na smrt, a onda se zažari i plane:

- Joža, Joža! Šta vi to radite? Bog s vama i anđeo čuvar! Najstarijeg mi sina Ivicu trgate od prsa majčinih i da baš on ostavlja kuću? I da baš on bude gospodskim slugom? Doista, rugat će vam se svi naši bregovi...

Majka se uhvati za srce, podigne pregaču i brizne u gorak plač i jecanje.

- Šta ti razumiješ, luda ženo! On je uman dječak, od njega će barem nešto biti. Neće se tu za ove puste mrljače natezati s našim goropadnim susjedom "kanonikom" i njegovim

sinovima. Bit će on svoj gospodin kako je i naš rođak Jurić! Što ti znaš. Misliš da će djeca vazda visjeti na tvojoj pregači? Pa i tebi je valjalo ostaviti oca i majku. Tako nam je svima suđeno. Bilo to prije ili poslije - ali jedanput svakako mora biti. Bolje pako da je prije...

Mene je stezalo bolno, neopisivo oko srca. Ja nijesam mogao plakati, ali u grlu me nešto davilo i dušilo kano da mi je kamen legao u dušnik.

Prije pako nego što sam imao otputovati u veliki grad te započeti nov život, zbila se jošte znamenita zgoda u našem selu...

Isti dan kada se svršavala moja posljednja školska godina s ispitom i kada su sva seoska gospoda bila sakupljena u školi te stajala naslaga otaca i majkâ da čuju kako im dječica odgovaraju - isti dan nosili su lijes s brda malog "kanonika"... Umro je Perica... Sirotan nije ni bolovao ili, bolje reći, on je bolovao čitav svoj djetinski život te je izdahnuo poput svjećice na božićnom drvcu kada slabim svjetlom tinja i cknije dok ne švigne zadnji plamečak, i ona tiho utrne ne pokazavši ni poteza dima iz sebe... Suhotljivoga Pericu - ne baš iznenada, jer proricahu sve stare žene vračare - stislo nešto, provrla mu krvca na usta i na nos, zatvorilo mu sapu... tek je izlepetao tankim ručicama poput ranjene ptičice kada umirući krilima uzlepršе... izvrnuo široko oči iz kojih potekoše vrele suzice... i usnuo zavazda te se preselio k svojim anđelima, o kojima je tolikoput slatko i čudnovato snivao...

Baš je Peričin sprovod prispio kada se naš ispit svršavaše. Jedna školska godina, a meni posljednja na selu, bila zaključena. Učitelj mi je sastavio nekoliko riječi da ih izgovorim pri Peričinom pokopu... Bijaše to nešto novo, nečuveno u našem kraju... Ali učitelju bio je Perica tako srcu prirastao...

Sva gospoda, svi roditelji što dohrliše na školski ispit skupiše se na sprovod i na groblje... Nitko što se pamti od pokopanih na seoskom našem groblju nije imao tolikoga i tako sjajnoga sprovoda... Ta znamo: u selu umre čovjek, žena, i tu ga trojica-četvorica odnesu u priprostom lijesu, iza koga najviše dvije do tri duše naričući polaze do groblja... Kod djetinjih sprovoda pogotovo nema do jednoga čovjeka koji ispod pazuha nosi malen lijes, a u ruci križić. Za njim pako koraca slomljena mati i jadikuje...

Ja nijesam za ispit pogotovo knjige ni pogledao; a bio sam i sve svršio i uredio već davno prije ispita, kako to već biva kod dobrih i marljivih đaka. No sav moj mar i napor posvetih onomu govoru. Činio mi se nepotpunim i ja se zadubih u čitav niz tužnih i plačnih misli držeći da ove ne bi nikako smjele izostati iz mojega nadgrobnoga govora. K tomu živo predočih nekoga susjednoga svećenika koji bijaše nadaleko poznat kano najbolji propovjednik.

- Ivica - šapne mi učitelj u sprovodu - jesi li dobro naučio? Ej, ionako prestaješ ovom godinom biti mojim učenikom, a ostavit ćeš i svoj seljački dom: deder budi danas rodu na glas, a meni na ponos!

- Dobro sam naučio, gospodine učitelju, ali ono nije dosta... ja sam i dodao nešto žalosno, tužno, oh...

- Dodao?.. - zadivi se učitelj. - Šta si ti mogao dodati? Deder da vidim!

- O, ne! Ja nisam ništa napisao. Ja sam samo onako u mislima i u srcu potpuno... I to će samo od sebe doći, navrijeti i prolijati suze... Ja ne mogu i ne smijem toga ispustiti, jer tada bih zapeo... i... a onako su mi vaše napisane riječi kažiprstom, dok je ostalo što ćete čuti: moje! Tako ja mislim i čuvstvujem...

- Dede, dede, Ivice... - mrmljaše učitelj zamišljeno, malone zabezeknuto. - Osvjetlaj nam lice! Dede! Dede...

Lijes položiše kraj groba, župnik je blagoslovio i svoje molitve izmolio, a mene potegne učitelj naprijed između ostale djece.

- Dede, Ivice! Ne plaši se!

Uprvši oči u lijes govorio sam dugo... Tek sam čuo svoje srce kako silno kuca, a čitavim mojim bićem strujilo nešto milo i blaženo i pečalno... Ja nijesam bio svjestan i ne bih mogao sebi dati računa što sam govorio i što je to bilo...

Svrših negdje. Prenuh se i pogledah naokolo kano da se probudih iz duboka sna. Opazim seljake i seljakinje gdje im se nadimlju grudi od silna plača i jadanja... Gospoda upiru u mene začuđene oči. Župnik je široko zinuo i kano da izušćuje: *Ecce homo!*... Učitelj me zagrli: - Sinko, sinko, moj ljubezni, ti si pravo čudovište! - Podrhtavahu mu veliki, pogrušali brci, a u očima navriješe suze... Iza toga stadoše me gospoda gladiti i ljubezno se smiješiti, dok mi je neki nepoznati gospodin, visoka stasa i velikih modrih očiju, utisnuo u ruke dva velika srebrenjaka, o kojima je moj otac kasnije razglabao da su to dvije plemenite križevačke škude koje u današnja zla vremena sve rjeđe kolaju među ljudima.

I pođosmo sa groblja kući. Školski dječaci pratili me kano kakva pobjeditelja. Žene i starci neprestano zavirivahu mi u lice i šaptahu nešto kimajući glavama... Moj je otac daleko iza mene koračao, suzujući svoje obično široke korake samo da me ne prestigne, pa je neprestance tiho i zadovoljno sam sebi hukao: - Gle ti Ivice, gle ti Ivice! No, od njega bi moglo nešto više biti nego je seoski muzikaš. Dapače i što više od gospodskog sluge, od jinuša... - Naš susjed, mali "kanonik", migoljio za toliko daljine preda mnom za koliko je moj otac zaostajao iza mene. On je podvio svoje ruke na prsa, a potrostručio kratke noge samo da ga ne stigne naslaga ljudstva gdje se neprestance o meni govorilo. A ja sam bio junakom ne samo toga dana, nego se još dugo i dugo o meni pričalo... A neka pobožna starica čak s osmog brda bajaše slijedeće nedjelje pri ranoj misi mojoj majci da mi je dok sam govorio čudesno svjetlo obasjalo glavu, kano ono svetomu Filipu na oltaru...

Poslije doznah da je, kada sam počeo pred grobom Perinim govoriti, proburazila od glave do pete nekakva grozničava jeza maloga "kanonika". Da je iza toga progunđao:

- No, takvo šta mi još treba! - I onda se pognjurio sam u sebe, smrknuo i zabuljio u zemlju a da više nikoga i ne pogleda i da ni jedne suze za svoga Peru prolio nije. Pak dočekavši jedva dok mrtvo tijelo spustiše u grobak, on da je upravo pobjegao s groblja.

Već se primakosmo k svojim brdima, i svjetina i školska djeca rastajahu se od nas dok bi bakice za mnom uzvikivale: - Ah, sretne li majke koja ga je rodila! Čuvala mu mlađahno zdravljice; kako ga je bog obdario, neće dugo proživjeti na tom grešnom svijetu!...

A kada krenusmo u naša samotna brda, naš susjed "kanonik" malo stao, upro oči u mene, nakašljao se i pljunuo, ali ne progovorio ni riječi...

Tako bijaše među seljacima.

Gospoda pako stadoše se živo za mene zanimati. Istoga onoga dana raspitivahu što mi je otac. Naravski: seoski mužikaš, sirotinja i golotinja. - A, to je veliki pojav! - huknu neki vlastelinski providnik koji potjecaše iz visoke gospodske obitelji, ali je dotjerao do providnika samo stoga što mu je dosadilo veliko gospodstvo pa se odlučio što više ujednostaviti jer je samo u niskom svijetu pravi izvor sreće... Ovako je barem on razlagao dok su drugi vrlo zlobno koješta šaputali... Tako: da je taj gospodin za mladih svojih dana bio pravi tulipan u duševnom svijetu... da je bio nemarnik, lijenčina, kartaš, dapače i pijanac! Pa da su mu jošte tada pripijevali: Gospodine i gospodski sine, čini nam se, pasti ćemo svinje!

Župnik i učitelj pripovijedahu kako me otac misli dati u grad da izučim za gospodskog slugu a, bude li mara i sreće, i za jinuša. Da imam rođaka komu se doduše vrti u moždanima peti kotač, te je puhalo i naduvalo svoje vrsti, ali da je ipak on ishodio kod *illustrissimusa* da se mogu tamo u kući, a pod paskom i uz poučavanje toga svoga rođaka, uvjež-

bati i izvještiti za gospodskoga slugu ili uopće za takvu pokretninu koja bi mogla služiti kao stanoviti komad pokućstva u gospodskoj kući... Otac moj da je već potražio u župnika i učitelja svjedočanstvo o naucima i o ponašanju svoga Ivice jer to naročito traži *illustrissimus*...

Sada se gospoda čuđahu, kakva je to sudbina na tom svijetu... - U tom ima nešto, u tom ima nešto! - ciknu onaj dugostasi gospodin, koji me je obdario sa dvije škude. I taj "u tom ima nešto!" ponavljaše on poput Arhimeda, kada je uskliknuo: "Izumio sam - heureka!" I "u tom ima nešto" - tako je ushitilo toga gospodina da je za četvrt sata prestao misliti ne mogavši se nikako snaći da sebi odgovori što dakle u tom ima. Međutim, to je običan, a kažu jedan te isti pojav u velikana koji zamišljaju silne ideje - kano i u slabim glavama koje ništa ne misle...

- Da, nama bi valjalo u našem svjedočanstvu *illustrissimusa* upozoriti da taj dječak nije stvoren ni za slugu, ni za jinuša, već za nešto više... za nauke! - pridoda župnik k razmišljanju onoga drugoga gospodina i baš je time pružio njemu Arijadninu nit da se sabrao te izvukao iz labirinta one zakučaste svoje izreke: "U tom ima nešto!"

- Jest, jest! - prene se gospodin te udari kažiprstom u visoko čelo dok palcem poćeše vršak svog lijepog, nešto nerazmjerno produljenog nosa. - Jest, jest! Pa zašto ne? - ponovi on zanosno i nastavi: - Ta baš u tom dokučujem da tu opet sudbina imade svoje prste, pa tada i ne može da bude drukčije!...

Župnik je raširenom desnicom zakrilio pomno obrijane usnice i bradu, a pronicave oči upro u gospodinove noge. On bijaše pop stare korenike, a dobar i iskren kršćanin, poput prvih apostola: ali mu ne prijaše što je gospodin neprestance naglašavao riječ "sudbina". Čemu ta upravo turska riječ? I on već htjede gospodina ispraviti: "da su čudnovati putovi božje providnosti"... ali baš u taj tren nastavi onaj gospodin odlučno i s osobitim samopouzdanjem:

- *Illustrissimus* je moj stari prijatelj i znanac. Bogat do neizmjernosti, a novinari pišu, i poznat Mecena. Ja ću ga upozoriti na taj seljački grošić... hoću, jest... - zapinjaše gospodin, osmješkujući se zadovoljno riječi "seljački grošić". Nikada je bolje i prikladnije ne bi mogao izmisliti i izreći, tako ga je barem proniklo u taj čas vlastito uvjerenje.

- Danas, gospodo - nastavi on - ima se smjesta ovdje sastaviti spis koji ćemo mi svi svojim imenima potkrijepiti. Taj spis će biti ono traženo svjedočanstvo... I mi ćemo toga divljana toplo preporučiti milosti *illustrissimusa*. Doista to vrijedi da se njegove plemenite oči dostoje obazreti na neznatnoga muškoga crva, pa da može nastaviti više nauke tamo u gradu... I ja ću se također sam obratiti vlastoručnim pismom, a ne zapriječe li me poslovi, obaći ću što prije osobno starca *illustrissimusa* te toplo preporučiti našega vrapca sa seljačkoga plota... Da se pako dječaku uzmognu nabaviti najnužnije stvari, ja evo polažem "na žrtvenik naroda i puka" pet srebrnjaka, te ih izručujem gospodinu učitelju...

I nato se uzvrpoljiše sva gospoda nešto zloradom ljubežljivošću posižući u svoje kese i oponašajući onoga gospodina. Pa doista sabrala se tu lijepa svota za budućega siromašnoga đaka...

Bude sastavljeno latinsko pismo te potpisano po svoj gospodi, i za nekoliko dana putovahu župnik i učitelj u grad k *illustrissimusu* a da nitko do njih nije ništa o tom znao.

Najednom puče po našim brdinama glas da se gospoda zauzeše za mene te će me poslati u veliki grad da učim za plebanuša, fiškališa ili suca...

Moj otac ni ja ne pojmismo što ovi glasovi znače i tko ih je raznio. Ja sam posumnjao da to zloba našega susjeda "kanonika" ishitruje da nam se naruga i izvrgne smijehu, kada

iznenada bane na naš brijeg onaj stari šekutor što je ljudima žile puštao i marvi krv vadio...

- Hej, Jožica, dobar dan bog daj! Hvaljen Isus i Marija! Skinider zaprašeni bajs s tavana ter zategni i zadudaj veselo tuš... Dobre li vam nosim glase. Vrijedni su više od lule duhana i pečena purana!... - razrogoborio se starac, a glava i ruke tresu mu se poput hladetine, dok mu duge, sijede, po nazarensku učešljane vlasi vijorile kano lavlja griva nad ramenima.

- Dao bog dobro, šekutore! Kad je svaki dan sve to gore! - odvraća otac krešući kremen da se uhvati iskra gube te da zapali lulu.

- Sina će ti gospoda uzeti te će ga poslati u varoš na visoke škole! Bit će gospodin. A učit će za plebanuša, fiškališa ili suca... Blago tebi, Jožica! Čeka te bijeli krušac i pisana pečenka pod stare dane!

- Eh, nemojte i vi, šekutore, tako. Vi ste crkveni štakor pa i svakomu svecu na oltaru znate njegovu tajnu. Otvarate ljudima žile a marvi - poštujmo sveti krst i čovječansko pošteno lice - vadite, bog i duša, krv, ali vam stoga još ne dolikuje da se rugate meni i mojoj sirotinji... Zamislio sam, dakako, da dijete dadem u gospodsku službu jer mi se čini tako će lakše gaziti ovim mračnim i teškim životom: pa vidite, stavili me na ruglo, ne rugao se njima bog!

- Šta si, Jožice, uzvinuo grlo kano da ćeš propjevati na svadbi. Prestare su moje kosti za šale i budalaštine, brate moj! Eto, ja ravno dolazim od župnika i učitelja. Baš se ljudski uznojih na tom vašem brdu komu nikada ne možeš na kraj doći, kano da vodi u nebesko kraljevstvo iz tih naših suznih dolina... Tvoga Ivicu lijepo opremiše gospoda, a mjesto da će u onoga velikoga gospodina u gradu vježbati se za gospodskoga slugu, on će u visoke škole kano siromašni đak... a školat će ga o svom trošku baš onaj gospodin u koga je tvoj napureni Jurić kumardimar... ili kakva je to riječ... - otare starac rukavom nos. - A doglasujući ti ovo, poziva gospodin župnik i tebe i Ivicu i tvoju gospodaricu da sutra dođete u župni stan, gdje ćete i sve ostalo saznati... Pa ubuduće ne budi nevjerovani Toma, moj Jožica. Tvoje pako dijete i zaslužuje da mu bude bolje nego nama drugima što lomimo ovaj gorki težački kruh... Oh, on se nije rodio da izgine ovdje među nama poput iskre što je s neba pala u mrak tamne i beskrajne šume... Umah tada rekoh ja to ljudima kada sam se ono rasplakao poput ljute godinice od njegove divne prodike na groblju... A tako, svetoga mi Antuna Padovanskoga, ne proplakah čitavoga svoga vijeka!... Sada pak, ljudi, bog s vama i s vašim dušama! Ja sam svoje dovršio...

Starac ode.

U sumraku istoga dneva sjedio je moj otac na travi. Ja se zagledah u zvjezdano nebo. Nekakva strava, zamaglica, drhtat obuze mi čitavo biće... Primakoh se do očeve žuljevite i hrapave ruke, obuhvatih je te je stadoh cjelivati i kvasiti vrućim suzama... otac ih je oćutio, ali je smrknut šutio kano mermer-kamen. A kada sam pošao na počinak prizvala me majka k sebi, obujmila mi objema rukama glavu te je gorka zaridala: - Oh, zar će mi te doista gospoda oteti? Ivica moj!... Joj, kako je to okrutno... - Pa se natiskahu do mene malena braća i sestrica, te me stadoše grabiti za košulju i vući k sebi kano da me otimlju i ne puštaju... Oni sami nijesu znali zašto tako rade, ali osjetih da im drhtahu ručice; jesu li doista ti maleni mudraci spadali među one blažene koji ne znadu šta čine?...

*

Otac, mati i ja otputismo se u svečanom ruhu na župnički dvorac. Bijaše djelatnik, pa susjedi, radeći u polju, popostajahu i gledahu izvjedljivo za nama. Na brdu maloga "kanonika" družina je kopala zemlju, a naš susjed sijaše ispred nje oziminu.

- Ćaćo, gle, gle! - pokriča Miho, stojeći kraj vreće žita. A "kanonik" stane, nadnesavši ruke iznad čela, i sva družina obustavi motike.

- Dobru sreću! - doviknu moj otac glasom s našega brijega.

- Dao bog, Jožica! A kamo to vi hajete kao da se spremiste u svatove ili na proštenje? - odvrati susjed, pogledavajući na svoga Mihu koji je nešta nerazumljivo mumljao gvireći u vreću sjemenja.

- E, idemo... tako... do gospodina župnika - odvrati otac smeteno, mašući rukama. - Ni sam ne shvaćam pravo šta se to iza brda valja. Ali pozvalo nas radi dječaka, pa eto...

- Bit će dakle istina da ti ga hoće gospoda oteti za škribana, šta li? Hm! Moj Jožica, kakva li je pak to struna pukla u tvojoj torbi? Zar nijesi ti gospodar svomu deranu? Gospoda neka svoju čorbu vare, a mi ćemo svoju kašu! Jok, dragane, ne bih se ja dao u te gospodske petljanije! Tko će sa psima u svatove, valja mu znati preko plotova skakati! Oni će ti dijete pokvariti, udvospoliti. Neće biti ni muško ni žensko; ni gospodin ni seljak. Držimo se mi pluga i motike. Sjeti se ti, ono prije dvadesetak godina turnuše nekamo u fratarsku školu Jugićeva Franceka. Pa bio on i đak-prosjak, zatim sedmoškolac, opčuvaj nas, bože! Onda grabancijaš-đak, potari ga sveti križ. Kažu da je jednom ovamo u naša brda donesao vražje biblije, oživio najprije hljeb pšeničnoga kruha. Hljeb, pripovijedaju, skakao i plesao po stolu kano pijani čauš te izgovarao nekakve nerazumljive riječi. I ne bi bilo još to dosta grabancijašu, već on sazovi vragove i napravi u njihovom društvu tuču, pak je htio svaliti na Mokričane, koji nas odavna bockaju i draže da su naši djedovi na tavanima bunare kopali i kravu vukli na crkveni toranj da tamo travu popase. Ali vražje biblije iznevjeriše ga ili ih nije dobro razumio pa se sva njegova tuča na naša brda sasula. A naši starci potjerali ga vilama i grabljama te isprevrnutim stolcima malo da ga ne utukoše... I on se nikada više ne povrati u rodni dom... Poslije dao se u pobožne fratre pa je povragolio među njima, prevrnuo svece na oltaru, mrtvacima pootkidao nosove u rakama a gvardijanu pljunuo u obraz... Protjeralo ga crkvenim metlama iz manastira. Ušao među sudbene škribane; tu sastavlja krive obligacije. Pritvorilo ga i bacilo u svijet. Odavle prođe u kartaše. Onda je postao varoški fakin, pometao ulice i pilio drva. Konačno krivotvori novce i krade konje dokle ga ne uhvati pravica i ne prebaci nekuda u podvodne tamnice devetoga carstva gdje najjači čovjek ne može prosapiti godinu i jedan dan. Preživi li to kobno vrijeme, predadu ga ljudožderima da mu isišu i ispiju krv; ne preživi li, bolje za njega!... Tako je tamo u njihovom hataru. Ne dajte njega među njih, ja ti velim, Jožica!... Ej, Miho, podaj dvije-tri šake sjemena! Podaj, sinko, nećeš lje ti, ne! Ne bih ja tebe pustio k njima pa da priđe sam biskup po tebe ovamo u naša brda!

I mali "kanonik" nastavi sijati a da se dalje i ne svrati na moga oca, dok se njegova družina opet lati motika. Otac je htio da nešto odgovori, a i meni navaljivahu riječi na usta, no svih troje nastavismo put. Mati je duboko uzdahnula brišući se keceljom. Njoj opet navriješe suze.

Ugledamo napokon našu župnu crkvicu... Mati se prekrsti do tri puta i klecnu ponizno šapćući te bijući se u prsa: - Ah, čast i hvala ti budi, Marijo, majko božja! - I mene obuze pobožno i sveto čuvstvo te oponašah roditeljicu svoju... Mi bijasmo dosta udaljeni od veže župne crkve. Tu se jedva išlo u božji hram o velikim svecima, kamoli svake nedjelje... A našega seljaka zaokupe neka neopisiva čuvstva nabožnosti i strahopočitanja - kad ugleda svoju crkvu. Mi, djeca u našim brdima, koja mogosmo tek rijetko, kada je zaduvala povoljna struja vjetrova, čuti onu nebesku glazbu crkvenih zvona, mi običavasmo nedje-

ljom potrčati do četvrtog brijega i popeti mu se na vrhunac da vidimo samo crkveni toranj... Iza crkvice opazismo stari drveni dom na sprat s mnogo velikih i caklećih se prozora. To je župnikov dvor. I ta zgrada bijaše za mene od osobito tajanstvenog čara.

U velikom, zelenim busenom preraslom dvorištu ugledasmo župnika u dugačkom crnom kaputu sa štapom u ruci i lulom s velikim kamišem u ustima gdje sudi pravdu dvama kokotima. Oni dijele dvoboj tako žestoko, da već zakrvariše travu i župnikov štap kojim se umiješao u njihovu borbu poput sekundanta...

- Hoj! Stani, Azijate! Pravi Mongol! Očepi ga kljunom, ali mu ne drpaj ruže na glavi i mesa!... Tako... Drži se, Katano! Ti se boriš baš junački i dostojno. Tako su se ponijeli stari hrvatski junaci. Iz Mongola leti perje ko iz blazine, ali još mu nigdje nisi otvorio žile! No, no... hop! hop! šup! šup... tako...

- Hvaljen budi Isus i Marija! - skine ponizno šešir moj otac. - Dobru sreću!

- A, to ste vi - ogleda se župnik. Nas svih troje pohrlimo da mu po seljačkom običaju cjelujemo ruku. On nam pruži desnicu, kojom je držao kamiš, dok je ljevicom mahao, ravnajući štapom kokotima...

- No, Mongole, no! Skoči, Katano! Šup... hop!... Stani! Dosta je: krv je potekla na obje strane... Nećeš, Mongole? Tepac ti! - mahnu župnik štapom. - Ej, jesu li vaši kokoti takvi krvni razbijači? - obrati se župnik k nama. Pa ne očekujući odgovora, stane tjerati i kamišem i štapom jednoga od boraca silnih ostruga i krasne crvene ruže na glavi: - Haš, Mongole... hš! Tri sata probortaj u buturnici dok se ne umiri ljuta azijatska krv... A ti, Katano, nosi se tamo za ambar i napij se bijeloga vina iz mlake, moj Kraljeviću Marko! Bit će bolje i krv će s vremenom prestati... Haš! hš... Julča! Julča! - prikriča župnik, a hrlo potrča grbušna i sitna starica s velikim naočalima... - Mongola metnite u buturnicu. Tri sata neka prokuburi o samoj vodi! Tepac! No... no... hš!... Utrnula mi se lula! - opazi župnik turajući kažiprst u lulu te ispuhivajući kamiš - Na, Ivice, kremena i gube, pa upali!.. - On mi poda sitan stroj. Ja porumenih do ušiju: nisam dokučio kako se tu kremen ukresava da istisne iskru. - Pružider amo; vidim da se ne razumiješ u tu apoteku! Gle, ovako se to ukresuje! - Kvrc-škljoc, i guba je gorjela... - Eto, metni je sada u lulu - I ja se sagnuh i župnik stade na dušak vući dimove i pucketati ustima... - Tako! Evala, sinko... A sada pođimo u dvor! Ajde, ajde, djeco!...

Došavši u župnikov stan, on je prije svega nešto upisao u veliku knjigu na stolu. Iza toga malo razmišljaše, pokroči do prozora i opet će: - Julča! Julča! - Niti dokričao nije, a već se tiho došulja ona ista starica. - Neka potraže u "palači" (tako su zvali po obujmu najprostraniju sobu u domu u kojoj se gostilo za vrijeme proštenja) u pretincu na desnoj strani stola, tamo je zamot pisama, pa neka ih donesu dolje! - ... Sada je stao prebirati nekakve druge papire, složene iza one velike knjige, pa bi na svakom štogod zabilježio i stavljao ih natrag na prijašnje mjesto. Starica se vrati i položi velik omot s mnogo pečata na stol, te zavirivši kroz naočale u obraz svakomu od nas stranih, tiho, da se ni čulo nije, pritisne za sobom vrata.

- No, Ivice, hoćeš li odsele biti tako dobar kako si do sada bio? - uhvati me župnik oštro na oko. Ja sam poniknuo, a krv mi je šikala u glavu i obraze.

- Ti si, Jožice, tražio u mene svjedočanstvo o Ivičinom ponašanju i naucima da ga možeš dati u grad učiti za gospodskoga slugu. Ali, vidiš, sve je to bog ljepše dao. Ivicu ćemo poslati u veliki grad u školu. Od njega se ne traži drugo nego da bude dobar i da marljivo uči kako je i u našoj seoskoj školi učio... Pa tada neće biti on gospodski sluga, kako si mu ti namijenio, nego će on biti, ako bog dade, gospodin! Evo pisma su nam već vraće-

na, a *illustrissimus* odgovara da je voljan Ivicu uzeti za svoga pitomca i da će ga dati dalje školati.

- A za što da se škola? - priupita moj otac vrteći glavom kano da ne shvaća.

- Za što? - ustane župnik sa stolca i stade šetati po sobi... - Za koga!? Hm, to je vrlo teško i vrlo lako pitanje, moj Jožica. On se može iškolati i za bana, i za biskupa, i za fiškala, i za liječnika, i za suca, i za plebanuša, bude li valjan i dobar. Bude li zao i nemaran: za fakina i nitkova.

- Evo, susjed naš ima pravo... - progunđa otac.

- Šta susjed? Koji susjed? - uleti župnik.

- Naš mali, s dopuštenjem govoreći, "kanonik".

- Ah, on! Pa šta je taj mudrac s vaših brda opet nadrobio? - smrknu se župnik.

- Eh, tako nekako... da će se školati za velikoga gospodina a iškolati za nitkova. Pa da mi seljaci časno ostanemo pri motici i plugu. A on da ne bi dao svoga Mihe da - s dopuštenjem govoreći - dođe sam biškup po njega!...

- Vidiš ti njega! Vidiš! Kako se opet pača u naše poslove. Pusti ga na miru, moj Jožica! - govoraše župnik, istipajući pepeo iz lule. - Neka njega ne boli glava za našega Ivicu. A po Mihu neće lje biškup doći. Utaman mu strah radi toga... A Ivica nas neće osramotiti! Nas i sebe? Je l' de, Ivice? - Opet me župnik pronikne pogledom gladeći moju glavu. - Za dvije nedjelje eto njega u gradu, eto njega našim đakom!... Ali ovo brđansko ruho, ove čizmice sa čavlima, zobunac s nebrojenim ovim pucetima, taj okrugli pusteni klobučić nije za grad... Sve je to neprikladno za đaka... Sve to valja promijeniti. Zato će naš učitelj s vama na put da takve stvari uredi. Mi sabrasmo i potrebit novac da opremimo i obučemo našega Ivicu!..

Moja mati šutjela je, a njezine misli lutahu nekim dalekim, neponjatnim svijetom, i činilo joj se kano da sniva...

- A ja neću nikada više vidjeti svoga djeteta? - prekine ona iznenada župnika, a suze joj zacaklile u očima.

- Nemoj tako, moja draga! Što ga ne bi vidjela. Svake godine doći će on ovamo u naš kraj na koji mjesec. A ti ćeš mu se od srca radovati, moja draga! - utješi župnik majku.

Rastajući se sa svojim duhovnim pastirom pokroči pokorno mati u kuhinju do one stare ženice s naočalima: - Evo izvolite spraviti... dobro će doći za gospodsku jušicu, za crkvenu pogaču... - I stane ona vaditi iz marame jaja, sir i maslac... - Tako, tako, kumo! - šapne starica ravnajući svoje naočale - pa nose li štogod vaše koke? A čime ih hranite? Evo, u nas puno ih dvorište, ali jaja ni za lijek... Šta sam htjela reći? Hm... Da: ovo je vaš mali. Uzet će vam ga. U školu će s njime? Vidiš, vidiš! Velika vam je to čast, kumo, velika, vama i čitavoj našoj župi. A mali će postati gospodin, pa tada gladi bradu. I vama će on pomoći; kako ne? Premda je danas slabe pomoći od svoje djece! Sve se to nekuda izopači, nagizda, otuđi. Ali neće mali, ne. Znade to dobro naš gospodin župnik, bog mu dao zdravlje i veselje! - uzdahne pobožno starica... - Hm... Nije pravoga zdravlja, kumo moja, ono prekojučer bilo ga nešto stislo. A ja poteci pa poskoči: privari mirisne travice, primiješaj pelina i gorušice! Tako sam uvijek radila kod svoga pokojnoga, bog mu dao duši lako! No gospodin župnik bacio je moj napitak kroz prozor, i mene ljuto ujelo za srce... Eh, tako je. Ne vjeruje se više u domaći lijek, ne... - I starica bi jošte bila tako nesuvislo drobila i zanovijetala da je nije opet župnik zvao, a mi se oprostismo.

Sada je istom po čitavoj okolici pukao pravi glas da će sin muzikaša Jožice "zgubidana" u veliku varoš na nauke i da će tamo učiti za gospodina plebanuša ili fiškala.

U malo vrijeme stvoriše se dva tabora: prijatelja i zagovornika mojih, pa neprijatelja, kudilaca i klevetnika. Brujilo je to osobito okolo crkve i župnoga dvora gdje se nanizalo više kuća takozvane seoske inteligencije.

- Kakve su opet ovo pravice: izvući tamo na brdu iz mužačkoga koca, prosti, bože, hoću reći štalice, zamusanoga mužeka pa ga naheriti i nagizdati i dati školati za gospodina! - vikaše debela krojačica sa tri kvrge na nosu kada je zamišljeno naš susjed "kanonik" pušio i pijuckao u krojačevoj krčmi.

- A na mojega Eduarda nije nitko mislio! - zacijuka ljuto malen i sitan krojačić, živa opreka svoje orijaške bračne polovice, izvlačeći munjevnom brzinom tanku iglicu sa debelim koncem. - Moj Eduard, to bi bio študent, da! Barem će znati hlače obući, ovratnik privezati, kod gospodskog stola ponašati se.

- Ali, draga gospo Marijanko i dragi gospodine Trepetljiko - tako se zvao krojač - prva je potreba da onaj koga hoćemo sa sela u visoke škole poslati valja da ima ovdje kapitala! - pokaza ironično kažiprstom na čelo učitelj koji bi o praznicima prikoračio na čašicu u čestiti inače dom gospodina Trepetljike.

- Pa zar nema i naš Eduard svoju glavu! - zagrakće uvrijeđena krojačica.

- Čast! Dapače, on ima osobito svoju glavu ali magareću, ne budi vam iskreno potuženo, čestita gospo Trepetljiko! Prije bi od napršnjaka vrijednoga majstora i prijatelja gospodina Trepetljike mogao postati crkveni toranj negoli od Eduarda študent velikih škola! Ali zato, ako ne bude Eduard učenjak ili zvjezdoznanac, bit će on valjan krojač i štedljiv krčmar komu neće svako prase odnijeti pipe iz podruma! Tako je već na svijetu, jedni su za ovo, drugi za ono! - razlagaše učitelj.

Sada susjed "kanonik" lukavo žmirnu krojačici ispod oka i mahne lulom prema župnom dvorcu. Krčmarica ga shvatila te podbočivši bokove laktima, nešto se ustežući, zasvirat će ona milahnim jezičcem:

- O, znamo mi gdje se konac počinje izvlačiti, znamo! Kada su ono za vrijeme pokojnoga župnika popravljali crkvu i groblje, kažu da je "zgubidanka" bila dražesna snaša. Ta još joj se i danas pisane jabuke smiju s obraza. A gospodin ondašnji kapelan - sadašnji župnik - i suviše je dao bijele ruke cjelivati od mlade snaše. Pa otuda tako dobra glavica u toga maloga kapelančića, hoću reći "zgubidanovića".

Mali susjed "kanonik" potegnu čvrsto iz kamiša. Već mu utrnula lula.

- Tako biva u vašem gospodskom svijetu! Ali tamo na našim bregovima bijaše za ono vrijeme grozne svađe, pa i batina. Muzikaš "zgubidan" slomio je lučac na leđima svoje drage ženke, pa je dohvatio i bajsom, a odonda mu je i puknut... A stara je riječ da takvi kapelančići imadu osobite moždane, ko da su svetom vodicom poškropljeni - završi tiše mali "kanonik" i zapali lulu.

- Zavežite vi, draga gospo Trepetljiko, najdebljim koncem čestitoga majstora Trepetljike svoj pogani jezičac! On se suviše ustrepeljio, gospo Trepetljiko! - skoči učitelj. - A vi, vrijedni susjede moga dobroga Ivice, mogli biste imati ljutoga okapanja za klevete što ih ishitrujete od puke zlobe!... - I učitelj izađe iz krojačeve krčme a da nije ni "zbogom" rekao.

- Gle, gle orguljaša kako se grebe gdje ga ne svrbi! - žmirnu lukavo na jedno oko mali "kanonik". - Donesite, gospo kumo, jošte oku rumenike. Na učiteljevu žuč vrijedno je koju više istrusiti. Znam ja, znam, kipi to iz školnika puna "zgubidanova" torba! Nosilo se i sira i maslaca i rakije klipare i pijetlova i tukana i raca i gusaka!

- A u župnika masti dan na dan svoj školnički brk. Ona pak njegova kljunaša sviri i prede sa nebogarkom Julčom ko dvije složene papige! - doda gospoja Trepetljika te sjede do kuma "kanonika".

- I tako je dječarac muzikaša "zgubidana" postao mudrac poput Salamuna, kako ono propovijeda župnik u crkvi. A moj Miho je glupan i tupan, tvrda glava ko bat! He, neka je, moj je i moja krv! Na čast zgubidanoviću popovska pamet!... - pljune kroz otvoreno okno mali "kanonik" te stane ukresavati kremen da snova zapali lulu...

Ovako je to brujilo u okolici.

Na našem pak brdu vladaše mir i pokoj. Našli negdje ladanjsku švelju koja šivaše košulje sa "gospodskim naborima" za budućega "študenta", a postolar preko Sutle već je donio postole na gradsku sašivene te me podučio kako ih valja glačati da se sjaju. Majka i moja manja braća priučiše se donekle udesu, ali svaki dan što se približavao moj odlazak i rastanak od njih kano da je više uznemirivao i dublje brazde žalosti izoravao na obrazima moje majke... I taj je dan osvanuo i omrknuo...

*

Bože moj! Kako li je voljko i ugodno u tom niskom krevetu, na tim mekanim perinama, među tim nabuhlim jastucima... Podovi se lašte, sagovi, protkani zlatnim i srebrnim žicama, čarobno ljeskaju... Pa ove slike... Baš ta sučelice krevetu: golo tijelo žene, božanske ljepote!... Odvrni oči, Ivice Kičmanoviću! Odvrni... A ono ogromno zrcalo: na, sav se vidim u njemu... I tamo se odrazuje ta gola ljepota... Odvrni oči, Ivice, zrcalo te izdaje... Oh, majko moja, ti priprosta, ti pobožna seljakinjo! Stid me je! Stid... Odvrni oči od svega!

Kako sam ja u ovom divnom krevetu? Šta je to bilo?

Ivica Kičmanović prikrije oči i obraze objema rukama. Krepke ruke i jaki laktovi legoše mu na široka mladenačka prsa...

Šta je to bilo?

Ima mi dvadeset godina! Je li moguće?

Zar tako hitro? Uz toliko muka i tegoba? Pa ta rajska noć... Oh , ja snivam i bolan i čaroban san na tvrdoj seljačkoj klupi... možda u zelenoj travi? Ta ja sam toliko puta divno snivao pod onim starim seljačkim krovom, u onim mojim milim bregovima, kano da me oblaci nose na laganim svojim ramenima... Možda i sada snivam... Nije, nije dvadeset godina...

Šta je to bilo?...

Gozba! Sjajna gospodarska gozba, pa svečani govori, pa pjevanje... onda mir... žarko pa slabo svjetlo, pa onaj stisak ruke... onaj oganj, ona strast... pa tada...? Ah, možda bijaše to samo seljačka svadba? Možda je i moj otac dudao u svoj veseli bajs? Možda to tek mene uvedoše u bračnu komoricu s ljubom mojom... a muzikaši i svatovi još pjevaju za rastanak onu melankoličnu pjesmu:

... Zbogom, zbogom, Jelice,
Djevičanstva tvojega
Nikad više ne bude!...

Oh, što bijaše...?

Nije to san... nije san... Bože moj!

Jučer je bila u našega *illustrissimusa* velika gospodska gozba. Moj dobrotvor... (da, svi su oni sladokusci vikali i derali se: "naš dobrotvor"...) *illustrissimus* bijaše jučer izabran po

jedanaesti put jednoglasno predsjednikom društva *Poniznosti i ustrpljivosti!* Ovomu je društvu svrha: pobožnost, čedna književnost, podupiranje siromašnih i nemoćnih te zaštita životinja...

Kumordinar i moj vrijedni rođak Žorž čitav dan bijaše zabrinut i neprestance mrmljaše kimajući zamišljeno: - Tako me srce boli, tako me srce boli! Milostivi dršće poput najfinijega "sulca", a jezik mu se neprestance zapliće kano ura, kada je valja navinuti... Poskoči, Ivice, tamo, poteci simo! Priudesi one tanjure, priravnaj ove boce! Ded, klipane! Juh, kada ćeš to znati, što umijem ja? Pa "študent"! Ne bude od tebe nikada "rujatuša" (on je mislio reći juratuša)!...

Eh, i meni bijaše žao "našega dobrotvora"... Nije dragi Žorž shvaćao onoga što sam ja znao... Mjesec dana trajahu - gotovo bih rekao porođajne muke našega milosrdnoga... Tu je došao nekakav "pojet", tako ga barem obično nazivlje *illustrissimus*, donesavši "veliki govor na malenom papiru", kako je on sam rekao... Bijaše to čovjek obrijan i golih obraza poput djevojke. Dapače ja držim da nikada nijedna dlaka nije proklijala na njegovom licu, dakle da se nije trebao ni brijati. Zavinuti mu, dosta dugački nos nije doduše bio osedlan naočalima, ali on je neprestano zvrljio i škiljio preko njega tužeći se da mu je posvema oslabio vid - a koji ga slušahu, trebali su dakako razumijevati, ako bijahu ljudi nježne ćudi i estetički naobraženi, da je to od silna napora i mozganja... Vlasi mu bijahu nekakve neopisive boje - naličile su mokrim stijenama seljačkih kuća kada ih čvrsto pokvasi kiša - a načepurene ko slamnata streha kada je ljudski iščepunja vihor i vijavica. Inače sizahu do ramena, a već samo u tom sastojao se neoboriv aksiom poezije... Visoka, nešto pognjurena stasa, brza hoda, a odijela istrošena i izlizana, često i zaprljana. Ali nije bilo od nužde nego iz razloga ženijalnosti... O zaboravljivosti do nesmisla neću ni govoriti. Tako je po najjačoj kiši lagano stupao bez kišnjaka da je s njega lijevala voda kano iz žljebova gradskih krovova; dok bi ga u najljepše vrijeme razastro nad sobom poput plašila i letio ulicama kao da zvoni na vatru... Često puta valjalo mu gologlavu iz daleke ulice vratiti se u kavanu gdje bi zaboravio šešir.

Kada je "pojet" dojezdio s "govorom", *illustrissimus* ga čvrsto uhvati okolo ramena, cjelunuo ga u dugačke vlasi i uskliknuo: Sine moj, ti mi se veoma miliš! O, prvi naš pojet...!

- Ah, *illustrissime* i dobrotvore naš! Ovo je zaista velik i znamenit govor na malenom papiru, ružno i hitro pisan, kako već piše moja ruka! Misli, izreke, djela - kada se počnu sipati - to samo hvataj u pero! Jer što izniknu, već ih nestane, i druge ih zamijene! Pa hvataj i hvataj: deus est in nobis et nos agitante calescimus illo!... Ph... ph... - obrisavaše znoj veliki duh.

A *illustrissimus* već zvoni da se ori kuća. Žorž, koji bi vazda nešto kušao i grcao, napne vratne mišice da mu se oči izvaljuju poput kolobara i sretno prevali puna usta preko grla da se sve ljevicom za želudac hvata od muke a desnicom otire usta i bježi...

- Žorž! Žorž! Je li Vanča doma? Umah da je ovdje... - izdisaše teško milostivi.

- No, skoči! Pročetkaj se! Pogladi pred zrcalom! Nikada od tebe rujatuša! No hitro, hitro! Milostivi zapovijedaju...

Ja skočim trima koracima preko stuba u prvi kat i nahrupim na vrata...

- Indolentan mužek! Nećeš li se nikada naučiti kako se ulazi? Ha-n! Natrag na vrata! Pokucaj...

Ja se povučem, a krv mi pojuri u obraze. Pokucam. - Herajn! - struji na nos dobrotvor. Uniđem. - Na-a-a! - Poletim, a na skliskom podu pomakne mi se noga, i ja se stropoštam upravo pred pjesnikom.

- Indolentan mužek!...

- Izvolite ustati! - nakloni mi se pjesnik, nedvojbeno uvjeren da je izrekao duhovitu dosjetku... Dobrotvor se uhvati objema rukama za svoj silni trbuh, prasnuvši u grohotan smijeh... Time držaše da će dokazati koliko li ga se doimlje dosjetka pojetova... Na to se i pojet stade ceriti, rastegnuvši dosta široka ženska usta...

Ja sam u toj njihovoj zabavici odmah skočio na noge i ispravio se izgledajući zapovijed. Svomu dobrotvoru nijesam nikada protuslovio pa izrekao on babilonski nesmisao... Ja mislih svoje... Od drugoga si ne dadoh mnogo zvrndati, i tako je i moj rođak Žorž često iznenada oćutio u svojem ramenu oštre moje zube da je zatulio od boli kao stari ranjeni pas pa bi onda dugo i dugo pazio na svoj jezik. Pojet mi se ionako nikada ne sviđaše. Sad ga urezah upravo krvavim noktima u srce... Okajat ćeš ti svoju tobožnju dosjetku!... No, ja slušah zapovijed da imadem prepisati što prije što većim i ljepšim slovima taj "veliki govor s maloga papira..." Dobrotvor jošte opomenu uzdišući da će to biti neka neznatna otplata za njegova dobročinstva. Ne propusti ujedno zalomiti rukama i probugariti: kako je nezahvalan čitav taj svijet! Koliko li on ne ispoklanja, ne preplaćuje, ne uzdostavlja, ne podiže... a onamo niotkuda naplate i zahvalnosti. Dapače, izbijele na tebe zube poput zvijerî kada si ih gladne nahranio... Jedina nam je utjeha da samo za to živimo!... Ali, odviše je ljudi na svijetu, odviše: kako li je negdje bilo lijepo pod tim božjim i toplim suncem kada življahu samo dva čovjeka na zemlji, a još ljepše kada je samo jedan bitisao! Ta onda i bijaše pravi raj na zemlji...

Pojet zadivljen pobožno sluša dobrotvora, neprestance sagiblje hrbat i klanja se, odobravajući velike misli trbušastoga Mecene. - Izdiri, Vanča! Na posao! Što si se sada ovdje ustobočio? - zakriča zlovoljno na me Mecena.

Muka bijaše prepisivati taj pojetov govor, pa me je žalio i sam plemeniti rođak Žorž, ljuteći se na ono mazalo i čankoliza što se onakvim litanijama usuđuje uznemiravati milostivoga, koji ionako ne može mirno spavati...

Ali istom tada otpoče muka i nauka kada sam ja taj govor prepisao. Milostivi dobrotvor stade napamet učiti, a učio je čitav mjesec dana.

- Vanča, na red! Milostivi zove. Oh, to pakleno, to prokleto šlabekovanje! Lustrišimuš je čisto propao u licu, a ustima neprekidno prebire, kano da je, opčuvaj nas majko božja bistrička, pameću šenuo... Oh, oh... - uzdisaše dobri Žorž.

I ja letim u odaje dobrotvora. On mi ponajprije grozničavim glasom zapovijeda da pritvorim vrata ključem. Sada mi daje prijepis strašnoga govora, a on se uspinje do stola na povišenom mjestu i mahne rukama:

... Poglavita, blagorodna, časna, velečasna, prečasna, velemožna, svijetla, presvijetla, sva odlična i najodličnija gospodo!

... Kako eno dojuri hitra lađa jedrenjača što je jaki mornari i bistroumni krmilari tjeraju neizmjernom morskom pučinom; kako eno doleti suri orao sa svoga timora, lomeći i režući Foibosov zrak oštrim krilima poput mača Kraljevića Marka... kako... kako... o, božja kugo!.. - lupi Mecena šakom o stol...

Dotle je *illustrissimus* napisao govor na podlagaču svoga pisaćega stola i kriomice čitao da mi pokaže dokle bi *cum ira et studio* ipak mogao doprijeti... "Kako... kako..." Strijela božja!

- Ne kako, nego: tako se je opet primakla ova godina - usudih se ja primijetiti, zureći u prijepis govora.

- To nije istina. Gledaj bolje, telebane!

- Ali, milostivi... - I ja da ću s govorom k povišenom stolu do *illustrissimusa* da ga uvjerim...

- Natrag! Sodomo i Gomoro! Niti makac sa svoga mjesta! - zaori dobrotvor, a tusti mu obrazi porumenješe do obrva dok mu s čela poteče kiša znoja. Ja sam dobro razumio što znači ta Jupitrova srdžba, i da se primakoh, ušao bih u kriomčarenje tobožnje sile pamćenja našega lustrišimuša.

- Ti nijesi dobro prepisao, nesretni zgubidane!

- Molim, molim! - vrisnuh ja...

- Nijesi, nijesi! Zgubidane, šuti! Zar da mi protusloviš, indolentni mužek ti! To li je zahvalnost za moja dobročinstva?!

Spomenuti mi je da je nesretnom jezičinom moga rođaka Žorža prodrla i do milostivoga tajna nadimka "zgubidan". Dobrotvor bijaše vrlo zadovoljan s otkrićem Žoržovim, dapače potreptao ga je blagodarno po ramenu. I kako je u Meceni bila za memorisanje predsjedničkoga govora tupa glava poput bukvina panja, tako je on dobro upamtio riječi "zgubidan" pa mi je često prikričao onom istom nasladom i zloradošću kako to nekada običavaše u našim bregovima susjed "kanonik".

Sada je *illustrissimus* okrenuo podlagač na drugu stranu, te stade hitrim korakom šetati ispred mene, bacivši ruke na leđa i prekrstivši ih...

- Tolikoput već odlučih zahvaliti se... Poniznost i ustrpljivost... Hm... hm... Istina je sve što jest i što će biti ima se meni zahvaliti: jest! Pa čast! Pa glava! Kako da ja ne budem glava *Poniznosti i ustrpljivosti??!* Hm... Znam ja, znam da mi nikada neće naplatiti toga dobročinstva, a da i ne računam na kakvu zahvalnost... ali...

- No, Vanča! - obrati se on k meni koji sam ukočeno sjedio i buljio u svaku crtu svoga pisma velikoga govora samo da me ne savlada smijeh, premda sam već cio govor od riječi do riječi napamet znao. - No, Vanča! Kakve li su to duge izreke u tom strašnom govoru da ih čovjek mora izvlačiti kano da kravu vučeš iz vode uhvativši je za rep! I mi stari Hrvati učili smo i govorili u skupštinama, ali ne ovako... Riječi ti se izmiču iz pameti kano puž iz ruke...

- To su takozvane "periode" u Ciceronovu slogu - odgovorim ja...

- Pa otkud ti to znaš, Vanča?

- Učim u školi. Ta ja sam humanista, *illustrissime!* Nama valja i samim takve govore sastavljati i napamet govoriti.

- Hm, hm! Humanista... Ciceron... perioda... svega toga je nekada bilo. Vrti mi se, vrti jošte i sada nešto po glavi. Mota mi se, da!... Humanista! No, pak bi li ti znao koji svoj govor, Vanča?

- Bih. Ja i taj već znam.

- Šta, ovaj? Kakav ovaj? - zinu Mecena.

- Taj govor što ga vi učite sada...

- O, derane, pa kako si se usudio? Kako si se usudio! Prijevara grdna. Zar je to zahvalnost za moja dobročinstva? Ovo je moja tajna a ti si se usudio, indolentni mužek ti!

- Nijesam ga ja učio nego mi je sam od sebe ušao u glavu čitanjem dok se vi učite... i prepisivanjem...

- Ušao... ušao... u glavu? - stavi dobrotvor ozbiljno palac na čelo. - Ja to ne razumijem: ušao u glavu? Trista ti gromova, kako bi to tebi ušlo u glavu? A ja vučem, tučem i nabijam: pa je to tvrdo i žilavo do vraga! Vidiš, vidiš... ušao u glavu... Pa daj onda ti, Vanča, kada je ušao...

A ja sam stao govoriti, upravo grmjeti... Mecena je razvalio usta, a oči mu se pretakahu slijeva nadesno kano da si mu rogljama zakvačio šiju. Izgovorivši ja ono gdje pojet sam sebe gustim oblacima tamjana kadi: "Prevelika hvala, potpuna slava, a ne manje i svaka čast našemu prvomu narodnomu lirskomu pojeti Rudimiru Bombardiroviću Šajkovskomu (to bijaše literarni nadimak pojete i sastavljača govora; dakako, višeslovčaniji od nadimka: zgubidan) koji je našu čednu književnost svojim golubinjim srdašcem podigao nad egipatske piramide; koji je svojim velikim talentom utješio nesretne, napojio gladne, a nahranio žedne; koji je svojim nebotičnim genijem zaštitio uboge i jadne životinje: vrapce i sjenice, smrzle u ljutoj studeni, konje i magarce koji lipsavaju s ljudske okrutnosti naših biruša i kočijaša..."

- Prestani, Vanča, prestani! - uzvikao se iznebuha *illustrissimus*... - Ti si pravi Metuzalem! (Dobrotvor je očito izmijenio ime Mezzofantija s Metuzalemom: *lapsus linguae* ili *memoriae*. Napokon, milosrđe zahtijeva da se svakomu Meceni šta takvo oprosti.) Ali ja ne razumijem zašto u govoru navodi da je napojio gladne, a nahranio žedne? To je očita pogreška! Ili je *licentia poetica?*

- Ne, ovo je govornička figura, zove se metonimija - odvraćam ja...

- Jest, jest: monotonija... sjećam se, i mi smo nekada učili... monotoniju... Zašto ne: zar gladni ne piju? Dakle: žedne nahraniti! O naš pojet, naš pojet! Da, Bombardirović Šajkovski! Velik je on čovjek, Vanča! Velik!... Hm... hm... A zašto se ne zove pravim svojim imenom: Imbrica Špiček iz Volovšćine... Hm, Vanča?

- To je tako, kako mene zovete zgubidan...

A, sada mi sviće! Nadimak Bombardirović Šajkovski mjesto zgubidana! Vidiš, vidiš Vanču, vražja glavica poput svojega rođaka Jurića... Vidiš... vidiš... Što bi ipak bilo, Vanča - domisli se Mecena nakon odulje stanke - da ti u glavnoj skupštini našega društva *Poniznosti i ustrpljivosti* mjesto mene izgovoriš tu dugačku pripovijest našega najvećega lirskoga pojete? Što bi bilo? Ta ti si to dužan uraditi od zahvalnosti za moja dobročinstva!

- O, jesam, *illustrissime!* Ali takvo šta nipošto se ne smije. Kako bi stari Rimljani bili gledali da je u senatu mjesto slavnoga Cicerona govorio njegov, uzmimo, kakav *scribax vulgaris!* Pa naše novine, *illustrissime*?

- *Scribax vulgaris*... naše novine... hm, Vanča! Naše novine? Šta će one? Nijesam li ja daleko poznati i naširoko u svim novinama opisani dobrotvor? Ha, Vanča? Nisu li se svi ti gladuši i ispičuture tolikoput nasitili i napojili u mene? Ha?

- Nikako ne može da bude to! - otkrešem ja posve odrješito, jer ovo bijahu prava *lucida intervalla* "kada su lustrišimuš postali slab i mekan poput putra", kako bi dosjetljivo znao ustvrditi kumordinar Žorž. - A tako isto reći će i slavni Bombardirović Šajkovski, *aliter* "Imbrica Špiček iz Volovšćine" - dokrajčim ja s dobrotvorom.

- Nikako ne može da bude... nikako ne može da bude, veliš ti, zgubidane... Hm... hm... hm... Nosi se, magare, u družinsku sobu! - istrese promijenjenim glasom dobrotvor te pozvoni srebrnim zvoncem. Ono je pozivalo bujnu gospodičnu Lauru...

Ja ispadoh iz odaja Mecene i sretnem na stubama divnu Lauru... Ona mi se nasmiješi rajskim, požudnim osmijehom a u crnim očima usplamsa joj strast i hladnoća, neopisivo milje i ljut prezir, anđeoska dobrota i zmijska zloba... sve to u jedan tren...

Ah, Laura... ta Laura!...

Dični desetogodišnji predsjednik slavnoga društva *Poniznosti i ustrpljivosti*, velezaslužan muž, daleko čuveni Mecena i dobrotvor nije mogao ni ove godine nabubati sastavljenog mu odgovora. Ne bijaše to za obične ljude nikakva novost ni iznenađenje; ali neumrle članove društva to je više zateklo nego da je polovica staroga svijeta propala u more...

- Vidiš, vidiš: kako je veliki starac iznemogao i oslabio... Ja, ja, na koncu ipak smo svi samo slabi ljudi... Ah, taj sjajni muž svoga vremena već ne može ni govora napamet naučiti... - Tako uzdisahu, prevraćajući očima, neumrli članovi društva... A dičnomu dobrotvoru bijaše jedva pedeset i pet godina. On nije nijedne godine za svoga desetogodišnjega neumornog predsjednikovanja pozdravnoga govora u glavnim skupštinama napamet izustio, nego su svaki govor sastavili drugi, a velezaslužni dobrotvor jedva da ga je mogao pročitati uz silan napor i zapinjanje... Ali, *principiis obsta!* Doista će zaslužiti neizbježivu lomaču onaj Galilei koji će prvi u slavnom društvu *Poniznosti i ustrpljivosti* uskliknuti: "Ipak se kreće!" Ipak je dični predsjednik i daleko čuveni dobrotvor - - - ne zabljesni, bože, munjom i ne udari strijelom - - - ipak je *illustrissimus* - glupan!"... A koliko će stoljeća proći dok se rodi u društvu *Poniznosti i ustrpljivosti* takav smioni i bezbožni Prometej, to jest Epimetej!?...

Skupština je tekla "najponiznije i najustrpljivije". Desetogodišnji predsjednik pročitao je divno sastavljen govor dosta glasno. Što je gdjegdje zapinjao, to pripisujte nabujalosti predsjednikovih misli i ushićenju njegova vanrednoga duha... S mojim prijepisom Mecenova govora bijaše i sam pojeta zadovoljan. On je smjesta pripravan sva svoja nečitljivo išarana djela dati na prepisivanje... Ta presjednikov govor tako je jasno prepisan da će ga i kratkovidac moći s tavana čitati... Društvo je ostalo na istim svojim pravilima. Nikakva prijedloga ne bijaše. Bila bi to "u nebo vapijuća novotarija" koja se ne bi slagala s pravim duhom i smjerom društva... Kako do sada tako i nadalje ima sve teći i razvijati se... Izabraše i opet istoga predsjednika i isti odbor... Na koncu sjednice zatrepere usta dobrotvora s predsjedničke stolice... - Čujmo! Čujmo! - viče najglasnije slavni pojet tako reći ditirambičkim patosom... - Sada bih molio ponizno svu gospodu skupštinare da se potrude k meni na objed: *Finis coronat opus*... - dovrši predsjednik... Ovo i bijaše pravi i jedini jezgroviti sadržaj svake godišnje skupštine društva *Poniznosti i ustrpljivosti*. Samo taj zaključak imao je svoju realnu vrijednost... Tada oživješe skupštinari. Kako si prijazno namigivahu očima, jedni zagonetno i suzdržljivo, a drugi posve razumljivo i drzovito, praveći prstima i šakama nekakve figure ispred svojih usta, koje značiše: "Ah, danas će se gutati slasno, ah, danas će se piti božanski!..." Finijim i nježnijim sladokuscima navalila voda na usta da ih malone udavi kaplja od požude... Demokratičniji epikurejci otkapčaju potajice prsluke, te mjere i opipavaju eliptičnu površinu ispod prsiju: e, ne bi li podnjela da je natrpaju za tri-četiri dana budućnosti?...

Baš kuhinja našega Mecene bijaše glavnim uporištem onoj slavi, koja se pronosila širom svijeta o čednim duševnim njegovim sposobnostima, o anđeoskom njegovom dobrotvornom srcu, o tolikim njegovim djelima na svakom polju narodne prosvjete... Goste - bijahu oni sami pisci, novinari i niži činovnici novoga kova - već obuzima i zaljuljava neopisivo nutarnje zadovoljstvo poslije izvrsne čorbe, prvih umaka te prvih čaša božanskoga vina; zadovoljstvo štono se sastoji od smjese neke ugodne turobnosti za onim što će istom doći: zadovoljstvo, što ga omotavaju prelesni oblaci svih mogućih miomirisa, što prodiru iz dvorane kuhinjskoga umijeća i obrtnosti... Već je zaokružio žamor, već izlijeću mirisnim zrakom radosni usklici, već dršće i leprši glasan smijeh i tiho pjevuljenje. Kumordinaru Žoržu napele se lične mišice, a žile mu se nadule na debelom obrijanom vratu s posvemašnje unutarnje jinuške samospoznaje i zadovoljstva, te s ponosom generala nakon prvih sretnih okršaja pase oči na gospodi kano da će reći: "Svi ste vi moji dragi pilići... evo kako zobljete požudno, kako kusate slatko iz mojih ruku..." I gospoda su tako ljubezna s njim; svaki ga štogod priupita ili mu osobito prijazno namigne, grabeći i vadeći iz zdjele na rukama Žorževim... A kumordinar lukavo zažmuri. Njegova tajna je očita: "Ne klanjaš se, ti mekušasti mažilišče, oltaru Juriću, nego punoj zdjeli na njegovim rukama..."

I meni bijaše suđeno sa Žoržom dvoriti i posluživati goste. Otkako postah humanista, napredovao sam od pranja i brisanja tanjura da mogu s rođakom kumordinarom dvoriti kod obilatoga stola i podvezivati *illustrissimusu* ubrusac ispod brade... Razumijeva se ipak da sam u toj novoj časti ja kao humanista prema rođaku Žoržu bio komad pokućstva novijega kroja i podređene vrsti...

- Pozor! Govori lirski pojet Rudimir Bombardirović Šajkovski! - zamniješe glasovi. - Posluh, čujmo!.. - "A, Imbrica Špiček iz Volovšćine..." - progunđam ja u sebi... Rudimir je već silno krilio rukama. - U njemu pojavlja se genij kada se dobro napije i kada već ima punu glavu... - tumačio je prozaično neki novinar pokrštene duše ali Izrailova podrijetla... - Jeste li čuli danas znamenite riječi, sjajan govor, velike misli, slog mudroga kralja Davida... Jeste li čuli, gospodo, iz usta velikog muža našega vremena, slavnoga nam dobrotvora i predsjednika!? Jeste li čuli... - prođe u vrišteći glas pojet komu je u taj tren vino silno šumjelo u moždanima poput oluje, te je izgubio nit mišljenja... U taj mi čas namignu neki penzionirac koji je sjedio do pojete da mu pružim zdjelu... - Šta je Demosten šta je Ciceron, šta je... šta je... prema vedrom duhu našega Mece...? - Govornik zape. Već od početka silno je krilio rukama kano da hvata zrak. Ja sam se zablejio čas u govornika, čas u dobrotvora; penzionirac je nespretno nagnuo punu zdjelu, a pojeta je uzmahom ruke prevalio te mu ona užasno nakazila odijelo čitavoga donjega tijela... Govor, dakako, bude prekinut. Nastade mješavina, navala, ispričavanje... Rođak Žorž nije propustio pouzdano šapnuti milostivomu na uho da ću ja vazda ostati pravo mužačko tele i zgubidan... priskočim, koliko se dalo, da poslužim nesretnom pojetu te mu hladno prikričah: - Izvolite otrti hlače ili ću vam ja, gospodine Imbrica Špiček iz Volovšćine! - Uzrujano i usplahireno izbijeli pojet najprije krvave oči na me, zatim odskoči kano da ga je ujela otrovnica zmija dok je iz njega curila i pršila na sve strane žuta i crvenkasta tekućina od kobnog prolivenog umaka... - Tko vam reče, hudi čovječe, tko vam reče...? - grčio se on. - Oh, moja glava... moja glava... - hvataše se za kosu... - To je, mladi *amice*, njegova slabost: kada ga zovnete rođenim mu prezimenom, uhvati ga smjesta omiljavica i srčani grčevi, toliko je užasna proza za njega u tom: Imbrica Špiček iz Volovšćine... - protumači mi ganutljivo neki profesor estetike, maljušan i pognut čovječac, turajući veliku paštetu u usta i hvatajući čašu...

Illustrissimus ne poštedi me ni najmanje. On doduše nije bio tako jak da se digne sa stolca i pokroči do mene, jer bijaše stari i sveti običaj da je svake gozbe dobrotvor "dokazao činom - što je želio inom", pa ga je vjerni kumordinar na koncu svega morao ravno s velike stolice odnijeti u krevet, tako oslabi i duh i tijelo i mišice slavnomu Meceni od duševnoga i tjelesnoga napora... On se nije mogao dignuti sa stolca, ali, izvalivši gnjevne oči, htio me upravo proždrijeti. - Indolentan mužek... indolentan mužek! Tolika čast: dvoriti gospodu... dvoriti pak mi počiniti ovu... ovu... fuj! To li je zahvalnost za moja dobročinstva? To li mi je plaća... oh... oh! - jecaše mili dobrotvor, ali ga nije smetalo da uz svoje lamentacije prožvače slatke zalogaje, a svoje razjađeno srce utješi punim kupama. - Bukvo! Iskazao si čast svomu ocu muzikašu! Ti nijesi ni za bajs, a kamoli da dvoriš i poslužuješ veliku gospodu! Oh, nikada od tebe rujatuša!... - pricvili mi iza leđa plemeniti rođak Jurić...

Čitava se strava ipak skoro dovrši, i opet je nastao prijašnji red.

Pojeti valjalo se preobući i navući neizmjerno široke Mecenove hlače, koje mu sizahu nešto ispod koljena. On je u tim hlačama doista vrlo smiješan bio... Redahu se brbljave zdravice, a "Imbricu Špička iz Volovšćine" zaokupi opet njegov demon, predstavljajući zvijezdu prvog brbljavca svih lirika ovoga svijeta, Rudimira Bombardirovića Šajkovskoga; on je neprestance odapinjao govore. A čim je više govorio, tim je manje mislio. Glava mu se žarila i pušila kano jutarnje sunce kadno se izvine iz zagrljaja kišovitih oblaka.

Ali doskora već nitko ne mari za pojedine govore, tako da se on i time udovoljava što sam sebi besjedi. Nastaje ono kritično vrijeme gdje je svatko počeo sam sa sobom računati i sam sebi povjerljivo gunđati. Prilike su to u kojima od pojedinaca postaju dva bića, dvije osobe: ljudska duša i vinski genij, bolje reći demon. Potonji zarobljuje prvu... Tu se dvojica živo prepiru; zaključci su im puki usklici, a pretpostavke nelogični i nerazumljivi upitnici... - Šta? Kolumbo? Amerika? Ja vam kažem; nema te nema... šuć muć pa prolij! Jest. Ovako... na!... - I oba borca, osmjehnuv se zagonetno, prijazno si kimnu, iskapljujući na dušak, te ako nešto preliju preko brade, jedva da tu malenkost otaru... Tamo sitno tijelo neznatna urednika zakutnoga no u svojoj okolini vrlo bahatoga listića migolji nekom ukučenom samospoznajom uz veliku ljudeskaru, profesora *artium liberalium* koji u gimnazijama uči risanje, u pučkim školama krasopis, na trgovačkom tečaju praktičnu ekonomiju i nutarnje financije, na preparandiji gimnastiku, na višoj djevojačkoj učioni teluričke pojave u alpinskom gorju (izvanredni satovi za koje učenice plaćaju ulaznice od deset novčića), u glazbenom zavodu dosta energično poučava i svira na frulu, udešuje u starom kazinu novoizumljene narodne plesove, u orkestru zemaljskoga glumišta tačno i dosta sigurno igra na guslama, za katastralni ured kopira izvansložbene tlorise, sada preudešuje novo izdanje varaždinsko-međumurske kuharice polag najboljih austro-ugarskih autora, u društvu *Poniznosti i ustrpljivosti* vodi račune i prepisuje predsjednikove govore za njegov kućni arhiv... - Ja vam odrješito predlažem - oprostite, malo da ne zaboravim izjaviti vam kolika li mi čast da vas poznam sada osobno - ja vam predlažem i velim da bi uharno bilo da vi u svojem listu otvorite rubriku Praktično opisno mjerstvo i namjere civilizovanoga vijeka u kulturi istoga. - A to bi zgodno bilo za moje malograđane koji su sploh opančari, postolari i krčmari staroga kova?... - veoma zabrinuto prekine profesoru riječ sitni urednik... - Ta ja vam i opet kažem da će ovaj prijedlog, oživotvorimo li ga, preporoditi vaš grad, a obrti "na malom" krenuti posve novim, razumijeva se, naprednim pravcem... - A vi ste, profesore, spremni biti stalnim mojim suradnikom!... Spremni? Kako je to pitanje... spremni... Gdje god možeš što privrijediti i zaslužiti, valja da si vazda spreman!... Kako ne? Gospodine uredniče!... - Lijepo, lijepo - čupa urednik jarčevu bradicu - ali naša sredstva, naša sredstva, profesore! I ja u ime rodoljuba i svete stvari gotovo badava uređujem list i pišem tako reći sve rubrike; dok mjesni brijač, uvjeravam vas, vrlo umna i lukava glavica, ali, pasja capa, ne zna pravopisa, piše duhovite feljtone, češljajući nemilosrdno naše abderitske prvake da se sve puši... Oni dakako tajno rogobore i izjedaju se ali javno šute, smijući se na sav glas prisiljeno i gorko: ta ono ne mogu na sebe protegnuti!... Sve pako to biva od straha, jer da se sa bricom zavade, mogao bi im on u nespretnoj svojoj šali i grkljane prerezati... On je naime jedini brico u našem gradu: ili se brij u njega ili budi čupav i nesnažan poput Turčina... A taj odlučni i najstalniji suradnik, gospodine profesore, ne dobiva također ni prebijene pare za svoje feljtone... Nema sredstava, pa šta ćete?.. - Sirota urednik nije ni zamijetio, da ga je ostavio na cjedilu profesor *artium liberalium* čim je redaktor spomenuo riječ "sredstva"... Pa tako je sitničak sam sebi ispripovijedao čitavu povijest o svojem brici...

Illustrissimus je dugo, dugo dremuckao na svom ogromnom kožnatom naslonjaču, siječući sada ljevicom sada desnicom zadimljeni zrak okolo svoje glave... "Šta bi... to bi... ono bi... sve bi... dakako!... Vazda jedni te isti grijesi našega naroda!... Haha!" - zijevaše on, sveđ jače sklapajući oči... "Šta bi... to bi... ono bi..."

Plemeniti gosti sada već ne opaziše da se veliki Mecena desi među njima. Žorž, komu se također zarumenješe uha i nos poput skrleta, šapnu mi slatko, jedva ga bijaše razumjeti kako zaplitaše jezikom: - Vanča! Ro-o-đo... moj... pomo... zi!... - i mi sveopćega dobrotvora i jedanaest put jednoglasno izabranog predsjednika društva *Poniznosti i ustrpljivosti* oteturasmo na velikom naslonjaču u njegove odaje... Svukosmo ga poput malog djeteta i

pobožno položismo u velik i jak krevet... To bijaše sveti običaj nakon svake gozbe u Mecenovoj sobi... Gosti se razilažahu na hrpe i pojedince. Neki blagodušniji od njih utiskivahu kumordinaru Žoržu obole u desnicu kano Cerberu... Neki se otisnuše, a da ni "zbogom" ne rekoše, a neki se opet odšuljaše slatko se klanjajući i Žoržu i meni, nazivajući nas "milim prijateljima i znancima". Na jedne i druge režao je očito dobri moj rođak: - Kako se badava najedoše i napiše... gluhi me ne čuju, slijepi me ne vide na zdrave oči i na zdrave uši... Oh, dobri, milostivi naš lustrišimuš!..

Dugački stolovi ostadoše neraspremljeni. Bijaše to prava bojna poljana nakon svršene ljute borbe: tu razlito vino, tamo izvrnuta sol, ondje prazne boce na okupu kano gusti grm u jeseni s koga je popadalo lišće. Gdjegdje koči se jošte rijetki svat: puna i neotčepljena boca. Ona je još jedina trijezna i pouzdana u tom kićenom darmaru... Među praznim bocama nađe se po koja do polovice istočena, a one prazne kano da joj se rugaju: - Jadna relikvijo, niti si muško niti žensko! - Tu u zdjelama jela nenačeta, rekao bi, ograđuju se protiv tvoje surovosti, opominjući te da ih se ne takneš... Tamo opet napola pune pozivlju te ljubezno, mirisno i slatko: - Izvoli, prijatelju... - Prazne zdjele spokojno se ispružiše po stolu, pune svijesti i uvjerenja da dostojno izvršiše svoju tešku i rodoljubnu dužnost... O, želuče, želuče! Što će srce, što duša, što um bez tebe? Ništa! Čitava naša majka zemlja prije svega se okreće oko želuca, a tek onda oko svoje osi i oko sunca!... Ovako bi doista bio umovao moj rođak Žorž da nije stajao u starom "aksiomu" po kojem je zemlja četverouglasta ploha, a sunce potrebni nebeski lampaš što ga nevidljiva ruka svakoga dana nebeskim horizontom vuče s jednog ugla na drugi iznad naše zemlje te ga negdje u dalekom moru utrnjuje...

Kumordinar oborio se svom snagom na poluispražnjene zdjele i boce, namigujući i meni lukavo: - Hajde, Vanča, skoči pa pritoči! Što tako u mene buljiš kao da mi zalogaje mjeriš! Eh, gladan i žedan čovjek grabi objema rukama! Osobito kad se na posao žuri. Deder prigrizni, pogutni, prilij! A onda me pusti nasamu.

No ja sam umah udovoljio želji svoga junačkoga rođaka te odoh u takozvanu "družinsku sobu" gdje zajedno stanovah sa Žoržom. On je pao u iste navade poput lustrišimuša: to je običaj svih starih sluga da oponašaju svoje gospodare. Kada se gozbe svršiše i kada Mecenu odvukoše u krevet, plemeniti kumordinar jeo bi i pijuckao tako dugo dok se i on nije svalio na gospodarev naslonjač te spavajući i hrčući kraj njega pazio i bdio na potrebe lustrišimuša.

Vraćajući se u našu "družinsku sobu" začujem mili glasić: - Ivica, Ivica! ... - Bijaše to usklik Laurin. Oh, Laura! A ja sam evo u njezinim odajama... Kako se sve to slučilo? Što je Laura? Otkuda je ona? Divna Laura!... Što li to bijaše?

*

U seljačkom našem domu jošte slatko spavaju braća. Jedan podvinuo obje ručice pod glavu a lišce kano da mu sjaji u nekom bijelom snježnom svjetlu... Ah, mjesečevi traci prodiru kroz prozor u našu seljačku kolibicu pa obasjaše te mile glavice moje braće... Onaj drugi ispružio daleko od sebe ruke a po obrazićima sad mu drhtne nešto turobno i mrko, sad veselo i ugodno. Možda sniva da bere mirisne ružice i da se ubo na njihov trn što ispod miloga listića u potaji vreba... Onaj treći neprestance prebire rumenim usnicama kano da lahor ponjihava zrelom i punom jagodom... Ali moja sestrica, zlatokosi anđelak, kako li ona spava! Lišce joj je tamnosvijetlo te jedva zamjetljiva rumen poigrava preko jabučica kano da je prvi ružin pupoljak dahnuo u taj nevini stvorak. Oj miran, la-

godan, pun i rajski djetinski san u divnom je skladu s noćnom tišinom naokolo, s bajnom mjesečinom, štono blagohotno i dobrotvorno rasvjetljuje i naš ubogi seljački dom... Ni disanje se ne čuje. Tek zamjećuje oko laganu struju djetećih grudi kano da se maknuo leptir s mirisna cvijeta snježna ljiljana i opet natrag spustio na njegove bijele listiće... Sada mi je zavrzao po pameti san ove noći. Tamno je i sumrtvo. Niti noć, niti dan. A ja hrlim nekakim dugačkim podrumima. Bez kraja i konca su a vidi mi se kano da je podrum našega seoskoga učitelja, samo da se dulji i dulji u neizvjesnost... Pusto je ovdje i hladno. Vlažne zidine zaudaraju zagušljivom vlagom... Kraj mene prolazi silan svijet, a sve šuti i nitko me ne pogleda. Svi su turobni i sumorni. Lica im se i ne vide. Iznenada izvuče se iz zida naš rođak kumordinar: - A, mali, došao si... To je naš veliki grad, tu ćemo te školati. - I on me povuče za ruku, te mi pokaza silu božju malenih učenika. - Vidiš: ono su tvoji drugovi "študenti"...

Dok se ovako ispredala čudna sanja i zujala mi u glavi, začujem glas materin:

- Jožice, vrijeme je da ustanemo. Djeca spavaju, pa nam je laglje opremiti i priudesiti putne stvari nego tada kad se mališi probude i zahalabuče po kući...

- Prerano je. Još se ni mjesec nije nagnuo za Sokolovo brdo, još ni pijetli ne propjevaše po prvi put.

- Ivica spava - reče mati. - Mislila sam da će biti cijelu noć budan...

- Neka, neka, i bolje je tako - zamrmori otac...

- Ženo - iznenada će otac nekim promuklim glasom.

Nastade stanka. Iza toga razvio se govor među roditeljima što ga ja onda razumio nijesam, ali živo ga se danas sjećam.

- Ženo - opet će on. - Teško mi je, ljuto mi je, srce mi krvari. Mira nigdje ne nađoh!

- Dakle, i vama je, Jožice, muka... A ja sam mislila da vi ne znate za takve boli. Vi nijeste ni uzdahnuli dosad za našim dragim Ivicom. No u čas kada nam odlazi stislo vas u srcu... Ta vi ste tomu krivi...

- Nije meni zato teško što on odilazi. Ne, ženo. Drugo je, drugo... Kleta, crna sumnja što mi se uvija u srce kano da zmija sve dublje i dublje plazi u njega. Ženo, valjda znaš koji glasovi bruje i zuje po našim bregima... Gle, ja nikada ni riječce ne spomenuh... ali...

- I pravo je, Jožica, da nijeste nikada spomenuli... Crne i klete su to izmišljotine; a da nam Ivicu ne otimaju gospoda da ga školaju, nikada se takvi pakleni glasovi ne podigoše... Ta zašto prije ne izmisliše takvo što... Vi bolje poznate našega grdnoga susjeda. On je živi Lucifer u ljudskoj koži: sve je to od njega poteklo. Neka ne umre dokle mu ta crna zloba ne izgori na vražjoj duši, na zvjerskom srcu. Klatio se poslije smrti ko vukodlak po svijetu, prebijao se poput slomljene zmije dokle ga ne ubije pravedna božja kazna! Što sam mu ja učinila!? Oh, Joža moj... - zarida mati...

- No, no! Umiri se. Ja ljuće trpim negoli ti koja najbolje znadeš jesi li nekriva. Ali ja? Kako da me ne izjeda crv sumnje?... Ja toga ne mogu znati...

- Ne možete? - uspravi se odlučno moja mati. - Ne možete? Dobro. Vi me, Jožice, poznate od djetinjstva sve do današnjega dana. Nikada ne bijaše ni truna gdje biste dvojili o mojem poštenju. Nikada nije ni u šali izmakla zla riječ vašim ustima kojom bi o meni posumnjali bili... Evo: kada nam to dijete ode u svijet, ja ću sama razglasiti da polazim u veliki grad k njemu da ga vidim, a vi uzmite sjekiru i ja ću poći s vama u najdalju u najdublju šumu. Tamo me vi rastavite sa životom. Nikomu nećete odgovarati, nitko vas neće pitati... Ja sam zavrijedila smrt čim vi ne možete ugušiti sumnju o mojem poštenju...

Živite u sumnji pa čekajte kaznu božju i teško kajanje... To vam valja učiniti - ili utući kletu sumnju što su je zloba i satana bacili u vašu dušu...

Uto mene poždene tajna neka sila, i ja skočim na noge: - Japo, vrijeme je! Mamo, vrijeme je da se spremamo!

- Spavaj, Ivice, spavaj! Probudit ćemo mi tebe kada bude vrijeme na put - reče uzdrhtalim glasom otac, a majci tiho šapne: - Svršeno je, ženo! Ja ti vjerujem! Vrag nije nadvladao duše moje. Neka pronose kakve im drago glasove, pravo reče, zloba je, crna zloba! Ne bih čovjek bio a da ne istjeram crnu i kletu sumnju iz srca svoga!... O tom nikada više ni riječi, ženo!...

....

Luč bi upaljena. Otac, mati i ja već bijasmo na nogama i u poslu... Skoro začuh gdje Prekosutlanac goni svoje konje u strmi naš brijeg, ponavljajući hrapavim jutarnjim glasom: - Hijo! Hijo! Crljenka, na! Hijo... - i konji zatoptaše teškim kopitama, ržući otegnuto u našem dvorištu. - Dobro jutro, ljudi, dobro jutro! - ori se učiteljev glas s kola. - Ej, Jožo, podaj nam na voz kapljicu šljivovke da nakvasimo ozebla usta... Jesenski zrak je hladan, sve proniče kosti!... Brr...

Već nose i trpaju u kola koješta. Konji lupaju o zemlju nogama, kano da opominju: Hajdemo. Jošte majka moja nosi nešto u bijelom zamotu. Zamišljena je i turobna. Čas pregačom otire suzama nakvašeno lice, čas ne miče oka s mene dokle joj se opet nije zalilo suzama... - Evo, sinko moj, bijele pogače na put. Kada se polazi daleko na sajam, na vojsku, na proštenje: pogača je dobar drug. Ah, i ti, Ivice, polaziš daleko. Ja sama ne dohitam kuda i kamo! Ta nikada me ondje ne bijaše! Tek misli moje lutaju i blude za tobom nekuda po nepoznatim mi krajevima... i to mi je teško, teže od kamena, i to mi je velika muka...

Isprekinuto uzdiše i jeca majka obilazeći sada kola sada kućicu našu...

- Muka, sinko. Ali tako hoće bog. Učilo te u školi čitati i pisati: nepoznat meni svijet! Da je nas u svoje vrijeme što naučilo, znala bih čemu te vode u daleki svijet i što te vuče od majčinih grudi... Od pluga i motike! Od brda i dolina! Od naših šuma i vinograda!... Valja da je ono nešto silno, nešto veliko. Oh, nikada ne bih slutila bila da će mi prvi sin trgnuti se iz naručaja i napustiti naš dom! I baš jer ne dokučujem toga: teško mi je, muka mi je! E, bog hoće tako, hvala mu i dika budi...

Srce mi je drhtalo i cijepalo se udvoje. U grlu me stisla ljuta mora. I sam pravo ne razabirah kamo polazim. Šta je tamo? Kakvi ljudi? Kakav svijet? A dobro sam pojmio što ostavljam. Jedno su daleki, tamni, čarobni i neopredijeljeni sni; drugo je život svagdanji, vedar i jasan gdje svaki dan počinješ i dočinješ na poznatom poprištu...

Napokon se i braća razbudiše opkolivši me. Sestrica će sada oko majke: - Kamo polazi Ivica? - Sada oko oca: - Japo, kuda će Ivica? Kamo će Ivica? - Sada hvatahu mene za ruke: - Ne idi, Ivice! Kamo ćeš, Ivice? - ... A starija braća protiru očice te ih upućuju: - A što pitaš? Zar ne znaš da Ivica ide u školu... - Da ide... - odvraća ne vjerujući mala... - U kakvu školu... da ide, što vi to znate...

Otac bijaše nijem i zamišljen. Vidio sam gdje mu je stalo da se što prije otisnemo s našega brijega. Poznavaše on slabost majčinu, pa je gledao da žena ne provali u vrisak i jaukanje dok smo još kod kuće...

Postavili me među oca i učitelja... Prekosutlanac potjera konja sa svojim suhozvučnim:

- Hijo! - a mati i braća jošte potekoše za kolima: - Zbogom, Ivice! - Majci zape glas... Ustavi se ona s braćom na brijegu... Mali još vikahu s brda: - Zbogom, Ivice! - Oni držahu da tako valja da bude, pa se upravo derahu svojim djetinjim glasićima u jutarnje predzorje... Obazrem se i na susjedni brijeg. Isprva bijaše sve ukočeno i tamno, ali doskora prosine iz kućerka maloga "kanonika" luč, sjajući u jutarnji polumrak kano oko vještice na kraju šume... Iza toga zalajaše psi i pognaše se preko brijega, reći bi, dojuriše da ustave naša kola...

I konji letješe sada šumama, sada selima, sada pustim krajevima. Jutarnji zrak i rosa svega me proniknu svojom hladnom vlagom: ta ja sam tek imao postolice na gradsku sašivene na svojim nogama. U tananoj košuljici i gaćicama stadoh drhtati i zubima tresti od hladnoće. Otac me privinu na prsa ispod svoje surine od darovca, a učitelj mi omota noge starim svojim kaputom. Obujmiv očeve grudi, na kojima oćutih da mu srce tuče polagano ali silno, kano da kovač udara gvozdenim kladivom po nakovalu... Tako doskora i usnuh...

Visoko bijaše već poskočilo jesensko sunce na obzorju kada se probudih pod očevom surinom. Ugodan topao zrak strujio je naokolo a pred sobom ugledam u ravnici crkvu i dosta gusto selo.

- Prodrami se, Ivice, prodrami! Ta prospavat ćeš cijelo svoje prvo putovanje pa se nećeš znati vratiti kući! - prikriča poput ždrala učitelj zijevajući teško.

Ja otirah oči zureći u konjske noge kako sitno i hitro prebiru cestu. Ta ja se prvi put u životu vozim na konjskoj prilici!

I stigosmo u selo; stadosmo u krčmi. Otac izvuče pečenoga purana i pogaču iz torbe. Išlo nam je baš u slast... - A sada, bože pomozi! - naglasi učitelj iskapljujući čašu - još dva brijega i poldrugo selo pa ugledasmo veliki grad. Ivice, sjećaš li se kako si učio gradove i njihove stanovnike i kako sam vam predstavljao veliki grad? Kano da si sazidao beskrajnim nizom crkvu do crkve sa silnim prozorima: to su ti gospodske kuće, to ti je grad! A sada ćeš ga vidjeti!

Kada dođosmo na vrhunac posljednjem brežuljku, klikne učitelj: - Gle, Ivice!

Od prvoga pogleda potrese mi nešto čitavim bićem. I nada, i čeznuće, i strah, i veselje, i turobnost, i potištenost, i ushićenje ovlada sa mnom... Sve mi se to pričinilo nekom ogromnom i velebnom hrpom kamenja, iz koje se pomaljahu i oživljavahu u svoj svojoj ljepoti crkveni tornjevi, visoki dimnjaci tvornica - ja i njih držah zvonicima - onda išarani krovovi, pa neko svjetlucanje i bliještenje: da li bijahu to tajanstveni plameni, da li je to biser sjao, da li zrcala ili se naprosto odrazivahu o sunčano svjetlo neizbrojna stakla gradskih okana?... Toga ja nijesam znao odgonetnuti... Sada mi se stala u duši rađati čarobna slika vilinskoga grada sa svim svojim divotama, obajanim u stostrukim našim seoskim pričama i bajkama...

Ovako začaran od prvog pogleda i razmatranja velikoga grada, prenem se iz sna istom tada kad se naša kola već kotrljahu gradskom ulicom... Najprije tu zamijetih ovdje i ondje po četicu gradske djece gdje se igraju, prepiru, viču, trče... Alaj mi se svidješe ti mali, blijedi gospodičići; one male djevojčice štono mi se pričinjahu poput prikaza u bibličkoj povjesnici... Sav taj djetinjski puk velikoga grada gamzio je u sitnim gegicama, skoro nezamjetljivim cokulicama, u okruglim nahero klobučićima ili kapicama... A ugledah i golotrbe, poderane, zamusane djece. Ova se turobno i sjetno vukla ulicom, mnogi s palcima u ustima kano da iz njih sišu svoj zajutrak... Takvi mi se duboko usjekoše u srce: bit će oni svi valjda siromašni študenti, a moji novi drugovi...

Najednom prekine Posutlanac takvo snatranje svojim: - Hoj, na, crljenka! - A mi zakrenusmo u dvorište neke gradske prizemljuše, kojoj izvirivahu veliki prozori upravo iz zemlje, dok glave učitelja i moga oca sizahu do krova. Istovarili su me s kola, a učitelj nas povede stubama nekuda u podzemlje, kano da ulazimo u podrum... Tu uđosmo u veliku sobu, načičkanu mnogim slikama kojima doskora stadoh odgonetavati značenje... Uza zidove se prostirahu dugački stolovi sa izlizanim klupama, dok se na obližem ormaru koče silna dva pehara u društvu nebrojenih boca i čaša. Zagušljiv zadah i zapah nekog polumirisa udari mi u glavu. Posred sobe vrtjela se debela, zažarena žena oko limene sprave, peći, šta li, na kojoj cvrčahu kobasice te izrezano meso... dok je isto tako debeo čovječac sitnim koracima skakutao sada k stolovima, sada k peharima, strigući lukavo malenim očicama kano da si mu kukuruzna zrna utisnuo ispod niskoga čeoca. Na pomno obrijanom njegovom tustom i crvenom licu jedva si što drugo mogao zamijetiti do dva ščetinjasta, pristrižena čuperka ispod maloga zavrnutoga nosića... Ova dva čuperčića, kano da si ih silom tamo utisnuo, imala su značiti gospodski brk... On je dopraćikao umah k nama napustivši druge goste što ih je zabavljao. Stade nam prijazno kimati i žmigati i u isti čas mene gladiti po glavi i milovati: - Ej, danas je lijep, vrlo lijep dan; ali što će vam na dalekom putovanju i najljepši dan, kada čovjek ogladni i ožedni! - zapjeva on tanko poput djevojke. - Zapovijedate... rumenike ili bijeloga? Razumijeva se, da ćete i pečenja? Hi, hi! Kako to moja stara prži i miješa... Uh, slijepac bi napipao njezine divne kobasice i kamenu bi se poračilo onih rumenih rebaraca što se baš sada eno puše izgledajući tko će prvi zabosti u njih svoje bijele zube!

- E, pa neka je bijeloga, kad smo već u gradu! A onda neka je i tih vaših rumenih rebaraca i koja kobasica! - odvrati učitelj.

- Tako, tako! - odskakuta krčmar veseo... Dokle nas je starac dvorio, ispripovjedi nam kako je teško umirao neki liječnik komu bijaše dvadeset i pet godina, a gradski senator da je upravo pred njegovim vratima iščašio nogu prije osam dana kada je pregledavao dućanske vage i krčmarsku mjeru, ali da je, budi hvala gradskomu patronu sv. Roku, već ozdravio... Sve to dakako ne bijaše u nikakvom savezu s izvrsnim kobasicama i rumenim rebarcima...

Odavle zaputismo se po gradu... Tu se svakim korakom stvara novi vidik... Silne i strašne kuće i dvorovi... Prozori su im veći nego dvoja vrata naših seoskih potleušica. Krovova ne možeš ni zamijetiti, u tolikoj su visini. Ulice široke, čiste, potaracane kano naša crkva... Pa ta silna vreva ljudi! Tu se sretaju, tu trkaju, tamo pozdravljaju, ondje se prepiru i smiju. - Zar je danas vašar ili proštenje? - kliknem ja. - Ovdje ti je, sinko, svakoga dneva takav vašar od jutra do mraka. A u svakoj toj kući obitava više ljudi nego u devet naših sela... - protumači mi učitelj... Na nas nitko ni okom ne svrnu. A ja neprestance skidah svoj šeširić nazivajući: - Hvaljen Isus! Hvaljen Isus! - No nitko ne odvraća pozdrava. Najviše njih me i ne pogleda. Netko se nasmiješi, netko me prezirno izmjeri; a jedan "gospodin" - lakti mu virili iz otrcana kaputa i čepac od cigare cvrljio mu u ustima - okrene se za nama i zahohota: - Gle, gle! Mužeka dovukoše prvi put u grad! Tele i nova vrata! He, misli klepan da po našim trgovima volovi pasu a po gradskim ulicama krave tule i guske gaču... pak: "Hvaljen Isus!" No, ispast će ti jezik ako budeš dovečera tu ladanjsku pjesmu glagoljao!... - Prvomu svećeniku koga sretosmo, pohrlio sam da mu poljubim ruku. On mi je blago sustegne: - Dijete moje, takav ti običaj ne vlada ovdje... - A svi prolaznici koji to zamijetiše prezirno se podsmješkivahu...

- Ivica moj - stade me upućivati učitelj - ovdje u gradu ne pozdravljaj svakoga koga sretneš, osobito ne sa "Hvaljen Isus!"... Tu je mnogo ljudi pa kada bi djeca svakoga prolaznika pozdravljala nastala bi čitava galama. Onda ti ovdje nisu svi kršćanske vjere. Imade tu

sto vjera pa i takvih duša koje ne imaju nikakve vjere... Svi ovi narugat će se i tebi i tvome pozdravu. A bolje je da i ne izustimo svetoga imena nego da mu se pogani rugaju...

Ja sam zanijemio od te nove nauke svoga učitelja te prestadoh pozdravljati prolaznike... Napokon smo ušli u dom "lustrišimušev".

- Dakle, Ivice, ovdje su palače našega milostivoga dobrotvora, koji te primio u "siromašnu školu". Tu ćeš ti ostati danas - tiho i plaho šapne mi učitelj kada se uspesmo prvim stubama. One su tako čiste i bijele kano mramor na našem crkvenom oltaru... Moj otac teško uzdahnu... Ustavismo se u prizemlju, otkrismo se sva trojica i odahnusmo.

- Skoro ćemo ugledati lice njegove presvjetlosti... mrmoraše učitelj popravljajući kosu na glavi te prisukivajući svoj bujni brk. Otac je također nekoliko puta kašljucnuo, kano ono u crkvi kada svećenik prekida prodiku da se on i slušatelji odmore... Svuda u domu vladaše otajstvena tišina, samo negdje u daljini nešto zatutnji kano da je vjetar prošumio u dalekom dimnjaku ili kano da je negdje na tavanu nešto veliko i mekano palo... Škrinuše negdje vrata i proviri na njih... naš rođak Jurić!... - A, a, a! *Serbus, serbus!* - izljubi se kumordinar s mojim učiteljem: oni bijahu visoki pobratimi po gospodskom običaju... Sada će sustezljivo i teška vida pružiti kažiprst također i ocu: - No, Jožice, zar si ga ipak doveo! - Nato se i na mene osvrne, ali jednim okom samo... Očito je nešto očekivao. Otac je razumio, pa me potisnu naprijed da kumordinara cjelunem u ruku. Žorž se ni najmanje ne otezaše da mi pruži ruku na poljubac. - No, no! Samo ne tako po mužački zabunjeno! Pazi da ne zaboraviš pa da se ne zabelesaš i pred milostivim našim gospodinom! - Blagodušnije će rođak Žorž.

Uvede nas u svoju sobu sa dva prozora u dosta prostrano, ali golo dvorište. Dugački, četverouglasti nepokriveni starinski stol proteže se od jednoga do drugog prozora sa dvije isto tako dugačke i široke klupe, od kojih jedna stajaše uz zid. O čelo stola koči se kožni već otrcani stolac. Posred sobe je vedrica, puna neke kaljužaste sapunaste vode. Naoko nje poliven i poštrapan je star, neravan i zamazan pod, kano da se tu nedavno netko kupao ili ispirao rubeninu. Jak i velik krevet još je posvema razvaljen i zaudara neugodnom, okiselastom toplinom kano ležišta, u kojima su ishrkali pijandure i vucibatine sladak i dubok san...

- Ali tebi se valja obući u kaput i hlače na gradsku. Nećeš valjda ovako u košuljici i gaćicama pred lustrišimuša, kano da si došao kravu musti ili vole iz staje tjerati na pašu... - okrene me od lijeva nadesno naš rođak Jurić, pogledavši nekud porugljivo oca i posmjehnuvši se učitelju.

- Hoćemo, hoćemo mi njega obući - odvrati učitelj. - Baš razmišljam o tom kamo da krenemo. Onako što valjano, prikladno i jeftino. Bi li nam ti, brate, bio na pomoći? Ti zaista poznaješ sav grad i njegove prilike.

- Ja da vas vodim? - mrmljaše komurdinar, te izvadi dugačak već krezubi češalj iz stolne sunjice i stade oprezno i marno začešljavati svoju kosu, natirući je iza svakoga češljeva poteza mirisavom, crnom komadinom mastila. - Zavirit ću malo amo i tamo, a tada ćemo vidjeti, hoće li se moći... - izlizavaše on dalje zadnji dio svoje glave, mrgodeći se te rastežući usta kod svakog začešljaja kao da mu netko vlasi čupa. Sada izvadi dva zrcala, te jedno stavi pred oči, a drugo iza glave, digavši ga visoko tako da je mogao prednji i stražnji dio glave tačno vidjeti i rasuditi. Zatim je u vedrici na sredini sobe isprao usta, navukao kaput sa svijetlim velikim pucetima, pročetkao se sav i onda nekud izletio napolje. Nije dugo postojalo vrijeme, a on se vrati s visokim klobukom na glavi, s kojega odsijevaše iznad pozlaćene vrpce nekakva srebrna zvijezda. - Takve sjajne i cifraste klobuke samo ministri nose! - prišapnu mi bojažljivo otac kad već bijasmo na ulici. Žorž i učitelj stupahu naprijed, uhvativši kumordinar posljednjega ispod ruke. Ja i otac vukosmo se

dosta udaljeno iza njih, klapajući po našem seljačkom običaju najprije otac, a pet-šest koraka iza njega opet ja. Na svakome desetom, dvadesetom koraku pozdravljao bi nekoga naš rođak Jurić osobitim zamahom svoga gizdavoga klobuka. Nekima je dovikivao: "Sluga pokoran!", nekima "kistinand!", nekima: "horzamstdinar", nekima naprosto "serbas!" Ovi posljednji ili bijahu njegovi kako ih on nazivaše, "kolege", to jest ostali kumordinari, ili bijahu "rujisti", poznanstvom kojih se osobito dičio Žorž, uzdišući da su mu doduše ta učena gospoda "tucpruderi", ali da je on svakomu drugome vjerovnik. Moguće da bijaše u tom štogod istine; nego se poslije u životu hvalisava rođaka Jurića uvjerih da velika većina tih rujista bijahu kojekakvi otpušteni konobari ili pako dnevničari dvojbenoga kalibra.

Tako dođosmo u dućan nakrcan robom od poda do stropa. Bože moj, što je tu svega bilo!

Ispuza nam u susret pognjureni starčić, prosjede brade i sitne glavice, koja se okončavala u silnom, malne preko usta zavinutom jevrejskom nosu. Glavica mu bijaše sva uvučena u crljenu kapicu tako da ne razabrasmo ispod nje ni jednoga vlasa.

- Zvolila, zvolila... Zvega ja imala tost... najfinija hlač... najpolša kaput... najjeftinija lajbaka... svega... svega!... - stade potomak velikih proroka skakutati po svojoj butigi izvlačeći robu ovdje i ondje te hvaleći je u isprekidanim trgovačkim psalmima našega vijeka i svoga podrijetla, kano da skačeš bos po otkosu trave. Dakako da sve to daleko zaostajaše za psalmima svetoga kralja Davida...

Naš rođak ne možda stoga što bi ga vrijeđale izlomljene i nakažene riječi Jaihtelesa nego da se vidi njegova gospodska prilika i ukus, počne isto tako zlo štrbenckati jezikom Faustovim, kako i Jaihteles njegovim materinskim... Sada je istom stao maljati starčić. Zanjušivši umah da će biti onaj seljak moj otac sve skakutaše oko njega... Moj otac kimaše i osmjehivaše se kano da razumije sve to škrebetanje... - Muhm, ja, ja! - mrmoraše on. - Feršten sö?... - ukopisti se okretni Žudija. - Ja, ja! Veršteke, veršteke! - odvraćaše otac lukavo muzikaškom hinjenošću... - Verštek, verštek - ober niks reden... jo natirlik... ajn pauer... - rasvijetli tminu kumordinar.

Stadoše me oblačiti i natezati po dućanu. Otac je htio da budu rukavi za pol rifa dulji od ruku, isto tako i gege. Kada se podere na laktima i na koljenima, možeš onim što preostane od duljine zakrpati... A sve da je prostrano jer dječak raste dan na dan...

Nato je Jaihteles opet udario u psalme Davidove *canticum canticorum*...

- O, vi kumek tobra kospodar! Pravo imala... A meni sve jedan, vekša ili manjša... Imala ja, kumek, dosta toga... za čitavoga vašega sela obući... A kaj to učila vaš sin? Za šoštara, šnajdara, tišlara... Kad bi šnajdara, i ja njega vzela.

Kumordinar i učitelj opirahu se ukusu moga oca glede širine i duljine, a Jaihtelesu protumačiše da ću ja biti študent...

- Štodent, štodent... - okrene sada Jaihteles opakliju svojih psalama... - No, to druga stvar! Onda to, moj draga kumek, ne pu išla tak... duga rukavi, duga hlača... to grda stvar za štodenta... šoštarska ili kakva meštarska dečko, to sa njega dobra pil... ali ne za lepoka štodent.

Teda-negda me obukoše. Sada se stadoše pogađati... - Ispod polovice! - prišapnu Žorž.

- Znamo što je židovska roba! - mrmlja otac tajanstveno.

- Što će dakle stajati to capatinje? - prouzroči opet moj otac da proteče med i mlijeko krasnorječja zlatoustog Jaihtelesa.

- Šta koštala pitate, kumek! Hm, malo kaj koštala sa ono kaj vredila! Čekaj, ja račune pogledala da vidite kaj mene koštala... ja iskala profita jako mali. Danas ionako tergovec nikaj profitirala...

I on izvadi nekakve papire, te ih turi najprije pod nos kumordinaru, zaštrbenknuv mu opet koliko da njega stoji odijelo... Žorž se malo nahmuri, kimnu mudro glavom i pljunu na drugu stranu... On nije znao ni čitati ni pisati... Učitelj samo prepase oči preko te Jaihtelesove šarenice...

- *Ergo*, dvajst četiri i pol mene koštala. Ja njega dala za dvajst pet...

- Koga vraga? - izvadi moj otac lulu iz torbe, te stade istresati pepeo po Izrailovoj butigi... - Ta ja za dvadeset i pet forinti mogu kupiti junca! To je nešto drugo nego taj šareni krpež! Svuci se, dečko! - viknu on energično. - Umah će Židov omekšati! - promrmlja u svoj kamiš i okrene se da će iz butige...

Jaihteles poteče za ocem, uhvativši ga za rukav: - Kaj ste ga vi, kumek, tak nagla? Bute ga vidla kaj vam budu ga gosponi rekla... Ni to tak kakti krava kupovati... - I on se okrene najprije k Žoržu, a onda k učitelju; ali oni oba kano da i ne opaziše gdje se kramar poziva na njihov gospodski autoritet... Oni, doduše, promatrahu odijelo, kumordinar ga je čak nekolikoput i ponjušio, ali ne pristajahu uz cijenu. Dotle sam već zadovoljio očevu nalogu, svukavši odijelo.

- No rekla nekaj, kumek! - udari trgovčić o dlan očev kano da trguje volovima. - Ja rekla dvajst pet - rekla i vi, kumek! Vem smo kršćena ljudi da se moremo pogodila!

- Znadete li što - pribra ga otac na oko i stade natezati sada rukave, sada džepove, sada vlačnice - pet forinti, pa bog!

- Ne znala ja kaj vi to govorila, kumek! - razljuti se tobože Jaihteles spremajući robu.

Učitelj se sporazumi s rođakom Žoržom i hladno će trgovčiću: - Ravnih deset forinti da prestane svako cjenkanje! - I počne brojiti novce.

- Odviše je, pustio bi on i jeftinije! - promumlja otac, pokoravajući se volji učitelja u koga bijaše novac štono ga sabraše ladanjska gospoda za siromašna đaka.

- Kenug, kenug! - dodavao je lapidarno Žorž, otpravljajući se napolje.

- Mene ga je šal... ja ga ne morem dala - spremaše Žid svoju robu.

Svi odosmo iz dućana.

- Ne zamjerite! - doviknu otac.

- Kumek, ne našla nigdje takova solidna roba!

- Ta vidim i čujem kako je slana! - dosjeti se otac.

- Zvat će on natrag! Poznam ih ja - poduči nas kumordinar.

I doista, tek što se udaljismo nekoliko koračaja, eto posve nepoznata zarasla čovjeka za nama. On uhvati oca za rukav te ga tobože pouzdano stade nagovarati.

- Čujte vi mene, kumek! Ja sam velik prijatelj našemu narodu, osobito seljaku. Povratite se vi samo natrag! Nigdje ne ima trgovca njemu ravna. On je najbogatiji u gradu pa mu nije stalo do dobitka. Koliko li puta našem čovjeku za manje proda negoli je sam kupio! Povratite se, ja ću ga nagovoriti. Nešto će on popustiti, nešto vi dodati, pa je pogodba gotova! - I taj stranac odvuče oca natrag.

- Mešetar! - žmirnu kumordinar na učitelja.

- Povratila se kumek! Poštena kumek - opet će Žid, izvukavši odijelo moga budućega gospodstva.

- Je li, kako rekosmo? - segnu otac desnicom i mahnu po krotkom Jaihtelesovu dlanu.

- Petnaest forint!

- Rekoh, ne porekoh! - otpravi se otac iz dućančića.

Mešetar i trgovčić pogledaše se i razumješe se.

- Prijatelju! - poviknu mešetar, uhvativši moga roditelja za torbu. - Prijatelju, znaš, mi smo svoji ljudi. - Nijesam te nikada vidio! - prekine otac brbljavca iskrenom surovošću.

- Ne gulimo kože jedan drugome - nastavi mešetar, ni najmanje smeten. - Pustimo do vraga trice i kučine! Zar ćeš ti za jednu forintu napustiti ovo lijepo odijelo kakvo ne nose ni grofovska djeca! Žrtvuj svome malomu sinčiću jošte jednu ciglu forintaču. Eh, da je meni takav sinčić, žrtvovao bih sto puta po forintu! Čestiti naš stari trgovče i kršćanska vrijedna dušo - pograbi mešetar Jaihtelesa - i ti ponose miloga roda našega - stade vući mešetar oca za torbu, te im stisne ruku u ruku i presiječe taj vez: - Jedanaest forinti!

- Man'te me se! Deset! Ni novčića! Rekoh. - I otpravi se opet moj otac, naravnavši torbu na leđima.

Mešetar i trgovčić sada se odsudno pogledaše, a Jaihteles tobože očajno poviče:

- Vrag nosila i trgovinu i takova gšeft! Na! Da ga ni bila mala siromašni muška študent, ne bi ga ja dala! - I baci odijelo mešetaru na ruke. Ja poletim za učiteljem i Žoržom, javim da se pogodiše, i svi se vratimo u dućančić. Tu me opet stadoše navlačiti i oblačiti. Otac strpa moj seoski prslučić sa šezdeset i dva svijetla puceta u torbu, te uzdahnu teško...

- Na, kakvoga je to mlada gospon! On ga bog i bogme vašega sin nije bila! - kliktaše Žid. A kad mu odbrojismo deset forinti, on se i ponizno i vatreno izrukuje sa svima, a najdulje rastajaše se s ocem.

- Kumek, za drugoga put! Pošteno ga pogodila, pošteno ga platila!...

I ja se od pete do glave prometnuh u gospodina. Da, samo još se glava nije pogospodila. Valjalo je i pusteni seljački klobučić izmijeniti. Tu je po svom ukusu i oštrini, ni najmanje ne cjenkajući se, izabrao mi rođak kumordinar šeširić i platio ga. Ja svomu dobrotvoru suznim očima opet zahvalno poljubih ruku, to jest izlizanu, gotovo prnjavu kožu starih rukavica...

Iza toga uhvatiše me učitelj i kumordinar jedan za desnu, a drugi za lijevu ruku, te se povratismo u ilustrišimušev dom. Tu me pouredi naš rođak, a tada pohiti najprije sam k milostivomu. Učitelj me još jednom upozori na pozdravni govor, što sam ga imao izreći svome dobrotvoru. Žorž se povrati. - Hajdemo! Samo hrabro! - podbode me on, dok bijaše nama svima osim njega tijesno pri srcu. Žorž pokuca mjesto nas, otvori vrata, te učitelj sigurnim korakom, a ja i moj roditelj dopuzasmo na olaštene podove poput britve. Opazio sam sve nas u silnom ogledalu sučelice. Ah, kakve nas je odrazivalo to izdajničko zrcalo! Otac se upravo prestravi kad ugleda svoj čitavi lik u njemu pa stade naglo pipati glavu i torbu da li je to doista on. Malo da ne zaboravismo ilustrišimušu iscjelivati ruku da nas nije turnuo naprijed naš dobri duh, kumordinar.

I uhvatim hladnu i glatku Mecenovu ruku da je cjelunem, ali on je ustegne; a ja počeh svoj pozdravni govor. Dobrotvor me umah prekine:

- No, vi ste došli? Ovo je taj mali dobrijan Jilirec? Pa hoćeš li ti, mutlavče, biti čemu? No - no - to ćemo vidjeti! Prije svega budi dobar i pomaži Žoržu! A sada hajde! - ilustrišimuš mahne najprije desnicom a onda ljevicom, kano da tjera od sebe dosadne nametnike. Mi opet pohrlismo cjelivati mu ruku. Ali on nam, prelazeći iz jedne odaje u drugu, iznova domahnu: - Hajde, hajde, Jilirci, vidjet ćemo!...

Izlazeći iz sjajnih Mecenovih soba opazim na učitelju da mu klonuše obadva kitnjasta brka. Taj kratki domjenak s dobrotvorom nikako mu se ne sviđa nego ga ogorčuje... Meni

bijaše neugodno, kumordinar se osmjehivaše a moj otac, češući se sada iza jednoga sada iza drugoga uha, rastumači: - He, takva su sva velika gospoda! Odsijeku amen, mahnu rukom, kimnu glavom i postao je svijet! Neće valjda oni zanovijetati i zvrndati kano mi prosti stvorovi oko puna vrča vina!

Prvi dan upamtih samo to da je u ilustrišimuša velik i izbočen trbuh, glatki obrazi i ruke poput peče ladanjske snaše kada prvi put polazi u crkvu. A čudno se rumene ti obrazi, kano naše domaće uskrsne pisanice. Upamtih njegove krupne crne obrve i debeli, isto tako crni mu podrezani brk da štrlji kano da si trn pokosio.

Mi se vratimo u sobu kumordinara, bolje, u takozvanu družinsku sobu. Tu nam se jošte ukaže ženčica osrednjega rasta, nabožna, bijela odugoljasta prelijepa lica.

- Poljubi našoj "frajlici" ruku! - naglasi Žorž. Ona mi je podade; bijaše suha, veoma dugih prstiju...

- Ti si, dakle, naš novi študent? A da li rado boga moliš? - uzdigne ona skrušene oči. - Oj, dječače moj, to je prvo da se svakoga večera i svakoga jutra pomoliš svevišnjemu za zdravlje i dug život našega milostivoga gospodina! A kako ti je ime?

- Ivica - odvratim krotko.

- Ivica! Upravo mi godi. A vi ste mu otac? - upre ona oči pune milosrđa u teške seljačke postole a onda u torbu moga oca.

- Tako je barem upisano u krsne knjige! - sažme ramenima moj roditelj.

- Ah, Ivice, sada bit ću ti ja drugom majkom, a Žorž drugim ocem! Svi pak mi molit ćemo dragoga boga za milostivoga našega dobrotvora! - Tu mi ona pogladi vlasi i lica, dočim me uštinu najprije za desno, a onda za lijevo uho da mi projuriše tijelom neki čudnovati srsi. A nato nas ostavi u družinskoj sobi. Kumordinar Žorž zaokruži kažiprstom tri kolobara na čelu, ocrtavši tom alegorijom duševno stanje "frajlice"...

Za nas nije više ni pitao Mecena. No kumordinar Žorž upravo nas je gospodski pogostio u svojoj družinskoj sobi, da znamo što je on u domu ilustrišimuša.

Kada nato srva milostivoga nakon ručka po običaju svakoga dana teški san, povede nas kumordinar u varoš. Tu sam prvi put kušao neko gorko i kiselo piće. Zvali ga pivom. Ona mi se pričinila najsličnija soku od kisela kupusa. Nijesam mogao dokučiti kako se može toliko toga ispiti. Moj otac nije zaostajao da prazni čaše isto tako brzo kako i gospoda Jurić i učitelj. Svoj trojici planuše oči i obrazi, a otac već udari u svoj seoski muzikaški humor.

Sada nas odvuče kumordinar u kavanu. Prije nego uđosmo u nju, pouči mene i oca naš rođak, dimeći veliku smotku, da se ne trebamo otkrivati u kavani, da je ondje svatko gospodin tko god tamo dođe. Zatim upali i otac smotku. Bijaše tu puno gospode kano na kakvoj bogatoj svadbi. Vikalo se, šaptalo, pjevuljilo, smijalo, fićukalo. Činilo mi se po bibličkoj povjesnici kano da svi ti ljudi grade babilonski toranj ondje, jer ja ne razumjeh vike i razgovora, a oni tako kriljahu rukama, sažimahu ramenima i kimahu glavama da sam držao da se ni oni sami među sobom ne razumiju.

Sjednemo oko nekakog okruglog stolića pri zidu. Moj otac stade pozorno i pobožno opipavati crveni baršun na kom je sjedio. Vidio sam kako mu podrhtavahu ruke kano da se boji ne bi li se sve to tako fino, nježno i mekano provalilo pod njegovom težinom. Zamijetio sam da mu novo piće, onaj sok od kisela kupusa, pak taj kavanski dim i ta gospodska galama šumi u glavi kano da mu se ona pretvorila u mlin... - Nijesam pravo znao, snivam li ili bdijem. Činilo mi se da sam došao u najljepšu crkvu te me ponudiše da sjednem na oltar... - znao se toga kasnije sjećati moj otac na našim seoskim bregovima...

Sada prileti k nama, kano da ga hodače nose, gospodin, duboko se klanjajući. Kumordinar Žorž štrbecnu mu nešto čega barem ja i otac ne razumjesmo. Gospodin se okrenu i kada je odlazio, prividje mi se da leti velika lastavica... Jošte se i ne snađoh u svom ispoređivanju, a već on nosi silu toga... Ah, bože moj, što je opet to? Sve on lijepo ponamjesti pred nama. Stadoh proučavati šta je sve to i što ću ja raditi s time. Pogledam učitelja i Žorža - oni već srkahu... Eh, bit će nekakvo novo piće. Misleći da bih zakasnio ako se ne požurim za učiteljem i kumordinarom, pa ja, ni pet ni šest, uhvatim najprije posudicu s onom crnom tekućinom - bijaše to kava - te je hitro iskapih. Suze mi potekoše od muke. Bilo je piće vruće i gorko. Eh, tako valja da bude, pomislih, tamo smo pili hladno poput leda, gorko i kiselo piće; ovdje opet vruće i gorko. I ja u tom nađoh potpunu simetriju. Zatim pograbim onu drugu posudicu te i nju posrčem. Takvo nešta već sam negdje pio! Ta to je mlijeko!... O, bože, čega sve ta velika gradska gospoda ne sahrane u svoj želudac?... Da bude djelo savršeno, izlih čašu s vodenom tekućinom u praznu treću posudicu. I to piće iskapih na dušak jer bijaše hladno... Nije li to voda? Bog je znao, možda je ipak samo voda! Slador prepoznah te ga jednostavno sasuh u svoj džep: to će i poslije dobro doći!... Iznenada me zaokupi pomisao na našega susjeda "kanonika". Ej, da me vidiš, susjede, sada, alaj bi se zlobno kesio!

Drugačije bijaše to s ocem. Kako god bijaše već trom od pića, ipak njegova ishitrena muzikaška glava umah upozna situaciju. Što će Žorž i učitelj s ovim čarolijama, tako ću i ja... Opazi kako oni premeću to posuđe amo-tamo te nešto nalijevaju i prelijevaju. On se ni najmanje ne zabuni, nego prelije vodu u praznu posudu i popije. - Je li to voda? čapkne ustima. Neka bude što mu drago, sretno je prošlo! Zatim izlije mlijeko u istu posudicu te iskapi na dušak. - A, opet nešto drugo! Miriši poput mlijeka! Mh... mh... - Izlije sada kavu pa i nju da će na dušak. Ali, kako bijaše vrela, opeče ga i prisjedne mu u grlu. Narav je pako narav, i njezinih zakona nijedna sila ne obustavi. Kako je prisjelo mojemu roditelju, on strašno kihne i poštrapa crnom kavskom tekućinom i učitelja i kumordinara Žorža i mene i samoga sebe... - Ništa! Ništa! - provale od muke dvije krupne suze iz svakoga oka očeva. - Sve se na svijetu događa, kamoli se neće pri ovakvim komedijama!... - te izvadi posve hladnokrvno pogaču iz svoje torbe, položi je na stol i stade njom utaživati onu iznenadnu provalu svoje naravi... Ja sam nato pobrao i njegov slador u svoj džep.

Naš rođak kumordinar sav je pomodrio od jeda što je otac tako nespretan te ga tako osramotio, ali ne reče ništa. Učitelj se samo osmjehivaše: - Eh, Jožice, čudna ti je sva ta muzika u velikom gradu! - Zamijetismo da su gospoda kod obližnjih stolova prasnula u smijeh. Ali moj otac izravno domahne rukom: - A što se toliko cerite, moja gospodo, ovakve fabulije u nas doma tako običajemo popiti... Sitna malenkost i ništa drugo... Svaki kraj, svoj običaj... Vi onako, a mi ovako; drugi možda svakojako! Fabulije!...

Vratismo se opet u Jurićevu družinsku sobu.

Sunce se prigibaše na zapad, i ja se rastajah s roditeljem svojim i dosadanjim učiteljem. Otac htjede još jedanput stupiti pred lustrišimuša da mu zahvali i mene preporuči, ali toga kumordinar Žorž nikako ne dopušta... - Milostivi ne znaju što im čini ljevica, a što desnica, oni imadu sada drugoga posla nego da slušaju tvoje litanije i lamentacije... Ti si se i malo nakresao te pomičeš tu torbu kano da nosiš svoj otrcani bajs... K tomu su milostivi poslije popoldašnjega spavanja uvijek zlovoljni. Ajde ti samo natrag u svoje bregove. Malomu će ljepše biti ovdje nego kod kuće.

Izašao sam za ocem i učiteljem na ulicu. Tu me oba izgrle.

- Budi nama na čast i ponos i cijeloj našoj župi, Ivice! - pogladi me učitelj.

- Tako je, sinko! Budeš li prav, bit ćeš i zdrav. Bolje biti živ nego kriv! Moli se bogu i budi dobar! A ja ću skoro opet ovamo da te vidim, a možda će i mati sa mnom! Zbogom, sin-

ko Ivice! - I ocu bijahu vlažne trepavice, no on potrese unatrag glavom kano da će reći: Ništa! Ništa!

Dugo, dugo sam ukočeno gledao za njima, dokle ne zamakoše za ugao. I otac se do tri puta ogleda na mene.

Vratim se u družinsku sobu. Kumordinara ne bijaše ovdje, a ja podvinuh ruke ispod čela, lice mi je planulo, i stadoh gorko jecati i plakati. U tuđem svijetu među tuđim ljudima, a tako daleko od oca, od majke i braće svoje!... Sada mi prolete u pameti oni slatki časovi u našem seljačkom domu kako smo, kad bi već gusti mrak potamnio zemlju, sva djeca prislanjala uha na golu zemlju našega brijega eda li čujemo korake očeve, koji se imao odnekuda vratiti; ili se pako sjetih onih časova kada letjesmo sa svoga brda poput ptičica, isprhavši iz gnijezda, gdje opazismo svoju dobru i tihu majčicu kako dolazi s proštenja i nosi bijeloga krušca i slatkih kolačića. A evo, kako se to iznenada promijenilo! Kako su daleko, daleko od mene i otac i mati i braća moja!...

Izađem na hodnik, a odatle razaberem šum i halabuku gradsku. Sunce se potpuno sakrilo iza zidina... Kako neizrecivim, nešto sjetnim ushitom gorjela mi duša tamo na našem brdu kada gledah gdje sunce tone u more - tako barem tumačiše sebi seljaci - i zarumenjuje zapadna nebesa. Danas oćutjeh bolno da takva prizora u velikom gradu neću moći gledati iz dvora svoga dobrotvora.

Vratim se opet u družinsku sobu. Nekoliko puta došao i rođak Jurić unutra te je nešto srdito i nezadovoljno ispuhivao u zrak, pričinjajući se kano da me ne opaža... Skoro se uhvati prvi mrak, a ja se naslonih na tvrdu klupu uza zid te žalostan usnuh.

Ne znam koliko je vremena trajao moj san. - Hej, mali zgubidane, na noge! Gle ti njega, on počinje sa spavanjem u našoj kući! Lijepo! - dosta surovo stade me drmati i navlačiti kumordinar za noge. Skočim iz sna. U sobi bijaše svjetlo.

- A kakva pak to imaš pomoćnika? Gle, gle, baš je ljepušan dječarac! - primijeti krupno grlo stranca koji je sjedio u sredini sobe. Ja ne mogah umah razabrati kakvi su to novi svatovi.

- Ančice, prostri stol i namjesti ostale potrebne stvari. Ja ću još malo k staromu zaviriti pa evo me doskora među vama - reče Žorž, odilazeći iz družinske sobe.

Onaj krupnoga glasa razvagani se sada vaskolik na Žorževu krevetu: - Dušo i srce, dođider amo! - dovikne on jednoj od ženskinja.

- Što hoćeš, lijenčino? - odazove mu se krupan stvor Evina koljena.

Sada zapredoše čudne razgovore, isprekidane usklicima, povicima i dvoličnim smijukanjem. Ja puno toga nijesam mogao shvatiti. I Ančica se umiješa, počevši prostirati stol i namignuvši meni da joj nategnem stolnjak na svom uglu. - Ah, hvala bogu, moj Žorž je tako dobar i krotak... Pravi je svetac - nastavi Ančica stisnuvši desno oko a lijevo uprvši u mene kano da me pita: "Razumiješ li ti, mali, naše dvolične razgovore?" - A drugi su đavoli, prosti bože, same su im opačine u glavi! - dovrši ona.

- Čujte vi nju! - huknu podrugljivo onaj s kreveta, podvinuvši pod glavu krupne ruke - kako ona mjeri svoga miljenika i njegovu krotkoću! Eh, blago si ga našemu Žoržu! Mi drugi nijesmo kao on!

Ančica dalje priređivaše stol.

- Gle, gle! Kako ovo dvoje tu u kutu guče! Nevini, dragi golubi moji. Istom prhnuše iz gnijezda! - ruga se Petar. - Ej, da. Blago si ga njima! Tomica je tek koraknuo iz seoske mesnice svog oca. Što on razumije o svijetu? Janje! A ova mala Evica! Rasla u kući stolarevoj onoga našega drevnoga varoša kojega su sinovi sami fratri i kapucini!... Jedva se usuđuju

stisnuti ruke... poljubili se zaista još nikada nijesu! Na - barem ovako - krokne Petar do njih, uhvati ih za glave i naravna im usnice: - Ogrlite se, dragani moji! Ha-ha-ha!... šta stišćete tako grčevito dlane? Pitajte vi Ančicu, a i moju Helenu, da vas savjetuju! Ta mi sluge i sluškinje i nemamo drugo u ovoj "suznoj dolini", ako se ne ljubimo! To je sve! Ostalo ionako posvojiše sebi gospoda!... - stade Petar pucketati prstima obiju ruku... - Ej, ti, mali kostrišu, što si mi ga zinuo kano da gledaš babilonski toranj! - obrati se Petar k meni.

Ja sam doista razgledavao sve te goste koji su tako iznenadno prekinuli moj san i onu turobnu, da ne rečem gorku tišinu prvoga dana moga školovanja u Mecenovu dvoru...

Petar bijaše visoka, plećata ljudeskara, garava lica, smjela crna oka, duge nebrižno počešljane kose što mu vijori poput grive okolo glave i malih zategnutih brkova. A Helena krupna, srednjega stasa djevojka, grudi i ramena upravo atletskih, lica okrugla, a nosića vrlo nježna. Usne odavahu sav dražesni čar njezinu životu, komu bijaše valjda jedina svrha raskoš, uživanje i naslada...

Ančica, nešto starija, drobnija i manja od Helene, bila je živi tip lukavštine, himbe i neke razbludne previjanosti! Jao si ga našemu kumordinaru Žoržu!... Iz njezinih najfinije zašiljenih usnih kutova i vragoljastih očiju, štono se neprestance krijese poput varnica, odiše iskustvo, apodiktično samopouzdanje i drzovita smjelost do skrajnosti na svakom polju i u svakom pravcu... Jao si ga kumordinaru Žoržu!...

Napokon ono dvoje: Tomica i Evica.

Da nije u prvoga muško odijelo, a u druge žensko, ne bi ih mogao razlikovati. Dapače, u Tomice gotovo su više djevojački obrazići, negoli u Evice, jer ona, kako je najčišća crnka, razabireš joj već izdaleka stanovit garavi mašak na tananim usnicama, dok u Tomice plavca, to jest bjelokosa bucmana, nema budi kakvu brčiću ni traga ni glasa. Jedva zamjećuješ koju trepavicu, ali obrve pogotovo ne... Obadvoje naličilo je djeci koja tek upoznaše da su različita spola...

- Ne kvari ti njih, Lucifere! - vrlo otegnutim i lijenim će glasom Helena. - Čim kasnije upoznadu život, tim bolje. Oh, da smo mi na njihovu mjestu - znali bismo drugačije računati!

- Oh, da sam ja na Tomičinu mjestu... - uzvrnu Petar oči uvis i uzdahne.

- Vidiš ti njega, vidiš! Zaman ne služi pobožna i dobra gospodara! Da sada pokaže kako ga teško vara... - oglasi se Ančica.

- O - bolje bi mi bilo objesiti mlinski kamen o vrat i sunovratiti se u vodene dubljine negoli da zavedem golubicu Evicu i golubana Tomicu! - baci se na koljena obijesni Petar te se počne prevrtati, krsteći se palcem po latinskom obredu i bijući se šakom u velika prsa...

- Takvim prevrtanjem vara on i svoga gospodara da ga onda drži najpobožnijim i najboljim slugom u gradu... - opet će Ančica koja se još uvijek vrti oko stola.

Uto uniđe moj rođak Jurić s košem na leđima. Petar se digne s kreveta odvinuv sada ruke ispod glave. Kumordinar skine koš i stade iz njega vaditi boce pune vina, gospodski kruh i razno pečenje.

Petar se hitro okrene, uhvati punu bocu, otčepi je i malo da je nije do dna iskapio... - Oh, plemeniti naš kumordinar Žorž! - mljacnu Petar mokrim jezikom... Zatim žmirnu lukavo i švignu s objema rukama nekim značajnim kretom u zaparenom uzduhu družinske sobe...

- Tako! A sada na posao, moja gospodo i gospodične! - oholo će kumordinar izvadivši posljednji komad sa dna koša. - Gle ovoga maloga kako divlje zurla u nas! Hej, zgubida-

ne, tako nakićena stola nijesi vidio ni na najotmjenijoj svadbi tamo u našem siromašnom hataru! Je l' de? Kako mi se samo držiš poput mokra psića u čunu! Nećeš ti u nas tek knjige čitati! He, he... - uzbrbljao se rođak Žorž.

- Zar se taj mali zove Zgubidan? - uštinu me za obraz Helena. - Baš je lijep dječarac!

- Nije istina! - otresem se ljuto. - Ne zovem se ja Zgubidan! - briznem gotovo u plač.

- No, no, gospodičiću! Istom se danas okaputio i gospodske gegice navukao, već mu ne bi smio čovjek prsta pokazati. Ej, ej! Mnoga će šiba preko tebe prosviriti; mnogoput trebat ću te za ušesa nategnuti i prstima pročepunjati dok iz mužeka nešto istešemo! Ne ide to tako, kano da si čašu vina prelio u žedno grlo - hvastaše se kumordinar Žorž.

I oni se posadiše za stol, a rođak Jurić na čelo. Kraj njega po strani Ančica, a do nje onaj bijeli mladić što ga nazivahu Tomicom. Do zida provuče se Helena, do nje Petar, a do Petra Evica te se stadoše gostiti i natakati.

- U zdravlje tvoga staroga lustrišimuša! - iskapi na dušak Petar i stade se hvalisati:

- Blažena li mene među ženama! Na desnoj strani Helena, na lijevoj Evica, a Petar u sredini - u raju! Uh, da me vidiš, dobri moj gospodaru, kajišem bi me privezao na pokorničku stijenu svoga vlažnoga podruma! Hulja li sam ja velika! - i on pecka i uznemiruje neprestance sada Helenu, sada Evicu, dok mu se svaki čas sukobljuju pogledi sučelice s vragoljastim Aničinim očima.

Kumordinar baš ništa ne opaža. On je ponosit da jede za trojicu a pije za četvoricu... Već mu curkom teče polublatan znoj preko čela, vrata i obraza, pomiješan s mirisavom masti glave njegove.

- E, što se ti ne priključuješ k nama, opapučeni gospodičiću? Vidi ga, vidi kako je gizdav! Hej, mali... kako si ga ono prozvao, zgubidane... ajde, prituci se tamo do Tomice - gotovo da ste vršnjaci, tako vam bijela janjeća vuna pokriva dječaračke glavice - pa založi, pa pritoči, da prije porasteš do ljudine! Eh, kako će ga tada negdje drugim okom pogledavati djevojke, Hi-hi! Čuvaj se!

- Na, mali! - uhvati kumordinar silnu komadinu pečenja i zalogaj bijeloga kruha - povuci se kamo u kut, pojedi to, pa se napij hladne vodice! Vino nije za djecu. Ne spada on k našem gospodskom stolu... Dječarac je na mojoj brizi; ta daleki mi je rođak žalibože... Rođaci te prvi nađu kada te što trebaju... I preko mora posižu za tobom... Šta ćete, čovjek je već takav da si svašta natrpa na glavu...

Ja se niti ne makoh s mjesta.

- No, što si se ustobočio kano lipov svetac? Uzmi pa se najedi. U muzikaša Jožice bogda je pustih i nezačinjenih žganaca! - ražesti se rođak Jurić.

- Ni piti, ni jesti neću! Umoran sam, spavao bih - odvratim surovom Žoržu.

- Spavao bi! Hm... Nećeš, boga mi, ni u palači ni na dušecima...

Kumordinar nato ustane, izvuče iz svoga kreveta nekakvu šarenu krpetinu. - Na, ovo podvij pod glavu! - Zatim potegne s druge strane kreveta stari poderani plašt. - Evo, đače učenjače, time ćeš se pokriti! Eno ti jošte polovice klupe do zida, a ti se protegni prema pokrivalu i spavaj. To je najbolje za takvu čeljad...

Nekako hitro i grozničavo poredim si takav kukavni ležaj i ne pomislivši da se izujem i svučem odijelo. Stisnem se na klupu uza zid i nategnem preko sebe plašt. Iz njega se izvije zaležala nakiselasta prašina koja me tako stala gušiti da počeh i kašljati i kihati...

- Nazdravlje! - dovikne Petar.

- Vidiš ti njega, kako je neuredno započeo! - skoči opet sa svoga sjedala kumordinar, gdje se već bio udobno posadio otkako mi je izvukao iz svoga kreveta onu krpetinu i plašt.

- Svuci se, tepče jedno! Zar ćeš obučen spavati? Lijepo će ti biti odijelo! Zar te zato pretočismo danas u gospodičića! Zar se zato cjenkasmo u dućanu? Ti ne vrijediš polovicu onoga što sam platio za tvoje odijelo.

I on korakne do mene, te me nemilosrdno uhvati za noge i stade skidati s njih postolice. Ostalo sam dršćući svukoh sa sebe, a Žorž sve pograbi, smota u klupko i baci pod svoj krevet. Onda teško uzdahne i povrati se na svoj stolac zalivši brigu i muku za mene punom kupom koju mu je dotle brižno natočila Ančica.

Iznova se zamotam u plašt, ali sna ni za lijek. Svlada me neka grozničava drhtavica, a u glavi stalo mi šumjeti i zvoniti kano da padoh iz kakve strašne visine.

- Ti si vražji čovjek, Žorže! - iskesi bijele zube Petar, pa natoči. - No, rekli smo, u zdravlje tvoga staroga lustrišimuša! A, šta će nam on? U zdravlje tvoje, Žorže! - I Petar izlije vino u svoje tijelo da sam sasvim dobro čuo kako mu je božji dar klokotao kroz grlo u želudac. - Blago tebi - nastavi Petar - ti lustrišimuša hitro zaljuljaš na počinak! Rekao bih da ne vlada on tobom već ti njime! A to je i pravo! Tako bi valjalo po svem širokom svijetu. Ne rodismo se mi za gospodare, već gospodari za nas.

- Čemu da govorimo o tome? Velika gospoda - i mi sluge, sve je to nekuda jednako! Navade njihove i navade naše... eh, tko ih gleda i znade kako ja, ima pravo i govori istinu ako tvrdi da... - Tu zape kumordinarova riječ. On je htio reći ali mahnu rukom, zažme ramenima i prinese nov zalogaj k ustima.

- Šta ne govoriš? Reci nam sve... Da ti ja istom pripovijedam! - graknu Petar, nagnuvši prema kumordinaru razbaukanu glavu.

- Pst... Pst! To je velika tajna. Mogla bi me stajati službe! Da je nijeste izbrbljali... Je li onaj mali usnuo? Prigledaj vas koja...

Helena se donjiše k mome ležaju, klekne i prigne se te me žarko cjelune... - Divan dječarac! - oćutjeh njezin dah na obrazima. Za njom se prikuči do mene i Ančica: - Divan dječarac! - Zatim jedna drugoj na uho nešto rekoše i stanu se tiho cerekati i smijati, a Helena potrese mojom glavom... - Spava dječarac kano zaklan! - skoče one obje na noge, dovršivši svoje izviđaje.

Žorž opet istrusi čašu, izvali oči i počne opisivati tako živo Mecenu da iste sluškinje Helena i Ančica ponikoše, prikrivši rukama oči i obraze. Grčevito hihotahu gvireći između prstiju na muškarce.

- Prestani, Žorže prestani - zaklopi Ančica usta kumordinarova - - - Neka nesnosna težina pritiskala mi moždane u glavi. Činilo mi se kano da mi gvozden obruč ovija čelo, tako me je nešto nevidljivo stezalo...

Stotinu prašnih kola kano da mi pred očima juri, škripajući i cvileći jedna za drugima uzastopce. Polunesvjestica poput more navaljivala i kljucala mi u sljepočicama kano da će ih razvaliti. Tako me se doimahu razgovori raskalašenih slugu i sluškinja koji mi ulijevahu u dušu prve i svijetle, nerazumljive i nekuda suviše jasne pojmove o novom svijetu kamo me sa sela dovukoše, o tom mojem dobrotvoru za kojega mi je valjalo još kod kuće jutrom i večerom moliti bogu... o društvu te pokvarene družine gdje ću, kako vidim, provoditi mladenačke dane svoga siromašnoga školovanja... Sve se to isprekidano vuklo po mojoj duši poput jesenskih magla okolo gorskih potočića, štono se sada dignu uvis, zastirući visoke vrhove stabala, kroz koje prodire slabašno sunce; sada opet spuštaju se vlažno i hladno na zemlju i sljubljuju se za žustrom i bistrom vodom potočića, a obzorje se opet pomrači i sunce se sakrije...

- Pa što je to! - potrese poput lava svojom crnom grivom Petar, a oči mu se pretvoriše u ognjene kolobare. - Pa šta?... Ta sjećam se kako sam se još kao dječarac - poput onoga kostriša što ondje spava - krao i šuljao grmljem i šikarjem da mogu gviriti u djevojke gdjeno se kupaju i igraju u hladnoj vodi potoka. Oh, sunce božje!

- Razne sluge, razni gospodari! - oglase se naivno Tomica i Evica u jedan glas da se i oni čuju.

- Deder, da čujemo! - nagne se preko stola Petar. - Novo zvono kod našega stola! Skidajmo kape! Znaš li ti što o svome gospodaru!? Ha?

- Ja služim gospodaricu, staru udovicu, koja samo voli...

- No, no! Tomicu! Ele, sada ćemo istom čuti pripovijest!

- Ne. Moja gospodarica voli samo pse i mačke. Devet mačaka i devet pasa njezino su blago i veselje, a što ja više milujem ove njezine pitomce, to je i meni ljepše...

- To baš nije ugodno kada se sluzi prije valja zaljubiti u kakvu mačku ili kuju dok steče ljubav i prikladnost gospodarevu! - mudruje kumordinar, a jezik mu se zapliće poput vjetrenjače kada prestaje vjetar duvati.

- Ali ja, ali ja! - uzdigne Petar glavu i nasloni je na zid. - Bilo nekada, pa je prošlo! Sada sam u pravom manastiru, služim pobožna gospodara i treba da se pretvaram, to jest da budem pobožan poput koludrice, sve za lijepu plaću! Moj posao ipak je ugodniji od gojenja mačaka i pasa! Posao? Ja zapravo i nemam posla! I ja vam i dijelim s gospodarom sve na polovicu. A to me baš podržava u njega! Tko bi inače uzdržao tako jednoličan i dosadan život! No, izmaknem li se s takvog lanca, onda dakako sve u propanj poput konja kada si ga oduzdao i pustio u široki svijet... Eh, bijaše to nekada drugačije! Nekada bilo, sad se spominjalo! Da vam pripovijedam?

- Znamo, znamo nešto o tim dražestima - mahne rukom Žorž i posegne za vinom, kano da će reći: Ne treba. Bolje da se što ozbiljnije prihvatimo jela i pila.

- Pripovijedaj! Pripovijedaj! Da čujemo! - zahtijevahu ostali, osobito žene.

- Prije četiri godine - podboči Petar objema rukama glavu i nasloni se na stol - služio sam ja u gradu C... Bijaše me više onda nego sada. Da si me pecnuo, pukoh od bujnosti! Gospodar moj, čovječac plješive glavice, čangrizavac i vječno nadisalo, živio s kapitalom, ne zanimajući se ni za što. Čitavo jutro je šetao, pušeći ženske cigarice, a poslije podne do večera prolabortavao u kavani. Pol godine prije nego što ga stadoh služiti oženio se prebogatom kćeri nekog vlastelina iz Kranjske... Kada nastupih službu, gospođa bijaše negdje na putu, u svoga roda, šta li... i tako sam ja službovao gotovo mjesec dana a da ne poznavah svoje gospodarice. - Danas će doći gospođa! - prokašlja se moj gospodin i dobavivši se daha nastavi: - Da si mi se junački ponio! Njoj, rekao bih, nijedan sluga nije u volji. Valja mi vas mijenjati svakih osam dana. A to mi dosađuje! Ti si mlad i okretan, možda joj omiliš! Drži se. Ja sam zadovoljan s tobom, ali sam bio i s tvojim predšasnicima; no ona ih je tjerala svaki osmi dan po jednoga! Drži se, mlad si! Ona ne trpi ni starog sluge, ni stare sluškinje, ni starog psa. - Gospođa je doputovala u mraku. Dražesno šuštanje ženskoga odijela i ugodan miris neke osobite svježosti i mladosti oživio je kuću. U prvi čas spazih samo kako se na stubama neprestance plješiva glavica moga gospodara sagiblje do njezinih ruku, a za njom koraca vitka djevojka, lica joj ne zamijetih u mraku. Bijaše njezina sobarica. - Novi sluga, anđele! - guknu čovječac, a ja, sin sudbenoga podvornika, razumjeh se u svoj posao, i pohrlim da "milostivoj" cjelunem ruku. Ah, divna žena! Takve ne vidjeh nikad u životu i neću vidjeti! Ona me hitro promjeri, samo joj se obustavi pogled na mojim prsima, na obrazima, i oči nam se sretoše; ja junački izdržah bljeskanje njezinih očiju, a ona, nešto udivljena, zadovoljno kimnu mome gospodaru.

Kod večere sam dvorio - potegnu Petar, osmješkujući se samome sebi, rukom preko čela i glave - a gospođa je često svraćala svoje lijepe žarke poglede na mene. Ja sam i toga večera gospodara u njegovoj sobi svukao, i on je već tada drijemao. Iza mene zaključa vrata, i još sam čuo kako se bacio u krevet zlovoljno mrmljajući nešto nerazumljivo. Gospođa me svaki čas pozivaše da učinim to i ono, premda su takvi poslovi patrili sobarici. Osobito me trebala onda kad bi sobarica kamo otišla. - Sada opet taj svat stade kititi krupnim rečenicama svoju tobožnju ljubav. Kumordinar bi ga kadšto ozbiljno slušao, zamahivajući glavom kano da ne vjeruje Petrovoj pripovijesti. Helena griskaše smeteno ispupčana mala usta, dok joj nosne nozdrvice zlobno podrhtavahu...

Tako se duljili družinski razgovori i ne znam do kada trajahu. Mene je ipak napokon srvao težak san, isprekidan nekakvim mutnim sanjama.

Svoje dane proboravljah u družinskoj sobi s rođakom Jurićem. Moj dobrotvor nije nikada pitao za me. Stadoh polaziti škole, ali nisam bio svjestan, jesam li dobar učenik ili ne. Učitelji bijahu prema meni hladni i nekako surovi, dok su gradske moje drugove tetošili i gladili. Kumordinar, jedini moj uzgojitelj, niti je pazio, niti je pitao da li ja učim i što učim... Valjalo mi sve kućne poslove obavljati ili mjesto njega, ili mu pomagati. Čistio sam cipele, uređivao družinsku sobu, prao tanjure, pročetkavao odijela, nosio vodu itd. Napose imao sam kumordinara dvoriti, te mu ujutro izglačati cipele, pripremiti punu vedricu za pranje, udesiti postelju, češljati i mazati glavu, a tu bi me često ispljuskao da mi sve zubi cvokotahu. Često sam zanemario poći u školu, a mnogoput i zakasnih. Zaman se potužih rođaku Juriću. - Šta! Lari-fari! Učenih ljudi i velike gospode je dosta, ali valjanih i poštenih slugu je malo! - odvraćaše on. Kako prvoga dana moga dolaska u veliki grad, tako i poslije konakovah na tvrdoj klupi. Svake nedjelje sastajaše se raskalašena družina, muško i žensko, kako one prve noći, i tu sam slušao najbestidnije pripovijetke i gledao krupnu i grešnu ljubav izopačenih stvorova.

Često prenoćivahu u istoj družinskoj sobi seljački težaci i težakinje što danju obrađivahu zemljišta ilustrišimuševa blizu grada. Nisam pojmio čemu ih je tašti kumordinar vodio u družinsku sobu na konak; možda zato da i njima pokaže što je on i tko je on. Ta bi me čeljad povukla u najsurovije i najraskalašenije svoje šale. A moj plemeniti rođak samo se zadovoljno cerio: - No zgubidane, skoči, uštini, ne boj se cura! Ehe, drugi li sam vam ja bio momak kada mi je stalo pucati perje kako tebi!... - I težaci i težakinje porazvališe se po sobi. Kiseo i gorak vonj uznojena odijela, njihovo izdisanje, pušenje muškaračko najprostije duhanske biline - sve je to napunilo družinsku sobu da sam upravo omamljen usnuo na svom tvrdom ležaju. A kumordinar znao bi napuniti seljačke čuture nekom smjesom od vina, octa i vode, pa bi se time težaci i težakinje častili u mraku, dodavajući jedno drugomu i hvaleći darežljiva kumordinara, a on se šulja sa svoga kreveta među njih i s njima složno vuče iz čuture, pa zameće debele šale, dok i ne usne na podu među njima.

*

Naš dobrotvor ilustrišimuš bijaše neženja. Preziraše brak možda radi svog mutnog podrijetla. Njegov nesuđeni otac, čije je samo ime nosio, bijaše providnik na vlastelinstvu velikaša T... Providniku umre prva žena, koju bi umarao i grizao što mu nije porodila djeteta. Bijaše to slaba, pobožna radina ženčica. Ona je providniku odvraćala da je on sam kriv što ga ne može razveseliti djetetom... Spokojno se odselila na drugi svijet, oprostivši svome bračnom drugu sve uvrede i pogrde... Njemu pak bijaše ugodno kano da je sa svojih leđa odbacio trh. A na novi bračni savez mislio je još za života pokojnice. I nije

potrajalo dugo vrijeme, a providnik je obnovio svoj stan na velikaškom vlastelinstvu novim i izdašnim pokućstvom. Druga mu žena bude živom oprekom prvoj. Ona slabašna, a ova jaka, bujna i žilava crnka da se, štono kažu, zemlja tresla pod njezinim stopama, a kućni uglovi njihali s njezine sile... Ona pobožna i radina, a ova lijena kano stajaća voda, pa joj se sve bujnije zaobljuju ramena i divne grudi. Sve žarče sijevaju oči i obrazi. Providnik se namjerio na nju u dalekim krajevima tuđe zemlje, ne pitajući je mnogo za prošlost i za porijeklo, ali toliko je znao da je i ona vrlo mlada udovica. Uljegavši ona u krotki tihi dom providnikov hitro se raširi kano zmaj te zavlada čitavim vlastelinstvom. Prvoga obori do svojih nogu novoga supruga providnika. On je oslijepio i oglušio s njezine ljepote pa od osora prije zagrižljivca postade sada janje, mužić puzavac komu se sva briga života pretvori samo u to kako bi najizdašnije udovoljio svim hirima i željicama svoje krasne gospodarice... A u nje bijaše puno hira i velikih želja... U kratko vrijeme upozna ona sve vlastelinstvo i sav okolišni svijet i zaplete ljubavne mreže... Nadaleko ne bijaše mlada muškarca, budi oženjena, budi neoženjena, koga ne bi ona zarobila i okovala raskošnim okovima svoje strasti i požude... Ona je tako lukavo i umjetno takve prilike udešavala da nije baš nikakve crne mrlje na sjajnom obzorju novoga braka zamijetio njezin začarani trhonoša - providnik... A robovi ljubavnih mreža podavahu se nekim nesvjesnim i slatkim strahom i nekim tajnim drhtanjem njezinim silnim zmajevitim zagrljajima...

No sve se to skoro promijeni...

Puče glas da se iz daleka svijeta vraća na gospoštiju velikaš i vlastelin. On je proboravio u tuđim gradovima čitav svoj vijek te mu ogromno vlastelinstvo tako reći ne bijaše ni poznato. Ni providnik nije poznavao svoga gospodara. U čitavoj okolini nastade grozničava žurba... Gospodarske zgrade obnavljahu i popravljahu. Najžešće se trsilo oko gosposkog dvora a napose oko velikaških odaja. Tu je svime ravnala i zapovijedala providnikova gospođa... Ona bi se često duboko zamislila i upirala svoje velike, crne i uvijek vlažne oči u neku beskrajnu daljinu, kano da izgleda nešto milo, ugodno, veliko i iznenadno... Najstarije ljude na vlastelinstvu i okolici raspitkivala bi silnom radoznalošću o velikašu, njegovu životu i njegovoj prošlosti... Ali ne mogaše saznati drugo nego da je kano dječak ostavio dvorove, a da se nikad poslije nije povratio. Dokle god preudešavahu dvor i pripravljahu se za dolazak velikaša, bujna providnica povukla se nekuda sama u sebe, ne mareći više za svoju okolicu i svoje štovatelje. Često i često posvema umorna s tajanstvenim uzdahom podavala bi se ljubavi svoga bračnoga druga. Nijema i snošljiva ovinula je ruke okolo njegova opaljena vrata; a on sav sretan i blažen opažaše da joj nije njegovo draganje dosadno kako je to gotovo vazda do sada bilo...

Na dan kada je dolazio velikaš na svoje vlastelinstvo skupili se seljaci i drugi stanovnici u svečanom ruhu da dočekaju visokoga susjeda i gospodara. Kraj toga ne zaboravljahu običaja kojega se opominjahu njihovi stariji da pri takvim zgodama daje gospoštija veliku gozbu okolišnim seljacima i stanovnicima.

Providnik je sam ravnao čitavim dočekom, dok je gospođa providnikovica priudešavala seljačkim djevojčicama kosu i cvijeće kojim je trebalo posuti stazu kuda će prolaziti velikaš.

Providnik bijaše već tako umoran da je tek mogao pogledavati čas na ovo, čas na ono već gotovo djelo, otirući silan znoj s krupnih obraza i niska čela. A gospođa providnikovica, čim je dopro znak iz obližnjih mjesta da se približuje velikaš, povuče se u svoj stan da odatle kriomice iza prozora zirka sve prilike današnjega dana.

- Šta misliš, nije li pokunjen providnik kano da ova zvonca što romone iz gospodskoga dvora u slavu gospodareva dolaska, odzvanjaju opijelom njegovu gospodstvu? - sukaše

lisne brčine stasit i koščat seljak od kojih šezdeset godina, špan gospoštijski, mrmoreći u uho uniformiranome lugaru što je stigao do njega.

- E, tko bi ga pravo znao! - mahnu potiho lugar, priudesujući svoju pušku. - Meni se baš danas pričinja nekuda veseliji, valjda mu je pošlo za rukom složiti svoje grbave račune! Kažu da ga je devet groznica treslo, pa da ipak nije ni maknuti mogao s kolima dokle mu ne priskoči njegova vragometna polovica...

- Devet živih vragova pleše u glavi toj ženi! - okrenu špan svoju novu crvenu torbu na bok.

- Juh! Poznam je ja, moj Vide! Da ste vi mlađi - i vi biste je poznavali!

- Ali u posljednje vrijeme kano da ju je ostavila bjesnoća... Međutim, već je dugo što iza tebe dođoše drugi na red.

- A da! Varate se, Vide. Ni s kim ona ne zapliće baš tako glasno i jasno, a i ne svršuje rugoborno. Kada se osigura sa sve četiri strane svijeta i čovjeka mila joj uhvati, tada se do sitosti užije svoje vlastite bjesnoće. O, bože, oprosti! - uzvinjivaše lugar crni i gusti brk desnicom, upirući zamišljeno vatrene oči ravno u stan providnikov.

- Čudno je u svemu to da on, takav lisac i takva haramija, i ne vidi i ne čuje što biva u njegovu oboru - opet će špan.

- Zna vam ona čemu on živi a čemu ona. On pograbi i skuplja u hrpu dok se dade - a do sada, boga mi, i dalo se. Ona pak svoje poslove prikriva tako vješto i lukavo: ej, njezina je pamet živi muškarački Lucifer, a njezino tijelo - pravi ženski Turčin!

- Takvu je ženu tražio pa je i našao! Nije tada čudo što se tajno šapće da je pokojnicu zadavio? Mučenica. Bijaše ona slika i prilika čednih, mirnih i dobrih ženica naše okolice: ta u nas se rodila i othranila dok je ne ugrabi ta vučina. Šta je poslije dovukao iz svijeta, neka mu bude! Bog kazni i dariva sve u svoje vrijeme - završi špan nadnesavši ruke iznad očiju.

Jači žagor zavlada u općinstvu, jače i sitnije kucahu zvonca iz gospodskih dvorova, a s obližnjeg brda stadoše odjekivati hici iz mužara.

- Idu! Idu! Idu! - potcikivahu seljaci, skidajući klobuke i pritežući ih ušima.

Iz daljine motahu se oblaci prašine sa glavne ceste. Iz tih oblaka izvije se kočija staroga kroja poput barke te se stade polagano njihati uskim putem štono vodi u vlastelinski dvor. Četiri konja zapinjahu; očito je da im je staza pretijesna.

Kada su dospjela kola do povorke seljaka, sađe velikaš te se pješke uputi do svoga dvora.

Bijaše on visoka i krepka ljudina, svježa i pronicava pogleda.

Seljaci vikahu u sve grlo, a seljanke cjelivahu mu ruke. On se činio umornim, a sve ostalo mu je dosađivalo. I slučajno omjeri pogledom prema oknima providnikova stana. Življe mu sijevnuše oči, popravi zaponac oko vrata i opet svrhne očima na one prozore.

- Bog mu dao zdravlje, kako li je krasan gospodin! - pročavrlja krupna seoska mesarica, naseljenica i zakupnica, kojoj su dvije dosta nespretne i nesretne bradavice, svaka na svojoj strani lica, stražile tubast i širok nos.

- Kakav li si smrtan grijeh izbrbljala, moja Terezijo! Gdje može da bude ikoji živ čovjek krasan? Krasan je samo bog, hvala mu i dika budi, i njegovi anđeli čuvari! Beno! - pouči mesaricu njezin Adam, malen, ali širok čovjek poput bačve, uzmahujući gotovo četverouglastom glavom zdesna nalijevo.

Providnikovica je dobro zamijetila da ju je opazio velikaš, a kada je unišao u svoj dvor s pratnjom što ga zaokruživaše, ona se okrene sva zažarena od prozora i stade veselo trti ruke i ogledavati se u zrcalo. Dosta smiono ušuljao se uniformirani lugar u providnikov stan. Gospođa popravljaše bujne kose i ne opazivši tko je unišao, kadno je hitri lugar uhvati ispod ramena, privinuvši je čvrsto k sebi...

- A, to je drskost! - ciknu ljepota i udari nožicom o pod, istrgnuvši se iz zagrljaja mladićeva. - Nosi se, ništarijo jedna! - pokaže ona odrješito vrata. - Tko si ti!? Tornjaj se smjesta, inače ću dozvati svijet...

- O, o! Ljubeznice moja, zar tako? Bez ikakva računa? He, he! - okesi se ljuto lugar.

Uto se žena zaskoči poput bijesne lavice i turi mladića preko praga, zalupi vratima zaključavši ih. Lugar gledaše zabezeknuto kano da ga je iz vreće istreslo, ne vjerujući sam sebi. Zatim digne visoko stisnute pesnice, zagrozi se prema vratima i glasno zaškrine zubima poletjevši napolje.

Drugoga dana stade velikaš upoznavati svoje silno vlastelinstvo. Razgleda i providnikove račune. On je na providnikovo čudo razumio bolje od njega sve stvari o kojima se u tim računima radilo, pa je puno prigovarao, i nijesu ga oni zadovoljavali. Sa samim providnikom bijaše osor, te je dosta glasno pripominjao da će mu se ubuduće gledati na prste...

Smrknuto i zabrinuto potužio se providnik uveče svojoj bujnoj i lijepoj gospođi te je umah počeo prigledavati i umovati o svojim vlastitim stvarima...

- Bilo što mu drago - promrmlja on napokon, obujmivši dražesti svoje žene - ja sam prikupio koricu hljeba za buduća vremena pa mi baš nije stalo hoću li ili neću ostati ovdje!

- O mi ćemo ostati ovdje! - usklikne providnikovica. - Ti se uvijek prenagljuješ, i sve ti se pričinja crnjim negoli uistinu jest. - Providnik se tek malo nato potpuno utješio i umirio kada mu se supruga sasvim predala uživanju bračnih slasti...

I nije prošlo mnogo vremena, a providnika velikaš najviše uzljubio. Što je pak vjernoga slugu uvelike udovoljavalo bijaše to da je gospodar slijepo primao i odobravao njegove račune, hvaleći bez kraja i konca zdušno mu upravljanje i žarki mar koji posvećuje dobrobiti vlastelinstva i procvatu gospodarstva.

Godilo je providniku što ga velikaš često slao u svijet da obavi njegove osobne poslove - a on je zato zamijenio njega u dvoru kano supruga njegove dražesne gospođe. Ona je tako vješto i lukavo privukla velikaša na svoje grudi da je pomahnitao za njom. Obližnja vlastela držahu svoga susjeda mudracem ili čudakom. Nikoga on nije obilazio, nikoga primao, nikuda putovao, nego je uvijek čučao u svom najljepšem dvorcu u čitavom ovom kraju. Zato njegova vrlog providnika nijesi nikada mogao naći kod kuće. Po stanovitoj tajnoj osnovi i naputku otpustiše sve dosadanje službenike te ih zamijeniše novim, stranim ljudima. Providnik ne stanovaše dalje u svom posebnom dvorcu, koji preudesiše u nužno gospodarstveno zdanje, nego mu se valjalo seliti u "grad" - tako zovu vlastelinski dvor - gdje mu velikaš ustupi za stanovanje čitavu trećinu dvora.

Nekoga predvečerja bijahu opremljena velikaška kola za daleki put. Sunce se već spuštaše na zapad, a okolo gospodarskih zgrada zavladao bučan žagor vlastelinskih radnika. U kola prinašahu silne torbake, a domala pokaza se i providnik u putničkom odijelu, a iza njega gospođa mu...

- Ah, kada li će jednom prestati ovo neprestano tvoje putovanje? Ta nikada te nema kod kuće. Ja sam baš prava udovica! - laskaše Dalila svomu bračnomu drugu i hinjaše sjetu i zamišljenost.

- Kakvo li si mi dijete! Nijesi se valjda jučer udala? Upamti da je ovo neprekidno putovanje prava sreća za naše buduće dane: naš se imetak neizmjerno množi pa se ne boj da će nam svanuti crni petak kad se jedanput rastanemo sa službom! Budi pametna, moja mila! - pogladi joj suprug divne obraze svojom garavom rukom, izgrli je i skoči u kola...

Već bijaše duboka tama pala na velikaški dvor i okolicu njegovu. Po nebu ganjahu se crni oblaci i škrapahu rijetke ali krupne kaplje kiše. Visoko u zraku šumio i zavijao vihor. Na dvoru vladaše mir i pokoj, samo je gospođa providnikovica zurila iz tamne sobe u mrku noć. Lica joj plamćahu, a grudi se nadimahu. Nemirna i uzrujana očekivala je nekoga, a bujno i obilno joj tijelo podrhtavalo kano da je mori neka tajna sumnja i ljubomor. Najednom se trgne... Iz daljine nasluhne konjski topot, a vlastelinski psi skoče i zalaju u noć...

- Ah, dolazi! - prošapta žena, povuče se od prozora, upali svjetlo pred ogromnim ogledalom te pouredi svoju bujnu krasotu i neodoljivu dražest, pa osmješkujući se odrazu svoje divne prilike u zrcalu, hrlo utrne svjetlo te otapka sitnim nožicama, odgurnuvši u mraku dragocjene zastore...

Konjanik dohrli pred dvor. Konj je teško drhtao i sav se kupao u pjeni. Po velikom dvoru ovdje i ondje sine obilato svjetlo. Ogromna se vrata otvore, a dvoranici polete do svoga gospodara. On skoči sa sedla, pogladi ljubezno ata, upre oči u prozore providnikova stana, koji se isticahu tajanstvenim mrakom među rasvijetljenim prozorima stana velikaševa. Konjanik si pogladi brkove te nešto primijeti u tuđem jeziku... Opet se velika vrata na dvoru silnim štropotom zatvore, a doskora utrnjivahu po čitavu dvoru noćne luči, dok opet sve ne zaokupi gusti mrak i grobni mir...

- Amalijo!.. - šapne velikaš, obuhvativši toplo tijelo providnikove žene. - Ti slatko snivaš! Ej, tako li misli tvoja duša na mene!

Ona privinu strastveno njegovu glavu na svoje grudi. Očekivala ga i dobro je čula gdjeno se tiho i lagano otvoriše potajna vratašca u njezinu spavaonicu, za koja je znala samo ona i velikaš.

- I tvoja mi još milost prigovara da ne mislim na tebe! O, moj jadni - i grešni živote. Ta on je sav uza te privezan, mili moj! Ah, ja sam luda, ja sam mahnita. Računala sam na udaju, a ne znadoh što je ljubav - - jao meni, milosti, da te nikad ugledala nijesam! Ne, ne! Zašto te već u porodu tvom opazila nijesam!... Bog upravo mene osudi na takve muke štono mi razapinju ubogu žensku dušu!...

- Amalijo moja - uzdahnu velikaš - koji li te opet zli sni zaokupiše? Kakvi su to usklici? Što znači ovo tužakanje na jade tvoje? Zar si ti jadna što se nas dvoje tako žarko ljubimo? Što?...

- Pusti, pusti... Ja sam kršćanka: u molitvi osvanula mi zora, u molitvi omrknuo mi mrak. Tako me naučila kreposna i vrla majka i otac moj. I ja, ja sam supruga - i ja ljubim drugoga! A prisegoh pred oltarom vjernost... Oh, ljubezniče moj, duša me boli evo tu u onim istim grudima u kojima za tebe kuca tako plemenito srce!... Da, ono ne traži računa ni odgovora budi u vjeri, budi u boga, budi u bračnim dužnostima! Ono samo živi, samo gori samo za tebe, ljubezniče moj... jao, pa kako će se to sve svršiti...?

- Smiri se, smiri, moja dražesna luđakinjo! Mani se tih snatrenja! Zar da se naši rajski časovi imadu svršiti? Pa zar da oni izgledaju bolan i tužan svršetak! Stani, stani, ljubo moja! Čemu se brineš za svršetak? Ta on nije na dogledu dokle nam traje život naš!...

- Nije na dogledu?! - zajeca žena u tami i strastveno obuhvati velikaševo lice svojim oblim rukama. - A zna li tvoja milost da će pod ovim mahnitim ženskim srcem skoro zaku-

cati i drugo srce, plod naše tajne grešne ljubavi! Oj, plemeniti moj ljubovniče, oćutjeh i teško li te izgledah da doznaš i moju neizrecivu sreću - i moju užasnu bol, strah i očaj!...

- Oj, ljubo moja! Što li mi ti ne otkrivaš? Ovo je tek rajski glas saveza našeg! Žarka ljubav - i plod njezin - je li to strah i očaj? Ne, ne! To je samo neizreciva - kako reče malo prije - sreća i blaženstvo!... O, po tisuću puta si mi slađa i milija!... Kako da je naša ljubav grešna? Njom ne diše tvoj bračni drug za tebe - ni ti za njega ... Prisegla si vjernost pred oltarom? Na što vjernost? Na ono što nijesi poznavala ni ti, ni tvoj drug! Pa zar mi ne dajemo njemu sve za što se on rodio... - šaptaše isprekidano začarani velikaš, grleći i obuhvaćajući sve žarče i sve jače grešnu ženu svoga providnika...

Na dvoru stade zviždati, zavijati, bučiti i lomiti strašan vihor koji se oborio s nebeskih visina na zemlju... Zasine nebo i za jedan tren obasja bračnu postelju providnice, okaljanu preljubom... kano da je božja munja htjela pokazati srdama oblačnih visina što li sve ne sakriva crna noć "u suznim zemaljskim dolinama"... Iza toga daleko negdje zagrmi i šum potrese nebesima, a zemlja zatutnji od svesilja gromovnoga udarca. Oblaci grunu daždom, kano da se prolomilo nebo, a jošte gušća tama obuhvati svijet... I opet plane nebo, i u taj tren sraziše se pogledi ljubavnika te im zaokupi srca neka tajna strava kano da iz utrobe noćne poskakaše sablasti sa zubljama iz kojih plamte paklene munje i kano da sikću glasom zmije u raju: - Grijeh, grijeh, sladak grijeh! I vi ste naši... i vi ste naši!...

- Upalimo svjetlo, dragi moj, da ti gledam u junačko lice! Tako kratkotrajno sine mi u blijesku nebeskom - pa mi je nekuda neopisivo strašno!... - šaptaše žena kojoj srce brže stade kucati, a uda drhtati. I ona se izvine iz velikaševa zagrljaja te upali svjetlo...

- I tako je pravo! - kliknu velikaš prigušenim dahom, kano da hoće otresti sa sebe neku trzavicu štono mu se prilijepila za dušu poput more...

- I tako je pravo! Sini, svjetlo, da se nagledam danas slatke ljubovce svoje kada mi objavljuje tako nove i tako sretne glasove o plodu ljubavi naše!

Polunaga krasota uzdignu visoko svoje oble, ružičaste lakte. Crna joj se kosa rastoči po divnim ramenima i pokri golotu vrata i leđa a na problijedjelom licu plamćahu silne crne oči, uprte u velikaša... One se širiše i bivahu sve veće... Žena je tako naivno i djetinjski razgalila sve dražesti svoje...

- Oh, grešna svetice moja! Oh, sveta grešnice moja! Ljubo moja, Amalijo moja! Vjeruj, ti si sve moje na ovome svijetu!... - šaptaše velikaš, obujmivši nanovo Dalilu izdanoga Samsona - svoga providnika - i grleći strasno do ludila njezina ramena, njezine oči, grudi njezine...

....

- Stari moj, supruže moj! - kleknu providnica do svoga Samsona koji se zadubio u dugačke i tmaste gospodarske račune - vratio si se s puta, a da me ne upita: "Kako ti je, dobra i vjerna ženice moja? Nosiš li šta teško na srdašcu svome? Nosiš li šta mračno u dušici svojoj?" Ah, supruže moj, ti suviše putuješ - pa zaboravljaš na svoju Amaliju! - ćeretaše podla žena, cjelivajući nespretnu providnikovu ljevicu, a na usnim kutovima pojavi se zloba i lukav osmijeh. Ruka njezina druga vonja kiselinom znoja i ljutinom nekog teškog mirisa, kano u naših seljaka kada se odmaraju iza mučnoga poljskoga rada. Činilo se da poređuje tu ručetinu sa glatkom, lijepom, oblom i sjajnom rukom velikaša...

- No, šta je - šta je, mala moja, draga moja? - ispusti providnik račune i okrene se prirođenom surovosti k ženi svojoj. - Što znači ta neobična tvoja nježnost? Kako da protumačim te sjetne zavoje riječi tvojih? Hm?

- Provedri mračno čelo, mužiću moj! Tvoja davna želja - - tvoja toliko izgledana - - zahtjev tvoj, radi čega si već roptao na nebo i na zemlju - -

Dalila obori umjetno oči i zamukne.

- No, zaključider jednom, mala moja! Ja te ne mogu pravo razumjeti! - uznemiri se providnik.

- Ej, misliš li ti da ću navijestiti tako sretne i vesele glasove za nagradu suhoparnosti tvoje? Nećeš, ne, dragi moj! - stade žena obijesno žmigati očima i kimati lijepom glavicom, sažimajući nehajno ramenima, a na ustima joj opet uzdrhta ironičan i sažalan smiješak. - Baš nećeš... - mahne ona rukom. - Vidiš ga, još ne dokučuje - hrlo će Dalila iza kratke stanke - što treba da čovjek čini i zna, a da priđe u nebesko kraljevstvo?... - drsko i glasno smijaše se ona, sagibljući i pružajući mu na bračni cjelov obraze svoje...

- No, tako valja! - poskoči sada obijesna žena i šaputaše na uho svome bračnome drugu...

Sretnom i blaženom providniku šiknu najprije tamna rumen na debelu kožu lica njegova, zatim mu stale podrhtavati nozdrve i usnice, oči pouzdigne, a onda mu se zališe nekom toplom i mutnom vlagom i počeše trepetati kano da je dugo gledao u sunce... Pred njim se uznjiha uzduh i čitav svijet a u zjenicama kano da mu je zasjalo tisuću krijesnica. On raskrili prema ženi ruke, jednom je obujmi oko vrata a drugom oko pasa te hrapavo, surovo, glupo, sretno i blaženo ruknu u sav glas:

- Ženo draga moja, sve moje, Amalijo moja! Ipak jedanput!..

U taj čas osvane na vratima velikaš.

- Oprostite, ja nijesam znao da iznenadno nahrupih na mile i tajne obiteljske prizore! Oprostite - oglasi se on udvorno i htjede se udaljiti.

- Ah, vaša milosti! Vazda sam spreman, vjerni i pokorni sluga vašega gospodstva! Ništa, ništa! - tepaše providnik. - Pa čemu da tajim: tako je, i dobro je da je tako! Oj, milosti, budite nam i nadalje sklon i dobrostiv pa čujte sreću najsmjernijega sluge svoga! Sirotinja sam bio, jesam i bit ću - ali danas, danas, danas, milosti vaša, ni s kim na svijetu, ni s vama ne bih se mijenjao!... Evo, ovaj mili, ovaj dobri stvor - druga mi je žena, Amalija moja! Oh, bijaše gorkih i crnih vremena na ovom vlastelinstvu gospodstva vašega. Imah ženu, marnu, sitnu, jadljivu i boležljivu. Svega bijaše, ali onoga ne čega treba da bude u braku. Šta će ti pitoma voćka koja se suši i nikada ne rađa plodom? Treba je posjeći i sažgati u vatri... I bog se sjetio svoje velike izreke. Providnost njegova posjekla neplodno drvo, pepeo bijaše, pepelom se opet stvorila. I meni je odlanulo. Tražio sam opet i našao sam! Milosti vaša, blagoslovite, moja Amalija mi naviješta da se ispuniše moji davni sni. Ona pod srcem nosi plod našega slatkoga braka! I to su nam drage tajne obiteljskoga života! Oj, milosti vaša, oprostite pokornome slugi svome da vam se ispovjedio evo! Od danas će on biti sto puta vjerniji i harniji gospodstvu vašemu, od današnjega dana istom počinje on živjeti pravim životom muža i čovjeka!...

Velikaševo lice smrknu se na ovaj ushit svoga providnika. Amalija uhvatila se za stolac, a nježne mišice lijepa obraza podrhtavahu kano da joj se negdje daleko, daleko u duši pomaklo nešto živo, čemerno, okrutno... kajanje, šta li? Biva to onako kada starim tiranima kod puna stola u kićenoj sviti prijatelja podle i niske duše kuju lovor-vijence za njihovu dobrotu, veledušnost, plemenitost i blagost... a za odjek tomu zadršću i zazveče u najdubljoj i najcrnjoj tami podzemnicâ teški okovi mučenika što izdišu.

Velikaš pogleda ispod oka svoju krasnu ljubovcu, ali njezine sanjarske oči bludište nekuda beskrajnim prostorjima pečali, iznenađenja, sjete, praznine i neodređenosti.

Velikaš je promrmljao nešto, nu on se sam nije razumio. Uhvati vrata i srnu napolje.

On ne pozna ovu okolicu života našega! On me nije razumio! O, jadni moj gospodaru, što će ti sav taj ogromni imetak? Što će ti sav taj veliki svijet kojim si se skitao? Što će ti život kada ne shvaćaš moje sreće - o ženo moja!

I providnik opet zagrli svoju Dalilu. Ona bijaše nijema poput mramora i hladna poput zemlje.

- Da, da! Ti si zabrinuta, ti si zamišljena, ženo moja! Majčine muke i majčina sjeta zaokuplja srce tvoje! O, da! Tko da pronikne one duboke, čas mračne, čas radosne misli mlade majke! - zanosila se pomlađena providnikova duša lutajući i pršeći nisko iznad kaljuža i bara ovoga jadnoga svijeta poput ptice kad joj podrezaše krila... Ta duša rukama posizaše k zvijezdama nebeskim, a nije oćutjela da gazi do pasa po kalu i blatu ljudske himbe i laži...

Nekoga dana radio silan seljački svijet na velikaševim oranicama. Kada se žarko Ivanjsko sunce popelo na polovinu neba, prestade radnja i seljaci posjedoše na hrpe da se odmore i da hranom okrijepe umorno tijelo... I vlastelinski providnik bio je ondje... Iznenada obuze seljake strava, poskaču sa svojih mjesta, ostave hranu i stanu bježati kao mahniti, a žene udare u očajan vrisak... Od sjevera leti uplašen i uzbješnjen velikašev at baš prema jazu strašnoga i bajovitoga mlina "Ponorca". Tu stvaraše uvala zemlje dubok ponor na dnu kojega teče malen potočić koji za kišovita vremena okreće otrcano i napola potrto kolešce kukavna mlina... Jašilac velikaš napinje sve sile, da obustavi uplašeno i uzbješnjeno zvijere... ali ono hrli upravo prema uvali: na, sad će se i konj i konjanik stropoštati u duboki jaz... U čas skoči providnik baš na rub uvale, pograbivši konja za nozdrve... Sva borba trajaše tako kratko vrijeme da si je jedva zamijetiti mogao... U tren kada je providnik, jedva dok bi prekinuo vlas, zaustavio zvijere, odskoči velikaš, uhvativši se očajno za glogov grm štono se ustrmio upravo pred ponorom... Bijesni at gurnu pred sobom providnika i obadva se stropoštaše u ponor... Užasan krik potrese zrakom i sve umukne... - Jao! Propali su, propali! Strahota... U tom paklenom jazu postradaše već tolike žrtve - ciktahu prestravljeni seljaci, lomeći rukama i približujući se k mjestu nesreće...

Polunesvjesni velikaš držaše se čvrsto za glogov grm, a iz bijelih ruku i obraza promilavala i curila krv. Ljudi priskočiše te izvukoše velikaša... Da je popustio glogov grm, da su mu oslabile ruke i mišice, i on bi se bio strovalio u ponor s providnikom svojim.

Na dnu ponora ležahu krvava i smrvljena tjelesa velikaševa ata i providnika... Seljaci skinuše kape i po drevnom običaju tiho se pomoliše za pokojnikovu dušu... Prije četvrt sata surovo se izdirao na njih da su lijena gamad i živina, da ih treba tući i batinati, da seljak i težak nije čovjek! Taj počinje istom od gospodina!... Nekima je čak svojim okovanim štapom pogladio leđa da se svijahu od boli... A taj krotki skot eto pokojniku sve oprašta. Na njegove oči naviru suze žalosti i smilovanja nad nesrećom... Ta živina moli se za njegovu čovječju, gospodsku dušu da joj višnji oprosti grijehe...

Na velikaševu vlastelinstvu odlanulo je svim nižim službenicima; ta providnik bijaše najviši. Velikaš nije gospodario niti nadzirao, svemu gazdovaše neograničeno pokojni providnik. On bijaše okrutan, surov, nepravedan i podmitljiv; a drugi službenici šaptahu bojažljivo da je i nepošten. Službenike bi mijenjao svakoga mjeseca i tjerao ih u svijet štono se veli trbuhom za kruhom, ne gledeći e da li je pojedini samac ili otac obitelji. Odlanulo je i ubogomu seljaštvu i obližnjim susjedima jer providnik bijaše otimač i pravdaš do boga, silnik prema svakomu slabijemu od sebe...

Vrijeme prošlo pa se spominjalo. Na vlastelinstvo prispije nov providnik, starac gvozdena tijela i patrijarhalne bijele brade poput snijega. Sva se okolina izmijenila, jer svijet i službenici poznavahu toga starca, pripovijedajući o vrlinama i dobroti njegovoj.

Velikaš napustio svoje vlastelinstvo i opet se povratio u svoj veliki svijet. S njime je nestalo za vazda i lijepe providnice, sada udovice...

U svijetu porodi udovica velikašu dijete kojemu se toliko radovaše nesretni providnik. Ovo dijete bijaše kasnije naš dobrotvor *illustrissimus*.

Njemu bilo oko dvadeset i pet godina kad je ostao sam na svijetu i kad mu je velikaš namro silni svoj imetak i ono vlastelinstvo. Naobrazilo ga, kako se to već dalo i moglo u ona vremena, a bijaše i bistra glava. Ali našavši se najednom osamljen te promjerivši svoje silno bogatstvo, provrije u njemu materinska krv i on se poda razbludnu i raskalašenu životu. Čas se tepao po velikim gradovima, čas se vraćao na svoje vlastelinstvo, gdje mu vjerni sluge pripraviše sve štogod se moglo uraditi u takvim velikaškim dvorima gdje je kraljevao grijeh, opačina i razbluda u svim svojim neopisivim čarima.

I Mecena na svom dobru doživi tragičan događaj koji je on sam prouzročio; i odonda otpočeo je njegov novi život.

Ne među njegovim kmetovima, nego među susjedima u tihom pristalom seljačkom domu cvala i bujala divota seljačke ljepote. Sami seljaci nazivahu je "gizdavom vilom Doricom", ali jer je ona već odabrala svoga vojna i udala se za nj i ukućila se, nijesu više zapinjale muškaračke oči o "gizdavu vilu". U ona vremena, kada se u našem puku jedanput djevojka udala, tad bi ona obračunala sa svijetom i svijet s njom. Privezavši se za dušu svoga bračnoga druga, radila, trudila se i podnosila s njime sve jade i nevolje seljačkoga života. Zlo je sagibalo nekad vitko, prpošno i zamamno djevojačko tijelo k umornoj starosti. Dobro bi rijetko prosinulo njezine već navorane obraze. Takvi dani zabijeliše ipak onda kad bi joj se ženska duša skromno i tajno svetom nedjeljicom pomolila u crkvici višnjemu i kada bi ovako vjerom utješena ugledala svoju dječicu. Mladići što su možda za djevičanstva joj kadšto pouzdahnuli za njom, našalili se, darovali joj božićnicu ili uskrsnu pisanicu, nakon njezine udaje kretahu svojom novom stazom, odabravši i sami nove drugarice svomu životu. I jedno i drugo kada se poslije zamijetiše gdjegođ, obuzela je valjada neka tajna sjeta, neko čeznuće... To bijahu slatke uspomene mladovanja i djevičanstva, ali sve bi hitro uminulo u tvrdim i izmučenim seljačkim grudima i povratilo se k starom, kao ono ružičaste pahuljice oblačića nakon sunčanoga zalaza štono sve više tonu i iščezavaju pod crni plašt neizmjerne noći. Tako bijaše i s "gizdavom vilom Doricom". Ali nesrećom zapelo o nju požudno oko mladoga našega Mecene. Što zato ako je ona udata? Baš da štujemo lude seljačke običaje i navade koje oni nazivaju svetima? Zašto da i tu ne prodru prilike velikoga svijeta? Boraše se mladić sam sa sobom te čvrsto i bijesno odluči da "gizdavu vilu Doricu" predobije milom ili silom, pa dogodilo se što mu drago!

Vjerne sluge mladoga gospodina, spremni udovoljiti svakoj njegovoj pohoti, kako da se i tu ne pobrinu za svoga gospodara! Njegova strast pretvorila se u živo bjesnilo... Dugo se umovalo i snovalo, ali sve uzaludno. No, kada već sve žice napeše - i kada sve popucaše: onda se snađe crni Jakov, vlastelinsko mazalo i najodaniji tajnik mladoga gospodina...

- Vaša milosti, danas! - raskrije se smjerno i šapnu pouzdano gospodaru koji pregledavaše gospodarstvo.

- Danas? Kako, vragometna glavo? - obrati se gospodin k njemu, a oči mu sijevnuše.

- Milosti, pitajte onda kako kad bude lovina na ražnju - žmirnu lukavo crni Jakov, rastegnuvši široka i ružna usta. Iza toga otpuza svat, a udaljivši se nabije klobuk na glavu te se otputi svojim putem. - Ej, ej! Što li se sve ne prohtije toj gospodi? A, pa tako je! Gospoda su gospoda - prvi pod bogom. Luda Dorica! Hm. Ja sam ponajprije na svoj kraj pritezao: bude li ovdje puna šaka brade, ostat će nešto i za mladog gospodina. Ali ona? Brus! Ostrugnula me laktom po nosu da sam sve crkvene svijeće vidio pred očima. Čekaj ti, naša

vilo! Nećeš? E, boga mi, hoćeš!... - Tako mrmljaše sam sobom crni Jakov, spješeći svojom stazom.

- Kakvu li to nerazumljivu pjesmu brundaš, ti gospoštinjsko potucalo i povucalo, hej? - izbijeli seoski tat Mikula i ciganski drug iz grma svoje bijele zube iznad kojih se zacrljeniše krvave zuberine poput skerleta.

Opazivši crni Jakov njegovo vitko i jako tijelo nešto se smete i malo zadrhta, kano da ga je strava uhvatila.

- Moja je pjesma moja, dragoviću! A kakva je tvoja pjesma? Je li sve u redu kako bijaše dogovor?

- Ja se, doduše, već dugo rvem s vragom, ali mu se nikako prodati neću. Jeftino je sve to, moja crna i garava dušo! Udesih stvari i podmetnuh na svoje mjesto; ali, da ti pravo kažem, neće mi se miješati u gospodske račune. Vi ćete me zaplesti u svoje mreže pa ćete me onda mirno pustiti da me probatina gospoštinjski sudac kano vraga u vreći... - isceri se seoski tat.

- Ele si, Mikula, tikva! Zar te ne puštamo da kradeš po širokoj volji seljačke kokoši i purane? Pa gdje dođe do gusta, zar te ne izvinemo iz škripca i posvjedočimo ti jošte: kako si vražja glavica i tepac koga treba čuvati za sva bolja vremena! No, šta da tu mudrujemo poput baba na gumnu! Evo opet popudbine! - dobaci crni Jakov zvečeći zamotak tatu Mikuli. - Samo naprijed! Ti svojom stazom, a ja svojom! Tamo da se sastanemo! Sve po dogovoru - dragoviću moj - danas valja svršiti to čitavo evanđelje!...

Zatim tat Mikula protegne dugačke korake preko polja, a crni Jakov nastavi svoj put dalje cestom - - - - -

Pred seoskom sudnicom vuklo se nekoliko seljaka te jedan drugoga upozoravahu spokojno i hladnoćutno: - Gle vraga! Gle vraga! Mikula? No! Pst! Ne zamjeri se tatu ako želiš da ti kokoši i purani mirno spavaju. Gle, gle. A tko ga to svezana tjera? Nije li glavom škriban našega susjednoga vlastelinstva? Bogami, jest! Ej, lisice Mikula! Je li te živi đavo napustio da skočiš preko plota gospodskoga kokošinjega tabora? Zar ne znaš, jadane, da odanle mirišu barut tri milje daleko? I da ima lanaca i lisičina da će ti kosti popucati! Evala. Svezalo ga i sapelo konopom. Valja da ga je ovaj crni jastreb gdje na putu ulovio! Pa kako se drži ciganski drug Mikula? Kao da stupa među svatovima! No, no: otkiselit će ti juhu i u pelin pretvoriti pečenku u našega suca!... - mudrovahu seljaci pred sudnicom.

Crni Jakov dotjera Mikulu, a pandur ga hitro složi u takozvanu "kladu", metnuvši mu obje noge i obje ruke u procijep. (U prijašnja vremena, ne varam li se, sve do vremena uvedenja ustava, imale su oblasti "klade" pred svojim zgradama. To bijahu dvije široke, teške i jake hrastove grede, sastavljene jedna s drugom tako da je na svakoj bio prorez polovice male škulje. U prvu polovicu tih škulja umetnuli bi ruke iza dlana i noge iza gležnja, a gredu što sadržavaše drugu polovicu škulja, položili bi na onu prvu i na koncu prikvačili i zaključali taj čudnovati i jednostavni stroj sredovječnih mučila. Nesretnik je sjedio na zemlji, dok mu se ruke i noge nalažahu u tim škuljama "klade", bolje: u procijepu.)

Crni Jakov ode sada u sudnicu, a za malo vrijeme izađe sudbeni juratuš s velikim guščjim perom iza uha, a uz njega dva pandura...

- A, ti si taj škanjac što ispija krv tuđim puranima, he? - nakesi se juratuš, nizak, učen čovječac sićušnih obrazića komu se samo isticao tup i širok nos, stršeći u zrak poput velikoga čepa na malenom i praznom buretu...

Mikula ne odvrati ništa na taj pozdrav, nego samo kradom poškilji na crnoga Jakova.

- Ti si ukrao na vlastelinstvu L. osam purana, je l' de?... - opet će juratuš.

- Nijesam! Sa dvije ruke koje evo sabiste u te klete škulje ne može se uzeti ni ponijeti osam gospodskih purana! - pljunu Mikula baš u lice "klade", buljeći u zemlju.

- Nijesi? Lako zato! Poškakljajte mu malo palce lisičinama, da se momak osvijesti! Istinu je duboko sakrio u tatsku dušu!

Panduri izvadiše, naravnaše i zavinuše lisičinama.

- Ej, stanite, stanite, ljudi i gospodo! Stanite, ako znate za boga i za poštenje! - izlanu pokorno tat Mikula.

- Dakle? - ukopisti se juratuš.

- Pišite litanije! Bog mi oprosti grijehe, a on oprašta svima koji se pokaju: ukrao sam ih upravo osam! Poštujmo sveti krst, ta nijema je zvijer, ne budi vam potuženo! - I opet pljunu lukavi tat Mikula.

- Pa jesi li sam bio ili još kakvi ortaci? - vriskaše veselo juratuš komu je pero škrgutalo, a vlasi mu raspuhivao vjetar.

- Šta ortaci? - iskesi se Mikula i žmirnu lijevim okom na crnoga Jakova. - Ta ja imam zdrave dvije ruke i hitre dvije noge poput jelena: pa da za osam glupih purana trebam još ortaka, ne daj bože!

- Vidiš, vidiš, kako navija! Brine se za buduće dane! Poškakljajte ga, momci, jače! Lako za to.

Panduri zavinuše, a lisičine tužno zaškripiše...

- Ublažila vas majka božja! - kriknu Mikula namrgodivši lice. - Kad ne znate baš ni za kakvu šalu, a vi prestanite! Palci su ovo, doduše, moji, ali nijesu od gvožđa nego od mesa i kosti, kakono i vaši! I tatski palci su ljudski. Ne dao bog da vaše tako navijaju i stežu. Dalje nije moći. Ah, moj dobri druže, Mato Zorkoviću! Neće ti zabijeljeti zora, nego će ti omrknuti crni petak! Što ću ti ja? Pomozi si sam, pomoći će ti i bog!

- Šta? Šta? Jasno, da čujemo! - skoči juratuš.

- Svakomu svoje. Zaklela se zemlja raju da se svake tajne znaju! - zavapi tat Mikula, skrenuv opet pogled na crnoga Jakova. - Da, gospodo, pišite: Mato Zorković pomagao mi loviti, nositi i zakretati vratove gospodskih purana. Šta ćete? Kažu ga poštena, radina i valjana u selu; ali prohtjelo mu se puranovine, pa basta! Ako gospoda sve imadu što požele, nije tako suđeno nama seljacima!...

Panduri se pogledaše a seljaci naokolo stadoše ne vjerujući kimati glavama.

- Pa onda, kad je svemu kraj - počne tat vrtjeti glavom od lijeva nadesno - da vam bude čitava stvar na dlanu: još i sada sakrito je nekoliko tih nevinih purana u plastu sijena poštovanoga Mate Zorkovića!...

Sve je to požudno nacrtao gospodin juratuš, a onda podigoše panduri "kladu", tat Mikula se uspravi, a oni mu lako sapeše lisičinama ruke. Juratuš se povrati u sudnicu, a nakon kratka vremena otputiše se svi, pa i crni Jakov, u selo gospodara Mate Zorkovića, te ravno u njegov dom.

Premda bijaše radni dan, sabralo se putem izvjedljive djece, žena i muškaraca i tako se do kolibice Mate Zorkovića prikupio čitav provod. Pa se šaptalo, gurkalo, sažimalo ramenima, uzmahivalo zamišljeno glavama i nagađalo ovo i ono...

I prispješe do kuće Mate Zorkovića. Tat Mikula buljio neprestance u zemlju, pljuckajući sad nalijevo, sad nadesno.

- Ej, na noge! - zakriješti juratuš - ima li koga u kući?

Na taj povik izađe vesela i bodra lica lijepa Dorica:

- Dobar dan, slavna i vrijedna gospodo! Što vas dobra nosi u naš priprosti dom?

Sitni se juratuš lecnu, stane ruljiti svoj stršeći nos i šapne najprije sam sebi: - *Vanitas vanitatum!* Dužnost je dužnost... strogo i ozbiljno!

- Ništa dobro, nego zlo, moja ženska. Gdje je Mato Zorković? - vikaše juratuš...

Žena se prepala, smrknula, zadrhtala: kakvi li su to iznenadni svatovi. Projuri joj dušom neka tamna i zagonetna slutnja. No hitro se osvijesti, ponosno dignuvši lijepu glavu uvis te doviknuvši tanko i glasovito: - Eno moga Mate u polju. Na, već dolazi ovamo. Neka bude zlo, ta to je svagdanji gost ubogim ljudima: ali poštenje je naše i čista duša! - usplamtješe sjajne Doričine oči. Crni Jakov proždiraše tigarškom požudom taj divni ženski lik, zadubljen u teške misli i tajne osnove.

- To će se umah vidjeti! - kopaše surovo juratuš dugačkim i suhim prstom svoj zaštrljeni nos koji mu je postajao još ružniji.

Doskora je prispio Mato Zorković, jak i visok seljak, krotka lica, ali odrješita i jasna pogleda.

- Dobar dan, milostiva gospodo! - skine Mato klobuk.

- Vežite ga! - ciknu juratuš pogledavši zlobno lijepu Doricu.

Ona vrisnu i uhvati se za grudi: - Mato moj! Smiluj nam se, bože i Marijo!

Seljak pritegnu obje ruke na svoja prsa, te će posve hladnokrvno:

- Prava, zdrava i poštena da me vežete? Budi bog s vama! Gospodo i ljudi, to je pomutnja! Mene da vežete?

- Vežite ga! - tiše će juratuš, a panduri se primakoše k seljaku. On im poda ruke, okrene glavu prema ženi pa je smjerno utješi:

- Dorice, mir! Kušnja božja. Čovjek ne dokučuje gdje sve bogu skrivi. Ženo, mir! Zakon, vele, da je od boga i vlast, vele, da je od boga! Vidjet ćemo što sve to znači. Duša nam je čista, pak neka bude i mirna pred olujom koju donose vjetrovi iz nepoznata nam svijeta... - Matu Zorkovića cijenjaše i poštivaše čitavo selo kao pametna, valjana i najrazboritijega seljaka.

- Mato Zorkoviću! - kreštaše sada juratuš, kada svezaše panduri seljaka - ti si s ovim poštovanim svojim drugom Mikulom ukrao na vlastelinstvu L. osam purana?

- Tko? Šta? - škrinu Mato. - Ja da sam ukrao, ne čuo vas bog, vi svi mahnitate, ili sam ja pao s crkvenoga tornja na glavu pa ne znam što to oko mene biva? Ja ukrao... Tko to reče?

- Ovaj poštovani drug tvoj, Mikula! - zacvili jače gospodin juratuš. - Ne navijaj i ne mudruj. Takvoj filozofiji hitro lisičine zavrnu jezikom! Da vidimo! Pričvrstite ih onako čestito.

I panduri se latiše posla. Seljaci se stadoše zgražati. Žene udariše u plač, a uplašena djeca bježahu, ogledavajući se izdaleka na taj tužni i kobni prizor. Dorici omrknu čelo, ali plakala nije. Samo doviknu svome drugu: - Mato moj, ja ne plačem! Božja kušnja, ti si nevin!

- Mir! Šuti, babo! - izdere se juratuš. Oči crnoga Jakova sraziše se katkada s huljskim pogledima tata Mikule...

- Nategnite i poškakljajte! - rugom će patuljak juratuš.

- No, jesi li pokrao purane s vrijednim svojim drugom Mikulom?

- Nikada! Nikada! A vi čupajte živo moje meso s usijanim kliještima: nikada!

- Poškakljajte jače i žešće! Kada mu ispod nokta prokipi mužačka krv, izbljuvat će tajnu svoje tatske duše!... - surovo će juratuš.

- Stani, gospodine! Ako ti znaš i vladaš zakonom: to, kako ti pravo, tako bilo tebi zdravo i porodu tvomu! Ali me ne nazivaj tatskom dušom. Bog je velik i kad se on sori na ljude nepravednike, jao si ga njima tada! - odvrati seljak, a taman oblak sjedaše mu na izmučene obraze.

- Vidiš ga, on će mi još evanđelje čitati! Stisnite, neka pucaju nokti!...

Ispod nokta briznu mučeniku topla krv... On se i ne maknu.

- Ha? Hoćeš li sad priznati, filozofe? - vrisnu ljutito juratuš.

- Nikada! - odvrati prezirno seljak i skrenu glavom prema svojoj ženi. - Samo mir, ženo, božja pravda veća je i silnija od neba i zemlje!...

- Sada naprijed! - tiše i zabezeknuto će juratuš, a nos mu se još jače uštrljio uvis... - Da vidimo gdje su sakriti purani. Uzalud mu njegova tvrda i okorjela kvrga-glava!

Tat Mikula vodio ih do plasta sijena. - Tražite ovdje! - zamahnu on rukom. Panduri stadoše prekapati i izvlačiti sijeno, a napokon izvukoše pocrkale purane...

- O, bože, što li sam ti toli teška skrivio!... - zavapi Mato Zorković. - Čije li je prokleto maslo? I zašto je to sve tako udešeno?!...

- Sada ga prikopčite k poštovanom drugu Mikuli, a purane im privežite o ruke neka se kite i diče junaštvom svojim, pa hajde ravno u našu sudnicu!... Naprijed!

Dorici je ponestalo daha. Počne se hvatati za grlo, prsa, i sruši se uz stijenu kolibice svoje.

Seljaci i seljanke tiho i zamišljeno odoše k svojim kućama. Sad ih zaokupi sumnja, pokimavahu glavama kada u sijenu pronađoše purane, svaki je svoje mislio i svaki je na svoj način tumačio i dokučivao tu tajanstvenu zgodu. Ali baš nitko ne priskoči k ubogoj Dorici.

Nitko? Crni Jakov nađe se uz nju. Navlaživši lijepoj ženi mokrom maramom sljepočice, uzdignu ona vjeđe i uzdahnu.

- Osvijesti se, ženo! Nesreća je, ali pamet u glavu. Ja vidim da tvoj Mato nije kriv, da je to neka spletka toga seoskoga tata Mikule. Nije pak tvoj muž prvi ni posljednji koji bi mogao trpjeti ni kriv, ni dužan, i osramotiti se. Ustani, ženo, osvijesti se! Ne čekaj ti na boga i na pravicu. Bog je daleko i visoko, pa se briguje za nebo i zemlju, a na ljude zaboravlja! Pravica? Hm. Ona često spava kano da je zaklana. A često joj gospoda zavežu oči baš onda kada joj dolazi pod ruku prav i zdrav, pa ga ošine da mu moždani prskaju iz glave. Neka apelira! Na koga?

- Ništa, draga moja - odahnu iza dulje stanke crni Jakov - ništa, već ti slušaj mene. Put pod noge, pa za mnom! Potvorio ga tat Mikula da je s njime pokrao purane na našem vlastelinstvu. Što ćeš? Ta historija može se vući od nemila do nedraga, a tvoga će Matu batinati na mrtvo i stezati u lisičinama, kako evo danas, do sudnjega dana... Moj gospodin i gospodar na vlastelinstvu milostiv je, dobar je, milokrvan i mlad... Ti suzama i riječima, a ja kojom zgodnom i pametnom, pa je tvoj Mato već danas slobodan i doći će ti kući - pjevajući! Osvijesti se, saberi se, mlada ženo! Slušaj me, nećeš se lje kajati!...

- Kamo da idem, čovječe božji? Komu? Pa zašto da ga molim? Ta moj Mato je čist kano ono nebesko sunce! Bogu ću se ja moliti i nikome drugome! - uzmahnu rukama gizdava vila.

- Držah, kako si lijepa da ti je takva i ženska pamet! Prevarih se. Tko veli da je Mato kriv? Ali, dokle ga pravica vagne na svojoj krhkoj vagi, načekat ćeš se ti, draga oholice ženska, i najesti crne pogače što ti ju je umijesila nesreća i zao udes. Ovako, da slušaš mene, jošte je danas Mato slobodan i prav - a riješit ćeš ga paklenih muka što mu ih sprema tobožnja pravica. Dva-tri slova moga milostivoga gospodina, a Mato je prije doma nego li se ti

vratiš iz vlastelinstva - nagovaraše žestoko crni Jakov ubogu Doricu, dozivajući susjedne žene i seljake neka i oni kažu ne ima li pravo i nije li to jedini spas da što hitrije oslobodi svoga Matu... Vjernomu sluzi grozničavo podrhtavaše lice. Stala mu je kopati po glavi misao kako će trebati izvesti drugu, puno težu osnovu, ako ne uspije ovdje...

Gizdava vila klonula glavicom griskajući prste, dok su na poziv crnoga Jakova nadošle seljakinje i seljaci odobravali slugin savjet. To da je doista jedini pametan put kojim će najprije spasiti svoga nesretnoga druga...

Dorica se napokon skloni te namoli nekog seljačkog starca da dođe s njom u dvore susjednoga vlastelinstva.

Crni Jakov žurio se kano da ga srde tjeraju, šapćući sam sebi: - Svrhu sam polučio! Oh, samo da mi još putem ne izmakne žrtva!.. Gizdavu vilu, kojoj čas zapinjahu koraci s neke tmaste i tajne slutnje, a čas joj nada tjeraše plamen u obraze, tješio je lukavi sluga nebom i zemljom i svim, što je mogao ishitriti u svojoj lažljivoj duši... Isti seljački starac, bijele glave poput ovce, kimnuo bi kadšto pouzdano i spokojno: - Ta drukčije ne može ni da bude! Kako da ne bi njega prava i zdrava još danas pustili na slobodu! On da krade tuđe purane? O, bože moj! Ja znam kad se rodio, i otada vazda ga pratim brižnim očima; ne bi on ni crva ni mrava zgazio na putu, a kamoli da dira u tuđe! Bože moj, kako li se to sve mijenja na ovom svijetu!... Pravica je krivica - a krivica je pravica!

- Tu je! Imamo gizdavu vilu! - dopuza crni Jakov u polumračnu sobu onda mladoga Mecene.

- Da je ovdje? - skoči raskalašeni gospodar, a krv mu stala igrati čitavim tijelom, sapinjući isti dah u grudima. - Ej, huljo kleta, ako li lažeš, remenje ću rezati s tvojih garavih leđa!

- Jest, ona je pod ovim časnim krovom, milosti vaša! A vjerni sluga prije će propasti u crnu zemlju negoli slagati pred svojim gospodarom.

- A kako li si mi to opet ishitrio, luciferska crna glavo? - počne gospodin trti bijele ruke.

- Hm! Kako! Pa da nije nešto pameti u toj ružnoj glavi, zar bih ja bio najpouzdanijim slugom milosti vaše? No, pečenka je tu, ražnju izmaći neće. Sad mogu reći kako se sve to snovalo i kovalo... - I nato garavac ispriča čitav događaj što ga je zamislio. - A lijepa Dorica došla je ovamo u naručaj milosti vaše da isprosi slobodu i poštenje za svoga Matu - dovrši slavodobitno sluga.

- Neka dođe, neka dođe gizdava vila! - viknu nestrpljivo mladi razbludnik. - Majstor si ti pa ja i plemenito nagrađujem tvoju vjeru i brigu tvoju! - i gospodar dobaci pohlepnome slugi kesu. - Sutra se vidimo! Gizdava vila isprosit će milost, kako ne? Neka mine ova noć, a sutra će već biti slobodni i taj Mato i taj tepac Mikula! A ti, najprepredeniji majstore, grijat ćeš se i nadalje na milosti gospodara svoga! Hajde! Da nitko ne smeta gizdavoj Dorici dokle bude ovdje tražila pravicu za svoga bračnoga druga! Ha-ha! Po starom običaju - znaš - zagrozi se gospodar prstom kad je odlazio previjani sluga.

- Dorice, sada naprijed! Samo hrabro i junački. Milostivi gospodin je široke volje. Bit će milosti puna pregršt! Znao sam ja, gizdava moja vilo, samo naprijed! - cerio se zlobno i ružno grdni sluga, uhvativši za ramena lijepu ženu. - Oh, da je meni dijeliti milosti - kako mojemu gospodinu - hi-hi!

Dorica se stala pouresđivati, a onda povuče seljačkoga starca:

- I vi ćete, Martine, sa mnom! Lakše će nam vjerovati milostivi gospodin...

Starac se krotko otkrije, gladeći si desnicom bijelu glavu.

- Šta još ne? - skoči iznenada crni Jakov. - Kakvi su to opet hiri, luda ženska glavo! Niti sam je rekao da je ovaj starac s tobom, niti je milostivi gospodin dozvolio da mu on dođe

prodikovati. Čast našemu starcu, no on te neka čeka da te otprati sretnu i utješenu opet kući i da zna pripovijedati o dobroti našega krasnoga gospodara. Hajde samo naprijed! Pomisli na nesretnoga svoga Matu! Ulazi!

Gizdava vila prekorači prag odaja mladoga i bijesnoga Mecene. Iza nje biše vrata zatvorena i zaključana.

- Starče, dođider na čašu gospodskoga vina! - doviknu crni Jakov sjedoglavu seljaku štono se skučio ispod stuba gospodskoga dvora, izgledajući lijepu Doricu dok se vrati obdarena slobodom svoga supruga.

- Hvala! Hvala, dobri moj gospodine! Okovala vam se ova u zlato. Baš sam se umorio, prateći na iznemoglim nogama ovamo ovu našu nesretnu, ali dragu susjedu... Dao bog samo sve dobro. Valjani su to ljudi, gospodine moj! - I starac se odvuče za crnim Jakovom preko pet hodnika i preko nebrojenih prostorija, dokle dospješe u neku vlažnu spilju gospodskoga dvora. Tu starac ljudski nagnu iz puna vrča.

- Juh, kako to grije! Bog vam dao zdravlje i veselje! Tu u vas bit će čestit i blažen život! - pljucnu zadovoljno starac mokrim ustima, štono bijahu prije suha i pusta poput gladne godine.

- Samo povucite, starče, koliko vas volja. Pehar je pun i dubok! Ovdje ima takve kaplje više negoli u vašem studencu žive vode! Samo povucite - nije toga svakoga dneva. Židovima je bog samo jedanput prosuo slatke mane, kako ono govori Sveto pismo! - nutkaše crni Jakov žedna starca, koji je vinom tažio i svoj glad.

A starac se nije dao dugo nagovarati. I umorne oči stadoše mu se stiskati na drijem i skoro mu je ponestalo svijesti.

- Samo, samo to... - tepaše on... - naša draga gizdava vila pitat će za me, tražit će me... Recite joj, vrijedni gospodine, da sam tu. Dobro mi je, ugodno mi je... Oh, mi ubogi seljaci! Neka samo dođe ovamo! I ona valja da potegne iz toga slatkoga pehara... A njezin vojno... poštenjak! He... he! Sve će se dobro svršiti... On da je krao purane!... Fuj... - klimataše starac, držeći sveđ čvrsto slatki pehar... - Recite joj, recite... - Starac klone na stol, ali pehara nije pustio...

Crni se Jakov odšulja napolje poput himbene mačke. Tiho i oprezno puza po stubama pred zabravljene odaje milostivoga gospodina i prislanja uha na ogromnu bravu...

- Uh! - zahripi kukavac... - Vrisnula je, zajauknula je... Ah, sada stenje... Ej, ej! Ohola mužačka vilo... puna pregršt milosti! Alaj si mi luda! Moglo je to biti a da se nismo mučili i napinjali. Moglo je to biti a da nije ovdje umiješao svoje duge prste i proklete moždane seoski tat Mikula... Moglo je to biti a da nije trebala brizgati rujna krv iz palca tvoga dragoga klipana Matije! Eh, rekao sam ja: meni prvi kraj, pa će dosta ostati za moga gospodina! Ne treba da baš gospoda u svemu budu prvi! - Ali da! Gizdava vila Dorica!... Smotali smo te! Tuži sada bogu - ili vragu!... Hi, hi, hi! Ala je vrisnula! Ala je jauknula! Što ćemo? Zemaljska gospoda - jesu zemaljska gospoda! Oni su bog - oni su zakon! Oni su sud - oni su apelacija! Oni su pravica - puh! Pravica? - Oni su krivica!... Na zdravlje ti bilo, gizdava vilo Dorice! Na zdravlje!... Sutra si moja. Dočekat ću te poput haramije gorskog vuka! Bačeni zalogaju - suvišak s gospodskog stola! Baš mi gori želudac - baš mi se usta zalijevaju vodom!... Teško li pregaram. Tu bih za prvenstvo pred svojim gospodarom sve dao, sve poklonio! Ali, ti si kriva, gizdava seljačka vilo, osvetit ću se!... Hoj - hoj!... - stisnu supijana nakaza vlastelinskoga škribana krute pesti i škrinu zubima, šuljajući se natrag po stubama do spilje gdje je zahrkao pijani seljački starac uz pehar paklenoga pića...

- Brr! Toljago kmetska što li si mi se složila kraj pehara? To li je tvoje čuvanje vaše seljačke gizdave vile? To li je tvoja svijest? Duša tvoja? Ti stari kmetski apostole? - - Skoči na

noge! Ta dosta je vina u gospodskim podrumima. Oteše nam ono što je najbliže raju - a mi se topimo u njihovu vinu!... - stade kričati zažareni škriban.

- Šta se izdireš, glupane!... Istrusi samo, a onda ćemo mi drugi... Znaš! - mrmoraše omamljeni seljak, mahnuvši rukom iznad glave i prevalivši pehar.

Ostatak vina prolio se, a pehar oteturao i tresnuo o pod... - Šuti, ludo, glupane... vino... vino... Iho!... Naša lijepa Dorica... iho... - topkaše starac nogama i rukama, ali pijane glave nije mogao podignuti sa stola.

- Šta ću s ovom seljačkom mrcinom? Opio se kano klada! No, to sam i htio... ali sada... Eh, lako za to! - iskesi se crni Jakov...

Već je pao crni mrak na vlastelinski dvor. Sve je zamuklo u dvoru i naokolo, a crni Jakov izvlači pijana starca iz dvorske spilje, uhvati ga oko pasa i natovari na bedeviju, štono je mirno stajala kano da si je stvorio od drveta. I crni Jakov poskoči, pritegnu pijanog seljaka k sebi i potjera bedeviju u crnu noć.

Za kratko vrijeme iza toga zaštektaše psi u selu Mate Zorkovića. Konjanik, crni Jakov, skrenu u najbliži grm nedaleko od kolibe Zorkovićeve, skoči s bedevije te izvali pod grm starca, koji spokojno nastavi svoj san kano da se na mekanoj postelji okrenuo na drugu stranu...

- Hvala ti, pouzdana dušo, dobro si čuvao našu gizdavu seosku vilu! Nazdravlje!... - I vjerni sluga udari nogama o trbuh bedevije, okrenuvši natrag i pojurivši put vlastelinskoga dvora.

... Prvi prosjev zore pretvaraše noćnu tminu u sijerasti jutarnji sumrak... Po selu zaklopotaše pijevci svojim krilima i stadoše kukurikati onim melankoličnim pjevom, naviještajući seljačkom puku dan i sat kada mu valja prodramiti se, skočiti iz ležaja i pripremiti se na svagdanji teški rad...

Starac se prodrami te stade trti oči rukama... - Bože moj, hvala ti i dika budi! - prekrsti se pobožno i sumnjivo. - Gdje sam ja? Šta je to? Kano da me oblak bacio?... Napolju! Gdje je moj dom? Gdje je moja oskudna postelja?... Da li snivam?... - počne zijevati starac, pipajući bijelu glavu, dršćući od zime... - Ta sav sam nekuda vlažan: prokvasila me noćna rosa. A hladno, hladno je u mojim kostima... Nuder, šta je to bilo? ... Odvukli Matu Zorkovića... Kako odvukli? Radi krađe. Njega, radi krađe! Hm, ludost! Onda me pozvala gizdava Dorica... Upravo mene? Da, pozvala me da je pratim do susjednog vlastelinstva da isprosi milost, šta li, za svoga Matu? I pratio nas i nagovarao onaj crni jakreb... Doveo nas u dvore, nekakve proklete zidine... A onda? Dorica ode prositi milost, a mene odvuče onaj garov... i pun pehar... i ja ovdje? Čarolija - vještice!... Zaman ne zovu to vrlo čeljade gizdavom vilom...

Starac ustane i puhne u zrak kano da mu je netko ustavljao dah...

- Tu je kućerak Zorkovićev? Ondje je naše selo i moj dom? Šta je sve to? Ja ipak ne snivam... Eh, bilo što mu drago, meni je hladno, hladno... Idem u svoj dom, u svoju kukavnu posteljicu, ali je ipak u njoj toplo... Idem... Kada svane bijeli dan, onda ćemo bolje vidjeti i razumjeti što je sve to bilo? Na što sve te čarolije?... - Bjeloglavi se starac prekrsti još jedanput i stade moliti Očenaš i Zdravomariju... pa teškim korakom otetura u svoj dom... Samo kućni pas doplazio je za njim, ližući mu s poštivanjem i odanošću s noćne rose prokvašene seljačke gaće od konopljena platna, nedavno ubijeljena i krupno satkana.

Bijeli dan je osvanuo ali sunce se još nije pomolilo na istočnom zreniku. Crni Jakov skoči s ležaja vrlo udobna u svojoj izbici i počne protirati oči. - Dan je! Dan, a meni tako šumi i kljuje u glavi. U sljepočicama kano da ruju crvi! Uh, svega bijaše dosta, i onoga ludoga seljaka isturah odavle te ga bedevija ponese malone u njegov dom. No, i grm i zelena

trava dobra je postelja za hrapavu mužačku kožu! Fuj! Čemu sve to? Hm, ludo pitanje. Ne šumi, ne kljuj tako u glavi! Na, strpi se samo malo, dokle saberemo pamet i sile!...

Nato crni Jakov korakne dva koraka do pehara i salije na glavu vodu. Nakvasivši pokorno voda tu ružnu i kvrgastu glavu, protoči se lijepo po zemlji i sabere se nekako ljenivo u kut škribanove izbe koja bijaše nagnuta na jednu stranu. Tu stvori mutnu lokvicu kano da je u se sabrala svu grešnu dušu previjana vlastelinskoga sluge.

- Aha! Sada će biti bolje! Vi, požderusi, vi mali i veliki crvi što na jagmu kljujete i rujete po mojoj glavi, mislim da će vas utažiti ova hladna popara... Tako, tako, doista prestaju. Jošte se nije pomolilo sunce! - zijevne tromo crni Jakov - sada će valjda biti dosta tomu našemu gospodinu! Eh, muškaračka Putifarka skoro će toga ženskoga Josipa izbaciti i isturati preko praga napolje! Hi, hi, hi! Gizdava vilo Dorice, hoćeš li pripovijedati svome dragome Matiji... hoćeš li? Aj, šta da se za to brinem! Treba da i ja uberem svoj ujam! O, hoću, tako mi mog ružnog i garavog obraza, hoću! Eh, šta ćemo, ne možeš me sravnjavati sa svojim Matijom; bogami, ako ga i strpasmo onako lopovski u sudačku buturnicu, ipak je momak od oka! No nisam dakako ravan niti našem mladom gospodinu, a osvetit ću se ja, osvetiti! Šta je trebalo svih tih osnova, zanovijetanja i čak uplitanja seljačkog tata Mikule! Moglo je biti drugačije, a ti nijesi htjela!... Da vidimo! - škrinu napokon crni Jakov i skakaše po svojoj izbici poput divljega vepra. - Dugo, dugo traje sve to - šaptaše zlovoljno polupospan Jakov. - Đavo si ga znao ne bi li lijepa Dorica zakopala svoje bijesne nokte u bijelo grlo mladoga gospodina prije negoli je prisili na vjerolomstvo... Eh, ipak je škakljivo.

Sada je crni Jakov polaganije šetao, a napokon se domisli ne bi li bilo dobro obući se.

- Ne, ne onako! Stanider ti! Stani!...

Tu je nešto začuo crni svat. Grune preko praga i odšulja se poput mačke do stuba...

- Eh, svršeno je. Zalupnula vrata. Čekat ću baš ovdje da joj pogledamo u junačke oči... da je pogledamo...

Gizdava vila, pognjurena, satrvena, uništena, jedva se micaše niz stube. Duboko joj upadoše oči. Neko tiho, pregarajuće nerazumljivo ludilo kano da joj izjeda lijepe poteze lica. - Bože, bože... - šaptaše nesretnica... - To je san, grozota! Šta?!... Ha, ha, ha! - udari u strašan, bijesni rozgot. - Ta mi smo ništa! Ta mi smo smet, skot!...

- I moj će dio biti! I meni pripada dio!... - škrinu prigušenim glasom crni Jakov, obuhvati lijepu ženu oko pasa i pohrli s dragim teretom put tamne izbice kano pobješnjela zvijer sa svojom žrtvom.

Gizdava vila razrogačila oči na taj neočekivani napadaj... Umorstvo je dokrajčeno: a evo, ova nerazumna i nesmiljena zvijer oskvrnjuje već umoreno tijelo... Žena iznenađena i nesvjesna u prvi tren iščupa pune šake crne i blatne grive iz glave vlastelinskoga škribana, a onda zadere svoje nokte u njegova ušesa, da je zajauknuo i zatulio, a krv je promilila kroz ženske prste. - Grizeš... ujedaš! Ali, ipak ćeš i meni platiti!... dunu bijesno crni Jakov kada je već preko praga svoje mračne izbe provalio sa žuđenim plijenom...

- Osveta je moja!... Gizdava vilo Dorice!

*

Tko bi poznavao ljude u srce i dušu? Bog, hvala mu i dika budi, nitko drugi - mudrovaše seljak među svojim drugovima što lijeno posjedaše na jaku i debelu klupu pred općinskom sudnicom koju su u potrebi izvlačili panduri na sredinu dvorišta i batinali na njoj

uboge osuđenike. - Evo, Mato Zorković, najpoštenija duša u selu, pa krade s tatom Mikulom kokoši. Govorili i natucali što vas volja, čist posao nije čim iskopaše iz sijena ukradenu živad!... Eh, zakon je zakon, a bog je bog: sudac kroji zakon, a bog zapovijeda! Muh... nijesam pravo rekao! Bog kroji zakon, zakon zapovijeda, a sudac kroji pravicu...

- Baš ti naši najpošteniji, to su pravi!... - pljunu drugi seljak prezirno i zaškilji naokolo ne bi li ga tko vidio i čuo... Mato Zorković! Tko bi ga znao? Ljeskova mast valjda će izmamiti istinu napolje... Samotno živi u svojoj kolibici. Gizda se on i žena mu. U nje lijepo lice i obli struk; u njega muževna jakost i odrješitost; pa se to grli i mazi poput golubova. Čemu tako samotno? Da koji put skoči među nas, eto svjedoka: Mato bijaše te i te noći kod kuće, pa bi tat Mikula ostao praznih rukava. Ovako bit će zlo. Gizdava vila Dorica ne može pravo svjedočiti. Njoj ne vjeruje zakon ni sudac, a bog ne progovara svake subote!...

Tako preklapahu seljaci crno i bijelo, lijevo i desno, izgledajući pravicu u svojim stvarima...

Mimo sudnice prošao je seoski župnik, otirući s mekanih obraza krupne kapi znoja. Spješio je sa svojih livada put župnoga stana, domahujući izdaleka velikom modrom maramom: - Na - mrmljaše teško i sporo - već je sunce prevalilo preko polovice neba, a on se jošte ne sjeća da treba zvoniti podne... - Uistinu, zvonar nije nikada prije zvonio dokle mu ne bi naložio gospodin župnik.

Uto zacilikne zvono s drvenoga tornja seljačke crkve a škripanje greda čulo se čak do sudnice... Župnik stisnu modru maramu i sklopi ruke na anđeoski pozdrav...

Seljaci prekinu svoje razgovore, hrleći pred župnika da mu iscjeluju ruke...

- *Ave Maria, gratia plena... Bene, bene,* moje drage ovčice... Samo se lijepo pomolite bogu - odvrati župnik seljacima i nastavi svoju latinsku molitvu...

- Hvala bogu, vidi se da je gladan kada je već izdaleka tako žestoko uzmahivao maramom pospanomu zvonaru da već jednom udari u svoje crkvene gusle... - zijevnu sudački pandur u trijemu sudnice, skinuvši službenu kapu i prekrstivši se smjerno...

- Štefina! Štefina! - pomoli juratuš sitnu glavicu na vratima.

- Zapovijedajte, milostivi!

- Pusti napolje Matu Zorkovića! Neka se nosi doma, otkuda je i došao!

- Pusti napolje?... - zinu pandur, pogrebavši se iza uha... - Što... što... što nije tat? A purani?

- No, šta si se raskrečio ko da ti lopatu uvališe u pandursko ždrijelo?... Pusti napolje Matu Zorkovića, pa basta!... Jesi li čuo, zijane?

Tužna i blijeda lica popostao je Mato pred seoskom sudnicom...

- A što sada? - okrene se k panduru. - Jučer sapeste me, iskrvariste me, evo još mi se ni nevina krv ne osuši na prstima! Onepošteniste me: a što sada?...

- Ajde, ajde doma, zvekanoviću! Slobodan si pa šta ćeš jošte? Oprostilo ti, pomilovalo te, pa ajde! Pjevaj si, jujuškaj, samo da je tako!... - mahnu ključevima okorjeli pandur.

- Tko me je pomilovao? Tko mi je oprostio? Ja nijesam ništa skrivio! A moje poštenje?

- Lari, fari! Ne napijaj kano da si u kmetovskim svatovima! Hm! Poštenje - poštenje! Taj bi se i bunio, kano da se još kod seljaka radi o poštenju?... Aj, bog da živiš, brajane moj! Ajde, ajde! Hvali bogu i gospodi da te ne povalismo na onu klupu, onda lje ne bi ispitivao za svoje poštenje! Kada čovjek ustane s ove tvrde klupe onako sa dvadeset i pet ljeskovača - onda mu se ne rači pravdati o poštenju!... Ajde, ajde! Ne zanovijetaj i ne predi

gdje konci pucaju! Bježi kući dokle grmi i bljeska. Ne čekaj i ne oklijevaj dokle grune tuča i krupa!...

I pandura nestalo u sudničkim hodnicima...

- Pa tu vlada pravica? - namrgodi se izmučeno lice poštenoga Mate Zorkovića, a pesti mu se zgrčiše, i on se udalji od sudnice, zaputivši se put svoga sela i doma svoga...

Pognjurena, satrvena, iznemogla skutrila se na hladno tlo kolibice svoje - nekad gizdava vila Dorica, a sada posljednji stvor na tom crnom i kletom svijetu. Pridušeno ludilo, igrajuće bjesnilo izjedalo joj srce i dušu... U glavi kano da joj gvozdena ruka hvata i stiskuje pamet preko koje svaki čas proleti nekakva topla magla te joj zamračuje vid... Pričinja joj se kano da više ne postoji, kano da je napustiše sva uda, kano da je i tijelo ostavilo...

Mato stupi u dom i kliknu tužno: - Ženo draga, Dorice moja!...

Ona i ne podignu očiju...

- Mani me se!... - prostenje groznim i promuklim glasom... - Mani me se!... Ove proklete oči, ovo prokleto tijelo, ovo prokleto lice moje!... - i žena zagrebe noktima u svoje vlastite obraze... - Oh, da su ga crne koze rastočile, oh, da su mi oči ispile ljute zmije.

- Ženo draga, šta je? Zar ti je bog pamet pomutio?... vrisne preneražen Mato Zorković.

- Mani me se!... zaškrinu nesretnica... - Na, slušaj: što je sve to bilo. Čemu ti gromovi?... Slušaj! Samo još dotle da me ne ostavi pamet! Samo još dotle budi mi jasan vid! Samo još dotle izdržala me duša i srce na besjedi!... Čuj, nesretniče...

Nato se žena uhvatila rukama okolo nogu bračne postelje, razgalila čitavu povijest od jučer do danas.

Mato Zorković huknu i ruknu nerazumljivo i grozno... Na ubogu ženu nije ni pogledao... Poleti na tavan, poleti k plastovima sijena, poleti i k drugim zgradama selišta svoga... Sve to bijaše kratko i hitno... Onda pograbi tešku i jošte novu, nedavno nabrušenu sjekiru i kano da ga vjetrovi odnesoše put lugova i put velikih šuma...

Nije dugo potrajalo vrijeme, a iz slamnatih krovova izvije se dim.

Ispod dima stanu lizati crveni plamenovi na sve strane poput "gorućih jezika"... Plastovi sijena buknuše a nekakav težak, no trom i tih vjetar prostruji zrakom.

Samo djeca, gdjekoji starac i žene gospodarice bijahu u selu... Stade vrisak i vapaj:

- Vatra! Vatra! Vatra! Pomoć, pomoć, pomoć!...

Najprije dotrčaše djeca bosonoga u zamrljanim košuljicama... Čučnuše na seoskim puteljcima i čudom stadoše gviriti u silan požar... - Oh, kakva li je to peć! - kliknu neki malješac, živahna, ogorjela vrata a bijele glavice, pa kad mu drugi derani ne odvratiše ništa, potegne natrag u šupljinice nozdrvica blatne sluzove svoga nosića štono mu navirahu na usnice te stade drvcem kopati po stazi, kano kakav Arhimedes naivnoga i nevinoga djetinjskoga svijeta...

- Podajte vedrice! Pograbite brente! Da polijemo! Možda im što spasimo!

- Vidite, nikoga nema doma. Njega odvukoše jučer a ona je pošla da isprosi milost, pravicu... ali se još povratila nije... Oh, nesreća, nesreća... kada zamahne, onda jao i pomagaj!...

- Vode! Vedrice!...

Tako se vikalo i lomilo rukama.

Neki pohrliše na vodu, ali daleko je to bilo: neznatan studenac i plitka mlaka. I dokle doturaše dvije-tri brente vode, već je plamen obuhvatio drvene stijene kolibe. Za plastove sijena nitko nije ni mario, kravicu i volove izagnaše napolje...

- Povucite! Priskočite! Polijte ondje!..

I grunuše dvije-tri vedrice vode. Ali to bijaše kano da je nekoliko kišnih kapljica škronulo u zažarenu pustaru pijeska...

- Tu nema pomoći! - dahnu jaka i krupna žena, doturavši novu brentu vode... - Zalud vika i trud!

- Nema! Nema!... Ljudi božji, zlo se survalo na naše prijatelje kano potop nebeski... Propali su oni, propali!... - trčao je onaj starac što je jučer Doricu pratio na vlastelinstvo, jadikujući i naričući a suze mu se pretočiše na bijele brke...

U taj tren zastenja mukli ženski glas iz kolibice.

- Smiluj nam se, Isuse i Marijo! U kolibi ima živi stvor!... Pomozite, izvucite! Oborimo vrata!...

I vrata se otvoriše a iznutra prosuklja gust i crn dim. Gizdava vila Dorica, izgrebenih, okrvavljenih obraza, gologlava i razbaukana, sune među svjetinu...

- Ha! Ha! Ha!... Gori, gori, gori! I tako je pravo... Isčupali nam srce, izvadili nam dušu, zatukoše nam pamet!... Ha, ha, ha! Svemu tomu krivi su lijepi obrazi i crne oči gizdave vaše vile Dorice!... Ha, ha, ha! Lijepa!? - siktahu oskvrnitelji... - Lijepa!... Samo majka božja je lijepa - a mi? Skot i smet!... Dajte mi srce! Dajte mi dušu! Dajte mi pamet moju!... Uhvatite seoskoga tata Mikulu... on je to upalio: neka izgori živ! Pograbite onu kletu crnu nakazu - u dim s njime! Udavimo ga!... A ja ću oskvrnitelja, on je moj! On je moj!...

Ljudi se ugibahu pomahnitaloj Dorici, uzdišući i odgonetajući njezine vapaje i usklike.

- Sve ja znam! Sve ja razumijem!... - počne sada odmatati onaj starac što je jučer otpratio Doricu.

- I ti si tu! - upilji u nj gizdava vila krvave i bijesne oči. - I ti si tu! Sprovod bijaše veseo, da! I zakopali ste me! Pa kuda si umaknuo, nevoljo stara... Kamo te sakriše?... Ha! Ha! Ha!... - prasne opet u ludi smijeh i stade se kretati na jednoj nozi... Iznenada joj sune nešto u glavu...

- Ali vjenčanu krunu u škrinji? Ne, ne! Sve neka proždrije oganj; ona mi neće izgorjeti, ne!...

Dorica poleti među plamteće grede i posegne nekuda rukama. Užarena greda oskliznu joj se preko desnog obraza i ramena... Ona užasno jauknu i sruši se među grede... Plamen joj se uhvatio za kose i odijelo.

- Jao ljudi! Ne dajmo da živa izgori! - vikahu očajno seljaci i žene.

- O, sada te pak ne dam! Sada mi te oteti neće! Sada me neće prevariti kako to jučer uradiše! - vapio je starac, njezin jučerašnji pratilac, srnuvši u vatru... I natčovječnom jakošću iznese nakaženo žensko tijelo iz vatre i sam se sruši pokraj nje. Starcu obliznu plamen brke i zadnji dio bijele kose na glavi. Planula mu i lanena košulja na ramenima...

Ljudi opkoliše i starca i Doricu te najprije pogasiše plamen. Starac se doskora osvijestio. Dorica je nešto isprekinuto i nerazumljivo buncala u nesvjestici. Desno lice ispržila joj vatra do kosti i desno oko - štono se veli - do moždana. Seljakinje skinuše s plota ljesu i ponesoše nakaženo žensko tijelo u dom seoske vračare.

Na selištu Mate Zorkovića sve je izgorjelo do crne zemlje, a pod večer kada se ljudi povratiše sa svoga rada ili sa tlake, zgrnulo se gotovo čitavo selo te stalo što vodom, što nakopanom zemljom trnuti ugarke od greda...

....

- Jedino mi samo kopa po glavi: otkuda taj izvanredni požar na Matinu selištu? Pa po bijelu danu? Njega da nije nitko vidio? On da se nije iz sudačke tamnice ni vratio svojoj kući? Kako bi to moglo da bude? Kuda ga nestalo?... Priznajem da nijedna moja krađa ne dosiže ove lopovštine; ali ja nijesam bio sam. Gospoda, i te kakva gospoda! A bijahu darežljivi i dijeliše blagoslov baš obilato! Zveči to čudnovato u mojim džepovima... Eh, s Ciganima mešetariti nije tako izdašno! Pletu i metu, lupaju i žagore te garave duše: ali, novaca! Tu su više nego Cigani! U jednu ruku utisne ti groš, a iz druge potegne nevidom dva... No, moja Marula? Eh, hajdučkoga joj ciganskoga oka... ljubi i grli kano đavo! Vruća je poput pakla!... A krade, mila majko, to samo izmiče... Prospavaš u zagrljaju, ali isprazni sve: ne bi našao groša, ma da si ga baš u petu sašio!... Ima danas toga nešto suviše u mene, ona me sigurno čeka...

Popostane seoski tat Mikula, uzdigne glavu i upilji oči u mjesec.

- Suviše sam potegnuo iz vrča! Zna pripremiti dobru kapljicu taj garavi škriban Jakov... hi, hi! Veli da svomu gospodinu još nikada nije udesio tako slatka zalogaja!... Samo ta gizdava vila Dorica da ima šape poput divlje mačke... Veliki gospodin nikud nikamo na zrak, dok mu ne iscijele grebotine na obrazima i na rukama... A crni Jakov malo da nije ostao bez ušesa... Hi, hi, hi! Vražja Dorica... Šteta da ju je onako vatra nakazila kako se pripovijeda! Šteta... Pravo ti budi, mene si uvijek mrzila i prezirala... Bijah Matin takmac... Ali da: tat! "Nijesam ja pile, ni guščica da me odnese seoski tat pod svojom surinom!" Tako mi se narugala... Ej, pa si dobila svoje... Nije mi te žao, boga mi, nije... Samo da se nije to sve tako krupno svršilo... Neki zloslutni srsi potresu me katkada od pete do glave. A po duši i savjesti uzvitla se kadšto tajni strah... često me i polije hladan znoj... Brr... Ali: lari-fari!...

Marula moja
Dušice ciganska!
Ljuba si moja,
Marulo najljepša!

Samo me nemoj okrasti... Eh, hoćeš, boga mi, opet... Ta to je ciganska krepost i najžarča ljubav!... Pa, svetoga mi Filipa, i ja bih tebe okrao da ima česa u tebe osim šarenih ciganskih prnja! Pokazao bih ti ja da sam veći majstor od vašeg čitavog ciganskog kraljevstva... Ali nećeš! Stanider!... Ovo što po džepovima tako ugodno zveči prava je gospodska roba: oh, kako se krijesi!... Ej, mjeseče! Upravo si pošteno zasjao danas! Negdje li te kunu sove i šišmiši - pa i moji drugovi: tati!... No, ti, seoski pandure, baš si se noćas raskoropečio na nebu. Lako tebi, ti si visoko, ali jao si ga nama kada nas ščepaju!... Juj, juj! Lijepe li su mi one crne, tmurne i vihrovite noći pravih, poštenih tatova!... Prošuljaj se, ugrabi, podvini - bježi!... Pa te noć zamota u tajanstveni svoj plašt, a seoski kudrovi, razbudivši se prekasno, stanu žalosno štektati i zavijati. Gazda skoči na noge, izbulji oči, pipa mrak: - Bit će nešto, psi su nemirni... - Dršće kano prut. - Tama ih štiti, opalit će me po glavi iz potaje, pa svemu je kraj! - Ipak dohvaća vinjak, motiku, sjekiru ili željezne vile... A kad tamo: - Okradeni smo! U pomoć! - I skoče susjedi, zijevaju i savjetuju se mudro na koju li će stranu u potjeru? A kada je tat već daleko odmaknuo, oni se teško složiše da će jedni na istok, drugi na zapad! Svi su hrabri, a u duši svi čuvaju svoju kožu!... Teda-negda krenu u potjeru ovi na zapad, oni na istok... Baš zlo smjeriste, junaci moji! A ja sam s plijenom na sjeveru - i kesim se u tamnu noć. Ulovili tata, junaci?... Brus!... Klapaju umorni s istoka i zapada i brundajući zijevaju pospani: - Ukrali, pa ukrali!... Šta ćemo?

Ukradeno, izgubljeno! Laku noć - i dobro jutro! - A sami od gola straha i prepasti raduju se da sviće dan. Najednoć se neki mudrijan sjeti na koncu: - E-e! braćo! Vidiš vraga, tati su mogli pobjeći jošte na jug i na sjever! Čemu se tome ne dosjetismo već prije i ne razdijelismo se na četiri strane svijeta, tada ih sve imasmo kano piškore u loncu!... Sada je već prekasno!... Šta ćemo... Laku noć - dobro jutro!... No što se zabrbljah sam sa sobom, pa sa svojom pameću i dušom? A zaboravljam kamo da sakrijem novce pred cigankom Marulom... Evo me u šumi! Znam ja tu svoja stabla i samotna duplja, znam!... E, vidiš, baš pošteno radi taj nebeski lampaš da se sakriva za oblake... Ovaj mi polumrak više prija: bojim se da sove i šišmiši možda ne vide kamo sakrivam svoju kesu...

U taj čas zašušti grmlje i granje kano da netko plazi... Tat se zabezekne i stane: priviđenje? Zec ili lisica? Šta bi drugo?...

- Stani, huljo! - zagrmi promukli muški glas.

Tat Mikula zadrhta i škljocnuše mu koljena... Mjesec se izmače iza oblaka te prikazuje u potpunu sjaju tatovo lice i lik protivnika mu Mate Zorkovića...

- Šta bi stao? Šta tražiš od mene? - zahripi tat.

- Račun, lopove! - dignu sjekiru Mato Zorković.

- Račun! Račun! Kakav račun? Šta sam ja tebi dužan? - koracaše natraške tat Mikula.

- Šta si ti meni dužan?! Ne miči se natraške, jer ovaj čas prsnut će ti glava na trista komada, huljo!

- E, e! Lako tebi! Kako vidim, sjekira sjaje u tvojim rukama! A to, boga mi, nije ni popečak, ni lopar! Pa šta tražiš od mene? - iskesi se tat.

- Račun, rekoh - otresnu se Mato.

- Račun? Hm. Lijepo, račun? - uzmiče tat pod sjenu drveta - pa ja ću račun... da, da... račun - i tat stade u bijeg što su ga noge nosile...

- Nećeš, huljo! - skoči Mato Zorković i dohvati ušicama sjekire tata Mikulu upravo po lopatici...

- Vidi, vidi! - popiknu se tat i zastenja.

- Račun! - krinu Mato uhvativši tata za zatiljak.

- Ne guši, more! Kako da ti dadem račun kad si me stisnuo gvozdenim mišicama i zapečatio sjekirom? Eh, dobro li si uzgojen, dragoviću moj, to sve kipi i vrije u tebi...

- Račun, lopove! Ili ćemo svršiti ovaj čas!

- Ne budali, prijane! Duga je noć, dulja negoli naš kukavni život! Strpi se, strpi...

- Što sam ti skrivio, zlotvore? Reci! Vucario si se selima, krao si! Nikada te i ne pogledah, pa si mogao mirovati od mene! Bi li bio ikada zabludio u moje dvorište, ponjušio poput tvorca u noćni uzduh među mojim kokošima, počastio bih te, braneći svoje, štapom ili čvrstom šakom, pa neka te prati dalje crni đavo na tvom krivudastom tatskom putu! Ali, zašto si mi svario tu crnu, paklenu čorbu? Zašto si upropastio ženu moju - mene - sve moje na svijetu? Hej? Lopove!

- Ne viči toliko! Noć je, doduše, gluha, zemlja spava, a nebo drijemlje... ali, na... Jedno i drugo... Ja nijesam kriv da je tvoja žena gizdava seoska vila... Ja nijesam kriv da si ti pošten i valjan momak, da ti se sunce smije od radosti! Huj, tako! Jedni ovakvi, drugi onakvi... Pa šta ćemo?... Da li znaš da i ja uhađah za gizdavom Doricom dokle bijaše djevojka? A ona: "Ustran, tate! Rugobo!"... Vidiš, ne rugaj se čovjeku, dokle ga stvorilo na sliku i priliku božju!... On nosi i pakao i nebo, i ljubav i zlobu, i srdžbu i radost, i gnjev i blagodušje u srcu svome!... Tat amo, tat onamo: ali da ja nijesam bio tat, tvoja Dorica lje ne

spozna tvoje poštenje, tvoju valjanost!... I tako mene je minula gizdava vila, a zagrlila tebe!... No čemu mi se onako narugala? Čemu li me uvrijedila... Pa šta ću vam ja?... Ugledao je veliki gospodin. Crni Jakov, ljući tat od mene, ishitruj i ovo i ono, te mene ulovi na ljepak gospodske kese... Pa mi izmudrili i gizdavu vilu ulovili... Ostalo i sam valjda znadeš, drugačije ne bi uzmahivao tom tvrdom sjekirom iznad moje glave... A sada me pusti u miru. Bilo pa prošlo! Bilo - pa se spominjalo! Amen...

Tat Mikula zapiljio je poput zmije lukave oči u sirotu Matu Zorkovića i opazi, kako se ubogar zamislio... Trgnu munjevitom brzinom iz potaje nož i smjeri ga baš u grudi nesretniku...

- Ha! Lopove! - odskoči Mato Zorković. - Upropastio si mi ženu, unesrećio mene... a sada i to! Ej, stani, zlotvore... I Mato osinu oštricom sjekire po tatovoj desnici, i Mikula zajeca, a ruka mu klone, i nož ispadne u travu... On segnu prema Matinu grkljanu ljevicom... Sjekira švignu i ljevica se pusti niz tatovo tijelo.

- A joj! Zamahnio si ljuto! - prostenja plačnim glasom tat. - Sada su svršeni računi, ta iz mojih žila brizga krv kano da si puranu presjekao vrat. Pusti me, Mato!... - Ali ovaj izvadi konop, prebaci ga preko vrata tatu te ga pritegnu na granu obližega stabla.

Seoski tat Mikula zamumlja nešto, grlo mu stalo grcati, uzlepeta rukama, noge mu se uzdigoše iznad zemlje... A mjesec svijetao i jasan sinu na čistini noćnoga neba, bacajući tugaljive zrake na lice tata Mikule, pomodrelo poput trnule... Marula ga nije dočekala.

Prošlo nekoliko dana, dokle se namjeriše pastiri na truplo tata Mikule... Oni bježahu u selo, vičući uplašeni iz svega grla: - Seoskoga tata Mikulu objesilo o hrastovu granu. Presjeklo mu obje ruke da mu se jedva drže o koži... Grozota...

Nadaleko puče glas o sudbini gizdave vile Dorice. Za Matu Zorkovića nagađahu ovo i ono, ali nitko nije znao kamo se dao... O tatu Mikuli kazivali da ga je objesila božja pravda - ili lakomi Cigani s kojima je drugovao i dijelio plijen... Nije se niti duša našla da se pomoli za grijehe njegove. Vele da ga je još prije pastira nanjušila previjana Ciganka Marula, oplakala njegovu sudbinu, pretražila džepove, izvadila i sakrila kesu, te utješena, dapače vesela i široke volje vratila se k svojoj družbi... I Cigani odseliše se iz onih krajeva... Najslobodniji puk ovoga svijeta!

Kada je crni Jakov doznao za udes lijepe Dorice, a poslije o tatu Mikuli, njega zaokupi strava i tajne slutnje da ga je stala groznica tresti... - Ludost, ali tako ipak jest! - šaptaše sam sebi garavi škriban. - Ne pritegoše tata na tanku granu Cigani. Aj, jok! Sve to meni kopa po glavi: ludost! Uhvatio ga taj iznikli seljak Mato Zorković... Nije baš ugodno kad ti ovako crne misli kljuju po glavi: ali, mogao bi i na me doći red! Valja mi se čuvati i pripraviti!

I crni Jakov, čim bi pao mrak na zemlju, on nikuda i nikamo iz dvora. A često utišavaše svoju savjest i neki tajni i nedokučivi strah ljutim vinom iz gospodskih podruma... Nikada nije pošao iz dvora a da nije bio naoružan nabitom kuburom.

Na njega zaista vrebaše podivljali Mato Zorković. On se skitaše dalekim i mračnim lugovima i šumama. Tu bi ulovio pticu, ukresao vatre te je iscmario na drvenu ražnju i utažio glad. Tamo je opet nabrao korijenja što mu bijaše kraj bistroga gorskog vrela pravi užitak. A vazda je preo i snovao jedino to kako da ulovi gospodskoga škribana Jakova.

A dugo i drugo vuklo se vrijeme, i lukavoga sluge ne mogaše iščekati nigdje te nigdje.

Zaboravilo se na gizdavu vilu Doricu. Zaboravilo se na kobni udes tata Mikule. Zaboravilo se i na šumsko potucalo, nesretnoga Matu Zorkovića...

Vlastelinski škriban crni Jakov udešava svome gospodaru opet novu lovinu i vraća se prvim sumrakom jesenske noći pjevuljeći potiho u dvor gospodara svoga. Nešto je tmuran;

danas nije žednomu gospodaru pripravio lovine pa zato drobulji nekakvu nerazumljivu pjesmicu a čas opet mrmlja i naklapa sam sobom. Kad je dospio na pješačku stazu, štono vodi nedaleko mimo mlina "Ponorca" i one duboke uvale, skoči iza široka panja kraj puta blijedi lik Mate Zorkovića.

- Hvala bogu! Ipak jednom! Moj si, pakleni svate! Alaj te izgledah dugo! Alaj se namučih, prokleto zvijere! Dobru večer, garavi Jakove! Poznaš li me, ha?

Crni sluga potegne korakom natrag ali dohvati kuburu. Ona u tren zasinu, planu i prasnu. Mato Zorković tisnu ruku ispod želuca, no bijesan poleti na crnoga svata. - Šta? Svjerila nijesi, ali držim da si i pogodila? - škrinu crni Jakov.

- Jest, pogodila. No ti nećeš ostati na životu! - vrisnu Mato i uhvati škribana za grkljan dosegavši vlastitu mu kuburu te je divskom jakošću, slomivši bijele zube prednjake, turnu čak u grlo crnome sluzi... Garavi đavo grcao, hripao, izbijelio strašne oči, ali sve uzalud. Bijesnome seljaku tresle se ruke, hvatala ga smrtna muka od naboja kubure, stao ga polijevati ledeni znoj, ali on još dublje tiskaše kuburu u dušnik crnome škribanu...

- I ja ću s tobom, prokleta ništarijo! Slutio je pa se dobro naoružao - mrmljaše Mato a smrt mu sjedaše svojom groznom težinom na moždane, na oči. - Oh, samo to! Samo to! - šaptaše seljak, a divlja mu snaga kao da je nanovo oživjela, i on stade vući ugušenoga škribana na rub "Ponorca". I dovuče ga... I vrisnu i zahropta i dahnu i klonu, pa se u taj tren zajedno strovali s crnim Jakovom u strašnu uvalu "Ponorca"... Satrto kolešce kukavnoga mlina već je dugo i dugo sustalo... Samo bi se tihi lahor zadijevao na nj kada ga je slučaj nanesao u taj prolom. Voda je davno usahla, jer je sušna godina a kišilo nije dugo i dugo. Ubogi seljaci na žrvnjima ukrupno samelju toliko žita da barem donekle utaže svagdanju glad.

Nakažena, otrcana, zamrljana - nekada gizdava vila Dorica - vuče se podbočena prosjačkim štapom kroz devet sela... Vele da je luda. Ali dobra je to luđakinja... Vazda mramorkom šuti, prikučujući se u seljački dom milokrvna puka... Tiho dopuza, šapćući svoj Očenaš i Zdravomariju. Ona ne podaje ruke da joj se što daruje. Ona ništa ne prosi. Ljudi već znadu tu zagonetnu prosjakinju - luđakinju. A njezin život je priča što kola od usta do usta. I oni je primaju na konak, prostrvši joj slame i sijena; oni je dvore toplom hranom i kruhom... I ona u godinu dana obade sve kuće po selima nadaleko i široko, i opet se vraća natrag, otkuda je započela... A puk kaže: - Evo, dragi bog se brine za bijednu sirotu kako se brine i za ptice nebeske. One ni ona niti kopaju niti beru, pa ipak žive svojim životom!...

Bijednu nesretnicu kadšto srva grdna i užasna bolest padavica... I tu se sukobi ludilo s grčevima srca... A dobre seljakinje prolijevaju suze, natežući palce i mećući žlice drvenjače jadnici u usta...

Vele da se jedanput sakupilo mnogo gospode na nekoj ladanjskoj svetkovini, a tu bijaše i mladi Mecena veseo, obijestan, silovit, neodoljiv... Iz skupa seljačkoga svijeta istetura nakažena Dorica kad je začula glas mladoga gospodina...

- Udijeli! Udijeli, gospodine! - prišulja se ona do gospodina, raspoznavši ga po glasu... Seljaci zanijemiše. Što to znači? Nikada nije ona pružila ruku i umolila za dar!...

- Udijeli, udijeli, krasni gospodine! - Upilji prosjakinja ono jedno oko u mladoga Mecenu, a suhi prsti stadoše joj poigravati poput hijenskih pandža... I ono izgorjelo oko rastvaraše svoje krvave šupljine...

- Udijeli! - vrisnu prosjakinja treći put, skoči i zatisne svoje nokte u živo tijelo mladoga gospodina... On se od prepasti sruši nauznak, a luda Dorica stade bijesno kidati štogod je uhvatila...

- Srce mi vrati! Dušu mi vrati! Poštenje mi vrati! - rikaše gluhim i promuklim glasom luđakinja...

- Vrati, vrati dušu, srce!... Poznaš li, gospodski tigre, gizdavu vilu Doricu!... Vrati - vrati!...

U prvi čas proburazi strava i gospodu i seljake... Sada prosjakinja zagrebe i u glatko lice mladoga Mecene... On bolno zastenja... A gospodska topla krv briznu preko zamrljanih nokata prosjakinje... Gospoda i seljaci skočiše i jedva otrgnuše pobješnjelu luđakinju od njega... A nju srva u taj čas grozna njezina bolest: padavica. Smiluj se, bože, nesretnici!...

Mladi gospodin problijedi na smrt, otirući krv s grebotina. Gospoda i ženski svijet odvraćahu se od prizora... On se ipak nikome ne ispriča, nikome ne razjasni taj iznenadni prizor... Hrlo prikriča svojim ljudima, koji spremiše kola, a on, da se nije ni oprostio, skoči u kola a konji poletješe put njegova imanja... Iza toga napusti svoj vlastelinski dvor i gospodarstvo i vrati se opet u veliki svijet... Nesretnu Doricu povukoše natrag u njezinu općinu, a pripovijedaju da je kod županijske oblasti postojala nekakva novčana glavnica i od nje uzdržavahu ubogu luđakinju dokle se nije dotukla u svom selu...

Silno imanje prešlo je u tuđe ruke, a gospodin Mecena, nakon što se dosta naklatario po širokom svijetu i zasitio svega, nastani se u gradu...

Kad su mutni i munjevni oblaci prolijetali nad domovinom, zadjelo se vrijeme i u muževno doba našega Mecene, i on bude takozvanim "promuškomušem", u onom zlatnom vijeku svoje vrsti...

No i tu *illustrissimusu* hitro dozlogrdi, i on napusti taj službeni halabučni život te se povuče u svoj lijepi dom što ga je sazidao u gradu...

Ovako bogata u starijoj dobi zateče ga struja novih ideja i njezinih pokretača, golotrbih ali zdravih i junačkih sinova našega puka te njega već oslabjela u tijelu i duhu ponese ta struja na svojim leđima poput lađe štono nad burnim valovima može još samo tako dugo letjeti, pa makar bez svakoga cilja, dok je prazna i lagana... Njega istakoše kano velikoga dobrotvora svojega doba... - Naš *Mecenas atavis* - klicahu tako često patuljasti velikani u njegovu raskošnom domu.

*

Prvih ljetnih dana, navršio sam tada devetnaest godina, prikuči se rođak Žorž k mojim ramenima i šapne tajanstveno: - Vanča! Mjesec se mijenja. Danas ćemo vidjeti mlađaka! Iho! Naš lustrišimuš tako je široke volje da čak za te pita...

- Kakav mlađak, rođače!

- Eh, ne razumije muzikaš! Nova štićenica našega milostivoga gospodina dolazi danas u naš dom... Toliko valja da pamtiš kako se u nas mijenjaju svake godine rođakinje i štićenice: rijetko se koja hranila našim kruhom preko dvije godine... No, o tome možemo poslije govoriti. Sada, Vanča, skoči k milostivomu...

- Ti rasteš, zgubidane! Vidiš ti njega, svaki dan je viši! - stade me mjeriti Mecena od pete do glave. - Malo radiš, a puno jedeš, momče! Žorž te mazi - i suviše! Pa... što li sam htio reći... Boga mi, čitav delija... - Na to je Mecena umuknuo, te stade šetati zamišljeno.

Ne mogah shvatiti što znači taj njegov govor, to mrmljanje i uzdisanje zato što sam ja tako narastao...

- Zapovijedate, *illustrissime*? - prekinem dugotrajnu šutnju.

- Vanča! - okrenu se Mecena prema meni. - Vanča, pazi mi se! - zagrozi se prstom starac. - Danas dolazi moja rođakinja i štićenica u moj dom: da si uljudan i uslužan, jer inače, moj mužački svate, trbuhom za kruhom!... A onda... - Tu nije Mecena znao što da kaže. Čelo mu se nabralo od razmišljanja. - A onda... - ponovi on tri puta - a onda... - izdahne jedva... - da si vazda bio dječarcem! Jer dokle budeš malen, dokle se ne bude osjetila tvoja momačka dob, dotle ću te voljeti, dotle sam ti dobrotvor! Pamti, Vanča!... Hm... Još bi valjalo štošta prikričati, još... Čujem da dozrijevaš, da ti kojekakve budalaštine kopaju po glavi... da polijećeš za gradskim djevojčicama, da dopisuješ... e?... Vanča, tu te ja ne bih mogao dugo ispitivati za račune, nego bih te smjesta ljudski dao prošibati, pa onda ovako iz moga doma! - pokaza Mecena nogom na vrata, a usnice počeše mu podrhtavati.

- Sada na posao, zgubidane! Promozgaj dobro što si čuo. Imaš li tu soli - pokaže Mecena prstom na svoju glavu - onda ti je dosta i jednim okom gledati. Ne ima li soli - - onda - - onda... Tornjaj se na posao, pa sagni malo leđa i hrbat da se ne dižeš tako u visinu kao prazna slama!... Ajde... ajde!...

Obrazi mi planuše, srce zakucalo, a grudi mi obuze neki tajni drhat. U prvi čas hoću prigušiti svoju vlastitu spoznaju, hoću sam sebe prevariti da ne shvaćam i ne dokučujem riječi svoga dobrotvora. Ali to se nije dalo! Dapače stade mi sve jasnije svitati. Čemu one isprekidane izreke? One čudnovate riječi? Dugačke stanke i zlovolja Mecenova? Dovučem se u družinsku sobu.

- Bilo je prodike, hi, hi! - žmirnu na oba oka lukavi Žorž. - No, zato se ne trebaš tako preobrazivati. Nije to ništa novo u našega milostivoga. Vanča je narastao do momka, opernatio - pa i brci pucaju! A milostivi gospodin... he-he! Mudri su oni, kako ne? Bože moj! I meni se tako prodikovalo u mlada vremena. Ali ja! Kumordinar Žorž nije rastao na repištu, ni krumpirištu! Šta mene briga za štićenice i rođakinje milostivoga? Pokloni se, pogni hrptom, pa pljuni - i ne diraj u gospodske stvari ilustrišimuša! A bijaše tih rođakinja, mila majko! Rekao bi da se kupahu u vinu i mlijeku i da su na ljubicama spavale! No, Žorž ostade Žorž! Danas više nijesu sujevjerni milostivi gospodin. Oni su me potpuno prokušali... Vidiš, Vanča, tako su upitali mene da šta je s tobom? Da rasteš kao nevaljalo stablo. Pa koliko da ti je godina? - Devetnaest! - začudio se ilustrišimuš...

- Do vraga! - lupnuo je na to nogom. - Do vraga! Ljeta jure kano žeravi kad se sele od sjevera na zapad... Ta čini mi se kano da bijaše jučer kadno ga dovukoše sa sela ovamo... Pa, Žorž, no ti me razumiješ... počinje li u dječaku vreti momačka krv? Šta?... - A meni na to pitanje sune u glavu đavolija i da milostivoga razigram, ja ću njemu posve ozbiljno:

- Oh, kao da je vragu ispao iz torbe! Pravi muzikaš, košto mu je i otac. Ne budi im potuženo: već je stao lijetati za gradskim djevojkama. A vidim da mu se i one ne tuđe, dapače lukavo namiguju i slatko se osmjehivaju... Bit će tu svašta: ja se baš ne razumijem u pismo, žalibože, ali teško da se varam kada spominjem da tu i djevojačke črgolije dolaze u njegove ruke i da on na njih odvraća... Da, dječak se sasvim nekuda izmijenio... - Na ovo moje otkriće - pogrebe kumordinar debelu šiju - ilustrišimuš stade hitro koračati po svojim sobama gore i dolje... - To sam još trebao! Ovakav indolentni mužek!... Žorž! Ti znaš da će skoro doći u naš dom moja rođakinja i štićenica, i da se za nju imadu obnoviti sve sobe koje će biti njezine, a staro pokućstvo izmijeniti finim i ukusnijim! Znaš? - Znam! - odvratim ja pokorno. - Deder mi ti pazi na toga svoga Vanču! Mlada krv, mladi ljudi! Pazi, jer ja ću ga umah istjerati iz kuće da je samo neznatna sumnja! Ti me već razumiješ. - Razumijem, razumijem, milostivi!

- Vidiš, vidiš! To mi je trebalo: ovakva tepca... Hm... - mrmoraše milostivi gospodin, a ja tarem ruke da sve iskre vrcaju kad se, nađoh na hodniku... Dva dana bili su milostivi zamišljeni: tvoja mladost kopala im po glavi i napokon, evo, pozvali te na račun... ha -

ha! A ti, muzikašu!? Što li si mi se tako načepunjio? Ne boj se, dragane moj... A danas još vidjet ćemo mlađaka! Ej, nećemo lje mi pokvariti veselja našem milostivom dobrotvoru... Sve to bijaše prodika samo onako: šuć, muć, pa prolij! Toga pakla bi nam još trebalo, da se miješamo u račune našega ilustrišimuša! Šta je nama do tih njegovih rođakinja i štićenica! Stisni oba oka i ne gledaj u sunce da ne oslijepiš! Začepi oba uha i ne slušaj talambasa da ne oglušiš!.. Ugledaj se u me, zgubidane, pa nećeš nikada glavom o zid! - razbrbljao se bez kraja i konca umni rođak kumordinar.

Nijesam baš puno pazio na Žorževo ćeretanje. Ali sve te priprave za dolazak Mecenove štićenice usplahiriše moj duh, pa otada i nijesam mislio na drugo negoli: kakva je ta štićenica, rođakinja, šta li?...

Već se hvatao prvi sumrak po gradu, a u našoj družinskoj sobi zavladala je polutama, kada nahrupi kumordinar Žorž.

- Vanča! Vanča! Na noge! Ona je ovdje! Baš putna kola stadoše u dvorištu, a ja hrlim da joj pomognem, da je uvedem u naš dom! Skoči, Vanča! Oba da joj pohrlimo u susret! Ajde...

- Ne idem! - okosnem se na kumordinara.

- Ne ideš? Zgubidane! Čuvaj se milostivoga, velim ti.

- Baš stoga ne idem!... - i stisnuh se do prozora, gvireći nijemo u dvorište.

U Mecenovu dvoru nastade žurba te začuh koračanje na hodnicima.

Gusta tama pala na zemlju, a dugo i dugo nije se povratio rođak kumordinar. Ja tvrdo odlučih i ne koračiti napolje.

Teda-negda eto Žorža sa svjetlom.

- Vanča! Jesi li još tu? - uzdignu on visoko iznad glave svjetlo kano da me traži. - Bit će ti žao, muzikašu moj! Juj, kakva li je to ljepota! Bože, bože! Zasinut će po čitavom našem gradu poput kakve nove zvijezde na noćnom nebu! Vanča! Ja ti velim da ovakve djevojke ne ima nijedna barunija, nijedna grofija ovoga svijeta! Zaman ti nijesu naš milostivi prodikovali i otčitali epištolu...

Nato kumordinar posppremi dugački družinski stol po kom bijahu razbacane moje školske knjige i papiri. Sve on blagodušno strpa u kup.

- O, moj Vanča, kad ćeš ti meni naplatiti što ja radim za tebe? - uzdahne on te metne u hrpu mojih knjiga finu i ogromnu zdjelu, polovinom ispražnjenu, a polovinom napunjenu hladnim pečenjem.

- Na, Vanča, ključ! - tiho će Žorž, prekapajući po svojim džepovima. - A, eto ga! Izvadider iz one naše apoteke nekoliko boca, da popijemo koju obilniju u čast nove mladenke! Baš me veseli da smo dobili takvu božićnicu - bolje pisanicu!... Vanča, oba se izvalismo iz tvrde mužačke zipke: u našim brdinama godine i godine ne vidiš lijepo žensko lice! I ono što bi još moglo sinuti, sve to omrkne pod surovim i krupnim platnom, u teškim cokulama i pod grdnom prostotom. Ako tu što preostane, a ono skuči motika i trh pod svoj jaram! Nema govora o ljepoti žene koju nije rodila i uzgojila kadifa i svila, pa gospodska kolijevka! Badava.

Tako mudrovaše Žorž, zalažući velike komade pečenja i točeći krasno Mecenovo vino da su iskre vrcale iz njegova vijenca...

- Deder, Vanča! Što si mi se vraga šćućurio kano žir pod krupnom kapicom. Na, privuci pečenje, istrusi nekoliko čaša ovoga gospodskoga zlata. To je sve što imamo!...

Ipak ne slušah svoga vrijednoga rođaka, danas tako darežljiva i razgovorljiva. Koliko li sam puta najslađe ručao i večerao a kumordinar je iznenada potegao zdjelu i začepio bo-

ce, mrmljajući zlovoljno: - Zgubidane, alaj si počeo mlatiti! Ej, stani malo, zajest ćeš pamet, onda do bijesa teška knjiga i sva mudrija... Milostivi su osobito naručili neka pazimo na tebe da se ne prejedeš... Mužek, kada se pretovari kod gospodskog stola, počne gnjiti poput guža!

Dok se častio kumordinar Žorž, mune mi glavom čudnovata misao. Valja mi je još noćas vidjeti! Pa se stade sama po sebi razvijati i odmatati čitava osnova u mojoj duši. Legnem na svoje svagdanje tvrdo ležište podvinuvši ruke ispod glave i pričinjah se da sam usnuo. Rođak Žorž gutaše za trojicu, ispraznivši sve boce što sam ih izvukao iz družinske spremnice. On me, dakako, nije više nukao da večeram s njime, a vidio sam očito kako me već toliko zaboravio da već nije ni zamijetio da još dišem u istoj sobi. Utaživši bjesnoću glada i žeđe ustade te preko stola mrmoreći primijeti: - Gledaj, spava, a da se ni svukao nije. Neću te, boga mi, ni ja buditi, gospodine moj! Gdje i kako si prostro, tu i spavaj! Kad se probudiš, valjda ćeš osjetiti tko si i gdje ti je glava... - Sada se opet nagnu nad poredanim bocama, svaku digne i potegne i potrese: - Ništa! Ništa! A ti si dobra dojilja, dragice moja! U tvome vimenu jošte ima ptičjega mlijeka! - pospano zijevaše kumordinar iscijedivši i onu sretnicu. Onda zakrivuda teškim koracima do kreveta, tu potegne ispod jastuka svoje omiljelo zrcalo, začešlja kosu i pregledavajući zube prednjake i kutnjake isplazi svoj krupni, crveni jezik. Potegavši ga dva-tri puta natrag, opet ga izbaci napolje te ga svega palcem i kažiprstom opipa. - Tako mi stoljetnoga kalendara, ja ne znam pravo što je to... ili mi se pričinja?... Ne, ne. Ovo nije pričina. Kada god prisrknem malo obilatije prije spavanja, oteče mi jezik da ga jedva valjam i motam po ustima!... - Iza toga se svuče, po svagdanjem običaju omota glavu šarenim rupcem i doskora usnu...

Čim se uvjerih da kumordinar spava, a to sam znao po njegovu zaglušnom hrkanju, pravo reći rikanju, iz koga bi ga jedva trgnuo top da si ga ispalio ispod kreveta: prošuljam se sa svoga ležaja do vrata, a odatle se hodnikom popnem uza stube na drugi kraj dvorca te se ustavim pred sobama u kojima prebivaše današnja došljakinja... Popostah na hodniku. Srce mi počne hrlije tući a bojazan zaokupi mi dušu i malo da se već nisam vratio otkud sam došao. No brzo me mine ta plahost i ja u crnoj tami napipam u kutu hodnika velik mramoran kip iza koga zijevaše u zidu malena spilja da se čitav čovjek mogao u nju sakriti. Uvučem se u nju i opet izađem da promjerim korak po korak od prvih vrata do nje. I sada započnem svoju vragoliju. Izujem se i metnem u spilju svoje cipele. Onda dopuzim k prvim vratima što vođahu u odaje nove štićenice našega Mecene; tu stanem, tiho huknem, a onda udarim, što sam igda mogao, o vrata do tri puta šakom... Čudna jeka zašumi po čitavu dvoru. Ja se sam uplaših i nešto podrhtavah, dokle se zavukoh u svoju spilju iza mramorna kipa... Tu iščekivah uspjeh svoga izuma... U čitavu se domu nigdje nitko ne miče... To me ljutilo i grizlo. Već mišljah kako da opet navučem svoje cipele ili da se bos odšuljam natrag u svoj tvrdi i siromašni ležaj... Sada ću malo dalje, na druga vrata, odlučim. Hajde ja opet na posao. Primaknem se k drugim vratima i uzdignuh ruku da ću opet grunuti, kadno se u taj tren iznenada otvore prva vrata i veliko svjetlo šikne po čitavu hodniku... Ja, poražen, zacvokotah zubima te se zgrčim među vratnim zidovima... Moj zasnovani uspjeh ne samo da se nije izjalovio nego se izvrže u silnu pogibelj. Izašavši Mecena iz odaja nove štićenice, pokroči hodnikom prema vratima gdje sam ja čučao, uzdigne k ustima svjetiljku i utrne je...

- Hvala bogu! - odahnem u mraku. Poberem svoje cipele, ostavim spilju iza kipa, te se pognjuren, iznemogao i turoban vratim u družinsku sobu. Sretni kumordinar još je čvršće smolio i hrkao. Zavukoh se na svoj tvrdi ležaj, ali nisam čitave noći usnuo... Rano skočih na noge, poletim s knjigama u vrt, ali tu mi se zgnusio čitav svijet i knjige i nauk i ljudi i gospoda i taj dobrotvorni Mecenov dom i Mecena.

Dok sam ja tako u sebi zadubljen sjedio na hrastovoj klupčici, ovlaženoj rosom, nisam ni opazio da je netko unišao u bašču. Prenem se, začuvši tihe i lagane korake i šuštanje odijela, te ugledam ženski lik. Ja se sav smetem, a krv mi pojuri u glavu. Htjedoh pobrati svoje knjige i krenuti iz vrta, ali one mi ispale iz ruku i razletješe se listovi od raskinutih knjiga po rosnoj travi. Tu se približi ona i nazvavši mi "dobro jutro" lijepo se sagne i stade sabirati rasute listove mojih knjiga.

Ja se negdje zažarih poput makova cvijeta... Dobro sam znao da je ona nova štićenica i rođakinja u Mecenovu domu... Noćas je htjedoh silom vidjeti i malo da ne nagrajisah: a sada je evo iznenada sinula poput sunca na jutarnjem nebu... Divna i obla uda njezina tijela tako se lagodno sagibahu za listićima mojih izderanih knjiga, a onda se posadi na klupčicu: - Podajte mi knjige ovamo! - Ja ih pružim, još više smeten nego prije, a ona me sada istom pogleda tako pronicavo svojim velikim plavim očima i stade po stranama ulagati listove u knjige. Ne upitavši me ni za ime, slažući listove, ukori me dražesnim posmijehom: - Oj, oj, neuredna li đaka! Dragoviću moj! E, to je prvi pojav genijalnosti... Mladu mu dušu zaokupljaju druge misli i drugi snovi negoli je red i mar za školske knjige... Nije li tako? - pogladi me ona po rukama i opet upre one velike oči u mene.

Već tada poznavah sav život našega dobrotvora, a u družinskoj sobi s kumordinarom Žoržom naučio sam još više toga u društvu pokvarenih i izopačenih slugu i sluškinja. Dokle je to žensko biće tako ljubazno oko mojih knjiga čavrljalo, ja iznenađen promatrah njezin krasan lik, a ujedno punila mi se duša jedom i gorčinom... Kumordinar je pravo sudio! Bijaše ta nova štićenica krasno biće! Ako joj je šesnaest godina, ipak nije prevalila sedamnaeste.

Potegnem knjige k sebi i progunđam: - Vi ste nova štićenica i rođakinja našeg dobrotvora?

- Ja sam Laura G. - odsiječe ona nekako trpko. - A vi? Đak. Dakako, to svjedoči taj kup knjiga. Vi ste po svoj prilici bliži rođak gospodaru ovoga doma?

- Ne. Uzelo me od milosti, seljačkoga sina, da me uzgajaju poput takozvanog "siromašnog đaka"! - odgovorim.

- A kako se zove taj siromašni đak?

- Ivica Kičmanović!

- Ivica! Ivica! - uskliknu rekao bi ushićenim glasom djevojka. - Sirotan Ivica! Eh, tada smo braća: ja sestra, a ti brat! Oboje sirotani! - I ona me uhvati za ruke i tako me milo gledala, nu ja tome pogledu nijesam mogao odoljeti, već ponikoh nikom.

- Brat i sestra - ponovi ona tiše. - Ne pristaješ li? Ej, pa kako će to lijepo biti! - I ona, ne očekujući moga odgovora, živo me cjelune u usta, u čelo, u oči... Nikada me još žena nije poljubila, osim moje majke. Polije me rumen do ušiju i ja se hrlo i oprezno ogledah ne bi li se gdje u blizini desio milostivi Mecena ili njegov *alter ego*, kumordinar Žorž... Ali sve bijaše mirno, tek je lagahan jutarnji struj ponjihavao granjem i cvijećem.

- Sestro! - šapnem plaho i uhvatim obje njezine oble ručice... - Sestro! Ja sve to ne razumijem... A što će reći? - zapnem ja, sjetivši se noćašnje moje zgode...

- Tko? - uleti mi djevojka u riječ. - Tko? Ivice! Tko?

- Ništa, ništa, gospodično!

- Reci, Ivice, sve! Ispovjedi, brate! - privine se ona dražesnim stiskom do mene. - Ne zovi me gospodičnom. To je tako ružno. Ja ćutim da smo mi bliski kano da se zajedno rodismo i zajedno othranismo! Meni se tek čini da se negdje na dugo i dugo rastasmo, a evo danas opet nađosmo se zajedno! Ja sam samotna grana na ovome svijetu. Nemam nigdje

baš nikoga!... - zaliju se naglo suzama njezine oči... - Pa evo, sada će nam obadvoma biti lijepo i ugodno...

- Da, nama će biti lijepo i ugodno! - uskliknem ja, i mi se uhvatismo za ruke i dugo se tako držasmo, ne progovorivši ni jedno ni drugo. Ja oćutjeh da postajem neko drugo, novo biće. Duša mi se zanijela daleko, daleko preko brda i dolina tamo u naše seljačke bregove i lugove. Ah, da nam je tamo biti zauvijek samima... I snatreći tako opet je pogledah. Ona bijaše udubljena u misli, a lišce vidjelo joj se tako nevino, tako svježe i nježno... I u taj tren zavrti mi neki otajni crv u srcu i ja se naglo prenem iz svoga slatkoga snatrenja, trgnem rukama i izvinem ih iz njezinih. Promrmljam teško, kano da sam zahripio: - Lauro, sestro, jao meni, jednoga samo da nije... štićenica i rođakinja toga staroga Mecene!... Rođakinja!?

Ona skoči, problijedi u licu i posivi, a ustašca joj stade stezati neka užasna trzavica...

- Zbogom! - odsiječe kratko. - Vi ne razumijete mene - vi ne znate ništa, gospodičiću moj! Zbogom! Učite... učite... - I ona me pusti, leteći tihim i žurnim koracima u Mecenov dom...

Sada me obuze stid pred samim sobom. Što li to uradih? Što me uhvatilo da se ponijeh tako ludo i ružno?... Uvrijedih je, a kako li sam mogao?... Pogružih se sam u sebe. Misli moje kano da je zaokupila tamna noć: ni jedna nije bila jasna. Sve se to kružilo, motalo, vijalo i tuklo; dok mi je krv žestoko strujala svim žilama i ljuta navirala u glavu...

Već je jutarnje sunce iznad gradskih kuća pomolilo svoj svijetli obraz i obasjalo čitavu bašču... Ja pokupim svoje knjige te pojurim ravno u školu a da nijesam ni zavirio u družinsku sobu... Oćutjeh neki novi, neopisivi život u sebi. Sâm se čas naslađivah tom iznenadnom promjenom, čas opet ogorčivah nekim tamnim, turobnim, dalekim i neizvjesnim slutnjama...

Poslije toga prvoga domjenka prošlo je nekoliko tjedana a da nijesam nigdje susreo Laure. Svakoga jutra podranjivao sam u bašču, nadajući se da će opet doći; ali zaman! Dokle god bijah u domu, ona nije izlazila iz svojih odaja. A Žorž, koji je sve to više u zvijezde kovao njezinu ljepotu, reče mi da kadšto dolazi u bašču, i to samo onda kad sam ja u školi... Jednom da ga je ispitivala za mene... - Vidiš, Vanča! - nastavi kumordinar - ti se ne smiješ tuđiti od nje. Mogla bi ti naškoditi u milostivoga gospodina! A ona je tako mila i lijepa da je čovjeku posve drukčije u njezinoj blizini! - ... Ja nisam ništa odvraćao na Žorževa razmišljanja o lijepoj Lauri, ali sam plamtio i gorio od želje da je opet vidim, da se opet sretnemo... Dugo odlučivah što da uradim, i odlučih...

Sestrice moja! - tako sam počeo listić - *dugo, predugo se ne vidjesmo. Što si sa mnom uradila, neka ti bog oprosti. Ožegla si me svojim slatkim cjelovima u vrtu onoga jutra kad se prvi put sastasmo... Šta je tu bilo? Što li sam ja ludo i nezgrapno izbuncao u onoj sreći koja je tako iznenadno i tako kratko poput dobroga genija munula mimo mene... sve ja to ne znam. Ali jedno ćutim gorko i bolno da te više vidjeti ne mogu i da ti izbjegavaš svakom našem susretaju. Jošte danas odlazim odavle... pa sada, sestrice, možeš lijepo svakoga jutra onako rano kao i onoga prvoga dana uraniti u naš vrt, ja ti smetati neću... A ne da ti žarko sunce pali mila i nježna lišca: jer ti polaziš bašču samo tada kad mene nema ondje... Tako... Zbogom, sestrice moja!...*

Bratac Ivica

Zamotam listić i skočim preko stuba na hodnik te se lagano prikučim do njezinih odaja. Tiho se prišuljam k vratima i pokucam još tiše. Začujem njezin glas, naglo otvorim vrata, bacim pismo i pobjegnem što su me noge nosile...

Već prvoga jutra vrebah da li će izaći. I doista se ne prevarih. Začuo sam lagano šuštanje njezina jutarnjega odijela po hodniku i spazih da silazi u bašču... Iza toga tiho i oprezno primicah se i ja u vrt...

Ona je sjedila na našoj klupčici oborene glavice koja se jedva zamijetila ispod širokih i velikih krila slamnata šešira. Tiho se dokradem iza nje i opazim da nešto čita... Ja sam toga jutra bio vanredno hrabar i smion... Nijesam, doduše, bio sâm sa sobom načistu što ću i kako bi se sve to moglo svršiti, ali nešto naumih ne znajući ipak pravo što ću. Došuljam se iza leđa te joj iznenada zaklopim rukama oči... Bilo je dosta nespretno jer joj je i veliki slamnati šešir tom zgodom pao, no ja, oćutjevši tako blizu njezinu krasnu, miomirisnu glavicu, njezin vrat, njezina obla ramena, tiskajući još uvijek prstima drage očice, stanem je cjelivati u vlasi, u vrat, u ramena, u leđa... Ona odvinu moje ruke, okrene lišca prema lijevom ramenu i opazivši me ciknu smeteno i nerazumljivo...

- Sestrice draga, sestrice moja! - dahnem strastveno.

- A, gospodičiću! Šta to od vas biva? Ne bojite li se da će vas vidjeti milostivi vaš dobrotvor? Možda rođak Žorž? Možda koji profesor vaš?

- Sestro! Okrutnice! Nijesi li me ti prva nazvala bratom svojim, a ti da budeš sestricom mojom? Pa zašto se tako okrutno skrivaš i bježiš preda mnom?

Prihvatim obje njezine ruke i počeh ih cjelivati. Tu ugledam svoje pismo kako ga je zgrčila ružičastim prstićima.

- Polagano, polagano, đače moj! - ukori me ona. - A što će reći njihova milost, gospodin Mecena, kad ugleda štićenika svoga Ivicu?... Ti zliću, a ne brate...

- Pomirimo se, sestrice moja! - izlanem ja - pomirimo se!

Ona prasne u bahantičan smijeh. U taj tren joj pogledam u oči, i ona mi se pričini posve drugom. Njezine mile crte sada se nekuda otegoše. Ona lijepa ustašca ne odisahu nježnošću nego mi se prividješe kano da će ugristi... Oči joj žmirucahu kano ptici grabilici za plijenom. Mene proburazi iznenada neka zima i prolete me srsi...

- Pomirimo se! Pomirimo se! - porugljivo ponavljaše ona moje krotke riječi...

Nato obadvoje začusmo kako negdje u dvoru škrinuše i zaštropotaše vrata. Ona se lecne, a ja ugledam Žorževo pospano lice na ulazu bašče. Kumordinar se ustobočio i krupno zijevajući grebao svoju debelu šiju sada ljevicom, sada desnicom.

- Lauro! Zbogom, do vidova! Ali kada opet?

Ona lagano maknu ramenima i kano da se zamislila. - Puno, puno toga imamo razgovarati! - klikne tiho. - Kad saznaš sav moj život, tad istom bit ćemo pravi brat i sestra...

- Valjda da smo oprezni i da se sastajemo što rjeđe... ah, što rjeđe... - drhtaše moj glas i naglo zamakoh na drugi kraj bašče.

Kumordinar je još uvijek buljio u zrak kano da traži kakvu zvijezdu. Onda se prokašlja sve na silu, neka se vidi i čuje da je on ovdje... Sada skrene očima u daljinu pa opazivši žensko odijelo, progunđa nešto nerazumljivo i stupi tri-četiri koraka naprijed... - A? Vanča! - ugleda mene. - Ti bježiš? - šapnu. - Hm, bježi, kad ju je ugledao! Ja lje neću nikada - i Žorž usiljeno kihnu i jedan i dva puta, kao da je htio reći: - Čuj ponajprije da je kumordinar ovdje.

Ja izmakoh na vrata i nađem se u družinskoj sobi. Otvorim hitro prozore da prostruji svježi zrak, te se naslonim nijem na hladni zid, i to mi je godilo... Oćutim da sam umoran i slomljen. Bilo mi je pusto i dosadno, i kao da mi je netko sve misli istrgnuo. Nijesam znao česa da se prihvatim... Najednom me zaokupi neka groznica i drhat... Sjetim se svoga lista i kako ga bojažljivo dobacih u Laurinu sobu i kako umakoh... I to mi se pričini

tako ludo i nespretno... Sad mi neke njezine riječi tako porugljivo zujahu u ušima... Nije li sve to samo igra iskusne i mudre djevojke s neukim đačetom? Nije li sve to bruka na školski prah i tintu kojom su mi zamrljane knjige, ruke, pa gdjegdje i odijelo... Ludo je to i glupo je to!

Iz takva snatrenja trgnu me Žorž.

- Ej, zgubidane! - prodrma me on - što si mi se tu prislonio kao svetac što ga zbaciše s oltara? Vidiš ti njega! Znam sve, muzikašu moj. Ti rano raniš i sastaješ se s našom štićenicom, je l' de? Ha, ha, ha!...

- Šta li vam se to magli? Vi još spavate, dragi moj kumordinar! - odsiječem trpko.

- No, ne boj se, rujatuše, ne boj se! Kamo sreće da je tako... Htjedoh te samo podražiti. Ta vidim te gdje si se uza zid šuljao bježeći pred ženskim haljinama... Nijesi ti za rujatuša, brate; u fratre ćemo te dati, u fratre! A ja, vidiš, nijesam još tako star, ako mi već majčino mlijeko i ne vonja iz usta; vrag je star, a ne čovjek na sliku i priliku božju. Ja, brate, ravno k njoj: - Dobro jutro, lijepa gospodično! - Dobro jutro, gospodin kumordinar! - odvrati ona. - Ja: - Baš je lijepo i ugodno jutro, ah da svi tako rano ustaju kako naša gospodična! - Ona: - Da, baš je lijepo i ugodno jutro! - Ja: - Ah, da naš milostivi barem jedanput tako rano skoče na noge mjesto da spavaju gotovo do podneva! - Ona ništa, već se otpravila iz vrta. - Ja: - Pa već odlazite, lijepa moja... a nijeste li zamijetili ovdje našega đaka siromaka, Vanču? Uh, kako li taj mladić strepi pred ženskim odijelom... On još s vama doista nije progovorio ni riječi. - Ona me nekako čudno ošinula očima i ostavila vrt... Nije doduše odvratila ni riječi, ali ja znam da joj se sviđala moja razgovorljiva ćud! Tako, moj zgubidane. Ženska, pa bila otkuda mu drago, kojega god soja i roja, njoj se hoće razgovora i šale i okretnosti. A ti, bumbaru, odlunjao si iz vrta kano da će te ujesti za nogu mlada i krasna sirotica!... Fratar, velim ti, a ne rujatuš!...

- Do vraga! Što ste me stali bockati i dražiti! - okosim se ljuto. - Da znade milostivi kako moj odgojitelj i rođak okreće opakliju, no ja baš ne znam što bi se svemožnomu kumordinaru dogodilo...

- Ne brini se ti za mene, zgubidane! Ja hoću, kada već stadoše pucati brci, da budeš čovjek, a ne šmeglja! Znam ja svoje!

Otada počeo sam živjeti novim životom u Mecenovu dvoru. Domjenci moji i Laurini bijahu rijetki, ali sve slađi i iskreniji... Mi se priljubismo jedno uz drugo te bijaše teško razlučiti je li to prijateljstvo ili bratstvo i sestrinstvo. Ili je tinjala ona tiha, bojažljiva, neodređena vatra koja, što dulje traje, sve više usplamćuje dva srodna srca djevojke i mladića... Bijaše naša sreća da nas nitko nije zamijetio...

Laura mi otkrije podrijetlo svoje ovako:

- Kada stadoh pamtiti prve pojmove svoga života, nađoh se u sjajnom stanu sa svojim ocem i staricom sijedom i pognutom, oštra lica i slaba vida. Sjećam se oca, stasita i krepka čovjeka od kakvih četrdeset godina. Majke nijesam poznavala. Godinu dana iza moga poroda nahladila se kod nekog izleta te ostavila oca i mene. Staricu nazivasmo Ivanom. Ona me odgajala i učila, te redila i pazila kuću. Otac se bavio poduzećima, pa je gotovo uvijek izbivao od kuće, a kada se na koji dan povratio, jedva mu je preostalo od briga i napora da me izgrli i da protepa po nekoliko riječi sa mnom... Sve se njegovo pouzdanje za moj odgoj i nauk stjecalo u strogoj starici, koju je on štovao u kući poput ikone; a sav njegov rad i nastojanje išlo je za tim da steče što veći imetak i da opskrbi svoje dijete... Jednom, držeći me na koljenima, privinu me iznenada na svoje grudi i stade jecati. - Oče, što je tebi? - Obuze me djetinjski strah, uhvatim ga oko vrata, pa i ja proplakah i ljuta bol srvala mi srce, a da nijesam dokučivala zašto. - Laurice, ti ćeš ostati sama na svijetu...

sama... oh, pa šta ćeš sama, siroče moje? - uzdahnu otac, privijajući me sve jače na svoje grudi... Ja svega toga nijesam razumjela, te jedva zatepah suznim očima: - Kako, tato, da ću sama ostati? Zar ti polaziš opet na put... no pa ti ćeš se vratiti kao što si se vazda vraćao... - On zamuknu, otrvši oči... Nekoga dana čula sam iz susjedne sobe, gdje razgovaraju otac i Ivana... Otac: - Starice, moji poslovi su u najljepšem redu. Djetetu sam namro toliko imetka da može živjeti i da neće trebati prositi kruha te se prebijati od nemila do nedraga. I vama je ostavljen lijep groš. Hoćete li dok ste u životu ostati uz moje dijete te ga paziti kao oko u glavi, odgajati i poučavati, kako je to i dosada bilo? Hoćete li mu uvijek ostati drugom majkom?.. - Starica: - A, bog vas vidio, dragi moj gospodaru, kakvi su to danas razgovori? Vi ovako jak i krepak kano hrast, koji ćete preživjeti mene za sto godina - i bog vas uzdržao - vi tu govorite kao da se ispovijedate na samrtnoj postelji! - Otac: - Ne hasni tu krstariti, čestita Ivano, ja to slutim: kao grom će udariti i taj vaš hrast oborit će se i survati... Ja to slutim! Dapače, ja to znam... Srčane boli tako svršavaju, pa tada valja čovjeku pripravnim biti... O, moja vrijedna starice, kako je često meni! Zaglušim, obnevidim, stisne me u grlu... Ali, čemu to? Vi mi ne odgovoriste na moja pitanja? Dakle? - Starica: - Ta kakva odgovora trebate! Dobro znate da mi je dijete priraslo k srcu kano da sam ga rodila! No, bog vas čuvao crnih misli. Vama treba odmora, gospodaru moj... pa će sve to prestati. - Otac: - Odmora, da! I ja ću ga naći - i ja naginjem k tomu vječnomu odmoru. - Starica je ipak bila nekuda usplahirena i nespokojna poslije toga... Onaj zagonetni i nejasni razgovor duboko se zasjekao u moje srce i dušu. Neka neopisiva bol i mračne slutnje zarile se noktima u moje biće. Postajala sam turobna, zamišljena i mučaljiva.

Ali doskora prevrnu se čitav list. Moj bi otac često dolazio mrk i ljut kući. Tu je uzdisao i računao te se hvatao za glavu. Zatim običavaše sve te račune i pisma rinuti od sebe, kao da ga je zmija ujela. Onda bi poletio k meni, uzdignuo me na svoja jaka prsa i cjelivao... Društvo i poduzeće u kojem bijaše moj otac članom propalo je. Nas zahvati teška nevolja i bijeda. Stali nam opsjedati kuću sudbeni izaslanici, provalili u sobe nekakvi prljavi i očajni ljudi... Ja sam vidjela kako miču naše stvari, ogledavajući ih i pipajući. Kimaju glavama i tajanstveno šapću... Počela je sudbena dražba. Otac, izmučen i pokunjen, uhvati me za ruku: - Ajde, dijete moje! Tu nijesmo više mi gospodari, tu nije više ništa naše! - Svijet nam se ugibaše kada izlazismo ostavljajući svoj dom. Žene se turkahu naprijed i upirahu u mene suzne oči.

Dugo, dugo iđasmo. Otac je kadšto otro znoj s obraza, ali nije ni riječi progovorio. Tako smo prispjeli u zabitnu i zamazanu ulicu niskih i kukavnih kućarica. Silna djeca, bosa, gologlava, zaprljana, ružna i slabašna, igrala se ulicama. Kada opaziše mene i oca, napustiše svoje igre i počeše zjati u nas: - Gle, gle, kako je lijepo obučena! Kako li se sjaji... I meni je tata obećao da ću o Uskrsu biti umivena i čista i da ću u novom odijelu s njime ići na misu... - vikala je glasno neka djevojčica koja nas je pratila s čitavim čoporom djece... Uđosmo u jednu od tih bijednih kućarica. Popeli se uskim i trošnim stubama. Tu otac otvori neoličena daščana vrata, i ja ugledam staru odgojiteljicu Ivanu.

- Ja sam uredila kako se dalo, gospodaru.

- Uredila - uzdahnu sa žalobnom porugom otac - o, moja starice!

Ivana se okrene do prozorčića i stade pregačom otirati suze...

Stari naslonjač što ga u našem prijašnjem stanu prebacivalo po tavanu; prost stolić, dva stolca i kukavan krevet - bijaše sve pokućstvo u toj sobici koja vonjaše po dimu i vlagi. Svod je bio tako nizak da je mome ocu valjalo sagnuti glavu kada stupismo unutra. Prozorčić, kroz koji bi jedva turnuo pesnicu, ljeskaše se čudnovato od žarkog ljetnog sunca koga trakovi kao da se odbijahu, ne htijući prodrijeti u tu tavansku spiljicu...

- Gospodaru moj, kako znate, ja polazim odavle daleko k mojemu rodu. Gospodaru moj, zbogom!

Otac se laktima nasloni na bijedni onaj stolić i ne odgovori ništa.

- Laurice, Laurice! - zajeca starica i pritegnu me drhtavim rukama k svojim obrazima.

- Ivano, babo moja! - počeh ljuto vriskati, sluteći da se ovdje nešto čemerno i kobno događa i da će me starica ostaviti... Ja se nisam dala otkinuti, ali starica me krepko stisnu za obje ruke, preda me ocu i poleti iz kukavnoga našeg novog stana...

Kada pak ugledah gdje ocu curkom teku suze niz problijedjelo lice, obujmim mu desnicu te gorko, gorko proplakah. Sada me otac odnese na postelju i sjedne kraj mene:

- Dijete, što si briznulo u suze? Smiri se! - i on nasloni lice na moje vlasi. - Ah, kada ti, oče, plačeš... - Ništa! Ništa! - otiraše on i moje i svoje suze. - Smiri se, dijete moje, bog je dobar i velik!

Svlada me umornost i san, te ja slatko usnuh na roditeljevim rukama. Ne znam koliko je toga dana odjurilo u nepovrat kada se probudih. Opazim s užasom da sam ostala sama u izbici. - Oče! Oče moj! - zajecah prestravljena, ali mi se nitko ne odazove... Poletim napolje i spustim se niz one jadne stube. U prizemlju bijahu širom otvorena vrata, i ja ugledah veliku, neskladnu i čađavu sobu. Zavirim plaho u nju i kliknem opet: - Oče! Oče moj! - Sada istom zamijetim u kutu krupnu, bosu i jaku ženu, gdje hitno na usta nagiblje nekakav lončić kao da joj se osobito žurilo kada je začula moj glas...

- No, no, mala!... - otiraše si lijevim rukavom usta te se valjaše teškim koracima prema meni... - Nije tako zlo, nije! Doći će tata, doći će... On te je meni preporučio da pripazim na tebe... Ja sam gospodarica i vlasnica ove kuće. Ne boj se, pile moje, što dršćeš? - pogladi me žena hrapavom rukom po vlasima... - Hajde, hajde! Povest ću te na ulicu. Tamo je i moj mali Ferkonja... - I žena me uhvati za ruku i izvede na ulicu.

- Ferkonja! Ferkonja! Hajduče, gdje si opet?

Iz čopora djece koja zgrtahu prašinu u kupove, a onda je pregrštima bacahu u zamrljane stijene kućarica vičući: Puk! puk! puk! - što je značilo pucanje - iz toga čopora izvuče se dječarac tako zaprašen i zamusan da mu se moglo zamijetiti samo jedno veliko oko poput živoga ugljena u pepelu...

- Šta je, mamo? Šta?... Na, oni će ispucati moj prah! Stani, umah ću doći!... Nećete, ne, ispucati vi moga praha, lupeži jedni! Ja sam ga teško sabro... - I dječak se vrati natrag k hrpi i počne bijesno bacati pregršti prašine, a za njim i drugi... Sada se zaprašila čitava ulica tako da se vesela dječurlija kroz oblak prašine razabirala kao nekakvo neodređeno klupko...

- Hajduče... hajduče! - ciktaše nježna majka. - Hoćeš li skoro ispucati taj svoj prah... Ferkonja! Ferkonja!... - deraše se sve jače gospodarica našega novoga stana.

- Šta'š, mamo!? - stvori se pred nama dječak. Sada tek opazim da je dječarcu lijevo oko zatisnuto. Na ono oko bijaše ćorav.

- Ćorko, na! Evo ti žene! Baš je pristala kao kraljica... Vodi je, pa se igrajte! - surovo će Ferkonjina mati, a on me ščepa garavim rukama za rukav i odvuče u gomilu... Djeca me zaokupiše: - Joj, kako su u nje lijepa puceta! Kako li se sjaju i svijetle! Moja mama mi reče da se tako sjaji zlato i srebro. A u zlatu i srebru obučene su samo grofice male i barunići mali! Jesi li ti grofica? Ili si barunica? - počne me navlačiti i potezati obijesna dječurlija muška i ženska, te mi prahom zaprljaše čitavo odijelo... Sada odrasliji dječaci pozovu Ferkonju na stranu, pokazujući na puceta moje odjeće... Ferkonja kimnu zadovoljno, pri-

vuče se k meni, uhvati hitro zubima jedno puce i odgriznuvši ga poleti k drugovima koji izdubiše jamicu i stadoše strastveno igrati se na puceta...

Ferkonja posvema zaboravi na mene. Ženska dječurlija povukla me u svoj krug, te saznavši za moje ime, udomaćile me... Stadosmo igrati "trgotanje". Sjećam se i danas toga imena. I ja se obveselih, i lica mi se zarumenješe u tom novom svijetu zemskih anđela: nikada se naime ne igrah u tolikom broju djece...

Nije dugo potrajalo vrijeme, a eto Ferkonje nekuda snuždena i zasukana. Zamrljanim, polupoderanim, rukavima trlja znojna lica i tubasti nosić... Nove moje drugarice izabraše me u igri kneginjom... A Ferkonja požudno vreba ispod oka na ostala puceta moje odjeće, i on, ne pitajući za čast kneginje, zaleti se k meni: - Šta će tebi, ženo, ta svijetla puceta? Izgubih jedno, s drugim valja mi ga iskupiti u igri! One hulje ne smiju da odu dokle ga ne dobijem... - Ženska djeca stanu hihotati: - A, a, Laurica je žena Ferkonjina! Lijep par! Ćorko i kneginja! - Dotle moj drug odgrizne dva puceta na mome odijelu, a onda poleti k drugaricama te jednu bubne po leđima, drugu nategne za ušesa, treću prodrma, četvrtoj pokaže jezik, petoj dugi nos: - Nećeš ti, dundo, ni ti, klepetušo, ni ti, dromedare, ni ti, kladivo, biti mojom ženom, ne!... - I Ferkonja odjuri među hazardaše... A naše djevojačko kolo opet se zavrti. S nama igrahu i oni dječarci što još napola izgovarahu riječi i koji bijahu tako mirni, strpljivi i milodušni da se više ubrajahu među žensku negoli među mušku djecu... Ja zapinjah u igri. Tamne oblake sjete, negodovanja i zabrinutosti na moje djetinjsko čelo navuklo je drsko ponašanje toga ćore Ferkonje... Kakva ću kući? Stadoh se ogledavati i mjeriti. Ta na mojoj suknjici fale čitava tri puceta! Što će reći otac?...

Ferkonja doleti i opet... Ono jedno oko čudno mu se caklilo i škiljilo. Ne bijaše pokunjen, nego bijesan, silovit, krut i ljut. Ne progovori ni riječi, već zubima zakvači sada jedno, sada drugo, sada treće, četvrto i peto puce i trgaše ih upravo razbojnički... Ja briznem u gorki plač...

- Šuti! - opali me Ferkonja baš po ustima. - Šta će tebi puceta? Ta ti si moja žena. Zar nam nije mama tako rekla? A mama te je izabrala da mi budeš ženom. Ja te, bome, nisam tražio! Onda pak, što je moje, to je i tvoje; a što je tvoje, to je i moje! Tako kazuje i moj tata kad navečer dotrabunja kući... Alaj ćemo se veselo smijati i kukurikati kada im ispripovjedim! Alaj će mi tata gladiti obraze i glavu od zadovoljstva! Ne boj se, moja mala, sva puceta dobit ću natrag, pa će ti ih moja mama već prišiti na to ljeskavo odijelo...

I Ferkonja opet odmagli u svoje društvo. Suznim očima gledah kako strastveno bježi u njihovo kolo... Primijetim gdje se oni dogovaraju i nešto šapuću. Osobito neki dugački delija, koji zapravo već nije patrio među djecu, kriljaše i mahaše rukama...

- Koliko ih još imaš? - dere se on iz svega grla na Ferkonju. - S jednim ili sa dva, već ti rekosmo, da ne igramo! Dakle!..

- Pet! draponjo, pet! Čuješ li? Ne samo da ćeš moja puceta povratiti nego ćeš i svoja koštena izgubiti. Pet svijetlih vrijedi više nego svi vi sa svim svojim koštenim pucetima!...

Igrači se opet razumljivo pogledaše: - Eh, naš ćoro Ferkonja upravo se obogatio danas! - reče netko.

- Dobio bogatu ženu, pa joj striže puceta zubima i noktima! - nakesi se delija i pogladi lukavo svoj šiljasti nos.

- Nastavimo! - viknu Ferkonja.

- Nastavimo! - odvratiše drugovi.

- Ali na dvadeset i pet koračaja od jamice! - I stade Ferkonja mjeriti, rastežući svoje krakove, samo da je veća daljina.

- Na dvadeset! - viknu onaj delija.

- Neću! Ili dvadeset i pet ili ne igram s vama!

- Pa neka je dvadeset i pet! Ta i onako će izgubiti sve! - mahnu gorljivo jedan od igrača.

- Ti ćeš izgubiti svoju jezičinu kano pijani mlinar kolotečinu! - naljuti se Ferkonja.

Oblile me gorke suze. Ah, kako me taj ludi i ružni dječak oplijenio! Što će tata reći? Zašto me pustio samu među ovim ljudima?... Ali djevojčice skaču oko mene: - Što si se snuždila, kneginjice? Ferkonja je ružniji negoli luđi. Da, on nije lud! Sva će on puceta natrag dobiti... Ajde sada nalijevo, da nastavimo igru... - I one me povukoše za rukave, a ja zaboravih na suze, na puceta, na Ferkonju i na tatu...

Vrtjeli se, skakali, letjeli dugo i dugo, kada nas iznenada prekinu jauk i lelek među igračima. Oni se junački počupaše...

- Vrati mi zlatna puceta, lopove, tate! - derao se Ferkonja na onoga velikoga draponju, a jedno oko vrtjelo mu se u glavi poput vira na burnoj vodenoj površni.

- Mani me se, ćoreša, jer ćeš zube i to drugo oko sada tražiti u prašini! - zagrozi se drapavac, dižući pesnice...

- Vrati, lopove! Vrati, tate! - vrisnu uvrijeđeni Ferkonja pa se zaleti na draponju i zubima bijesno zagrize u njegove lakte... Ovaj zatuli i ošine dva-tri puta Ferkonju po čelu da mu je kapa daleko odletjela. Ferkonja potrese glavom te se Golijatu zapilji pravo pod grlo... No Golijat odvinu njegove oštre nokte i opet ga ošinu po lijevom i desnom obrazu. Moj novi drug klone iznemogao, a dok Golijat misli da se sretno riješio napasnika, ovaj još jednom segnu ispod draponjina nosa - tu se nalazilo prišteva i krastavih, napola zasušenih rana, kao kad hrpica gljiva obraste koru stabla - i Ferkonja taj bolni grm jednim potezom nokata svojih raskinu tako vješto te Golijatu briznu krv i sukrvica. On zarika uplašeno i stade bježati s pucetima što ga noge nosiše... Hihot i vriska dječaka poprati draponju. - Ferkonja ostade Ferkonja! Eh, olupio i ostrugao mu je čvalje da ga ne bi vražja britva obrijala tako. - Oni uistinu samo od zlobe tako potcikivahu jer ih je Golijat toga dneva opet sve operušao na pucetima, a on bijaše građanin iz neke šesnaeste ulice u ciganskom prnjavoru... Tko će htjeti sutra igrati s njime, valja mu se brinuti da navečer otkine puceta s jedinih hlača što će ih otac, stric ili koji drugi domaćin odložiti navečer sa svoga umornoga tijela...

- Ti si danas kriva svemu tomu! - srnu na me bijesni Ferkonja.

- Šta sam ja kriva? - zapanjih se. A on me udari zgrčenim šakama po leđima da posrnuh i jedva se uzdržah na nogama. Uto skoči onizak, širok i jak dječarac, lijepa crnomanjasta obraza i velikih očiju:

- Stani, ćorava nakazo! Zašto biješ ovu malu? Što ti je ona kriva? Pokrao si i porobio s nje zlatna puceta, proigrao ih - a sada ti je ona kriva!

- Ona je moja žena! Ona valja da je uvijek kriva. A tada ću je tući da će sve zvoniti! I moj tata tako radi kada god ga snađe zlo i nevolja. Žena je vazda svemu kriva! A ti, zvrkonjo, pusti me na miru!

- Neću, ne, ćorava haramijo! - popne se dječarac do grla Ferkonjina, potrese s njim kao s vrećom, te ga obali u prašinu i kleknu na njegova prsa...

Ferkonja stade zlobno režati poput psića: - Pa šta ćeš sada, Damjane? Hoćeš li me udaviti? Ja ću sve reći svomu tati, čuvaj se! Uhvati li te on, kožu će s tebe živa derati i svlačiti! Ne drmusaj me tako, ja maloj neću ništa više učiniti, pusti me!

- Zakuni se, ćorko, da nećeš male napastovati, jer inače izbit ću ti i ovo jedno oko! Znaš li!...

- Neću, neću! Pusti me! - cvili Ferko, a oko mu se širi i toči s lijeva nadesno.

- Digni tri prsta i reci: "Kunem se!"

Uvidjevši Ferkonja, da sili njegova protivnika ne ima kraja, digne doista tri prsta...

- Zakuni se, ćoravi svate!

- Kunem se! - ponovi Ferkonja zagušenim i ljutim glasom...

- Na što se kuneš, haramijo?

- Na što hoćeš!?

- Kunem se da neću vrijeđati, napastovati, tući i zlostavljati ove male kneginjice kojoj sam pozobao zlatna puceta poput ptice grabilice! Zakuni se tako...

- Kunem se! - i Ferkonja opetovaše riječ po riječ...

Sada ga pusti dječarac, a Ferkonja, čim se izmotao na slobodu, sunu potajno moga viteza nogom pod rebra i počne bježati prema domu, pun osvete, zlobe i mržnje...

Da ne ostanem među djecom sama, poletim i ja za njim...

Plaho dotrčah za Ferkonjom u siromašnu kućaricu.

- No, kako ti bijaše, mala moja? No, Ferkonjo, je li se poigrala s drugovima i drugaricama? Šta si se zavukao u kut kano krivi pas? Nisi li se možda posvadio i potukao sa svojom lijepom, sitnom ženicom? He, ćoreša moj! - nagovori mati svoju diku, a iz usta zaudaraše joj strašan vonj.

- Ona je kriva! Svemu je ona kriva! Tako kaže i tata moj tebi, mamo, i ja sam je čestito dudnuo po leđima; ali me spopade za grlo onaj Agnezin čupavac, te je uze u obranu; malo da me nije zadavio!

- Vidiš, vidiš vraga i njegovu mater! - dunu u zrak nježna majčica. - He, da, zidarov je sin; jak je poput klisure. Pa šta ti je mala skrivila, ćorkica moj, hej?

- Šta mi je skrivila? - pogrebe si junak zamrljani gotovo četverouglasti nos. - Vidiš, na, skrivila mi tako. Tko joj dade ona svijetla puceta? Sada ih dakako nema više pa tko joj je kriv? Sama. Otkinuh i jedan i dva i tri i četiri i pet; draponja: makni kažiprstom onamo, palcem amo, a mezimcem na sve strane, i pogodi! Lopov, sve je dobio od mene. A ona je tomu kriva: čemu ih je imala? Zar moja žena da nosi zlatna i srebrena puceta? Ludo! Gdje ih ti, mamo, nosiš? Kako bi ih tata pozobao da ih ima, kako nema, u tebe! Pa šta će njoj? Vidiš da je ona kriva...

- Dobro, dobro, Ferkonja moj! Baš si mi delija, hvala bogu! Upravo se ponosim da te imam... Mala, mala... Dakako da je ona kriva! Ej, mudar li si kano popovo prase: srce me zebe da nećeš doživjeti starih dana poput roditelja svojih! Odviše si nam pametan, delijo naš!

Mene opet obliše suze.

- A što ti, čubonjo jedna! Plačeš, mrgodiš se, suze prolijevaš? Hm. Gospodsko dijete... Ha, ha, ha! Uistinu, nekakva fina svojta... No, stanarina mi je plaćena... Ej, gospodično, pa na što da se tužiš. Žena treba da sve podnosi: i kletvu i porugu, i batinu i šaku!... A ti si bila danas Ferkonjina žena, ja ti barem tako rekoh...

- A ne vidite li da mi je odgrizao sva puceta s moje odjeće! A šta će moj tata, kada dođe? - briznem jače u plač...

- Vidiš, vidiš kako je sve to mekano, suzno, bolno i jadovito. E, sada razumijem da je gospodsko...

Ženura ode do nekakva dugačkog, otrcanog i nečistog stola. Tu otvori sunjicu štono se protezaše duljinom čitava stola te pobere nešto u šaku, metne u usta iglu s koje visaše bijeli konac...

- Na, mala gospodično, na! Da se ne ljuti tvoj tata, prišit ćemo nova puceta! Nijesu doduše kao ona tvoja - bog i duša, niti ih ne vidjeh pravo, ali Ferkonja veli da bijahu zlatna i srebrna, a to je dosta kada on tako veli!... Ova su za zimskog haljetka mog Martina, ali su jaka pa bi mogao volove u njih pripeti... deder, ded! Budi samo mirna...

I ona povuče krupnu nit kroz moje odijelce, te sa tri četiri poteza prišije puce za pucetom, progrizavši zubima svaki put nit kad bijaše gotova s pojedinim... Ali neprilike! Ni jedno od tih majstorskih puceta nije se moglo zapeti...

- Hm, hm! - mrmljaše žena, nakesivši se u zrak - tko bi mislio? Ej, da! Sve je tu maleno, fino, svetački, kao na oltaru: ne ide, pa ne ide! A tko ti je šivao ovu gospodsku ludoriju? Đavo ga raznio skupa s tobom na sto komada! - Nato uhvati s visoke i široke prašne peći velik zarđali nož, skine moju odjećicu, te naprosto svaku škuljicu od malenih puceta raspori naširoko! - Tako, no, bit će bolje... Sada, dakako, umah zakopča one velike kolobare od puceta, na kojima bijaše više blata negoli veličine i težine samoga puceta.

- Hajde, hajde, snašice moja! Lje se nećeš bojati svoga zločestoga tate: opravica je dobro skopčana, baš ti pristaju ti gvozdeni kolobari!

Uto se začuju izvana teški, polagani koraci, a doskora stupi u sobu čovjek ružna oblika. Sve bijaše na njemu izlizano, pokrpano, nečisto i nezgrapno. Kad je ušao među nas, nije nikoga pozdravio. Potegne iz kuta prosti stolac, te se posadi na nj, ne skinuvši ni klobuka s glave koji je doduše naličio pokrivalu za glavu, ali ćeš teško razabrati da li je to krpa ili kriljak... Po sobi se hitro rasprostre neki ljut, prokiseo, gušeći vonj koji je umah nadvladao sve ostale što ispunjavahu te bijedne prostorije...

- A, a! - graknu on, uperivši na me svoj crvenkasti i pomodrio nos koji je na rtu svršavao debljinom potpune smokve - a, a! Kakvo li je to pile zabludilo u našu kuću! - i pljunu ogavno prema meni.

- Nova stanarica, stari! Novi stanari već se doseliše!...

- Aha, naši tavanari... Pa tko je sve? Imadu li više takva drobiša?

- Pravo još ne znam. Čini mi se da će biti nekakav udovac, šta li, pa onda ova mala prkonjica...

- Neka, neka... - promrmlja on - A gdje si ti, ćorane moj? Šta se to vučeš uza zid kao da si ukrao popovski groš u crkvi?...

- Nešto mu nije pravo. Počupao se radi ove male s onom Agnezinom vucibatinom: e, pa kako već biva, kopilani su jaki. I zidar je ljudski iskamusao Ferkonju...

- Pravo mu budi - huknu vrijedni roditelj - kad se dao kopilanu. Drugi put neka mu raspori trbuh ili kamenom razbije glavu! Oko za oko, zub za zub! Ćoreša moj - hej - tako valja da se živi u svijetu! Pa kako to, radi ove male? Šta bijaše s tom malom? Zar ti je ona ljubovcom? Samo ne tako žurno i tako rano!... - zaprijeti otac šakom.

- Mama mi ju je dala za ženu, i ja sam je poveo među drugove i drugarice! - okrene sada Ferkonja lice od zida. - A ona je kriva i nitko drugi, ona! ... - Tu poleti divljan prema meni i udari me šakom po obrazima...

- Vražji dječak! - nasmija se trpko roditelj; a ja briznem u plač i vrisak.

- E-e-e - stani, stani! Ako te malo cvrknuo, nije te ubio: bit će zdravije lice! Gospoda su ionako suviše blijeda! - digne se on sa stolice i pokroči do mene da će me pogladiti i utješiti, ali se najednoč osupne...

- A, otkuda na tebi puceta s moga zimskoga haljinca? Hej, ne cmizdri se, nego odgovori! Tako? Lijepih li stanara, pa još k tome tavanara, istom dođoše, pa već počeše krasti... Govori!

Ja se ustrašim od te surove vike i potrčim plačući do žene već po nagonu djeteta da ću u nje naći milosrđa...

- No, no, stari... čekaj... nije tako... Poslah je s Ferkonjom da se igraju na cesti. Na njezinu odijelu bijahu svijetla - srebrna ili zlatna puceta, kakvo je ono pod grlom što joj je preostalo jošte... A naš ćoran, ta znaš kakav je, slika i prilika tvoja, odgriznuo do pet puceta s odijela male i prosvirao ih u igri... Da ne bude belaja: mala je plakala i jaukala za svoja zlatna puceta, odjećica bijaše joj raskopčana, a ja sam joj prišila nekoliko njih s tvoga zimskog haljetka! Nešto su krupni - ali su jaki!

- O, ti, mrcino! - okrene se od mene domaćina i stade vikati na nježnu Ferkonjinu majčicu da se sva kuća tresla. - Ti, pijanduro! - nastavi on - opet si se iz lonca naždерala rakije ili vina! Je li ti đavo zavrtio u glavi da si išla moja puceta prikopčavati na tu malu cmizdravku? Zar sam ja ukrao svoja puceta? Šta ti misliš, kravo jedna, šta ti misliš? Pitam te ja!

Niti nježnija, niti krotkija ne bijaše prema svome bračnome pjevidrugu mila majčica Ferkonje... Krupnine njegove odvraćala mu strašnom vikom i deranjem, pače prijetila sa šakama. - Zar sam ja ništa u kući, ti, zacopani ljudoždere! Nećeš, ne, dugo sa mnom! Ako sam pila, svoje sam pila! Ako je bilo baš iz lonca, ja sam ga kupila!

Ferkonja je za toga nadvikivanja i deranja zadovoljno noktima grebao po zidu i po stijenama obliže peći. Njega je očito zabavljao i veselio taj heroični sklad među ocem i materom...

- Hoću, hoću! - prijetio se pesnicama revni otac obitelji, grabeći opet onaj zarđali nož.

- Što ćeš? Što ćeš! - planu majčica i pritegnu me k sebi.

- Odrezat ću natrag svoja puceta, pijanduro!...

- A ne znaš li da ih je maloj otkinuo i proigrao ćoronja, tvoj vrijedni sinčić; zmije ti, bog da, oči ispile. Ne znaš li, klomotalo jedno?

- Šta mene briga! Ako ih je on otkinuo, pravo je imao: ja se u njegove poslove ne miješam! Ali ja hoću svoje natrag! - I on posegnu šapama za mnom, no Ferkonjina majčica uhvati me čvršće te iznese iz sobe na tavan u našu sobu ubogarku.

- Na, tu budi, pa se ne boj ništa! Što tako dršćeš, snašice moja! Neće tebi nitko odrezati tih puceta! Bijaše to samo puka šala. A sada lijepo čekaj, dokle se vrati tvoj tata.

Ona me ostavi samu, tresnuvši krhka vrata za sobom. Ja se složim uz krevet na goli pod i ondje usnuh plačući i jecajući... U snu putovah nekuda daleko, daleko sa svojim roditeljem... letjesmo, uspinjući se visoko iznad brda i dolina. Pričinjalo mi se kano da me previsoko zanijeше krila u prostorije gdje nema zraka i gdje mi zapinje dah, i tu ustrašena vrisnuh, ali me otac pritegnu uza se, i mi se opet spustismo u neku zelenu, beskrajnu ravnicu... Iznenada niknu iz trave jednooki Ferkonja, tražeći zlatna i srebrna moja puceta... ja da ću se privinuti k ocu, ali mjesto njega upopriječio se mrkonja, derući se: Ferkonja ima pravo! On je moj sin, pravo ima! I taj mrkonja mahaše groznim nožem povrh moje glave da je sve zviždalo po zraku... Procvilim poput sinje kukavice za ocem svojim: kada li se pomoli onaj lijepi dječarac Damjan! O, ne bijaše on dječarac! Junak nad junacima... Mi svi bijasmo veliki ljudi u tom mojem snu... I kad ga zamijetiše Ferkonja i onaj drugi, nagnuše bježati što su ih noge nosile, pretvarajući se oba u vukodlake, a rep im se vukao naširoko i nadugo po zemlji. Tu priskoči Damjan, pa podsijeci te ružne repove, ali oni još dulji narastoše, izmatajući se oko nas... Sada me uhvati Damjan - on bijaše posve

sličan mome ocu - i mi se digosmo iznad zemlje i opet poletjesmo u visine... No ona dva vukodlaka, Ferkonja i otac njegov, porastoše od zemlje tako visoko da mi tek lepršasmo oko njihovih glava kao ono noćni leptiri okolo plamena svijeće... A sve me Ferkonja lovio i dohvaćao svojim pandžama: - Nećeš mi uteći, ne, mala! Zaman si poletjela visoko, nećeš mi uteći!

Uto zajecam i trgnem se iza sna... na stolcu goraše svijeća, a za stolom sjedio je otac, poduprvši glavu rukama...

- Oče, oče moj! - kliknem ja.

- No, jesi li dobro prospavala, Laurice moja? - prene se otac i pohrli k meni. - A jesi li gladno, dijete moje? Ajde, ajde... protari očice, pa ćemo lijepo večerati, ti si doista gladna, sirotice moja! - I on me roditeljskom nježnošću skine s kreveta.

- Samo, dijete moje, drugi put ne lijegaj kraj postelje na taj kukavni pod... Nađoh te uz krevet i metnuh na postelju, a da u snu ni osjetila nijesi...

Sada je moj roditelj razmetao po stolu slastice i druge miomirisne hrane, ispitivajući me kako mi bijaše za njegove odsutnosti. A ja mu sve iskazah suznim očima... On se namrgodi, ostavi me začas kod večere i poleti k našim vlasnicima kuće u prizemlje... Ne znam što je tu bilo, očeva glasa nisam čula, ali se moglo razabrati surovo deranje i nadvikivanje Ferkonjina oca i njegove matere: - Mi smo gospodari u svojoj kući! Nama nema nitko ništa propisivati i nalagati! Komu nije pravo, neka sebi pomogne. Široko mu polje i daleka kuća od nas! Ako smo prosti - prosti smo, takve nas je stvorio bog! Ali smo zato svoji - i gazde svoje kuće. Gdje je još tko čuo da se gospodari i vlasnici kuća moraju pokoravati svojim stanarima, i to još tavanarima?... Nijesi, boga mi, ni ti iz loja isplivao dok si se nastanio na našemu tavanu! - vikao je Ferkonjin roditelj za mojim ocem kad se uspinjao na tavan u našu kukavnu sobu...

Otac bijaše blijed i izmučen, a usta mu podrhtavahu. On me zagrli i prolane grozničavim i tihim glasom: - Laurice, sjutra ćemo odatle! Ah, kako sam i mogao zabluditi među te grozne i bezbožne ljude, među taj smet!

- A što bismo mi bili smet! A kako vi to možete reći? Smet je ono što vjetrovi donesu i natruse u kući da ne znaš otkuda i čemu! Pazite se vi - - začusmo glas Ferkonjine majčice pred našim vratima. Ona se došuljala za ocem i prisluškivala naš razgovor.

Otac skoči i plane; ali ja mu se ovinuh okolo ruke te ga ne pustih napolje... On se opet smiri, snuždi i slomljen spusti na stolac, metnuvši me na svoja koljena... Samo je kadšto teško uzdahnuo, ali dugo, dugo nismo progovorili ni bijele ni crne...

Ne znam kako i kada sam usnula, no ujutro skočim i stanem protirati oči... Dan bijaše sumoran i tužan, a napolju lijevaše kiša kao iz kabla... Uzdigoh oči prema ocu i uhvatim ga za ruku da je poljubim. Ona bijaše hladna poput leda i ukočena... Prolete me srsi i neka užasna strava i slutnja...

- Oče, oče moj! - viknem ja i potegnem roditelja za hladnu i ukočenu ruku... Njegovo blijedo lice kao da se trznulo, ali on niti je odao riječi, niti se probudio... Sad se uspnem k njegovim obrazima, obujmim ga oko vrata i cjelujući ga jecah i vapih iz svega glasa:

- Oče, mili moj oče, probudi se, što tako tvrdo spavaš? Nikada još nijesi tako tvrdo spavao! Oče moj! Oče moj! - Ali lica bijahu isto tako hladna i ukočena kao i ruka... Poletim na vrata te puzah niz uske i lomne stube iz našega stana. Noge mi klecahu, srce mi silno udaraše, okolo moje glave vrtio se čitav svijet... Sunem u gospodaričinu sobu, u razizemlje...

- Gospo, gospo majčice, gospo!...

Tu opazim kako je Ferkonja razvaljen na klupi jošte spavao...

- No, šta je? Šta je opet?... - odjavi mamurno Ferkonjina majka.

- Smilujte se, gospo, smilujte se! Tata, tata moj, jao, neće da se probudi...

- Ha, ha, ha - uzrogota se žena. - Pa šta ću ja tvome tati, ako li neće da se probudi? Ajde, ajde na tavan, pa budi svoga tatu koliko te volja! Jučer te predao pod moju pasku i valjda će me vući pred sud što si izgubila dva-tri puceta sa svoje fine gospodske odjeće... Ajde, ajde! Budi ga i ne vrišti ovdje da mi ne razdramiš moga umornoga ćore... Ajde, ajde!...

- Jao, smilujte se, gospo, majčice, smilujte se! Mene je strah ići natrag. Ja sam već budila tatu, ali on me ne čuje. Hladan je kao led... ne čuje me!..

- Ajde, ajde!... - opet će ona okrutno te se udalji iz svoje izbe.

Ogledam se po sobi i mune mi u glavu misao i nada... Skočim do Ferkonjina ležaja, prodrmam ga i kliknem: - Ferkonja, Ferkonja! Probudi se, ustani!

On rastvori ono jedno oko i skoči na noge:

- Šta je? Šta je, mala? A, ti si to od jučer? Pa čemu me budiš?

- Ah, pođi sa mnom, pođider da probudimo tatu... Mene je tako strah da sva dršćem... Pođi!...

- Da probudimo tatu? Kakva, čijega tatu... - zijevaše Ferkonja lijeno, tarući ono jedno oko...

- Moga tatu da probudimo, Ferkonja, jao, čuj i smiluj se!

- Tvoga tatu? Hm, čudnovato. Pa šta će meni tvoj tata? Pa čemu da ga budimo? Neka spava, sam će se probuditi već...

- Ajde, ajde sa mnom! - Stanem ga vući za ruke - ja ću ti dati zlatnih i srebrnih puceta koliko samo poželiš čim probudimo tatu!

- Hoćeš li zbilja?

- Hoću, Ferkonja, samo ajde brzo!

I mi se već uspesmo stubama na tavan, kada odnekuda prikriča Ferkonjina mati:

- Kamo ćete? Kuda ga vučeš? Nijesam li ti rekla da ne vičeš da mi ga ne probudiš! Nikuda ne idi, Ferkonjo, njezin će te otac još prošibati za ona puceta što si joj odgriznuo s odjećice...

- Idem, mamo, idem! Ta ona će mi sama dati svijetlih puceta, čim probudim njezina tatu...

I mi stupismo u sobu... Moj roditelj ležaše nauznak kao i prije, a ja ga opet stadoh vući za hladnu ruku i prodrmavati: - Ustani, tato, ustani, probudi se!... - Ali ništa...

- Ferkonja, na, skočider ovamo da zajedno probudimo moga tatu!

I mi ga svom snagom stadosmo vući za ruku tako dugo dok se moj roditelj nije okliznuo i skotrljao s kreveta te pao na usta - ali se nije probudio...

- Bjež'mo odatle, bjež'mo! - kliknu iznenada prestravljeni Ferko i poleti na vrata, a ja za njim. I mene obuze užas i teške crne slutnje.

- Mamo! - saleti Ferkonja svoju majku - onaj čovjek na tavanu, hladan je kao led; on je valjda umro... Hodi, hodi da vidiš.

- Umro... umro... - uhvatim se i ja za krilo te tuđe majke i počnem hroptati i jecati s te grozne, strašne riječi a da sama pravo ne dokučivah smisla njezina... - Umro, umro! Smilujte se, gospo, pomozite, majčice!

- Što li ne buncate, djeco? - začudi se nekuda ublažena ona otare usta i ruke te se otputi u našu sobu na tavanu. Ja i Ferkonja puzasmo uplašeni za njom.

- Uistinu, nesretno dijete moje, tvoga tate neće nitko više probuditi. On je mrtav! - promrmori gluhim glasom žena, a suze zališe joj oči. Ja padoh ocu na grudi, grleći i cjelujući njegovo hladno, mrtvo lice: - Tata, tata moj, probudi se, jao meni!

Ferkonjina mati uhvati me za ruku i odvuče iz naše izbe. Vrata je zaključala i povratila se s nama u prizemlje. Tu nam naloži da budemo obadvoje mirni jer će se ona povratiti skoro, te zatim mene i Ferkonju pusti u svojoj velikoj sobi, zabravivši vrata za sobom... Moje djetinjsko srce obuzela je i stegla neka tajna i ljuta bol. Kao da nisam svega toga pojmila, a opet mi bijaše strašno i grozno... Ferkonja je odlunjao u kut i zavukao se na svoju klupu, ne progovorivši ni crne ni bijele.

Ne bih mogla reći dokle je to trajalo, kad ključ na vratima zaškrine i u sobu stupi Ferkonjina mati sa svojim bračnim drugom. On je zadubljeno pogledavao mene, dok sa suprugom izmjenjivaše nekakve znakove, a zatim obadvoje izađoše. Ferkonjina mati opet zakračuna za sobom vrata. Ja sam čula njihove korake. Oni odoše na tavan... i dugo se ne vratiše...

Ferkonjina mati bijaše osobito prijazna sa mnom kad nas je otkračunala; a otac Ferkonjin, koji se nešto kasnije s tavana povratio, prikuči se k meni i stade me milovati svojim hrapavim rukama. Čim se pako žena nešto uredila, navukla cipele i glavu pokrila crnom maramom, uhvati mene jednom, a Ferkonju drugom rukom, te nas povede nekamo na kraj druge isto tako kukavne ulice i ovdje me izruči zgrbljenoj i nemoćnoj starici, koju upravo zatekosmo u molitvi...

- Teto - prikriča joj na uho - počuvajte mi ovo dvoje djece dok se vratim!

- A, a! - zašumi starica kroz nos. - Dok se vratiš... hoću, hoću.

I Ferkonjina mati ode, dok se odnekuda izvukoše dvije-tri velike mačke, te se počeše protezati, repovima zamahivati, samilosno pogledavajući na mene i Ferkonju.

Ja ne vidjeh više svoga roditelja. Ferkonjina mati, ostavivši nas čitava dva dana u one starice, kad se opet vraćasmo u njezin dom, reče mi ukratko: - Tvoga smo tatu zakopali a ti, Laurice, ostat ćeš u nas jer nemaš nigdje nikoga svoga, pa ćeš odsele biti Ferkonjinom sestricom... Je li ti pravo? - Ja joj nijesam ništa odvratila. Meni bijaše kao da mi srce obzidaše ledom. Neka grozna hladnoća obuze moju dušu, čitavo moje biće. Vazda sam šutjela kao mermer-kamen. Moje kretnje bijahu mehanične, bešćutne. Tko mi je što naložio, ja sve tačno i hitro osvrših, a onda se opet povratih u sebe. Samo san bijaše moj pravi život. U njemu mi se javljaše otac... i to je tako ugodno bilo, ali kada bijah budna, nikada se ne mogoh dovinuti i razabrati što je to moj roditelj milujući me sa mnom u snu govorio. Čim bi svanuo dan i čim bih se probudila, strese me groza, jer dan, jer život bijahu za mene prava strahota. Samo noći, samo sni moji bijahu mi utjehom i nadom!

Moji dobrotvori, novi roditelji, a osobito Ferkonjin otac, što više rastoh tim je bio suroviji sa mnom. On bi me znao i tući bez svakoga razloga. Tu ga je Ferkonjina mati ukroćivala nekom, samo njima razumljivom prijetnjom. Došavši jednom napit kući tražio je mene. Ja se vazda ugnuh u takvim zgodama.

- Gdje je ta naša štićenica? Je li što radi? Šta bi radila? Kako da radi cura gospodskoga soja! Sve si to ti, babo, kriva. Čemu je naprtismo na glavu? Zar nam nije dosta naš Fekonja? Ja se čitav dan trudim i mučim poput teglećega vola, pa za druge! Ej! ti Lora, kako li se zoveš, ajde ovamo!

Ja ne odvratih ništa, već prigrlih svoj posao, pomažući gospodarici u kućanstvu.

- Ne čuješ li? Da, ti nećeš slušati! No ja ću ipak vidjeti hoće li se mene slušati... - I on se dignu stisnutim pestima. Jedva ga držahu noge... Poskoči prema meni. Ja se još više zadubih u svoj posao...

- Što ti prkosiš meni, skrbniku svome? Meni, hranitelju svome? Ha!... i surovac zamahnu na mene...

Iznenada mu odbije ruku Ferkonjina mati koja je začudo sve dotle šutjela...

- Kakva te je avet opet obuzela, ti pijana lumbardo! Jesi li zaboravio kako spasismo kuću, kako li se opernatismo?... Da si mi se smjesta pobrao, inače, tako mi majke božje, ako nećeš lipsati onamo! - pokaže ona nekuda na sjever... - Šta ti je djevojče skrivilo? Ona više koristi negoli ti koji ionako što priradiš umah i pročočeš. Koliko li pak vrijedi tvoj rad, neka sudi onaj koji bude plaćao tvoju lijenost... Nosi se, jer inače bit će drugoga plesa!

Ja se uvjerih da je Ferkonjina majčica gospodovala nad svojim bračnim drugom, otkako me primiše u svoj dom kao svoju... I sada se on mrmljajući i psujući povukao... Zatim je dugo, dugo nešto smišljao, uhvatio svoju posivjelu kapu, dva-tri puta zakašljao i lagano oteturao iz kuće...

Ferkonja pako što je više rastao tim postajaše ružniji, a meni sve bolji i prikloniji... On se pače protivio i ocu i materi kada bi navaljivali na me. On je također već negdje izvan kuće radio i privređivao. A svake subote, kad je digao svoju plaću, kupio bi meni po kakav dar. - Primi, primi to od mene, Laurice! Tako mi je ugodno i slatko kada ti štogod od mene uzmeš... Podaj mi ruku, dragu ručicu svoju!

I ja mu voljko i blagodušno pružih ruku, a on upiraše ono jedno oko u me tako strasno da me prožigalo do dna srca... U takvim trenucima hitro mu izmakoh ruku i pobjegoh...

Jedne nedjelje pođosmo na proštenje k "šumskoj djevici Mariji"... To bijaše stara, drvena kapelica s prizidanim tornjićem na omanjem brežuljku sred velike šume koja se duljila u nedogled...

Na nekoj čistini pod stoljetnim dubovima odabrasmo mjesto da otpočinemo i blagujemo. Naše društvo sastojaše se od Ferkonjina oca i matere, nekoliko susjeda pa od mene i Ferkonje.

- Djeco, vi ćete s gorskoga vrela donijeti vode u ovim novim peharima što ih kupismo na proštenju - reče mati Ferkonjina.

- Ali ja ne znam, majčice, ovdje za gorsko vrelo - odvratim ja.

- Naći ćete ga! Idi ti samo za Ferkonjom, on će ga već naći.

- Vidi on i na jedno oko bolje nego drugi na dva! - doda Ferkonjin otac, koji tako često spočitavaše surovo svome sinu njegovu manu kao da je Ferkonja svojoj nesreći kriv.

Meni poda Ferkonjina mati svoj pehar, a Ferkonja uze drugi od naših susjeda, i mi se zaputismo u duboku šumu...

Dugo smo išli šumom i duboko zalutasmo u nju. Maleni šumski puteljci vabili nas sad nalijevo, sad nadesno. Ali Ferko nije mario za njih, nego ih je presijecao i sve više srtao u divljač šumsku. Često bijaše tako gusto isprepleteno granje da nam se valjalo provlačiti kao zmijama. Tu bi Ferkonja preplazio prvi, a onda je gledao s nekom strasti i nasladom gdje se ja teškom mukom provlačim i borim s granjem... Ono jedno oko širilo mu se i krijesilo, a nakon ljute borbe podavaše mi obje ruke: - Ajde, ajde, Laurice! Ti kao da nijesi šumska vila, tako to šumsko putovanje ide sporo i nekako baš ne od srca... - Mi prevalismo do tri šumska brda, uspesmo se i na klisure obrasle mahovinom, a preletjesmo nebrojene proplanke i doline. I dvije-tri uvale zinuše pred nama: tu bi me svaki put uhvatio Ferkonja budi oko pasa, budi za moje ruke, a ja sam drhtala od straha.

- Ferkonja, ja ne idem dalje; ja ne mogu više! Vratimo se! Mi ćemo zalutati - vratimo se! Mi nećemo nikada naći toga vrela! - zahtijevah ja, bacivši se od umora na šumsku crnicu, posutu velikim i rijetkim biljem s nepoznatim cvijećem.

- E, da! Baš sad ćemo se vratiti! Tako dugo ići i mučiti se, a onda vraćajmo se s praznim peharima! Tad bi istom bilo smijeha i rugaveti! Na noge, mala, na noge, dokle prispijemo do našeg cilja! - I ružni mladić čvrsto me ubujmi oko ramena, i ja osjetih njegov vrući dah na svome vratu i... cjelov...

- Ferkonja! - vrisnem iznenađena i uvrijeđena - ja nikud dalje! Evo moga pehara, a ti sam nađi to kobno vrelo i vrati se ovamo gdje ću čekati na te.

- Ha, ha, ha! Vidiš ti nje, prkonjice, naše gizdave Laurice! Kako li si još dijete, draga moja. A bi li ti sama pogodila iz te šume da se ja ne vratim ovamo gdje ćeš me iščekivati? Ej?

- Ja sama da pogodim iz te duboke šume? Nikada! Koliko li smo presjekli putova, koliko obašli brežuljaka, proletjeli proplanaka i guštara! Ta ja više i ne pamtim, s koje strane dođosmo i na koju stranu je krenuti da opet izađemo na božje svjetlo!

- Ele, tako ti je - hladno će Ferkonja. - Šta ja znam kojim li ću putem natrag kada nađemo vrelo? Pa bih tako mogao tebe mimoići dok me budeš ovdje iščekivala.

I on me povuče za sobom. Ja pako, uvidjevši da je tu uzaludna borba, nastavih s njime dalje putovati. Ali sada ne jurismo kao prije. Ferkonja često postajao, otirući znoj i osmjehivajući se nekim zagonetnim smijehom: - Odmori se, Laurice, odmori! Što li me gledaš tako plaho poput košute, ta stići ćemo na vrelo i donijeti vode! Nije ti baš tako lako putovati ovakvim šumama, ako i godi srcu taj put!... - I on bi me doista nježno uhvatio za ruku. - Ajde, mala, naprijed, ajde! Mrgodiš mi se nekuda kao da sam te ugrizao... Što se tuđiš kao da se ne othranismo i ne odrastosmo u jednome domu!...

Teda-negda - sunce se već prigibaše na zapad - nađosmo vrelo... Bijaše to duboka i hladna šumska dolina između dva ogromna brda kojima nijesi mogao dogledati vrha... Visoka i silna stabla sterahu vječnu sjenu i hladovinu nad čitavom okolinom toga vrela... Voda izviraše iz velebnoga panja iz koga tu i tamo provališe zelene grančice... Tajanstveno i neopisivo je žuborilo to vrelo, navirući iz panja i gubeći se u šumsku dolinu. Taj žubor bijaše jedini glas u tom zabitnom i samotnom svijetu, u toj grobnoj tišini, tek bi se kadšto odjavio šum vjetra koji bi uzljuljao visoke vrhove jakih stabala...

- E, vidiš li, Laurice, da naiđosmo ipak, ako i kasno, na vrelo! O muci grozdovi vise, draga moja, pa se ne treba umah mrgoditi i ljutiti!

Ja kano da i ne slušam svoga pratioca, nagnuh se do panja, isprah novi zemljani pehar, natočim vode i prinesem k usnama da ću utažiti žeđu...

- Evo opet! Kako li si luda! Ovako umorna i upaljena pa da se napiješ ove vode, hladne poput leda! Stani, prpošna glavo! - I Ferkonja uhvati za moj pehar te prolije vodu. - Sada nam valja prije svega otpočinuti i ohladiti se, draga moja, a onda ćemo se okrijepiti vodom i nastaviti svoj put...

- No, to će se lijepo načekati vode otac i mati i susjedi naši! - primijetim ja.

- Pobojat će se da smo zalutali! - odvrati nekako ironično Ferkonja i opet me obuhvati oko tijela...

- Ferkonja, šta je tebi! Pusti me! - izvinem se ja...

- Pusti... Pusti... Pa što ti ja radim! - stade on ciktati nesigurnim uzdrhtalim glasom te se natisne za mnom dok me nije ulovio... Sada me on silom privine k sebi. - Laurice, ah Laurice, zar ti ne znaš, ništa ne znaš?... O, smiluj se!... - i on obujmi moj vrat i...

- Pusti me smjesta, rugobo! - odrinem ga ja... On mi se uistinu gadio...

- Ha! Ja sam rugoba! - prasnu on u pakostan smijeh. - Da, ja sam rugoba: no vidjet ćemo, prkosna ljepotice, tko je rugoba! Ti ipak iz te šume nikuda i nikamo bez mene... Vidjet ćemo...

Nastane tišina. Ferkonja se nasloni na obliže stablo i stade rezuckati njegove grančice. Ja se zadubih u vrelo kako je bistro proključavalo iz svoje matice i kako se žamorom odijelilo od nje. Dugo, dugo nije nijedno od nas prekinulo toga mučanja. Ja ispod oka pozirah na Ferkonju, a njegovo lice bijaše tugaljivo i blijedo. Ja sam slutila da misli na uvredu što mu je nanesoh malo prije... Iznenada skoči i stade se uspinjati na tanko i mlado stabalce, koje se od težine previjaše k jednoj strani. Ferkonja mu se uhvati za vrh i svine stablo k zemlji... Sada ga počne sve više navijati. Ono je škripalo i cviljelo... - Ali to ide teško!... - mrmljaše ljuto Ferkonja... I stablo pukne u sredini svoje mladenačke jakosti... - Vidiš, ipak te slomih! Tako je... tako će biti!... - kliknu zadovoljno Ferkonja i upre oko u mene... - Tako će biti, ohola i gizdava Laurice! - škrinu ćoreša zubima, a obrazima prolije mu se tamno rumenilo...

Ja, kano da sam prečula, nagnem se nad vrelo i napunim svoj pehar... Srknuh vode: oj, kako bijaše to krasna voda! Nikada u životu nijesam pila takve vode... Ferkonja se primakne k meni, pograbi za moj pehar i napije se iz njega...

- Ala je to ugodno! - promrmlja muklo podavajući mi natrag pehar. Ja ga opet napunim i otputim se na povratak. Ferkonja nasloni svoj pehar na panj i sjedne na kamen, obrastao gustom, zelenom mahovinom, pričinjajući se kano da i ne gleda za mnom... Ja se otisnuh dosta daleko u šumu, misleći da će i on za mnom.

- Ferkonja, ded vratimo se, već je vrijeme! Hvala lijepa, gdje nas oni tako dugo izgledaju, mogu i pomrijeti od žeđe! - Doviknem mu ja iz daljine.

- Iščekivanje će im ugasiti žeđu, pa će se lijepo opet vratiti doma! Ja dosta lunjah i glavinjah šumom dok nađosmo vrelo, a sada ću lijepo otpočinuti. Nećeš li me čekati, a ti hajde s milim bogom sama! Ja znam da bez mene iz ove gore ne možeš izaći... Ajde, ajde, kad si takva junakinja...

- Ferkonjo, šta je tebi danas? Dobro, dobro. Pamti, ja drugi put s tobom nikuda i nikamo!...

- E, dakako! Pa šta bi ti s odurnom rugobom kuda? - odvrati mi on nekako sumorno i žalosno...

- Ferkonjo, ti si još pravi dječarac, a već si tako velik i star... Ja te nazvah rugobom zato što si zametnuo nekakve nepoznate mi šale, kakvih ne bijaše dosada u tebe! A ja sam se imala i zašto ljutiti na tvoje vladanje...

On mi ne odvrati ništa, nego ostade miran na svom kamenu. Ja također sjednem, a pun pehar prislonim na stablo izgledajući Ferkonju da nastavimo put... čudan strah i nemir zaokupi moju dušu. Srce je silno kucalo u grudima, a tijelo podrhtavaše od neke prepasti i zlih slutnja. Sve se nečemu domišljah kao da ću proniknuti u kakvu tajanstvenu i duboku tajnu: ali se ne domislih ničemu, ne proniknuh ni u što... Iznenada me proburazi neka topla groznica; ja se trgnem i, taknuvši se pehara, on se prevrne i prolije...

Nato se vratim k vrelu da opet napunim svoj pehar... Tu sjedi Ferkonja ukočeno na svom kamenu kano da me i ne opaža gdje prolazim kraj njega do vrela...

Napunivši svoj pehar uzmem sada njegov, isperem ga i također napunim vodom. Zatim uhvatim Ferkonju za ruku i potegnem s kamena:

- Ferkonjo, ajde zaboga, vratimo se! Eto, već je sunce prignulo na zapad! Što će reći tvoji roditelji? Što susjedi naši?

- Pa dobro, ja idem, a ti me vodi! Rugoba sam i poluslijep: ja ću za tobom, a ti nas izvedi iz šume! - mrmljaše prezirno i porugljivo on.

I ja pohitim naprijed. Ferkonja uhvati svoj pehar te se lagano pomicaše za mnom kano da mu se nije dalo.

Tako se verasmo dugo i dugo, a da nijesam znala kamo idemo i gdje ćemo izaći. Šutio je Ferkonja, i ja sam šutjela. Sunce je već zapadalo, šumi pako ni kraja ni konca. Sustah umorna te se obratim prema Ferkonji. On gledaše u zemlju, smješkajući se podmuklo, zlorado i polugnjevno...

- Jao, gdje je konac toj strašnoj gori! - uzdahnem ja i posadim pehar kraj sebe na zemlju.

- Pa ti ga tražiš, a ja za tobom! Kuda ti - tamo i ja - naruga mi se on.

- Ferkonjo, jesi li poludio danas? Što li ti je? Dosada si vazda bio tako razborit! Što ti je danas dunulo u glavu?

- Tako, moja mala! Grdobi svašta zavitla po glavi - ali ti se ni najmanje ne smućuj, lijepa golubice, samo naprijed, da vidimo! Ja od tebe ni makac...

- Ferkonjo, zaboga, što si naumio? - zavapim ja. - Ne vidiš li da već sunce zapada, a evo cijelom gorom pala je već hladna sjena!

- Neka bude! A šta napokon vrištiš? Zar ne vodiš staze ti - pa ajde, da vidimo gdje i kada ćemo izaći...

- Oh, slutila sam ja da ti ostaješ vazda ona stara zlica i dušmanin moj! - briznem u plač.

- Rugoba, zlica, dušmanin... E, pa što ćemo? Svi nijesmo lijepi, golubice, draga sestrice i prijateljice...

Ne odvratim ništa, već dignem svoj pehar i krenem dalje. Ferkonja je izostao isprva. Poslije oćutjeh da bâzâ za mnom...

Po gori stade se hvatat mrak. Ja spješih dalje i dalje... Krv mi naviraše u glavu, a strah mi obuzimaše dušu. Što će to biti? Kako će se svršiti ovo putovanje?...

Prispjesmo na neku šumsku čistinu što se već jedva zamijetilo, jer je u šumu navalila prava noć, puno crnja i strašnija ovdje negoli na polju ili selu...

- Djevojko, dalje ne možemo! - zahripi bijesno Ferkonja i baci pehar da je tresnuo o stablo a voda se šumom protočila iz njega... Sada me obuhvati čvrstim rukama, dok živo oćutjeh u mraku grozničav drhat njegova tijela i žestoko kucanje srca...

- Šta ne možemo? - otiskivah njegove ruke - ta mi ćemo ipak jednom izaći iz te šume, pa išli do bijeloga dana...

- Oj, Laurice moja, ti i sama ne poimaš kuda li si zalutala; a da ti vodiš dalje, teško da bi ikada izašli iz te gore među ljude...

- Vidiš, kolik si zlotvor! Pa zašto nijesi ti vodio i natrag kako si nas vodio ovamo? Oh, jao meni, da nijesam nikada pošla s tobom u tu strašnu goru!... Ali sada ajde ti naprijed, a ja ću za tobom... Do zore ćemo valjda izaći...

- E, ja nijesam ni duh, ni anđeo, da po noći glavinjam uvalama i prodolima, te da gdjegod zaglavim u kakvom gorskom ponoru...

- Pa što onda misliš, nesretniče?

- Ništa zla. Noćit ćemo ovdje u šumi na božjem zraku...

- U gori noćiti! - ciknem ja s grozom. - A ne znaš li da je puna gora zvjeradi i ptica grabilica?...

- Znam, pak onda?... Šta će meni zvijer, što ptica grabilica?... - nasmija se u mraku Ferkonja.

- Ti se ne plašiš, ali ja?

- Gdje si ti, ondje sam i ja. Ne boj se, mala moja, ja ću te već očuvati pred ljutom zvjeradi i pticama grabilicama!...

On nato pruži za mnom ruke, no ja se izmaknem, ali on poteče za mnom i ulovi me...

- Ferkonja, ludove jedan! - zamahnem desnicom te ga udarim po obrazima...

- Ona meni kamen, a ja njoj kruh! Ona meni prezir, rug i pljusku, a ja njoj sve drago i milo ovoga svijeta!... Laurice moja, ta tko je bliži negoli nas dvoje? Laurice, ili moja... ili...

- Ne razumijem tvojih ludih i ružnih razgovora; pusti me u miru ili znaj da ću se peharom braniti i tresnuti ga o tvoju glavu! Miči se, rugobo jedna! - vrisnem razjeđena te dignem pehar prema njemu...

On je nato mrmljao nešto nerazumljivo dok se ja udaljivah da ću dalje svojim putem...

- Laurice, zar mi nijesmo othranjeni pod jednim krovom? Zar sam ja tebi tako stran i tuđ? Kuda ćeš, mahnita glavice, u noć? Ostanimo tu i pričekajmo dok svane. Zalutasmo, a sada ne možeš iz rukava prosipati i danje svjetlo i pravi put... Ti si me grdno uvrijedila i ljuto ujela za dušu te ja ne pazih kuda to ti zastranjuješ po gori. A da ti pravo kažem, i stalo mi je do toga da ti se osvetim, mala moja!

- Nikada! Volim zalutati još i dublje negoli s tobom proboraviti ovdje. Ti si...

- Munjena glavice, ne budali. Ja ću te lijepo čuvati, a ti se odmori ovdje po širokoj volji... Dalje se ne može dok ne prosinu prvi traci zore, da barem možemo razabrati s kojega brda gdje smo i na kojoj strani.

Ja se udaljim od njega za kakvih sto koračaja i klonem na čistinu zemlje.

Dugo i dugo sam bdjela... On je ostao na svojem mjestu daleko od mene... Napokon me stao svladavati drijem, a onda san, koji je tiho i blago prevario moje oči i umorno tijelo... Dokle trajaše taj slatki san, tko bi ga znao...

Još vladaše crna i duboka noć, kadno se prenem iza sna, dirnuta živim stvorom. - Tko je? Što hoćeš? - skočim iza sna. - Gdje sam?...

- Ništa, ništa, mala moja! Laurice moja! Samo ti lijepo spavaj, skoro će i svanuti... - Sada osjetim vrući dah na mojim obrazima, a Ferkonja silnom snagom obuhvati moje obje ruke koje podigoh na obranu...

- Pusti me, kleta i crna grdobo! - jecah, otimajući se zagrljaju ružna mladića. - Pusti me, jer ću ti noktima iskopati i to jedino nakazno i razroko oko! Pusti me, hijeno!

- Pa ti, golubice bijela i lijepa, ništa ne vidiš u tom mraku... Baš takva noć prija gdje se ne razabire ruglo i grdoba - stade strastveno prišaptavati moj pakleni drug.

Ja bijah pobijeđena i iznemogla. Lupeška osnova grdobe Ferkonje slavila je slavlje...

- Svemu je kraj! - obuhvati me ćoreša objema rukama oko vrata - tebi dakle ne preostaje drugo nego da mi budeš sada ženom! I vidiš da ja nijesam zlo mislio. Ljubio sam samoga sebe više negoli svoga bližnjega - pa te ovako oteh drugima. Koga je bog nakazio, njemu se valja ponajprije brinuti za samoga sebe i ni za koga drugoga! Ti si me prezirala, mrzila, odbijala, rugala mi se! Pa eto, i ja sam čovjek na sliku i priliku božju, kano i oni drugi!... Laurice, sada si moja i ničija druga!

- Nikada! Nikada! Najgadnija nagrdo ovoga svijeta! - Nato mu se jedva oteh, pljunem mu s gnušanjem u lice i pobjegnem u duboku goru...

- Ha, ha, ha! Neću da te slijedim i lovim... Pokajat ćeš se ti gizdava moja golubice... Pokajat ćeš se čim ugledaš svoje lijepo lice gdje u zrcalu mirne gorske vode... Ej, šta ćeš? Ni ja nisam kriv da već ko dijete izgubih lijevo oko u rvanju s obijesnim i jačim dječarcima od sebe... Idi, idi! Gora je tamna i duboka... Ti se lje ne možeš više pretvoriti u gorsku vilu... Idi, idi, Laurice!... Jednaka nam je sudbina... Ili mojom ženom ili ničijom!... Idi, idi! - praskaše grdnim i zvjerskim smijehom u tamnu noć ćoravi nasilnik, a riječi njegove odjekivahu dubokom gorom kao da urliču i skaču vukovi veseleći se nad plijenom i žrtvama svojima...

Ja potekoh daleko, duboko u goru... Pamet me ostavljaše, duša mi bijaše na jeziku, srce mi se stisnulo i sapinjaše me u grlu... Oćutjeh da mi se pomakoše noge, da se poskliznuh, da poletjeh zrakom i prazninom... i osjetih strašan udar i potres u glavi i u čitavu tijelu... A tada mi omrkne pred očima, i ja se onesvijestih... Noć i mrak... praznina... smrt...

Već je svanulo divno šumsko jutro kad se prenuh iz nesvjestice i uzdigoh oči prema nebu. Ptice su veselim pjevom pozdravljale blijedi dan te mi se pričinjalo kano da drveće oživje, kano da svaka šumska grančica ima svoju pticu što proslavljuje jutarnju radost i pozdravlja osvitak dana... Osjetim neku tajnu hladnoću i kao da mi je srce prozeblo i prestalo kucati. Hoću da se osovim, ali u taj tren zašumi nešto u mojoj glavi, a onda me srva ljuta bol u rukama, nogama i u čitavu tijelu... Pouzdigavši se teškom mukom, opazih ondje gdje mi ležaše glava skrućenu krv... Prođem prstima preko svojih kosa te zamijetim da mi se kose slijepiše od vlastite krvi... Iza toga napipam ispod slijepljenih kosa ozljedu na glavi... Dva-tri koraka dalje strujao i žumorio je sitan gorski potočić. Ogledam se naokolo i s grozom ugledam da sam na dnu duboka ponora... Visoko iznad glave opazim jošte trag gdje mi se noge poskliznuše... Sada pokušam da stanem na noge, no uhvati me jaka i teška bol tako da ne mogoh nikako stati na njima... Briznu mi suze te dugo i dugo plakah, naričući i stenjući... Neznatne grebotine počeše me pripicati na rukama i nogama, a nutarnji bolovi kano da se ublažiše ponešto. Opet napnem sve sile, zakvačivši obje ruke o grančice obližega stabalca štono se slabašno uzdiglo iz ponorova tla i tako se uz ljutu muku i napor osovim na jednu nogu, oćutjevši da je ona ipak ostala zdrava, dok me u drugoj zahvaćala boljetica, sada u gležnjima, sada u koljenima, da mi potamnjivaše vid... I malo da me nije i po drugi put oborila nesvjestica na zemlju dok se dovukoh do gorskog potočića. Tu navlažih bistrom i kao led hladnom vodom glavu, čelo i lice, i kano da mi jenjavaše bol... Počnem se ogledavati oko sebe kako ću iz ove duboke uvale, te s užasom opazim da bez ljudske pomoći neću nikada moći izaći iz nje... Srsi me prođoše od te pomisli čitavim tijelom i kao da probudiše moje muke koje stadoše izdaleka, tiho, pa sve bliže i bjesnije pokljucavati, griskati, rezati i piliti sad u nogama, sad u rukama, sad u glavi... Poput nebrojena skupa sitnih mravaca počelo me bockati, kopati i vrvjeti u mislima sve što se dogodilo... Obujmim glavu i klonem iznemogla, ubita i satrvena opet na zemlju... A milijuni ptica pjevaju tako milo i skladno, a potočić žuboraše tako tajanstveno...

Ne znam dokle trajaše taj bolni polusan i poluživot... Najednom oćutim da se nedaleko netko miče i šuška. Zadršćem od straha i uzdignem glavu... Visoka, tanka, otrcana i suhonjava starica, sagnuta tijela, pruženim rukama dubla je zemlju i čupala bilje... Kriknem i zajecam... Starica se osovi, nekakvo zašiljeno i zavinuto oruđe ispane joj iz ruku, ustuboči se i zabezeknu... - Živ je ipak to stvor! - progunđa oporim glasom nadnesavši zaprljanu od zemlje ruku iznad čela, a onda pobere svoje oruđe i primicaše se k meni...

- Tko si božji u toj dalekoj pustoši? U toj dubokoj provali? - upita ona. Njezino dugačko, blijedo i mršavo lice, šiljasti, nad usta zavinuti nos, staklene, sitne i zelenkaste oči napuniše me grozom... Jedva se snađoh da prošapćem:

- Nesretnica sam izgubljena! - I stadoh joj isprekidanim jecanjem i uzdisanjem pripovijedati kako me poslaše u goru, kako zabludih i kako u noćnoj tami padoh u taj ponor. Ferkonjino ime joj zašutjeh.

Prikaza ne odvrati ništa na moju pripovijest, nego se sagnu, razgleda i opipa ozljede na glavi i na nogama, zatim izvadi iz krila nekakvu krpu, razdere je na komade, navlaži i ožme u gorskome vrelu, probere nekoje trave među ubranim biljkama te ih stade tiskati mršavim i gvozdenim rukama tako da je iz njih potekao poluzelen i polužut mlaz... Sada mi nakapa ponajprije ranu na glavi, a onda druge ozljede...

- Budi mirna dok se to osuši! - promrmlja i opet se vrati k vrelu i stade nanovo umakati i ožimati krpe... Onda mi čvrsto omota glavu i druge ozljede i podigne me sa zemlje... Pokročim dva-tri koraka, i ja se spotakoh, te bih i pala bila da me hrlo ne podupre starica.

- Ej, teško će to biti, djevojko moja, teško! Ali, deder se ojunači i ohrabri! - pa me uhvati oko pasa. I mi se micasmo uvalom naprijed, dok ne zakrenusmo nalijevo, gdje postajaše sve uži uži prostor.

- Sada istom eto prave muke! Ovdje je spilja, bolje rupa, kojom nam se valja provlačiti puzajući poput zmije. Ali ne boj se, djevojko! Ja ću naprijed, a ti za mnom. Kad propuzamo ovu kamenitu rupu, onda se tek izmotasmo iz te gorske uvale...

Ugledam doista pred sobom rupu koja je kosim pravcem vodila u dubljinu zemlje. Vlasi mi se počnu ježiti od pomisli, no stara se već uvuče u zjalo, te samo još viriše bose i hrapave njezine noge iz rupe, pa i toga nestane.

- Ajde, djevojko! Muka će biti i dugo će taj prolaz trajati, ali znaj da iz toga ponora drugoga puta nema! Ili živ umrijeti u tom gorskom grobu ili se spasiti ovim izlazom!...

Trpki glas staričin tako je čudnovato odjekivao i sve slabiji bivao da mi se pričinjaše kao da mrtvac iz groba dovikuje i poziva da ga slijedim... Nato se sagnuh, napnem sve sile i počnem puzati za staricom...

- Kad iznemognu sile, onda se uhvati za moje noge i provuci se što dalje možeš... - zamrmori starica, a vlaga i neki mrtvački vonj udari mi u nos i usta.

Tako mi puzasmo neprestance kosim pravcem, i ja sam držala da putujemo ravno u utrobu zemlje.

- Sad odahnimo, djevojko! Tu ćemo se uspeti na nekakvu osovinu i obaći greben!

Odmorismo se i onda uspinjasmo kano da plazimo na krov. Tu bijaše tako tijesan prostor da se jedva pomicasmo naprijed. Nestajaše zraka, a mene uhvati muka i vrtoglavica da se malone uguših. Zastenjem jadovito i ljuto...

- Ohrabri se, ojunači se, djevojko! - oglasi se moj provodnik - još časak, pak svladasmo i tu užinu. - I tek što je starica to izgovorila, uhvati je ljuta kihavica... Ja napipam njezine hladne i vlažne noge, zgrabim ih čvrsto, potegoh se naprijed i tu mi udari u glavu hladan zrak, kao da je dunuo najstudeniji vjetar s leda i snijega... To mi povrati snagu, i tek što ispružim ruke da se povučem dalje, kadno pukne pred očima velik prostor, i mi se nađosmo u podzemnom hramu u koji prodiraše kroz svodove slabo svjetlo tako da ogromne stijene tih prostorija omataše nekakav tajanstveni i strašan polumrak.

Starica mi pomogne uzdići se na noge, i ja polagano koračah za njom, hvatajući se za njezina ramena, jer sam kod svakoga koraka oćutjela bol u nogama... Dugo, dugo prolažasmo tako, dok opet ne dospjesmo u tijesan i uzak prostor gdje se prostirahu beskrajne stijene na jednu i drugu stranu... Iznenada zablještiše mi oči od danjega svjetla, a nad sobom opazim plavetna nebesa. Uzdahnem i u duši se zahvalim bogu.

Mi spješismo naprijed. Starica mučaše kao kamen, samo bi se kadšto sagnula da izdube kakav korijen ili da ubere koju biljku, pohranjujući je brižno u svoje krilo...

- Jao, majko, hoćemo li još dugo putovati po toj užasnoj gori? Hoćemo li se ikada vratiti opet među ljude? - procvilim ja, osjetivši umornost u svim udima i tešku slabinu i ljutu glad.

- Među ljude! Među ljude! - kano da je zaciktala starica, okrenuvši se čitavim dugačkim i suhonjavim tijelom prema meni i zapiljivši svoje sitne i žacave oči u mene... - Među ljude? - ponovi prezirno stara prikaza te se upopriječi preda mnom... - Da, da! Ti mi još i ne pokaza odakle si, što si, kojega li si soja i plemena. Da, niti mi pravo ne reče kako si dospjela u goru, kano da je vile ili vještice baciše u onaj crni ponor! Samo mome bilju zahvali da se namjerih na tebe, inače pogibe živa u onome grobu. Među ljude! Među ljude! - okrene se ona od mene i nastavismo put.

Gotovo čitav dan verale se nas dvije po gori. Rijetko bi starica prekidala našu šutnju, ali je često skretala s puta nalijevo i nadesno te bi tu izdubla kakav korijen, a tamo ubrala cvijet ili otkinula stabljiku biljke. Već podveče spustile se mi s posljednjega gorskoga brežuljka u duboku dolinu... Sada bijaše tako strmo da se samo sklizasmo jedna za drugom... Sada mi puče pred očima nedogledna ravnica preko koje se vijugaše bijela cesta kano da si zelenilom povukao mliječni mlaz, ali nablizu ni nadaleko se ne razabiraše budi selo, budi kakav kućerak, budi crkvica, budi koji živi stvor. Kraj mi bijaše posve tuđ i nov...

- Kamo ćemo to doći, spasiteljice moja? Koja li je to okolica? - priupitam s uzdahom staricu. - A gdje nam zaostade "šumska djevica Marija"?

Stara se lecne i progunđa nešto nerazumljivo i trpko, kano da joj bijahu nepovoljne posljednje moje riječi.

- O, pile moje! Gdje li je ta bajka - "šumska djevica Marija"! Preko gore ne bi se sviđalo nikojemu živomu stvoru putovati do nje. Ni ptici se neće račiti letjeti onamo! A tko bi i mogao putovati gdje nema ni puta ni odmarališta. A nije ga ni rodila majka koji ne bi zalutao u njezinim dubljinama... Hoćeš li pak obilaziti ljudskim putovima stići ćeš onamo jedva za kojih pet dana... Posve negdje na protivnoj strani prostire se grad i ta čudnovata "šumska djevica" - dovrši starica, a posljednje riječi procikta nekom trpkom porugom. Pričinilo mi se kano da je zasiktala zmija...

- A kako se zove taj novi kraj u koji silazimo? Stanujete li vi u njemu? - produljim ja, a tjeskoba mi obuzimaše srce.

- Kako se zove? - ponovi gluho starica. - Hm, kako se zove? Nikako, pile moje, nikako! Pustinja, samoća, drugi svijet! A gdje stanuje baba Huda, to ćeš skoro vidjeti, pile moje!... - I ona dahnu teško u zrak, kano da mi reče: Ne dosađuj mi takvim pitanjima - te se stade hrlije spuštati niz brijeg koji se prema podnožju pretvaraše u liticu...

Sada ugledam u dolini tik do gorskoga spusta gusto drveće koje nalikovaše grmlju, a među njim se pomoli neopisiva, bajovita prikaza... Ne bijaše to kućerak... Poput plasta sijena dizaše se uvis, a prema dnu nalikovaše ogromnome košu...

S litice spustismo se na proplanak obrastao gustom šikarom, trnjem i dračem, preko koga vođaše jedva zamjetljiva staza... Iz daljine kao da dopiraše glas ljudski, neki mrmor, šta li? Starica je pojurila i ne ogledavši se na me... I mi se stvorismo pred onim košem...

S drveta isplazište do četiri velike mačke... Starica svaku pogladi: ovu po glavi, onu po hrptu, tu po vratu, i one stadoše zadovoljno drndati... Negdje na drugoj strani urlaše divljačkim i hrapavim lavežem psina. A čulo se i zvečanje lanca, što je značilo da je prikopčan. Veliki oroz, kakva nikada još vidjeh, stade kokodakati, zaletjevši se za mnom...

- Mir, pašo! - viknu na nj stara - mir! - Oroz je posluša te odmagli u grmlje, prizivajući svoju družinu.

- Ovdje je naš dom, pile! - psikne starica i omaknu za košnicu, te mi dođosmo na njezino pročelje.

Po travi se protegoše tri muškarca, a nedaleko od njih na istruloj gredi posjedale do četiri žene...

- Aho, ima ih opet! Vidi, vidi! - muklo će starica i počne nešto tražiti po džepovima...

- Dobar dan, Huda! - iskesi zube grdan rutavac, pritegavši k sebi štaku... Tu zamijetim da je pozdravljač kljast, dok mu s dugačkoga i jakoga tijela viriše dvije sitne nožice kano da si zabo dvije šipke u veliku bundevu...

- A, opet ti ovdje, bundašu? Što te doturalo ovamo iz daleka svijeta, hej? - oglasi mu se stara, otvarajući nekim čudnovatim oruđem zdepasta vrata što bijahu utisnuta u onaj ogromni koš koji je malo prije nazvala svojim domom! Na svakoj strani od tih vrata gvirila po okrugla, malena rupa - što je valjada značilo okna - tako da je taj njezin dom na svom pročelju naličio mrtvačkoj glavi...

- A šta, bundašu moj, još ne izrastoše nove, mlade noge! Ej, ej, polagano li rastu. Ja se sve nadam, da ćeš zaigrati kolo, a kad tamo, kljačice nikuda i nikamo! - nastavi stara pouzdan razgovor s onim kljajom.

- Oh, oh! Huda - Huda! Ne dao bog da mi porastu nove i mlade! Ej, tada bi odzvonilo i mome lijepome životu; zdrava prosjaka tjera svatko s kućnoga praga: - Nosi se, lijena klado, ispičuturo! Ili si hajduk, ili tat, ili pijandura - raditi! raditi! - Samo slijepac i kljast ima pravo biti gospodinom prosjakom! Iho!... Pa i lijepo se živi. Ne putuje dakle k tvome brlogu bundaš da mu porastu nove mlade noge već da mu, Huda, skuhaš one zelene masti da utažim klanje po tim sitnim koščicama, jer to izjeda, glođe, struže i reže poput bijesna pseta kad god zabugari na obzorju zlo vrijeme i mećava. A onda ode bundaševa široka prosjačka volja do vraga - jedini njegov imetak i bogatstvo!... - prodikovaše ružni prosjak, bacivši izderanu kapu u travu... A kada mu Huda nije ništa odvratila, već se zavukla u svoju košnicu, obrati se bundaš k onim ženama što su sjedile na gredi šapćući jedna s drugom.

- Hej, žene, recite vi, nijesam li ja još ipak momak! Ha? Što se laktima gurate kao kokoši kad opaze oroza? Huj! Kljasti su istom živi vrazi! Šta ne - mlada "frajla" - uh - cvatu joj lica poput klinčaca a oči sijevaju da bi oslijepio - šta "frajla"? Nije li tako? A koji bijes tebe nosi k Hudoj - da ti iščupa djevojačko srce te prazninu onda melemom zalijepi?... Ha, ha, ha! - stade se grohotom ceriti grdoba bundaš, škiljeći ružno na mene i davajući nekakve dvolične i bestidne znakove rukama i onim nakaznim nožicama.

Uto zapiskuta Huda kroz rupu svoje košarice:

- Pile moje, ajde amo, ajde! Ti si mi umorno, gladno i žedno! A potučeno si mi, ajde amo, ajde!... Bundašu, jezičinu podupri štakom svojom, razumiješ li! Nijesu tvoje šale vazda sol - kako ti misliš - nego su često i posušene grude blata, a kada ih tvoja jezičina-kolotečina razmoči, onda zaudaraju da čovjek mora nos začepiti! Jesi li me razumio, bundašu?

- Jesam, Huda, jesam!... Ih, kako si ljuta kano i tvoja zelena mast, a zubata kao tvoj šarov eno na lancu! - okrenu se ružni prosjak na trbuh i ušuti...

Poslušam staricu i pođem u košnicu. Tu bijaše sve čisto, skladno i uredno.

- Dalje, dalje, pile moje! - I ona me povuče za sobom u drugu sobicu. Od potpune tame ne razabrah ni prostora ni predmeta u njemu. Sada Huda potegne na stijeni nekakvu dasku, i svjetlo i zrak udari naglo u tminu. Začudim se kako mi je iznenada pukla pred

očima velika i prostrana soba s vrlo ukusnim, upravo gospodskim uređajem. Opazim da je starica oprala ruke i obraze... Onda izvadi iz pretinca krasan hljeb i mirisavo pečenje, nekakvim kolobarom zabravi vrata, te me posadi za okrugli stol i sama sjedne meni sučelice.

- Pile moje, jagodo moja! Ništa se ne žapaj, nego lijepo jedi da se okrijepiš i da ti ojačaju iznemogle i klonule sile - a poslije ćemo razgovarati i upoznati se pobliže!

I Huda umah vlastitim primjerom pokaza kako je i sama gladna... nato izvadi iz kuta jedne stijene crnu i svijetlu bocu te natoči u visoke čašice tekućinu štono se krijesila poput živa plamena.

- Smoči usta, pile moje... To ugasi smjesta žeđu, a pravi je melem... Dede, dede, jagodo moja!

Nikada prije ni poslije ne orosi takva kaplja usta moja... Krv mi prostruji čitavim bićem, a živo osjećah kako mi je negdje rumen zabuktila u obrazima.

Huda, odgrne nisku postelju, priudesi nešto ovdje, a nešto ondje, pa će opet:

- Pile moje, sada lijepo otpočini; ja polazim k svojim ljudima. Mnogo ih je, a vidim da ima i stranaca. Na one mi valja osobito paziti! - Ona pokroči prema jednoj stijeni, zavine nečim, a stijena zinu kao da je ponor pukao, i Huda se spusti po stubama te izniknu u zemlju. Jedak i oštar vonj sunu iz podzemlja, pomiješan s hladnim i vlažnim uzduhom kao da je smrt huknula iz te spilje... Dosta je dugo potrajalo da se stara nije vratila iz podzemlja. Najednom zaškripi i zacvili nešto, a stijena se opet zaklopi i zatvori i bude sve kao i prije. Hude je nestalo kao da ju je progutala zemlja.

Da otpočinem, naslonim se na krevet, ali me zaokupiše misli tako da se često trgnuh, a neki strah i groza potresla mi čitavo biće... Samoća bivaše mi sve neugodnijom, i ja poletim iz sobe napolje kao da me nešto tajno i strašno odatle tjeralo...

Izađem pred kućerak na ono mjesto gdje se prije tako živo hrustio onaj kljast prosjak, no tu ne bijaše ni žive duše. Bacih oko i lijevo i desno, te na drugoj strani začujem razgovor i hihotanje pa se uputim za tim glasom... Prođem i stazicom štono krivudaše šikarom te prispijem na proplanak, nekoliko hvati širok i obrastao gustom, sitnom travom poput baršunastoga saga. Ondje ugledam sve one prijašnje goste, a među njima i kljastoga prosjaka. U malenom brdeljku koji se pouzdigao nad površinom u slici velike grbe bijaše izdubljeno i priudešeno ognjište. Oko njega vrtjela se starica Huda, ne mareći što joj tmast i crn dim suklja ravno u oči i obraze... Na ognjištu bijaše naložena vatra, a oko nje pristavljeno nekoliko tavica, lončića i poveći kotlić u sredini. Sve to više se cmarilo i cvrčalo negoli kuhalo i peklo. Stara bi na časove polila vatru nekakvom tekućinom, a tada bi prosvrdljavala tušta dima, te iza toga lizao bi one tavice, lončiće i kotao sumoran žutkastozelen plamen, bivajući u časovima crven poput krvi... Huda bijaše žustra poput vjeverice... Ovdje nešto prilijeva, tamo miješa, ondje prisiplje prašak, ovdje smotava u klupko dugačke i osušene biljne stabljike te ih oprezno poturiva u kotlić, ondje odmiče tavicu da ohladi, a onda u nju prilijeva iz crna lončića, i sve to uscvrlji, uskipi, zašumi, a crna zagušljiva para udara iz te smjese te sa dimom prši visoko u zrak...

A njezini gosti - budi sami bolesnici, budi takvi što dođoše za bolesnike tražiti lijeka - zabezeknuti promatraju te čarolije u kojima se vari ljudsko zdravlje i melem štono će možda kome tome prilijepiti dušu o tijelo da ne izleti na usta... Oni uzdišu, namigivaju, odobravaju, izgledajući dok im stara udijeli kome bočicu napitka, kome masti, kome prašine.

- Aj, ti si, mala, ovdje? A zašto se ne odmaraš i ne prospavaš? - opazi me Huda nakon poduljega vremena.

- Neće mi san na oči, a pusto mi je! - odvratim.

Stara sada polije vatru i sve utrne. Zatim počne nalijevati bočice tekućinama, a druge posudice puniti koju crnom masti, koju zelenom, a koju žutom...

- Podaj meni, Huda, prvome! Bolan li sam ti ga ja! Ovo sve ipak hoda, pa makar koji i šepavo, a ja se vučem poput puža ili poput crva tom suznom zemaljskom dolinom, pa me onda još kadšto počne štipati i ujedati od boli da bih žive jakrebe grizao od bjesnoće!

- Jagodo moja, idider amo da mi pomogneš!

A ja se prikučim kaminu.

- Na, ovo starome mome bundašu, da ne jauče toliko...

I odnesem oveliku posudicu masti ružnome prosjaku.

- Tako, tako, ljepoto moja... Nu, pričekaj malo... - I bundaš izvadi zamazanu i začađanu čarapu, pa mi poda dukat... Ne znah što da uradim...

- Vidiš je - izbijeli nezadovoljno zube prosjak - uzmider samo: to patri Hudoj, našoj dobroj majčici! Zar misliš da nam ona za božju milost kuha i vari zdravlje!... A jok! Ni ja se ne pečem zaman na suncu, vičući u sav glas! Ej, plaćaju to meni slušaoci i prolaznici!

Uzeh dukat i ponesem ga starici. Ona ga hladnokrvno spremi u pregaču.

Sve ostale lijekove podijelila je ona sama svojim mušterijama, naučajući svakoga kako će upotrebljavati njezine meleme i masti. Mušterije s mukom tiskahu joj nagradu za lijekove i odlažahu, nazivajući ljekarici dobro i dugo zdravlje, te sve milo i dobro na ovome svijetu...

....

Hudoj ispripovjedih sav svoj život i svoju nesreću do najtanje niti. Kada dovrših, dugo me gledala, ali nije odvratila. Ostavi me začas nasamu i nekuda ode. Povrativši se upita me trpkim glasom:

- A kuda sada, mlada ženska glavo?

- E idem u svijet, potražit ću službu.

- Službu, hm... A bi li htjela ostati u mene? Sirotinja je tu, samoća i pustoš, ali sve ćemo jednako dijeliti. U mene nećeš biti sluškinjom, nego mojom pokćerkom. Ako ti se pako rači moj zanat, možeš i ljekarije naučiti... Ludi svijet u koji pretačeš iz bilja zdravlje nadjenut će ti ime vještice... Pa što zato? Ipak oni dan na dan opsjedaju ovu pustinju. A tražili bi oni lijeka pa da znadu da sam živa sotona koja im ga varim i dajem. Za svoj život čovjek će ti radije trgovati s vragom nego pomoliti se bogu, i više će vjerovati vragu negoli će izgledati od boga.

I ja ostadoh u pustinji te pomagah starici sabirati bilje i kuhati lijekove. Ona me učila poznavati biljke i priređivati meleme; ali ja u tome nikuda i nikamo... Mnogoput bijaše starica zlovoljna radi svoje nedaće, no ne prekoravaše me...

Tako proboravih sa starom ljekaricom do tri godine...

Jednom se ona povrati iz gore umorna i iznemogla... Bilja i trava nije donijela po običaju...

- Jagodo moja, meni je pozlilo, a što ćeš ti raditi u toj pustinju, u tome brlogu? Držala sam i nadah se da ću te uputiti u ljekarije... ali tebi nije ta nauka prijala... Bi li ti, draga moja, htjela otputovati daleko, daleko odatle?... Ja ću se pobrinuti za tebe u dobra starca, boga-

ta i samotna... On mi je... davni znanac, rođak... Tako nekako... Ondje bit će ti dobro... Hoćeš li?...

- Kako je, majčice, vaša volja! Što odredite, ja ću slušati...

- Tako, tako, jagodo moja! Privezala si mi se za dušu, pa zar da se poslije mene prebijaš od nemila do nedraga među zlim ljudima...

I starica se zavukla u postelju, stala očito slabiti i podrhtavati... Ona bi čitave dane šutjela, a često odilazila u svoj tajni podrum kamo ja nijesam nikada stupila...

Nekoga dana dođe u našu pustinju poduprta o štap baka, visoka, pognjurena i rekao bi slična ljekarici Hudoj... One se razumješe a da nijesu ništa govorile te se otputiše u goru... Ta strana starica ne povrati se više u naš brlog...

Huda dođe u predvečerje navijestivši mi da ću za koji dan na put onamo kako mi je ona govorila...

Pognjurena baka opet dođe, ali sad mi je bilo poći s njome na put i ostaviti brlog ljekarice Hude... Moja spasiteljica bijaše studena, mučaljiva i iznemogla...

- Jurka - dahnu ona baki - u prvome mjestu nabavi mojoj jagodi što gođ ljepšeg nađete: neka se mala ponapravi poput kraljice! A tebi, moja draga - obrati se suho i mrgodno k meni - pripremih ovaj mali kovčežić. Težak je te imade lijepih stvari u njemu. Uzmi ga sa sobom da me se sjećaš, jagodo moja...

Meni briznuše suze i poletim k starici da je zagrlim... Ona me tako reći surovo otisne...

- Mani se toga, mala moja! Ti polaziš u daleki svijet. Tamo će ti bolje i ljepše biti... Ajde... ajde!...

I ona pohrli otvorivši na stijeni tajni otvor u svoj podrum, zatvorivši za sobom stijenu...

- Ajde! - istisnu baka nekakav neugodan podzemni glas... - Ajde! Huda je uvijek jednaka... - i baka se otputi prema izlazu. Ja uzeh kovčežić, koji bijaše uistinu težak...

Putovasmo dugo nekom uskom stazicom dok ne prispjemo na cestu. Tu stajahu kola, u koja mi posjedasmo, a baka nije ni riječi progovorila. Malen stareljak sitne glavice i široka tijela udari bićem, i konji poletješe...

Putovali smo svoja puna četiri dana i četiriput izmijenismo konje i kola... Baka je savjesno ovršila naloge vračarice Hude... Nakon dva dana putovanja prispjesmo u gradić L., i starica me tu posvema prenovi i nakiti da jedva sama sebe upoznah... Putem mi je kadšto govorila o tom, kako me čeka lijep život i sve ugodnosti u velikom gradu, a o svemu je drugome šutjela i na moje upite ne odgovarala ništa... Tako dospjesmo u ovaj grad, i čim uđosmo u nj, baka naputi vozača kamo će krenuti i gdje će stati, i ona mi nijemo poda ruku a da ni riječi ne progovori. Izađe iz kola te se izgubi u gradskim ulicama... Tako sam prispjela u dvor milostivoga Mecene...

*

Kada su jedanaesti put izabrali velikoga dobrotvora predsjednikom društva *Poniznosti i ustrpljivosti*, kada se svi gosti raziđoše, kada je i plemeniti kumordinar Žorž zahrkao uz Mecenu u njegovim odajama - ja se vraćah u družinsku sobu...

- Ivica, Ivica! - kliknu Laura i uhvati me za obje ruke... Tihi sumrak spuštaše se u dvor Mecenov...

- Sve je mirno! - šapnem ja. - Vojska se razbila i raspršila. Mecenu utuklo vino i jelo, te raspružen i pobijeđen sniva dubok san o jedanaestom izboru predsjednika... Kumordi-

nar Žorž, dijeleći navade i običaje sa svojim gospodarom, svalio se u njegov naslonjač, te se Mecenov Haron ne probudi više do jutra! Eto dakle: sve je mirno, i mi smo sami i zapušteni na tom božjem svijetu!... - i privinem Lauru na svoje grudi... Koja li smjelost u mene? Dosada se naši domjenci sastojahu jedino od pouzdanih, prijateljskih i milih razgovora, ponajčešće u bašči...

- Sve je mirno! Ali brat Ivica je nemiran i rutav! - izvinu se Laura iz moga zagrljaja, udari me lagano po obrazima te poleti u mraku prema svojim odajama... Ja se spustim za njom, a ona pred svojim vratima raširi ruke:

- Stan'te, mladi gospodine! Tu je skrovni hram tvoje sestrice! Da mi nijesi stupio preko praga!...

- Lauro, već gotovo godinu dana što se poznamo i da smo brat i sestra, ali me nikada ne bijaše u tvojim odajama! - kliknem strastveno, a nekakav tajanstveni plamen buknu u čitavom mojem biću... I ja ispod njezinih raširenih ruku provalim u odaje...

- Ti nijesi moj Ivica, bratac moj! Ti si razbojnik! Gle ga, kako je silan i jak! - ciknu Laura iza mene...

- Ah, Ferkonja... - šapnem ja, i mi se žarko zagrlismo... Bakantica, Venera savila svoje oble lakte oko moga vrata... Ja osjetih na obrazima drhat njezinih punih, labudove bjeloće grudi... njezinih alabastrovnih ramena... i noć je sakrila svu tajanstvenost, sav čar i dražest, svu milinu ljubavi naše... grijeha našega...! Tako vihar oruni cvijet nježnim ružinim stabljikama, pa često slomi i uništi iste stabljike! Tako oluja u bjesnilu svome uzdigne slotu pijeska, kamenja i vode, pa trese i dragocjenim biserom o liticu morsku, te ga zdrobi i raspırši u sitan prah! Tako je rajska zmija ljepotom zabranjena voća omamila prve ljude u raju i survala ih u suznu zemaljsku dolinu bijede i nevolje! Tako je svršila dvadeseta godina mladosti moje u domu općega dobrotvora i Mecene... Oh, kako li si razbludno razgalila svoje ubavo tijelo, ti gola božice ljepote, tamo u zlatnim okvirima! Mecena te namjestio u ove ružičaste odaje Venere Laure!... Odvrni oči, Ivice, zrcalo te izdaje! Oh, kako li ti se zamamno i razbludno osmješkuju ustašca te divne ljepote u kipu!... A što je kip prema životu? Što je naslikana ruža prema cvijetu što raste, buja i napunja zemske prostore milinom mirisa svoga...? Oh, majko moja, ti priprosta, ti pobožna seljanko! Stid me... stid... Ah, kako on poput ledene struje probija sve nebrojene i nedogledne niti živaca bića moga... Ah, kako mi duša trne od neke neopisive groze, hladnoće, zapuštenosti, zlovolje, slasti; ognja nebeskoga, anđeoske i paklene raskoši; poleta, zanosa i ushićenja... Stid... stid me!... Odvrni oči od svega, odvrni... sakrij se!..

Laura još sniva poput cvijeta u zavinutim listićima ružina pupoljka, poput leptira u čaški snježna ljiljana, poput bisera rosne kapljice na velikom jutaranjem cvijetu sunčanice na koju još ne padoše žarki traci letećeg ognjenog boga!...

... Ivica Kičmanović trgne se, i bljedilo mu pokrije obraze. Na hodniku pred vratima Laurina stana začuli se teški koraci.

- Laura! Laurice! - šapnu mladić uplašeno.

Djevica protisnu iz sna svoje oble, gole ruke i zagrli mladića.

- Laurice, zaboga, ne čuješ li? Netko dolazi.

- San, ljubav, raskoš, mili moj! - osmjehnu se njezine sanene oči i ustašca, te žešće privinu mladića na svoje grudi.

- Ljubo moja, čuj...

Uto zamnije hrlo kucanje na vratima.

Laura skoči i lišca joj planuše...

- Šutimo kano mramor!... - dahne mladić, a groznica ga proburazi.

Kuc... kuc... kuc... i netko podrma vratima kao da ga tjera nužda i gnjev.

- Pst... pst... - šapnu djevojka i pogladi desnicom mladićevu glavu.

- Gospodično, molim, otvorite... - zašumi hrapavi i sumorni glas kumordinara Žorža.

- Šta ćete? Čemu da otvaram? - oglasi se Laura.

- Umah, umah otvorite!

- Ne! Još se ne obukoh...

- Ništa zato... otvorite, molim...

- Dođite kasnije! - zapovjedi nehajno Laura i cjelune mladića u vlasi i oči.

- Dakako! Kasnije! Otvorite, silan je posao!... - zamnije sada krupan i surov glas Mecenin.

- Ah, Ivice, brate moj! Zlo ga lego i zoricu zaspo! - šapnu nešto usplahirena Laura, ali se umah snađe. - Ja ću hrlo navući jutarnje odijelo, a ti se skloni onamo u zidni ormar iza onih zastora...

- Propali smo! - dahnu mladić. - Bolje da se ne otvore vrata - propali smo!

- Šta još ne? Slušaj i ukloni se, da vidimo!

Mladić se povuče u zidni ormar, privine zastore, koji još dalje trepetahu od dodira ljudske ruke...

Laura prikrije nježno svoja dražesna, naga ramena i grudi, skoči tihano k zidnom ormaru dahnuvši tjeskobno: - Čuvaj se, Ivice! - poravna zastore, a onda nategne čarapice i papučice, pogleda još jedanput na zastore i otključa svoje odaje...

Meceni se čudno objesi donja usna, dok mu ruke podrhtavahu, a oči zvjerski zvrljahu po Laurinim sobama...

- Nestalo nam đaka Vanče! - izlane nespretno dobrotvor, a za njim se ušulja u sobu kumordinar Žorž.

- Pa što to na me spada? - odvrati Laura i obori oči.

- Ej, vidjet ćemo! - ruknu Mecena i pokroči sobama poput psa koji njuši lovinu. Kumordinar Žorž ogledavaše se na sve strane.

Nije potrajalo dva-tri časka, a Mecena odgrne zastore na zidnom ormaru.

- Ah - ha! - huknu bolno, nevoljno, tvrdo i okrutno... Kumordinar izbijeli zube i glupi osmijeh proleti njegovim obrazima...

- Ah - ha! - dahnu po drugi put Mecena... - Indolentan mužek! Mislio sam - ništarija - zgubidan! Mislio sam, slutio sam.

- Muzikašu! Pjevat će ti otac i mati od milinja i radosti! O, znao sam ja da nikada od njega ne bude rujatuša! - brisaše si plemeniti rođak Žorž znoj sa svoga vrata, a neko zlobno drvenilo i hladnoća udariše iz njegova inuškoga lica...

- Izdiri, rđo, nitkove, nezahvalniče! Izdiri da te za koji čas već ne vidim u svojem domu! Oh, to li je zahvalnost toga indolentnoga mužeka! - kričaše zasopljeno Mecena, hvatajući se za stolac.

- Tako je to - mrmljaše kumordinar.

Ivica Kičmanović izađe iza zastora te se hladnokrvno posadi na obliže sjedalo. Laura pokroči do njega, te planu na Mecenu i kumordinara:

- Izdirite vi iz ženskih odaja! Vi ste kukavno provalili ovamo! Vi nemate nikakva prava na mene i na moga brata... Ivicu... Izdirite vi, ja vas ne poznam tko ste i što ste. Izdirite! - pokaže hrabra djevojka na vrata...

- Uh, uh! Milostivi gospodine - - uh, uh! Što je to? Mi se izvrnusmo u živi pakao! - vriskaše kumordinar, a Mecena se hvataše za glavu i drhtaše čitavim tijelom, a mutno rumenilo i smrtna bljedoća prelijevala mu se obrazima.

- Rođakinjo! Sram... sram... sramota - drhtaše poraženi starac.

- Kakva rođakinja? Opsjena i laž... Ti si, grešni starče, sramota, ti... A on je moj! On je moj! - kliknu djevojka.

- A ona je moja! Dobrotvore... tu vam ne daje nikakva prava dobročinstvo naše družinske sobe i odgoj vaših slugu... Ona je moja!

Starac zatisnu usta... obrazi mu potamnješe, oči zastrepiše kao da si mu pepeo bacio u obraze i kao da će se onesvijestiti... Podupirući se o svog vjernog kumordinara otetura iz odaja Laurinih.

- Ivica, što je moje, to je i tvoje! - uskliknu bujna žena i zagrli bijesno, strastveno, plameno mladića. - Ti ćeš odatle - a i ja ću! Mladost je naša! Život je naš... Što je moje, to je i tvoje!

*

Sat iza toga povrati se Ivica Kičmanović u družinsku sobu i tu zateče svoga oca snuždena, sijeda, isušena i opaljena poput stabla što ga je božja munja slomila i satrla u gori...

Kumordinar zakopčavaše lijeno svoja velika, svijetla puceta i poravnjivaše svoje masne vlasi u zrcalu...

- Sada ga imaš, muzikašu Jožice! Uhvati svoj potrti bajs - i oženi svoga zgubidana s "frajlom"! Eh, svijetlit će i sjati na vašim brdinama u vašem prnjavoru nove zvijezde repatice! Sada ga imaš! Znao sam ja to... O milostivi, o dobri naš ilustrišimuš! Bože nas sačuvaj i majko božja bistrička, kap će ga udariti! - stade se krstiti kumordinar Žorž i prevrtati očima!

- Šuti, majmune! - poleti žestoko mladić na kumordinara.

- O! O! Oho! - zabezeknuto će plemeniti Žorž i osovi na obranu zrcalo prema mladiću.

- Majka ti je na smrtnoj postelji... Dođoh po te... želi te još jednom vidjeti prije negoli zatisne oči... Oh, kakvi su to poslovi... kakvi su to poslovi... pravo mi reče onda mali "kanonik"... "Gospoda neka svoju čorbu vare, a mi ćemo svoju kašu... Od pluga i motike nikamo i nikuda... Što će ti on biti? Gospoda će ga udvospoliti! Niti gospodin, niti muž!"... - uzdisaše muzikaš Jožica spustivši na koljena obje ruke na koje je upirao svoju umornu sijedu glavu...

Mladić se uhvati za srce i ne odgovori ništa...

- Spremi se - opet će muzikaš Jožica - majka ti je na umoru, ja sam ti otac i gospodar tvoj i nitko drugi! - strignu starac na kumordinara Žorža. - K plugu i motici u naša siromašna brda! Majka te očekuje da te još posljednji put vidi... Spremi se...

Nije dugo potrajalo vrijeme, a muzikaš Jožica i sin mu Ivica izmicahu mukom i lagano hodnicima Mecenova doma. Rođak Žorž još se prije odšuljao nekuda iz družinske sobe, a da svojih rođaka ni pogledao nije i da im niti "zbogom" nazvao nije! - Mužeki ostaju mužeki - otrcani, surovi, blatni, prosti i smrdljivi! - mrmljaše sam sebi, pljujući na svoje podrijetlo poput svih sluga i kumordinara ovoga svijeta.

Laura blijeda, zabrinuta i drhtava sleti pred Ivicu baš na odlasku.

- Ivice, ti si moj! Što je moje, to je i tvoje! - i ona mu utisnu teški mali kovčežić u ruke.

Mladić je blaženo pogleda i nešto nerazumljivo prošapta. Zastidio se pred roditeljem svojim.

Muzikaš Jožica uzdignu plaho oči prema djevojci, i njegov pogled srazi se s njezinim... Starac pocrveni... - Lijepa je kao svetica na oltaru... - mune mu grešna misao u duši...

- Do vidova, Ivice! - planuše živom vatrom blijedi Laurini obrazi...

- Do vidova? - šapnu uzrujani mladić i još jedanput sumnjivo pogleda djevojku... - Do vidova? Lauro... sumnjam...

Otac i sin izgubiše se iz doma velikoga i glasovitoga Mecene... Kano da je netko virkao i dugo gledao za njima s visokoga prozora dobrotvorove kuće...

Bijahu to dva bića toga čudnoga doma: vrijedni kumordinar Žorž... i rođakinja Laura...

DRUGI DIO

Eto našega gospodara! Znadem ga po teškim koracima i po ljutom alkoholičkom vonju. Eto ga! - škljocnu dremovno registar, kano da je čaplja zatvorila kljun. Čovo što je razgaljivao život registratora povuče se natrag u sunjicu stola i ondje se šćućurio poput žira. Mlada generacija u registraturi ili je spavala hrčući ili dremuckala zijevajući te domahivajući rukama i nogama na pripovjedača, kano da će mu doviknuti: - Što te još đavo drži tuđe? Što još ćeretaš i dosađuješ? Kakav jezik! Kakav je jezik! - ... Starci pod stropom žagoriše tiho. Udarili živo u mrtvu latinštinu srednjega vijeka. Što još bijaše polubudno od mlađe generacije, to je bacalo porugljive poglede na starce i sarkastično se osmjehivalo: - Pa da nije za vatru taj stari trulež? Pa zar ga neće jednom već izbaciti napolje? Prevalilo već sto godina što se nalaze među nama u ovom domu registrature; a zakon naročito nalaže da ih treba sve na lomači spaliti poput vještica čim probortaju trideset godina u registraturi! - Tako se potcikivalo i šuškalo na starinu. Ali mlada generacija nije uistinu razumjela iskusne razgovore staraca u "sredovječnoj" latinštini, pa to ju je davilo, ljutilo i razgoropadilo!

- Šta oni mrmljaju, šta oni brundaju pod stropom? Tko bi ih razumio u tom mrtvom jeziku kojim govorahu fratri i kuharice srednjega vijeka! Kolike li starosti? Kolike li tmine, nazatka i mračnjaštva? - zijevaše grozno dugonja da mu se gotovo otkopčiše i izmakoše vilice.

- Uzaludno ti, moj dragane, sve to! Mi latinski niti znamo govoriti, niti pisati. Razglabati gerundije, raščinjati infinitive, nagađati participe i nabrajati iznimke: to da! Stari nijesu doduše u svakoj školi i u svakom poljeću s drugom gramatikom razbijali glave i kvarili moždane, ali su znali i znadu latinski - propišti debeljko na dugonju.

- E, e! Pa ti držiš da znati latinski znači jedino da umiješ govoriti taj mrtvi jezik! Onda si ti malo upamtio od dugačkih uvoda naših učitelja o potrebi nauke latinskoga jezika i do čega je stalo u poznavanju istoga!

- Da, stari čitaju Cicerona, Seneku, Tacita, Vergilija, Horacija, poput Ezopovih basana, naslađujući se idejama te milinom jezika i stila; mladi pako kljuju kano drozdovi hrastovo deblo uz silne gramatike i rječnike da im se mozak uzvrti... i još ništa ne razumiju - propišti neki starac pod stropom...

- A šta? - mahnu rukom onaj plavušac koji razlagaše o starim Grcima i Rimljanima - ne vlada danas više ona: *Quot linguas calles, tot homines vales.* Da se mučimo jezicima, dok je prevađača Nijemaca! A mi po njima znamo i možemo prevesti sve jezike svijeta!

- E da - izbijeli zlobne zube onaj crni, koštunjasti svat koji je prije nahrupice plavušca prekinuo u njegovu razglabanju o literarnim školama - ta naši prvi književnici i velikani prepjevuljavaju, pohrvaćuju i "ponašuju" iz francuskog, engleskog, španjolskog, ruskog - sve po njemačkim prijevodima! A gdje toga ne mogu, onda oni što ćirilicom pišu pretaču iz latinice, izmjenjujući ulice sa sokacima, mostove sa ćuprijama, a zlobu sa pizmom itd. Drugi opet što latinicom pišu pretaču iz ćirilice, pohrvaćujući krdžalinke, jandžike, tekije i kaveze... Čorbine čorbe čorba!...

- Tko da još o tome govori? O našoj književnosti - literaturi? Kakvi literati? Kakvi umovi? Kakva pera? Šta je njima poznato? Koji svijet? Sve je to nezrelo, zeleno, slinavo. Ovaj opisuje ličku kravicu, onaj đačku ljubav! Treći se učahurio u strašni naslov pseudonima i protegao na hvat dugačko, a onda besmisleno, bez cilja i svrhe udara na svoje prijatelje, karikira ih, izvrgavajući ruglu i sprdnji sve ideale mladosti kojima bijaše sam najljući i najrevniji svećenik! - Oni poznaju svijet i ljude tek od Zagreba do Šestina! A, molim vas, pustite to - nije vrijedno sve ni lule duhana; ni jedne jedincate riječi, da je u vjetar potrati razborita glava! - razmahao se dugonja. - Ima nas, hvala bogu, velika većina koji ništa ne čitamo, niti ne pogledamo što god produciraju naši literati! A neka mi tko reče da ne imamo pravo? Što će za nas napisati kakav gološavac i gušavac koji nije svršio ni gimnazije - za nas doktore? Za nas učene glave koji probubasmo sve nauke, sva načela, sve sporove i sve vjekove! Tamo oko godine 1869. i 1870. dok pišu i pjevaju naši prvaci: ajde, možeš jošte štogođ naći, nasladiti se i naučiti. Ali danas i od neko doba ovo četiri-pet godina što se drlja, maže, nateže i laže - sve nije vrijedno ni pišljiva boba, velim vam!

- Vi, dakle, hvalite doba oko godine 1869. i 1870. i priznajete vrijednost ondašnjoj poeziji i prozi? - obrati se plavušac dugonji.

- Apsolutno priznajem! - poviknu dugonja nehajno.

Sada stade plavušac citirati neke ondašnje pjesme, navađati i raščinjati prozu što današnje vrijeme jedva da bi pronašlo vrijednim da se tiska; a naprotiv navađa on današnje primjere poezije i proze, sravnjujući ih s onim plodovima pa odatle izvodi i zaključuje silan napredak odonda do danas.

Dugonja nespokojno zijeva, a napokon skoči i prekine plavušca:

- A, šta to mene napokon briga! Niti sam ja čitao ondašnje stvari, a još manje da čitam današnje! Ja načelno neću da išta znadem o književnosti i gluposti literata! Drugi posao, ozbiljan i trijezan, razbija moju glavu, a ne takve ludorije!...

- Tako? - okrenu se od prazna lomotala plavušac blaženim osmijehom - *quod non est in actis, non est in mundo* - mislim da glasi stanovito vaše pravničko načelo. Vi dakle sudite i vičete o stvarima o kojima nemate ni pojma! To je čudno - moda - obijest - zanovijetanje i zvekanstvo, šta li!...

Registrator već je davno unišao u prostorije registrature. Bijaše to ovisok starac, kratko ostrižene, čupave i posve bijele glave. Obrazi uski, dugački, brci crni i spušteni poput grana strmogleda... Crna njihova mast s napola ljubičastim preljevima očito je dokazivala da crnilo nije prirodno, nego umjetno. Lice moglo je biti nekada lijepo, muškaračko i ugodno, ali ga sada nakazuje plosnat, velik, crveno-modar nos... Ne cvate doduše poput božura, ali priliči svjetlu žalosti što je o bijelu danu upaljeno kraj kakve stare ikone... ili kada se posljednja polugnjila kruška njiše o vjetru s okresana i neplodna stabla...

Registrator - Ivica Kičmanović - opuhne sa stola prašinu, zamumlja dubokim glasom nešto nerazumljivo, pljucne jedan put desno, drugi put lijevo, i dohvati svoju lulu zemljušu, nasađenu na dugačkome kamišu... Najprije utisne duboko u njezino ždrijelo svoj kažiprst, istrese pepeo ravno pod registarski stol, a onda izvadi duhankesu od prostog i velikog mjehura, polagano puneći lulu...

- Ah, da utažim ovaj ljuti dah... Samomu se meni grusti... uh!... Da iždenem tu žgaravicu! - progunđa registrator sam sebi te stane o svoje loše i izlizane hlače upaljivati do tri zajedno stisnute žigice... i one planu, a na usta registratora provali gust, blatan i težak dim... Zatim otključa svoj stol te izvadi bilježnicu u crnim koricama, i dugo, dugo šaraše po njoj...

Na vratima pomoli glavu mlad, pomno obrijan, zaliven i naličen gospodičić... Njegovo, u nogama i prema glavi trouglasto, a sredinom četverouglasto tijelo primicaše se geometrijskim koracima tiho i lukavo iza leđa registratora...

- Dobro jutro, stari! He-he - kakva li su to tajna *notata*? Ha?

I mladić drsko uhvati za bilježnicu da će je registratoru oteti...

- Mir, drljane! Prelomit ću ti na leđima ovaj dugački kamiš ili ću ti praznu mladu tikvu rastreskati lulom zemljušom - kako je ono u pjesmi Kraljević Marko Tošiću Stojanu... Mir, kerove! - odrine registrator mladoga kicoša...

- No, no, stari! Polagano! Ne misli da mi je baš toliko stalo do tvojih tajnih bilježaka. Valjda su u njima stari i novi grijesi - pa i to spada u registraturu!...

Mladi gospodin uredovaše zajedno s registratorom; no on bijaše samo registrirani vježbenik, ali po običaju društvenosti pobratim Ivice Kičmanovića: mladić od kojih dvadeset i tri godine - i starac blizu šezdeset!...

- Kuc - kuc - kuc...

- Herajn!... - ciknu mladi vježbenik. Ovako zahtijeva ukus i uglađenost nove generacije... Herajn...

- Hvaljen budi Isus i Marija, milostivna i slavna gospodo! - provuče se kroz vrata jak, stasit, nešto pognut seljak, sa silnim crvenim kišobranom ispod pazuha i velikom košarom u lijevoj ruci...

- Što je dobro? - okrenu se kicoš na desnoj nozi okolo seljaka, pokazavši mu za leđima takozvana "duga ušesa"...

- Sve staro i zlo, milostivi gospodine! Ali, prosim boga i njih, ja bih se rado priupitati kod staroga gospodina - pokaže seljak rukom na registratora.

- A, a! Koja sreća? Klijentela tvoja! - prošunta kicoš nijemštinom po običaju svih malih polutanskih činovničića što ureduju polunjemački i poluhrvatski, a osobito pred seljacima, da se pokažu većima, zagonetnijima i mudrijima: prevraćaju očima i jezikom u tuđem jeziku...

- Šta bi, majstore? - oglasi se dubokim i krupnim glasom registrator.

- Znadu, milostivi, onu moju pravdu: ja sam našoj ladanjskoj Židovki i hranio i pitao guske "s polovice". A kada je došla hora da dijelimo, ona otjera čitavo čredo gusaka, a meni ni mrkac; i otuda nastade pravda među nama. Ah, pravda! - ponovi i uzdahne seljak - nikada joj kraja ni konca, a već se vuče kao gladna godina punih pet ljeta! Promijenit ću fiškala - pa ih prosim da mi rastumače kako je ta stvar sada.

- Vidiš ga opet! - okosi se registrator. - Pravda, čredo gusaka, pripovijest koja počima od Adama i Eve a dočima na sudnji dan! A gdje ti je kakvo pismo, broj, šta li? Zar misliš da je tu samo jedno pismo, samo tvoja pravda - kano tvoja jedna glava!

- Ali, prosim ih, oni znadu već... zato su tu da takve stvari imadu u glavi... Ja, bog i duša, nemam ništa pri sebi... Pisma su sva u fiškala, a s njim sam se porječkao pa ću zato k drugome.

- Gle ga opet kako mudruje, ko popovo prase... Pismo, velim ti, pismo...

- A, ja ga nemam! Neka onda vrag nosi i pisma i pravde i sve skupa! - mahnu seljak rukom i naravna torbu na leđima.

- E, pa onda neka odnese i tebe tvoj vrag, pa se vrati ovamo poslije sudnjega dana u šest sati navečer! - i registrator opet zapali skoro ugaslu lulu.

Sada priskoči vježbenik: - A kako se zovete vi i vaša Židovka, i pred koliko godina započe ta pravda o guskama?

Seljak mu odgovori pripovijedajući nadugo i široko, a kicoš prevraćaše dosta ustrpljivo registar te napokon izvuče spis i razloži seljaku čitavu stvar...

Kada bijaše sve gotovo, seljak počne se iza uha česati, pogledavši dva-tri puta ispod oka "staroga" registratora.

- Čuju, mladi gospodine, oni su čisto drugi čovjek nego ovaj... - pokaže seljak na registratora.

- O, i ja mislim! - klikne kicoš, a onda grohotnim smijehom izlaja u tuđem jeziku registratoru što mu je taj seljak tajno prišapnuo.

- A gdje oni stanuju ikako se zovu, mladi gospodine? - šaptaše opet seljak.

- Oh, oh, oh! - rikaše kicoš vadeći iz prižepića velike, sjajne karte sa zlatnim obrubima.

- Evo, tako se zovem... tako se zovem.

- Ja ću ih u njihovu stanu potražiti... - šaptaše dalje seljak.

- Oh, oh, oh! U stanu će me potražiti! - i on opet priopći sve to tuđim jezikom drugu registratoru...

- Pozdravi roditelje i domare! - poprati kicoš porugljivo seljaka na odlasku.

- Vrati se ovamo poslije sudnjeg dana u šest sati navečer! - ponavljaše registrator, odloživši lulu i čeprkajući po aktima.

- Bog s njima, milostiva gospodo, i dobar apetit!

Seljak polagano silažaše hodnicima, a na izlazu iz zgrade nagovori skinuvši ponizno klobuk, nekoga vrlo otrcana i boležljiva gospodina.

- Prosim ih neka mi pročitaju šta vele na toj bijeloj karti? - I poda onu kartu što mu je predao kicoš u registraturi.

Gospodin naškubi usta, ponjuši kartu i pročita dosta, otresito:

Martin Vinko Slavoljub plem. Plantić-Plantanović Simeunov de Rodnagora, ispitani gruntovničar i opć. bilježnik te registrirani praktikant kod... itd.

Gospodin pusti seljaka, a on se zamišljeno provuče na velika vrata zgrade:

- Bože moj! Bože moj! Tko bi upamtio tu svatovsku popijevku od imena i prezimena!? - - - mrmljaše on, ponavljajući nekoliko puta jedne te iste riječi...

- Moj plemeniti Plantić-Plantanović Simeunov, ja zabranjujem da se miješaš u akta kada ja već odbijem stranku! Time škodiš autoritetu starijeg i "pretpostavljenoga"! Ti si ovdje praktikant, pa ti se valja pokoravati mojim odredbama...

- No, no, gospodine Kičmanoviću! - usprotivi se kicoš - ja također razumijem i znadem što nalaže zakon registratoru. Čemu da mučimo mužeka kada se njegova stvar može naći po registru? A zato se i vodi registar... Uostalom meni se tako svidjela ta pripovijest o

"židovskim guskama" da i sam poželjeh zaviriti u akt... A stara Hebrejka će izgubiti parnicu, sudeći po alegatima u spisima...

- Izgubit će? Brus će izgubiti! - kliknu tanko alegat iz akta - što dakako živi stvorovi, gospodin registrator Kičmanović i njegov drug Plantić-Plantanović nijesu čuli ni razumjeli...

- Ja izgupila procesa?... - pomoli iz akta ružnu glavu akt stare debele, nespretne seoske kramarice... - Ja izgupila procesa? To bi lepa prafica pil... fuj joristeraj!... A ona prefrigana mušek pojela sve pomalo svoja del guske... Danas pojela jednoga najboljega: škanjac ga odnesla!... Sutra pojela drugoga: lisica ga odnesel!... Onda pojela trećega: Cigani ga ukrala! I sad bi još mušek dopila proces... Nu lepa joristeraj! Fuj, joristeraj!...

- Eh, kako si još mlad i neiskusan! Stara Hebrejka će izgubiti parnicu! Kano da se parnice samo tako gube i dobivaju!... - mrmljaše registrator povezivajući konopcem spis da je Hebrejki umah u grlu zapela riječ, te je teško prostenjala...

Nato proviriše seljačke glave iz drugih mnogobrojnih akata, te, gnjevno omjerivši Hebrejku od pete do glave, stadoše glasno kašljati i porugljivo pljuckati, a onda vikati u sav glas: - Vidiš ti nje, seoske pijavice! Ona bi još rada dobivati parnice! Guli nas na selu i pije našu krv, pa ovdje još vapi za pravicom!...

- Za pravicom! Čujte je, braćo Hrvati! Zaostali ste daleko za nama, zaostali, dok se u vas kraj svega toga još ne pojavljuje nigdje ni jedan antisemita! - poče se hrustiti i rogoboriti neki madžarski patriota koji je slučajno prije kratkoga vremena zalutao u registraturu kano svjedok u stanovitoj izvlazbenoj parnici sa željeznicom... - Zavirite vi malo tamo k nama pa učite što vam valja raditi!...

Seljaci hitro potegoše glave natrag u akta, i govorniku nije odvratio nitko ništa; tek registar škljocnu i ne pogledavši patriotu: - Mir! Sada nije vrijeme da mi nastavljamo naše prepirke i razgovore! Međutim, ja neću nikada dopustiti da ovamo unaša bio tko mu drago razdor i neslogu, te da buni ovaj dom i smeta javni mir i poredak! Mi, Hrvati, kakvi smo da smo, ali u takvim smo pitanjima tako strogo pozorni da često i kakvu gorku šalu držimo bunom, smetanjem javnoga mira, draženjem narodnosti i ponizivanjem vjerozakona, te ukalupimo najstrožije zakone na ovakve pojave!...

- Istina je! Istina je! - nastane vika iz druge sobe gdje se nalazila kaznena registratura pod velikim, poluzarđalim ključem. - Neka samo dođe ovamo među nas taj novi prorok antisemitizma: prisjest će mu propagandistička smjelost, a strest će mu junačko srce groznica kojoj nema ravne ni oko Balatona!...

*

Iza trećeg, četvrtog li brda od prnjavora zgubidana Jožice i maloga "kanonika" dizala se čvrsta i lijepa zidanica, a naokolo nje više drugih gospodarskih zgrada. Na zidanici, pomno pobijeljenoj, zamjerno se isticahu svojim svježim zelenilom rebrenice na visokim prozorima, onda lijepo iskićen i izrezuckan trijem, te dva silna trsa prikrivajući bujnim raspletom svojih trtâ čitavo pročelje zidanice... Tu življaše seoski bogatun, vinski i konjski trgovac Medonić, u onim brdinama seoski polubog i novčani patron, poznat naširoko i daleko. Bijaše osobiti dobrotvor seljačkom puku, jer uzajmljivaše novce bez kamata! Ali za ovo dobročinstvo tražio bi obilato uzdarje u prirodnim darovima. Ako uzajmi seljaku dvadeseticu, pedeseticu, stotinarku itd., on dakako ne traži nikakvih kamata, no dužnik valja da ga u jeseni obdari s toliko akova novoga vina, od koliko se desetača sastoji njegov zajam. K tome pripadaju još druga pridarja, kako je već bog blagoslovio dužnikovu kućicu: po koji vagan kukuruze, graha, proje, raži itd. Kad je stalo padati jesensko lišće

sa stabala i vinove loze, tada su putem do Medonićeve zidanice škripala kola za kolima, na kojima dovažahu njegovi klijenti darove: ovaj vino, onaj žitak, perad, jaja itd.

Seljaci često uzdisahu nad tako silnim imetkom i bogatstvom. A stare kume bojažljivo šaputahu da to nije s pravim računom zgrtano i nakrcano: tu valja da ima vrag svoje prste, koji kupuje ljudske duše s vrećama zlata i srebra... Pronosilo se pače selom da je prije više godina nesretnjaković Blažun Tomica, pokoj mu duši, noseći u Medonićeve podrume vino, naišao na nekakva gvozdena vrata, u kojima opazi silni zarđali ključ, te otključavši ih radoznalo uniđe u rupu što zaudaraše sumporom i mrtvacima... Tu zareži na njega čudovište, pripeto o lancu... Oči su mu tako sjale da rasvjetljivahu čitavu rupu... Imalo je životinjsko tijelo od jarca, crno, rutavo; crljen rep, glavu čovječju s rogovima, a jezik krvav, isplažen preko brade... Nesretnjaković pobježe na vrat na nos, te je za čitava vijeka ostao poremećene pameti... I puk prišaptavaše da je to pripet o lancu živ živcati đavo, koji Medoniću kuje novac i radi banke... zato i bijaše Medonić pobožan gospodar, koji putovaše po svim proštenjima, darivajući crkve i oltare, plaćajući svete mise, pužući na golim koljenima i ližući svece i crkvene zidove... samo da spasi dušu od vraga, koji ju je sigurno već vagnuo i zapisao u svoje "analije"...

Mali "kanonik" bijaše također jedan od klijenata Medonićevih. Svake jeseni natovario bi on omanja kolica s lagvićem, a k tomu bi prikrcao po koju vreću priroda, pa kolica potpregao kravom i junčićem, te prizvavši svoga sina Mihu, vukli oni zlim puteljcima preko brda i uvala darove "kanonikovu" vjerovniku.

Mali "kanonik" zapalio bi svoju lulicu, cmoknuo bi dva-tri puta, a onda: - Plavojko! Riđane! Hoj, na - ajs! Ej, vidiš, Miha, tako ti je to. Vozimo opet u mlin... Melje ti se sve to u našega bogatuna! Silni imetak, sine moj, silni imetak. Kažu da prospe sve novce, umro bi čovjek od straha i prepasti, toliko je toga nagrcano i nakrcano... Pa ludi svijet štošta brunda i zanovijeta: ovaj o vragu, onaj da je našao zakopano blago! A ne znadu klipani da mlin - mlin nosi, evo ovako! - pokaže "kanonik" rukom preko brda i povuče kravicu na konopcu koja je teglila kolica. - Koliko nas imade što ovako poput romara putujemo k Medoniću. A svatko misli da žitak nije ništa, vino ništa! Ali sve to majstor Medonić smelje i zbažda skupa, pa dođe trgovac sa dalekih strana i preko dola s punim ćemerom blaga, te on udari o dlan i jedan i dva i deset puta, a Medonić se smiješi i odvraća: - Puno to vrijedi, brate, puno; ne prodam li ljetos, pa ću dogodine - doći će glad i žeđa na ljude, a to su moji stari znanci i prijatelji, jer oni isprazne moje podrume i moje žitnice, te prazninu zamijene onim ugodnim što se lako i na srcu nosi, a maloga je obujma i maloga prostora... Čekat ću, čekat... - I dalje se smiješi Medonić... A trgovac lupaj opet o šaku i nateži bogatuna: no on je tvrd kao kremen. I trgovac popusti, te otkapčaj ćemer i broji, mila majko, da će ti oči oslijepiti od onoga slatkoga sjaja zlata i srebra... Pa onda konjski trgovac! Eh, to istom kako li nosi! Otputuje Medonić tamo daleko, do Italije, do Madžarske - i što ti ga ja znam - eh, bio sam mu i jednom poganjač te brzonoge kopitaste živine - svi ga poznadu! A on kupuj na stotine konja. Razumije se sa svim vragovima! S Ciganinom će u ciganske litanije, s Morlanom u nekako "ši, ši, ši", pa "kvešta"; s Madžarom u "išigen baratom"; sa Švabom u "toshajst, tosbajst" - i sve ih on nadviče, i oplete, i omete: kupuj polagano, pogađaj hitro, plaćaj smjesta; a oni samo zjaju i čude se i pokimavaju glavama: Kolik novac! Otkuda li? A Medonić, što kupi za stotinu, prodade za dvije: i to je onaj njegov vrag i zakopano blago! Znam ja to, kada vrijeme potegne, dobijem pri kravici polovicu više nego sam ja dao za nju; pri juncima i više, a to je na malo. Gdje se pak radi na veliko, ej, onda sagradi crkveni toranj u koji ćeš novac sasipavati... Tako ti je to, Miho moj - okrene sada mali "kanonik" na pravi put, i strigne očima na svoj porod, premetnuvši kamiš slijeva nadesno. - Ti si mudar, tvrd i mučaljiv. Naučilo te štošta računati pisati i čitati. Dobro bi to bilo da se onako metneš na trgovinu, isprva pomalo, pa rasti, ras-

ti poput razmočena kvasa! Šta veliš, Miha, ej? Hm, kada bi to zvečalo po džepovima, a sjalo se i caklilo; pa puno, puno toga! Onako isprva sitna vrećica, pa do nje druga i veća, prostranija i punija - ha-ha! Drugačiji bi čovjek bio moj Miha, nego zgubidanov Ivica, koga školaju za gospodina u velikom varošu... Gospodstvo, gospodstvo, do vraga mu gladno i zakrpano gospodstvo! Sve to izvana gudi i pjeva, a iznutra cvili i zijeva! Gospodstvo da; naš Medonić je gospodstvo, a ne crni kaput i nacifrane hlače! Naš Medonić, naš Medonić! Kada on u grad među gospodu, a to se uzvijaj uz njega i fiškali i pisari i suci i ašešori. A da se vidi tko je Medonić, ovome frkni banku, onomu škudu: - Sve za cigare, sve za cigare, vaše gospodstvo i gospodstva vaša! - Oni pak zavidno gledaj i bleji u silnu Medonićevu kesu: oh, prodali bi i zamijenili sve svoje gospodstvo za nju, kano onaj u Svetom pismu svoje prvenstvo za zdjelicu leće... Tako ti je, Miha moj! Samo da mi se opernatiš... Govorio sam ja već s Medonićem da te uzme za svoga pogoniča... On reče: - Hoću, hoću! Nije to bogzna šta! - ... A ti, Miha, prigledaj malo bolje ondje, priškilji tamo, zapamti ovo, priveži si na dušu ono... pa s vremenom moći ćeš se i sam latiti posla na svoju ruku... Tako, tako. Danas idemo zajedno k Medoniću, a ja ću mu opet natuknuti; pa i ti koju nadoveži, da vidi kakva duša iz tebe piri i da nisi mrtvo puhalo ili bablje uzdisanje...

Miha, crnomanjast, nizak i zbit mladić, komu se lične, osušene kosti čudno bliještile, odavajući neku ukočenost, rasuđivanje i trpljenje seljačko, pokimavaše glavom i rijetko bi štogođ prigovorio očevu razlaganju i snovanju...

Tako dovukoše otac i sin blizu Medonićeva doma svoje darove na kravi plavojki, polaganom, mamurnom i dosta mršavom živinčetu, s jednim napola skrhanim, a drugim posve okresanim rogom - i na junčiću riđanu, zapuštenom i zaostalom od prerana jarma.

Nešto viši brdeljak od dobra plasta sijena pouzdigao se ispod dvorišta bogatunova. Tu sustade i krava plavojka i njezin drug riđan, te ih obuze tolika tvrdoglavost da ni makac dalje. Hitri "kanonik" odreže u bližem grmu dvije odugačke ljeskove šibe, poda jednu sinu Mihi, a drugu zadrža sam, pa udri po leđima i nogama: - Plavojko, na, ajs! Čo! Hijo! Na!... - Plavojka nakrene, napne i sustane. Isto tako i riđan.

- O, trista ti đavola! - ruknu mali "kanonik", podupre kolica i opet stade mastiti ljeskovcem plavojku, dok je Miha bio nešto blaži prema riđanu. Marva nakrene ustran, i bilo bi se sve to sunovratilo niz brdo da "kanonik" žurno ne poskoči pred rudo. Sada stade sazivati on i okolišne svece...

Nato izađe iz svojih gospodarskih zgrada čovjek od kojih pedeset godina, srednjeg stasa, krupna debela tijela, lica zaobljena, crvena i pomnjivo obrijana, na kome se gizdahu dobro prisukani, prosijedjeli brci. Rubenina bijaše na njemu bijela poput snijega, a okolo tijela napola sapet velik, crni prsluk s čvrstim lancem srebrenjakom, o kome je visjela stara omašna džepna ura, isto tako srebrenjarka... Bijaše to sam gazda Medonić.

- Tko li se to hoće uspeti preko "Laloke" - tako su okrstili onaj brežuljak pod bogatunovim dvorištem - nadnese gazda široku, crvenu i dosta nježnu ruku nad oči. - A kune i psuje poput Turčina i viče kao Ciganin na vašaru!... A, a! Mali "kanonik"! Baš se požurio... E, vrijedan je on gospodar! Ej, pristrpi se malo, što vičeš toliko? - kliknu glasno gazda i pokroči prema brdeljku. - Ima, hvala bogu, u mene još koji rogati svat da izvuče tvoja kola preko "Laloke"! Ej, Stipe, deder natakni jaram na naše busonje, Bjelana i Rosonju, pa pripregni da zdravo prevale kola tu zlokobnu "Laloku"! Kolikoput već nasjekoh da ćemo je otkopati i nekako uravnati i priurediti...

Stipe, plećat i visok momak, plava pribrisana brka, izagna iz staje dva lijepa velika vola, donese krasan, diljem nacifran i izrezuckan jaram, prizove delije i zafićukne neku me-

lankoličnu melodiju, a Bjelan i Rosonja turnuše sami svoje jake i zamjerne šije pod jaram, pa se zaputiše iz dvorišta niz brijeg.

- Ej, da! - nasmiješi se Stipe - kako će krava i ovo nedonošče izvući kolica preko naše "Laloke"! Ta junčić bi još muzao, a u krave vimena ni za lijek! Kako da i bude? Tko je vidio ujarmljivati kravu? Pa vime i jaram, to se lje nikada ne slaže! A junčić vam je posve zahirio. Kako nije dječarac za kosu i motiku, tako je i u marve, poštujmo sveti krst! - prigovaraše Stipe priprežući lijepe bogatunove volove pod "kanonikova" kola.

- Moj junošo, nije svuda tako kako je u tvoga gospodara, budi hvala bogu. S tim delijama povukao bi ti ovo čitavo brdašce, a nekmoli moja kolica! Ali i moja plavojka i riđan povuku, pa makar bila ona vol s vimenom, a riđan teglić komu još ni rogovi ne dorastoše, ipak oni povuku i veće terete, ali danas kao da im je metulj zavrtio u mozgu: nikud i nikamo! Kano da znadu kakvih delija imade u stajama tvoga gospodara - odvraćaše mali "kanonik" otirući rukavom mutne znojne kaplje sa šije i obiju obraza...

- Hijo! - vikne Stipe, a ogromni bogatunovi volovi povuku u brdo da zaškripaše kola i jaram što je sapinjao omršavljelu šiju krave jalovice i druga joj junčića riđana. Doskora se privoz našao u prostranu dvorištu gazde Medonića, zaraslu šljivama, jabukama, kruškama, a pri plotu starim, neokresanim i poluusahlim orahovim deblima, na kojima je već stalo žutjeti lišće...

- Hvaljen Isus, gazda Nikola! - otiraše znojne grudi i čelo mali "kanonik".

- Hvaljen bio na sve vijeke vjekova amen! - odvraća gazda Medonić. - Pa kako tamo u tvojim brdinama? Je li obrodilo trsje i kako se ponijela ljetina? Kukuruz? Grah?

- E, tako. Dobro gdjegdje. Nešto slabije naokolo moje kuće. Uh, kušaj što jest, a ne želi čega nije: tako mi trvimo i mrvimo od godine do godine, otkako nas taru sada zle, sada slabe, sada pobolje, sada opet gladne godine - češe se iza uha mali "kanonik", odrješujući kola dok mu sin Miha skida jaram s plavojke i riđana te ih vodi u deblji hlad i privezuje o šljivovo stablo...

- Nemoj, sinko, ne tamo! - opomene gazda Medonić. - Vidiš da je stablo mlado i slabo. Marva mu uzdrma korijenje pa se može do godine osušiti. A stabla, to su moji zadrugari, moja djeca. Tko da na njih ne pazi gdje ti obrode ko božji blagoslov. Pripni ti, dragoviću moj, tu sakatu kravicu i tog kržljavog junčića tamo o ono orahovo deblo što je napola istrunulo. Ionako ćemo ga na domaku zime sasjeći te ispiliti orahovine koliko se već bude dalo. Mnogo je rastočio crv, a još više uništilo vrijeme i grom božji, hvala mu i dika budi, te poštedio moj ubogi dom, slava mu na visini!...

Mali "kanonik" zaškilji porugljivo ispod oka na seoskoga bogatuna, dovikujući svome sinu: - Deder, Miha, deder! Privuci ih dalje k plotu i pripni o orah, bog blagoslovio dom gazde Nikole! Oh, da su ti svi tako ubogi domovi kako je njegov, ne bi se lje nas dva mučili po ovim bregovima sa svojim mršavim teglićima! Ali blagoslovio bog dom gospodara Nikole!... - pljunu zlovoljno mali "kanonik", odrješujući posljednju sponu na prtljagi u kolima...

- Vidiš li moga "kanonika" kako on to prede i zamata! - sjedne na drvocjep gospodar Medonić te zažvali krupnu lulu, na kojoj se svjetlucaše bogat nakit i sitna fina ureha...

- A taj momak je tvoj sin? Je l' de? E, boga mi, dječak, da ga je puna pregršt. Ne pada plod daleko od stabla. Bit će jak i nabit, kako mu pripovijedaju i za oca. E, pa u slavu božju! - stade dimiti iz načičkane lule gazda Nikola.

- Baš da je momak! - To potvrđuju svi naši bregovi! - stade puniti lulu mali "kanonik".

- No, šta ćeš? Valja mu se prebijati i mučiti motikom i ralom, rogljama i grabljama. A da mu je u svijet da što vidi i nauči: ele, bilo bi štogođ od njega, bilo! Piše ko biskup, a raču-

na ko veliki sudac! Naučio on mnogo toga, pa sve prikrivaj i taji za sebe! Šteta, šteta da će sve to ishlapiti kraj pluga i motike! A da mu je paripče, pa da ga pustiš srnuti u svijet: velim ti, to bi bila ljudina! Ovako, potajno, potajno kipi, iskipi i ohladi - pa šuć-muć i prolij!... No, pustimo to; ali, gazda Nikola, kuda ćemo i kako s ovom kapljicom što ti je dovezosmo, i ovo nešto žita što prigrnusmo na kola k lagviću?...

- Znadeš već da će kapljica u podrum, a ne u mlaku; a žito? E, to će Stipe sa ženama urediti i udesiti... Da, pustimo za sada to, pustimo. Što li si ono izvio iz svoje zasukane "kanoničke" lubanje? Da, o tvome momku... Pa vidiš, ti si mi već govorio; bijaše tamo u krčmi kraj crkve vaše u onog suhonjavog krojačkog majstora... O čemu se ono već govorilo? Hm, sjećam se, sjećam: o muzikaševu pogospođenu sinu, kako li ga krstite? Zgubidanom! Jest, zgubidanom! A ti mi reče da momka uzmem u goniče kad pođem na konjsku trgovinu u Madžarsku ili Talijansku ili Furlansku... Pa, ja ti i rekoh zašto ne? Nije to bogzna što, nije! Ali goniči moji dobro živu. Koliko pako vide novoga svijeta i novih nacija. Nije baš tako naporno: zajaši mrcinu, pa neka te nosi. Uhvati po kojega kakva madžarska boljetica, pa i to mine... Pogine li koji, e, tomu ja nijesam kriv... Ali živi se dobro i može se štošta naučiti... i puno zaslužiti...

- E, gazda Nikola, pravo si rekao i zdravo misliš! Moj se pak Miha ne plaši ničega! Madžarske i talijanske boljetice hvataju se samo lijenih i kržljavih ljudi! Ali, moj Miha! Kremen i žeravica! Nešto je pognut i mučaljiv: no takvi su svi mudrijani i prisukanci! Povedi ga, povedi na prvi sajam, gazda Nikola! Nećeš se lje ogriješiti ni kajati! Ti ćeš samo vidjeti koliko ti on vrijedi... E, deder sada da ovu kapljicu sunovratimo u dubljinu tvoga podruma pa ćemo tada nastaviti koju više. Velim ti, kapljica je izvrsna, i ne bih želio da je miješaš u drugi pritok, nego je pohranimo samu za sebe, da vidiš kasnije što ti ona vrijedi! Nijesam ja kakva god šumula tumula: moja kaplja ne raste ni na vrbi, ni na bekovini, gazda Nikola! - otiraše mali "kanonik" rukavima nos i usta, a zatim ih prisuče iznad lakata da dovrši posao...

- Čega dakle ima više, koje vrsti božjega dara, da li jagodulje ili rosulje? - zaškilji lukavo gazda Medonić.

- Rosulje što je nebo sasulo bez molbe i bez pitanja; a sve ostalo čista jagodulja, gazda moj! Ej, nijesam ja lje ni šuša ni buša, gavane dragi! - odvraćao ponosno mali "kanonik".

- Miha! Priskočider amo da skinemo lagvić, priskoči!

- Pa neće ta roba baš tako teška biti - ustane Medonić lijeno sa drvocjepa te prikučivši se "kanonikovim" kolicama uhvati objema rukama lagvić, privinuvši ga na svoj trbušni obujam koji bijaše nešto manji od lagvića, i ravnim korakom, a da mu ni žilica u obrazima nije nabrekla, odnese lagvić u svoj veliki podrum.

- Uhvatimo ga danas! - prišapnu mali "kanonik" sinu kad je Medonić uminuo u mrak svoga podruma. - Miha! Ja sve držim i slutim da se tu sreća smije tebi! Vidi samo kakva je to zidanica. Ravne joj nema u čitavom našem kraju. Svaki grof i svaki barun - velim ti - i biskup bi mogao stanovati u njoj! Vidi te zgrade naokolo, sve pokrito crijepom koji se žari i crveni na suncu kano krv. A kad ugledaš podrum! Hi, hi! Tu je istom prava utroba gavana Medonića! Ajde, pohitimo za njim da vidiš, Miha, da vidiš!...

Otac i sin omakoše niz stube u tamni podrum. Isprva oba napipavahu zid da se gdje ne spotaknu, tako bijaše mračno u njemu.

- Samo polagano dalje! - javi se gazda Medonić kano da prikričava iz dubljine kakva jaza. - Samo polagano, dok ti se oko svikne. Ja znam već svaki kutić, svaku stranputicu napamet. A duše mi, po danu neću da palim luč dok ona božja žari i sija na nebu. Kad rasvjetljuje čitav svijet, neću se ni ja rugati bogu da u tom svojem siromaštvu nažižem luč!

Sada se ocu i sinu privikoše oči na podrumski polumrak, te oni počeše razabirati silne lagve, koji veličinom i ogromnošću nadvisivahu daleko onaj brdeljak "Laloke" preko koga ne mogoše malo prije "kanonikova" plavojka i riđan prevaliti natovarenih kolica s tovarom što ga je gazda Medonić netom golim rukama odnesao u svoj duboki podrum...

- Ej, momče, skočider gore u kuću te prikriči ženama neka namaknu pogače i prismoka! - dahnu teško gospodar Medonić iz dubljine, jer su nasred podruma vodile nove stube tako reći u drugi sprat podruma.

- Idi, idi, Miha, pa mi se hrabro ponesi među ženama! - prišapnu "kanonik" sinu.

U velikoj, čisto popođenoj sobi koju ispunjavaše jak stol od hrastovine, dvije visoke do stropa postelje, zastrte od poda do stropa bijelim latkom, pročičkanim i našivenim crvenim i plavim vezovima - nađe Miha do tri žene gdjeno se vrte oko silne naslage ubijeljena platna.

- Dobar dan, gospodarice - nazva krepkim glasom mladenac a da se najmanje nije smeo.

- Da bog dao, momče! - odvraćaju gotovo u jedan glas žene. Prva od njih bijaše niska, jaka i krupna, lica naokrugla i smilovna, očiju plavosivkastih. Osobito joj se isticahu goli, obli lakti, mičući se neprestance amo i tamo oko ubijeljena platna... Moglo joj je biti trideset i pet godina, a začudo još je mlada i štono se veli - bujna seljakinja. To bijaše bračna drugarica gazde Medonića, a poznavahu je nadaleko samo pod imenom Margarite. Pa i dražesne su priče kolale o njoj. Sačuvala je ona bujnost svoga tijela i posljednje obrise mladosti, jer nije toliko radila kao ostale seljanke, a također ne ustezaše usta svoja od obilja gazde Medonića... Priuštavala si ona najbolje kapljice, najslasnijega prismoka i bijele pogače, pa joj zato cvate lice, i kreskaju još oči, a bujna joj put još vitka i žitka i živa i blagodarna.

Druga od žena bijaše možda i mlađa od gospodarice Margarite, ali nekuda nakukuljena, izbočene gornje usnice, tubasta zaruljena nosa, nečiste žute kose te upalih obraza i suhonjavih, tankih i dugačkih ruku. Vidjela se ne baš ružnom, no u nje jest nešto čudno, neugodno i trpko, tako da čim je pogledaš, ona te odbija i kano da je ne bi želio vidjeti više i s njome sresti se na putu... Ova je na pô rođakinja, na pô sluškinja u Medonićevoj kući... jedno od onakve kućne čeljadi što je uvijek čangrizavo te se izjeda sa svoga položaja... Kad joj se zapovijeda, ona se mrgodi, jer nije tobože sluškinja; a kada je moliš, opet se gnjevi, jer čemu je prositi; ta ona je samo sluškinja u toj rodbinskoj kući!

Treća od žena, sudeći po spuštenim preko leđa kratkim pletenicama, uvijenim raznobojnim vrpcama, bijaše djevojka... Lica su joj tupa i osora, a ponešto hrapava, po kojima nikoše ovdje-ondje nekakve crvenkaste i modrikaste, gdjegdje napola zgnječene mesnate bobice... Oči su joj također nerazmjerne: desno oveće, a kad bi pogledala koga činilo se kano da je zrakavo i donekle razroko, dok bi lijevim vazda škiljila, što te se doimalo neugodno; čelo nisko, izbočeno naprijed, a ispod njega duboko utisnut, pri korijenu širok, a prema vrhu zašiljen i malo zavinut nos... Ukratko: ta djevojka nije se ni sama smatrala seoskom ljepoticom... A to su najdublje i najosjetljivije oćutjeli vlastiti roditelji, Margarita i gospodar Medonić, koji bi možda rado dali polovicu svoga imetka kad bi se ono neugodno roditeljsko njihovo ćućenje da im je jedinica, ako ne ružna a ono niti lijepa - pretvorilo u san... Ta bogataška kći nosila zamamno ime: Justa. Bijaše ohola i naduta, svjesna da je bogata. A znala bi i sama uskliknuti među svojim družicama:

- Nijesam baš lijepa, ne, to ja najbolje znadem, ali i ne treba da budem! Šta treba da budem lijepa kad sam bogata... Mladići ljepote varaju, a bogatstvo žene, pa bilo ono razroko i gluho!... - I tu je ujede neki tajni zlokobni crv za živo srce kada su mukom priznale

njezine drugarice da je sve tako kako ona oholo zbori, a glavno da gavanova Justa nije doista lijepa...

- Gospodar Nikola tamo iz podruma poručuje ženama da pripravite smoka i pogače - izgovori grlato Miha.

Margarita žmirnu dva-tri puta očima na mladića, zatim mu se ljupko osmjehnu, podsukavajući svoje rukave do ramena, a jake bijele i oble ruke još više isticahu svoju dražest...

- Pa kako ti je ime, čestiti mlače, da baš tebe odabra gospodar da nam donosiš ovakve poruke? Hej, ne bježi, momče! Ne ršću ti valjda koljena od straha pred ženskim haljinama?...

- Pa ja ne bježim nikuda! Mislite da ja baš prezam pred ženama? Ljuto se varate, gospodarice! Da, kako mi je ime pitate. Ja sam Miha, sin maloga "kanonika"!

- Sin "kanonika"! Ha-ha-ha! - stade se Margarita goropadno smijati, pokročivši do Mihe i potreptavši ga po leđima... - E, hoćeš li nam nešto veći narasti od svoga ćaće? Hoćeš li? A jesi li takav majstor i previjanac kakav ti je otac? He? - uštinu Margarita glatko mladenačko lice i udalji se iz sobe.

Justa je ispod oka prezirno promjerila mladića, ljuteći se potajno na svoju majku što posvećuje toliko vesele pažnje tome siromašnome garavcu. Ona je držala da je sve prnjavo i ubogo što duguje njezinu ocu i privaža u jeseni takve darove...

Kada je nestalo iz sobe gospodarice Margarite, vrati se u podrum i Miha...

- Jesi li im sve isporučio, momče? - upita ga preko ramena Medonić, a zatim potegne iz peharčića pucnuvši jezikom...

- Jesam! - odvrati Miha.

- Jesi. Pa šta žene na to?

- Našalila se sa mnom gospodarica te išćeretala koješta što sam shvaćao i ne shvaćao...

- Vidiš, vidiš! Sve, sve valja shvatiti, delijo moj! - I gazda Medonić poda peharac malomu "kanoniku". Ovaj ga uhvati objeručke i čvrsto povuče, kano da će peharčiću izvući dušu i srce...

- Oj, dobro je, po bogu, a silno! Kako li protječe svim žilama, kako ugodno grije... I ja ti dovezoh upravo savršenu kapljicu, ali ovdje, pogni čelo i pokori se! To je baš "rozol" - e, e - nema ga pod suncem tko će se s tobom...

- Deder, podaj momku! - opomene gazda Medonić maloga "kanonika", koji još uvijek pritiskaše peharac na svoje grudi...

- Da, vidiš, Mihi! Ded, Miha, okusi, pa onda znaj kakve kapljice imade u podrumu našega gavana... - i "kanonik" preda peharčić svome sinu...

- Šuti, mali, šuti! Kakav li ti gavan ne kopa po glavi? Sirotinja, sirotinja, dragane moj. Ovo nešto se stislo i prikupilo, a luda svjetina umah u trublje i talambase! No neka im. Bog me blagoslovi i sačuvaj od razbojničkog noža! A njihovi mi jezici neće ni pomoći ni odmoći... pa neka predu i zanovijetaju besposlice: to im je i posao...

- A, ne struži ti tako pod brdo kano ono gorska voda što se kratka i podjeda dok ne obori i stoljetni dub! Pa čemu tajiti? Ta ti si dika i ponos svemu kraju, čitavoj županiji, bilo pred obrazima velike gospode, bilo pred popovima, bilo pred samim svijetlim carem! - otkrije se pobožno mali "kanonik".

- Ej, prestani, prestani! Umukni, pa ne cifraj kano da si starješina gdje na svadbi! A ti, momče, recider mi kako ti se sviđa kapljica? Miriše li više po zemljanom peharu ili vinskom lagvu, hej? - obrati se domaćina Mihi.

- Kako li mi se sviđa? - zamrmlja mladić, zureći u prazan pehar - nikako! Japa baš do dna povukoše i tako mu ne bih znao ni teka ni mirisa!

- Ha, ha, ha!.. - smije se krupnim glasom seoski gavan. - Baš do dna povukoše. - Zatim dohvati peharac iz Mihinih ruku te se opet spusti po stubama u donji sprat podruma.

- Gospodaru, blagoslovio bog i djelo i radnike, ne bi li sad moga nažuljao? Da vidimo kakvo li je ono! - prikriča mali "kanonik".

- Neću, ne, ja njega načinjati! Neka otpočine kapljica. Znam da je čestita i da "kanonik" na svojoj kravici ne dovaža tek nešto. Bit će to mlijeko kakva nema plavojka u svom praznom vimenu! - vikaše veselo gavan, tapkajući po stubama s punim peharcem. - Na, sinko! Daj ti sada prvi povuci i posrkni, da te opet ne izdijelimo! - poda gavan Mihi pehar, a onda dohvati s police drugi velik pehar, puhnuvši i huknuvši dva-tri puta u nj pa se prikuči do nekog odugačkog i niskog lagva; pa što bi okom trenuo, već ga je nasuo do vrha vinom, a krepak miris zaokruži teški podrumski zrak...

- Aoh, mila majko, krasne li kapljice! Taj je grozd rastao i zorio u božjem krilu! - pucketaše Miha jezikom podavajući peharac svome roditelju... Kratko vrijeme kolaše on naokolo, a kada mu proviriše do dna, pruži domaćina Mihi pun onaj veliki pehar, na jednoj strani nešto okrhnut, i oni se izvukoše iz podrumskog mraka na svijetli dan, a ključi zaškripaše zatvarajući gavanove podzemne dvore... I sva trojica šuteći pođoše u kuću gdje bijaše već prostrt velik stol bijelim stolnjakom poput snijega, a po njemu biše razmetana dva-tri drvena tanjura, na jednom od njih crvena i masna butina, na drugom hrpa malih siraca, a na trećem omašan hljeb kruha koji bijaše tek načet.

- Hvaljen budi Isus! A božji blagoslov prolio se nad ovim čestitim domom! Cvala mu sreća, sjalo mu sunce, grijala ga nebeska toplina! Zdravo da si nam, čestita gazdarice! Zdravo da ste i sva ostala pilad i nejačad u ovome domu! - raskokodakao se mali "kanonik" komu je već lice sijevalo, a srce se uznosilo od podrumskog zraka...

Nato muškarci posjeđaše oko stola dok su ženske stajale. Svi počinju zalagati, a veliki pehar kola iz ruku u ruke...

- Dakle, momče - obrati se gavan k Mihi kada je ovaj podao pehar iz svojih ruku gazadarici - za nedjelju dana da si mi se spremio pa ćemo na konjski sajam baš tamo u Furlandiju! Samo ako mi ne budeš premlad...

- Da, premlad! - zagunđa mali "kanonik", škiljeći ispod oka na djevojku Justu... - Šta bi on bio premlad, ta već bi se mogao i ženiti... A noge su u njega brze kao u srne, a ruke žilave, jake i okretne... Vidjet ćete samo, vidjeti...

- Bilo u zdravlje! - nagnu pehar domaćica i prisjedne sada k stolu do svoga druga gavana. - Nije on premlad, nije! - strigne žena lukavim očima na "kanonika"... - Šta bi premlad bio? Muškarac nije nikada ni premlad ni prestar!...

I tako su još i dulje raspredali, namatali i odmatali, te istom u podvečerje zapregoše "kanonik" i sin mu pod svoja kolica plavojku i riđana i otpute se svojoj kući. Seoski gavan nije zaboravio negdje duboko u ormaru naći i izvući tanak rovaš, urezavši u njemu nekoliko dubokih poteza...

- Miha! Za osam dana, kazao je bogatun. Za osam dana - a ti eto u svijet gdje mene ne bijaše nikada! - započe mali "kanonik" kad se već otisnuše preko prvoga brežuljka od gavanove kuće, pucketajući bićem iznad glava svoje plavojke i riđana. - O, znam ja dobro koji će biti konac tome! Ha? Miha! Da li se ti čemu domataš? Konac svemu bit će taj da će i moj Miha postati konjski trgovac i da neće dugo goniti i mučiti se s gavanovim konjima! Je l' de?...

Mladić kimnu glavom, a na obraze stala mu izbijati rumen, kano da se stidi da mu roditelj pogađa misli štono ga zaokupljaju i razigravaju nadama...

- A jesi li se ti, moj Miha, malo po gavanovu domu ogledao i zavirio po kutovima, hej?

- Kako, zavirio po kutovima? Ja vas ne razumijem, japa!

- Hm, ne razumiješ! Rekoh ti već da ne smije ništa da bude što ti ne bi razumio! Pa dobro: jesi li vidio onu nadundurenu djevojku, šta?

- Jesam, jesam! Pak onda?...

- Pak onda? Ludo. Zar ti baš ništa nije puklo među očima?...

- Mogu naslućivati što vi to mislite, japa!...

- Tim bolje ako pogađaš... Justa je jedinica u gavana... Tako je već to u svijetu... U nas je djece, no budi hvala bogu, kano šipka. A taj gavan? Jedva jedno i ono je žensko... U tulipana i gizde i ljepote: ali ni ploda, ni mirisa! U šipka sirotinja, trn i pustinja: ali mu cvijeće miriše, a ploda, onoga crvenoga ploda!... Tako je i u čovjeka. Ja i naš susjed zgubidan Jožica pravi smo šipak prema gavanu... Muzikaš ipak vazda sanja o tome kako će mu sin Ivica postati velikim gospodinom, a tada gladi bradu... "Veliki gospodin" već će se pobrinuti za sav onaj drobiš i sitniš štono se mota i plete, dere i drobulji po kući... I u nas braće i sestrica puno, moj Miha... no ti već ne možeš postati veliki gospodin... ali bogat bi mogao biti: a to je više od gospodstva... Tako ti se to meni vrti u moždanima danas da mi malone pomračuje vid... Ona je djevojka gizdava i ohola, kažu... nije ni lijepa! Onako za naša brda: ali ona zna dobro da je bogata, da je sve njezino u oca i matere... pa se zato dunduri i oholi... Vidiš, Miha, poći ćeš u daleki svijet: okreni se tamo i lijevo i desno, prigledaj i naprijed i natrag! Pazi i mazi gazda Nikolu: kuda on okom, tuda ti skokom. A u tebe je lijep obraz i dobra pamet! U djevojke će nestati gizde... pa danas-sutra prišapni ovdje, prikriči ondje, lijepo pogledaj, namigni, prošali se: a žena je žena... pa bi ti, Miha moj još mogao postati i zetom našega gavana... Što misliš, ha? - skoči mali "kanonik" s kola i potrča pred plavojku i riđana jer su dospjeli na nizbrdicu.

Sin nije ništa ocu odvratio, nego se zamislio i zaglibio nekuda samo mu se trzahu lične mišice, a kadikad prošao je dlanima preko čela, kano da hoće nešto otjerati iz glave što ga muči i kopa mu po njoj...

Približavajući se otac i sin k svojim brdinama, sastanu na putu susjeda muzikaša Jožicu gdje podštapljen o dugačku savinutu ljeskovaču s punom do grla torbom, sagnut unaprijed, raširuje što jače i brže može svoje krakove i grabi put, rekao bi da mu se nekamo žuri...

- Hej, Jožice, kamo si se opet otpravio kano da ćeš preko mora? - nagovori ga mali "kanonik", obustavljajući plavojku i riđana te gladeći ovoga po šiji.

- E, otpravio sam se k njemu... tamo k njemu.

- Pa kako je njemu, gospodski, je l' de? - škiljaše očima mali "kanonik", a usta kano da mu podrhtavahu nekom zlobom i porugom.

- A, lijepo mu je! Ljepše nego nama! Svaki dan pečenka i bijeli krušac te masni zalogajac... Oh, ima toga tamo na pregršti. Prosti, bože - pljunu Jožica - u gospode i svinje i psi bolje žive nego mi gospodari na selu!

- To ti samo tako uzdišeš, moj Jožica! Mi seljaci živimo po svoju, a gospoda u gradu po svoju! Misliš li ti da je sve u čovjeka bijeli krušac i masni zalogajac? E, nije, moj dragane, ne! I uz bijeli krušac umijese često crnu pogaču - a uz masni zalogajac pogrca se katkad gorka i kisela čorba! Nu, što sam htio ono da reknem?... Da, da... Pa hoće li biti što od

tvoga dječaka? Hoće li... Zašto ga ono školate? Za suca? Šta li? - počne mali "kanonik" primetati lulicu, sjednuvši na zelenu travu i pogledavajući ispod oka Jožicu.

- Tko bi to već sada pravo znao? Ja i žena mi od srca želimo da ga iškolaju za župnika... Svećenik je svećenik! Svet i častan gospodin a svuda za njim i pred njim raste bijeli kruh dok on kano i ptice nebeske ne treba ni orati, ni kopati!... Ali oni tamo... taj naš rođak kumordinar Jurić, pa stari milostivi gospodin neće ni da čuju o tome, izrugavaju se; oni hoće samo da moj Ivica bude sudac ili fiškal!... Eh, pa šta ćemo? Oni ga hrane i odijevaju, a onda treba da oni odlučuju u takvim pitanjima... - Jožica popravi torbu i podigne štap da će dalje svojim putem...

- Stani, stani, susjede! Jošte ćeš ionako dosta rano prispjeti... - iscjeđivaše "kanonik" svoju lulu... - Tako je to u gospode! Oni već malo ili nikako ne cijene svećenike. Ali bi ipak bila dika i ponos našemu selu da se tvoj dječak iškola za popa! Pa zato deder i ti ubrazdi na svoju. Zar nijesi gospodar svome djetetu? Ej, da je meni tako, pokazao bih ja njima, pokazao... Miha, ne stoj s kolicima! Potjeraj plavojku i riđana, umah ću ja za tobom, umah...

Miha, koji se nije ni jednom jedincatom riječi umiješao u razgovor, spokojno potjera blago i doskora umine u šikari štono okruživaše brdeljak ispod koga prolažahu.

- A gdje si bio sa svojim kolicima? - priupita sada Jožica.

- U gavana. Nešto sam nalio vode, nešto mošta, i to mu odvezoh na prodaju... Dobro i pošteno ga je platio, a da ga ni pokušao nije! Ono, ono ti je gospodin, dragi moj! Gospodin u seljačkim gaćama i košulji! Oj, da mi je njegovo blago: ne bih se mijenjao sa svim župnicima i sucima!

- Čudno da je gavan od tebe kupio za gotovo mošt. Ta on ga nikada ni kapljice ne kupi, nego puni svoj podrum samim "darovima"! I meni valja k njemu poći - češaše se Jožica iza uha, pomaknuvši klobuk slijeva nadesno - no, kada se vratim povest ću i ja malen dar u njegove ambare i podrum...

Mali "kanonik" nije ništa odvratio, ali je razumio kuda šiba muzikaš. Jožica se pak okrene: - Zbogom, susjede! - i zagrabi dugim krakovima uski puteljak, obrastao gustim busenom.

- Sretno! - skoči "kanonik" iz trave te se požuri za svojim sinom i kolicima.

*

Na brdinama, gdje stajahu kućerci i druge zgrade drvenjare muzikaša Jožice i maloga "kanonika", sinuo je Veliki petak u svoj proljetnoj dragosti i miloti. Bijaše hladno jutro, da ljudi stiskahu prsnike oko tijela, a bosonogi dječarci, pastiri i pastirice tapkahu sitno po brđanskom busenu da im se ugriju noge. Jutro osvanulo jasno i lijepo, ali polja, vrtovi i sjenokoše kano i voćke bijahu pokrite debelim mrazom štono se ljeskaše i odsijevaše o sunčanim zrakama kano da si protkao i provukao srebrena vlakanca naširoko i daleko...

- Uhu si ga nama jadnima! - huknu mali "kanonik" sa svoga brda, izašavši bosonog pred kuću. - Veliki petak, ali si crn osvanuo premda je tako čisto i jasno nebo, premda sunašce prosinu kano nebeska luč s istoka! Oh, pozebe nam voće, pozeboše nam vinogradi! Oh, oh, oh! Crni petak, ne bilo te nikada!

- Mraz na Veliki petak! - zijevnu na svom brdu muzikaš Jožica, provirivši preko plota nizbrdo, a u glavi mu je šumjelo i kuhalo da nije pravo znao je li sumrak ili jutro? Da li on to sniva ili je doista na javi? Jučer u predvečerje došao mu je sin Ivica da uskrsne praznike proborta u seljačkom domu svojih roditelja. S njim je došao i časni kumordinar

Žorž... Pilo se dugo u noć... On je zadudao i u svoj otrcani bajs; dapače netko je pobrzao na Jožičin brijeg i s guslama da se tako lijepo upotpuni kruti bajs - sve u slavu đaka Ivice i kumordinara gospodina Jurića... Uh, pilo se, pilo... a Jožica bijaše veseo i široke volje. Tko bi jučer uz pun pehar rumenike, gdje je sve vrelo i kipjelo, mogao tako crno slutiti da će drugoga dana zabijeljeti mraz po brdima i dolinama?

Uhvativši se objema rukama o prošce i sagibajući se muzikaš Jožica preko plota, dune mu tih ali studen vjetrić u zažareno lice, i on gromko kihnu...

- Pomogao bog! - viknu mali "kanonik" s drugoga brda...

- I tebi pomoz' bog! Hvala!...

Gle, kakav li nam je kleti gost došao u pohode na sam Veliki petak! Omrknut će nam uskrsna pogača! A što ono u tebe takva buka noćas, kano da slaviste svatove? A bilo je i igranke i pjevanke, hej?

- Došao moj mali pa i rođak gospodin kumordinar Jurić da prosvetkujemo zajedno uskrsne dane; a kada takvi svatovi preko kućnoga praga, onda već znaj da se svadbuje - zijevaše pospano Jožica, dovikujući svomu susjedu da se jedva čulo...

- Tako je to, tako... Uvijek se rado doklatari gospoština što je niknula iz opanaka i konopljenih gaća u naš prnjavor, u naš seljački dom... Eh, eh, eh! Blago si ga tebi! - zijevnu nehotice mali "kanonik" - tvoj mladi gospodin vazda u horu osvane u našim brdinama! Vidiš, moga Mihe lje nema te nema... otkako se dao na samostalnu trgovinu konjima, marvom i drugim stvarima, nije ga pravo nikada doma... Oj, kako se sve to promijenilo, kako ga ono odvede u široki svijet gavan Medonić... On ti sada na svoju ruku bludi i klatari se po tom širokom svijetu pa i taj mu je pretijesan, premalen, preuzak... Mladina, mladina, pa šta ćeš?... A Medonić ponavlja često: "Miha, Miha! Taj je momak skočio vragu iz torbe... Nije se rodio ni Furlan, ni Ciganin, ni Židov, ni Talijan, a da mu dođe haka! Šta je moja trgovina, šta je moje znanje, moje iskustvo, moj novac prema prevrtljivosti i mudrijaštvu Mihinu?... " Ništa i ništa! Sve je lijepo i godi čovjeku; ali njega nikada kod kuće, a kada dođe, onda je mrk ko oblak, mučaljiv ko zimska noć, a otresit ko grmljavina... Vazda računa i broji - broji i računa... i opet bježi u svijet!...

- E, moj mali, valjani su njegovi putovi! - dahnu u zrak muzikaš Jožica. - Ta sva okolica već glasno podvikuje da je tvoj Miha nekim čudom zgrnuo već toliki imetak da mu doskora ni gavan Medonić neće doseći ni do maloga prsta! Pa tako mlad - pa tako sretan! Ne tuži se, susjede, da se on tako probija trnovitim i bijelim ovim svijetom: pčela sabira med, mrav kupi hranu i gradu za svoj dom, a Miha zgrće po svijetu zlato i srebro! Blago si ga njemu, blago si ga tebi!...

- Bit će, biti toga čudovišta u njega! Prije godinu dana dojahao na nekakvoj vražjoj, sitnoj, brzonogoj i crnoj talijanskoj bedeviji - bilo je upravo kano da se pomolila na nebu zvijezda Danica - i doturao kovčežić, sav okovan i gvožđem i bakrom, a to bijaše teško i šuplje sa stotinu kojekakvih pretinaca, i ta nakaza pripeta je o stijenu širokim i jakim lancem u Mihinoj komori... Silan lokot zatvara tu tajnu, koja svoja njedra otvara tek onda i samo na časak kadno se dječak vraća sa dalekih sajmova... A ja često prigledam u komori, pa diži to četverouglasto čudovište, i što sam nekada mogao najtežega vola u selu dignuti, prikučivši mu se pod ogromnu tjelesurinu - sada, brate, toga maloga okovanoga vraga nikud i nikamo ne možeš okrenuti... - dovrši mali "kanonik" mičući klobuk nahero i ponoseći se svojim sinom.

- Tako je, tako - mrmljaše zapinjući muzikaš Jožica. - Miha je uhvatio pravu žicu. Sjekira mu baš pala u med kadno ga uze u svoje pogoniče gavan Medonić. Sve je ostalo prazno, šuplje i utlo: ali novac, novac, novac, taj je pravo, i korenito gospodstvo!... A, pa tako je to

na tom svijetu - zijevnu opet Jožica, otkrenuvši se od svoga plota. - Idem, idem da vidim kako spavaju gradski ljudi... gospoda, ha-ha-ha! Dugo se to spava i ljenčari, dugo! Ej, šta ćemo? Gospoda, pa gospoda!... - i muzikaš Jožica otetura u svoj krljavi kućerak...

Veliki je petak... Sunce poskočilo već visoko u lazurno i jasno nebo... Nigdje ni oblačka, ni jedne mrlje... Divno proljeće zadahnjuje sav horizont mladošću, svježošću, milodu-hom, ljepotom i nekom prelesnom i neopisivom milotom.

- Kako je to krasan dan! - ogledavaše se kumordinar Žorž, ispuzavši na seljačko dvorište svoga rođaka. - Lijep Velik petak: krasna sjetva i obilata žetva! - dahnu teško kumordi-nar. - Ej, ljudi, dovucite vode ovamo da se čovjek umije i očisti! - Bože moj, kolike li pros-tačine i neopranosti! Ne znadu ni toga da čovjek uredan i valjan treba ujutro da opere obraz i glavu počešlja!

- Da, lijep Veliki petak: krasna sjetva i obilata žetva! Ali gospoda su prospavala pravi Ve-liki petak, a taj nam je omrknuo ujutro s debelim mrazom kano da si ravnice i doline že-ljezom okovao. Dobar dan, draga i milostiva gospodo! - dovuče se iza plota mali "kano-nik", skinuvši šešir i pustivši iz usta svoju lulu.

- Dobro jutro, susjede, dobro jutro! Kakav dobar dan? - stade otirati sumorne oči i grepsti glatko lice kumordinar Žorž... - A, vi ste to, "kanoniče", vi? Tko bi vas umah i prepoznao: sve se mijenja u životu pa i ljudi! No, jeste li još živi? A kako zdravlje, susjede?

- Živ sam kada me prepoznaje i vidi vaše gospodstvo! A zdrav kako-tako, samo da se čovjek miče, da mu oko vidi, a jezičina da se vrti poput mlinskoga kotača! - prikorači ma-li "kanonik" bliže i poda hrapavu ruku kumordinaru... - Opet u naša brda, opet u naš pr-njavor? - zaškilji lukavo mali "kanonik", pokrivajući ponizno svoju glavu i potežući iz kamiša da oživi pola utrnulu vatru u svojoj luli.

- Da, opet! - ukoči se kumordinar - Ja baš nijesam bio voljan, ali naš đak, on previjaj i iz-vijaj ovamo i onamo, te me napokon namami da pođem s njim u brđansko siromaštvo! Neka mu bude! Kada mu već sve dobro i milo uradimo, neka mu i toga veselja! Ja baš pravo ne poimam što ga vuče u taj krpež i sirotinju, dok mu je tamo u našim dvorima tako lijepo, ugodno i lagodno! Ali mladac - mladac - i vazda će ostati takav!... Ali, ljudi! Vode mi dajte da se čovjek očisti, umije i uredi! Već im nekoliko puta prikričah, no kao da propadoše u zemlju! Oh, oh, oh! Na selu, na selu, na selu! Mizerija i nevolja!

- Vode - promumlja "kanonik"... - Vidiš vraga! Jožice, ili ti susjedo, gdje ste? Dederte kak-vu zdjelu, pa i kopanja je dobra: malo ćemo je isprati da se gospoda lijepo umiju i način-čure. Muzikaš! Rado bi gospodu hraniti u kući, a tako je blesast da im zaboravi i vode podati da orose lica svoja!

Uto izađe još i Ivica... Mladić se obukao, uredio i kano da se spremio na kakav odlazak...

- O, zdravo, Ivice, zdravo, mladi susjede! - poda mu "kanonik" ruku, a lice mu se nekuda otegnulo i brada čas na čas trznula kano da mu riječi ne izviru baš onako od srca... - Pa kako? Kako je? - pljunu "kanonik". - Dobro, hvala bogu! - odvrati mladić bistro. - A jest ponajbolje da svakomu odvraćaš: "Dobro". Odgovoriš li neprijatelju: on će se izgrizati i jediti. Odvrneš li prijatelju i susjedu, kako ste mi to vi, on se raduje i valjano srce mu se veseli!

- Doista, tako je i nikako drugačije! - mrmljaše okiselo i oporo mali "kanonik", žmigajući ispod oka na mudrost toga đačića.

Sada donese domaćica, Ivičina majka, vodu u velikoj zemljanoj išaranoj zdjeli, pa je smjesti na stolicu štono se desila pod oniskom i krošnjatom šljivom.

- Donesi mi, rode, onaj moj crni kovčeg sa posrebrenim obručima.

- Hoću ja, kumordinaru Žorže! - ponudi se Ivica i skoči u kuću.

- A kakva li je to zdjeletina, rođakinjo? Oh, oh - vi ladanjski ljudi!

- Zar štogod manjka? - zažari se tiha ženčica u obrazima, nadnesavši kecelju na usta.

- Vidiš, draga moja, ovdje ti je zamrljano; ondje ima i prirasla staroga blata da bi mogla i kupus saditi. A voda je nekuda mutna i natrunjena... Oj, moji ljudi, imate do dvije ruke, imate dosta vode... Sama nemarnost i nečistoća... Čovjeku će se utroba okrenuti i želudac na usta izvrnuti.

- Ali, gospodin kumordinar! - procvili gotovo plačući krotka majka Ivičina - nije ono blato, već je nekakva nabreklina što se potkrala lončaru. Takvu sam zdjelu kupila, odmjerivši za nju pun lonac kukuruze. A vodu je Barica upravo sada dovukla iz jarka, iz čista studenca poput zrcala.

- Simo i tamo, desno i lijevo, rođakinjo! Takvi ste vazda vi seljaci, bog vam prosti! Neka samo tvoja Barica ispere čisto i zdjelu i pehar, pa neka još jedared privuče svježu vodu iz toga vašega jarka.

- Ah! - uzdahnu uvrijeđena domaćica, pogledavši turobno maloga "kanonika" koji je stao rukavom trti sad lijevi, sad desni kraj nosa te odobravati prigovore kumordinarove. - Ah! - uzdahnu ona - gdje bi u nas seljana našla gospoda sve ono na što su se naučila?...- I pogledavši još jednom "kanonika", za koga je znala da će ove kumordinarove prigovore s mnogim dodacima i prišvarcima rastrubiti po devetim selima, uzme zdjelu i odnese je natrag u kuću da se iznova udesi stvar kako je to zapovjedio gospodin kumordinar.

Ivica sa Žorževim kovčegom sastane majku na pragu te začudivši se priupita je potiho:

- Čemu nosite, mamo, već natrag zdjelu? zar je već umio svoje glatko lišce naš viteški Jurić? - podigne mladić visoko obrve, izušćujući sarkastično posljednje dvije riječi...

- Ah, tko bi vam, gospodo, ispunio vašu veliku volju! Sve je to zamazano, blatno i natrunjeno, sine moj, za gospodu...

- E, da: kumordinar! Mogu misliti! Sutra ćemo mu naliti pun onaj badanj za berbu da se operuša i napliva u njemu... Šta ćemo? Uš postane slonom kad se popne iz opanka na gospodski vrat.

Majčino lice sine blagim, utješnim smijehom, i ona umine u kuću.

- Velerođeni i visokoštovani gospodine kumordinaru! U svoj svojoj poniznosti i priklonosti donosim vaš posrebreni kovčežić. Samo da se ne ljutite kako ste se netom na moju majku! Dostojte, velerođeni! - podade Ivica pola porugljivo, pola ozbiljno kovčeg gospodinu Žoržu...

Mali "kanonik" sjedne na drvocjep i zijaše sad u kumordinara, sad u đaka Ivicu... Kumordinar otvori svoj kovčeg, a iz njega prodru različiti mirisi...

- Oh, gospodin kumordinar, u tom finom, okruglom lagviću bit će čitava apoteka! - zavapi "kanonik". - Takvo što sam oćutio i sâm u apoteki, da ti se u glavi zavrti.

Kumordinar nije odgovorio "kanoniku", već je pozorno vadio iz kovčega kojekakve omote sada većeg, sada manjeg obujma. Svakoga bi prinjušio i nasmiješio mu se.

- Deder pripravi se, Vanča! I ti treba da se urediš i pogladiš, da ne budeš ovako kuštrav i naboden ko podrpana vreća puna slame! - obrati se kumordinar k Ivici poput kakvog pedantnog odgojitelja.

- Hvala lijepa! - kliknu obijesno mladić. - Ja sam već uredio i svoje lice i svoju kosu. Ta vidite da sam se obukao i umio! Tko će na selu gledati na sve sitnice i tražiti bogzna kakvih cifrarija? Budi mi svježe i bistre vode - pa ovaj brđanski zrak! Oj, to vam više vrijedi,

nego sve one vaše gradske tamnice i kojekakvi mirisi štono se onuda vuku poput kužnih magla.

- Jezik za zube! Rujatuš! Stidi se da si mi ovakav kostriš i divljan! Kada te veseli selo, ova prostota i mizerija, a ti se lijepo vrati natrag u nju, da vidimo kako li ćeš žalosno fućkati i uzdisati!

Uto donese sam muzikaš Jožica drugu vodu u zdjeli.

- Budi zadovoljan, dragi gospodin kumordinar, nije ti u nas gospodski, nego onako po mužački. Što se može, to se i hoće... A čega nema... Da smo mi kako je tamo u vas gospode... hej! hej! Rođače, ne bi se lje mi trnapili i prebijali po ovim brdinama i s ovom sirotinjom, već bi se mi lijepo preselili, ako nikamo dalje to u našu crkvu, pa bi se izvalili uz lulu te kroz kamiš noge pružili...

Tako mudrovaše muzikaš, a "kanonik" se podsmijevaše kimajući glavom: - Tako je, tako u našem prnjavoru! Teško li gospodi među nama, jadno li nama među gospodom! Kraj se s krajem slaže, ali voda i vatra, gospoda i seljaci nikada te nikada!

Sada kumordinar svuče košulju tako da bijaše gol do pojasa. Namakne si sapun i tako se naperuša njim da mu je čitavo gornje tijelo do pojasa i glava plivala u pjeni i mjehurićima od sapunice.

- Bože moj, izgulit će si do krvi kožu. Taj đavo izjest će mu oči! - mrmljaše "kanonik" prema muzikašu Jožici. - Šta veliš, kada bi se nas dva ovako nadrli i nasapunali?

- Aj, bog da je soli i kruha! - mahnu glavom muzikaš. - Od čega da kupujemo sapun, pa još ovakav. Na, miriši jače nego tamjan u crkvi.

Kumordinar ispiraše hrlo sapunicu, a voda škrapaše i šikaše na sve strane oko njega da se valjalo maknuti s mjesta muzikašu Jožici, Ivici, pa i malomu "kanoniku" s drvocjepa.

- Aho! Aho! - trljaše se zadovoljno gospodin kumordinar, drhtureći čitavim tijelom...

- Aho! Aho! Tako bi valjalo da se vi mužeki perete i ribljete svaki dan, pa vam se ne bi po vratu, obrazima i rukama kupilo blato da možeš repu sijati! Oh, sveta, oh, draga čistoćo!

- Aj, gospodine kumordinaru, kada bi mi seljaci svakoga dana ovako prežuljivali i ispirali svoje tijelo: mi bismo možda čistiji bili, ali našu sjetvu i našu žetvu prerastao bi drač, korov i čemer! Bog da dospijemo, kada idemo na sajam, svoje krave i volove gdje u potoku ovako česalima istrugati i urediti kako evo vi radite - približi se opet "kanonik" čim je prestala voda škrapati okolo kumordinara.

Otrvši Žorž tijelo, ruke i glavu, počne ispirati nekom pjenušavom tvari svoje zube tako da mu je crna i krvava pjena izbijala na usta i obrlatila usnice, bradu i nos.

- Eto, gledaj sada drugoga bijesa! Crnim ispiraš zube, a oni će pobijeljeti! - čudi se Jožica.

- Pa šta ti misliš? Crvi i gnjus izjedoše ti zube ako ih ovako ne ispereš i ne očistiš, osobito ujutro nakon što si uvečer jeo i pio. A vi seljaci, to je barem jevtino, mogli biste svakoga jutra ispirati usta mrtvim ugljenom.

- Koga vraga? Ugljenom! Upamti, Jožica, šta li nam to pripovijeda gospodin kumordinar.

- Da, smrvljenim ugljenom u sitan prašak - progunđa Žorž koji ispiraše pjenu s usta i nosa.

- E, e! Kruh kukuružnjak, kruh kukuružnjak, taj ispira i čisti naše zube! Kada ga ono gladan melješ i glođeš, osobito kada malo opusti, sve grmi i škriplje u ustima da ti gotovo utrnu kosti i mišice u licu! Gledajte kumordinaru, s dopuštenjem, moje zube - zinu široko mali "kanonik" - gledajte ih na: već je polovica stotine godina na mojim leđima, pa -

kako su jaki i bijeli, a svi kano vojnici jedan do drugoga, a nije nijedan pocrnio ni pošupljio!

- Može biti, može biti među gavranima i koja bijela vrana - odvrati kumordinar u pol glasa, istirući bijelim ručnikom zube.

- No, gledajte ih, gledajte! A pokažite sada vi, da vidimo eda li kruh kukuružnjak bolje čisti i drži zube ili ove vaše fabulije što izbijaju crnu i krvavu pjenu iz usta?

Kumordinar, komu bijahu svi kutnjaci crni i šuplji, a polovica mu ih je falila, stisnu zube i okosi se na "kanonika":

- A šta? Valjada nijesam mužačka krava na prodaju da mi ogledavaš zube! Imaj ti svoje kakve hoćeš, a ja imadem svoje!...

Sada je izvadio kumordinar iz zamota dva zrcala koja ljesnuše o sunce silnim svjetlom... Htjede jedno prikopčati o šljivovo drvo, ali mu se izjalovio pokus.

- Oj, rujatuš, dođider amo! Deder mi pridrži zrcalo - na, ovako...

- Hoću ja! Hoću ja! - odazove se Jožica i skoči naprijed.

- Samo hoćeš li ti znati držati?

- E, neću! Kako ne bih znao?...

Drugo ogledalo držaše kumordinar sam, naravnavši ga iznad svoje glave tako da je u onome što ga je Jožica držao u ruci vidio i svoje lice i svoj zatiljak te stražnju stranu glave... Iza toga stade češljati i prilizavati svoje vlasi, natirući ih mirisnim i skupocjenim mazalom. Onda još izvuče iz zamotaka svakojakih četkalica i nekakvih svjetlucavih zasukala te to lišpanje trajaše tako dugo da muzikašu Jožici malo što nije utrnula ruka...

- Vidiš, mali "kanoniče", kako li se to gospoda opremaju, maljaju i zasukavaju!

- Ni naš sakristijan svece u crkvi ne ispuca i ne izlišpa ovako fino i lijepo! - pljunu "kanonik" na drvocjep. - A kako to da se ti, Ivica, ne iscifraš i ne nafickaš? - obrati se "kanonik" k đaku nekom zloradošću...

- A, ja sam još mlad i svjež, pa mi ne treba takva belaja... Gospodinu kumordinaru, komu se već zreli dnevi izorali kojekakvih brazda po obrazima i sljepočicama, njemu takvo šta dakako valja upotrebljavati!...

- O, i vam bi, mladi gospodine, prudilo da se kadšto uredite bolje, da vam čovjek ne opaža svaki čas đačko blato i mrljilo od crnila za ušesima!...

- Nijesi li čuo, Jožice, kumordinar poštuje Ivicu... Kako to? - nagnu se "kanonik" k uhu svoga susjeda šapćući...

Jožica samo sažme ramenima...

- Pitaš, zašto poštivam gospodina rujatuša? E, moj kopune! Njemu se već ne smije reći: "ti". Njega poštuju i njegovi profesori, pa otkuda onda nama pravo da mu "ti" velimo? - odgovori kumordinar malomu "kanoniku"... Ovaj jedva kimnu glavom, te nekom sumnjivom seljačkom ironijom pripali svoju lulicu: - Eh, tako je, tako! Čega sve nema u te gospode! U nas samo mlađi poštuju starije; a tamo ti valja već djecu u zipci pozdravljati sa "Hvaljen budi Isus i Marija!..."

- Tako baš ne... Gospoda se ne običavaju pozdravljati ovako, kako vas mužeke naučiše fratri i popovi... Tamo se pozdravlja: "kut morgen", "kut namt!, "kistimant"... i drugačije! Zar ne, rujatuš Ivice?... Deder pouči naše vrijedne zemljake od ilovače! - naceri se kumordinar i stade zamatati svoje stvari te ih spremati u kovčeg.

- Ded, rode Jožice, izlij tu vodu iz zdjele - pa ne da možda kasnije objedujemo iz nje!... Hej? - prikriča načinčureni kumordinar, pokrivši visokim klobukom svoju umnu glavurdu koja se sjala na suncu od silne masti poput olaštene čizme...

Domaćin Jožica ne odvrati ništa, nego odnese ravno na gnojište obraslo dračem i korovom, onu ružnu smjesu u koju se pretvorila čista voda u zdjeli nakon što se umio i uredio plemeniti kumordinar.

- A hoćeš li, susjede, danas što sijati? - upita muzikaša Jožicu, kada se vraćao s praznom zdjelom s gnojišta, mali "kanonik", podigavši se sa drvocjepa i otpravljajući se doma na svoj brijeg.

- E, teško da ću štogod!... Ženska glava ionako priprema za Uskrs, a treba i danas štošta priudesiti za objed... Pa i prastari je običaj da se na Veliki petak ne dira u zemlju...

- Što si to rekao, Jožice? Ako li sam dobro čuo i razumio da će se danas spremati objed? Nije potreba. Ja i Ivica polazimo sada tamo do župnika, pa onda do školnika i još kojekamo... Bit će ondje posnih seoskih zalogaja; a baš mi se rače posna jela, dok čovjek u gradu vazda i vazda trpa meso u svoje "grešno tijelo", kako bi rekli fratri! - stade mudrovati gospodin kumordinar.

- Pa baš na Veliki petak, rode? Ja bih rekao da na takav dan ne idete od kuće u goste! Bog i duša, ne znam drže li gospoda naš seljački običaj, ali mi na Veliki petak ne bi išli u goste ni u susjednu, ni u prijateljsku, ni u stranu kuću... - odvrati Jožica.

- A, šta? Lari-fari! Gospodin župnik, samotni ladanjski pop kano ćuk u duplji, pa moj "tucbruder" školnik, koji se u najvećoj žegi smrzava od seoske dosade - i oha druga "metelegencija" jedva će nas dočekati! Nije to šala tako iznenada ugledati gradsku gospodu gdje im se približuju u njihove zapuštene i podivljale seoske stražarnice - okrene se kumordinar na desnoj nozi, uhvati štap da će nizbrdo... - Ajde, Vanča! Ajde...

- Danas jošte ja ne idem, ostat ću doma, gospodine kumordinaru!

- Kako ne idete? No, to je lijepa finoća i udvornost! A šta ću im ja reći? Kako ću ispričati? - ozlovolji se Žorž.

- Ja danas nikako i nikamo! Poslije Uskrsa priskočit ću malo i ovamo i onamo, ali danas me najviše veseli doma... Bože moj, Veliki petak, pa ovdje među svojim ljudima, uz svoju majku, braću i sestre! Ta topim se od milja kad će mi živim životom opet oživjeti sve te slatke uspomene našega divnoga seljačkoga života o velikim godovima!... Ajde, ajde, gospodine kumordinaru! Ja ostajem doma! Sretan put k ladanjskoj gospodi... Ja nijesam došao k njima, već k svojim roditeljima i braći!...

- Mužačka krv ostaje mužačka krv! Vazda prosta i surova! Oh, kakav li će to biti od njega rujatuš! - puhne kumordinar uvis zamahnuvši dva-tri puta štapićem te spustivši se nizbrdo dosta sitnim koracima...

Jožica sa sinom ode u kuću... Gospodarica se marno vrtjela okolo zdjela i medenica pripravljajući bijelu pogaču i kolače za Uskrs... Tu bi pritrusila nešto brašna, tamo prigleda kvas, ondje prilije ili odlije mlijeka, a nekuda je tmurna i dresela, a svaki čas joj se vine duboki uzdah...

- A što ti je, ženo? Nešto kano da ti nije pravo, a naš Ivica, evo, hvala bogu došao da zajedno proslavimo uskrsne blagdane! Bogzna tko i kako će ih doživjeti do godine? Netko živ, netko pod ledinu dotle!

- Kao da me zmija ujela za srce kad mi je ono prigovorio kumordinar. Ne bih ja oćutjela njegova ukora da nije došao "kanonik" njušiti oko naših uglova. A on će u devetim brdinama i u desetim selima ogovarati, gristi i rugati se da će čovjeka raznesti na jezicima. Ta

znaš kako vazda propitkuje za Ivicu i brine se za nj. A kad pukne iznenada ovdje ili ondje kakav sumnjiv i crn glas da se s njime zbilo ovo i ono, da ga protjeraše iz škole, e tko li tu prede paukove mreže? Tko pakosno ishitruje i sam svoje izmišljotine raznosi? "Kanonik" i nitko nego on! A onda se pobožno otkriva, sklapa ruke hinjeno prevrćući očima: "Oh, hvala budi bogu! Moj Miha je vrijedan i on će biti na diku i ponos čitavoj župi! Ele, on je trgovac da mu ne ima premca preko devet planina i preko devet voda! To potvrđuje sam gavan Medonić!"

Sada stade tješiti sin majku svoju: - Oprostite, majčice, našemu kumordinaru Juriću! Ta znate ionako da mu fali nekoliko dasaka u glavi! Pa neka ćereta što ga volja i dosađuje svojim prigovorima. Znamo ga svi kakav je svat. A "kanonik"? Neka njuši i miriše oko naše kuće. Šta nam može? U laži su kratke noge i gdje ona ruča, tu doista ne večera! A njegovu Mihi dao bog svako dobro i sreću punih ruku! Mi mu lje ne zavidimo!

- Da, da! Pratio sam i ja svaki mig maloga "kanonika" i vidio sam i shvatio kakav crni duh iz njega diše i čemu se omata i vijuga oko našega praga! Lisac li je on. Neka, neka, mnogo, mnogo toga je izmislio, izbljuvao i nasjekao protiv nas, a napose protiv tebe, Ivice, ali šta će on?... Baš mi se danas pohvalio da taj njegov Miha imade o stijenu prikovanu škrinju punu blaga i novaca! Bit će možda i suviše hvalisanja. Pa budi mu! Ali čemu se uvijek miješa u naše poslove, te prede i snuje oko naše kuće? - ushodao se muzikaš Jožica po širokoj seljačkoj sobi, nabitoj tvrdom zemljom koja zaudaraše nekom smjesom kiseline i dima.

Ivica jače natuče klobučić na glavu te izađe iz očinskoga doma i spusti se nizbrdo.

- A kamo ćeš, ti naš dragi? - uhvati mati svoga sina za ruke.

- Valjda ćeš za kumordinarom? No gdje ćeš ga ti stići, on je već daleko odmaknuo! - pridoda otac, muzikaš Jožica.

- Ne, idem pod naš brijeg tamo do pastirâ u zelenilo? Ah, kako mi je milo i ugodno, da znate, u tom našem brđanskom zelenilu... I tada se svega sjećam; svaki grm, svako stabalce, svaka jaruga i uvalica budi u meni krasne i slatke uspomene!

- Ajde, ajde, dragane naš! Evo upravo iza barda naći ćeš na paši našu Marticu, maloga Matu i Doricu. Oj, dokle nijesu mogli usnuti jučer, kada te ugledaše... A danas ujutro, istom što je zora svanula, oni već krenuše na pašu... A bijaše mraza; ele ih je negdje studen izmučila i izubijala! - zabrine se Ivičina majka ne zaboravivši premiješati tijesto i potreptati nabujali kvas.

- Kakva zima, bog s tobom! Nijesu oni ludi! Pribraše već suvarja pa gdje i po koje drvce te naložiše vatru... Tepčeta, vidio sam rano jutros kako suklja dim da je nadvisio isto ovo naše brdo... Lako njima... No, danas je veliki post, odoše praznih torbica pa će ogladnjeti, ratoborci mali moji!

- Vidiš, vidiš, Jožice... baš mi je sada puklo među očima. Stanider, Ivice moj, i strpi se malo. Peć se već žari da sve puca i sijeva. Metnut ću u nju malo onoga tijesta, umiješana samo mlijekom i maslacem, pa će se začas ispeći i tebi i svakomu njih mala pogačica; alaj će se veseliti, tim pako više što će im Ivica donijeti kolačiće! Hoćeš li, Ivice, počekati? Hoćeš li?

- Kako ne bih, majko? A i ja se radujem pogačici što ćeš je meni umijesiti! Oh, ala će mi biti slatka.

- Oj, dragiću moj! Neće li ona biti preprosta za tebe? Ta u nas nema ni meda ni sladora - kako je svega toga na pregršte tamo u velikoj varoši. Ta vidiš kumordinara, on svemu prigovara, na sve se mrči i psuje da će čovjeku oganj ispaliti obraze od stida...

- Pa deder, stara, i za mene baci šaku toga posnoga tijesta u peć! Nekako sam ti mamuran, a u glavi kano da mi šume i prohode sitni mravci... Tako sam ti nekuda ni kršten ni poganin... Ej, bijaše toga noćas puno!

I marna gospodarica uzvinula ruke, prigrnula žeravku iz ogromne seoske peći, otrgla nekoliko komada tijesta, te naslagala takve buturice, jednu uz drugu, na loparu, pa ih rinula u rasijanu peć... Ona bijaše sada zadubljena u svoj posao, a muzikaš Jožica prikuči nekakvo drvce i širočku te stade tesati luč ravnu i tanku poput hartije papira... Ivica sjedne na hrapavu, dugačku seljačku klupu uz stijenu, te je nekuda daleko, daleko poletio svojim mislima.

I nije dugo potrajalo vrijeme, a mati izvadi niz pogačica jednu za drugom iz peći. Bijahu rumene kano božićnice, a iz njih udaraše ugodna toplota, napunjajući čitavu seljačku sobu onim neisporedivim mirisom što se izvija iz pečena pšeničnoga tijesta.

- Eto, stari, to je tvoje! Pa protjeraj svoju mamuru i te kobne mravce što ti kopaju po glavi! Eto, Ivice, to je tvoj! Gledaj samo kako je rumen: anđeli bi ga okusili. Pazi, pazi - ne tako hrlo da se ne opečeš! Ej, šta ćemo, tvoji prsti nijesu tako kruti kako su naši... A ruke fine i bijele, hm, dakako gospodske! Na našim žuljevima možeš vatru ložiti, pa nećemo oćutjeti! A ova tri za naše drage pastire: taj najveći patri Martici, a ona dva Mati i Dorici! Oj, kako će se radovati ti naši vrapci! Pa kad im ti doneseš! Svaki dan spominju svoga braca Ivicu i za tebe se mole bogu - užurbala se razdragana gospodarica usplamtjelih obraza, te se baš živo razgovorila kako se možda nije već godine i godine. Ta Veliki je petak! Ta uskrsni su blagdani, a svi su evo na okupu oko nje! Oj, bog neka znade, tko će dogodine doživjeti Uskrs.

Ivica se već spustio niz brijeg. On razgovara sa svakom travkom, sa svakim grmom, sa svakom izdubinom, sa svakim puteljkom, štono se vijuga nizbrdo u doline, šumice, pa onda dalje na druga susjedna brda... Sve su to njegovi stari znanci. I sve mu je sada manje, puteljci kraći... A majka gviraše naprije iz brđanske potleušice kroz sitan prozorčić, da bi jedva turio pest kroz njega. Pa kada joj je Ivica uminuo pred vidom, ostavi ona tijesto i vatru i pecivo, te pohrli preko praga, a onda na dvorište, pa se popne čak i na plot, da gleda svoga sinka, da mu mjeri korake.

- Oj, moja stara, kako si mi djetinjasta! Ta nagledat ćeš ga se do mile volje. Evo, malo da ti nije zagorjela velika pogača!... Aj, aj, ženska glavo!

- Muči, muči, Jožice! Šta li ti znaš kakvo je majčino srce... Oh, ta moje ga oči ne vidješe već godinu dana! Pa onda da mi ne bude za svaki trenutak; eda mi uzalud ne umakne! Na, još jedva tri dana, pa bogzna kad ću ga opet vidjeti! Lako tebi, ti napuni torbu, potpali lulu, štap u ruke, pa ajde k njemu u grad! Ali ja, sirota, ja? Pa ipak, eno, sâm pripovijedaš, kadnoli te na odlasku sprovede čak nakraj grada, a ti se okrenuo za njim, popostani i sto puta pokroči natrag u grad po deset koračaja, da ga se nagledaš. Pa na, kakav li si mi tvrdonja? Ti sada meni zamjeraš da ga se jedva nagledati mogu!

- Ivica! Ivica! Ivica! Naš bratac, naš bratac! - kliktahu bosonoga djeca, udarivši trkom i vriskom prema njemu kadno ga opaziše. Martica bijaše djevojčica od kojih deset godina, ozbiljna i mučaljiva, upirući svoje velike modre oči u Ivicu. Ona je polako trčala za Matom i Doricom, djecom od pete do sedme godine. Mato i Dorica, pritrčavši do Ivice, jedno ga obujmi okolo nogu, drugo ga uhvati i objesi mu se o ruku... A Martica ih opominje:
- Mato! Dorice! Što se uzlepršaste? Što se uzjoguniste? Ta zamrljat ćete Ivicu! Na, netom su rovali i dubli zemlju, gradeći peći i kućice, a sada s ovakvim rukama mažete Ivicu! Zar mislite da njegovo odijelo stoji novčić ili da ga sašiše od hrastova lišća! - i ona ih stidno odrivava od Ivice.

- Neka, neka, Martice! Neće oni ništa zamrljati. Pa ako i budu, sve ti se može očistiti. - I mladić zagrli sestricu Marticu, pa onda ona dva vrapčića štono mu se veru oko nogu i navlače ga sada za kaput, sada za ruke, sad za džepove. - Evo, nosim kolače! Svakome po jedan! - klikne on. A blago na paši, ugledavši toga stranoga, šareno obučena gosta, razbjegava se dalje i ugiblje s puta... Druga pastirska čeljad gleda plaho izdaleka. Od najvećih jedva da neki prepoznavaju i da se sjećaju Ivice, te šapću potiho onim manjim drugovima i mudro pokazuju rukama na Ivicu. Ovi pako utiču palce u usta, hvataju se za klobučiće ili kapice i ne mogu se odlučiti bi li, ne bi li se otkrili pred njim, bi li mu cjelivali ruke, kako to valja župniku, učitelju i ostaloj gospodi. Jedni stoje i nepomično gleđu, a drugi se polako, plaho i stidljivo primiču da ga bolje vide.

Ivica stade dijeliti kolače Martici, Mati i Dorici, na što su se počeli primicati i drugi pastiri, najprije plaho i postidno, a onda sve smjelije... Sada djeca razlomiše svoje kolače i bratski porazdijeliše među pastire... Sam Ivica nešto okusi, a ostalo podijeli... Tu ga osobito zateče djevojčica od kakvih dvanaest godina. Ona je tako sveto i pobožno gledala Ivicu, a jagodice joj se zarumeniše i crne očice jače zasjaše. - Evo, mala, uzmi i ti pogače. A čija si? Vidiš, ne mogu je prepoznati, no sve se nešto domišljam... Čija li si? - Mala se ustezaše, a druga djeca odvratiše da je to "kanonikova" Anica. - Gle, gle! - pogladi je Ivica po obrazima - kako je narasla... A ne znaš li kako se zajedno igrasmo, a? - Šta ne bih znala - otpovrne krepko mala... Tu se Ivica zamisli, zašuti i po nekoliko puta pogleda ispod oka djevojčicu.

Pastiri postadoše sada smjeli i slobodni.

- Aj, kako li ti, Ivice, imaš lijepe čižmice, pa te gege, pa šešir? Je li to odijelo skupo? Zar se sva gospoda tako odijevaju? - počeli filozofi opipavati i navlačiti đaka. - A jesi li i ti već gospodin? - prikriča neki mali, bucmasti svat zaprljanih usta, a zasukanih gaćica iznad koljena.

- Šta tako ludo pitaš, Periša? - ukori ga dječarac bjelokos poput janjeta, gutajući svoj zalogaj pogače... - Da je on već gospodin, ne bi dolazio među nas, nego bi se gizdao i puhao poput druge gospode, a mi bismo mu ljubili ruke i skidali kape. Pa kakav bi on još mogao biti gospodin? Misliš da se gospodinom tako hitro postaje... On će istom tada biti gospodin kad postane župnikom! - dokrajči mali, a ostali udariše u smijeh i čude se što danas ovaj sve ne zna! - Omudrila ga pogača! - dodade neki garavac tiho.

*

Osvanuo i uskrsni dan! Lijepo, tiho i nešto ohladno jutro, a nebo čisto i vedro kano riblje oko... Čim je osvanula rujna zora i njezino rumenilo poput čarobne mreže razastrlo se po nebesima, već je seljački puk u bjelini i čist hrlio sa svih brda i od svih strana k božjem hramu, gdje će započeti svetkovina uskrsnuća čim se sunce pomoli na istoku... I mali "kanonik" po drevnom običaju već se spušta niz svoj brijeg prvi, a onda iza njega čitava povorka djece, pa posljednja njegova gospodarica, velika, krupna i koščata seljakinja, vazda šutljiva, koja ne bi nikada prva zametnula riječi. Kad je pak odgovarala, to je hrumilo iz njezina grla kao da orahe siplješ: oporo, kruto i kratko... Kazivahu dapače da je svoga maloga "kanonika" potpregačila tako da se on ne bi nikada s njome upustio u bogzna kakvo zanovijetanje... Nazivali je "dugom Katom"; ali seoske žene zaviđahu njezinoj kreposti, da se nije miješala ni u čije poslove, da nije nikada s babama trla lan da joj prođe dan, i da ne bijaše tuđemu loncu nikada zaklopcem... No, u tome bi je obilato zamijenio mali "kanonik"...

Još nije ni spuzao sa svoga brdeljka "kanonik", kad eno iz kućerka muzikaša Jožice izmili gospodin kumordinar te pospan zijeva na sve četiri strane svijeta. Na njemu sjaju velika puceta, kosa mu se lašti, rukavice mu se bijele... Iza kumordinara pomoli se Ivica u svagdanjem odijelu, a onda sam muzikaš Jožica, koji je danas navukao nešto jače iscifranu košulju i gaće, a u usta utaknuo novu novcatu lulu, kojom ga je nadario kumordinar. Načičkana je ona srebrnim pokrovcem, kojemu ures siže upravo do dna lule; dok kamiš rasprostire toliki miris da Jožica svaki čas napne nos uvis, da mu se obrve naježe. Iza muškaraca zavrti se na brežuljku marljiva muzikaševa gospodarica s troje djece oko sebe.

- Ele, što ih ima! Baš pun brijeg i gospode i seljaka! - okrene se "kanonik" dočekavši svoju ženu s družbom. - A našega Mihe baš na sam Uskrs nema kod kuće, bog ga vidio s njegovom vječnom trgovinom. Pravi ćifta!

- A šta ga i treba! Valjada je gdje na boljem poslu - zagrmi "duga Kata" svom bračnom drugu da mu je umah prisjela riječ u grlu... "Kanonik" porene dalje, pa se doskora opet okrene:

- Hh! Upravo će nas stignuti! Evo ih, već spuzaše s brda, pa će nama u pete!

- A ti pojuri! Šta se uvijek okrećeš ko pijetao na gumnu? - malo da ga nije "duga Kata" laktima gurnula pod rebra... "Kanonik" opet šutke pokroči naprijed, ali nježna polovica tisnu ga ukraj i silnim koracima stade mjeriti puteljak pred sobom, a za njom se potisnu i djeca. "Kanonik" se počne sada sve češće ogledavati i polaganije koračati, ta njemu je i stalo do toga da ga stigne družba muzikaša Jožice.

- Oj, sretne svetke, susjede! Ne tako hrlo, bit će nam laglje i ugodnije ako pođemo zajedno! - doviknu kumordinar "kanoniku", a ovaj jedva to dočeka... "Duga Kata" već bješe daleko odmakla, ne ogledavši se ni jednim pogledom natrag gdje li zaostaje njezin drug.

- Sretne svetke i božji blagoslov! Aleluja, aleluja! Hvala i dika ti budi, veliki bože! - odvraća "kanonik" otkrivši ponizno svoju glavu. - Baš je lijepo uskrsno jutro; to se na nebu raduje sam bog i sveci te anđeli njegovi!... Ah, samo da nam Veliki petak nije onako crno osvanuo - sve bi dobro bilo, sve!

Sada se zgrnuše i s drugih brda seljaci i seljakinje koje bi postajale, upirući začuđene oči u kumordinara i đaka Ivicu... - To je on! - šaptahu gurajući laktovima jedna drugu i pokazivajući prstima sad na kumordinara, sad na Ivicu. - O, bože dragi, kako je to lijepo, kako je to lijepo! - uzdiše druga. - Veselja li materi i ocu - pridodaje treća... A muzikaš Jožica čuje i ne čuje, samo nagađa da se o njemu govori te zapaljuje svoju finu lulu sa srebrenim pokrovcem i mirisavim kamišem... A svjetina se poredala jedno za drugim na uskoj stazici, stupajući jedno drugomu na pete; samo djeca svaki čas zastranjuju u rosnatu travu i polijeću naprijed kano krijesnice... A odrasli sad glasnije, sad tiše dovikuju, mudruju i sjećaju se ovoga i onoga: sada lanjskoga Uskrsa i Velikoga petka, kadno je čitav dan lijevala kiša ko iz kabla; sada starci pripovijedaju o Uskrsu prije pedeset godina kad je zapao snijeg preko gležanja... a ljetina ipak tako ponijela da je proteklo mlijeko i med od obilja i božjega blagoslova... i nikada prije ni poslije ne bijaše tako rodne i plodne godine. - Jest, jest... sve je nekada ljepše i bolje negoli danas... Ah, stara zlatna ljeta nikada se više ne vraćaju... A tu bi kumordinar puhnuo u zrak, skinuo svoj svijetli, visoki klobuk, otirući debele kapi znoja, i opet bi puhnuo da pokaže kako su mu ta seljačka nadmudrivanja dosadna, kako je sve to ludo i blesasto... A onda će se najedanput umiješati u razgovor krupnim i oholim povikom...

- Šta to? Šta to? Nekada je lijepo bilo! A danas zlo i naopako! Stara vaša i vazda jedna te ista pjesma! I prije nijeste ništa više znali i danas ništa više ne znate! I nikada nećete više

znati! - Seljaci umukoše da slušaju taj proročanski glas... Nikada nijesmo ništa znali... niti danas ništa ne znamo! - ponavljaju oni šapćući poniknutih glava kao ono za svećenikom kad čita sveto evanđelje.

- Pravo govore gospodin kumordinar, pravo! A šta bi mi, ubogi, zalupani seljani, znali, šta bi? - oglasi se jedan otraga iza kumordinara, te se značajno ozre na starca koji klapaše iza njega... - Samo gospodin bog sve zna, hvala mu i dika budi - pa onda za njim gospoda!...

Tako se to raspredalo i umovalo, a žene slušahu i šaptahu, jedne osvrćući se na razgovore "pametnih" muških glava, a druge ne pazeći na njih uzdisahu i ćeretahu o svojim kućnim poslovima... Ova je koku nasadila... pa joj pobjegla sa gnijezda i ostavila jaja... Onoj se pokvarila uskrsna pogača... zaboravila je na sebe, zijevnula kada je pogaču metala u peć, a eto pogača puče upravo po polovici da je strahota... I tako jedna ovo, druga ono...

Došavši na glavni drum što vođaše do crkve i u mjesto, uskomešaše se seljaci, seljakinje, djeca i starci kano nabujali pritoci od svih mjesta... Žene i djeca ugibaju se s ceste u kraj, usavršivajući svoj nared: jedna navlači čizme na vlažne od rose noge; druga si priudešuje bijelu peču i privezač ispod vrata što se crveni poput makova cvijeta; treća reda svoju djecu, brišući im rupcem lišca, oči i uši, a muškarci žagore smiju se, puše i svaki čas gleđu na crkveni toranj: hoće li skoro zatutnjeti i zaromoniti zvona...

I naši susjedi, mali "kanonik" i muzikaš Jožica, sa svojom su družbom prispjeli do kuća što se redahu blizu župne crkve...

- Japa! Japa! - pomoli iz otmjenije seoske krčme Židova Rajhercera sanenu i kuštravu glavu svat Miha.

- A, Miha! Bog budi s tobom! A što mi ga radiš ovdje, pa na sam Uskrs? Kad si dotle mogao prispjeti, božji čovječe, valjalo ti i kući skočiti: da se ne potežeš današnji sveti dan po krčmama! - uspali se mali "kanonik".

- To je on! - mignu muzikaš svome sinu Ivici.

- Bah! - puhnu otresito kumordinar u zrak.

- Na kakve li se dadoste litanije, moj japa? Ajte vi radije ovamo da se okrijepite dobrom čašom šljivovice; ta ćifta Jakob kune se svojim Betlehemom i Jerusolimom da je prava i naravna! Dođite, dođite, bit će vam lakše noge kod ophoda, a grlo će vam samo po sebi oriti "Alejuja!" - nakesi se mamurno Miha.

- Aj jok: na Uskrs, pa da idem prije u židovsku krčmu negoli u crkvu! Ne daj, bože! A šta će istom moja stara kada doznade. Daj se, Miha, požuri, daj, u crkvu, pa ćemo onda svi zajedno u naš dom na posvećenje. Napekla je moja Kata bijelih pogača da je milina. Puna nam je kuća dara božjega, pa zato je Uskrs!

- Ne zanovijetajte, japa! Ajte unutra! Nećete li vi ovamo k meni - onda neću ni ja, bogami, doma!

Uto zazvoniše zvona milo i veličanstveno izvijajući onu nebesku glazbu što potresa najokorjelija ljudska srca, što dobre duše ushićuje da se krile put prijestolja boga velikoga... Ljudi pohrliše u crkvu, a pred svima tiskaju se djeca i djevojčice da osvoje što ljepše mjesto u crkvenom provodu. Mali "kanonik" također se pomiješa među svjetinu i otetura put crkvenih vrata a da sinu nije nazvao niti "zbogom"... Miha motraše mamurnim okom te bijele valove žuboreće svjetine kada li mu zape oko za kumordinara i Ivicu... I ovi gledahu njega, a kada im se susretoše oči, Miha obori lice, srdito pljune pa povuče glavu natrag u židovsku krčmu, zatvorivši nekako otresito okna.

- Na tako veliki svetac, pa u židovskoj krčmi! A on će u njoj ostati i za svete mise i crkvenoga ophoda! Eh, nije zaman pošao tragom gavana Medonića; ali onaj je pobožan, možda ga njegov đavo puti tako da se pretvara pred svijetom. A "kanonikov" sin, utanačivši paklenu pogodbu s onim istim vragom što se krije negdje na dnu podruma gospodara Medonića, valjda je inače ugovorio: neka baš protivno svijet gleda da on prezire i bježi crkvu i sve obrede... dok će gavan Medonić danas oblizati i osliniti sve crkvene svece i oltare! - raskokodakao se muzikaš Jožica pred svojim sinom i gospodinom kumordinarom.

- Kakvih li opet priča i otipanja! Moj Jožica! - mahnu rukom kumordinar. - Mladić je vidio nešto svijeta pa se pofarbao, i on će vazda biti - pol gospodina, pol mužeka! Čitav čovjek nikada!

I crkva se dupkom napunila naroda, tako da su mnogi starci stajali pred crkvenim vratima. I sveti obred je počeo, i već se glas župnikov najprije tiho, a onda sve glasnije razlijegao po crkvi: Aleluja! Aleluja! Aleluja! A narod se bije u grešna prsa i šapće hrlo molitve svoje i uzdiše.

Sada uzdigoše "nebo" pod kojim će stupati svećenik u provodu, noseći sveto tijelo spasitelja svijeta. Već uhvatiše crkvene barjake, sagibljući ih na crkvenim vratima, a i mali "kanonik" i dugački muzikaš Jožica nose crkvene zastave...

Kad je provod iz crkve krenuo, tu istom nastade prava galama: djevojke stadoše se turkati i gurati laktima, koji par da stupa do "neba"... Takav je običaj, jer da je najpobožniji, najbolji i najljepši onaj par djevojaka koji u uskrsnom provodu stupa do "neba"... Župnik, držeći u rukama otajstvo sa svetim tijelom Isusovim, pogleda strogo djevojke što se turkaju i guraju, a i crkveni šekutor umiješao se među njih, pa doskora prestade borba oko "neba", nastade red, zapjeva učitelj, pa za njim ženski svijet... i provod krene...

Nije dugo potrajalo, a iz židovske krčme izađe Miha... Sve se iz provoda okretaše prema njemu... Njegovo osobito odijelo: mali kaputić, hlače, prsluk, sve to sa stotinu gajtana i okruglih puceta poput šipkovih koštica, pa malen, pusten šeširić... Da, na istoga kumordinara ne svraćahu tako oči... Ovo je odijelo "prostome puku" puno više vrijedilo negoli ono blještavo kumordinara Žorža. - Ah, to je pravo "madžarsko" odijelo - šaptaše neki dugonja zasukanih brkova s prslukom od crvena darovca koji se sav prelijevao od nebrojenih olovnih puceta - poznam ja to odijelo; sva madžarska gospoda nose takvo... Vidio sam sve to baš one godine kad sam postao "carskim kaprolom" tamo u Kaniži... A skupo je, mila majko, da bi prije kupio tri sela nego takvo odijelo...

- E, jest: on trguje i opći s madžarskim Ciganima, konjskim trgovcima - pa eto ga, kako li se iscifrao! - doda zlobno drugi seoski gizdelin.

Mali "kanonik", znojeći se pod crkvenim barjakom, tako reći poluglasno je šaptao svoju krunicu, ozirući se sad na župnika - da li će on vidjeti njegova Mihu - sad na svoga sina tako da je po dva puta došao do sredine Očenaša te izgovorivši: "kako na nebu, tako i na zemlji", pogledavši bojažljivo na koji će se kraj provoda pridružiti Miho, pa je tako zaboravio gdje je prestao u Očenašu, i on opet udri iz početka: "Oče naš, koji jesi na nebesima, sveti se ime tvoje..."

Miha u "mađarskom" odijelu popostane malo, držeći na lijevom uhu malen, okrugli klobučić kao da razmišlja kamo li će pristati... Sada ugleda kumordinara u redu s Ivicom, a iza njih gavana Medonića kako je pokorno sagnuo glavu bijući se ljuto u prsa da sve tutnji... I Miha stane u red do gospodara Medonića tako da tri iđahu zajedno... I to je već poremetilo stari običaj da samo dvojica smiju u redu stupati! Kumordinar koji je prvi oćutio taj neskad, obrnu se nekoliko puta, mjereći prezirno Mihu i mrmljajući kroz zube

da je jedva sam sebe razumio: - Eto pociganjena seljaka! Eto pociganjena seljaka! Nasukao tih gajtana i tih sitnih zrnatih puceta po sebi poput ciganskog kneza... - I onda zaboravivši gospodin kumordinar na svoju "vruću" molitvu, te prekrstivši se na latinsku kao župnik šakom i palcem, pogrebe se desnicom po glavi i šiji, a nebrojeno prstenje zasvjetluca na suncu jače nego crkveni križ i drugi sjajni predmeti štono ih nošahu u provodu, a ljevicom u bijeloj rukavici izvadi namirisanu maramu da otare čelo i lice. Ali uzaludno! On je ipak oćutio da je pobijeđen; on je jasno vidio da se "surovom mužačkom ukusu" daleko više sviđa "madžarsko" Mihino odijelo negoli ono fino blještavo gospodina kumordinara... I gospodin Žorž uskipi od zlobe prema tome Ciganinu i plane gnjevom na lude seljake koji ne mogu razabrati svijeću od roga... Pa čestiti i uvrijeđeni kumordinar prestade se moliti bogu i za čitava provoda kano i poslije svete mise ne mišljaše on više na boga i na današnji veliki svetac... On se izgrizaše i najradije bi bio umah ostavio te glupe seljake i vratio se u grad k "ilustrišimušu"...

Dok je trajala ta duševna borba našega kumordinara, gavan Medonić po nekoliko puta bi stisnuo Mihinu desnicu i tiho šanuo: - Pa kako je, sokole? otkuda sada? Kako naši poslovi tamo?...

Provod slave uskrsnuća primicaše se koncu. Svjetina se sabrala u crkvi koja bijaše dupkom puna tako da je mnogo ljudi stajalo pred vratima crkve i sakristije...

Kod velikoga žrtvenika gdje je misnik pjevao misu redahu se na lijevom krilu djevojke, iza njih snaše, a onda istom žene starijih godina; na desnom pako krilu klečao je i stajao muškarački svijet. U klecalima "za gospodu" desilo se nešto seoske inteligencije, a među njom u prvoj klupi kumordinar Žorž, a uz njega đak Ivica... Muzikaš Jožica klecaše ponizno pred ovim klecalima, ističući svoju novu lulu, ali se moljaše vrlo skromno i pobožno udarajući se svaki čas u prsa. Nedaleko od njih stajaše Miha, a u njegovo "madžarsko" odijelo gvirahu i muškarci i žene, te je danas uvidio srditi i zlovoljni kumordinar da sva njegova izlizana i namazana velegradska gizda valja da preda prvenstvo tome "konjskom trgovčiću", bolje "ciganskom konjokradici", kako ga poslije nazivaše od jeda i zlobe savladani kumordinar.

I misa je minula, a svijet se hrpimice turka od žrtvenika do žrtvenika, bije se u prsa, te onaj daruje novčić, onaj opet cjeliva žrtvenik, a šekutor, komu neka himba i lukavština sijeva iz žacavih očiju, nabire lične mišice svaki put kada ugleda da tkogod cjeliva žrtvenik a ne podaje grošića za blagoslovljene svijeće, tamjan i druge crkvene potrebe. Prije dvije-tri godine ode pod ledinu stari, drhtavi šekutor, a izmijenio se i župnik. Novi šekutor, novi župnik, pa i nove crkvene pravice. Kao kobac svoje žrtve mjeri taj novi šekutor nedjeljama i svecima muškarce i žene kako obilaze žrtvenike, moleći, uzdišući i cjelivajući ih. On zna i pamti svaku kršćansku dušu koja je tek cjelovima dokazala svoju pobožnost i čistu dušu. - Lažu i pretvaraju se! - šapće on župniku. Farizejci, Farizejci! - odvraća duhovni pastir vjernome crkvenom štakoru... - Ali Medonić i njegova svojta, oni samo siplju da se sveci na oltarima smiju! - izvodi šekutor iz svoje pameti... - Mara Tragićeva vazda deseticu, stari Jura Purić svoj groš, kad god se primakne k žrtveniku svetoga Jurja... Gazdarica Dora Prlić prinosi na žrtvenik svetoga Antuna Paduanskoga poslije Božića po koji bunčić, lopaticu; a kada bolje obrodi žir, i čitavu butinu. U jeseni opet povjesmo bijelo i čisto, kano da si obrijao uskrsno janje... A sve te dobre kršćanske duše nikada ne oblizuju žrtvenike i ne plaze oko njih. A naš konjski trgovac Miha, kad god se vrati s trgovine i sajmova, on će uvijek udariti na žrtvenik sa srebrnom forintom, pa se onda drži tako ravno i otmjeno kano da je pio bratimstvo sa svecima na oltaru... I gospodin kumordinar polaže na žrtvenik po dvije-tri srebrene desetice kada dođe ovamo k svome

rodu... Hajdede, nije baš pravo gospodski, ali i staklo se žari na suncu poput zlata i srebra - obriše se rukavom šekutor, izvijestivši župnika o crkvenim stvarima.

Puk se sakupio pred crkvenim vratima, pa mladići hoće da su mudri, te oni pretresuj ovome čizme što ih je još kupio lani na martinskom vašaru, pa su još ljetos nove kano da si ih sada izvadio iz škrinje; prigovaraj i smij se djevojci Magdi Lilićevoj, što je ponijela do pet pisanica u crkvu, te zaboravivši se držala ih božićnicama i one se satrše i prosuše po odijelu - a Magda bjež nevidom i netragom iz crkve, dok se još ni misa nije svršila... Komu li ih je namijenila, pa baš pet na jednoga! No toga je htjela ljudski svezati i potpregačiti! - hohotaše neki poluvojnik koga nakon godine dana službovanja otpustiše, opazivši u njega neke tjelesne mane kojih se prigodom pregledbe nije opazilo. On je nahero nosio vojničku kapu i sačuvao od vojništva bluzicu zakrpanih lakata, koju je valjda kupio u kakva gradskog staretinara da se tako pogizda pred svojima u selu. - Ej, zašto pet na jednoga? Možda je svaka bila namijenjena posebnome? A možda baš i za tebe ona koja je najprije pukla u njedrima Magdinima? Ta bolje je sa pet pisanica poći u lov za petoricom, nego sa pet njih na jednoga! - ispravi mudro onoga jednogodišnjega kržljavoga vojnika neki vrlo stari seljački mladić komu se obrazi laštijahu od samoga brijanja kano ocu gvardijanu, a kraj uha počela mu već udarati sjedina, dok mu se žućkastobjelahna kosa stala rijediti na vrhuncu glave poput vinograda na koji je navalila filoksera... Taj stari seoski mladić i dosta neugodan kicoš koji bi najradije dosađivao seljačkim snašama svojim udvaranjem običavaše ovako ispravljati svakoga predgovornika, očekujući od slušalaca grohotan smijeh na svoje ispravke. Ali se često događalo da je on sam otpočeo i sam završio veliki smijeh na svoje šale... Kada bi se tako zbilo, povukao bi se i odšuljao netragom, razbijajući svoju pamet: otkuda li taj neuspjeh... Tako bijaše i ovaj put...

Sada se raštrkaše mladići među djevojke, a starci i vremešne žene mrmljahu kako je sve to nekada bilo drugačije i ljepše, te se primiču k rakijašu, koji je razastro svoju žestoku robu s nešto bijela krušca na omalenu stoliću, natačući svim mušterijama u jednu bogovetnu čašicu, tako da je čitavoj hrpi čekalaca valjalo zijevati ili proždirati navalu vode na usta dokle se oni prednjaci izredaju...

Miha se stvori uz Medonićevu Justu... Otkada se "kanonikov" Miha po konjskim sajmovima opernatio i otkako ga je stao njezin otac u zvijezde kovati, otada se i Justina oholost promijeni prema "kanonikovu" garavcu... A postajalo od nekoga vremena i teško i bolno djevojci, ne možda s razmišljanja i uzdisanja za garavim Mihom, nego je ona bistrim okom gledala u dvolične obraze duha vremena i razumjela njegovu tupu britvu kojom reže i dijeli sudbinu budućnosti djevojaka... Ona je već počela sumnjati u svetost svoga nadutoga gesla: da mladići ljepote varaju, a bogatstvo žene, pa bilo ono razroko i gluho - jer se djevojke sirote udavahu za momke bogate i siromahe, sada u jednom te istom selu, sada u treće, peto, deveto selo... a Justa Medonića gavana zlovoljno, zlobno i jedovito mrmljala bi i brundala okolo ognjišta poput ostarjele i oboljele mačke, kriveći tiho i nevidom sad svoje roditelje, sad svoju rodbinu i tete, sad opet isto bogatstvo, jer bi ona tako čekajući od godine do godine mogla još ostati u kući da "zalijeva prašne štuce novim octom"...

No kada je Miha zavrnuo na svoju ruku i stao samostalno trgovati i putovati svijetom, odijelivši se s dobra i s lijepa od gavana Medonića, i kada je prokljućalo selima da je u Mihe vražja glavica i da mu ne ima premca među svim konjskim trgovcima, i da je, tako reći još dječak, spremio pune torbe novca: okruže duh staroga maloga "kanonika" najružičastije nade, i on stade svojim finim majstorskim njuhom zabadati u tvrdo tlo gavanovih obiteljskih tajna! Pa prisnuj danas ovo, sutra se pripni na ono, prekosutra skoči tiho i nevidljivo dalje - samo neumorno, oprezno i pametno - i "kanonik" je pripravio put svo-

me sinu do hologa i taštoga srca bogatunove Juste. Bar se tako činilo "kanoniku", te bi se on jednom zgodom, kad se Miha vratio zajedno s Medonićem iz dalekih sajmova, prikučio iza leđa svome sinu potaptao ga i veselo zakukuriknuo:

- Miha, pasja capa, bit će, bit će! A ti si mudra trgovačko ciganska glava, pa na juriš! Justa ti je sklona već tako da se zarumeni i uzbuni kano da je pala iz sna u koprivlje kad ja tebe spomenem... A onda je navini tiho i mirno: moj Miha raste kano bor u gori, a svaki dan sve više kupi i prigrće ono čemu se i sveci osmjehuju s oltara... Ej da: pa šta će to sve njemu kad mu nešto treba što se privije uz dušu i srce, kao zeleni bršljan uz stablo... A bi li ti, Justo, htjela biti mojom snašicom, ej, bi li? Moja lijepa i draga, bogato rođena, šta?... Otkrij se meni, a ja mukac kano mramor kamen! - A djevojka se nasmiješi, bože moj, udari me po leđima: - Oh "kanoniče", ne dao bog zla, alaj ste zao čovjek! - Reci ti, mala, da bi, pa je stvar u redu. - A ona ti sažme ramenima, podigne obrve, vrisne: - Bi! Bi! Bi! - i uteče na vrata. A sada, Miho, vidiš, na čemu si!... Nije ona, bog i duša, sa gorice vila - pa i tvoja mati ne bijaše ruža iz paradiza: pa mi lijepo i bogu na slavu složno živimo!... Ali Justa je jedinica - pa što je gavanovo, to je i njezino - a što je njezino, to će biti i tvoje!...

Miha se stvori uz Medonićevu Justu. Ona smeteno pogleda naokolo, kano da pita što će li njezine drugarice. A onda rekao bi da je neznatno porumenjela...

- Justo! Dobar dan - sretan Uskrs! - uhvati mladić djevojku za ruku. - A pisanica?

- Pa ja je imam i za te! I te kakva je! - osmjeli se Justa te izvadi iz svilene marame pisanicu, našaranu cvijećem i nekakim napisom... - Nije li krasna? - oholo će Justa.

- Nađi djevojku u koje je ljepša, pa ja joj puštam svoje prvenstvo.

- O, znam ja da moja Justa misli na me - ali i ja mislim na nju u dalekome svijetu - šaptaše mladić ogledavajući pisanicu što je držaše ljevicom, a desnicom izvlačeći polagano zamotak iz njedara... - A to je tebi, mila moja, uzdarje!.. - I zasinu đerdan od bisera... Djevojke se pogledaše značajno, poturkivajući nijemo jedna drugu...

Justa stade previjati i premotavati đerdan, a on ljeskaše i bljeskaše se o suncu. Ona je to samo stoga radila neka se vidi i zna kakvim ju je obdario darom onaj za koga se zavidno pogovara da je njezin zaručnik... A Miha je naherio svoj klobučić, stupajući ponosno uz djevojku i šapćući joj potiho: - Gledaj, sada sam opet cio čovjek; sada mi ništa ne manjka pod tim božjim nebom! Kada sam pak u svijetu - ej, tko da iskaže kako mi je... - Djevojka kano da i ne pazi na njegovo šaptanje, nego još uvijek ogledava darovani đerdan...

Mali "kanonik", koji se motao u vrtlogu muškaraca i vodio glavnu riječ, opazivši svoga Mihu s Justom, hrlo se odsuka iz svoga kola te pripuza iza leđa mladenaca...

- Ele, kako li mi se brzo nađe golub i golubica! Pa jeste li jedno drugo obdarili pisanicama da se zna i vidi kako vaši domjenci nijesu puko ćeretanje i mladenačko zanovijetanje! Da bog blagoslovi takav krasni par kakva nema u devet naših seoskih župa!... Pa valjalo bi i vaše vjenčanje uskoriti... Čemu da se cijepaju i da su odijeljena dva složna i zaljubljena srca!

Prikučila se i "duga Kata", ali ona se ni ciglom riječi ne tače mladenaca, samo je nešto nerazumljivo zahrumila kad je njezin drug dovršio "o skorom vjenčanju". - Kopa tebi po glavi djevojačko bogatstvo, a ne zaljubljena srca - progunđala je po svojoj prilici "duga Kata"...

- Hm, tako je! Sve se danas već događa na svijetu! - okrene muzikaš Jožica u ustima kamiš svoje nove lule. - Jeste li vidjeli kako se obdariše Medonićeva Justa - i Miha? Eh, pada sjekira u med našem susjedu "kanoniku", pa što ćemo? Nekomu ništa a nekomu ovo, nekomu ono a gdjekomu sve!... Justa jedinica je u gavana pa će zajedno imati i Miha i Medonić vraga na dnu gavanova podruma!...

- A zašto ti to natucaš, moj Jožice? Valjda ne želiš postati gavanovim zetom? Pa zar misliš da će se svijet okrenuti zato ako se ta "ciganska konjokradica" oženi Medonićevom dundom! Ona mu je i par, bogami. Njemu udara još mlijeko na usta, a ona bi mu lako bila dojiljom! - govoraše s pritajenom zlobom kumordinar, a usta mu podrhtavahu...

- Dakako, djevojka je starija od Mihe, a nije, bog i duša, jučer procvali ljiljan, pače, već joj se i sljepoočice mreškaju... No, u našem kraju nijesmo ni vični nekakvim ženskim ljepotama... Eh, kolikim sam zadudao u svoj stari bajs posljednju djevojačku notu koje bijahu i kriva nosa i krezube i škiljave i šepave i glava poput bundeve misirače: pa je ipak u životu sve u redu. A gdje se donijela škrinja i po koja škuda: gladi bradu, pjevaj svaki dan: "Narodi nam se kralj nebeski"... Justa pak neće donijeti samo škrinju i po koju škudu nego čitav ambar novaca... Tu će se drugačije pjevati, moj rode. Novac je ipak novac! Najveći, najjači i najsavršeniji gospodin na svijetu! Tko će tada doći haka našemu malomu "kanoniku"? Vidjet ćeš ti njega; neće on ponizno i smjerno okolo tebe kao sad, nego će dignuti nos poput katane i mjeriti sva naša brda kao da im je on gospodar!... Ah, da je moj Ivica ostao u kući, možda bih i njega ja tako oženio! Možda bi i on već danas bio čovjek i gazda poput Mihe! Kako i ne bi, ta on bijaše uvijek bolji i pametniji: hvalila ga gospoda i seljaci, popi i učitelji - - a te škole - duge su, duge, da bog prosti, kano cesta u Rim!...

- Čuj muzikaša kako napija! A šta ti znaš što će još biti Ivica? Doma u vašem prnjavoru ili bi s tobom udarao u bajs po muškim svadbama ili bi gnoj nametao ili bi ovakav konjokradica bio kao i taj Miha! - - A šta će mu novac što ga ne zna ni sam uživati, niti ga drugome dati da ga uživa? Ne znaš li ti, moj prosti muzikašu, da te metnu s vrećom punom zlata u pustaru gdje nikoga i ništa nema, da bi na svojoj vreći otegnuo papke!... A Ivica, on će biti rujatuš... Znaš li pak ti, jadni moj muzikašu, kakva je to zvijer rujatuš?... Onda pitaj našega ilustrišimuša, koji su bili "promuškomuš"... A zašto ne bi i naš Ivica danas sutra postao "promuškomuš"? Hm?... Onda ćemo i ja... i ti biti njegove sluge, a takve pofarbance kakav je taj ciganski trgovac Miha i gavan Medonić dat će on devetati na derešnoj klupi da će se zemlja tresti pod njima! Onda će oni znati što je pravo gospodstvo...

- Eh, ajde, ajde! Da bog dao tako... Ali dugo, dugo traje sve to - grebe se iza uha muzikaš, podsmješkujući se sam u sebi...

"Duga Kata" jurila je doma od svete mise sa svojom djecom kano da je nose vile, ne pitajući ni za Mihu, ni za svoga bračnoga druga, maloga "kanonika", ni za buduću snašu Justu.

Miho i Justa iđahu podalje naprijed, a iza njih "kanonik", gavan Medonić i njegova obla Margarita, koja se danas nagizdala i nacifrala da joj se sve divljaše, a mnogo mladenačko oko sijevnulo je požudnije za njom negoli za njezinom kćeri Justom...

Margarita bijaše danas nekuda smrknuta i onemogla, pa je rijetko, kratko i trpko odgovarala budi "kanoniku", budi svome suprugu Medoniću.

Iza svih njih micao se lagano jak i lijep momak, Medonićev sluga Stipe. On je očito zamicao polaganije, samo da ne stigne otmjenu družbu što je stupala pred njim...

Margarita bi si otrla svilenom krasnom maramom sad lijevi, sad desni obraz, pa bi hitrim pogledom poput munje šinula natrag na momka Stipu, a tada bi joj preletjela obrazima neka zagonetna rumen, pretvarajući se umah počevši od očiju u bljedilo... Nije se moglo razabrati je li to iznenađenje ili kakva grešna tajna ili gnjev...

Najednom stade Margarita i prikriča svome suprugu...

- Nikola! Ne vidiš li našeg gizdelina Stipu kako se njiše otraga, kao da je on gospodar, a mi njegove sluge! Ne bi li mu doviknuo da se požuri kući - ta sve je samotno i pusto os-

talo... Zar će on baš uvijek jednako s nama k zdjeli i od zdjele, k misi i od mise?... Ta jake i tvrde su mišice u njegovim nogama kao u konja, može on malo brže poskočiti!

- Pusti ga u miru, moja Margarito! Danas je Uskrs, pa neka i on znade da je velik svetak! Hoće li on prije nas ili kasnije nas otići doma, kuće nam neće spasiti ako propada, niti će propasti ako dosada nije navalilo kakvo zlo...

- Ti si vazda takav! Naklapalo i popuštalo! - okrenu se žestoko Margarita, maknuvši se na stranu da ustupi prostora "kanoniku" koji je iza nje koračao, te tako svi oni krenuše naprijed, a Margarita, zažmirivši nekom đavolskom lukavštinom na jedno oko, vrisnu tobože ljutito: - A šta ti, Stipe, tako gegaš i njišeš se, kao da stupaš po orasima!? Najmlađi je i najjači, a on badrlja za nama kao da mu zabiše u svaku živu petu po čavao!...

- Gle, gle, gazdarice, kako se ukopistila i uskričala na me - mrmljaše momak primičući se Margariti te je žarkim okom promjeri od glave do pete... - Ja baš hoću danas koračati za tobom. Oh, kako je lijepa! Nijedna djevojka, nijedna snaša nije joj premica - šaptaše tiho momak, obzirući se hrlo lijevo i desno da tko ne čuje...

Margarita dugo gledaše zamamljivo i prkosno, obijesno i susprežući se u mladićeva leđa, prsa i čitav stas. - A onda mu zaviri duboko u oči i prasne tihim jecavim smijehom... Miči se naprijed, vučino! - ozre se u tren na sve strane poput munje i u taj čas uštinu mladića tako ljuto da se lecnuo, promrmljao nešto i zbilja hitro pokročio pred njom.

- Htjela sam mu reći... ali baš sada neću; poslije ili sutra, kad bude zgode.

- U dobri čas, kad god ushtiješ - progunđa mladić, ozrijevši se požudnim okom na njezine oble lakte i bujne grudi da joj umah pokaže kako nije prečuo njezinih tihanih riječi...

- Miči se da te ne vidim! - dovrši ona zažagrivši slatkim očima na nj.

- Slušam, slušam najponiznije, gospodarice moja! - i još se jednom značajno ogleda na nju Stipe...

Kad prispješe Justa i Miha na raskrižje gdje jedan put vodi k domu gavana Medonića, a drugi preko malene šumice pa onda dalje u brdine maloga "kanonika" i muzikaša Jožice, stadoše kraj puta ugnuvši se onima što prilažahu iza njih, te Miha uhvati djevojku za obje ruke da mu što kasnije umakne. Mali "kanonik" lijepo i tiho prođe kraj njih nazvavši Medoniću božji blagoslov za današnji veliki blagdan i zamrmljavši samome sebi: - Neka, neka djeca nesmetana razgovaraju i šapću, tko da ih priječi? Ej, kako bogata djevojka navija očima - no - stvar je svakako u najljepšem redu! Neka im, neka! Moja će se osnova ispuniti na vlas: pa će tada Miha biti druga ljudina negoli je taj nalizani i ludi kumordinar ili taj blesasti študent Ivica!?... - Ni Medonić ne dirnu u razgovor mladenaca, već prođe mimo njih svojim putem. Daleko bijaše još gospodarica Margarita, a pred njom hrlim korakom odmicaše sluga Stipe. Ovaj se smrknut omakne mimo mladenaca i malo da se nije trknuo o djevojku.

- O, konjski trgovče, kako li su Cigani po tom širokom svijetu! - prikriča porugljivo i zlobno Mihi.

- Traže tebe, jer ćeš biti dobra roba za njih! - otkresa Miha. Stipa ode dalje, a da ni odvratio nije.

- A šta ste mi se tu zaglibili jedno u drugo? Justo, Justo! Ne znaš li da nas i danas izgleda posao u kući, pa i bio blagdan! Deder, deder poskoči e se ne omuhavaj oko mladića kano mačka oko vrele kaše; opeći ćeš se, velim ti! Oh, nijesmo mi djevojke u svoje doba takve bile, ne! Pa smo se zato onda i sve udale. A danas, prosti bože, ima starih parta više nego snaša! - i Margarita pođe dalje.

- Ele, kakva li je, kano da je nazlobna - šapne Miha.

- Maćeha je, a to je dosta! - pogleda za njom Justa.

Miha je hitro htio djevojku privinuti k sebi...

- Pusti me, pusti! - dahnu ona, otme mu se i pobjegne put kuće.

- Justo, dušo, zbogom!

- Zbogom, Miha moj! - ozre se djevojka.

Dugo, dugo gledaše mladić za Justom, dokle nije zamakla za brdo...

Uskrsni je ponedjeljak. Dan nije tako svečan kano Uskrs. - Svete mise nije tako divno i glasno otpjevao župnik kako jučer - prigovarahu starice i starci, spremajući svoje krunice u džepove. Ali krčme oko crkve puno su veselije i živahnije nego jučer. Tu se cmari i puši pečenje: danas će puk pohrliti u te blagovaonice, ta ovdje je njegova poezija! Tu on razgaljuje svoju dušu i srce.

U Židova Rajhercera, umah čim je svršila misa, zaigraše seoski muzikaši, a na čelu im Jožica sa svojim bajsom. Svijet hrli ovamo, a debela i lijepa potomkinja Suzanâ i Dalilâ mota se i plete među kršćanskim dušama dovikujući: - Hajd kumeka i kumica hajd! Pri nas najbolja vina i najjeftinija, a svako "fela" pečenka! I muzikaši da im ne ima para nigdje drugdje!

No, dobra su vremena, pa se hitro napuniše sve krčme... U krojača Trepetljike mladi krojačić Eduard razvlači užasnu "harmoniku" da mu niz obraze curkom curi znoj, a uz njega prilaže dugi Štajerac preko Sutle u pištalicu, dok zamrljan, bosonog dječarac udara u nekakav brenčeći stroj, da će te iz kože istjerati milinom toga glazbala, koje imade valjda značiti talambas... Tu se kupi stariji, mirniji svijet. Pije lagano, ali omašno. Svi ti gosti imadu dobar nos, pa ne mare za židovsku muziku ni njegovu jeftinoću. - O, poznam ja svoje goste - šapće im zlobno gospa Trepetljika, donoseći pune vrčeve - a poznadu i oni mene i moju kapljicu... Kod kršćena i stare korenike krčmara Trepetljike vino je nekršteno - a kod nekrštena krčmara Rajhercera okršteno je vino svim vodama što cure iz neba i izviru iz zemlje. Iz mlake i iz studenca grabi Židov, krsteći vino za lude kršćane s onom ljubavi s kakvom mržnjom mrzi i prezire kršćanske duše... Ali što ćemo? preokrenuo se svijet: pa mi volimo Antikrsta i njegov krivi oltar nego pravu našu vjeru!... - A Eduard sve jače i jače rasteže "harmoniku", dupkajući nogama i osmješkujući se blaženo na taj stroj komu svaki drugi pisak cvili užasnim glasom kano da si grešnu dušu bacio na dno paklenih muka... Nije šala... Sve što se na tom glazbalu sjalo sada je oderano, izlizano i potrgano; založio ga u krojača Trepetljike prije desetak godina neki poderani, putujući muzikaš komu se nikada kasnije nije više prohtjelo da otkupi taj svoj jedini imetak.

I mali "kanonik" bijaše vazda vjerna mušterija krojača Trepetljike te ne bijaše nedjelje ili drugoga svetka a da se on ne bi svratio u tu krčmu. A danas, na uskrsni ponedjeljak, trkajući gospoja Trepetljika među svojim gostima i amo i tamo, uhvati kroz prozor na oko maloga "kanonika" i njegova sina Mihu u "madžarskom" odijelu.

- Šta je, bog si ga znao, stao tamo mali "kanonik"? Valjada se danas neće iznevjeriti meni i mome starome cimeru?... Na, na! Gle vraga! Idu oni u Kanu galilejsku! Kako to? - stade kričati Trepetljika, a nos kano da joj se uzdigao uvis... Pa vidiš ih - mladi vuče "dugu Katu" za rukave a ona se ne da! Baš nije nje bilo kod mene možda ni tri puta, ali ona se ipak ne da u Jerusolim... A, podala se - odvukli je! Vidiš, vidiš...

- Šta bi se, mamo, toliko čudila tome? Ta Mihu, otkako se pofarbao i postao trgovcem i ciganskim drugom, vazda vidiš u Žida Rajhercera! I na Veliku subotu uvečer došao je iz svijeta onamo te prenoćio u Rajhercera... A ćifta veli da je to jedini kršćanin koji je namazan još židovskom masti i koji trguje poput Cigana, a gospodari poput Židova. Pa onda

u ćifte je prva seoska muzika pod ravnanjem bajsa Jožičina i tamo se svraćaju gospoda, a i naš župnik.

Dok se ovako naklapalo u krojača i krčmara Trepetljike, strugao je muzikaš Jožica veselo po svom bajsu, a dva mu pomagača na guslama, od kojih je jedan bio ćorav na lijevom oku, a hrom na lijevoj nozi, cilikahu u sitne strune da su gostima podskakivale noge čim bi stupili u krčmu.

Miha držaše još uvijek svoju majku "dugu Katu" za rukav, vukući je k Židovu. Mali "kanonik" stupaše naprijed, poskakujući na sitan cilik gusala i krupno dudanje Jožičina bajsa. Gavan Medonić ulazio je polagano i bojažljivo, ogledavajući se na sve strane, dok mu je kći Justa stupala tašto i oholo i kano da joj lebdijaše na usnama ponosan poklik:

- Gledajte me uz moga Mihu u "madžarskom" odijelu.

I Rajhercer, patuljast stvor do smiješnosti, a debeo tako da je jedva miguljio iza Mihe, i njegova Rahel, inače gospođa Leontina, navališe oko Mihe, pa ga je mali Rajhercer neprestano treptao po butovima, a gospođa Leontina po ramenima, pjevajući oboje u jedan glas: - To naša čovjek, to naš ljudi! Samo tamo, samo tamo gdje za gospodu soba! - Pa tako nadošli gosti posjedaše oko stola prostrta nekakom modrom tkaninom po kojoj se križahu velike što svježije, što bljeđe crljene mrlje od vina, a škuljâ bijaše možda još više negoli mrljâ. Po stijenama u toj sobi bilo je začudo nekoliko kršćanskih svetaca, pače i jedan evenđelista, koji propisuje za grešno ljudsko tijelo najbolji lijek: vino... A još na veće čudo u kutu među ovakvim slikama desilo se veliko mjedeno i pomnjivo osvjetlano propelo!

Kumordinar, đak Ivica, seoski učitelj i nekakav natučeni pisarčić sitnih, žutkastih zalistaka te vrlo malena stasa, preklapahu pred Rajhercerovom krčmom o životu na selu, o velikim blagdanima, o seljačkim snašama; a u posljednjem pitanju okretaše se mali pisarčić sad na lijevoj, sad na desnoj nozi, dokazujući kako ne bi nitko mislio tko nije iskusio poput njega kako su lukave i prepredene seoske snaše. - U ovim krajevima - reče on - nema lijepih žena, ali su pikantne... A tko gleda Margaritu gavana Medonića, doista će mu uzavreti krv, pa da je najfinijeg gospodskog ukusa...

- Ali Justa? - zijevnu teško kumordinar, komu se sviđalo razglabanje pisarčićevo.

- Eh, Justa... stara parta... pastorkinja Margaritina... Šta ćemo kad ne ključa i njezinim žilama krv Margaritina...

- Pa ona će ipak poći za "kanonikova" Mihu - spomenu učitelj.

- To još može biti na vrbi svirala. Bude li pak od tog brašna pogače: Justu udaju novci njezina bogata oca, a Miha, taj konjski trgovčić i zgrtalo novaca - jer za drugo on i ne umije živjeti - hoće da natkrili gavana i da danas-sutra pod jedan klobuk strpa i gavanovo i svoje blago...

- Ajdemo dakle u "hotel" Rajhercerov! - klikne kumordinar, kad se ispraznio sav prostor pred crkvom i pred kućama oko crkve i kad se svjetina razišla k svojim domovima ili se porazdijelila po seoskim krčmama.

I đak Ivica, učitelj, pisarčić, a na čelu im kumordinar uniđu u židovsku krčmu.

Mali "kanonik", Miha, Justa, gavan Medonić, koji već i srkahu i zalagahu iz punih zdjela štono se pušiše pred njima - digoše gotovo zajednički oči na pridošlice, zatim se pogledaše, a mali "kanonik" kano da je nešto promrmljao obrativši se k Mihi... Drugi svijet ili je pijuckao, složivši se dva po dva ili po tri u društvo, ili je istom naručivao jelo i pilo, ili je ispražnjavao pune zdjele te se već rumenih lica ogledavao za prostorom: hoće li biti gdje poskočiti i okrenuti se na sitni cilik gusala i dostojanstveno dudanje Jožičina bajsa, koji je danas nekako osobito grmio i hrustio se... I težak i ljut i kiseo zrak već je zaokupio

krčmarske sobe, pa su počeli i prozore otvarati... Na drugim krajevima stala se razlijegati vika, cika i smijeh, a čaše zvečati... Muzikaši udarahu u strune fino, oprezno i marljivo da ih sve znoj pošikavaše, izgledajući s mukom da se okrenu i poskoče noge, da zatopti krčma od buke, vike, šuma i pijanoga plesa! A onda već ne treba tako paziti na lučac i strune...

Jožica, nagnuvši glavu na svoj bajs, pobožno pogleda pridošlice, prateći budnim okom gospodina kumordinara i svoga Ivicu: kojemu će se stolu pristraniti? Hoće li možda prisjesti do Medonićevih i "kanonikovih"? Ali oni nađoše mjesto u uglu sobe te posjedavši oko stola, kumordinar umah otvori dva prozora da se taj strašni zrak malo provjetri, na što primijeti pisarčić, obujmivši objema rukama svoju šiju i glavu, da bi lijepo molio neka je samo jedan prozor otvoren jer će ga uništiti propuh.

I Rajhercer i njegova bračna družica zavrtješe se oko stola novih gostiju, te videći pisarčića i nalizana gospodina kumordinara, zaštrencaše nosioci velike kulture nijemštinom, jer to je jezik za "našu gospodu"... Kumordinar, dakako, puhnuvši visoko na tu počast te izmjerivši i Medonićeve i "kanonikove", a napose Mihino cigansko odijelo, stade naručivati i jela i vina, pucketajući jezikom i sažimljući ramenima.

Jožica uzdigne glavu od svoga bajsa te počne tiše dudati, samo da čuje kako li rođak gospodin kumordinar "dajčferderbuje"... On je teško izgledao da će đak Ivica "zabosoktati", ali je ovaj mukom mučao... Samo kumordinar i onaj pisarčić dijeliše mejdan s Rajhercerovima.

No kad je Miha začuo kako tamo tobožnja gospoda naručuju i "bosokthajstiraju", i da njemu ne padne mraz na obraz, pozove Rajhercera i stade žvakati nekakvu mješanicu "furlansko-konjske" talijanštine, u čemu priskoči mu u pomoć i sam gazda Medonić...

Svjetina se stala obazirati i šaptati: - Kakav li je to jezik? - A "kanonik" mudro i ponosno pogleda na sve krajeve podsmješkujući se lukavo kumordinaru, kano da će reći: - Deder, gradska metičizmo, niti beknuti nećeš sada! Deder odvraćaj mojemu Mihi, ako si delija! Nije on učio škola u gradu i hlače derao, ali zna do četiri jezika! A to je istom znanje! Sve drugo je pako: trla baba lan, da joj prođe dan. - Talijanski je to jezik - šapne ponosno "kanonik" bližemu susjedu koji je dremovno zurio u Mihu, mozgajući: kakav li je to jezik... - Talijanski! - odšapnu ovaj "kanoniku". - Hm, hm! Bože dragi, čega još nema na svijetu? Pa kako to samo brzo ide, kao trlica... hm, hm! - klimaše susjed. - Ej da, Talijan je vražji ptić, on ne treba drugoga nego svoj "ši, ši - digo, digo... kvešta košta"... pa je više rekao nego mi da smo čitavo popodne čavrljali... Tako ti je u svijetu... To je posve nešto drugo, nego bosokterija i dajčferderberija... - razlagaše mali "kanonik".

I u kršćanskom hramu Židova Rajhercera, čim bijaše više dan na izmaku, postajala sve veća galama i vika, kano među graditeljima biblijskoga Babilona. Od silna plesa mlađega svijeta vijahu se oblaci tamne i stare prašine oko čestitih i žarkih glava pijanoga svijeta i muškoga i ženskoga. Isti muzikaši poklimavahu glavama, a gusle se već drečale, ne pitajući za račun lučac i ruku koja je vukla njime po omaštenim strunama. Jožičin bajs derao se kano da si svlačio kožu sa živoga medvjeda. Sto hrapavih grla nadvikivalo se isprekinuto, divljački, poluzvjerski. Sama gizdava Justa rumenila se i sjala kano da si noću u šuplju bundevu utaknuo svijeću. Ona se toliko zaboravila da je kod plesa pritegla k sebi Mihu i stala ga grliti. A kada je već pao mrak na zemlju i kada Rajhercer i Rajhercerka, jedini odabrani puk u toj Sodomi i Gomori kršćanskih duša, upališe svjetiljke, nastade još veća galama, trka, vika, ples.

- Igraj moju, onu madžarsku! - kriknu Miha i baci na Jožičin bajs srebrnjak.

- Vidiš li ga? - grunu mali "kanonik" gavana Medonića, koji je lijeno zijevao i u vinskoj polunesvjestici točio umorne oči po valovima svjetine, te svaki čas protirao vjeđe, jer ga je grizla prašina u očima. - Vidiš li ga - ponovi žestoko "kanonik" - nema u devet župa oca koji bi imao takva sina; ni tasta koji bi imao takva zeta! Ha? Gavane!

- Istina, istina! - osvijesti se Medonić.

I muzikaši zaigraše "onu madžarsku", a Miha baci svoj okrugli klobučić uvis, uhvati omašnu Rajhercerku i počne sitno prebirati nogama, a ljudi pijani zjaju, klimaju i odobravaju. Justa se podsmješkuje, batrljajući kažiprstom sad po nosu, sad po ušima.

- A sada zaigraj, Jožice, onu cigansku! - lupi kumordinar šakom o stol, a oči mu se silno zakrijesiše. - "Cigansku" igraj, eto ti škude, a prekini smjesta taj vrtuljak!

Jožica spravi škudu, mahnuvši uvis lučcem da drugovi prestanu igrati "madžarsku".

Muzikaši posluhnu pa nastade cilik nove melodije.

- Šta, šta? Nećete li vi moju dokraja? - vikaše Miha. - Nijesam li ja pošteno platio? Ne vrijedi li moj novac kano i svačiji drugi? A, to ćemo vidjeti, da vam vašega...!

- To ćemo vidjeti! - dignu prijeteće šake u zrak mali "kanonik".

- Igraj cigansku, Jožice, i ne gledaj ni na koga! Da vidimo tko li će nju znati plesati? Svaki vrijedan ciganski trgovac i konjokradica valja da je znade plesati!

- I svi gradski mažičizme i ližilonci sad će plesati! - odvrati oporim glasom Miha, a mali "kanonik" pograbi praznu bocu, prijeteći kumordinaru.

Muzikaši ipak igrahu da bijaše teško razabrati da li vika nadglušuje gusle i bajs ili će muzika zaglušiti bijesnu viku.

- A šta ste stali vikati, bog vas vidio - izdreča se mali pisarčić - ta to je posve jednaka muzika onoj "madžarskoj" što su je do sada svirali.

- Istina! Istina! To je jedna te ista muzika! - viknu ljudi.

A kumordinar sada prezirno mjeri Mihu i maloga "Kanonika", a sada ponosno gleda na svjetinu poput kakva vojskovođe koji je jednim trenom izvojštio pobjedu nad svojim dušmaninom.

- Igraj drugu! Igraj "oberštajersku"! - zijevnu gavan Medonić.

- Prekini te igraj "oberštajersku"! - zakukuriknu promuklim glasom Justa, zateturavši se i malo da nije pala...

- Zgubidane! Jesi li čuo? Da ti tvoga...! Prekini - i sviraj "oberštajersku", ako hoćeš da odneseš još čitav bajs! Zapovijeda moj sin Miha! Zapovijeda gavan Medonić i moja snaha Justa! Oni vas mogu spraviti u svoj džep i buđelar, što gođ vas ima u ovom domu - pa i Žida Rajhercera! Sviraj, zgubidane, "oberštajersku" - ja ti kažem - jer inače ćemo udarati u druge strune! - lamaše po zraku stisnutim pestima mali "kanonik".

- Oberštajersku - oberštajersku, inače će biti druga muzika... - jecaše isprekinuto Justa...

- Nikakve "oberštajerske", dokle se ne svira naša "ciganska"! - skoči pisarčić na lagane nožice, mjereći izazovno Mihu i njegovo "madžarsko" odijelo.

- Tako je! Japa, da nijeste zaigrali druge no ovu! - dignu se za pisarčićem đak Ivica komu se tresoše usne od razjarenosti, a oči se motale mladiću poput dvaju ognjenih kolobara, jer mu je pola fabrični, pola naravni židovski alkohol čudno kljucao u moždanima da mu se Mihino "madžarsko" odijelo pričinilo kano bajs oca mu muzikaša Jožice, a čas mu se otac pretvarao sa svojim bajsom u kicoša Mihu s "madžarskim" odijelom.

- A šta će nama onaj kuštronja zapovijedati! - baci gusle i lučac šepavi, kratkonogi muzikaš. - Ta nama ne gospodari valjda zgubidan Jožica? On bajs, a mi gusle, pa smo svi jednaki! Podaj amo čašu vina, bilo čijega! Crknut ću od žeđe u toj galami.

Nato priskoči do šepava muzikaša mali "kanonik" podavši mu punu bocu jarkoga vina i prišapnuvši mu nešto...

Guslački Tantalus nagnu bocu i salije vino u sebe na dušak a tada tresnu bocom o zid.

Seoski pisarčić raskolači oči, a zatim počne poput lisice mjeriti sve otvore: prozore i vrata, kuda bi najprije napolje.

- Zašto vi muzikaš trla naša flaša? Vi ju budete i platila - stade vikati Rajhercerovka, tiskajući se do stola da pobere dno od boce i drugu staklovinu...

- Boca je plaćena! - viknu Miha, raskopčavši gajtane do grla sapeta odijela... Kad ja velim - tad kao da je već plaćena!

- Čast, čast! - potvrdi Rajhercer i odvuče Rajhercerovku od stola.

- A, to je druga riječ! - gunđaše krupna Hebrejka, noseći u pregači napolje dno od boce i satrveno staklo.

Dokle trajaše ta prepirka, mali "kanonik" sagnu opet uho i glavu onoga hromoga guslača k svojim ustima i šaptaše pouzdano s njim, na što mu ovaj odobravaše kimanjem svoje rutave i garave glave.

- Među nama muzikašima da je red i mir! - planu sada Jožica, prostrijelivši bijesno očima maloga "kanonika".

- Zgubidane, pazi danas na svoj potrti bajs, pa sviraj onome tko ti bolje plaća! - nakesi se "kanonik".

- Čuvaj se, uzurašu, ja ti velim! - zaprijeti mu se šakom muzikaš Jožica... - Na pošao! - mahnu on sada lučcem svojim dvama drugovima - svirat ćemo "oberštajersku"! - I Jožica potegnu po debelim strunama svoga bajsa.

- Tako, da! - skoči šeponja, i oni bjesomučno zasviraše tu "oberštajersku"; a Miha uhvati Justu oko pasa, drugi opet druge, a vrtlozi se okrenuše kao ono u nabujalim rijekama.

Pisarčić se nakinčuri i napuhne poput žabe kad je vidjela konja udarati kopitama, uhvati đaka Ivicu i oni zaigraše neku smjesu od plesa da se digao novi i najblatniji oblak prašine kano da si istresao najdonje blazine Davidova potomka Rajhercera. Gospodin kumordinar, ne videći nigdje prikladne plesačice, okretaše se polagano sam oko svoje osovine, pridižući često povisoko pete svojih finih cipelica, a onda tapkajući poput race natanko i nasitno da se vidi kako posve drugačije plešu i okreću se gradski ljudi od ovih polumedvjeda.

- Bravo! Bravo! - klicahu Rajhercerovi, a kumordinar se previjaše još nježnije i ljubaznije, svjetlucajući krupnim svojim prstenjem među seljankama i seljacima.

I "oberštajerska" se svršila. Svatko je mislio da će sada znojni plesači i plesačice pohrliti na svoja mjesta i okvasiti zaprašena grla svježom kapljicom... Ali mali "kanonik" skoči do muzikaša Jožice, te udarivši bijesno po njegovu bajsu zaurla:

- Hej, zgubidane! Sad ćeš ti meni i mojemu trgovcu zaigrati onu "furlansku" da se sva zemlja potrese ispod nogu!

- Tebi ću zasvirati ovako, magare jedno! - ošinu Jožica lučcem po obrazima "kanonika" da mu je umah nabubrila brazda preko nosa i preko obadva obraza kano da ih je krt prorovao ispod kože. - Ovo ti je "zgubidan" - a ono drugo plati hoćeš li da igramo.

Nato htjede mali "kanonik", opipavši brzo lica i nos i pogledavši dlan nije li ga možda oblila krv, poletjeti na muzikaša Jožicu, ali ga suzdržaše gavan Medonić i njegova Justa, koje se jednako doimao židovski alkohol kano i muškaraca u njezinoj svojti.

- "Furlansku" zaigraj! Ja plaćam! - skoči gnjevno Miha prema Jožici.

- Stani malo, ti ciganska konjokradice! Misliš li da smiješ starije od sebe tikati zato što si se ogajtanio poput majmuna u cirkusu! - skoči preko stola gospodin kumordinar i grunu u prsa maloga "kanonika" jednom šakom, a drugom trgovčića Mihu.

Iznenađeni "kanonik" posegnu za praznom bocom, ali mu je netko otme; dočim je Miha stao vući nogu od stolca da je istrgne, ali mu zažareni Ivica, ciknuvši dršćućim glasom:

- To je moj stolac, poštovani Miha! - izvinu stolac iz ruku, pritegavši ga k sebi.

- Mir, moja gospodo! - viknu plačno mali Rajhercer a zatim im stade u njemštini dokazivati kakva bi sramota bila da se gospoda među seljacima potuku u njegovoj gostionici.

- Tako je, tako, gospodine! - treptaše miroljubivo ćiftu po leđima onaj poluvojnik koji je nahero nosio vojničku kapu i sačuvao od vojništva bluzicu zakrpanih lakata; i koga slušasmo mudrovati na Uskrs među mladićima pred crkvenim vratima poslije podnevne mise. - Tako je, tako, gospodine krčmaru! - ponovi poluvojnik, namigujući jednim okom Mihi, a drugim malome "kanoniku" da ne popuste... jer neka počne samo bitka, alaj će se zaprašiti bojno polje, a fino gospodsko perje vrcat će na sve strane da će biti milota. Poluvojnik bijaše osobita junačina danas, povlađujući ovdje miroljubivosti Rajhercerovoj, ondje husteći raspaljene elemente na bitku. Pače on nije zanemario i gospodinu kumordinaru prikričati u uho: - Samo hrabro, gospodaru, bit će krvavih glava kano u mesnici, ne bojte se... Ovaj "madžarski" škriljak i hrvatski bedak baš me draže... Ej, bit će mlateža i dereša da će svi vjetrovi pjevati po zraku!

- Igrajte "furlansku" ako su vam mile gusle! - počne se derati trgovac Miha, prosuvši punu šaku srebrna novca guslačima i promjerivši prezirno Jožicu.

- Sviraj našu domaću "poljku"! - skoči kumordinar pred Jožicu, gurnuvši natrag Mihu da mu je okrugli klobučić odletio među svjetinu.

- Hoho! Neće biti to tako, gradska mažizdjelo! - posegnu mali "kanonik" stisnutom pesti prema kumordinarovoj šiji, te ga zahvati po desnom uhu da su mu sva crkvena zvona zatutnjila u glavi.

Kumordinar, osjetivši bol i šum u glavi i ne videći dobro, ošinu jakom desnicom Mihu po nosu da mu je umah šiknula rumena krv. Kumordinar držaše da ga je Miha udario po uhu.

Jožica se dignu na stolac i poda nekomu preko glava gledalaca i bunitelja svoj bajs, zasuče rukave do lakata i srne u klupko.

Guslaći rinuše hitro gusle nekud pod krevet te i oni grunuše na mejdan. Onaj šepavi podvukao se među noge najnaprasitijim kolovođama bitke i čitavo se klupko izvrnulo preko stola i stolca na zemlju. Žene stadoše vriskati i bježati, samo Justa dignu šake poput bojne furije, te ne pazeći ni na koga tiskala se do svoga Mihe, opalivši ovoga po nosu, onoga po ustima, tko god joj bijaše na putu.

Seoski pisarčić šmugnu poput šišmiša kroz prvi otvoreni prozor te hrabro natukavši na slobodnom i svježem noćnom zraku svoj klobučić na glavu uzdahnu: - Hvala bogu! Sretno li sam izmakao! Ej, bit će noćas u Rajhercera strašne batalije i krvavih glava... Jao si ga njima...

Uvidjevši gavan Medonić da tu noćas neće biti dobra, već krvavih glava i izbitih čeljusti, stade se ozbiljno šuljati uza stijenu k vratima te uhvativši svoju kćer Justu za obje ruke, povuče je hrlo i žestoko kroz vrata napolje:

- Bjež'mo, Justo, ako boga znadeš! Tu će biti zlo i naopako! Kad uskipi vino, onda popuca i dno i dužice. Ovdje je uskipjelo u moždanima - pa će komu tomu puknuti čelo ili lubanja.

- Šta? Da bježim? Ne dam ja svoga Mihe, ne! - i ona da će se oteti roditelju svome pograbivši nekakvo drveno oruđe i da će natrag u gungulu.

- Šta si poludjela? Ta ti si djevojka! Mihi ne treba tvoje obrane. Da nije u njega jakih mišica i okretnih ruku, ne bi lje zametnuo bitke; a znaš mu oca! U takvim okršajima on je delija da mu nema premca! Lukav je poput lisice, a hitar kao vjeverica: sve će to vrcati oko njega kao da drmaš stablom punim hrusteva. Neka se oni tuku i kezmaju, bog im blagoslovio! Mi ajdmo doma, ionako je već kasna noć... - I otac povuče svoju ratobornu kćer.

- Neka, neka! Dao bog da vam okrešu glave i nosove. Kad se ponapiše i najedoše, a oni zabadaj i peckaj, a onda udri! O, moj Miha! Suviše je gizde i napetosti u tebe - a u staroga zvekana i tulumana gluposti, i ništa nego gluposti! - zamrmorila je "duga Kata" sama sobom prolazeći mimo Medonića.

- Ej rode, Kato, zar vi ostavljate svoje ljude na krvavome piru, šta? - ugleda je i upozna u mraku gazda Medonić.

- A šta ću im ja? Kakvu spremiše čorbu, neka je i posrču. Kad im suviše šumi i buči u glavi krv, a oni traže vrača pogađača da im otvori junačke žile! Neka, neka! Oj, da tko obadva onako ljudski nasiječe i da im nadrobi ljutih masnica po leđima, poljubila bih mu skute i rukave i platila na oltaru svetoga Filipa barem dvije svete mise! - I "duga Kata" poleti u tamnu noć put svoje kuće.

- Prava vještica! - promrmlja Medonić.

- Lijepe li mi svekrve! - uzdahnu Justa, hvatajući se ocu za ramena, jer joj se u mraku pričinilo kao da pada u duboki ponor, tako se stao oko nje vrtjeti i okretati čitav svijet - ili ona oko svijeta.

U krčmi Rajhercerovoj, kada je hromi muzikaš izvrnuo čitavo klupko bukača što se motahu, vičući i posižući jedan na drugoga rukama, dotle je netko utrnuo svjetlo i prevrnuo stol na ono klupko, a vino, čaše i boce poletjele su na sve strane. Rajhercer i Rajhercerovka, videći da bitke u starom Svetom pismu među Filistejcima i Judejcima bijahu djetinsko loptanje prema ovoj užasnoj galami, potekoše što ih noge nosiše u ostale svoje odaje, pozaključaše sva vrata za sobom i utrnuše sva svjetla, a onu "kršćansku" sobu sa svim pokućstvom, bocama i čašama prepustiše milosrđu Jehovinu. Vrisak, hroptanje, kletve i krič odjekivaše iz "kršćanske" sobe kano iz čistilišta. Bukači i prvi junaci uplašiše se onoga iznenadnog potresa sa stolom, pa tame, pa grozne zveke boca i čaša, a onda potoka vina. Svaki se hvatao sad za glavu, sad za koji kraj noge ili ruke, ne teče li to njegova vlastita krv.

Dok još bijaše svjetla među boriocima, uhvatio je gospodin kumordinar Mihu otraga za ovratnik od kaputa, a to je i sada još držao u ruci dok ga je boca koja je pala sa stola na ono zamotano klupko na zemlji oblila od glave do pete. No on svjestan da još i u tami drži ogajtanjeno "madžarsko" Mihino odijelo, povuče sada što ga sile izniješe... hrsk... hrsk... i on je uistinu izderao čitava leđa iz "madžarskoga" Mihina kaputa. Osjetivši to Miha udari šakom u mraku i lijevo i desno, pa je tako najljuće očepio svoga vlastitoga oca, maloga "kanonika", koji je u tmini grabio na sve strane poput vampira, ne mareći komu će ogrepsti nos, komu lice, komu oko. Najednom gospodin kumordinar oćuti gro-

znu ručetinu u svojim namazanim i mirisavim kosama. On zabode u te grabežljive pandže svoje dosta velike, ali prefine nokte, od kojih se dva raskoliše čak do korijena, i on osjeti drugu još ljuću bol. One pandže iščupaše mu ipak čitav plast jake kose upravo s tjemena... To bijahu "kanonikove" šape.

Sad se klupko odmota sa zemlje te se namjeri na vrata i posrne napolje. U toj lomljavi opuhnu neko kumordinara po nosu da mu je trista svijeća zakrijesilo pred očima, a kano da se okrenuo veliki točak i onda briznula topla krv... - Tu će biti grozote još danas! - zamumlja bijesno, sagnu glavu i oćuti čist zrak i da nije više u domu Rajhercerovu...

- Oh, lustrišimuš, lustrišimuš! Sam zloduh, sam Lucifer donesao me u taj seljački prnjavor... Gle, gle, vraga! Toga mi je trebalo - brisaše si kumordinar sve topliju i sve više naviruću krv iz nosa, osjećajući isti čas u raskoljenim noktima tupu bol koja mu je časke stezala vrške prsta, kano da ga tko hvata usijanim kliještima...

Sada se istom na prostom zraku razmahala prava bitka... Poletješe i iz drugih krčma, a najviše njih od krojača Trepetljike, te se umiješaše u borbu... Tko po ovom, tko po onom, svaki je hitro našao svoga protivnika i dindušmanina... Strašna tučnjava zavrtjela je svoje krvavo kolo... Tu se osobito smjelo i lukavo vrzaše među raspaljenim elementima onaj otpušteni poluvojnik u vojničkoj bluzici, zakrpanoj na laktima... Nabravši negdje punu maramu omanjeg kamenja, udaraše kao kakvom loptom lijevo i desno ovim čudnovatim oruđem... Netko zajauknu, netko škrinu zubima, netko izlanu strašnu kletvu, kao da se oblak prolomio, pa udri po najbližemu: ni krivu ni dužnu; a naš poluvojnik šulja se dalje, udarajući i zamećući kavgu. Dugo i dugo prije i poslije, što ljudi pamte, ne bijaše takve galame i tučnjave... Mrtvaca doduše ne bijaše, ali krvavih glava i teško ranjenih toliko da im se broja nije znalo.

Krčmari pozatvaraše krčme, utrnuše svjetla, a onda sami ispuzaše sa svojom družinom napolje, šuljajući se okolo galame i krijući se uza stijene i kuda se dalo, nagađajući čiji je pojedini poklik, kletva ili psovka u toj galami... Čitav sat trajala je tučnjava, navlačenje i natezanje... Mnogi koji bijaše ranjen i kada je osjetio svoju vlastitu krv, uhvatio bi najbližega do sebe, stisnuo ga za grkljan i lupio njime o zemlju, kleknuvši mu na prsa i mlatio ga po glavi i kuda bi dosegao... Tako bi se na više mjesta započinjalo i svršavalo pa napokon stišavalo... Junaci šuljahu se sa bojnoga polja, hvatajući svaki svoju stazu i mozgajući o bjesnoći današnje noći... Netko opipavaše već skrućenu krv na vlasima štono se slijepiše u čitave grumenke i grude. Netko oćuti ljuto trganje u obrazima i u nosnoj kosti, sjećajući se kako ga je po tim stranama tijela nekoliko puta šakom opuhnulo... Mnogi je klimao i vukao se k svome domu bez klobuka, drugi izderana prsluka, treći okrvavljenih gaća i košulje i vlastitom i tuđom krvlju...

*

Od crkvenoga groblja vodaše poprečna stazica strmo nizbrdice... Onuda bi se jedva mogao po bijelu danu spuštati u prodolje gdje ključaše vrutak bistre i lijepe vode... Putujući po noći niz taj brežuljak, mogao bi skrhati vrat... Ipak se noćas spuštaše četveronoške tim puteljkom čudnovat svat... Hvatajući se rukama čas za grmlje, čas za travu, sklizaše se gospodin kumordinar niz strminu ravno k vrutku...

- Ah, moj razbijeni nos! Ah, moj razbijeni nos! Već je natekao tako da mi utrnuše i gornje usnice... Na, strahota, kakav mi se težak i omašan gomolj objesio posred lica! Fuj, još cmilji i teče iz njega krv! Pa i po obrazima i po ušima ostrugnu me neka pijanica tako silno da me sada tuda peče i svira kano da mi tko oštrom britvom remenje kroji s lica i ušiju! -

gunđaše gospodin kumordinar i postajaše sve trezniji... Skližući se u mraku niz strminu, ogrebao je jošte i ruke o nekakav bodljikav grm za koji se uhvatio; dapače, na jednom mjestu posegao je u bus kopriva... Teda-negda ipak se dovukao do vrutka... Spokojno i dražesno ključala je vodica kano da sni u mraku ovdje žubore i šapuću...

- Oh, vodice, vodice! Koliko mudrosti i razbora ima u tebe! A ovo kleto vino, kadno uzavrije i probukti u glavi - onda pamet zbogom! Uh, fuj! Gadim se samom sebi! - I kumordinar sada okvasi ruke, pa onda čelo, pa obraze i napokon nos... Mrzlina vode posvema ga rastrijezni... i to mu je godilo; ali začas ga proburazi neka nesvjestica i trzavica od glave do pete, i kumordinar pomisli da je sve to samo neki lud i strašan san... Ipak ga skoro opet osvijeste boli u nosu, u obrazima, u ušima i u rukama... Hladna voda kano da je raskvasila brazgotine i otekline, pa hrabroga kumordinara stalo stezati, trgati, kljucati mu u svim ranama, kano da kovači nabijaju čekićima i zavrtavaju svrdlovima, i kano da obijesni postolarski djetići bodu na sve strane svojim finim šilima... Kumordinar stade bolno stenjati i uzdisati, grabeći šaku za šakom vode te ispirući zakrućelu krv...

Uto začuje kumordinar kako se netko smuca njegovim tragom nizbrdice. Uhvati ga strava, i on će put pod noge... Prigne se i sluša... No upozna glas muzikaša Jožice...

- Netko mi je raskolio glavu, ne vidio nikad boga ni božjega lica! Iz krčme, kada se sve zamračilo, sretno isteturam napolje. A kada tu opet se pograbiše. Nigdje ne spazih niti rođaka kumordinara, niti svoga Ivice! Joj, kuda ih je nestalo?... I ja se opet umiješah te očepih koga po čelu, po oku, po glavi, po leđima, po trbuhu... Ali tu odnekuda dunu vjetar, hlunu me nečim tvrdim poput željeza - preda mnom pocrni svijet, i ja se stropoštah pred noge borilaca... Kad je već svega nestalo, stanem se pipati, i eto, bog ga znao: koji će tomu biti konac. Glava mi je raskoljena, to slutim ovako u tami... Ali moji, moji... Šta je s njima? Oh, kako to grize i kopa po glavi kano da mi se pretvorila u mravinjak!... Jožice, Jožice, ne bijaše to pametno! Kada si sretno umakao iz one tmine na božji zrak, mogao si lijepo odmagliti doma... Ali te sotona vukla među njih... dok nijesi dobio svoje... No moji, moji ljudi? Kuda li se oni vrgoše?!... Oh - puhnu muzikaš Jožica, skližući se sve bliže k vrutku...

- Moli sada litanije i pozdrav anđeoski, zgubidane! Ha! Dakle i ti si odnio uspomenu - pa tako je i pravo da ima svaki svoje i da ne zavidimo jedan drugome... A, joj! Prokleta seljačka galama i prostaštvo, šta me trebalo među njima!... A joj! Kako to kljucka i steže... Uhuhu! Grom vas potukao! Marva! - odazove se kumordinar, huhukajući iza grma...

Jožica se ustrmi i sluša; noge mu podrhtavaju, a koljena škljocaju kano da si ih kosom podsjekao. - Je li san? Ili kakav duh?... To je ipak kumordinarov glas! - počne se boriti sam sobom Jožica, neodlučan bi li se oglasio i izdao ili ne.

- Ele, što si umukao, zgubidane? Valjada me razaznaješ po glasu! Ili se plašiš mojega duha s onoga svijeta? Ajde, ajde!... Uhuhu!... Kako je opet zavrtio svrdlom!... Ajde, ajde!... Ja ispirem i hladim što sam dobio... I voda kano da pomaže i blaži što je vino skrivilo! - Ajde, zgubidane, ajde! Bit će nam lakše zajedno... A tvoj bajs ode, čini mi se, do vraga! A, i bajs!... A što susjedi, oni su čitavi izašli, doista čitavi!...

- U... kumordinar je, boga mi, kumordinar! - prostenja muzikaš Jožica - o rode moj! Sam đavo nas je odnio u tu jeruzalemsku krčmu... i gdje je Ivica, moj ubogi Ivica!...

- Ne brini se ti za nj! Lukav je i mudar dječak, a k tomu su u njega hitre noge. Malo je pio, sjećam se, pa mu nije vino zakipjelo u moždanima kao što nama - a onda se ne da razbijati i tražiti što lako dobiješ i suviše, kako smo i nas dva dobili!... On je zaista već doma, duše mi, i kladim se s tobom!... No, ti stenješ i tužiš se na Rajhercerovu krčmu... Pa čemu si pošao svirati tamo? Nije tebe nitko odvukao onamo, a ne bi ni mi drugi išli da nijesmo

znali o tebi i tvojoj muzici da ste već tamo... Lijepi muzikaši! Ta sâm onaj šeponja, tvoj drug, dogovarao se i namigivao s lijepim susjedom, malim "kanonikom", prije okršaja... A možda ti je i on sam koju prilijepio?... No šta je s tvojim bajsom?... Sve nekako slutim da je postradao u onoj turskoj bici...

- Brus - okosi se Jožica. - Šta bi on postradao! Lijepo smo mi njega opremili i spravili čim zaigraše gromonosni oblaci na nebu... O, znam ja već takve oluje i poznam ih već mnogo godina! Uj, uj! Kako me glava boli, kao da mi kožu sadriješe s tjemena... mh, mh...

- Dakle po glavi, po mudrosti tvojoj ošinula je šiba božja i prokletstvo! - iskesi se kumordinar u mraku.

- Slutim da mi je raskoliše... Bit će to udarac maloga "kanonika"... U onoj tami dosegoh ga ljudski po nosu da mi je sve šaka škljocnula od udarca... Poznao je kumriš moju pesnicu... Ali se ipak sretno iskopah te iskočih napolje... Tu mi ne dao đavo mira i u mraku me nanjuši "kanonik"... te proklet svat dobro me počešljao po glavi... Sve mi se čini da je lubanja pukla...

- A kada si ti ostrugnuo, kako misliš, maloga susjeda?

- Baš u onoj navali na vratima - disaše teško Jožica, prikučujući se do vrutka i posižući u mraku za vodom.

- O, vražji zgubidane, nijesi ti tada zahlapio maloga "kanonika", nego ravno mene: usahla ti ručetina, da bog dao!... Oh, samo ako mi nisi prebio nosnu kost... Grozno me boli, a nos mi sve više otječe da ga već jedva držim na obrazima... i... čini mi se da se već i preko usta objesio poput krastavca!... Sss! Uj, uj! Kako to peče i kljuje!

Muzikaš Jožica ne odvrati ništa, već ispiraše gustim zagrabljajima hladne vode svoju nateklu glavu...

- A, joj! Što će to biti? Što će to biti?... Uzraslo mi na tjemenu čitavo brdo nekakve hladetine da ne mogu napipati ni svoje vlastite kose... te ovaj vrag nikud i nikamo!... A ne usuđujem se dirati u taj nabubreni izrast jer ne znam šta bi to moglo biti.

- Zlo i naopako, moj zgubidane, valjda su moždani - huknu kumordinar. - Pusti, pusti to u miru, pa se vucajmo kući da nas ovakve ne zateče dan!... A nije daleko... Već se nekako bijeli nebo s istoka... Uj, uj! Ta šaka na mome ubogome nosu... pa sad me još ljuće boli kad pomislim da je tvoja bila, muzikaški razbijaču!

- Lako, lako da je i moja bila... Tko da za to odgovara? - odvrati lakonički Jožica, grabeći za grm da će ustati sa zemlje...

- Kumordin... Jur... Ju - rić! - prostenja muzikaš svalivši se nauznak na zemlju.

- Šta je? Šta je? - šanu tiše kumordinar, primaknuvši se k vrutku i pipajući po zemlji...

- No toga bi mi još trebalo... Jožice! Jožice! Ustani! - prodrma kumordinar muzikaša kad ga je napipao... - Onesvijestio se!... Bit će zlo!... I Žorž stade opet u mraku rukama grabiti vodu, te je onako izdaleka bacati na muzikaša.

- Vidiš, vidiš kako mi se iznenada smučilo i smrklo pred očima! Bože moj, šta je čovjek na ovome svijetu! Čaša vina... udarac, i ti si svršio! Pa to ti je sve, moj rode - mrmljaše muzikaš Jožica, uhvativši se ponovo za grm, te kad je napeo sve svoje snage, posadi se jedva na noge...

- A sada ajdmo, hitro se odvucimo odavle! Ne čuješ li da se netko sklіže nizbrdo... Ajde, nosimo se: mogla bi se još i ovdje ponoviti galama i bitka... Bogzna da li nas tko ne traži, možda smo ipak ostali komu god šta dužni?... A vjere mi, u mene je nestalo svake ratobornosti... i, boga mi, ne bi mi se opet htjelo - šaptaše kumordinar, naćulivši odrpana uha u zrak.

- Pst!... Oni su... poznam ih po glasu... naši susjedi... Ajdmo, ajdmo... Možda su zdraviji od nas... pa u tom mraku kano u rogu! Još imam dva zdrava oka, a želim ih i sačuvati... Ajdmo, ajdmo! - uhvati u mraku muzikaš Jožica gospodina kumordinara za one ranjene prste, po kojima popucaše dugi i fini nokti.

- Uj, uj! Odnio te živi vrag! Uj! Uj! Uhuhu! - procvili plačno kumordinar, izmakavši naglo prste i prinesavši ih u zube.

- Koji ti je bijes?... Izdat ćemo se! - siknu plaho muzikaš.

- Nespretni muzikašu, zar misliš da su moji prsti klinčići na tvojem potrtom i oguljenom bajsu da zavijaš njima na sjever i na jug!... Znaj da mi je ranilo prste... bolje: sâm ih ranih... popucaše mi nokti do korijena, pa to boli i steže da će mi prsti otpasti! Kad zagrize, proburazi me studen i toplina po svim žilama i po čitavom tijelu.

I oni oteturaše dalje.

- Miha! Pazi i polagano. Ovdje je hladna i dobra vodica, isprat ćemo okrućelu krv i ranu pa će lakše biti - govoraše mali "kanonik", podupirući jednom rukom svoga sina, a drugom tapajući po zraku.

- O, japa moj! Da skoro dođemo budi kamo, samo da se nekuda naslonim i da se odmorim! Ljuto i strašno me boli glava, a ruke kao da mi obje odsjekoše! Sav sam protrnuo - jadikovaše Miha.

- Nije to opet tako veliko zlo! Ohrabri se, dragane moj! Prvi put si bio u tučnjavi, pa ti se čini krivo, dakako! Ali će proći sve! Mi seljaci ne trebamo za takve malenkosti ni vrača, ni apoteke... Raskoli mu glavu da zijeva poput razlupane bundeve, sve moždani blistaju iz propukline, a mi prilij malo dobra octa pa zakuhaj kakva korijena i drača, i za koji dan si zdrav. Glava pako tvrđa i jača, negoli je ikada bila... Evo i mene je opalio baš iznad uha. Bit će dosta duboko, krvi je iscurilo kano iz vola: ćutim kako mi se sva košulja skrutila od krvi... ali proći će sve to! Nije vrijedno ni mnogo misliti na takve sitnice, onda se rana još više draži...

- Oh, da ga pravo znam tko me očarapio, potražio bih ga po bijelome danu, i on bi dozivao milu majku u pomoć! Ja mu lje nikad ne oprostih!... Kako smo iz židovske krčme pali napolje, ja jedva preko praga, a ono me ošinulo da mi smjesta zacvokotaše zubi, pomračila mi se pamet... i ja držah: svršeno je, nikada više, Miha!... Je li to bio gradski potepuh kumordinar?... Aj, nije... To znam da mi je na leđima kaput razderao od vrata pa do kraja u dvije pole... No tada se u tami drugi podvukoše među nas, i on je iza mene zaostao... ali, tko će to tako dobro znati u onome mraku... Ili me opuhnuo zgubidan Jožica?...

- Ne, ja ne bih rekao. Ti sam veliš da te udarilo nekakvim tvrdim alatom... kamenom, čim li... A gdje bi zgubidan? Njegova je ruka slaba... On će možda šakom, ali kamenom ili drvom nipošto!... Poznam ga ja dobro: kukavica je, sinja kukavica... On ti ni pileta ne može zaklati... Ili je kumordinar ili onaj podmukli kostriš, študent Ivica, hm, budući župnik, sudac ili fiškal... na vrbi svirala!...

- No, kako li su oni prošli da mi je znati! - zastenja muklo Miha, uhvativši se objema rukama za ranjenu glavu.

- Ne brini se, dragane moj: svi su dobili svoje! Nitko lje neće od njih tužiti se bogu da mu je krivo, da ga izdijeliše!... Ali ovo mi kopa i struji po glavi: kako li je prošao naš gavan Medonić? Kako li Justa? Kuda najednom iznikoše!... A djevojka bijaše tako hrabra... ponešto čvrknuta, što baš ne dolikuje djevojačkoj glavi...

- A naša mama, japo? - probugari Miha.

- Ha! Moja "duga Kata"? Ne bi baš škodilo da je tko oplete po leđima; ali ne bojim se za nju! Ona se stalno prva izvukla i odvila iz one galame i ostavila bojno polje natrušenim glavama! Oh, mudra je ona, mudra... prosti joj, bože!... I ne sumnjam o njezinoj kreposti da nam želi da odnesemo iz boja što više masnica... Kata ostaje vazda ona stara moja "duga Kata"!...

Tako dopuza otac i sin do vrutka koji netom ostaviše njihovi krvni protivnici.

- A sada, japo, izgulite ponajprije ove dvije polovice kaputa s mojih leđa... Uh, ni maknuti ne mogu rukama... U onom vrtlogu napolju, koji je sve više i više rastao kad sam se osvijestio do udarca i poletio onamo, netko me nemilo češljao i gladio sada po leđima, sad po laktovima... Štedio je, lupež, ipak glavu...

Mali "kanonik" teškom mukom svuče sa svoga sina desnu polovicu, a onda lijevu njegova ogajtanjena "madžarskoga" kaputa... Sve to bijaše zamrljano i zaliveno krvlju...

- Miha! Miha! Ljudski su ti pustili rogove: sve je to skrućeno od krvi...

- Potražite sada, japo, nutarnje džepove... da li je kesa ostala na svome mjestu?...

Miha se izvali na rosnu travu, a "kanonik" stade opipavati svaki gajtan i pretraži sve džepove u jednoj i drugoj polovici kaputa, ali kakvoj kesi ni traga ni glasa...

- Miha! Nema ništa! - otprhnula je ili je ostala na bojnom polju...

- To sam i mislio! Ala je vraški skup taj uskrsni ponedjeljak!... A zamalo da ga nijesam i kožom platio!... Šta velite, japa, da li će tko današnji dan platiti kožom? Je li tko mrtav ostao? Ili će mu otpjevati sutra, prekosutra?...

- Ah! - mahnu "kanonik" objema rukama, a zatim zagrabi vode i stade kvasiti svome sinu glavu... - Nikada još ne bijaše u našim tučnjavama mrtvih glava... Jednom da! Bio sam tada u tvojim godinama, a Martin Požeg, dao mu bog lako pokojnoj duši, bio ljudeskara kano hrast. Kada zamahne ručetinama i krakovima: sve padaj oko njega kao da obaraš drvene svece... Bijaše bitka, teško da će se današnje posramiti, ali se zbivala u krčmi... Satrlo sve stolce i stolove, boce, čaše i prozore: jednom riječi, što god bijaše krhko i pruživo. Martin Požeg sukao s protivnicima kroz prozor i na vrata kano da vijalicom vije... Ali oni popni se orijašu tko na leđa, tko pod noge, tko na ramena i netko ga ubodi u trbuh... Ali zlo... raspori mu orijašku trbušinu... Bio je to neki isluženi vojnik, Vid Kramarić... Kažu da je sudjelovao u tri ognja... u tri rata, pa mu je bilo zaklati čovjeka kao vrapca i da nije znao ni za dušu, ni za boga... Naš Martin Požeg stisni očima, sažmi krutim ramenima i zatuli kano bik, uhvativši se za trbuh. - Pustite, ljudi! Ovaj se ne šali, zaklao me... rasporio mi trbuh - problijedi Martin. A svjetina se razbježala na sve strane. Ljudi zjaju u rvanje i tučnjavu kano telad u nova vrata. Oni gledaju u rascijepane glave i osakaćene ruke... Ali smrt... to je nešto strašno i grozno, i sve bježi što ga noge nose! Naš Martin pribere svoj rasporeni trbuh objema rukama, i on ni pet ni šest, nego ravno k svome domu. Kažu da je u rukama nosio svoja vlastita crijeva... Oh, silna i jaka bijaše to ljudina... On na kućni prag, a žena preda nj sa: - Pomagaj i jao! - Muči, muči, ženo - odvraća on - našalili se malo, pa bocnuli... na!... - Sruši se preko praga i izdahne... Vid Kramarić sam se izda sudu i gospodi te poginu negdje u svijetu u dubokim tamnicama... Onda još imahu za ubojice takve tamnice gdje žive zločince u podzemlju izjedahu jakrepi i gušteri i druga neman; a kad ih oglodaše do kostiju... onda, dakako, hoćeš-nećeš, izdiri s toga jadnoga svijeta!... Ali nespretno je ovako rukama grabiti vodu - svršavaše hitri "kanonik" - gdje je tvoj okrugli "madžarski" šeširić? On će baš valjati za taj posao. A može se i vode nasrkati iz njega... Upravo mi gori grlo od žeđe.

- Kuda je moj klobučić, japo? Nestalo ga još u onoj tami kod Rajhercera; čim izvrnuše stol, i moj šešir otprhnu sa glave.

- E, vidiš, moj ostade čitav... Šteta, šteta, Miha! Svega te ogulilo: oh, tvoje lijepo "madžarsko" odijelo! Sad ćemo ga tek moći nataknuti i objesiti na kolac pak staviti u grašak da plašimo vrapce i sjenice njegovim dronjcima!

I "kanonik" skine s glave svoj iznutra napola krvavi klobuk te zagrabi vode i napije se na dušak.

- Na, hoćeš li ti, Miha? Odlanut će ti! - I otac zagrabi opet pun klobuk vode te poda sinu. Ovaj jedva okvasi usta, a zatim pritegne jednu polovicu svoga kaputa, te ga počne umakati u vodu.

- Tako, japo! Šešira nemam, pa ćemo sada ovim omotati glavu i krenuti doma da nas ne zateče bijeli dan... Sad mi je ponešto prestala bol, samo mi je mučno u želucu. A zar nećete vi, japo, prikvasiti, svoju glavu? Ta rekoste da i vi zadobiste ranu iznad uha...

- Neka je tako, neka! Ja volim da mi se u rani skruti krv... Nekako se to začepi, pa barem ne zapuhara vjetar unutra... Bolje je ovako! E, nije to prvi put, sinko moj! Majstor sam ti ja u takvim poslovima... Šta ćeš? Našemu čovjeku i treba kadšto otpustiti nešto krvi, to je zdravo, Miha moj! Pa iznenada: puf?... I krv curi te ključa da je milota! A onamo sav dršćeš kako će te bocnuti "barbir" svojom sitnom iglicom kano da te buha ugrizla... I tako si se uplašio te neće ni krv da poteče...

Mali "kanonik" pomogne svome sinu na noge, oveže mu jednom polovinom kaputa glavu, a drugu polovinu baci preko svoga ramena.

- Ej, kako negdje tvrdo spava "duga Kata"... blažena li je ona! A mi se ovaki vučemo i šuljamo pod kućni krov!...

- Mh! Alaj me opet presjeklo! - zaskomuka konjski trgovac Miha, te otac i sin otisnuše se svojim putem doma...

*

Prošla su Tri kralja - ili kako ih zovu "Mali božić"... No ljuta i ciča zima nije ni za vlas popustila; dapače zakijao sitan i suh snijeg na hvat visoko tako da jedva razabiraš seoske potleušice, nego ti se sve to iz daljine vidi poput ovećega grumenja snijega iz kojega suklja onaj idilični, rijetki, blagi i bijeli dim štono se melankolično odvaja i dijeli od seljačkih ognjišta. Zaista, svijet ne pamti tako ljute zime kakva je ova - a sada s "Malim božićem" kano da istom počinje, a imala bi jenjavati... Na selu je tako tiho i nijemo... tek koji pas zalaje dva-tri puta, ali se hitro opameti, podvuče rep i odšulja se u toplu zadimljenu sobu među kućnu čeljad... Gdjegdje zakukurikne pijetao; a babe se pogledavaju: jesi li ga čula? Da li će se vrijeme promijeniti, ili će svatovi u kuću?... Zatuli i koje blašče u stajama, no to ne sluti ni na što, van ako se gospodar ili koje družinče sveti da treba blagu donijeti sijena, pa široko i pospano zijevajući polazi na sjenik, mrmoreći utješljivo: - Taki, taki, plavojko ili rumenko! Dobit ćeš sijena slatkog poput pražetine, da ti ne bude dugočasno!

Sve je tiho, mirno i nijemo s polja... No u tim košnicama poput pčela zuji, mota se, obilazi, mudruje, pjeva i puši. A i srču dobri gospodari i valjanu kapljicu crvenike... Žene upregle svoje kolovrate, pa kako oni drndaju i kolesa okreću, tako jezici ne zaostaju... Tiho i spokojno izvijaju se niti iz čednih povjesama, ali zato predu ženski jezici... Ovdje je kovačnica seoskim novinama, priprostoj diplomaciji, međunarodnim pitanjima i sitno-velikim događajima po brdinama i dolinama - kuda god se steru seljačke kolibice.

- U gavana Medonića sprema se sjajna svadba, kakva se još nije vidjela u devet župa nablizu i daleko - napusti slinu na prste i prenese je na povjesmo, okrećući polaganije ko-

lovratom gospodarica Mandaljena, koja vazda takvim načinom započinje "uvodne članke".

- Masna je kuća, a vele da je sada uz staroga vraga počeo i mladi kovati novce u Medonićevu podrumu... Ovoga je doveo "kanonikov" Miha, "špekulant" veći od svih Cigana na svijetu - odvrati Jaga navodeći konac što joj netom puče na vretenu.

- Ej, ipak je sretna Justa! Stara bogata parta... No, lica joj baš nijesu pisanica, niti vidiš da se umiva mlijekom i rumenim vinom. Bože joj prosti! Par neće biti baš nikakav! Miha je, duše mi, momak da mu premca ni blizu ni daleko... pa je i nekakvi polugospodin! - opomenu snaha Marta, ogromna seljakinja, širokih obraza, velikog, jakog i izbočenog nosa, nalik više muškarcu nego ženi... Ona bi vazda obustavila kolovrat kad je zavrtjela jezikom da bolje čuje samu sebe, jer je njezin glas više grmio nego zanosio na žensko grlo.

- Pripovijedaju da je bilo ljute borbe i žestoka okršaja s maćehom Margaritom. Ona je u zadnji čas planula na te zaruke, zagovarajući domaćega slugu Stipu... Maćeha htjede i milom i silom da joj bude zetom sluga, koji zaslužuje mnogogodišnjom vjernošću i marljivošću da postane gavanovim zetom i da se priženi umah u kuću - pridoda gospodarica Mandaljena.

- He, he! Ta Margarita - pa sluga Stipe! Ne dao bog ni jednoj čestitoj ženi zla jezika... Ali o njih dvoje baš se ljudski stadoše zadijevati jezici... Ista "duga Kata", koja vazda šuti i mudruje, vele da je negdje iza grma pričekala Margaritu te joj zaintačila: "Oj, stani, maćeho mlada, stani! Zašto li si to ono protiv zaruka Mihinih s tvojom pastorkom Justom? Ej, ej, pisana moja! Crvena su još lijepa tvoja lica! Obla su tvoja ramena, a kakva si istom u pasu! Skupo bi te kupio... tko te ne bi poznavao! Misliš da ja ne znam čemu ti vičeš, motaš, pleteš i zagovaraš da slugan Stipe ostane kao priženja u vašem domu?!... O, znam ja to, znam, pisana moja, tako dobro kao i ti! Ne udaješ ti pastorku nego sebe! A u gavana Medonića puno je novaca a malo pameti; zdrava pak vida ni za lijek! Mila moja, ja ću tebi baš onako pravo otkresati. Misliš li ti i nadalje kuriti i cendrati protiv zaruka moga Mihe s pastorkom tvojom, ja ću tebi pripaliti tabane da će uzvitlati dim koji će zamutiti sva naša sela u čitavoj župi! Misliš li da ja ne znam kakva ste - rodbina i svojad... ti i vaš slugan Stipe!... Gledaj, gledaj sada u zemlju da nađeš što brže pepela, pa da pospeš grešnu dušu pokorom!... A i tvome Medoniću otvorit će se vid... i sluh!" Tako "duga Kata", koja možda nikada u životu nije toliko najedanput izgovorila. Mali "kanonik" pak da je živo razmahao svoj jezik po krčmama, otkale leti zao glas brže od puščana zrna... I gazdarica Margita popustila. Stipe se odnesao iz Medonićeve kuće za kravara u gospoštiju Branovačku, i doskora će osvanuti Justina svadba s Mihom! - raščinjaše predmet snaha Marta svojim krupnim glasom, a kolovrat je lijepo slušao i mirovao...

- Pa izmirili se i s muzikašem Jožicom... Trgovčić Miha i mali "kanonik" neke nedjelje natrusili se u Žida Rajhercera onog istog vina, od koga im pobenavila pamet na uskrsni ponedjeljak, da jedan drugomu razbijahu glave kao da su kruške, a ne kosti i ljudsko meso... E, dakako! Bez Jožice i njegova bajsa ne može biti nijedne sjajnije i bolje svadbe! - zacvrkuta Jaga okrenuvši hitro kolovratom da joj opet puče konac, pa je tako trebalo kolovratu stati.

- A Miha da neće voditi Juste u svoj dom, nego da će se priženiti k Medonićevima! I "duga Kata" ne dobiva snahe u kuću, već gubi sina iz kuće! No, ona se i ne bi dugo slagala sa snahom! Nije takve sunce rodilo da bi u nje istrajala dok bi zajedno pojele funtu soli! - sjeti se gospodarica Mandaljena.

- Malomu "kanoniku" da nije bilo pravo što je gavan tražio takvu ženidbu. Ali Medonić ne popušta ni za dlaku: - Ja ne imam muškoga djeteta! Ej, da mi je pokojnica poživjela, obdarila bi me bila i sinom! Margarita je lijepa i rumena... ali jalova! Šta ćemo? Tako hoće

bog! Možda nije božjega blagoslova i kućnoga mira kad se nađu u domu djeca od dva braka. A u tebe je i muške i ženske djece kano šipka, pa onda ćeš lako pregorjeti Mihu! - opravdava svoju odluku gavan Medonić. A mali "kanonik" sažima ramenima: - Pri tome pitanju neće se lje razići naši putovi! Kad ti baš hoćeš tako i ne popuštaš, pa neka ti bude! - A u sebi on računa i snuje drugačije: - Baš je voda na moj mlin! Ta upravo bijahu to moje slatke i ružičaste nade! Ovako je Miha najbliži gavanovu imetku... a tu će se i moja kuća uzdignuti i proširiti... - Pa sve je u redu! Neka, neka! Godine su duge, a ljudski život je kratak! Vidjet će i znati tko poživi kako će još biti od te bogate ženidbe, bolje priženidbe trgovčića Mihe u masni dom gavana Medonića - završila snaha Marta, a glas joj bijaše sve krupniji...

- No, gazdarici Margariti nikako ne prija taj brak. Vele da ju je doduše upokorila "duga Kata" - i njezin muž, mali "kanonik", čije je škiljanovo maslo čitava ta ženidba te se ona nekuda naoko smirila. Ali u duši je tmurna i žalosna. Bogatim gavanovim domom ne kreće se već onako žustro i veselo kao prije, nego se tužaka da je boli danas glava, sutra prsa, prekosutra ovo i ono... A tada prikričuje Justi: - Ded, ded! Skoči, makni se, draga moja! Nećeš lje moći jadikovati na me da sam ti bila maćeha! Radim za tebe, za oca ti i za dom savjesnije i marljivije negoli tvoja rođena mati!... A sada, draga moja, povuci i sama: ta za koji dan eto te s tvojim mužem u kući, i ti si gospodinja!... Ja, ah, ja ću onako iz prikrajka gledati kano napol sluškinja, napol rođakinja; eh takva je sudbina svim dobrim maćehama koje ne imadu vlastita poroda! A mjesto da udavaju pastorke iz kuće i dobivaju snašice u pomoć, dođu im na vrat tuđi ljudi, priženje, pa tada makni se, maćeho, na tavan poput starog potrtog pokućstva i oruđa!... - griska i čagrta Margarita dan na dan, a nehajna Justa sažme ramenima, uzdigne oholo glavu i ne odvraća ništa maćehi, kano da u sebi misli: "Tako je i pravo, moja mila!" - razlagaše Jaga nastojeći pokazati kako i njezin jezičac ni najmanje ne zaostaje za Mandaljeninim i Martinim.

Tako su plele i tkale brbljave žene u nekoj od seljačkih kuća u okolici... A u drugim domovima valjada još i gore tu stvar pretresuju sitno i tanko na situ i rešetu...

Iz svega pako rodilo se toliko istine da je prve nedjelje župnik s prodikaonice ozvao ovako: - Poštovani župljanin Miha N. uzimlje, a poštovana djevojka Justa Medonić udaje se za Mihu N. - što ozivljem po prvi put!...

Kada izminuše tri nedjelje, pokazala se pred župnom crkvom do četiri para svatova, a među njima najsjajniji svatovi Medonićevi... na trojim kolima dovezla se svadbena svita, a svaka kola imađahu svoje muzikaše. Na kolima koja su vozila mladoženju i mladenku pa posnašicu svirala je Jožičina družina kano najglasovitiji svirači u čitavoj okolici naširoko i nadaleko... Miha bijaše u novom i skupom odijelu, ogajtanjenom još gušće i finije nego što je bilo ono što ga rastrga kumordinar Žorž prošlog uskrsnog ponedjeljka... Justa se sjajila i blistala poput kakve kraljice iz vilinskog carstva... Rođakinje i seoske prijateljice pomogoše se za kojekakve tajne u gospođe Rajhercer, te Justa najednom postade u licu bijela i rumena da bi rekao: rodila je gospoština u svili i kadifi!

Kadno se dovršilo vjenčanje pred žrtvenikom, pođoše kićeni svatovi uz svoju muziku u onu istu "kršćansku" sobu Židova Rajhercera gdjeno se izvila galama i tučnjava na uskrsni ponedjeljak... Rajhercerovi posebice iskitiše i načičkaše za Medonićeve svatove svoje prostorije, jer su računali na obilnu žetvu današnjega dana. I uistinu, nagrnulo je mlado i staro, muško i žensko na vrata za svatovima da uživa i da se nagleda... Jestvine se počele pušiti i svoj miris razlijevati tako obilato da ga oćutješe u župnom dvoru, u školskoj zgradi i u svim domovima, nanizanim okolo crkve, a vino je teklo kano u okladu... Tko gođ bi se pokazao, dobro je došao! Mogao je do široke volje omastiti brk i nakvasiti grlo koliko mu je srce žudilo!...

- Nikada ovaj kraj ne vidila takova svadba i nikada ga više ne bu vidila i čula! - klicahu ushićeno Rajhercerovi; a patuljasti gospodar judejskoga doma pisao, računao, slagao - pa točio i nosio!

- Hojte ljudi! Hojte! Folkfest je denes kakvi nikada još bil nit ne bude!... Svaka, koji dojde, dobro došel!... Badava dobi piti i jesti, koliko hoće! Šivila svatovi Medonićevi!... Šivila! - ciktahu složno i glasno blaženi supruzi Rajhercerovi.

I krojaču Trepetljiki svratiše se svatovi! Ali suha i kisela bijaše to gozba prema onoj Medonićevoj! Gospa Trepetljika šutjela, škrinuvši katkada jedovito zubima i mahnuvši gnjevnim pogledom prema krčmi Rajhercerovoj kano da pogledava na Sodomu i Gomoru! - Oh, da se svi pretvorite u prah i pepeo! - kuhalo i kipjelo u njezinoj zavidnoj duši. - I takvi su ti naši ljudi! Mi stari prasjedioci spali smo na ovake grane! A dotepi se netko i preko mora - i oni nahrle onamo kano pčele na med! To li smo mi prasjedioci zaslužili i zavrijedili? Koliko puta bi se onaj mali "kanonik" napio na veresiju kod mene; a čini mi se da ga još i sada imam na rovašu!... I on se nije sjetio nas i našega staroga doma! O, naći ću ja rovaš, pa ćemo ga poškakljati pred sudom kad bude najmanje želio i nadao se! Čekaj ti, prnjavče, čekaj! - vrelo je čitavo tjelesno i duševno biće gospodarice Trepetljike... Pa bijaše i prema onim svatovima hladna i srdita koji je počastiše, ne obašavši njezina čestitog doma i koji ni najmanje ne skriviše što su se bogati Medonićevi svatovi usidrili kod Žida Rajhercera.

Siromašnija svadbena svita vraćala se iz krčme već u prvi mrak k domu mladenaca gdje se proslavljuje prva noć i prvi dan svadbe... Njih bi sustizao na putu glas crkvenoga zvona štono je stalo romoniti na pozdrav anđeoski majci božjoj... Tu bi muzika prestala te najprije mladoženja, onda svatovi i muzikaši skidaju klobuke te se lijepo mole i pokornički udaraju u prsa.

Dotle se u Žida Rajhercera razvija najživlji ples, raspliću i odmataju zvonki svadbeni govori. A seljačka muzika, na čelu joj zgubidan Jožica - nije šale, devetero njih - svira i šumi da ćeš oglušiti...

- Zvoni na pozdrav anđeoski! - kliknu netko. - Stanite ljudi, tu već nismo gospoda svatovi, van pokorne kršćanske duše, pa se molimo bogu velikomu!

- Šta bi zvonilo? Pa neka zvoni, mi ne čujemo! Može nastaviti sutra! Muzikaši, udarite složno "tuš"... da bog živi našu gospodu mladence po treći put! Koliko je niti utkano u njihova svadbena odijela... toliko godina da nam požive zdravo i veselo! Koliko kapljica oni ispiju na današnji svadbeni dan, toliko im bog udijelio drobne dječice: po tri dijela muške, po jedan dijelak ženske! Neka viču, neka se deru, neka sviraju i cvile... kako naša današnja muzika! Samo da je sve zdravo i veselo, živo i debelo, glasovito i govorljivo, jasno i krasno... kano i naš današnji svadbeni dan! Da bog dao: prvo što će naša gospa mladenka pelenicama omatati i u cifrastoj zipci zibati, neka bude čovjek... ljudina! Da kosom zna mahati, sjekirom udarati, plugom plužiti, te svakim muškim oruđem baratati i ružiti! Neka mu se vazda čuje u selu i na prelu prvi glas... kano među devet naših muzikaša Jožičin stari, slavni bajs!... Tako nam bilo svima veselo življenje... od svih nas neka tako glasi naše današnje anđeosko pozdravljenje! Bogu na slavu, nama na čast... kao što ova božja vinska kapljica svima nama u slast! Trsje obrodilo, lagvi se napunili, boce se natočile do grla, kupe se nasule do vrha, pa sva gospoda i gospođe ove sjajne svite upravo, gle, ovako! (Tu govornik istrusi do dna.) - I ničija poštena duša da nas nije osramotila i nagnula naopako! Samo zdravo i veselo! Hvala bogu, da ruje kiselo! Dakle, muzikaši, Jožice, udrite "tuš"! - svršio je danas gospodin djever, a inače seljak Janko, dobar gospodar, pametna glava, općinski starješina, sa četrdeset duša družine u zadruzi, osam pari volova i četiri pluga, na svim svadbama govornik prvoga reda, kano da iz knjige čita.

Jezik mu je živi plamen, što je na Duhove sašao nad glave apostola - a iz duše i srca vrcaju mu žive varnice i krijesnice da im nije nikada ni kraja ni konca...

I muzikaši namazali tanke lučce i prignuli glave jedan do drugoga i zavinuli klinčace i povukli po strunama i udarili bijesno i ljupko, krupno i tanko, tiho i glasno, nadugo i nakratko, duboko i visoko... A nad svima Jožica duda u svoj bajs, naherivši ponosno glavu kano da će prikoriti sve ostale drugove u nizinama: "Šta ste vi prema meni, šta je cilik vaših gusala prema mome bajsu!" I uistinu, kada druga dva bajsa šume, Jožičin grmi! Kada su svi ostali zviždeći vjetrovi, Jožičin bajs je orkan, sipajući lomot, gromot i oluju!

- He, he, he! Sve badava, recite što vas volja, zgubidan Jožica ipak je najveći majstor među našim muzikašima, što god ih pamtimo naširoko i nadaleko! - primijeti danas gospodin "prvodeći", svaki dan pako tih i miran seljačić Grgina, koga vole u svatovima baš u časti "prvodećega", jer se nikada ne utrudi prebirući nogama pred svadbenom svitom i oponašajući glasove sve domaće peradi i četveronožaca... U selu je slab gospodar s jednom jedincatom šušatom kravicom, napola otkinuta repa, dok je desni rog već davno omuzla derući njim o krošnatu jabuku u sredini neograđena dvorišta. Lijevi joj je pako rog od pamtivijeka nekakav zagonetan paroščić sa dva ogranka... No, ako je u Grginu gospodarstvu jedincata šušata kravica - zato na njegovu domu, koji se sastoji od malene seljačke izbice s ogromnom peći, gospodari i razmahuje se gorostasna mu ženica, opaljena, četverouglasta lica... Ona radi za tri Grgine; jede silno, bog joj blagoslovi, te se veseli i uživa kada joj čovječca Grginu odvuku u svatove!... On naime vazda odatle dotura punu torbu, misleći najprije u raskalašenoj svadbenoj galami na izvrstan želudac svoje dobre ženice...

Već bijaše kasna, tamna noć kad se svatovi otpraviše put Medonićeva doma... ta istom sada nastaje prava svadba... U Židova Rajhercera, da se vazda vjerno vrše stari običaji, slavilo se tek predvečerje, tek neki maleni odmor nakon što je svećenik pred bogom i oltarom zauvijek svezao ruke mladencima.

Svatovi i mladenci i muzikaši posjedali opet na troja kola, a konji se odmicahu lagano i dostojanstveno cestom, samo da mogu svirci izvoditi svoje melodije na strunama i da se jače čuje huškanje i potcikivanje veselih svatova. Mladenci valja da budu oprezni za svih svadbenih dana! Ne dao bog da se opije mladoženja! Tada bi zaromorilo i zašuštilo u svim susjednim selima u kojekakve slutnje i gatke, a ukućani svadbenoga doma uzdisali bi i značajno pogledavali jedan drugoga: - Bit će nesreće u braku! Bit će tuge i nevolje u životu. Gospoji posnašici treba još više paziti na samu sebe da joj se ne zapliće jezičac! Ona naime prati svaki kret mladenke. Ona je poučava što joj valja odgovarati na pitanja mladoženjina, a što na pitanja rodbine i svojte; kako joj valja cjelivati ove i one; kako držati glavu i ruke; kako piti i jesti. Jednom riječju, mladenka je lutkica posnašičina. I što god sagriješi u tim obredima mladenka, pada odatle mraz na obraz gospođi posnašici. A vinska kapljica običaje se ovdje krupno katkada našaliti i zavesti slabije i neiskusnije gospođe posnašice. No tada, pomozi bože! Godinu dana grme žene po selima, u crkvi, na polju: kako je takvu nesretnicu ulovilo u svadbenoj sviti vino i koliku je nesreću svalila na dom i čitav život mladenaca!... Ni djeveru, ni drugim svatovima nije slobodno zapiti svoju pamet na svadbi. Silna on imade tu posla: kojekakvih zdravica, opreza svadbene etikete i zakučastih ceremonija, u čemu, ako si i najmanje pogriješio ili ti se zapleo jezik ili ti se zamela riječ, čekaju te teške kazne što ih izriče domaći starješina! A čim se stanu vrstati: tada, zbogom pameti! Zbogom, glatka i pametna riječi! Zbogom, dobra i zdrava misli!... Osobita svečanost valja da vlada i da se obdržava u svadbenoj sviti!... Samo "prvodećemu" od svih njih slobodno je zastrančiti kada se već počne slaviti prava svadba - a to je u domovima mladenke i mladenca. Gospodin "prvodeći" treba da je na svome mjes-

tu dok svadbena svita odlazi u crkvu i iz crkve; dok putuje od mladenke u dom mladenčev: dakle samo na svadbenom putovanju valja mu računati sa svojom pameti, a osobito s nogama. Inače, dok traju svadbene gozbe, može se on odvući i kuda na sjenik, pa ga neće nitko zgriješiti...

Kada prolažahu Medonićevi svatovi, svaka je kuća upalila krijes budi na svojemu dvorištu, budi posred ceste. Tu stoji domaćin sa silnim krčagom vina, s kruhom i soli na pladnju. Oko krijesa sva družina, a djeca, veselo pjevajući i ijujućući preskakuju plamen vatre! Svatovi se približuju i silaze s kola - ta već izdaleka ugledaše krijes, a to je osobita počast za mladence i čitavu svadbenu svitu. Muzikaši dovršuju poputnicu, a "prvodeći" priskakuje, vrteći se naokolo, k vatri, dariva djecu i prvi od svatova preskoči plamen krijesa... I gudba prestane i zavlada mir, a domaćin započne: - Da ste mi zdravo, gospa mladenko, gospodine mladoženjo i ostale gospođe i gospodo i cijela slavna svadbena svito, da ste mi zdravo! Kako evo čisto gori i plaminja ovaj krijes, tako gorjela i plamtjela vaša ljubav i štovanje, mladenci moji!... Kako se iz ovoga krijesa ne odmata nikakav dim, nikakav oblačak: tako vam bilo vaše življenje, vaše poštenje i vaše mišljenje! Živite milim životom poput golubova! Budite pošteni poput svetaca na oltaru! Misli vaše neka budu čiste, jasne i kreposne, kao našim anđelima čuvarima! Prigriznite, mladenci moji, hljeba; prismočite ga zrnjem ove bijele soli; srknite iz krčaga ove drage kapljice! Počastite mene i savkoliki dom! Koliko mrvica hljeba, toliko vam dječice zapjevalo u kući! Koliko zrna soli, toliko bilo godinica mudrih, sretnih i radosnih u timarenju stoke i peradi; kod pluga, rala i motike; kod žetve i sjetve; u domu i na putu!... Koliko kapljica u ovom krčagu vinca, toliko vas ljubilo, štovalo i dragovalo milokrvnih, poštenih i iskrenih ljudskih srdaca! - Moj dom i sve ovo moje jest i vaše! Kada budete kucali - otvorit će vam se! Kada budete zvali - odazvat će vam se! Budi nam sve zdravo i ponosno!... Svima vama na radost i veselje - a mojemu domu na čast i poštenje! Živjeli!

I mladenci zagrizu hljeba i prinesu sol k ustima i pokvase usne vinskom kapljicom iz pehara - a onda djever uhvati pladanj s kruhom i solju i krčag s rumenim vincem te sa svim tim preskoči plamen krijesa, pa zaklikta tanko i glasovito: - Kako vi nama, tako i bog vama! Bogu patri molitva, popu lukno i cjelivanje ruku - mi vraćajmo jedan drugomu milo za drago! Ispunile se naše i vaše vruće želje - bogu na slavu, a nama na čast i veselje. Živjeli! Živjeli! Pa se stadoše grliti sa mladencima i svatovima, a muzikaši sviraju da sve vrcaju iskre od struna, i nagiblju pehar da dobro razabiraš kako teče i klokoće vince niz gr'oce u veselo srce. A djeca zavrtješe kolo oko krijesa ijučući i pjevajući.

Tako je bivalo kod svake kuće i dugo trajahu ti obredi dok na domu gavana Medonića već teško i nestrpljivo izgledaju svatove, a najljuće jadikuju kuharice da će im se jela ohladiti i sav im miomiris ishlapiti... Pa i sila božja seoske djece već mrmlja i zijeva. A voda im navire na usta za slatkim zalogajima, i nožice im se podsmiču od žudnje za muzikom.

- Idu! Idu! Idu!... Već su pod brdeljkom Lalokom i već sađoše s kola da se pješke popnu ovamo! - vikne netko iz naslage silnih gostiju što se sjatiše sa svih strana u bogati Medonićev dom... - Idu! Idu! Idu! - kliču i jecaju djeca, poletjevši pred Medonićev dom u dvorište gdje u isti tren planu silan krijes da obasja put mladencima i svatovima.

Sve se uzvrpoljilo i uznemirilo. Isti Medonić nekako žustrije priskakuje sad k ovomu, sad k onomu stolu, namještajući na jednome silne pehare, a na drugom ogromne boce vina stare mjere. Mali "kanonik" s "dugom Katom" kano da se bojažljivo i postidno povlači uza stijenu prema vratima da što prije ugleda mladence i svatove. "Duga Kata" danas nekako voljko gleda u taj božji svijet, a veliki crveni privezač pod vratom odrazuje se tamnim rumenilom na njezine navorane obraze. Margarita Medonićeva okreće se brzo i spretno oko nebrojenih jestvinâ i napremâ uz četiri dobre i marljive pomagačice ili tako-

zvane "strane kuharice", ali ne propusti kadšto nazlobno i mrko promjeriti "dugu Katu" od glave do pete i zagunđati nerazumljivo samoj sebi: - Ah, kako zaokupiše i navališe u taj bogati dom da izjedu moj trud i muku. A on? Moj dragi Stipe? Njega istisnuše i trgnuše od mene... Čekajte, čekajte! Vidjet ćemo!...

Jakov Brdovečki, visok i tanak seljak, malene glavice na dugačkom i sagnutom vratu, dugačkih, tankih poput šipke, plavih brkova - zagledao se u pehar pred sobom na čelu stola i zamislio se u duboke misli... On je danas gospodin starješina ove kuće, a dobro poznaje vragometnoga djevera Janka. Bit će ljuta i teška okršaja u zakučastim i prepletenim obredima pri uvađanju mladenaca i svatova u kuću i k stolu! Ali Jakovu Brdovečkomu, također iskusnome starješini, neće pasti mraz na obraz. Ipak bi mu bilo milije da kakvo šepetalo i prilivoda djeveruje danas mjesto zasukanoga Janka. A gosti puna kuća, mili bože! Toliko ih se doista ne pamti ni na jednoj svadbi čitava kotara. Jakove, Jakove, saberi svoju pamet! Ej, vrijedi ipak i ona nešto! - pomisli u sebi gospodin starješina, prokašlja tankovito i ogleda se na sve strane ne bi li tko pogodio njegovo mozganje. I u taj čas obasja mu lice i čitavu kuću veliko svjetlo krijesa štono je planuo i probuktio u Medonićevu dvorištu.

I već kuca, bolje reći lupa tvrdom šakom o vrata "prvodeći" Grgina...

- No, za te mi je lako! Smotat ćeš se poput ježa preda mnom.

I "prvodeći" uljeze u dom, i obredi otpočeše. Sve teče i odmotava se mudro i pametno i u najljepšem redu. Sada se donjihao i djever Janko. Bila je ljuta i opora borba: ali Jakova Brdovečkoga ledena hladnoća, polagana, gotovo troma riječ, tanko i jasno grlo, dugačke, ali skladne i odmjerene rečenice, jasna i umarajuća logika doskora utrudiše svu govorničku snagu gospodina djevera Janka, i on klone, podavši ruku starješini i šapnuvši mu u uho: - Đavo neka se rve s tobom! Ja se lje neću! Štedimo jedan drugoga, ali zato se oborimo na druge i na ove silne goste da ih smotamo! - Jakov Brdovečki osmjehnu se zadovoljno na svladanoga i kimnu glavom da pristaje.

Iza toga ulazili su mladenci i svatovi uz muziku i silnu halabuku i klicanje gostiju i djece. Na jednom kraju nastalo grljenje i cjelivanje, a od drugoga kraja stadoše kuharice trpati stolove nebrojenim jestvinama. Nigdje se dosada takvo šta nije vidjelo ni čulo! Što je na najsjajnijim svadbama bilo po četiri čorbe i po četiri vrsti pečenja i drugih jestvina, to se u Medonićevu domu dvanaest raznovrsnih čorba zapušilo po stolovima! Onda dvanaest vrsti pečenja različita mesa: dvanaest vrsti pogača i kolača; dvanaest vrsti kojekakvih umaka. Svega po dvanaest vrsti! A Medonić je također natrpao svadbene stolove sa dvanaest vrsti vina, jedno jače i bolje od drugoga. Kako se mladenac priženio u kuću, slavile se obje svadbe u Medonićevu domu i trajale punih osam dana i osam noći. Nikada ne bijaše niti će biti takve svadbe kakva se slavila u Medonića! Prava gavanska svadba i svatovi!...

*

Kada je Mecena iz svoga doma otjerao đaka Ivicu, zavlada tu nekoliko dana grobni mir, tuga i samoća. Kumordinar luta i mota se po kući, kano da je bez glave. Neprestance uzdiše i nešto tumači samomu sebi, brojeći na prste.

- "Dobrotvore, tu vam ne daje nikakva prava dobročinstvo vaše družinske sobe i odgoj vaših slugu... Ona je moja!" - ponovi kumordinar Žorž riječi svoga rođaka i rujatuša Ivice, te si grebe zamišljeno glavu.

- Ona je tvoja! Pa neka ti bude; ali kako se možeš tužiti "na dobročinstva družinske sobe, na odgoj slugu"? Pa zar nije tebi, tepče, dobro bilo u družinskoj sobi? A odgoj slugu? Kojih slugu? Ta, čovječe, ti si sa mnom bio ovdje u mojoj sobi! Zar sam ja sluga? Je li te takve drzovitosti naučilo u školama? Nijesam li ja gospodin kumordinar Žorž? Nijesam li ja sve tebi dao, sve ti dopustio i priuštio kao i samomu sebi, nesretniče? Ja, sluga! Ja, sluga? Istina je, bio sam... kao što si i ti bio seljačić, svinjar i puretinar! No nekadanji sluga Jurić postade gospodin kumordinar Žorž; a nekadanji zgubidančić muzikaša Jožice postade đak... i doskora rujatuš Ivica! I naš svemožni gospodin nije skočio iz zipke kao lustrišimuš... Pa kako to sve bijaše onoga nesretnoga jutra? Ja sam bio mamuran i zlovoljan; ne mogoh se dosjetiti, zašto zaspah u odajama milostivoga... A u našoj sobi već ujutro puši lulu zgubidan Jožica i pita za svoga sina. - Šta ja znam gdje je. Postao mudar kano da je već odslužio misu... Gdje bi mogao biti: tko će znati? - odgovaram ja Jožici, a on razrogači u me svoje muzikaške oči. U taj tren bljesne mi nešto u ludoj glavi, i ja poletim k ilustrišimušu. Još nije bio ni ustao. I bubnem da je nestalo đaka Ivice, i da sumnjam, nije li... A što dalje bijaše? Groznica me hvata... Odonda milostivoga tresu svakoga dana po tri puta srčani grčevi i nesvjestica. Tek mu doduše nije popustio, ali, čini mi se da jelo što ga guta vrijedi isto toliko kano da ga meću pod stol. A Laura? Pjeva tanko i glasovito kao da ne bijaše ništa u domu; kao da je mjesto Ivice odletjela iz kuće kakva mušica! Sve je nijemo, sve turobno, tek njezino pjevanje prekida tu samoću, taj pusti život. A lustrišimuš nikada ne spominje ni Ivice ni Laure, ni onoga strašnoga dana! - Tako umuje i sjeća se kumordinar Žorž Ivičina izgona iz raja... kako on sam često mrmlja.

Nije takav život ipak dugo potrajao. Mecena uđe ponizno i zamišljeno jednoga dana u odaje Laurine. Ah, tu bijaše bujno i veselo. Svjež zrak struji kroz prozore, titrajući se lišćem i cvijećem što bijaše poredano poput šume po prozorima. Laura vesela, vitka, vazda bujna i neodoljiva, pjevala neku nerazumljivu pjesmicu, a oko joj se zanosilo daleko, daleko. Tko da promjeri te visine i te širine kuda ono leti? Stajaše kraj prozora, sagnuta iznad cvijeća.

- Rođakinjo Lauro! - oglasi se tiho i ponizno starac. Ali ona nije čula. - Rođakinjo Lauro! - ponovi on glasnije i zakašljuca da mu je krv udarila u sljepočice.

Laura se okrenu od prozora i klikne: - A! A! Rođače! Dugo li se ne vidjesmo. Bolest, zaboravnost, nemar!? Ej, dakako!

- Laurice! Ja sam oslabio, otupio, pognjurio se. Rođakinjo Laurice, pustimo sve te crne oblake, neka jure svojim putem! Ti nijesi kao druge... Oh, ja ne dokučujem kakva li to đavolska snaga i sila titra u tvojem biću. Ali ja sam slab, nemoćan, lud! Budi kćerkom mojom, drago dijete, budi. Ja ne razumijem, ja ne znam! Očaralo me! Obajalo me! Dršćem i strepim. Strašan i ružan san, težak poput smrti, navalio iznenada na moj život. Bijaše! Ah, ne spominjimo, jer svaka spomen obnavlja tu tmastu, tu groznu avet, i ona teškim svojim krilima opet počinje zastirati nebo... i život moj! - zarida Mecena te počne plakati i čupati svoju tešku glavu, na kojoj ionako bijaše već malo kose kao plemenita bilja na lošu i neplodnu tlu.

Djevojka gledaše starca kano da ga proučava i u isti čas kano da mu se ruga. Nehajan i ponešto gorak osmijeh bljesnu na njezinim usnama... Ona pokroči prema njemu i poda mu obje ruke. Starac se sagnu i stade ih cjelivati.

- Žorže! Ponesi te stvari k rođakinji! - zapovjedi Mecena kumordinaru nakon ovog sastanka.

Žorž po tri puta sagnu svoje tijelo na poklon i promrmlja u čudu: - Ponesi ove stvari rođakinji! - Uistinu, ona mu je rođakinja - pomisli kumordinar u sebi - ja stalno držah da će ona odmagliti iz dvora poput svih njezinih prednica pa će se pomoliti opet nova zvijezda

na obzorju našem. Ali gledaj, ona je rođakinja - i ja joj nosim nove darove... Sve je u redu... samo je rujatuš Ivica nagrajisao i nastradao! Ah, ubogi moj rođače, zgubidane muzikašu! Što ćeš li mi ti sada? Kakve li sramote našem prnjavoru! Kako li će negdje mali "kanonik" svojim kopljem šumjeti i lomiti selom poput vihora te se porugljivo ismjehivati muzikaševoj nesreći!

Otada vratiše se u Mecenov dom opet stari dnevi. I gospodin kumordinar kano da je već zaboravljao na đaka Ivicu pa bi često navečer sabrao društvo svojih drugova kumordinarâ i njihovih družica. Laura se dovinula većega štovanja i pouzdanja negoli to ikada do sada bijaše. O onoj zgodi nije se nikada pod dobrotvorovim krovom zametnula riječ. I tako je prošlo koje po godine.

Najednom se kumordinar Žorž nekuda snuždi i stade se zamišljeno svaki čas grepsti iza uha kao onaj koga more i trape tajne i teške misli... Mecena poče slabiti, hahuljati i pobolijevati. O tome hitro puče glas čitavim gradom, a i neki stari naočaleni pobornik poganskoga boga Eskulapa ukazivaše se isprva rijetko, a onda sve češće u Mecenovu domu. Pokimavao je nezadovoljno i svakoga dneva napisao dugi latinski recept, a Meceni dao je toliko krvi otočiti što rogovima, što puštanjem žile da se njegovo vjekovito i stalno rumenilo kože pretvorilo u pravu mrtvačku boju. Laura bdijaše neprekidno nad starim bolesnikom, podavajući mu lijekove, pa je nastojala da se što rjeđe desi kod Mecene kumordinar Žorž.

Jedne noći već prvim sumrakom zaurla vihor, pomrači se nebo i zemlja, i udari kiša kao da si prevrnuo kabao. Laura otkloni kumordinara iz odaja Mecenovih, neka vjerni Žorž pođe na počinak, a ona će bdjeti nad bolesnikom.

Dobrotvora obrvao bešćutni polusan, jezik mu počeo zapinjati i kano da ga ostavlja svijest.

Kad je kumordinar oteturao niz stube u svoju družinsku sobu, bljesnu oči Laurine; ona pograbi ljekarsku tekućinu, izlije polovicu i hitro izvadi iz njedara nekakav zamočić od papira, sasu iz njega u tekućinu žutkasti prašak - sve pomiješa pred svijećom i šapnu sama sebi: - Danas treba da je svemu kraj! Još ovo, pa onda...

Mecena snivaše neprekidno, a prsa mu hropila neugodno i grozno. Četvrt sata nakon što je Laura promiješala onu ljekarsku tekućinu, došulja se oprezno do kreveta i probudi Mecenu... Starac uzdignu ugasle oči.

- To-to-t-ko je?

- Lijek valja uzeti, gospodaru - šapće Laura.

- Li-je-ek, moja kć-e-e-ri? Ah, št-t-a sve to vrije-e-di!... - mahnu bolesnik uvehlim rukama.

Laura istoči svu tekućinu u srebrnu žlicu, a starac je proguta na tri maha i klone opet u jastuke. Sad ga shrva težak san u kom se opet pojavi hroptanje. Ono bijaše iz početka glasno i često, onda sve jače, a sve tiše, te napokon zanijemi i hroptanje i disanje. Svuda zavlada grobna tišina. Laura u obližnjoj sobi podbočila glavu objema ruka i zadubila se u duboke i teške misli. Najednom se trznu, skoči na noge i stade prisluškivati. Zatim se primicaše na prstima k postelji. Starcu niz lice teče ledeni znoj, oči su mu zatisnute. Laura uhvati starčeve ruke, onda opipa čelo i obraze, onda noge, prisloni uha na prsa.

- Gotov je!!... Dovršio si dakle, mekopuče! Tako je i pravo - neka žive mladi, koji su za svijet, za njegove slasti i nevolje! - Za časak se malo uzbuni, odskočivši od kreveta i obzirući se oprezno po odajama. Tada se opet primakne te izvadi nekakve ključeve ispod jastuka na kojem je ležala ukočena starčeva glava. Polagano otvaraše tim ključevima mnoge pretince po Mecenovim odajama, ali sve uzaludno. Napokon se zadjene o nekakav sanducić u kutu posljednje sobe. Jedva mu pokrov gvirio iz poda koji ona poslije duga na-

pora otvori i podigne. Tu bijaše sila pretinaca koji vođahu u dubljinu poda, ali svi su zaključani. Kako ćeš ih sada otvoriti? Kuša Laura sve ključeve, no uzaludno! Sad joj sine misao: "Možda ih otvara onaj isti ključ kojim otkračunah i pokrovac?" Tako je i bilo. Po redu je otvarala sve i počela vaditi silan novac. Oči joj bljeskahu kao tigru kad ugrabi svoju žrtvu. Obrazi joj se izmijeniše i zadobiše grabežljiv i grozan lik. Sve je ispraznila, naslagavši hrpu vrećica po podu; a tada pozorno pozatvarala sve pretince, a onda i pokrovac, istrgla zubima onaj ključić od ostalih, tisnula ga u njedra i počela tihim koracima sve to blago prenašati po tami u svoje odaje.

Kad je svršila posao, pusti starca u tami, pritvori vrata i sa svjetlom u ruci pohrli niz stube u družinsku sobu.

Tu, naslonjen o dugački stol, hrkaše kumordinar silno uz svijeću i bukaru kojoj se samo na dnu vidjelo nešto vina.

- Kumordinar Žorž! Kumordinar Žorž! - zvaše ga Laura. Ali on nije ni trenuo.

- Kumordinar Žorž! - prodrma ga za ramena.

- Ho! Tko je? Šta je? - sunu uvis vjerni sluga da se ista bukara od straha prevalila.

- No, no. Ja sam, gospodine kumordinaru! Ajte sada vi, da bdijete kod milostivoga. Malo prije uzeo je medicinu i naložio da se pritvore vrata spavaonice da može usnuti. Vi ćete stoga u susjednoj sobi pri svijeći čekati i bdjeti dok se milostivi ne probudi, a ja ću se odmoriti.

- Hm, hm, hm! - zijevaše lijeno kumordinar. - Oh, da samo već jednom mine ta bolest! Ja ću sam sutra očepiti toga osedlanoga liječnika; šta to njegova znanost tako dugo čeprka i mota. Ta naše seoske babe već bi svršile svoje račune s takvim bolestima! Milostivi, koji dobro jede i pije a ništa ne radi, kako može on tako dugo bolovati? Da je meni tako dobro, živio bih dvjesta godina! Oh, oh! Ja ne vjerujem ni jednome liječniku na svijetu.

- Ajde, ajde. Pridržite svoje litanije za sutra pa očepunjajte ljudski toga starog zvekana.

I oni se upute u Mecenove odaje.

- Evo - pokaže Laura kumordinaru Žoržu naslonjač kraj omalena stolića - evo tu sjednite. Kraj vas neka gori svjetlo. Vrata od ložnice milostivoga tek sam malo pritvorila, pa čim čujete njegov glas, a vi priskočite k postelji!

- Da, da, da! Ne treba toliko tumačiti staromu sluzi, kao što ne valja staroga psa učiti plota skakati - primijeti Žorž posadivši se na naslonjač.

Laura se još jednom obazre na vrata Mecenove ložnice, onda pogleda kumordinara i tiho se po prstima odšulja, zatisnuvši za sobom vrata, u svoje odaje. Ovdje je još dugo u noć probdjela, uređujući sve stvari i pokradeno blago, a onda utrnu svjetlo.

Kumordinar Žorž zurio je u vrata Mecenove ložnice, a oči mu se stadoše zaklapati, kano da rebrenice zatiskuješ na prozorima.

- Ah, slatko li spavaju milostivi, to je bolje nego svi lijekovi ovakih čudotvoraca kakav je taj stari kreveljasti doktor! O, sutra će biti mnogo bolje milostivomu!

I gospodin kumordinar opet tvrdo usne, a hrkanje njegovih jakih prsiju moglo se čuti ća na stubama pred Mecenovim odajama.

Negdje u noći prodrami se iznenada Žorž, strese glavom i skoči na noge. Svijeća dogaraše na stoliću pred njim.

- Ah! Možda se već milostivi probudio, a ja sam ovdje zaspao kao sit magarac na obilatom gumnu! Ja ću ipak prigledati.

Zgrabivši svijeću protisnu se Žorž na vrata u Mecenovu ložnicu. Obuze ga neka kobna slutnja; a noge mu stadoše klecati i drhtati. Zazvrlja očima po čitavoj ložnici i napokon mu se ustave na Mecenovim obrazima.

- Bože sveti! Da li ja ne čujem ili ne vidim? Milostivi kano da ne diše. A kako su mu blijedi obrazi.

I kumordinar stade pipati obraz, čelo, ruke. Onda uzdigne starčevu glavu uvis:

- Milostivi! Milostivi! - Ali glava klonu hladna i mrtva.

- O-o-o! - riknu i zaurla Žorž poluživotinjskim, poluljudskim glasom. Zaokupi ga užas i strah, i pričini mu se kano da ga netko lovi i vuče k Mecenovu krevetu. Vrisne i zaurla još jednom, baci dogarajuću svijeću prema Mecenovoj postelji i poleti u mrak susjedne sobe, u nesvjesnom strahu dohvati kvaku od vrata i sune na hodnik, ali tu se spotače o prvu stubu i stropošta, kako je dug i širok, u mraku. Sada se počne ubogi kumordinar derati i bečiti da je po čitavu samotnom domu odjekivalo kao da mu tko živu kožu svlači s tijela. A njemu se pričinjalo da ga netko čvrsto drži za šiju i za kosu, te se propinje preko njega poput gorostasne aveti...

Laura sleti sa svjetlom u ruci iz svojih odaja.

- Šta je, zaboga, šta je, gospodine kumordinaru?

Ali on samo huče i dere se nerazumljivim glasovima.

Laura stavi svoju svijeću na stube i počne dizati protegnutoga kumordinara. Jedva ga osovila na junačke noge. Drhtao je kao šiba na vodi.

- A-a-a-ah! Strašno! Užasno! Grozno! O-o-o-ni - i!... - i zape mu glas u grlu.

- No, šta je? - viknu tobože uplašeno Laura.

- Ta-ta-ta-mo! - tepaše Žorž, pokazujući rukama Mecenove odaje.

- Ajde, ajde, zaboga, da se prije osvijestite. - I Laura ga krepko uhvati oko pasa te povuče prema svojim odajama.

Ubogi kumordinar šepa i drhturi kano da ga trese devet ljutih groznica. Hoće da desnicom dosegne ogrebeni nos i natučenu glavu, ali čim je pokuša podignuti, pukne mu nešto u ramenima, i on je pusti natrag niz tijelo.

- Ta-ta-mo! - mahnu opet prema odajama milostivoga.

Laura ga jedva dovuče u svoje odaje, ponudi mu neke crne tekućine. On je srkne i budne mu lakše.

- Strah-ah-hota! Užas! Ne ne-ne-mogu! - tepaše kumordinar, a očima bulji u tamne prostore Laurinih soba... - Evo, uhvatilo, uhvatilo me, vuklo i srušilo! To bi-bi-jaše smrt! Ne-ne-mo-gu!

- Još gucnite, dragi, ove tekućine. Bit će vam bolje! Ohrabrite se već jednom pa kažite što je!

Kumordinar Žorž uistinu nagne dršćućom ljevicom i dobro povuče iz staklenice. Strese glavom, uzdahne, a onda prostenja muklim glasom:

- Mrtav! Mrtav! Milostivi je mr-mr-tav! Oh, strahota! Grozota! Užas!...

- Kako mrtav? - zinu tobože uprepaštena Laura. - Vi ste se prevarili, prijatelju. Vama se pričinilo!

- Ni-ni-je! Oh, i mene je hvatalo. Pođite tamo, pa ćete vidjeti! Oh, ja ne idem, ne idem nikada preko onoga praga. Strašno! Uh! Ali ne idite. Ja neću ovdje da sâm ostanem. Ja već nigdje neću da budem sam u ovome domu! Budite uz mene! Budimo zajedno! Oh, grozna je ova noć... Ne idite tamo, ne idite, ako vam je život mio! Užasno! Zgrabit će vas i vu-

ći i oboriti, kako je i mene... Oh, sva su mi uda slomljena. Po nutrini nešto me pali, kao da prosipavaju žeravicu amo i tamo. A u glavi istom, u glavi: to šumi i hrumi kano da su protekle sve vode ovoga svijeta i okrenule svim mlinovima i njihovim kolesima pod suncem!

- Ah, ne tako, gospodine kumordinaru! I mene već obuzima strava, i ja dršćem - pretvara se Laura.

- Oh, zakračunajte samo vrata! Ovako ćemo zajedno kod svjetla probortati, dok svane dan. Noć ima svoju moć! Velim vam, to sam gorko iskusio danas. Ja nikuda i nikamo odatle, dok ne svane jutro! A i vi od mene ne! - klecaju još uvijek kumordinaru noge i klecaju mu koljena.

- Da barem možemo doviknuti u staje kočijašu i pastirima ili tamo preko dvorišta kuharici ili djevojkama! - primijeti zabrinuto Laura.

- Pustite, pustite do dana! Prije jutra ništa! Ili dok ne zapjevaju pijetlovi u osvitku zore! Danas je pun ovaj dom sablasti, nemani, duhova... velim vam! O, ja više ne ostajem ovdje! Selim odmah! - Laura skoči k vratima i prisluškuje.

- A-a-a! Slušajte samo! Jeste li čuli? Pucketa i šušti nešto... Ded, pođite, ako ste junakinja, da vidimo! - drhturi slomljenim i poraženim glasom kumordinar.

Laura ga potajno omjeri prezirnim okom, a onda će:

- Šta to pucketa i šumi? Ne razumijem!

- Hm, šta pucketa i šumi? Čudnovato i tvrdoglavo čeljade! Velim vam da noćas ovdje piruju duhovi, sablasti, aveti, smrt! Ne vjerujete li, pođite napolje da vidite vlastitim očima; ali žalosna vam tada majka!

- No, pa ja idem, dragi gospodine kumordinaru! Idem!... - i Laura da će otvoriti vrata. Ali Žorž je uhvati ljevicom za odijelo: - Ne luduj, ženska glavo! Ne upropašćuj i mene i sebe! Zaklinjem te životom tvojim! Imaš li još koga miloga u svijetu: slušajte, zaklinjem vas! Ne ostavljajte mene, ne strmoglavljujte sebe! - rida kumordinar promuklim glasom.

I Laura posluša i dugo ćutahu iza toga, ne progovorivši ni jedno ni crne ni bijele.

- No, dragi moj kumordinaru Žorže, čujte: to sve jače pucketa i šumi. Na, kakav je to miris... nije li to dim... paljevina?

- Ali umirite se, ženska glavo! Gdje vam je razum? Kad vas uvjeravam svojim poštenjem: duhovi, sablasti i ništa drugo, obdržavaju svoj ples u ovome domu! Hoćete li vi, nesretnice, među njih?

Laura opet pogleda sažalno i porugljivo kukavicu te nasta neko vrijeme muk.

- Ta, čovječe, zar vam je strah tako pomeo moždane i zaokupio srce da ne opažate dima? Evo, gledajte samo... pa ovaj miris...

- Šta još ne? Umirite se...

- Ali, gospodine kumordinaru - trgnu se odlučno Laura i otvori vrata... A kad tamo, jest i što vidjeti. U Laurine odaje sune gust, zagušljiv dim. Iz Mecenovih soba čuje se žestoko praskanje, a hodnikom se odrazi katkada jako svjetlo, kano da je bljesnula munja ili da je oblaznuo ognjeni jezik...

- Žorž, zaboga, to je vatra! Ne vidite li? Ne shvaćate li? Vatra! Vatra! Vatra! Zovimo u pomoć, poletimo u dvorište!

- Oh, ja ne idem nikuda odatle dok ne svane dan, pa baš da živ izgorim ovdje! - procvili plačnim glasom kumordinar, uhvativši se opet ljevicom za Laurino odijelo...

- Gospodine kumordinaru, ne benavite i ne djetinjajte! - udara Laura nožicom o pod.

- Doskora će nam zadaniti, kako slutim... Pomognite mi, prijatelju, iznijeti preko stuba onaj stari sanduk, pa će vas ostaviti svaki strah. Da ipak spasim odijelo i da ne odem iz ove nesreće gola i bosa. U dvorištu probudimo kuharicu i djevojke, a one će u stajama dignuti na noge kočijaša i pastire. Tu će domala planuti čitav dom, moj prijatelju! Tu ne valja mudrovati i zanovijetati.

I dim stade gristi u očima Lauru i kumordinara, koji počne kihati i kašljati.

- Uhvatite hitro sanduk sprijeda, a ja otraga; na njemu pak neka stoji svjetiljka! - zapovijedi oštro i surovo namrgođena Laura.

- Ali desnicom ne mogu ni maknuti, udarih se u nju na stubama...

- A vi pograbite ljevicom, Žoržu!

Kumordinar se priredi te donekle uđe snaga u njegova uda i mišice, i nije toliko šepao kao prije, kadno ga Laura vukla sa stuba u svoje odaje.

Po hodnicima i na stubama gušio ih tako gust i težak dim da jedva prolažahu, dok već kroz vrata Mecenovih odaja sukljaše plamen, pomiješan s crnim, vrućim dimom.

Kumordinar stade se osvješćivati... Sve se nečemu domišljaše i dok su prispjeli sa sandukom na donji hodnik, gdje ne bijaše toliko dima, stade mu svitati pred očima... A kada dođoše s Laurinim sandukom u dvorište, tu mu dunu u lice svjež noćni zrak i njemu puče u glavi: da je u strahu bacio dogarajuću svijeću... Huknu od prepasti i da samomu sebi odoli, zariknu i zatuli:

- Na noge! Ljudi božji i kršćenici! Sve je u vatri! Izgorjesmo! Izginusmo! Vatra! Vatra! Vatra! U pomoć, u pomoć, u pomoć!

Laura mučaše mukom potežući tiho i spokojno u najtamniji i skrajni kut dvorišta svoj teški sanduk, koji je istom prije malo vremena zadobio toliku težinu.

Družina se izvukla mamurna i lijena iz svojih kutova. Nastade trka i vika. - Otvorite velika vrata, otvorite! - lupaju i urliču ljudi izvana. Po stubama se već ne može u odaje Mecenove, a ni u Laurine, tako nesnosna vrućina i zadušljiv dim vlada tu. - Otvorite velika vrata, otvorite! - opet ori vika i zapovijed s ulice.

Kumordinar sa dva pastira uljeze u družinsku sobu da potraži ključe, ali ih nigdje nema. Zaokruži očima po sobi, ugleda svoju škrinju i sjeti se, kako je Laura ponajprije mislila na svoj sanduk.

- Uhvatite, momci, škrinju! - zapovjedi on.

Momci je jedva pomaknu, huknu i stanu.

- No! Šta je? Vucite!

- Ne možemo, teška je, gospodine kumordinaru, kao da je samo kamenje i gvožđe na dnu njezinu.

- Ne možete! Alaj, vi ste mi ljudine! Ded povucite! Ja ću s prednjega kraja! Koturajmo je poput lagva, samo da izađe napolje, da mi ne pogine još i ta sirotinja!

I sretno dovukoše škrinju u dvorište.

- Srušimo vrata! Srušimo vrata! - viču izvana. - Ključa ne možemo naći u toj stisci i nevolji! Sve je već u dimu i vatri! - odvraća kumordinar.

- Pridignite najjači momci vrata, otvorit će se! - javlja se krupan glas redarstvenikov.

- Čemu to? Strpite se. Deset koračaja odatle je moja kućica; ja ću donijeti otvarače! - ponudi se bravar tiskajući se među ljudima da što prije dopre k svome domu.

- Samo žurno, majstore Davide! Inače ne spasismo ništa. Sve je u plamenu! Eno, već popraskaše prozori, već se svijetli pod krovom, a plamen i dim suklja pod nebo i na ulicu - opet će redarstvenik, tarući znoj sa čela i obraza.

Bravar održa riječ. Protiskuje se već sa svežnjem sitnih i velikih ključeva te kojekakvih zavojaka, gurajući lijevo i desno gledaoce i čekaoce svojim jakim laktima.

I vrata budu skoro otvorena, a naslaga svijeta nahrupi u dvorište. Plamen je već uhvatio sav prvi sprat Mecenova doma, sukljajući bijesno s krova okolo naokolo. Stane cika, vriska i zapomaganje. - Prislonite tamo ljestve!... Dodajte vode... Pripnite kvake, oborite one grede, možda će se ipak nešto spasiti!

- Da, tu će se nešto spasiti! Zar ste slijepi i gluhi? Vatra i dim zaokupili i obuhvatili sve! Daj bog da izvedete napolje što je živo u domu!

- Branite samo na onoj strani, gdje su gospodarske zgrade, da tako ne dopre strahota u susjedstvo!

- Hvala budi bogu da se već davno vihar umirio!... Zakukala bi i zabugarila čitava ulica... Ovako je ovaj dom osamljen, pa će u najgorem slučaju samo on postati žrtvom požara! - vikala i umovala svjetina na svim stranama.

Uto se pronese strašna vijest da je Mecena umro i da se skoro poslije porodila vatra, a mrtvo tijelo starčevo da će izgorjeti u njoj.

- Izvucimo barem mrtvo tijelo! - vikaše policist.

- Kuda? Kako? S kojega kraja?

- Po stubama se ne da, već su u dimu i plamenu.

- Prislonite ljestve na prozore!

- Da, na prozore! Eno, grede se ruše, a vatra sipa mimo njih da je strahota.

- A kako istom suklja dim i vatra iz soba na prozore, kao iz paklenoga ždrijela!

- Tu već spasa nema, ljudi! Jadnik je već izgorio, da mu nema više kosti ni mesa!

- Nema spasa, ne! Hajde komu se hoće ututanj gubiti glavu!

Dok se tako vrzla, motala i gurala uzrujana svjetina i amo i tamo, iznijeli su ljudi težak Laurin sanduk iz dvorišta nekamo u četvrtu ulicu, a Laura ih je pratila uzdišući tobože sva satrvena i slomljena... Ondje je milostivo primi nekakva starica u svoju kukavnu izbicu, i tu se bolna nasloni na sanduk i ridaše očajno lukava glumica tako, da i starici, stanarici izbe, potekoše gorke suze, i ona počne tješiti i blažiti tobože jadnu djevojku.

Mecenov dom sa svim svojim napremama postade žrtvom velikoga požara. Kad je svanuo dan, još su samo gole, ražarene zidine stršile u zrak, a iz golemoga taloga, štono se surva među njih, kipio je crn i blatan dim, a ispod njega laznu ovdje i ondje sad mutan, sad zelenkast, a sad crven plamen poput skerleta...

- Ah, sve je propalo! Sve! I moje sve izgorje, sirota ja, bijednik ja! - lelekaše kumordinar Žorž, ogrlivši svoju ogromnu, izguljenu no jaku staru seljačku škrinju. - Oh, oh, oh! Ali naš milostivi lustrišimuš, naš dobri, naš dragi dobrotvor! Glava će mi pući, srce će mi iskočiti iz grudi! Kako se sve to zbilo! Iznenada! Oh, ja snivam, ljudi! Teško i strašno snivam! Recite, recite da snivam. Vajme, šta li sam bogu skrivio da me je - da nas je tako teško kaznio? Uh, - uh! Grozno!

- Ne snivate, prijatelju! Sve je žalosna i kobna istina! - odvraćala svjetina i mrmljala i šaputala zagonetno.

I tako je svršio desetogodišnji predsjednik društva *Poniznosti i ustrpljivosti*, a da nije dokrajčio jedanaeste godine, prezaslužan muž, daleko čuveni Mecena i dobrotvor!

Užasan glas letio od usta do usta čitavim gradom, a članovi društva kupili se na hrpe oko garišta, uzdišući žalosno i podižući oči k nebu kano da traže u oblacima sjajni Mecenov dom i obilate njegove stolove. Lirski poet Rudimir Bombardirović Šajkovski - *aliter* Imbrica Špiček iz Volovšćine - došao na garište u crnini od glave do pete, brišući blijedo lice i dugački, klonuli nos, kano da otire suze! Pa kako da ne bi proplakalo njegovo golubinje lirsko srdašce? Kako da lirski pjesnici ne bi lijevali suza nad svim grobovima zaslužnih i velikih muževa? A onda nad tako kobnim udesom kakav je zadesio starca Mecenu u tom strahovitom garištu! Ali, pravo govoreći, naš Imbrica Špiček iz Volovšćine nije doista smogao baš ni jedne bogovetne suze. No on je ipak tužno prikrio oči rupcem, na kom se isticala grčka muza s lirom i s napisom cijeloga imena dičnoga poete, pa zavapio bolno: - Ah...

Smrt ne gleda ničije lice,
Jednako se od nje tlače
Siromaške kućarice
I kraljevske tej polače!
Ona upored meće i valja
Stara i mlada, roba i kralja!

Svi članovi društva *Poniznosti i ustrpljivosti* duboko ganuti naglasiše da se nadaju da će slavni poet usrećiti javno mnjenje "divnom sažalnicom" pokojnom Meceni - ta njemu to samo teče iz rukava!

- Oh, kamen bi proplakao i procvilio; divlje zvijeri bi zarikale od boli i ublažile svoje nutarnje nagone, a kamoli neće zabugariti i zajadikovati vazda vaš Rudimir Bombardirović Šajkovski nad tako slavnim i tako žalosnim grobom našega dragoga Mecene, komu sam baš ja najviše dužan, što je u meni probudio tolik talenat i genij! Da, on bi vječno bio spavao poput začarana blaga u podzemnim spiljama da ga nije otkrio naš Mecena! O, jest, vi ćete čitati "pjevanku žalostinku" kakvu još nije svijet vidio ni čuo! - cvili ženskim glasom poet i malo da nije izdeklamovao čitav svoj životopis, na koji nikada ne zaboravlja u takvim prilikama, poput svih glasovitih ljudi štono se herojički bore s nemani koja se zove taštinom.

Ipak nije lirski poet održao svoje riječi. Baš ovdje zakvačio se sa svojom muzom tako reći do grla, i ona ga iznevjeri! Članovi Društva često ga opominjahu na obećanu "žalostinku" - dok i sami ne zaboraviše na nju.

Redarstvene vlasti preslušale su gospodina kumordinara o kobnoj smrti starca Mecene. A on ispripovijeda sve vjerno, dapače kako je u strahu, smetnji i iznenađenju bacio svjetiljku... U svemu tomu uvidješe samo groznu moć sudbine te otpustiše dobroga kumordinara.

Preostali Mecenov imetak posvoji država kano ošasno dobro, jer se nije našlo nikakva roda ni oporuke, jer sve pokojnikove tajne zajedno s njime postadoše žrtvom požara. Kumordinar i Laura budu bogato nagrađeni iz ostavštine za svoju vjernost i službovanje. Tko bi još sumnjao o zločinu tako lijepe i umiljate djevice kakva bijaše Laura?

Imbrica Špiček iz Volovšćine izumio je za spomenik pokojnikov ovaj napis:

On je živio, da je umro!
On je umro - da se posvetio

I ova apokalipsa Rudimira Bombardirovića Šajkovskoga prikrila je u sebi zločinsku tajnu o kobnom svršetku ilustrišimuša Mecene na sve vjekove.

*

Sumorno, bolno i ljuto vuče se muzikaš Jožica, više sjena negoli živo biće, tijesnim i zamrljanim gradskim ulicama. Svaki čas odahne teško, kano da mu ponestaje zraka, a onda još šire raspruži svoje krakove, samo da što prije izmakne iz te hrpe hladna kamenja. Zamrljane mu seljačke gaće i košulja ne zanimaju nijednoga gradskoga prolaznika. A nekakva više otrcana krpa negoli haljetak na leđima, na komu ne možeš razabrati pravo kakve je u svom porodu bio boje, osobito se ističe dvjema omašnim krpama od gruba konopljena još neubijeljena platna na laktovima. Iza njega pomiče se sin mu Ivica, oborenih očiju, a srce mu hrlo bije i krv šika u obraze i glave. Stid ga obuzimlje i kini, te mu se pričinja kano da je čitava ulica stala, sav grad provirio na prozore pa ga gleda sažalnim i prezirnim pogledima. Muzikaš Jožica grabi svojim prostim i jakim štapom put i kljuca njim, kao da slijepac spješi naprijed. Tu udara njime o kamenčić što se nađe na putu da je skoro iz njega vrcnula iskra te je odskočio i potočio se u kraj. Ondje se protegnu nečiji, a možda ničiji pas posred ceste, a gola rebra i kosti te podvinuti rep odavaju ga da drijemlje od gladi i da je potepuh i blatotep što se šulja smetištima i oko mesarskih stanica da uhvati kakav zalogaj. No muzikaš Jožica ne mari za sve. Ne pitajući jadno zvijere za domovnicu, ošinu ga štapom kano da mu je ono nešto skrivilo. A pas žalosno zatuli, izbijelivši zube, te se odvuče ukraj ceste, podvinuvši još jače rep i ogledavajući se izdaleka za svojim progoniteljem.

Nijedanput se muzikaš Jožica ne ogleda natrag za sinom Ivicom, da li jošte spješi za njim ili se izgubio nekuda gradskim ulicama. A ni đak Ivica ne gleda na svoga oca, nego oborene glave slijedi njegov trag, te već po nekom ostanu, slutu, znadu oba da se jedan za drugim pomiče i da nijesu daleko. A obojici je težak i zadušljiv zrak u tim ulicama i oba jedva izgledaju da jednom već uminu iz grada - kano da bježe iz Sodome i Gomore.

Kad već odmakoše daleko i kad se posljednjim predgradskim kućercima jedva vidješe krovovi, sjedne muzikaš Jožica na prvu kamenitu mosnicu, sagrađenu preko ceste mosta ispod koga zijevaše dubok i prazan jarak koji je zamjenjivao u ljetnoj suši bučni gorski potočić. S velikim naporom i mukom stade Jožica skidati tijesne i kukavne čizme, kano da si ih zbio od dasaka. Dotle mu se primakne i sin Ivica.

- A, što ipak ideš? Ja sam već mislio da si ostao u gradu i da ćeš zasjesti tamo kakvu sučiju ili fiškaliju! Lijepo li se svršiše tvoje škole. Odnio ga živi đavo tko me prvi poče putiti i zavađati! Aj, aj! Bit će to doista ljekonosna pilula tvojoj majci na smrtnoj postelji! Pa da ne poludiš!

- Prestanite, prestanite! Majka će ozdraviti, a ja ću se vratiti u škole: ne u družinsku sobu bogatoga Mecene, nego ću se već protući od nemila do nedraga kano siromašni đak dokle svršim nauke. A vi šutite, japo, pred majkom, ako boga znate, kano da nijeste ništa čuli ni vidjeli u družinskoj sobi kumordinara Žorža - uhvati dršćući Ivica hrapavu i garavu ruku svome ocu i stade je pokorno cjelivati.

Muzikaš se htijaše svom silom držati trpko i osoro prema dječaku, bolje, momku; ali osjetivši dodir sinovljeve glave, njegov topli dah, njegove umiljate, pokorne i suzama pomiješane riječi, u starcu nešto pukne i nešto se prelomi, kano da se gora srušila i survala, i on ogrli svoga Ivicu.

Šutio je otac od nekog slatkog ganuća i vesele boli.

- Da, da! Ipak si ti moj, sine, a sve drugo je tuđe, zlobno, kivno i sebično! Nikuda mi se nećeš više probijati i mučiti! Doma ćeš ti ostati. Što znaš, znaš: sve će to dobro doći! Svoja kućica, svoja slobodica, pa bila i u prnjavoru. Neka jadikuje naš opapučeni kumordinar, neka se kesi uvijek zlobni naš susjed, mali "kanonik": ti si dobar, ti si marljiv i radin! Lijepo motiku i plug, grablje i vile u ruke, hitro će se ta bijela, bolesno mekana kožica na rukama ojačati i okrijepiti, i mi ćemo raditi i truditi se, pa što bog dade! - Ajde, ajde, pojurimo kući, jedva ćemo sutra stići ovako pješke, samo da majku jošte živu nađemo! Oj, kako te voli ta dobra, tiha i mila ženska! - I otac privine Ivičinu glavu na svoja prsa i dugo, dugo držahu se mučke tako.

- Da li ste, japo, kakav lijek nabavili za mamu u gradu?

- Ej, lijek, lijek! Imamo mi svojih baba pa, žalibože, ni one već ne mogu ništa pomoći! Što će ti onda ljekar dati onako na pripovijesti? Uzaludno bismo samo prosipali novce, da ih imamo, kako ih nemamo! Ja sam ti se doturao ovako pješice uz koru krušca i krišku sira u grad, misleći da će nam rođak kumordinar štogod pomoći za kratko vrijeme... ali na: kad će na čovjeka zlo, onda se prosiplje baš iz rukava... Istjeralo sina i oca... pa... na... neka je i tako! - mahnu rukom Jožica. - U mene imade još nekoliko novčića, što ćeš s time? Ni u vodu, ni u vatru, sine moj! Teška i ljuta su ti vremena: u zemlju ne mo'š... tvrda je, pa hladna i teška. U nebo ne mo'š... visoko je, a nijesi ptica. Molimo se višnjemu bogu za majku, ne smiluje li se on: a mi smo propali!

Sad se Ivica sjeti svog teškog kovčežića što ga je prislonio kraj zaprašenih očevih čizama uz mosnicu. Što bi to ipak moglo u njemu biti? - pitaše samoga sebe, upiljivši u nj oči kano da čeka odgovor.

- Ha! - dahnu on opazivši sitan ključić štono se spuštaše niz kovčežić, viseći o nekakvoj pletenici koja odsijevaše zajedno s ključićem o sunčane trakove, kano da je oboje zlatno. I hrlo se sagnu, digne kovčežić te stade primjerivati ključić, ali nigdje ne može naći budi kakav otvor da utisne ključić u nj.

- Japo, dederte pomognite! Kako li se otvara ta đavolija...

- Pa što ćeš s time, ako i otvorimo? - nježnije će Jožica, motreći tu čudnovatu, ljeskajuću spremicu. - Dede, da vidimo!

I sin podade ocu kovčežić. Ovomu malo da nije pao na zemlju.

- Pa što bi to bilo u njemu? Ta ovo je teško poput kamena - mrmljaše muzikaš, ogledavajući sa svih strana to čudovište, ne bi li se našao ma kakav znak kamo bi mogao utisnuti ključić. - Hm, hm... Hm, hm... - skomukaše on, a čelo mu se stalo vedriti, na što skine klobuk spustivši ga na zemlju do čizama te se zadube u tu sfingu. Nakon duljega umovanja poče ključićem dirati nekakva svijetla od žute mjedi puceta što se redahu na gornjem rubu kovčežića. Kad se najednom o jedno zadjene ključić, a muzikaš ga čvrsto pritisne, te ono puce kano da je skočilo u šupljinu ključića. Sada u isti tren i sva druga puceta skočiše uvis.

- A, bit će nešto, biti! Odgonetnut ćemo zagonetku! - uzradova se Jožica.

Ali to bijaše sve. Kovčežić još uvijek zatvoren, kano i dosada.

- Okrenite, japo, lijevo ili desno ključem, da vidimo... - prikriča mu sin.

Jožica posluša i krene ključićem nadesno i puceta opet poskakala na svoja mjesta kano i prije, a u šupljini ključa nešto škrinulo, pa onda puklo, te muzikaš uvidje da je sve opet onako kako bijaše i prije.

- Stani, strpi se, Ivice, taj čas ga imamo! - I muzikaš opet pritisne na ono puce ključić. Puce skoči u ključ, a ostala puceta digoše se sa ruba. Sada okrenu Jožica ključem nalijevo:

sva puceta opet skoče natrag, ali ono u šupljini ključića ostade u njem, i kovčežić se otvori.

Jožica zaviri u nj i zine udivljeno:

- Kakvi li su to tajanstveni papirnati zamoci? Ele, ovako samo vidjevah u našega gavana, pokojnoga Medonića, kad bi otvorio svoju željeznu škrinju. Sinko, to su novci! Ti si bogat!

- Kako pokojnoga Medonića? Je li vam se zareklo, japo?

- Nije mi se zareklo, ne! I bogataši umiru, dragane moj. Tako ti je već na svijetu. No, o tome poslije.

Otac i sin hitro odmotaše jedan od takvih omotića, a iz njega sinu i prosu se srebrni novac, i malo da ne oslijepi ubogoga muzikaša.

- A otkuda tebi novci? Dragane moj! - zadrhta muzikaš.

- No, zar ne opaziste da mi je na odlasku iz Mecenova doma utisla Laura u ruke to čudovište? - zarumeni se sin.

- Laura! - pogleda muzikaš sina. - Onu dakle ženskinju zovu Laurom? Čudnovata li imena!

- A sada, japo, vratimo se natrag u grad da pribavimo majci lijek. Ta vidite, imamo, hvala bogu, drobiša, da i sami ne pojmimo koliko!

- Pa kako, sine, da kupimo lijek? Liječniku valja prije razgledati bolesnika, propisati ljekarije, a tek onda ih možeš kupiti.

- Jest, jest, oče! zato se i vraćamo u grad, da potrazimo liječnika komu ćete vi ispripovijedati majčinu bolest, a on neka tada propiše ljekariju.

- Eh, da! Moglo bi biti! No, meni tada valja opet navući ove teške švakore! - pokaza Jožica na čizme, digne klobuk, posadi ga na glavu, sjedne na mosnicu i počne teškim naporom obuvati svoje grube i neskladne čizme. Debele kaplje znoja procurile mu curkom prije negoli ih je navukao na noge. Zatim potegne iz torbe lulu, zapali je, prodimi, cmokne ustima: - Hajde sada, vratimo se u grad! - promumlja zadovoljno muzikaš - a ti dobro prigrli i čuvaj tu lijepu pticu koja nosi ovakva srebrna jaja...

I oni se povrate u grad, potraže liječnika, kome muzikaš Jožica počne - štono se veli od Adama i Eve - pripovijedati postanak i razvitak bolovanja svoje bračne družice. Liječnik doista propisa ljekarije i naruči Ivici, koga umah upozna da će biti đakom, kako se imadu uzimati lijekovi i kako da dobro pazi na ono što bude napisano na ljekarijama.

Otac i sin sada se i okrijepili u nekoj tamnoj prizemljuši jakom rumenikom te boljim zalogajima od muzikaševa tvrda sira i kruha.

- Dakle Medonić umro? Pa kada? Pa kako to? - sjeti se napokon Ivica kad po drugi put odmicahu otac i sin iz grada i kadno je ovaj već daleko zaostao iza njihovih leđa.

- Umro gavan, umro. Bit će tomu jedva tri-četiri mjeseca, a u bogatom domu njegovu koješta se izvrnulo; kako i neće kad zagospodarili mali "kanonik" i sin mu Miha? Mi se izmirismo, kako znaš, i ja sam bio na svadbi. Aj, nikada takvo šta više doživjeti neću! Osam punih dana slavilo se, pilo, jelo, pucalo, pjevalo, sviralo i plesalo. Pokojni Medonić baš pomahnitao! Ali kad izminuše gozbe, otisnuli se tast i zet u daleki svijet na trgovinu, kano da će pokriti one silne troškove što se prolijalo na osamdnevnim gozbama. Dugo i dugo ostadoše u svijetu. Kad najednom puče glas: gavan Medonić umro, udarila ga božja kaplja. Umro? Čude se i pitaju ljudi. Ta još se nije ni vratio s trgovine. E, pa odatle još može umrijeti! Ta ljudi umiru i u tuđem svijetu - a i našega gavana tamo stiže smrt: jučer - govorahu ljudi kad je umro - jučer došlo od nekuda iz Furlandije pismo sa pet crnih

pečata, vele da je od zeta Mihe. Umro stari a da se ni protego nije! Veseo, pobožan i pun života iznebuha pljuskac na trbuh, zabovši nosom u ledinu, zahrokta malo te potrese rukama, i odletjela mu gola duša na račun božji. Miha ga tamo čestito ukopa, posadivši mu velik hrastov križ na grob pa se povrati u Medonićev dom. Vele da je umah poletio na dno gavanova podruma da se porazgovori i dokonča s onim crvenjakom što na dnu podruma novce kuje i gradi. A Lucifer odvraća Mihi da je on to davno znao da će tako svršiti čestiti gavan. Međutim, on je već mnogo prije Medonićeve smrti iskupio njegovu dušu; a sada imade na rovašu i zeta Mihu koji mu je već napola zapisao svoju!

U kući Medonićevoj ne bijaše bogzna kakve žalosti i crnoga petka. Doskora snađoše se oni svi na svojim mjestima, te svaki poče k sebi vući što je najbolje znao.

Nije tako dugo potrajalo vrijeme, a udovica Margarita i gavanova druga izjavi svojoj pastorki Justi da joj se nakon smrti gavana Medonića neće ostati u domu. Neka joj Miha dade što bude pravo i zdravo, i ljudima i bogu i njima koji ostanu na domu, i njoj koja polazi iz kuće - neka joj dade otpravninu - pa ide k svojemu rodu, sve u miru božjem i svetom blagoslovu.

Ne bijaše među njima nikakva inata. Miha je obilato posegnuo u kesu, a maćeha i udovica slatko mu se nasmiješila, te joj oči planuše od radosti i veselja. - Aj, Miha! On vazda bijaše vrijedan zet i na mjestu čovjek! - uvjeravala udova Margarita svakoga tko bi je pitao kako se sve tako hitro i natiho razriješilo među njima, dok drugi vode pravde godine i godine kada se radi o takvim računima.

Isto tako otpremili iz doma ono drugo čeljade, što ga držahu pola rođakinjom pokojnoga gavana, a napola sluškinjom. I ona je dobila svoju otpremninu tako obilato da je samo zadovoljno oborila glavu i šapnula: - Hvala bogu! Nikada se nijesam tome nadala!

Tako je opustio stari Medonićev dom te spao samo na Justu i njezinoga supruga Mihu. Udova Margarita čim se odselila k svome rodu, umah je potražila nekadašnjega slugana Stipu, i oni će skoro postati muž i žena; ta nju je obilno i bogato opremio zet Miha. Naš susjed, mali "kanonik", poče se također od smrti gavana Medonića debljati i napuhavati. Otkako je njegov Miha zasjeo na Medonićev stolac, gizda se naš susjed sa dva para lijepih i punih volova. A nakupovao i plugova i vozova i koješta. Iz Medonićeva pako hatara dotjerao dvije kravetine nekakve strane pasmine da se sve brdo trese kada ih potjera iz staje. Stao je također proširivati kuću i druge zgrade, pa da će ove godine i Anicu udavati... Milota od djevojčeta! U čitavoj župi da joj nema premice.

- Anica! Anica! - promuca đak. - Ona djevojčica! Zar je ta već za udaju dorasla? To je ipak nemoguće! - razabiraše se Ivica.

- Kako ne bi? Dragane moj, djevojčice rastu hitro. Žensko ti čeljade propupa i rascvate se preko noći - ali i godine lete: ta Anici je već na izmaku sedamnaesta godina. Dobra i mila je to djevojka! Kako često ulazi u našu kuću, i mati je tvoja voli poput vlastita djeteta! Vazda ona za te pita i da li ćeš skoro doći doma. A naša Martica, koja je također narasla, i naša Dorica prigrljuju je poput sestre! Uistinu čuditi se da je ovakva ružica propupala u "kanonikovu" hataru! Ni jedno od njegove djece nije joj slično, a kamoli ravno i jednako!

Dok je tako muzikaš Jožica umovao i hvalio susjedovu Anicu pred svojim sinom, ovaj se zamisli i pogruži sam u sebe. A iz srca mu se prelijevalo neko turobno, ali slasno i ugodno čuvstvo te se prelesno protakalo čitavim njegovim bićem i pronicalo mu sav mladenački život. Rado bi štogođ bio odvratiti ocu svome, no kao da ga sapinjaše u grlu kada god bi odlučio pokušati da primijeti nešto, da istisne koju riječcu o toj susjedovoj Anici.

Oca i sina stignu putem i vlastelinska prazna kola, s kojih stari kočijaš, poškiljivši na đaka Ivicu, zaintači:

- E, gospodičiću! Kako vam se zaprašiše čizmice i hlače; zašto se ne bi malo povezli?

- Pa ajde, hoćemo zajedno! - doda bosonogi Jožica koji je svoje "švakore" nosio prebačene preko leđa.

- E, moj kume, vi podbrusiste već dobro svoje žive potplate pa vam niti ne bi dolikovalo da se vozite u takoj gospodskoj kočiji. Mladi gospodičiću, popnite se samo! Konji su jaki i hitri poput vila! Platit ćete koji grošić za duhan staromu Vidu, pa mirna Bosna!

- Stanite da se oba povezemo! Hoćete li? Ja se bez oca neću valjda voziti. I recite koliko ćemo vam platiti?

- A tako? No, pa se popnite oba na kola, pogodit ćemo se već putem.

Otac i sin zasjedoše u mekane naslonjače, a kočijaš potjera konje da je sve zviždio zrak, a oni lete kano za okladu.

Ovako prispješe u svoje brdine u prvom sumraku.

Lijek štono ga donesoše iz grada, pak onaj kovčežić iz koga se crpilo za bolji zalogaj, red i čistoću, sve je to pomoglo bolesnici, majci Ivičinoj, te je ona u nekoliko tjedana opet ozdravila.

Nikuda nije Ivica izilazio iz očinskog doma; a susjed, mali "kanonik", koji je sada lagodno živio i dangubio, pušeći i cmrkajući dan i noć svoju lulu, njušio je i obilazio često oko Jožičina plota da dokuči što pridržava tako dugo đaka Ivicu kod kuće.

*

Bilo to jedne večeri nakon što je u dalekim crkvama odzvonilo pozdravljenje anđeosko; zažario se na istoku pun mjesec, pomaljajući sve više i više svoje lice. Napokon se uzdigao iza obronaka dalekih i sinjih gora, rastjerao prvi sumrak i rasvijetlio sva brda i dolove, nanizane i nagomilane okolo bregova muzikaša Jožice i maloga "kanonika".

Ivica se u sumraku spustio nizbrdo, prošao dolinom u šumicu vrludajući tuda po uskim puteljcima i baveći se svojim mislima, kojih nitko nije znao ni umio pogoditi.

Tu ga zateče i mjesečeva rasvjeta. Iznenada opazi živo biće gdje se puteljkom, verući se između lisnatoga granja, primiče u susret.

- Ženska je! - šapne sam u sebi, te i on popostane na putu.

Djevojka dođe do njega, skromno mu se ugne i plaho šapne: - Dobar večer, susjede!

- Dobar večer, djevojko! A čija si ti kad me zoveš susjedom?

- Zar ne poznate već Anice? Ah, da, gdje je sada naše djetinjstvo, kadno se igrasmo i naganjasmo po našim brdima? A vi ste već i gospodin... pa sve zaboraviste.

- O, Anice! - kliknu mladić, uhvativši je svojim bijelim i finim rukama za prstiće njezinih ruku. Ona mu se ne otimaše, već je krotka i zamišljena stajala, upirući nevino svoje crne oči u njegovo lice. Dugo mučahu oboje i slatko i ugodno im bijaše.

- Nijesam ja, Anice, tebe zaboravio, nijesam! Pa ti si narasla, bože moj, od ono posljednji put kadno te zatekoh na paši na uskrsni petak prije nekoliko godina s mojim sestrama i manjim bratom. - I počne njezine ruke primicati do svojih grudi. Djevojka sada istom stade bojažljivo i dršćući svoje ruke pritezati k sebi, a lišca joj plamtijahu svetim ognjem iznenadne sreće i uzbuđenosti.

- Velika si, velika, Anice moja! A što to još čujem da ćeš se jesenas već udavati! E-e-e! Mala moja, ne brzaj tako... bit će prerano! Ah! - uzdahne on.

- Kako su bijele i nježne vaše ruke! Pustite, mogle bi se i ogrepsti na moje tvrde i žilave! Pustite... kasno je... Da pojurim kući... znate, strah me je... Pokojni dobri Medonić vazda je moje obraze glatkao i moju glavu milovao kada bi me gdjegođ sastao ili bi došao u naš dom ili ja tamo u njih... A otkako je umro, čim se smrkne, uvijek je preda mnom... pa me je strah...

- Stani, stani, Anice! Zajedno ćemo kući, ta susjedi smo! A ti mi ništa ne odgovaraš što te pitah...

- Ne odgovaram? A što ste me pitali?

- Vidiš je, malu prkošljivku, ko da se već ne sjeća! Jesenas ćeš se udati? A? Pa tko je taj momčić štono se vrze po tvojoj lijepoj glavici koje nije uzaman milovao pokojni Medonić? - I đak Ivica lagano i tajanstveno pogladi djevojčinu glavicu i obraziće... On je oćutio kako plamte i sijevaju...

- Pustite! - otklanjaše ona mladićeve ruke... - Nitko se meni ne vrze po glavi! Nijedan momčić... i ja vas ne razumijem... Laku noć! - otimaše se ona.

- Pa ćemo zajedno! Ne budi, Anice, plaha poput srne... No, dakle se nećeš jesenas udavati?

- A što vi to mene ispitivate tako? Vi ne smijete ni izgovoriti takve riječi kada učite za sveta čovjeka, za župnika!

- A, a! Gle ti mudrice jedne, gle! Pa tko je takvo šta tebi rekao?

- O tome govori čitavo selo.

- Ej, nitko ne treba učiti baš ono o čemu čitavo selo govori. Čast svakome, a najveća župniku! Ali vidiš, mala, ja ti neću za župnika učiti! - zagrize đak Ivica donju usnicu, jer ga proburaziše uspomene nedavne prošlosti. - Bog zna za što ću se ja još izučiti! - pomisli on u sebi. - No, ne govorimo o tome! - uzmahnu mladić glavom - nego mi reci, Ančice, da ja dođem tebi u snuboke, bi li se ti htjela udati za mene, šta?

Djevojka vrisnu bolno od toga pitanja, malo zatetura kano da će pasti, ali hitro se osvijesti, svom silom izmakne svoje ruke iz mladićevih i poleti šumskim puteljkom nizbrdo prema dolini iz koje se uspinjaše dalje stazica na brijeg maloga "kanonika" i do kuće i gospodarstva njegova.

Ivica se u prvi tren zabezeknu, a onda poleti za djevojkom, sustigne je u dolini, te obujmivši je okolo vrata, privinu joj glavicu na svoje obraze... i sada istom oćuti pravo njezinu grozničavost, plamen njezinih obrazića, te brzi i silni kucaj djevojačkoga srdašca.

- Ah, Ivice, ne bih nikad bila mislila da ste vi takvi... Pustite me, pustite! Jao, da tko vidi! Da nas tko zateče... Pustite!... Ja sam uvijek mislila da ste vi živi svetac... Pustite, ja ne razumijem svega toga! Mene glava boli... Pustite!

I mladić oćuti na svojim obrazima da ga poškropiše i ovlažiše vrele djevojačke suzice.

- Vidiš, Ančice! O, ja sam tako sretan, tako mi je ugodno i lijepo... Vidiš, ja razumijem tvoje suzice štono ti netom provriješe iz tih krasnih crnih očiju. Ja razumijem taj silni kucaj tvog srdašca, taj plamen lišca tvoga! Taj drhat, tu groznicu. Ovo ti je, mala moja, tvoj slatki i tajni odgovor na moje pitanje! Ovo ti je tvoj: da! Od danas znadem da nećeš ni usnuti, ni ustati, ni bogu se pomoliti, ni gledati lica svetaca i anđela u crkvi a da ne misliš na me! O, i ja na tebe vazda mislim, Ančice moja! - I mladić cjelunu u oba obraza uzbunjenu, napola besvjesnu seljačku ljepoticu... Ona nije znala što se to zbiva s njom... Trgnu se iz zagrljaja i poleti uzbrdo k svome domu što su je nožice nosile.

- Ah, šta li to biva sa mnom? Nije li sve to ludo? Čemu li to vodi? A ipak! Ipak! Ipak! Kano da mi se otvara neki novi rajski život! Ančice! Ančice! - šaptaše osamljeni mladić verući se uzbrdo k svome seljačkome domu.

*

Laura je glumila još nekoliko dana žalost i tugu u one starice gdje se bijaše sklonila za požara i uništenja Mecenova doma. Ali ovdje joj postajaše nekako tijesno i dosadno u te pobožne starice koja dan i noć moljaše za duše pokojnika i svih zločinaca ovoga svijeta koje bi - po mnjenju starice - kada bi god počinjali kakvo zlo djelo, nadvladao pakleni duh satana... Starica predlagaše našoj glumici da će se najprije utješiti ako slijedi njezine stope, pa se sasvim posveti bogu, te da s njom moli za duše pokojnika i svih onih zločinačkih nesretnika koji počiniše koje zlo djelo na svijetu. Ali Lauri to ni izdaleka nije prijalo, već ona napusti staricu, te se preseli na drugi kraj u predgrađe grada i tu bi se zatvarala dan za danom u svome stanu da može nesmetano brojiti i računati sa svim onim imetkom i blagom što ga ugrabi i odvuče iz Mecenova doma.

Jednoga dneva dospije i do posljednje vrećice, pa istresavši iz nje lijepu usebinu, nađe na dnu nekakav smotak pisama. Potegne ga hrlo, a i nekuda plaho iz vrećice i razmota... Bijahu to bilješke, Mecenovom rukom pisane, koju ona spozna u prvi tren.

Stade ih razabirati, čitati i proučavati. Najednom počne blijedjeti, i hvataše je nesvjestica i glavobolja... Nemir, strah i užas - a katkada i suludost obuzimaše čitavo njezino biće. Tada bi ona drhtala po cijelom tijelu, hvatala rukama zrak kao da joj nestaje daha... Često bi nerazumljivo vikala i jecala. Onda opet po čitave sate buljila zamišljeno preda se, zanijemivši i ukočivši se poput mramornoga kipa.

A što otkrivahu ta pisma? Strahovitu tajnu koju je Laura umah shvaćala. Isprva bijaše to shvaćanje samo neka slutnja koja izdaleka dolijetaše prostorima njezine duše uz grmljavinu, šum, zvižduk i blijesak. A što se više približavaše, sve jače bjesnili gromovi, lomot, šum, zvižduk i urljava, kano da se nebesa izvrnuše na zemlju dok se ne surva i ne rastvori pred njezinim bistrim vidom sva istina u svojem užasu i grozoti.

Što, dakle, kazivahu ta pisma?

Prve stranice kratko i suhoparno razmatraju o postanku Mecenovu i prvim danima života njegova, što već znademo. Zatim se crta nekoliko pustolovina dosta živo i bujno. A iza toga osvane pustolovina sa "gizdavom vilom Doricom"... Neka duboka melankolija pronicava taj opis. "Ali toga ne znade nitko do mene i boga!" - počinjala je tajna ovim Mecenovim usklikom. "Kad bijaše svemu kraj i kad se uboga Dorica, nakažena i luda, skitaše po selima od praga do praga, ja sam bdio nad njom kao nad zjenicom svoga oka, brojeći dan za danom vrijeme koje napokon i dođe! Nađoh neku staru žensku prikazu te joj otkrih što želim, i obilato sam je snabdio novcem. Nije trebalo njoj naširoko i daleko razlagati moju tajnu: ona me umah razumje što hoću. Slijedila bi nesretnicu posvuda kano njezin dobar duh, a ja joj prišapnuh kad će nadoći čas. Ona ga je pratila na svome rovašu da je ne prevari pamet. Luđakinja s nekog ostana i nagona buljila spočetka u tu staricu, obučenu na gradsku, ne shvaćajući dakako čemu je ona prati i slijedi. Ali napokon priviknu se i tome valjada uz onaj zaključak pomućenih moždana svih luđaka: tako hoće udes, i to možda treba da tako bude! Moja pomoćnica zakupi nekakvu samotnu, zapuštenu i napola porušenu seljačku kolibicu, u zabiti na granici moga spahiluka, pridesi ovdje stan opskrbivši se svima potrebama, te kada je prilazilo vrijeme, odvuče ona nakaženu i suludu Doricu sa sobom. Nesretnici pozlilo, onesvijesti se, i tako ugleda svijet žen-

sko biće koje luđakinja nije mogla ni vidjeti. I taj stvoreljak moje pustolovine i moga grijeha nije nikada znao tko mu je izvor i tko ga je rodio, kano što i nakazna i luda Dorica ne bijaše svjesna da je ikada ispod njezina srca ugledalo božji svijet živo ljudsko biće. Moja pomoćnica hitro se snađe s djetetom te ga uz veliki moj novac i druge dragocjene darove proda nekakvim gradskim ljudima, koji življahu kukavno i bez djece; no ipak djecu uvijek željahu i uzdisahu za njom, jer da će istom djeca donijeti božji blagoslov i sreću u brak. Ovim ljudima se svidje ponuda starice s tim tajanstvenim djetetom, a silan novac i veliki darovi što ih je sobom donosio taj sitni stvoreljak bijahu prvim blagoslovom i srećom što je iznenada naletjela u njihov ubogi dom..." Tu sada spominjaše i ime poočima i pomajke koji kupiše dijete, pokrstivši ga na svoje ime... "Ja sam i opet za takvu majstoriju obilato nagradio svoju pomagačicu staricu. I od toga doba dalje nijesam više nikada vidio starice, niti doznao za nju, kuda se metnula. Isto tako o svome djetetu, o njegovim paroditeljima nikada ne doznajem ni crne ni bijele: Oh, da mi jošte sudbina udijeli, da ikada u životu ugledam i pod stare dane privinem na očinske grudi onaj stvoreljak, plod moje grube pustolovine i moga teškoga grijeha!"

Tako svršavaše nadugo i široko pisani Mecenov dnevnik o zgodama, o kojima se već govori na drugim mjestima ove pripovijetke.

Laura je čas bjesnila, bacivši daleko od sebe taj strašni smotak pisama; čas opet pala bi u duboku melankoliju, te se ne micaše sa svoga mjesta po više sati. Pa tada bi opet podigla ta kobna pisma, kano nekakve tajanstvene relikvije i gnjurila u njih, vičući na koncu poput srde: - Nije istina, nije! To je samo obmana! To je samo težak i grozan san! Nijesu se moji roditelji tako zvali! Ali... jesu... jesu! Pa što tada? Ha-ha-ha! Luda li sam ti! Oh, kako me boli glava. Zar nema mnogo i mnogo ljudi koji jednaka imena nose? Zar ih nema mnogo i mnogo što si posvema naliče kano jaje jajetu!? Ta kakav li mi to zloduh prikričuje na dnu savjesti moje: - Da, upravo su to imena paroditelja tvojih! Sve se slaže i sklada na vlas! Ti si, Lauro, nesretni i kobni plod Mecenove pustolovine i teškoga njegova grijeha sa "gizdavom vilom" Doricom! On - Mecena - on ti je... - Uh! Uh! Odurno, strašno, pakleno... Takvo što može gukati u moja uha samo Lucifer!... Pa ja... Ja sam bila... Ja sam mu pospješila put u vječnost!... Svomu ocu... Ne, ne! To je pakleno prišaptavanje i prikričavanje na dnu savjesti moje! To je kleta, strašna, odurna i gnjusna obmana! To je san, grozan san ludosti moje!

Ona se mučila i trnapila u svojoj izbi nekoliko dugih dana, sad ridajući i lelečući, sad opet bjesneći, ili pako sunovrativši se u duboku bol i razmišljanje, buljeći neprekidno u jedno mjesto. Napokon trgnu sobom, pograbi taj kobni svežanj pisama, te ga grozničava i drhtureći cijelim tijelom spali.

- Ne muči me više, kleti zlodušе! Nije istina što mi tako grozno baješ! Nije, ne!... Stani, pokazat ću ti da nije istina, izgori ti i ta pisma i svaki njihov redak i svaka njihova riječca i svako slovce za sve vjekove - amen! Izgori! Izgori! Izgori! Kako je izgorio i začetnik njihov i svaki trag njegov i svaka spomen njegova! Izgori! Izgori! Izgori!... A ja ću živjeti!... Da, živjet ću! Sve ovo bijaše ružan, dug i težak san! U svijet! U svijet! Za njim! O, ja ću ga naći. U svijet!...

I djevojka pribra sav svoj nared i svoj imetak. Napusti stan i grad svoje sreće i nesreće svoje. Još samo jedna spasonosna, utješljiva misao gonila je u široki svijet: - Živjet ću, živjeti! A sve ostalo, sve dosad bijaše puki san!...

*

Protjerani đak Ivica tumaraše dneve i dneve, večeri i večeri da gdjegod sretne Anicu, ali zaman mu trud i iščekivanje: kano da je iznikla u zemlju ili prhnula u oblake poput ptice. Djevojče nastojalo živo da mu samo ne dođe na oko. A kada bi se našla gdje samotnom, potekoše joj vrele suzice i molila se žarko svome anđelu čuvaru da joj izbije iz duše i iz pameti ime đaka Ivice. - Ne, ne! Ja neću, pa neću misliti na tebe! - tiskala djevojka stisnutim pestima grudi. - Neću! Neću! - "Niti ćeš usnuti, niti ćeš ustati, ni bogu se pomoliti, ni svetaca i anđela gledati u crkvi, a da ne misliš na mene!" udaralo i treperilo joj srdašce, dozivajući joj na njezinu odluku ove njegove riječi. - Neću! Neću! Umini, napasti, umini! - pritisnu još jače djevojka obje ruke na svoje srce. - Ah, zaman sve, zaman! On je ipak sveđ i vazda pred mojim očima, u snu i na javi. Oh, bože, bože, smiluj se! - zajecala konačno srvana djevojka, boreći se sa svojim naporima i nastojanjima da istisne tu milu sliku iz pameti, iz duše i iz srca. - Ne da se, ne da! Bože dobri moj!

U domu muzikaša Jožice nastadoše trpki i nesnosni dani. Mati je već davno napustila bolesnički krevet i privila se uz svagdanje ženske kućanske poslove. Nekuda bijaše turobna, a svaki čas bi krotko i blago, ali kradomice pogledala Ivicu i uzdahnula.

- A što li mi uzdišete, majko? - prekinuo bi sin njezine snove i misli.

- Ništa, ništa, Ivice! Jošte sam ti slaba pa se sjetim svoje bolesti i kako je sve to bilo; a onda mi se tako nehotice i iznenada vine uzdah iz grudi. Šta ćeš, ženska sam glava, pa si ne mogu pomoći.

Ali sin je dobro razumio i ćutio uzdah svoje majke, priproste seljakinje.

Muzikaš Jožica najednom se smrknuo, ugibajući se pogledima svoga sina i razgovoru s njime. Uvijek je radio i radio. A gdje bi sam slučaj nametao zgodu da izmijeni koju riječ s Ivicom, evo već on hvata novi posao te osorno viče na ženu i ostalu djecu: - Posla se treba pograbiti, posla, hoćemo li da imamo u kući koricu suha hljeba i zrnce soli! Čovjek nije ptica da živi samo od božjega dara i blagoslova, te od tuđe sjetve i žetve! Uzdaj se u se i u svoje kljuse. A bog veli: Pomozi si sam, pomoći ću ti i ja!... Ne dao bog da se u ikome od nas obnovi krv našega pradjeda, koji se posred zime razvaganio na peći, te ondje uživao što drugi priradiše. Ako nije priteklo, a on bi volio gladovati negoli se latiti posla. U proljeću, ljeti i jeseni razvalio bi se na klupu ili u debeo hlad, pa tamo zijevao i zube trijebio. - "Toliko će već kuća smoći da se i ja još ove godine prehranim: ta ionako će skoro doći vrag po svoje!" - bijaše njegovo geslo. No živio je najdulje u čitavom našem koljenu, te nam pribavio porugljiv nadimak "zgubidana" - nikada ga, bog dao, ne bilo!

Ovako muzikaš Jožica dan na dan prodikuje, a đak Ivica živo osjeća taj nišan, pa bi se uhvatio ovoga i onoga posla; no tu umah priteče otac: - A, pusti, dragane moj, nije to za tvoje fine i bijele ruke! Odvadio si se ti takvim poslovima već davno! Tko se rodi za knjigu i gospodina, neka ne mijenja svaki dan opaklije! Za to može biti manji brat Mato, ali ti ne, dragane moj!

I brat Mato pa i sestre Martica i Dorica ugibahu se Ivici, pogledavajući ga ispod oka kano da je tuđinac i kano da mu ne patri mjesto među njima.

Jednom dapače, kada je prolazio od kuće nizbrdo, čuo je gdje nekakav pastirski deran viče svojim drugovima:

- E, e! Gledajte eno protjeranoga i profućkanoga đaka Ivicu zgubidana! Gospodin bez gospodstva!

To bijaše najmlađi sin maloga "kanonika", a takve riječi o Ivici upamtio je od svoga oca...

- A ima ih više takvih koji ostave svoj seljački tvrdi krušac i kiselu čorbu, pa kad se protepu po svijetu, onda se opet rado vraćaju u domaći prnjavor kano izgubljeni sinovi, ka-

ko čita naš gospodin župnik iz evanđelja! - nadoveže drugi pastir koji je također sada na paši prodavao tuđi razgovor i tuđe umovanje.

Ovo se porazno kosnu đaka Ivice, te ga ujede za živo srce poput zmije, i on tvrdo odluči povratiti se opet u grad.

- Oče, hoćete li me sprovesti, ja se u ponedjeljak vraćam natrag u škole!

Muzikaš Jožica malo se smuti i zamisli. Napokon istisne dosta gorko:

- U škole se vraćaš? A u čije škole i kamo? Od čega ćeš živjeti u gradu?

- Naći ću ja mjesto, ne brinite se za to! Samo održite svoju riječ kako mi obećaste, ne rastužite majke i ne recite ništa o onome što se zbilo u Mecenovu dvoru.

- Da ne rečem? - opet se smete Jožica, pogrebavši prstima glavu. - Kako da ja to zatajim svojoj drugarici, a tvojoj majci? Ja sam joj već sve rekao čim je ozdravila.

- Eh, bilo kako mu drago - zažari se Ivica do ušiju - ja polazim natrag i ja ću naći mjesto!

Otac stade nepouzdano kimati glavom na takav Ivičin naum. - Oh, dijete moje, sine moj! Teško li je to s tobom! Zlo, zlo!

- Uvjeravam vas, oče, da ću se protući kano i ostali đaci prosjaci! U nedjelju ću se jošte pomoliti u našoj župnoj crkvi bogu i zagovoriti se blaženoj majci božjoj, a onda polazim, kako rekoh, u ponedjeljak - turobno obori glavu đak Ivica.

- I bolje je tako! - sažme ramenima nakon kratka promišljanja muzikaš Jožica, pljunuvši preda se. - Ne dao ti bog čuti svega onoga što se melje i mijesi u našem selu pa i tamo okolo župne crkve o tebi. Znam ja dobro čije je opet to maslo. Ali što ćemo, on je, čini mi se, uvijek istinu govorio. A sada kano da joj je baš pronašao pravi trag: pa je zato naša šutnja zlo!

I svi opet oživješe u muzikaševu domu s ove odluke đaka Ivice.

Pa je tako nadošla sveta nedjelja. Ivica sam samcat iđaše toga dneva na službu božju iz Jožičina doma. Rano se on otputio do župne crkve, kad se tek mladići, djevojke i djeca počnu priređivati i oblačiti, koji inače prvi podranjuju u crkvu... I kada se već pokaza blizu crkve, stadoše se otvarati prozori na kućama stanara okolo crkve, dapače neki izletješe i na kućni prag, kano krojačica i krčmarica Trepetljika, da vide protjeranoga đaka Ivicu. Vrijedna majstorica još uvijek uzdisaše zašto nijesu gospoda odlučila njezina Eduarda otpremiti u visoke škole. A sada, kad je zagrmio svijet da su đaka Ivicu protjerali iz škola, podbočila se ona objema rukama u svoje visoke i oble butove: - Ha, rekla sam ja! Znala sam ja! Otkuda ga izvadiše, tamo im se i povraća. Neka im sada bude na čast i diku, pomračilo im čelo i pao im mraz na obraz, bog dao! Ej, drugačiji bi delija bio moj Eduard, siromah! Sve bi to drugačije bilo da ne bijaše onoga župnika i onoga zvekana školnika koji napokon zabodoše papcima u ledinu i otprhnuše iz naše župe netragom da im ne znaš ni haka ni glasa! Eh, da mi ih je znati, ala bih im gromko ovaj čas prikričala: Evo vam dobroga vašega đaka Ivice! Gledajte ga dobro sada, toga protjeranoga mužeka iz velikih škola!

Ivica je znao što znače ti pogledi, to podsmjehivanje i zlobno ciktanje. I on se hrlije požuri u božji hram, a noge mu podrhtavahu i činilo mu se kano da hoda po samom trnju i svakim korakom da mu se glogovnjak zabada u živu nogu. A lica mu je oblio žar, kano da oni nesretni pogledi opake svjetine siplju na njega živu žeravicu.

U crkvi još nigdje ne bijaše ni žive duše. On pohrli u klecalo, baci se na koljena, sklopi ruke na molitvu, te se stade toplo, skromno i ćutljivo moliti bogu. Dugo i dugo trajaše ta molitva... Već zazvoniše sva zvona, pozivajući posljednji put narod u crkvu. Već se napunjavaše hram božji i zaokupi njegove praznine onaj svečani i osobiti šum i šuštanje

odijela i kretnje ljudi što se može čuti i osjetiti samo na takvim svetim mjestima... Već je crkovnjak upalio stotinu svijeća na velikom žrtveniku i lica kršćana obasjalo ono skladno i bajno svjetlo tih plamenova, da ti se uistinu priviđa da se iz toga svjetla odsijeva i odrazuje blagoslov, dobrota i ljubav božja... Već je i od posvetionice zazvonilo zvonce, javljajući da svećenik stupa pred žrtvenik, i već zamrmoriše prvi glasovi orgulja s kora - ali sve to nije prenulo ni probudilo đaka Ivice s visine i poleta njegovih misli, iz dubljine njegove vruće molitve i svečanoga zavjeta blaženoj majci Mariji i bogorodici.

Zaman je zajedljiva i rastresena svjetina - kojoj je više stalo do te novosti danas u crkvi negoli do molitava i do obračuna sa svojom vlastitom savjesti i dušom - buljila u protjeranoga đaka. Zaman se čestita krojačica Trepetljika u velikom šarenom rupcu i s tri duge krunice šulja upravo pod nos njemu, strijeljajući svaki čas kivnim i porugljivim pogledima mladića te mjereći ga od glave do pete, a onda izvraćajući himbene oči i bijući se farizejski u grešna prsa: sve to nije ganulo ni maknulo đaka Ivice.

I misnik pjevaše glasno i školnik s kora nadvikivaše se uz romor orgulja s jasnim i zvonkim grlom svećenikovim. A Ivica još uvijek kleči nepomično oborene glave, zagnjuren u molitvu i misli svoje. I kada se glasno pjevaše evanđelje i kada sav puk ustajaše na noge, još i tada kleči mladić poput mramorna kipa... Trepetljika počela se gnjeviti na takvu pobožnost. A kada Ivica nije ustao pri pjevanju evanđelja, Trepetljika glasno prokašlja, ogleda se po tri puta naokolo, naškubivši brbljava usta na sažalni smiješak, a onda pljune na stranu prema Ivici, sklopi ruke i promrmlja: - Vidi se da je protjeran đak kad ne ustaje gdje sav kršćanski svijet skače na noge da samo bolje čuje božje slovo svetoga evanđelja - ah, čast i hvala svetomu Luki apoštolu! - uzdahnu konačno Trepetljika, klecnuvši na poklon i udarivši se šakom u prsa... Ej, da nije u crkvi, kako bi sada mlatila i šibala njezina plemenita jezičina!...

I kada je sav puk pao na koljena, i kada je u čas podizanja svetoga tijela ciliknulo zvonce pred žrtvenikom, istom tada prene se đak Ivica te s povišena klecala pogleda božjim hramom - i tu zadrhta kano prut na vodi - i zarumeni se... Njegove oči sukobiše se s čistim, nevinim i nekuda turobnim pogledom djevojke Ančice. Sada je prvi put ugleda nakon onoga susreta u šumici. Djevojčica časkom problijedi, a zatim hitro planu joj lišca živim plamenom: kano da je značilo to bljedilo tjeskoban mir i kratkotrajnu tišinu prije navale oluje. Ona tisnu zažarenu glavicu među ostale djevojke te se nije osmjelila više za cijele mise svratiti očiju na susjeda Ivicu...

Zaman nastojaše Ivica tokom daljnje mise da opet ugleda njezino lišce; zaman napinjaše svoje oči na svršetku mise, kad svjetina izlazi iz crkve; zaman je poletio hrlim korakom napolje: ona je izniknula nevidom i netragom, kano da su je odnijele vile. Snužden i tronut, đak Ivica nakon takve nedaće spješio je oborene glave kano i prije k svome domu. Sada ga ne pekoše tako ljudski pogledi; sada ga ne uzrujavaše više zlobno i porugljivo šaputanje i kojekakvih nepozvanika kojih se njegov udes, pa bio kakav mu drago, nije ni najmanje ticao... On bijaše poslije svoje molitve, zavjeta i službe božje utješen... Dapače nešto lagodno, nešto ugodno i spokojno nadahnjivalo njegovu dušu i savjest. - Nado, slatka moja nado, ja se uzdam u tebe - oh, ta seoska djevojčica... pst... mir... svemu je kraj! A sutra na put! Na put! - šaptaše samome sebi Ivica.

*

Povrativši se u dom, nađe u prostranoj seljačkoj sobi svoju svojtu na okupu oko velikoga staroga stola... Brat i sestre tajanstveno su šutjeli i držali se tako, kano da im s obraza i

očiju proviruje neka čudnovata, iznenadna tajna... Muzikaš Jožica izvlači iz svoje lulice dugačke i tmaste dimove, a oko nosa kano da mu okružuje zagonetan osmijeh... Gospodarica i majka Ivičina botka nasitno iglicom i potajice svraća poglede na mladića koji stupivši u dom uzdahne skromno i ponizno: - Blagoslov vam božji i dio današnje svete mise!

- Bog, sinko, i hvala ti! - reče otac odlažući lulu iz usta. - A ti si nam danas baš podranio, prvi na svetu misu i prvi iz crkve u dom! Ej, pa ovdje te čeka nešto novo... nenadani stranac... Bi li pogodio tko je, hej?

Ivica zaokruži očima po čitavoj kući, ali ne opazi nigdje ništa sumnjivo.

- Stranac? Hm. A kud se skriva? Ja barem nosim zdrave oči, ali ga nigdje ne primjećujem! Ako je ovdje, bio gdje mu drago, udijelio mu bog zdravlje i veselje i dobro nam došao!

Majka se osmjehnu napola žalostivim, napola radosnim podsmijehom, a Jožica opet uvali lulu u usta:

- Ele, ako ti je stalo da skoro vidiš i upoznaš stranca, a ti ga lijepo traži u našemu domu!

- Ivica! Ivica! Ajde sa mnom, ja ću ti ga umah pokazati! - ponudi se najmlađa sestrica, hvatajući đaka za rukave da će ga voditi.

- Pst! Miruj, mala! Šta ti još znaš i razumiješ? Neka on traži... i naći će!

Ivica se opet nagledavaše i amo i tamo, ali njegovo oko ne maze da pogodi toga zagonetnoga stranca... U prvi tren pomisli ne bi li možda bio po njega došao gospodin kumordinar da ga opet natrag odvede u Mecenov dom...

- Tamo! Tamo! - pokaza mu prstom najmlađa sestrica Dorica prema seljačkoj sobici preko hodnika u kojoj noćivaše Ivica.

- Vidiš li ti ovu najmanju cendricu! - nasmjehnu se otac. - Kako se ona brine gdje je nitko ne pita.

Đak Ivica ipak posluša malu, te pohrli preko hodnika u svoju sobicu, hitro je proleti očima i za vratima ugleda...

On se osupnu, zažari i zadrhta.

- Ah, Laura! Laura!... Šta je to?... Što li znači taj iznenadni dolazak u naš seljački prnjavor? U ove samotne brdine?

- Do vidova, Ivice! Do vidova! - kliknuh ti na rastanku. Ti nijesi vjerovao, a evo, ja održah riječ! - ciknu Laura veselo i obijesno, a tamno rumenilo oblilo joj blijede i ponešto upale obraziće.

- Ej, velikih, strašnih i užasnih novosti nosim, mili moj - nastavi ona - ali ne smije sve to tako iznenadno banuti i zateći te. Kasnije, kasnije ćeš doznati! - zažubori strastveno Laura, zakrenu vratima, ovinu hitro svoje ruke u rukavicama oko mladićeva vrata i pritegnu ga strastveno i požudno na svoje grudi... On bijaše sav smeten i nije se mogao nagledati te ljepote i dražesti u crnini, a stidio se pred svojadi i pred roditeljima.

- A što ćeš, zaboga, ti u ovom jadolikom seljačkom domu, mila moja? - izlanu zabrinuto i turobno mladić. - Ovdje ti je u nas sirotinja i golotinja. Ja se upravo spremam da otputujem natrag u grad te da nastavim svoje nauke, bilo kako mu drago... Prebijat ću se i potucati od nemila do nedraga, samo da dovršim nauke.

Laura mu zatisne ručicama usta.

- Ne tako ozbiljno, srdašce moje, ne! Nije sve tako tamno i crno, kako to ti sebi utvaraš i sanjaš! A u ovom vašem seljačkom domu tako je lijepo i prijatno! Ah, vjeruj mi, Ivice, nikada još u životu ne oćutjeh tolikoga milja kao danas kad se uspeh na ovo vaše brdo! No,

ajde sada! Krenimo onamo među tvoje. Oj, kako su to dobri i plemeniti ljudi, bože moj! - uzdahnu Laura i povuče smjelo Ivicu za sobom...

Muzikaš Jožica, Ivičin brat i sestre, pa njihova majka ne mogahu se siti nagledati te ženske ljepote. Nikada još u životu ne vidješe njihove oči takva savršenstva ženskoga struka i krasote; pa takva lica, pa takvih očiju!...

Đak Ivica zaboravio na svoj povratak u grad i u škole. Kolibica muzikaša Jožice oživjela i pretvorila se u samu radost, veselje i uživanje.

Ivica je dakako saznao za žalosnu kob i svršetak Mecene, ali samo ono što je znao i pripovijedao gospodin kumordinar, a sve drugo ostalo mu tajnom. I čitav Jožičin dom doznao je to isto. A ta povijest proletjela hitro i u nekoliko dana čitavim selom i okolišnim brdinama.

Samo mali "kanonik" nije dirao u to, nego bi vazda ponavljao: - Protjerani đak ostaje protjerani đak, pa baš da se sve izvrnulo tamo u gospodskome domu u gradu kako oni baju i maljaju... Ali škole se ipak nijesu izvrnule!... A mladi zgubidan kuje brunde i prodaje zijake u našim brdinama! Da, kuje brunde! Ej, ej! - žmiruca lukavo i sitno "kanonik" - bit će tu i drugih zapleta i zamota; no tko će na sve doći? Tko bi znao što radi ovdje u našem prnjavoru taj ženski gospodski stvor koji kano da je doletio s neba ovamo u našu bijedu i prostotu!... - umuje i snuje mali "kanonik", a drugi u selu nadovezuju opet svoje primjedbe. Ali nitko ne bi dirao u Lauru. Njezina još neviđena ljepota, njezino kreposno i skromno držanje sve je očaravalo i iznenađivalo. Pa se nadaleko među pukom pronio glas o ljepoti i milini toga dražesnoga i divnoga ženskoga bića. Obližnja gospoda, gospođe i vlasteoske porodice radoznalo tražiše zgodu da ugledaju tu djevojku o kojoj puk priča kano o kakvoj istočnoj kraljici: udivljeno, sveto te s nabožnim počitanjem i poštovanjem. No rijetko kome radoznalom nadala se zgoda da barem za trenutak ugleda taj čudnovati i vanredni pojav štono obasjava poput dragoga bisera pustu kolibicu muzikaša Jožice. Samo dobri i zamamni glasovi kolahu naokolo o krasotici Lauri, a zastruji doskora i taj čarobni zvuk da je ona najbliža rođakinja pokojnomu ilustrišimušu i da je baštinila silan i nedogledan imetak iza njega! - Oj, sretna li protjeranog đaka Ivice! Oj, blažena i čitavog muzikaškog doma zgubidana Jožice! - stadoše neki uzdisati, a među njima i ista krčmarica i krojačica Trepetljika. Muzikaš Jožica pako zadovoljno i spokojno na svom brdu dimi iz lule. Nekako teško sve to shvaća i razumije, već samo kadšto uzdahne i mahne desnicom: - Tako je suđeno! Tako je valjda htio i odlučio bog!

Nije dugo potrajalo vrijeme, pa je iz siromašnog Jožičina doma stala odsijevati u svijet neka otajstvena zvijezda sreće, koja pokazivaše da je u potleušici zavladalo novo doba i božji blagoslov.

Na Jožičino brdo stali vući teška teretna kola, nakrcana crvenim opekama i tvrdim kamenjem. Na drugima dovlačili drvo, na trećima daske, pijesak i drugo. Težaci i zidari napunili Jožičinu kućicu i dvorište. Pjevalo se tu, vikalo, zapovijedalo, klelo... A iz zemlje niknu zidovi, pa onda čitave stijene, a nije minulo ni mjesec dana, pa je izdrpanu potleušicu muzikaša Jožice natkrilila lijepa zidanica, uređena na gospodsku s visokim dimnjakom i velikim sjajnim prozorima. Sve to bijaše olašteno, fino, skladno i ponosno. Kuda pogledaš: oči ti zabliješte - i svuda ljepota od zgrade, neviđena dotle u tim krajevima.

Šta je prema "novoj kapelici" - kako je nazivlju okolišni seljaci, stežući čudom ramena - župni dvor, stara, ogromna drvenjara, sitnih, nebrojenih i zamrljanih prozorčića na sve četiri strane? Šta je prema "kapelici" onaj vojnički hambar, neskladna već oguljena i izlizana zidanica gavana Medonića, a sada trgovca "kanonikova" Mihe? Na njoj već nijesi mogao razabirati problijedjela napisa, koji se sterao na jednom i drugom kraju krova te je nekada kazivao ljudima koje je godine sagrađen Medonićev dom. A kolibica muzikaša

Jožice činila se prema "kapelici" kano stara, otrcana baka uz gizdavu i jogunastu krasoticu!

A kada istom oprezno i polagano stali voziti kojekakvo pokućstvo, štono ga seljaci ni protumačiti ne mogahu... naslonjače velike i male, jedne šarene, druge crne, treće sjajne poput skrleta... stolce i stolčiće... svakakve urijehe... a sve to u obilju nakrcano na kolima, kao što bijaše prije cigla, kamen, drvo itd., kadno počeše graditi "kapelicu"...

- Ta toga će biti više negoli u crkvi majke božje bistričke, oprosti nam bože! - haknu ogromna seljačka ljudeskara, najnoviji općinski prisežnik, te razvali u čudu oči i usta, posuta s nekoliko rijetkih, debelih i oštrih bijelih dlaka. - Šta ti, mali, podvijaš tu ruke oko prsiju, kao kmet kad ga špan bije po leđima? - obazre se ljudeskara na "kanonika".

- E, čudim se i zijam kano i ti! Svega imade na tom širokom svijetu. Svega, svega što mi još ni vidjeli nijesmo! Eto, česa li danas ne dovuku đaci siromaci iz velikog grada! Ovako se sada svršavaju te visoke škole! Nekada ih obuklo u mantije pa od njih postajali fratri i kapelani; drugi odoše u sudnice i fiškalije; treći u škribane i druga mazala hartije! A sada: evo, naš mladi zgubidan dovukao curu, a ona će prnjavor muzikaša Jožice pretvoriti u raj na zemlji! - mudruje mali "kanonik", gutajući zavidan i zloban navrle sline.

- Vidiš ga kako on to suče i namata! - rastvori ljudeskara opet usta na polusmijeh.

- Jednako nekako dijeli sudbina na ovim vašim brdinama! Nuto, i tvoja kuća nadula se i omastila otkako je tvoj Miha zasjeo na stolac gavana Medonića. Boga mi, prije se ne ogledavahu iz tvoga dvorišta onakvi rogači... a danas i po dva para! Pa kakvih li istom! Prije bi lako metlom zatukao golu i kukavnu bušicu što je brstila drač i glogovo grmlje naokolo tvoga doma. A sada? Po tri kravetine muzare sa silnim vimenima njišu se i važu tamo u šljivaru, duvajući i pušući od ljute težine da se sve granje lomi...

- No, ako i jest tako, kume moj, ali su opet ono drugi računi! Nije to baš onako iznenada i na laku ruku palo iz oblaka kako u zgubidana Jožice... He, he! Moj dragi, kako se moj Miha teško i mučno tukao po svijetu, i u Talijanskoj i u Furlandiji, i po Tirolu i po Madžarskoj! Mogao je i propasti; moglo ga i netragom nestati. Ali dječak pamet preda se i dušu u se. Sabiri on mudro, šutljivo i obzirno pa skoro dostiže i gavana Medonića, dao mu bog duši lako i dobro na onome svijetu! I samo stoga zavoli Justa Mihu, a Medonić pametna glava, poznavajući dobro moga Mihu i njegove vrline, smjesta blagoslovi mladence, računajući da će najbolje biti da se njegov i Mihin imetak združe pod jednom kapom i da nema brige kako će sve to valjanomu majstoru doći u ruke... Da ne bijaše moj Miha takav momak od oka, nikada lje ne zasjede u Medonićev dom! A bilo je i kod toga, duše mi, borbe i okršaja! Margarita silom i milom htjela slugana Stipu priženiti k Justi u Medonićev dom, a slugana pravo i zdravo udati za sebe i za svoju bradu... No, mi joj pokvarismo račune. A ovdje, na! Došao študent, pokoran i pobožan kano duvna. Prevraća on oči i sklapa ruke na molitvu, čim se pročuje zvono sa daleka crkvena tornja. A kada ti polazi mimo raspela, to puza po golim koljenima i bije se u grudi da sve odjekuje... Mi šaputamo i mrmorimo: E, bori se u njemu i bog i satana, i pakao i nebo! Valja mu poći u sedmu školu, a oni ga raspinju i vuku, jedni nadesno, drugi nalijevo! Tko li će nadjačati? Tko li će pobijediti? Smiluj mu se, bože! Oj, nadvladalo nebo i bog! Lucifer neka se strmoglavi onamo kuda ga već jednom surva arhanđeo Gabrijel!... Dao bog da ga zapope i odvuku u sedmu crnu školu!... Tako ti uzdiše i moli se višnjemu naše selo. A u zgubidana Jožice svi se natmuriše i poozbiljiše. Muzikaš se drži kano da si mu razlupao bajs, ukrao lulu s kamišem i odvukao jedinu kravicu iz kuće... Njegova žena cmizdri se kano kasno jesensko jutro, pa se uzdišući vuče oko plotova poput mutne proljetne magle. Isti oni manji muzikašići objesili nosove kano da im pure oteše tuste zalogaje. Ta valjada ne promišljaju i oni: hoće li, neće li u sedmu, crnu školu? Zašumio i zazviždio sada odne-

kuda vjetar da je mladog zgubidana istjeralo i pognalo iz škola. Da nije više ni mužek, ni gospodin, nego da će biti poput svih protjeranih đaka fakin i potepuh ili kakvo spletkarsko mazalo na selu. Nagađamo mi i ovamo i onamo, ali ne pogađamo baš ništa! Kad najednom zasjala cura u našem prnjavoru kano da je u crnoj tmuši iznenada planuo krijes. A u muzikaša oživio i rasvijetlio se čitav dom... Cura da je dovukla pune bisage blaga te zlata i srebra! Ne uzdišu ti oni više! Ne promišljaju, ne tuguju, ne cendraju i ne pile nosovima u zemlju! Zgubidanu đaku zarumenjeli se blijedi i boležljivi obrazi kano da si u svaku ličnu jagodicu zabo po jabuku crveniku. Fuć crna i sedma škola... i grabancijaške tajne i vragolije! Muzikaš Jožica sve puši i puši na debelo, izvlačeći dimove i na nozdrve i na usta, dapače puši mu se i iz očiju... Pa se osmjehuje i veselo namiguje kano da mu stari, potrti bajs sam od sebe igra u trbuhu. Nos je visoko digao kano da broji zvijezde, pa obukao nove čizme korduvanske i prisukao čisto poroljane gaće do koljena, kano da polazi na proštenje ili da je svaki dan svetak! A njegova baba capka i poskakuje žustro po dvorištu i po svom brdu, kano da si čuturu podnožio racinim opnicama. A oni manji zgubidančići sve ti drsko i ludo gleđu u oči, te kano da izazivlju: - Dede, kume; dede, susjede, pokaži i ti sada svoju kabanicu! - Tako je danas ovdje! A onda se napinji i trnapi da pravo dokučiš i shvatiš sve to u našem prnjavoru!... Moj Miha je opet negdje u dalekom svijetu, vele ća u Rumunjskoj ili Vlaškoj... kako li? Eh, nikada se ni on neće zasititi konjske trgovine i Cigana te prestati natjeravati bedevije po širokom svijetu! Oh, kad on dođe doma, kako li će negdje zinuti na ovaj iznenadni preobražaj u našem susjedstvu! Tako ti je, moj gorostase.

- E-e! Pa blago si ga njima, što ću im ja? Mi ih ne možemo prisiliti da svoju sreću podijele s nama udvoje. Napokon, do vraga i crna i sedma škola, i grabancijaške coprije i vragolije, kada ti se ovakva cura objesi oko vrata s punim bisagama i blaga i zlata i srebra!... Neka, neka samo takve zlatokrile ptice sa srebrnim kljunovima dolutaju u naše krajeve: neće lje ni nama krivo biti, padne li koje zlatno perce iz njihovih krila ili srebrno zrnce iz njezina kljunića! Pa što će se i čuditi tvoj previjani Miha! Neće ni on valjda čitav svijet zgrnuti u svoju torbu i u svoju željeznu škrinju? Na, kakav li ti je gavan, a on još ipak vazda kumuje, plete i prede s ciganskom svojtom po širokom svijetu! - zijevaše gorostas prisežnik tako silno da se čitava vulkanička propuklina ukazala iz njegova grla i takav dah sunuo iz te uvale u "kanonikov" nos da je stao kihati u sav glas: - Ele, ti si, međede, danas izjeo valjada puna kola luka i koš sira!

- Neka sam! Kako sam, da sam! - otpravljaše se prisežnik dalje. A mali "kanonik" žmirnu za njim i doviknu: - Pa kuda se već odnjihavaš, a da ni "zdravo" ne nazoveš?

- Isplatilo bi se baš s tobom još dalje ćeretati i nadmudrivati se! A kuda će onda moja služba? Sabiri, sabiri! Mijesi i zavezuj, dok se opet sastanemo! - I prisežnik odvalja se nizbrdo.

I kada poredaše u "novoj kapelici" blistave ormare od orahovine, baršunaste naslonjače i kojekakve stolčiće, divne postelje; a na prozore, koji bijahu za Jožičino oko ogromni kano oni u crkvi ili vrata na njegovoj kolibici, kada natakoše svilene zastore; po podovima prostriješe sag do saga, a ormariće i stoliće načičkaše kojekakvim posuđem i drugim stvarima kojima muzikaš ne dokučuje ni podrijetla ni imena - tada bi zgubidan Jožica smjerno povukao lulu iz usta te je utaknuo u saru od čizme na desnoj nozi, raskrio se, te pobožno i bojažljivo stupio u novu kapelicu.

- Ah, bože dragi, svega imade tu, samo nema blagoslovljene i svete vodice da se čovjek prekrsti i orosi čelo. Pa kako mogu živi stvorovi stanovati u tom raju? To je prava grehota. Ni pljuniti ne smiješ ovdje, ni zamazanom nogom koračiti unutra. Aj, aj! - kimaše on nepouzdano, češljajući se prstima iza šije. - Da je na moju, drugačije bih ja odredio, kad je

već takva crkvica na mojem brijegu podignuta, kano da je anđeli preko noći doniješe ovamo.

- Pa kako bi vi to, stari, odredili da je na vaše? - upita ga s osmijehom Laura s naslonjača od modra baršuna, urešena naokolo zlatnim resicama.

- Kako bih ja odredio? Hm... Pop neka blagoslovi, a biskup neka dopusti da se ovdje svake nedjelje i blagdana služi sveta misa, pa ništa drugo! Da, ipak još nešto! Poslije svake svete mise neka bi ljudi ogledavali sve te stvari, da vide kako će im nekada biti u raju. Ne bih im ja dao ni gledati badava... Hoće li se oni diviti i zjati u taj sjaj i čar, neka svaki donese za to štogod na oltar: povjesmo, dva-tri jaja, kakav butić, vaganicu kukuruze, mjericu pšenice, zdjelu ječmena brašna, leće, proje i što mu već smaže dom. Ej, kako bi to lijepo i unosno bilo! Donosilo bi se to, moji ljudi, kao na žrtvenik svetoga Antuna Paduanskoga! Znamo mi kakve su samo u tome naše radoznale žene i djevojke. Kad ti dođe na sajam kakav tuđi lončar, a ona će za šarenu zemljanu zdjelu ili lonac nasuti pšenice, kukuruzna brašna, žuta ko pražetina, graha, raži, ta što namiče kuća zrnata i meljnata! Pa crijep dotura u kuću i za koji dan ti se oklizne gdje sa stola ili škrinje, tresne i raspe se na sitne komadiće. Eto ti ga onda na! A kada kramari donesu crvenih, zelenih i modrih vrpcâ, pa onda dopasnica i marama, privezača i ogrlica: pobrat će one gdje god mogu i sve što dođe pod ruku, a canjkar spravljaj i zamataj, vesela ti majka! Svaku sitnicu iz svoga krljavoga koša prodao za stostruko veću vrijednost negoli je prava cijena tvojim vrpcama, privezačima i ogrlicama! Takav je već naš svijet! Pa čemu onda da ovo ovdje badava sijeva i lašti se, pa da svatko može badava zjati i diviti se, gvireći na ove velike prozore unutra - završi muzikaš Jožica, samo mu je jošte manjkao susjed mali "kanonik" da koju zgodnu nadoveže i produlji na njegovo mudrovanje.

- Ha! Čuj, Ivice, čujde! Pretvorimo naš stan u crkvicu da se u njoj služi svake nedjelje i blagdana sveta misa! A onda otvorimo sve, a ljudi neka siplju pšenicu, brašno, jaja, ječam, proju... hoće li se nagledati božjega raja na zemlji... Ele, i crkva i panorama!.. Živio naš stari tajko, živio! Ni isti kumordinar Žorž nije vam dorastao u domišljatosti! - udarila djevojka u jogunasti i obijesni smijeh.

- A tko da služi misu! Imamo ga, imamo! Ivica će služiti misu. Ta on će se ionako iškolati za kapelana... pa eto - nadoveže još Laura na svoj smijeh.

- Da ste mi zdravo, gospodine kapelane Ivice! Podajte ovamo svoju bijelu kapelansku ruku te osjećam kako vam još miriši po crnoškolskom sapunu; podajte je ovamo da je izljubim pokorna grešnica! - ciktaše Laura namigivajući Ivici koji stajaše iza zastora piljeći očima nekuda u daljinu prema domu maloga "kanonika".

- O, djeco, djeco! Kako vam je lijepo dao bog, pa zato ste i obijesni tako! - uzdahnu Jožica, potegnuvši svoju lulu iz sare. - Tko će se s vama! A Ivičine škole i kapelanstvo - stade mrmljati muzikaš Jožica, izilazeći iz "kapelice." - Tko će znati kako će se još sve to svršiti? Vidiš, vidiš! A čemu to, djeco? - potegnu muzikaš za svilenu vrpcu, a zvonce odnekuda zaciliknu tankovito i glasno.

- Čemu to? - začudi se tobože Laura, uzdignuvši zamišljeno svoje tanke crne obrvice - i vi, stari, još pitate? To je zvonce da se dade znak kad će kapelan Ivica početi služiti misu - skoči Laura s naslonjača i poleti k prozoru do Ivice.

- A šta ste se vi, gospodine kapelane, tako zamislili i uvukli nekuda u sebe? Zar vi da ne prozborite ni riječi kad mi evo vijećamo o vašoj kapelici? - uhvati Laura za ramena đaka Ivicu, a muzikaš Jožica izmakne na vrata, zatisnuvši ih oprezno za sobom. Neka turobnost, postidnost, neka neopisiva tjeskoba i klonulost srvala bi ga svaki put, kadno je ugledao svoga sina zajedno s tom djevojkom koja mu se pričinjavaše čas vilom, čas čarob-

nicom, čas đavolovom kćeri. Mutne, teške poput more i neodređene slutnje obuzeše mu srce i dušu. On bi samo uzdahnuo te upalio i zadimio svoju lulu.

- No, gospodine kapelane! Ne budite mi tako tmurni kao da vam se oblaci odvijaju sa čela! Podajte mi svoju kapelansku ruku, podajte da je smjerno i pokorno poljubim! Valja mi već unaprijed pripraviti vašu svetost da oprostite grijehe meni pokajnici kad ću k vama na ispovijed.

Ona ga povuče do prozora, onda mu cjelune obje ruke.

- E, tako je! Zar vas, gospodine kapelane, ni najmanje ne zanima naša kapelica i njezino uređenje? A vašemu eto roditelju jest ona raj na zemlji koji bi on dao bližnjemu svome gledati i diviti mu se za zdjelu pšenice, za mjericu kukuruzna brašna, za lonac prosena i ječmena žitka! Pa kako da onda ne bi gladni Ezav prodao svoga prvenstva za zdjelicu leće - što ćete iz Svetoga pisma znati bolje od mene - vi, mladi gospodine kapelane!... Ha, ha, ha!...

*

Lauri i đaku Ivici valjalo je napokon prekinuti taj čarobni i slatki život. Poslije nekog vremena udari puk u posve druge žice o njima i o njihovu životu, negoli to bijaše do jučer...

- Šta je ipak s tima mladim ljudima? Istina, djevojka je krasna da joj premice ne nađeš ni u gospode, ni u seljaka! Metni je na oltar, pa eto ti svetice, hoćeš li... i anđela! - poče se tužiti muzikaš Jožica svojoj gospodarici.

- No i momak je kaplja od mladosti! - odvraća muzikaševa supruga.

- U nje silno bogatstvo; tko bi ga znao gdje se toliko rađa i otkale se siplje? Ona gospodskoga roda, a on iz prnjavora, sin siromaka muzikaša... ali šta sam rekao? Đavo je siromak, a ne živa i radina krštena duša! - mudruje Jožica u neprilici od kojega kraja da pravo uhvati stvar i da izlije što mu pritiskuje dušu.

Nastade muk među ocem i majkom. Muzikaš nekako smeten češlja nogu baš na koljenu, dok se žena vrti po kući, hvatajući sad ovo, sad ono u ruke. A napokon se dosjeti da je u ogromnu seljačku peć naslagala pet-šest hljebova kukuruzna tijesta, te uhvati lopar i zabode njim u zjalo peći.

- Njega istjeralo, što li, iz škola, a i ona je tome mnogo kriva... No bilo kako mu drago, on ih je napustio. A kada se već spremaše natrag da ih nastavi, eto: - Ona dobježala ovamo za njim, prosti bože, kano da je pala iz oblaka. Tu rastače silno blago. Podigne na našem kukavnom brdeljku hram, dvor, gospodski dom - ili kako bih tu kulu nazvao: ta svijet je zjao u nju kano da je vilinski grad preko noći izrastao iz zemlje. Nudi nas novcima i svim ugodnim o čemu i ne sanjasmo nikada... Ali... ali - pljunu kroz otvoreno okno muzikaš i ustima posegnu za zrakom kano da je želio dohvatiti novu misao, drugačiju riječ...

- Ali... - oglasi se žena - ... ali takva života mi ne poznajemo u čitavoj našoj urednoj župi, a ni u nijednom našem skromnom selu... Evo, šta ljudi kažu: takav divlji brak, nekakva Antikrstova ljubav, prijateljstvo, šta li, ne bi smio ni puk, ni naš gospodin župnik gledati dobrim okom između dvoje mladih bića muškoga i ženskoga spola u našem kršćanskom kraju!

- Da, da! Diže se galama odasvuda! A pravi zloduh koji to piri jest naš susjed, mali "kanonik". Mi smo mu uvijek na srcu i duši. Nikada pako toliko kako sada gdje besposliči i lagodno lovi muhe. Ta šta njega briga danas kad je u Mihe više novaca negoli u "kanoni-

kovu" gospodarstvu pljeve! Onomadne neke babe i neki stariji muškarci sve meni uz nos zadrobuljili posve smjelo i odrješito.

- Nema, hvala bogu, u čitavoj našoj okolici nikakva poganina! Ako se ovdje ili ondje natrusi šmegljavo i prnjavo Židovče, to bi bilo sve... No župnik naš vazda govori iz evanđelja da Židovi isto tako kao i kršćani izlaze i vjeruju u jednoga jedincatoga boga! A sam dragi Spasitelj potječe od njihova koljena. Pa tako valja da ih trpimo i kano ljudi koji smo pred bogom svi ravni i braća, i kano kršćani kojima se vazda valja spomenuti one: ne znadu jadni što rade, zato i propeše spasitelja neba i zemlje - uzdisaše prekidice, govoreći tako a ciljajući na mene, stara i pobožna Barka, kojoj je vazda omotana krunica oko ruku, a Sveto pismo zna napamet iz samih župničkih prodika, a da ne umije ni čitati ni pisati.

- Jest, jest! Nema pogana u nas! - zacvrkuta klopotavi Jure koji zna čitati molitvenu knjižicu, a svakoga sveca i nedjelje na golim koljenima propuza do devet puta oko velikog žrtvenika, da mu sve krv procuri iz koljena, a tako se tom zgodom lupa po prsima da odzvanja i odjekuje kano da udara po praznom buretu. - Nema ih, ne. Ali ima gorih ljudi negoli su isti pogani. A to vam je Antikrstovo sjeme, pred kojim dršće i sam sveti otac papa u Rimu! To su kojekakvi protepeni školski bećari, kako je eno muzikašev sin. Mjesto da je došao u naše selo sa svetom knjigom i crnom mantijom, on uteče najprije sam iz škola, a za njime doprha nekakva cura, bolje grešnica Mandaljena, namazana gradskim mastima da su joj obrazi sama krv i mlijeko... pa ti sada provode u zgubidana život i izgubljenoga sina, i bogatoga gavana rasipnika, i grešnice Mandaljene, a vrijedni tajko muzikaš Jožica igra sa svojim potrtim bajsom ubogog Lazara i pobire mrvice ispod raskošna stola svoga sina i njegove ljubovce... Ah, tako je danas, tako! Pa da smo još dostojni... da putujemo kano romari na pobožnosti k majci božjoj bistričkoj!

- Ne brinemo se mi šta je s Ivičinim školama - umiješa se netko treći u razgovor - ili kako i gdje se upoznaše mladenci. Ne brinemo se mi za to, ne daj bog! Svaki meti pred svojim pragom! Ali nam je stalo da vlada u našim selima i u našoj župi mir, red, zakon te strah božji i nebeski blagoslov! Opet će nas kazniti bog i naslati tuču i druge nevolje na naše glave. Naš gospodin župnik inače je sama strogost i pravednost. Čudim se da sada ništa ne vidi i ništa ne čuje. Kada je ono došao prvi put u našu župu i kada je ugledao da se ljudi zabavljaju na koru, na propovjedaonici i u sakristiji pod svetom misom, planu poput Spasitelja na židovske mešetare i Farizejce, koji cincariše i trgovaše u predvorju hrama jeruzolimskoga. Potjera sve gizdeline i druge zijače koji pod svetom misom brunde kuju, ćeretaju i smiju se na koru, na propovjedaonici i u sakristiji. - U crkvi, u crkvi je vaše pravo mjesto! - I oni se tuže biskupu i putuju u njegov dvor: ali sve uzalud! Župnik bijaše u pravu, te ga pred svim njima još i pohvali biskup. Zijače i gizdelini ipak ostadoše nepokorni i neposlušni, pa se suprotnuše župniku. Ali kako će on popustiti sada gdje i biskup odobri njegovu zapovijed? I konac svemu bijaše da su oblasti nepokornike i neposlušnike čestito izmazale i isprašile ljeskovom masti, a druge lijepo pritvorilo i odsudilo na crni post!

- Dakako! Dakako! Našemu gospodinu župniku valjalo bi da se prodrami i protare oba zdrava oka te upita mlade ljude kao i muzikaša Jožicu za kršćanski račun pred bogom i svijetom! Ta on je duhovni pastir za bogate i siromake, za gospodu i seljake! - nadoveže opet Barka, podigne k nebu svoju krunicu i do tri puta cjelune na njoj maleni, žuti križić.

- Ali oni se jošte ne iskokodakaše i ne izborbotaše dosta - otire nos pripovijedajući muzikaš. - Nego će grbava Janica Kolačeva, inače vrag u babljem tijelu, ovako napeti:

- Stoga treba da smo pravi i vrijedni župljani budni i oprezni, pa da sve dojavimo našemu duhovnom pastiru!

- Vidiš Janice, stare grešnice! Ovo joj valja groš! - opet će nesreća Jure, useknuvši nos u garavu šaku i otrvši je o zakrpane i zamazane bokove. - Pa zašto da mi sami ne pođemo do gospodina župnika, baš ovako kako smo ovdje? Neka znade kako se za sve što je vrijedno, pošteno i kršćanski brinu njegove vjerne duše! Još će nas lijepo upisati u svoju zlatnu knjigu, jer uistinu radimo bogu ugodno djelo.

- Pa ajde, Jure, idi ti sam. Održiš li riječ, a to ćemo već u nedjelju znati, evo ti desnice, kupit ću ti pred crkvom rakije klipare za čitavu dvogrošku, da si sagriješ poštenu kršćansku dušu - podbode ga stara Barka.

- Hoće li uistinu tako biti, poštena bogomoljko? - rastegne usta plentavi Jure.

- Što rekoh, ne porekoh! Barka još nikada ne okrenu vjerom, tako mi ove svete krunice! - podignu baka ruke da se bolje vidi čislo obavito oko njih, i pokaže svoje krezube čeljusti, izvrativši oba oka u nebo.

- Pa ti ovaj razgovor nije ostao besplodan - udari muzikaš ljuto desnicom o stol, a supruga se ustoboči da čuje što bijaše dalje.

- Župnik me je po crkvenjaku baš jučer pozvao, a nijesam ti htio umah kazati što je bilo u njega, dok i sam ne razmislim što bih i kako bih sada. Kada sam stupio poslije mise u župni ured, bijaše tu više župljana, što muškaraca, što žena. On sjedi kraj stola, nešto piše ili računa, dimeći iz lule nasađene na dugačkom gospodskom kamišu, a sve miriše naokolo kano da mjesto duhana tamjan i klinčaci gore u luli. A ja pokorno: - Hvaljen Isus! - i cjelunem mu ruku. On pogleda mrko preko naočala i nešto nerazumljivo zaskomuče sam sebi, a zatim stade obavljati poslove s onim ostalima, dok se svi ne izredaše redom te ostaviše mene sama u župnom uredu. Sada župnik ustane sa sjedala, odloži na stol lulu i naočale, prošeće dva-tri puta od vrata do prozora i opet natrag, tarući ruku o ruku. Onda najednom stane preda me:

- A! Muzikaš Jožica! Ti si se pogospodio, kako čujem! Pa šta mi ga radi tvoj đak Ivica? Ne znam pravo koliko je već tomu vremena što sam ga vidio kod mise. Tada mi je naglo rekao "zbogom", jer da se već drugoga dana vraća natrag u grad na nauke... Ali reći bi da mu nauci mirišu kano vraga posvećeni tamjan!! Šta je to s vama? Ti da si ga u gradu oženio i on ti je dovukao u tvoju siromašnu kolibicu gospoštinu, cifrariju, gizdu i oholost... i još koješta!... Deder pričaj mi što je u svemu tome.

Ja sažeh ramenima. Nijesam, duše mi, znao što da mu odgovorim. Pogrebem se iza uha, zinem da ću nešto istisnuti, ali mi umah i zape riječ.

- No, ja vidim da si se ti pomeo u računima i da te nekako guši u grlu - nastavi župnik...

- Ja bih tvoje mladence pozvao ovamo, pa i vlastan sam uraditi tako, bili oni što im drago... Ali odlučih najprije s tobom progovoriti koju. Što ipak ti ljudi namjeravaju kano kršćani katolici u mojemu stadu? Zar se u moju župu smije tkogođ doklatiti poput Cigana, poput ptice selice i ovdje živjeti u divljemu braku i skrivati se po samotnim bregovima, pa nikomu ništa! Jedno da potječe od gospodske rozgve te soja i plemena, a drugo je, bog i duša, moj župljanin, ali se školalo i izučavalo za viši život i veće stvari... No, da mi se oni naprosto ovako u župi usidre, pa ne dati nikome ni od sebe kračuna, ni bogu računa - - e - takva nereda ne bih ja trpio ni od svoga oca ni od sama sebe!

Ja se uhvatim za glavu, jer mi stalo nešto kipjeti i okretati se u mozgu, kano da je neka tajna sila potjerala u njem mlinski kotač, te zapentesam:

- Gospodine župniče, ja vazda bijah vjerna vaša ovca, i nikada me nije korila ni crkva, ni škola, ni oblasti, ni ljudski, ni božji zakon. Ja, ja vas uvjeravam, gospodine župniče, da sam sebe ne razumijem, niti onih o kojima mi netom spočitnuste, i ne dokučujem kuda sve to vodi, niti se znadem snaći što da uradim i od kojega kraja da počnem... Baš kad mi

se sin spremaše da otputuje natrag u grad i da nastavi nauke, dođe ta djevojka u naš ubogi dom, a on vam se iznenada podiže i procvate kano da su gorske ili oblačne vile doletjele i preko noći sve to preokrenule. Zavladalo najednom u mojoj kući bogatstvo i ugodno življenje, o čemu ja nijesam mogao nikada ni snivati. Eto, gdje jučer vladaše ubo-štvo, nevolja, seljački crni kruh i kisela čorba, tu vam je danas na pregršti obilja u svako-me kutu. Hoćeš bijeloga kruha poput snijega; hoćeš li rumena pečenja da se sve vodom zalijevaju usta od požude; hoćeš li novaca? Koliko te volja. Svega imaš! Ta vi valjda sami sve dobro znate, gospodine župniče. Šta ću dakle ja sada? Ja... ja na to niti umijem odgo-voriti, niti se na išto odlučiti!... Radite, gospodine župniče, sami kano naš duhovni pastir i brižni otac kršćanskih duša... Pozovite ih preda se, ispitajte ih o svemu, savjetujte i za-povijedajte!

Župnik se ushoda po sobi, a onda stane, položivši mi obje ruke na ramena:

- Dobro, Jožice! Razmisli sam najprije dobro... Tada progovori ozbiljno sa sinom i reci mu sve što si danas ovdje čuo. Ne okrene li se stvar drugačije, tada ću njega pozvati ovamo i početi ću ja raditi... A sada zbogom! Dogodi li se štogođ iznenada da se ne možeš snaći, pojuri što hitrije k meni... Zbogom!

Dovrši Jožica, ustavši sa svoga mjesta. Zatim uzdahne, protrvši si obraze i oči, pa će svo-joj drugarici:

- A šta da sada radimo, ženo? Deder, pamet preda se! Ti si vazda tiha i mirna, a u takvim ljudima osobito zna katkada sinuti razborita i umjesna. Deder!

Žena uhvati opet lopar i počne vaditi iz peći žarke hljebove, iz kojih se rasprostre po kući ugodan miris i neka dragotna toplina.

- Najbolje će biti - prokašlja se žena, još vazda ne napuštajući otpočeta posla - najbolje će biti da pozoveš Ivicu nasamo te da s njime progovoriš u četiri oka. Najprije mu sve saop-ći, a onda zatraži ozbiljno od njega: ili se neka vjenča sa djevojkom, pa se odreče daljnjih nauka, ili da se vrati u škole.

- Tako, tako, mamo! Znao sam ja da ti valja pamet! - potrepta Jožica po ramenima svoju drugaricu, te hitro pojuri napolje...

....

Lauro, srce moje i dušo moja! - trgnu se još istoga dana uvečer đak Ivica iz svojih teških i mutnih misli, uzdahnuvši duboko. - Valja nam za neko vrijeme prekinuti taj slatki, bla-goslovljeni i čarobni život! - nastavi mladić.

- A! A! A! - skoči djevojka, uzdignuvši zadivljeno obrve.

- Sve oko nas sijeva, grmi i mrači se. Oluja već nam raskida krov iznad glave; samo mi ništa ne vidimo, ništa ne čujemo, ništa ne pojmimo! Puk udara danas u posve druge žice o nama i o našem živovanju negoli to bijaše do jučer - stade se hvatati za glavu đak Ivica.

- Pa šta nas briga za puk i njegove glupe predsude i bajke? - trpko će Laura, okresavši svijeću. - Mi se ljubimo i volimo kao sunce i svjetlo, opskrbljeni smo i svega je u obilju... Zar nam je puk i njegovo zanovijetanje više negoli smo mi sami sebi?

Sada joj Ivica ispripovijeda sve nasitno i tanko kako o njima grmi svijet i kako mu je oca pozvao župnik na račun i što je duhovni pastir govorio.

- I takva ti je svjetina, takvi su ljudi, Lauro moja! Najprije ti šapuću i namiguju, onda sli-ježu ramenima i pokimavaju glavama, zatim šušte i šume, pa tada glasno i bijesno udare u bubnjeve i talambase. Konačno zagrme i zazvižde grozno poput oluje i prospu kruti

rad na naše glave. Evo, tako ti je s nama, dok nam je živjeti i biti među ljudima koji se hvastaju imenom "pravih i dobrih kršćana". Ti me, Lauro, shvaćaš i razumiješ. Da ne pomućujemo vedrih i mladih dana ljubavi, da ne ogorčimo taj krasni i rajski život, valja nam što prije odlučiti: ili se umah vjenčajmo i stupimo u brak, te tako udovoljimo i bogu i ljudima - ili se ja vraćam u škole, a ti me ovdje u roditelja pričekaj dok svršim svoje nauke!

- O, Ivice moj! Kolika li hladnoća, kakav li razbor odiše iz tvojih mudrih riječi! Sam kruti led - sama beskrajna pustoš i ravnica pred nama! Vidiš, vidiš, takav mi se miliš po sto puta više! Pravo ima župnik, pravo ima svijet, pravo ima tvoj otac, ponajjače pako pravo imaš ti!... Ha-ha-ha! - vikaše sve strastvenije djevojka, a oči joj se žariše kano da bukte dvije zublje, lice se pako nekuda otegnulo i problijedjelo kano smrt.

- Dosadilo vam sve to, dosadilo i dozlogrdilo!... Pa ja ću se maknuti otale da vam svima odlane i da se svi opet povratite u svoj prijašnji život! Da, ja ću se maknuti... pribrat ću još danas svoje stvari i poletjeti tužna i jadna, slomljena srca, uništene duše, ogorčene savjesti i očajna života u taj veliki i široki svijet! Zbogom, Ivice, zbogom!... Sve to ostavljam i namirem tebi! Ovu našu dragu kapelicu, neka na njezinu žrtveniku izgara ljubav moja, žarka, silna i jedina, dokle je ne utrne sama smrt i hladni dah iz groba moga! Budi sretan! Uravnaj račune sa župnikom... sa svojim duhovnim pastirom! Uravnaj račune s ludom svjetinom i njezinim bajkama i predsudama! Do svih ti je više stalo, svi oni su ti prvi i jače prirasli na srce i silnije privezani o dušu, negoli ja sirota! Neka budu samo ti računi čisti! Čisti! Budi sretan! Budi sretan! A ja se opet vraćam u svoj široki, veliki svijet, da tumaram od nemila do nedraga! Ta sudbina mi je već takva od porođaja moga! Ista mrska nakaza Ferkonja plemenitiji je i značajniji... - vriskaše krasota i zagrize u svoje bijele prstiće, klone na baršunasti naslonjač te stade glasno i gorko jecati.

Momak se okameni i zadrhta od užasa. U grlu ga pritislo kano da mu je kamen sjeo tamo, i počelo ga gušiti.

- Laurice, zaboga, djevojko mila i divna! Što li te najednom snašlo! Ili si podjetinjila? Tko tebe napušta? Tko tebe goni? Što te tako opsjenilo... ta ne razumiješ me, tako ti vječnoga spasa!

Poleti Ivica k djevojci privinuvši njezine zaplakane obraze na svoje grudi.

U taj tren uniđe tiho i neopazice na vrata Anica, kći maloga "kanonika"... Djevojče se osupnu i ponikne žalostivim i žarkim očicama. Srdašce što je tako hrlo kucalo kad je unilazila na vrata, stane - i kano da je obamrlo. Lišca joj problijedješe i omramoriše se... Samo joj ruke drhtahu, a noge klecahu... Na obamrlim obrazićima micale se dvije mišice, te se vidjelo kano da nagla dva blijeska prolijetaju onuda...

Momak se prene i prvi poleti k djevojci.

- A! Ančice, susjedo naša! Što dobra donosiš? Gdje li si mi ti? Već te dugo i dugo ne vidjeh.

- Nosim vam, evo listić i pozdrav od brata Mihe. On se vratio iz svijeta. Laku noć!

I djevojče izleti na vrata, stisnu obje ruke na grudi, malo da se nije srušila na zemlju. Trgnu sobom i umine poput sjene u mraku.

- Od Mihe... Mihe!... Čudno! - promrmlja đak Ivica otvori pismo i hitro ga preleti očima.

Ivice - glasio listić - *veseli me tvoj udes. Čim se vratih kući, sve sam čuo, sve znam! Hvala Isusu i Mariji! Od boga ti zdravlje, od mene pozdravljenje! Ja te sutra očekujem, dođi zajedno s krasnom drugaricom, kojoj se divi sav naš kraj! Dođi! Ja te nestrpljivo izgledam u starom Medonićevu - sada mojem domu!... Dođi, dođi, dođi! Ivica moj!...*

- Lauro, sve moje! - tisnu Ivica Mihin list u džep i opet će do djevojke. - Lauro, nijesi me razumjela! Nijesi me shvatila, zaboga! - i on poklekne pred njom i obujmi je rukama.

- Ne, Ivice, ne! - otiskivaše ga ona nježno rukama. - Ne ponovimo ni riječi dalje o tome! Ja odilazim u nepovrat, u nevidovo! Mogla bih se još vraćati k tebi da te još jednom vidim; ali vratiti se više nikada neću! Nikada!

- Dušo moja, što li je evo iznenada sinulo i zabliještilo u tvojoj glavici? Zar da se mi nikada ozbiljnije ne porazgovorimo o samima sebi? Zar svaka spomen na buduće dane već raskida savez naš? Već ugasuje plamen ljubavi i radosti naše? Već te nagoni na suze i jecanje? Pa kako da mi danas-sutra snosimo trpke i gorke časove života svoga, kad već u razmišljanju, u razgovoru klonemo duhom, smalakšemo i očajavamo?

- Ja ne zdvajam! Ja ne malakšem! - osovi se djevojka na noge, trgnuvši se oporo i prezirno iz mladićeva zagrljaja. - Ali ti malakšeš, ti zdvajaš i bježiš!

- Ta ja sam ti rekao da se vjenčamo! Ovakav "divlji brak"... ne trpi crkva... to je župnikova dužnost... I nigdje nas ne bi snosili. Dakle vjenčajmo se!

- Nikada! Nikada! Nikada! - kriknu Laura... - Ja ću živjeti slobodno, slobodno ću te ljubiti i obožavati. Ali u nikakvim, ni crkvenim, ni svjetovnim okovima, pa ovaj tren umrla naša ljubav! Nikada! Pamti! Nikada!

I to bijaše prva večer i prva noć što se navukoše crni oblaci, duboka tuga, sumnja i teške misli u živovanje ovih ljubovnika.

Drugoga dana ipak se odvezlo oboje u goste konjskome trgovcu Mihi, u bogati dom pokojnoga gavana Medonića.

....

Kakav li se iznenada opet dogodio prevrat u biću glumice Laure da se odlučila na to da đak Ivica što prije otputuje u daleki grad u škole i da nastavi nauke... Ona ga je dapače sasvim snabdjela novcima i troškovima, da se ne treba nikuda probijati, te očekivati i živjeti od čije milosti. A tako da će ostati dokle god ne svrši svojih nauka, obreče mu ona kad se rastajalo i dijelilo jedno od drugoga.

Poput more teške i tajne slutnje posvema oboriše đaka Ivicu na rastanku. Laura bijaše nekuda hladna. Na njezinim usnama pomaljao se onaj zločinski poluprezir, a iz očiju lizaše onaj zmijski blijesak kakva već poznajemo u te glumice kada god se u njezinoj glavi roje nove osnove i u duši stvaraju nove odluke...

....

Jurila kola s đakom Ivicom kao za okladu i odmakla već daleko od prnjavora muzikaša Jožice i brijega maloga "kanonika" te već ušla u drugu župu.

Iznenada ugleda tu Ivica gdje mu žensko biće domahuje maramom iza visoka grma.

On ustavi kola, skoči hrlo na zemlju i naloži voziću neka polagano krene naprijed kolima, da će ga on već stići.

- Ančice, djevojko, zaboga! Što je tebe donijelo amo? - osupnu se momak.

Djevojče obori glavicu te je čas blijedjela, čas se žarila u obrazima. - Pitate? - zajeca ona.

- Ah, da nikada ne bijaše onoga predvečerja u šumici... "Niti ćeš usnuti, niti ćeš ustati, ni bogu se pomoliti, ni svetaca i anđela gledati u crkvi, a da ne misliš na mene!"... Oh, da

vas nijesam nikada slušala, ja, sirotica jadna!... Trgam se i čupam, plačem i molim se bogu; kajem se i zagovaram djevici majci božjoj! Ali sve uzalud. Tako, kako prorekoste, i vazda jednako... Ne, ništa! Šuti... šuti!... Neću! Neću! Umini, napasti! - uhvati se djevojka za grudi. - Zbogom, Ivice! Zbogom, Ivice! Sretni budite, sretni! To mi je valjalo kazati prije nego odete... I zato me evo ovdje da vam nasamu reknem... da me nitko ne vidi... ne zna... Ili, ako me vidi i čuje... da me barem ne pozna... A sada zdravstvujte! Svršila sam svoje... i nikada vas više neću vidjeti!

Djevojka da će u bijeg.

- Stani, Ančice, stani! - klikne đak Ivica. - Ah, kako je meni, ti božanstvo moje, ti tanka vilo iz gorice zelene. Stani, stani! Da se snađem, da se osvijestim.

I momak je uhvati za obje ruke. Držaše je dugo i dugo tako, i oboje mučahu mukom... Zatim je pusti mladić, hitro skine zlatan prsten, primi opet djevojčinu desnicu i natače joj ga na prst.

- Ti si moja, Ančice! Ti si moja! I s ovom uspomenom potraži me u svijetu i po ovoj uspomeni ćemo se poznati: našli se među živima ili mrtvima, na zemlji ili na nebu, u studenome grobu ili u toplome roditeljskom domu!

- Ah, vi nijeste ipak zao... no vi ne mislite... zaboravljate se! Seljanka sam i sirota jadna! Ali ja znadem, pa kako luda bila, komu patri pravo s ovim prstenom! Oh, kako je ona divna, mila i bogata! Šta sam ja, bijednica, prema njoj? Prah i nevolja... Ne, ne!... Umini, napasti, umini!

Momak je privine na svoje grudi: - Ančice! Ančice moja! Slatko dijete moje!

- Pustite, pustite! Zbogom!... Sretni bili i zdravstvujte!... Ja ću pobjeći iz roditeljskog doma daleko, daleko u nepoznati svijet!

- I mene ćeš naći! - kliknu mladić. - S ovim prstenom ćeš me naći, i ti jedina imaš pravo s njime, jedina! Do vidova! - zagrli opet đak Ivica djevojčicu i on je oćutio vrele njezine suze i... prvi put... stidan cjelov nevinog seoskog anđelka... tako tiho... tako tajanstveno... kano dašak, kano kapljicu tople jutarnje rose što je sagrijaše trakovi blagoga sunašca.

- Umini! Umini! Umini! - istisnu se iz zagrljaja djevojka.

- Ah, Ančice, Ančice! Ti si moja, moja!

- Oh! - vrisnu djevojka i stade bježati. On gledaše dugo, dugo za njom.

- Ah, Ivica ipak neće lagati! Ivica moj! - ogleda se djevojka, šapćući tiho i slatko sama sebi i lahorom zefira, štono lagodno struji za njom u njezinom žustrom trku...

A iz topla sunčana uzdaha kano da joj nešto odgovaralo anđeoskim, zamamnim zvukom:

- Neće!... Neće!... Neće! - I djevojčina lišca još žarče planuše, i njezino čisto srdašce još jače, još silnije zatreperi poput jasikova lista i zakuca, kano da obuhvaća nekoga... da ga privine, da ga zagrli, da ga priveže uza se zavazda! Zavazda! A to bijaše lik đaka Ivice.

TREĆI DIO

U domu muzikaša Jožice zavladali oni po vremenu kratki, ali monotonijom vrlo dugački, čas magloviti, čas nešto jasniji zimski dnevi, u kojima seljak više drijema, snatri i spava negoli radi, razmišlja ili rano skače na junačke noge da se s veseljem, nadom i nekim višim nadahnućem laća svagdanjih teških i napornih posala, kako to biva čim se stane buditi priroda i čim se rađaju prva proljetna jutra. Jožica zimus ne misli na obilate svadbe, kako to bijaše u prošlim godinama, a njegov potrti stari bajs kunja u kutu iza ogromna, hrapava i omaštena ormara od trešnjevine. Dvije odebele i jake strune drže se još kako-tako, premda klinčaci popuštaju, a one lagodno i pruživo no sumorno polegle na mrtvo i zaprašeno tijelo staroga bajsa: bez nade, bez pouzdanja u budućnost da će već kada ili nikada zadudati i zagrmjeti na svadbene dneve mladencima. Ostale dvije tanje i nježnije žice već davno popucale, pa se jedna pri svom klinčacu pretvorila i savila u dugoljasti kolobarčić, a druga se objesila dolje na širokom dnu glazbila, gubeći se i trunući na vlažnoj zemlji ispod ormara. Onu prvu smjelo je potegao u svoju pletarsku osnovu grdni pauk, što sada jedini gospodari na potrtom bajsu. Ovoj drugoj ugiblje se isti kukac, komu se kadšto svidi izaći na svjetlo iz kakve škulje te propuzati vlažnom zemljom ispod ormara pa se opet natrag uvući u svoja *arcana*.

Jožica teše polagano luč, onda široko zijevne te, odbacivši i poljeno i širočku, zapali lulu pa se odšulja na toplu peć, spominjući se nekako s kiselim obrazom svoga pradjeda zgubidana i mrmoreći zavidno: - Ipak ne bijaše on baš tako luda glava! Veseli se, vrijedna majko naša, udara muzikaš po širokoj peći, ne zapuštamo mi tebe nikada u zimi!

Manja djeca vrludaju također oko peći, igrajući se graškovim zrncima mešetara te kupaca i prodavača, pa kad im se bose nožice stanu iz skrletna crvenila pretakati u modrinu od studeni što je izbija vlažna zemlja po sobi: tada i oni otpuzaju na toplu peć, omotavajući ozeble nožice vrelim krpama ili turivši ih u topli kukuruz štono se suši na jednom kraju peći za mlin.

Djevojka već prede uz majku, a onaj veći sokol izrađuje kolešca i odlučuje kako će učiti bačvariju čim odmakne ova nesnosna studen.

U svojoj kapelici samotuje, kako je nazivlju jedni, "zaručnica" Laura, a drugi opet "gospa djevojka". Samo muzikaševa žena kadšto zaviri k njoj, a ona je i poslužuje, pa je zato često kori i ruga joj se Jožica: - Ta gdje je tko još vidio i čuo da svekrva dvori snahu, već baš

protivno. - Ali mukotrpna i tiha gospodarica i ne mari za takva zagrizanja, već krotko odvraća: - Muči, muči, moj stari! Ne bi se ti lje ovako razvaganio i svaki dan dobar zalogajac pokusao, te nekoliko punih lula do grla izdimio da nam nje nije u kući... A ne bi ni u stajama po tri kravice preživale i par volova drijemao, niti bi u tebe bilo punih džepova: hoćeš za porez, hoćeš proveseliti se, hoćeš za druge sitne i krupne potrebe. Šta će, sirotica moja, svega ima što joj srce zaželi, ali je ipak velika bijednica. Niti je žena, niti djevojka, pa još ovako samotuje u toj našoj zimskoj pustoši! - Ah! - mahne rukom muzikaš i zapucketa jezikom, ali ne odvrati ništa... Nije mu se račilo zabadati u taj predmet, a vazda izbjegavaše sastanku s Laurom, i kada bi se sreli, on tada što prije umače oborenih očiju. Da gleda u njezino lice, činilo mu se isto kano da upire oči u sjajno i žarko sunce, od česa mu zabliještiše oči i potamnjivaše vid.

Otkada su bili prije odlaska Ivičina u gostima kod Mihe u domu gavana Medonića, koga sada već običavaju nazivati domom gavana Mihe, pozvala je Laura i Justu i Mihu u goste u svoju kapelicu, a tu se desio i mali "kanonik". Muzikašu nije to pravo, jer on i susjed mu mali "kanonik" nijesu nikada iskreni susjedi, a nekmoli prijatelji. Pa kad se već nadesiše same od sebe takve zgode, oni se lizahu i cjelivahu preko stakla i bilo im slatko kano i pčelama kad navale da preko prozora ližu med što ih draži iznutra.

Nikada ne vjerovahu, niti se pouzdavahu muzikaš u "kanonika", ni ovaj u zgubidana.

- Iz njega uvijek tri vraga vire! - zamumlja Jožica kad već gosti posjedaše za stol. - Danas će se opet nanjušiti i svoj nos zabosti u sve kutove i utline - a tada pomozi, bože, kako li će maljati i namatati svojom jezičinom po kućama blizu i daleko - drnda sve nezadovoljnije muzikaš.

Ali zato sve jače bujalo prijateljstvo i poznanstvo među Laurom, Justom i Mihom. Tu se često uspinju malene, željezom okovane saonice pod vilovitim hatom na Jožičin brijeg, te bi se Laura vozikala u Medonićev dom i tamo ostajala po nekoliko dana. Kad je pako trgovac Miha otputovao kuda u svijet da obavi svoje poslove, tada bi skoro vazda prebivala Laura u Juste. One se sprijateljiše i da je bilo, kako ne bijaše, u njih djece, doista bi se i pokumile bile. Često je Laura svoju prijateljicu darivala ovim i onim, a u zamjenu i uzvrat donosio bi opet Miha iz dalekoga svijeta kojekakvih sitnica, da i oni obdare gospu djevojku Lauru. O đaku Ivici spominjahu malo kada štogođ, a Laura govoraše o njemu kano o kakvu svome štićeniku ili najbližem rođaku komu se jošte majčino mlijeko sluzi po ustima... Dapače jednom ona reče da se samo zato desila i nastanila u domu muzikaša Jožice jer joj valja podupirati i uzdržavati u školama đaka Ivicu, jer je to posljednja volja njezinog pokojnog rođaka Mecene... i da mu ona bude štitnicom.

Miha, koji je proputovao mnogo svijeta, te mu nije nikada zapelo oko o takvu ljepotu kako mu je eto namre zgoda gledati u vlastitome domu, stade se u početku nekuda zamišljati i podgriskivati svoje crvene, nešto suviše nabubrene usnice, nad kojima se crniše fini, garavi brci poput ugljena što vrlo lijepo pristajahu njegovim ovalnim škurim obrazima. Ali istom oko! Ono žarko, smjelo i pronicavo oko! Ili se Laura promišljeno i glumački pretvarala, ili je doista obarala svoje oči ne mogući uzdržati pogleda Mihina. No Miha je mogaše razumjeti da joj njegovi dugi, dugi pogledi nijesu neugodni. A on? Bijaše neka harmonična smjesa od zdrava, jaka i bodra seljaka te polugospodina. Ovo polugospodstvo pronicavalo to seljačko biće, a trgovanje, putovanje i općenje s ljudima u dalekom svijetu porodilo je takvo počelo polugospodstva u našega Mihe. Na prvi mah zamijetio si u njega ozbiljnost i odlučnost, protkanu stanovitom pruživom seljačkom surovosti i nekim čas junačkim pregaranjem i samozatajom, čas opet silnim pouzdanjem i nepokolebljivom vjerom u samoga sebe. Taj značaj u početku proučavaše glumica Laura, onda je stala strepiti od njega, a konačno čuvstvovati za nj i oduševljavati se. Kako je Laura odala

u kratko vrijeme Mihi da joj je đak Ivica neka nuzgredna olina u životu, to isto njoj kano milo za drago uzvrati Miha glede svoje drugarice Juste.

- Eh, staro prijateljstvo i drugovanje s pokojnim gavanom Medonićem; ta ja njemu dugujem sve što jesam! Pa onda moj otac, koji je na tome radio i rovao poput mrava; sve to iznenada stvori od mene Justina muža i gospodara Medonićeva imetka. Kako vidite, divna Lauro - ona mu se ovdje zaprijeti lukavo prstićem i porumeni, zagledavši se u njegova široka leđa i napete grudi - kako vidite, Justa je dobar i vrijedan, ali uistinu ružan ženski stvor. O, kako je ona nekada bila ohola! A sada, bog bi je znao šta je tako izmijenilo? Ja bih je volio gledati onako oholu i taštu kano tada za njezina djevojaštva. Onda mi ne bijaše ovako ružna.

- Ali, gospodaru Miha! Ne govorite o svojoj supruzi da je ružna! Nijedna žena ne smije da bude ružna! Vidiš ti njega, vidiš, kakvi li je zlotvor...

- Pustimo to, divna Lauro! - sagnu se do nje ciganski trgovac.

- No, no! Opet! Čuvajte se! Evo, Justa se vraća.

I oboje ušuti, nasluškivajući...

- Ne, ona se jošte ne vraća - kima Miha... - Moja žena je zaista ružna, znam ja odviše dobro a da me tješite. Dovikivalo mi se to preko ramena tako često, i još gore: - Ne bih se njome ženio da posjeduje tri carstva, a kamoli gavanovo blago... No trgovac Miha zažmiri na jedno, pa tada na oba oka. Šta treba njemu vidjeti van bogatstvo, novac i opet bogatstvo... pa da i vražju mater zagrli i privine na grudi... - Pale oni po njoj, pa onda po meni. Vidite, dakle, ne hasni da pritajivamo istinu. Samo se vi meni ne grozite! Kako vam često čitah na lišcima i u očicama to isto kada vas kradom vidjeh gdje čas gledate sebe u zrcalu, čas opet sažalno žmirite na Justu... Žmirite tako dražesno i zamamno!

U taj čas iznenada srnu među njih Justa, a Miha pocrveni do ušiju, dok se Laura kroz okno ozbiljno pogledom zanijela nekuda u daljinu.

Vrijeme je teklo, ali od đaka Ivice ni traga ni glasa. Niti bi on štogođ javljao svome domu i dražesnoj Lauri, niti bi ovi njemu štogođ odjavljivali.

Muzikaš Jožica i njegova bračna drugarica duboko se radi nečega zabrinuše, te im nekuda potamnjeli i upali obrazi, kano onima što ih izjeda duboka, tajna i neizlječiva bol i jad i nevolja u kojima nema nade da im bude kada kraj i konac ili da će odlanuti... Često je prošao i po čitav dan a da ovo dvoje nije progovorilo ni riječi jedno drugomu, kano da jedno drugome nešto skriviše.

- Jožice, ne dvojimo ni časa više, on zalazi njoj... Danas ujutro tek što pijetli navijestiše da se primiče dan - ti si još slatko spavao i hrkao, a u mene sna ni za lijek - skočim ja s kreveta, obučem se te ispuzam napolje. Mračno kano u rogu, a da pijetli ne doglasiše dolazak dana, rekao bi tek je negdje pol noći te se još zlodusi i vampiri klatare po svijetu, a vještice gdjegođ oko jezera i voda igraju svoju paklenu igru s vragovima i maličcima... Ja se onako tiho maknem nuz ugao, ali najednoč obuze me strava i stanem drhtati kano jasikovo drvce. Iz kapelice laznu tračak varav i drhtava svjetla, nešto zaškrinu u vratima, okrenu se iznutra ključ, te ispadne odatle crna avet, muškarac, i počne rukama pipati pred sobom kano da se bori s jutarnjim mrakom. A uistinu bijaše tamno da nijesi razabirao prsta pred očima. Ja iza ugla, a avet na uglu popostane i počne kresati kremen, te paleći lulu prinese ožarenu gubu k obrazima tako da je u isti čas izdalo svjetlo lice aveti. Skoro da ne kriknuh sa prepasti: - bijaše on! Danas dopodne odletim preko tri brda da pripitam je li gavan Miha doma. A oni mi odvraćaju da je još jučer večerom otputovao u svijet za svojim trgovačkim poslovima. Nuto! Ja se ne varam; tu ne ima opsjene! Ne dvojimo dalje o tome! - snuždi se Jožičina žena, poniknuvši glavom, oborenih očiju.

- Dakle ipak ciganski trgovac, gavan Miha! A šta će na to mali "kanonik"? - mrmljaše zlovoljno muzikaš a da ni oka nije svratio na svoju suprugu.

- Nije nam do toga što će naš susjed mali "kanonik", ali što ćemo sada mi? Što će naš sin Ivica?

- Magare! Što će on! Neka mu bude! To je i zaslužio! Mjesto nauka i knjige on nađe djevojčuru i ne pitajući šta je, čija li je, otkuda i kakva podrijetla. Ja joj dalje ne idem ni na oko! Mi ćemo se odista malo gledati, a još manje sastajati i razgovarati. Tu je sagradila gospodski stan, pa neka boravi u njemu! Kapelicu lje neće odnijeti na leđima! Ona nam siplje na pregršti, a mi primajmo dok je imademo ovdje. On se ionako ne javlja ni od kuda, kano da je u zemlju propao! Bog ga znao koji sve vidi, sve čuje i svim ravna po svojoj božjoj volji! Možda je i bolje tako. Uostalom, ja sam već prije izdaleka naslućivao kano da putujem nepoznatim krajem te kroz maglu nazirem nešto nejasno pred sobom, a vidi mi se nekako da je crkveni toranj. Što je bliže, a magla upravo zagustila i zapušila, kano da stoji od neba do zemlje neprozirna stijena pred tobom. Ja još nekoliko koračaja i... malo da nijesam nosom udario o crkveni toranj... Ne, ne! Kako toranj? Već baš o visoki plast sijena... Sada ga imaš eto: u mojim davnim, nejasnim slutnjama udario sam, prosti bože, ravno mjesto o crkveni toranj... o plast sijena! Mirujmo, ženo, tu se ne dade više pomoći. Neka taj iznenadni pritok buči i leti svojim tokom. Onoga što se jedanput dogodilo ne može ni sam bog, hvala mu i dika budi, preinačiti tako kano da se nije dogodilo.

I muzikaš posegne desnicom do prašne police što bijaše tik pod stropom, i prokopa po njoj prstima iznad svoje glave.

- Eh, vidiš, pamet ode na tavan! - ukori on sama sebe, odvrativši se od police i posegnuvši za tram - silnu od dima pocrnjelu gredu štono se protegla baš sredinom isto tako pocrnjela stropa od jednog do drugog kraja sobe.

- Tu si, mala! Deder da zapalimo, a onda šutimo i čekajmo što bog dade i sreća junačka! - I muzikaš, udubljen u svoje misli, prstovet po prstovet vadi duhan iz kese od mjehura - štono je potamnio kano da je od kakva latka - te ga tiska nehajno i spokojno sada palcem, sada kažiprstom, sada mezimcem u lulu.

Otada nastalo u Jožičinu domu neko tmurno, sumorno i nesnošljivo vrijeme. Gospodarica kao i do sada obavljala bi svoj posao u Laurinoj kapelici, nazvavši joj svakoga dneva jedino "dobro jutro"! A dalje ni riječi, dok je prije s njom ćeretala koješta i žene bi se smijale i veselile. Martici, već porasloj djevojčici, kao i ostaloj dječici, zabranili i otac i mati da nikada više ne prekorače praga kapelice, pa zvao ih i mamio tko mu drago onamo. Započelo i neke vrsti onako izdaleka zadirkivanje, bockanje i zagrizanje, prepleteno i začinjeno seljačkom mudrošću i umovanjem do zanovijetanja - u čemu bijaše muzikaš Jožica baš pravi majstor. Jednom riječi: onaj prijašnji sklad, radost, zadovoljstvo i blagodušje prestalo u cijelomu domu, te se dan za danom ponavljahu časovi pustoši i dosade, kao u mlinu kad vjetar raskine te odnese mutnom vodom polovicu mlinskoga kotača, a sada ispod njega tiše i laganije, s nekim prezirom na nemoćnost ubogog kola kano i svoju, struji blaga vodica koja je prije bučila i šumjela, okrećući puno i zdravo koleso - a u mlinu hrumilo, klepetalo, štropotalo i klokotalo zaglušno da nijesi čuo ni razabirao svoje vlastite riječi.

- Ženo, da mi spremiš za sutra popudbinu: ja polazim u grad da potražim momka, da ga vidim kako je i da znamo na čemu smo!

- Hoću, hoću Jožice! - odvraća krotko gospodarica uzdahnuvši i prokašljavši se, da tako nekako zatomi uzdah.

Ali Jožica ga nije prečuo.

- No, što si opet tako od srca uzdahnula kano da ti tko dušu otkida iz tijela?

- Gle ga! On se opet bavi mojim uzdasima! Da ti baš pravo kažem, zatekla me tvoja odluka: nikada bolje negoli ovaj čas! Ta sama se već nekoliko dana spremam da te uprosim to isto na što si se teda negda evo sam odlučio. A hoćemo li njoj otkriti da ti polaziš k Ivici? - otare nos, usta i lijevi obraz revna gospodarica.

- Hoćemo i nećemo! Kako te volja! - sažme otresito ramenima muzikaš Jožica. - Ti si joj tajnik, šekutor u kapelici, nekakva divlja svekrva, sluškinja, pometalo... šta li? To su, dakle, tvoji posli! Radi kako najbolje znaš i umiješ. Ja se ne pačam u to! Ako ona čeka moju riječ o tome, tada lje nikada neće znati da ja putujem u grad do đaka Ivice - pljunu zlovoljno Jožica upravo na pragu sobe te ode preko dvorišta, a onda se spusti niz svoje brdo.

Drugoga dana još za jutarnjega sumraka moljaše se bogu muzikaš Jožica poluglasnim šaptanjem i u isto vrijeme strugaše glavu nekakim starim kukavnim češljem sa pet cijelih i tri napola okrhana zubića. Ne zna se nije li takvu naviku zapamtio u kumordinara Žorža. Ali Jožica, nakon što baš nije uspio potpuno s krezubim češljem, skine s police česalo od tegleće marve, te on njime lijepo pogladi svoju sijedu, poput grive tvrdu kosu i lijevo i desno, pa onda mirno položi taj nešto nespretni alat na policu, završivši svoju molitvu sa desetom božjom zapovijedi, prekrstivši se do tri puta i zaključivši na koncu svega dvaput sa glasnim: amen-amen! Onda se udari kruto stisnutom šakom opet po trikrat svom silom u svoja grešna muzikaška prsa.

Žena se pak vrti oko muževljeve torbe, pomno turkajući i slažući kojekake malenkosti u njoj.

- Ja joj rekoh - oglasi gazdarica - da polaziš k Ivici. Ona ti se zarumeni, a onda problijedi, stisnuvši usne i pozirući na mene sumnjivim okom. Najednom poleti do mene, uhvati me za obje ruke i klekne:

- Majko, što se od neko doba tako tuđite od mene? Dederte mi pogledajte ravno u oči.

- O, ja mogu svakomu u oči pogledati! Savjest i duša mi je čista kano da se jučer ispovjedih! - odvratim ja i uprem smjelo u nju oči, nadajući se da će ona prva poniknuti i zastidjeti se. Ali, drznica, ona me gledaše tako žarko i iskreno kano anđeo s oltara, rekao bi jučer se rodila na svijet, tako je nevina i čista! Onda naglo spusti moje ruke i poleti do onoga kovčega sa tri ključanice. Hitro po njemu nešto premota i amo i tamo, a tada izvadi punu kesu, zakračuna opet kovčeg pa će polagacko natrag k meni.

- Kada već stari ide u grad, neka ponese uz popudbinu ovo nešto novca za đaka Ivicu. Vi, majko, znate da sam mu ja štitnica te da mi je pokojni rođak Mecena namro i za Ivicu gotovine, naloživši mi da otuda iškolam vašega sina. Pa sada će mu i bolje biti negoli u pokojnog našeg dobrotvora. U momčića ima jošte i novca u zalihi, štedljiv i mudar je on; ali mu i sada šaljem kad je takva zgoda. Da mi ga stari pozdravi i neka mu rekne da mi je drago i milo što nam se ništa ne javlja i ne dosađuje dopisima. Zato on bolje uči i obavlja savjesno svoje poslove. Takav mi pako budi i odsele. Što će manje misliti na nas, time će se više brinuti za knjigu i svoje nauke - a to se jedino i traži od njega!

- Ja nijesam znala što da joj rečem. Uzmem šuteći kesu a da se i ne zahvalim. Rekla bih, dragi moj, da smo možda krivo obijedili svoga sina; nije li on još posve nevin? Po ovim riječima ona kano da mu je mati i kano da ga još drži dječarcem.

- Ej, dakako! Baš je tako i nikako drugačije, moja lastavice! Vjeruj, vjeruj! I spasit će te vjera! - zijehaše muzikaš Jožica, natičući preko glave remen od torbe i turnuvši je zatim na leđa.

- Jožica... Jožica... - propenta mu žena kad je već natukao klobuk na glavu te iz kuta izvukao silnu, na vrhu kvakastu batinetinu.

- Šta je, grlice moja! - unježi se muzikaš.

- Vidiš ga kakav li je danas! - udari ga po leđima žena. - Ja sam mati - zaguka ona.

- Znam i vidim: ja se, bora mi, ne otimljem za tvoju čast! - nakesi se dreselo Jožica.

- Ne otkrij ništa Ivici; time ćeš ga smesti. A tko zna ne bi li razjeđen poletio opet ovamo u kuću, pa eto nevolje i nove nesreće.

- A česa da mu ne otkrijem? - utakne muzikaš kamiš od lule u zube.

- Česa? Ta znaš što smo vidjeli i čuli u nje.

- Tako ti? Eh, da ti pravo kažem - odloži Jožica lulu, da će izvaditi mjehursku duhankesu - ja za drugo i ne polazim k njemu! Sve treba momku odgaliti. Dapače i što više toga u taj gorki kolač umijesiti. Neka kuša i neka pamti! Ne, ne da ga samo kuša! Čitava, pa bio kako mu drago gorak i čemeran, valja da na dušak izjede. Sve će to onda drugačije okrenuti, golubice moja! Vidjet ćeš ti, vidjeti! Samo tako ga spasismo! Samo tako ga prikovasmo k naucima da nam svima ne popari obraz mrazom i sramotom. On će se razabrati i sve uvidjeti. Past će magla i izgubiti se! A naš Ivica hvalit će bogu da mu je svjetlo razbistrilo duh i razvedrilo um! Ja ti velim, on će je sam istjerati iz naše kuće. Pa neka se nosi s milim bogom kuda je volja. Ovo tegleće marve, pa te kapelice lje ne odnese u košu. Pa da je i tako, nije mi stalo, samo da spasimo svoga sina!

- Oj, Jožice! - poda žena svome mužu obje ruke, a on slatko zapali svoju vječnu putnu pratilicu lulu. Otpuhnu dva-tri dima, poravna torbu, uhvati štap pod pazuho i stupi preko kućnoga praga.

- Zdravstvuj, mamo! Sve će se dobro svršiti!

- Sretno putuj, Jožice! Pozdravi ga, pozdravi našeg dragog Ivicu! Dao bog, ispunile se tvoje riječi... i ne okrenula nam leđima naša nada, ufanje naše!

Muzikaš Jožica dugo se mučio tražeći u gradu svoga sina Ivicu, pa kada mu napokon i dodijalo i kad se već spremaše doma, ugleda u nekome dućanu kumordinara Žorža te pohrli k njemu.

- A, zgubidane Jožica! Zdravo! Zdravo! Lijepo da si ipak već jednom došao! - treptaše ga kumordinar skromno po leđima. Na njemu se već ne ljeskaju svijetla puceta i onaj visoki, bijeli, sa zlatnim resicama kumordinarski klobuk. Gospodin se Žorž pognjurio, glavu pognuo k zemlji, a hrbat mu se zavinuo u luk, kako to biva u ljudi na koje preko noći navali pobolijevanje, nemoć, hladna težina poznih dana i kojekakvo kašljucanje te slabost i mlohavost nutarnjeg organizma čovječjeg ustroja.

- Pa kako je, dragi rođače? Nekuda si mi postarao i oslabio! - gleda muzikaš kritičnim okom glavu gospodina kumordinara kojom već probija tu i tamo sjedina, a ostali vlasi udaraju na pepeljasto zamuljenu boju, te se niz kumordinarsku šiju - štono se najednom uvukla sama u se, a požutjela koža nabrala se po njoj u krupne nabore - ne cijedi više svijetla, mirisna mast, niti se lašti marno ulizana kosa, kako to nekada bijaše... Sada su kose malone razbaukane, no još uvijek guste - a tu i tamo iz njihova meteža visi po koje lako i sitno perce, trepereći o zraku poput grešne dušice među nebom i zemljom. Valjada gdjegod pukoše i popustiše perine ili jastuci poštovanoga kumordinara Žorža.

- Postarao, da! - prikima kumordinar. - Nesreća nahrupila u moj lijepi život kano gladan kurjak u stado ovaca - i sve se okrenulo, dragi moj Jožica... Jesi li možda primirisao tamo na garištu gdje nam izgorje u groznom požaru i naš dobrotvor lustrišimuš? Oh, ne smijem ni da pomislim! Ne smijem ni da se spomenem, a već me bol grabi oko srca te me

guši i davi poput more da mi nestaje daha te pozelenim kano trava. Otada za mene ne cvate više život ljudski! Eh, tako je već to! Sve se jednom istroši i dokonča!

- Bio sam tamo, bio - okrenu muzikaš svoju torbu s lijevog na desni bok. - Svuda sam bio, ali njega ne mogu nigdje da nađem! Možda ti štogod znadeš o njemu, rođače?

- O njemu? O kome to - njemu?

- Ta o mome sinu Ivici!

- A! O Ivici! Na, tek se susretosmo, tek počesmo razgovarati... pa tko da u jedan trenutak provali baš sa svim stvarima. Vidiš, vidiš - hvataše dah kumordinar Žorž i nikako mu nije u pamet sijevnulo šta bi sada rekao. - Vidiš, vidiš - ponovi opet on. - Ivica, da! I ti, Jožice, ništa ne znaš? Što vam ne uspisa baš ni slovceta? Ta on je u mene na jelu i na stanu, otkako se povratio ovamo na nauke - stade zijevati kumordinar, kloparajući po ustima... - Vrag si ga neka! - nastavi on - ne mogu spavati po čitave noći, pa čovjek kano da gubi svijest i svaki čas mu se nekakva prozirna magla vuče po moždanima... Vrag si ga neka!... Da, gdje smo ono prestali?... Gdje... I tupost je već počela pritiskati pamet!... Vrag si ga neka!...

- Pa kako on u tebe na jelu i na stanu, gospodine kumordinaru? Zar si se možda namjerio na kojega drugoga milostivoga? - presiječe muzikaš Jožica neprestani kumordinarov "Vrag si ga neka!"

- Aj, nijesam ti ja više nikakvi kumordinar, ne! Doskora će moje kumordinarstvo evo i na lakte proviriti i zijati oguljeno u božji svijet kako se nekada oholilo, cvalo i kostrušilo - pokaže malone suzna oka i plačnim glasom kumordinar Žorž doista izlizane laktove svoga slabašnoga kaputića.

- Ja sada još manje razumijem kako je to u tebe momak na jelu i na stanu.

- Eh, tako! - zažmiri kumordinar na oba oka i sažme ramenima. - Ja sam ti se pod stare dane oženio. Toga mi još trebalo nakon kobne smrti milostivoga. Šta! - pljucnu Žorž ogorčena pogleda kano da mu je netko nablizu štogođ skrivio. - Šta! Žensko čeljade je đavo! Dok je ne povučeš k žrtveniku, ona te milosno i zahvalno mazi i uzdišući gleda kao svoga spasitelja, kao anđela čuvara, a ti počneš griskati i griskati udicu, dok je nijesi i progutnuo jadan! Vrag si ga neka! Tada pako jao i pomagaj, već je nitko ne izvuče iz tvoje utrobe, dok i sam ne pogineš. Nešto uštedih tolike godine službovanja; nečim me i obdarilo poslije kobne smrti našega milostivoga, a u službu mi se nije dalo. Gdje da nađem opet drugoga lustrišimuša? Samo jedan postojaše na ovome svijetu! A poznavao sam ženski stvor već više godinica - no, tada bijaše lijepo i ugodno, kano u raju... A sada će se ona omotati oko tebe poput zmije u ženskome liku: - Žorže moj, što ćeš ovako samotovati i kuburiti? Imetka je u tebe i više, negoli ga izdaješ! Pa i pravo da šutiš o njemu! Ali ja znadem sve... U mene su dvije zdrave i jake ruke, za desetak godina sam od tebe mlađa, zub mi još nijedan ne pocrni, a obrazi? Na, kano prvi put što si me zagrlio, tako i danas! Okrugli i sjajni kao da sam ih prala mlijekom i glatkala snijegom i šećerom... A jaka sam ti i bujna; gle, nađi mi premicu, a ja joj smjesta napuštam svoj stolac! Dakle, ne imaš li svega, što ti srce želi? Čemu da se još kiniš i mučiš po službama, obijajući tuđe pragove i tegleći, dok ne izlipšeš pod čijim god plotom poput izrabljena kljuseta; dok te gola kano od majke rođena ne bace na uboško groblje tamo u šumi pri koncu grada, gdje nedaleko i živoder kopa jame za gospodske pse i paradne konje. Povjenčajmo se mi lijepo pred božjim žrtvenikom, a onda iznajmimo malen posao... krčmariju ili takvo nešto, pa ćeš, Žorže, živjeti kano bubreg u loju i možeš u lulu sjesti, zapjevati Aleluju - te kroz kamiš pružiti noge! - Vrag si ga neka!... Naherila ona i bijeli vjenčić oko glave, kano da je sestra svetome Alojziji... Pozovi sve prve kumordinare, jinuše i kočijaše u svatove, a njihove

ljubovce u posnašice, pa ajde u crkvu s kiticom ružmarina, da ti pop čvrstom i pozlaćenom na okrajcima i rubovima štolom zauvijek sveže ruke s njezinima... Vozili se, brate, da je divota! Kočijaši, jinuši i kumordinari utvarahu sebi toga dneva da su oni grofovi i baruni... A njihove ljubovce istom! Huj, huj na oko!... A čime me usrećila moja kad se vozasmo u najmljenu krčmu poslije vjenčanja? Vrag si ga neka!... Nikad neću zaboraviti toga!

- Hvala bogu da je onaj stari tvoj bećar izgorio u plamenu svojih kesa... Da ga je đavo odnio barem tri godine prije, već bih ja onda bila postala tvojom gospojom! Bijaše i skrajnje vrijeme da se već jedanput ozbiljni pošalio đavo s tvojim pokojnim gospodarom! Samo da ti je, hulja crna i rogata, dobacio iz vatre gdje je pekao tvoga Mecenu, nekoliko punih i tustih kesa - - ha-ha-ha! - cerekaše se moja nova gospođa poslije vjenčanja. S njezina lica sijevaše zloba, poruga i obijest kano da te u crnom mraku iz nedohitne daljine mami i zavarava krvava zublja vještice. Ja se snuždim kano crni petak, pa kada mi već to ludo ćeretanje i grdobna bruka babljeg jezika prisjela i dogustila, grunem svoju novu gospođu ne baš nježno u rebra da joj malone isplazi jezičina preko brade.

- Šuti, mrcino babja! - škrinem zubima i zagrmim već prvoga dana biranim riječima bračnoga jezika, kano da me je već ujeo na leđima ljuti teret budućega života. - Kako li se usuđuješ, čegrtaljko jedna, ovako smradno pljunuti na uspomenu moga blagopokojnoga Mecene? Da ti se već nikada nije tako zapoganila jezičina jer ćeš inače po svim kostima osjetiti što i kako misli tvoj gospodar!

- Kakav gospodar! Tko je moj gospodar? - zatuli ona, cvijet ljubavi i nježnosti, uhvativši se ljevicom ispod rebara, a desnicom opalivši me tako silno da mi se zaljuljalo do trista svjećica pred očima i krv curkom briznula iz nosa.

- Uhvati se za nosurinu sada, uhvati! Ti, lipsajući stari konju! Misliš da zato za tebe prisegoh pred popom i božjim licem da se dobavim tvoje okrutnosti i tvoga nasilnoga gospodstva! Ej, trista ti gromova, ti, gospodsko mazalo i lizalo, da mi nije do ovih iza nas, frknuo bi ti ovaj čas iz kola kano gnjila kruška! Pamti to! Pokušajmo tko je jači? Takni me se još jedared ovako, udavit ću te kano okržljavljelo pile! - svrši ona.

Jedva sam dospio da hvatam silnu krv što mi navalila na nos, i da ne zaprljam svadbeno odijelo. Sve sam prečuo ili se tako pričinih. A kad je moja nova gospođa uvidjela da sam umuknuo i da joj ne odvraćam ni crne, ni bijele: ona udri u plač i naricanje, čupajući svoj nevini vjenčić, koji joj prilikovaše kano draguljna i biserna kruna damama što na tvojem tamo brijegu ruju smetištem, kocevima i okolo uglova.

- To sam li ja, bijednica, dočekala? Hi... hi... hi! Pa od ovog starog, nemoćnog i izgubljenog konja! - Tane bih joj bio prosvirao u jezičinu; već me toliko puta počastila imenom stara i nemoćna konja. Tane bih joj bio prosvirao da ga imah pri ruci i da mi nije još jače navalila krv... ta prebila mi negdje, kleta klopotuša, samu žilu kucavicu.

- Takvo je moje današnje vjenčanje! Time li počinje moj bračni život, gdje me već prvoga dana ova konjska neman gura pod rebra, da mi je duša iskočila na jezik. Hi... hi... hi! - ridaše ona. - Evo koliko li ih ima za nama u svatovima! Svaki je mogao moj biti da sam htjela, i svakoj bih ga bila otela kojega bih samo poželjela. Pa kakvi fini momci! Još im ruže cvatu i mladost puca na obrazima. A ovaj konj (- Grom je udario! Baš je dobro nabrusila lajavu gubicu! - promumljam bijesno, ali ne mogoh sebi pomoći, jer još uvijek krv lijevaše iz nosa kano u okladu) - ovaj konj - ponovi ona, gurnuvši sada mene pod rebra - ova ožmaknuta, iscijeđena i osušena limuna koja još može samo dotle vucariti se i živariti na tome jadnome svijetu dok bi bilo ukradenih boca vina i slatkoga pečenja s Mecenova stola! Fuj! Fuj!... I takav ti je tvoj suprug! Hi... hi... hi! - zacvili ona. - Bolje bi mi bilo da

sam mlinski kamen objesila oko vrata i skočila u najdublju rijeku... Hi... hi... hi... hi! - stenjaše moja nova gospođa, ishitrujući kako i čime će dalje izliti milinu svoga jezika i grla.

- O, mlinski kamen možeš još uvijek objesiti oko vrata i baciti se na dno najdublje vode! - istisnem ja kako-tako, ustavljajući krv... A ona - vrisnu:

- Šta? Šta, šta si rekao, kleti zavodniče, rogata satano, polipe, škorpione, gušteru, krokodile! Šta si rekao? Ponovider još jednom, ako si junak! - dignu ona pesnicu uvis, da će opet zamahnuti negdje blizu nosa.

Ja ništa... Očito sam bio zadovoljan s bujicom tih novih nadimaka: krokodil, gušter, satana, zavodnik... mnogo mi je ugodnije zvučalo od one uvredljive i kobne: "stari istrošeni konj..."

Tako se završio svadbeni provod.

Kada dođosmo u svoju krčmu, bolje reći u svoj stan, otpočela je umah svatovska gozba.

- Evo, vidite moga nesretnoga, dobroga i junačkoga supružića Žorža! - uhvati me nježno ona okolo šije, privuče k sebi i zagrli. - Krv mu iznenada provali na nos, pa čitavim putem krvareći ne progovori ni riječi. Oh, nije li to kobna i zla slutnja za budućnost? Recite, ljudi! Reci ti, slatki golube moj! - stade me opet cjelivati.

- Zmija! Zmija! - mislim ja malone gušeći se u njezinim zagrljajima.

I ona namiguje sa svim svatovima, podavajući dvolične znakove - kočijašima druge, kumordinarima druge, a jinušima druge... I svi je razumiju i odmigavaju... Ona nešto ugodno šapne ovome, uštinuvši ga, ne znam na kojoj strani tijela, a on se nasmiješi ispod brka i pogleda sažalno mene. Kano da nijesam prečuo da mu je rekla: - Sada, sada sam istom slobodna! Pokucaj, kada te volja, i vrata su ti otvorena!... Gledni onu muletinu... Nije li to mužić od komada? Upravo se rodio da pod njegovim klobukom i očinskom zaštitom prikrivam svoju slobodu kada bih suviše zastrančila u žarkome poletu... - Tako ona bjesni među muškarcima. A ovi se deru i pucaju od grohotna smijeha. - Živi đavolak! To je ženska! Ah, kumordinare! - A njihove ljubovce kano da se stadoše mrgoditi i nije im bilo pravo takva raskalašenost. Sada opet navali ona na me: - Srce, pij! Dušo, pij! Golube, pij! Grlice, pij... Danas je svadba naša! Nijesi me lje zaslužio, pa zato pij u slavu svoju! Neka znadu svi kakav li si mi junak, mužiću dražesni moj - istrošena kljusetino! - šapnu mi posljednje dvije riječi u uho, te me opet počne grliti i maziti se. Ja sam se uistinu opio kano čep. Svijet je pomračio preda mnom. Vidio sam od jedne glave moje gospođe njih devet, svaki mi se gost početverostručio. I konačno ne znam kako je ta svadba svršila i što se dogodilo sa mnom. Uh! Tako otpoče moj bračni život. Vrag si ga neka!... Tako teče i dandanas. Pred svjetinom me liže, mazi, cjeliva - anđeo ženski! Kad smo nasamu: šakanje, pljuskanje, stara kljusetino, iscijeđena limuno, istrošeni konju! I tako dan na dan - Luciferova mati iz dna crnoga pakla! Vrag si ga neka!... Krčmarimo s izvrsnim uspjehom: gostiju vazda puna kuća i prostih i finih, velike gospode i zablaćenih težaka, gradskih pandura i služnika! Sa svima je ona sestra. Svi njoj "ti", i ona njima "ti"... Oni blatotepi bratime se dan za danom sa mnom. Ona tako hoće i predlaže. Vrag si ga neka!... Velika gospoda prizivaju me k sebi na čašicu i govore sa mnom ozbiljno o gospodarstvu, o dobrome vinu, o gradskim novostima, a tada me konačno šalju po duhan i smotke... A čim ja odmaknem pete, eto moja vjerna supruga pohrli na njihova koljena, pa ovoga potegne za brk, onoga uštine za obraze, tome nešto šapće, a on joj ovija ruke oko pasa dok mu ona slatko namiguje grozeći mu se kažiprstom i napokon teško uzdiše da ću se ja skoro vratiti - a to je baš njezina nevolja i zla kob... Vrag si ga neka!...

Kada dođe tvoj sin da opet nastavi nauke, sreli smo se, evo baš tako, kako nas dva danas. On mi kaza da je već čuo u gradu o mojoj ženidbi i mojem kućanstvu. I mi tako riječ po

riječ, dokle se ne sporazumjesmo da će najbolje biti ako se u mene nastani... Mladić mi i pokaza da je u njega dosta novaca i da mu je sada štićenicom i dobrotvorkom Mecenova rođakinja Laura, koja da se nastanila tamo u vašem prnjavoru. Ona, štićenica i dobrotvorka? Malo da se ne okamenih od čuda. I ja prekopaj ovo i ono, desno i lijevo, po svojoj lubanji pa mi napokon zasja pred očima: Ha! Mudra i lukava li bijaše ta rođakinja! Nagrtala ona još za života Mecenova blaga! Udarim se po čelu i stadoh navijati đaka Ivicu, te ga ispitivati koješta. Ali momak šuti, sažima ramenima i napokon zaključuje: - Ništa, ništa vam ne umijem odgovoriti, čestiti gospodine kumordinaru! No, povedite vi mene već jednom u svoj stan - da vidim, što mi dajete i da se pogodimo! - Što, mali zgubidane - našalim se ja - nijesi li ti moj rođak? Nijesam li te ja prvi posadio na školske klupe, da bude od tebe danas-sutra rujatuš? Pa da je poživio blagopokojni lustrišimuš, misliš li da ga ne bih bio sklonio da te opet milostivo primi pod svoj krov? Hej, momče, govori, nije li tako?... - Bilo pa prošlo! - mahne nehajno dječak. - Ja sam odsele svoj čovjek i svoj gospodar, te ničiji sluga i mažičizma. U mene je novaca dosta, a gledat ću da ih i nadalje zaslužim svojom mukom i trudom, podučavajući gospodsku djecu - pa ću, rođače, vama i vašoj supruzi sve lijepo i tačno plaćati za stan i hranu u vašem domu. Razumijete li? - Ne drndaj, Ivice!... - kliknem ja.

- U mome domu sve buji i cvate, jer krčmarija nosi na rukoveti, a moja bračna drugarica okretna je i hitra da će u jedan čas smotati vraga i anđela! Oprosti mi, bože, grijeh što je izletio iz usta mojih.

- Mirujte, dragi rođače kumordinaru! Ne poznam jošte vaše vrijedne drugarice, ali ja ću svoje platiti, ako hoćete da se nastanim u vašem domu. Ničiji sluga neću da budem; ničije milosti neću da trebam ili uzimljem. Tako ili nikako - propovijeda on oporo.

- Dobro, dobro, rujatuše! Čemu da o tome rasplićemo tolike raspre ovdje na ulici? Požurimo se naprijed, da što prije stignemo doma! - prikričim ja momku, i mi se mučke zaputismo do moje krčme. I tako ti je momak sada naš stanar. Dobar je i marljiv; takvim ga nikada ne vidjeh za života pokojnoga Mecene. A našao i silnih zaslužba podučavajući gospodsku djecu. Dugo i dugo se natezasmo što da mi plaća za jelo i stanarinu. Ja i moja - bog joj prosti grijehe - drugarica, htjedosmo da kano rođak ništa ne plaća. No on ti je tvrd kao kremen i zasukane glave. Vrag si ga neka! Zgubidanova krv! Ili hoćete da vam plaćam što bude pravo i zdravo, a nikome krivo; ili pobirem svoje i putujem dalje, dokle nađem gdje ću se nastaniti kod valjanih i vrijednih ljudi - zahtijeva on. I mi se napokon pogodismo. A da ga sada vidiš kako plaća tačno i marno svoju stanarinu i hranu! Istina je, mi krčmarimo, pa je u nas često proste huke i halabuke u kolu naših gosti, ali đak Ivica kutri u svojoj posebnoj sobici, nabijajući svoje knjige i svoje rujatuške račune kano čizmar novi potplat, pa se ne tuži nikada da mu smeta ili da mu pači krčma i gosti. Otkada je pako on u našem domu, nekako razblažuje i piri svježiji i zdraviji zrak. Moja rogata supruga, čim đak Ivica dođe doma, nekuda se stukne i povuče u se kano jež, i ja vidim da ga se boji. A tada ti je i meni bolje. Čim se on udalji, eto već iz nje dune stari vrag kano i prije, te prigovaraj tome, namrči se na ono, napokon naboji planu, i mi se doskora zalijećemo jedno drugome u glavu. A u nje su klete mišice i kosti jake kano u vepra. Pa sam ti žalostan doživio da me često properuša tako silno i okrutno da se čitav svijet okreće okolo moje glave kano da me pribila na osovinu kotača te pognala nizbrdo. Uh, bože moj, kako se to sve mijenja u tom bijednom ljudskom životu. Vrag si ga neka!...

Muzikaš Jožica slušaše svoga rođaka kumordinara kano ukopan. Ne prekidaše ga nijednom riječi, samo bi kadšto rastvorio širom usta kano da čeka gdje će mu nešto uletjeti u usta. Po koji put mu opet treperiše usnice kao da će nešto primijetiti, ili kano onaj koji

sluša novu molitvu ili koju znamenitu izreku, poslovicu te je umah ustima hvata i oponaša da mu ne uteče i da je ne zaboravi.

*

Rastavši se đak Ivica sa svojim roditeljem i povrativši se u svoju sobicu, opazi ga kumordinar, strigući čas lukavo, čas sažalno očima da pokaže kako i on zna tajnu što je donese sa svoga prnjavora muzikaš Jožica. Prišulja se on u đakovu sobicu, otvarajući i zatvarajući oprezno vrata, posadi se na stolac, uzdahne, a onda će:

- Šta! Hm! Smrknuo se Ivica kano crna noć! E, dragane moj, tako je svakome tko počinje prerano sa ženama! Ona bijaše čarobna i krasna, ali... ali rođakinja našemu dragomu Meceni, pokoj i mir njegovoj duši na onome svijetu... rođakinja kano sve ostale!... Svaka žena ti je poput puna bureta. Bez glave i pameti potoči se niz strminu. Leti, leti, da se nigdje ne obustavi dok ne popucaju obruči, ne prasnu dna, a vino stane teći i lijevo i desno, i svatko ga grabi! I to ti je njezina ljubav i ljepota njezina tijela. Ista krastača žaba omoči u njem svoje odurne okrače, a prileti i krmača, ubode zamrljano rilo te se naloče da poslije pobjesni... Takve su ti žene Laurina kroja. Pamet u glavu, momče! - prignu se k Ivici rođak kumordinar šapćući bojažljivo. - Vidiš i čuješ moju svakoga dneva. Hej, reci, šta vele tvoje knjige, bi li ti se htjelo u takvome ratnome uzduhu živariti da svaki čas vrcaju njezine stisnute pesti ispod nosa. Kihnuo bi, ali se ne da! Pljunuo bi, ali će doći i gore, možda još i krvari nos! O, i moja bijaše - dokle nas ne sveza popovska štola - mile lale, šimširove grane - mili kumordinare, slatki Žoržica, moj jedini i nezaboravni, koko moja, golube moj, pile moje! A danas? Kuljava, budalasta lola! Ispičuturo, izjedipogačo, prazna mješino, istrošeni konju, gospodska vucimetlo, smrdljivi Martine! Kosa ti se ježi sa te slatke ljubavi i rajskog bračnog života! Huj! - dahnu teško kumordinar, ustade sa stolca i počne otirati znoj, jer mu se iznenada prekinula nit mišljenja i nikako mu ne mogaše svanuti u glavi čim je ono htio da svrši. - Vrag si ga neka! - lupi nogom o pod.

- Ti, ti kano da me i ne slušaš! A ovdje, ovdje ti je - stade se kumordinar palcem kucati o čelo - ovdje ti je škrinja - mira božjega - da, brus! Škrinja paklenih muka - gorkoga iskustva... No! Pa radi po širokoj svojoj volji... Kako budeš sam skovao i udesio taljige sreće, tako ćeš se i na njima vozati i pjevati vesele pjesme ili bolan kukurikati ljute jadovanke kano i ja, bijednik!...

I kumordinar se na prstima odšulja iz Ivičine sobe a da mu ovaj na njegova duga i gorka mudrovanja nije odvratio ni riječi.

Kano kada se sred najljepšeg dana iznenada digne oluja, nebo napola pocrni, napola posivi i blješti se kano da se u isti tren razvalilo i nebo i pakao. Nekakav tuđi, strašan i bijesan vjetar zacvili i zaurla, pa ti se vidi kano da je potresao i uzbibao stožere svemira i prijeteći te obarajući donosi nešto grozno, novo, potresno - možda propast svijeta... Sva je narav uzdrhtala i uznemirila se. Šum, cvijel, urljava i lomljava leti, obara, čupa, ruši i bije, pa sve tiše, pa sve tiše... Napokon opet zabijeli prvašnji lijepi dan, mutno obzorje u čistom i jasnom modrilu treperi, a sunce pomlađeno sija s visoka neba nekom obnovljenom i svježom snagom, i sve ti se priviđa kano da se bijaše iznenada navukla na nebesko lice gusta i crna koprena poput aveti, a anđeo raja skinuo je i potisnuo u kraj... Takva borba obuzela, razbjesnila se i konačno jenjala u duši, u srcu i u pameti đaka Ivice.

I on se prene i nasmija jetko: - Ah, kumordinaru, moj lakovjerni i nesretni kumordinaru, poplavit ćeš sada čitav svijet svojim prodikama i lamentacijama kao što si ga nekada zaokupljivao prozirnim i bezazlenim hvastanjem svoga jezika i teškim i zadušljivim miri-

som svoje pomno učešljane i zalizane glave! Pa Miha! Miha! - I sada u tren đaku Ivici proleti čitav život u pameti, kano da je tu zatreperila munjevna struja i kano da sve zgode sadržaje u sebi. - Kakva li je to čudestvena kob, da se baš moj i njegov život ovako isprepliće i sukobljuje eto čitavim vijekom, kano i život maloga "kanonika" s roditeljem mojim, muzikašem Jožicom! Pak Ančica! Ančica! - zapinjaše dah đaku Ivici kano da mu je netko iznenada šakom začepio usta i ne dade mu disati. I sada najednoć razvedri se lice njegovo i neko blaženstvo mira prolije se cijelim mu bićem. Uhvati pero i taj njegov duševni pokoj te veliki i sjajni razbor, proniknut blagošću i hladnokrvnošću, zazrcali se u ovome pismu:

Lauro! Što je djelovalo da se nas dvoje sastalo u životu? Puki slučaj. Zar da mi jedno drugomu imademo nešto spočitavati? Kajati se? Žaliti štogođ? Pregarati? Ništa! Ništa! Ništa! U nirvani, u praznini bez kraja i konca, sretosmo se kao dva zabludjela zvuka u pustoši, kojeno je porodila jeka, možda od žarkoga udarca slučajno letećeg hata po pustari; možda jeka od usklika kakva beduinskog junaka ili derviša štono se udaljio i zalutao od svoje karavane... Na: vi ste, zabludjela i iskvarena grešnica, unišli u Mecenov dom kano trgovkinja sa svojom vlastitom ljepotom i dražestima - a mene ste ondje našli, koga već iskvariše istrgavši me iz nevine i slatke seljačke kolijevke i od čistih majčinih grudi... Vi ste bili iskusni i lukavi - kako i ne, u vašemu staležu i zanimanju? Ja sam vam se svidio, i vi zaželjeste moje mladosti koja se već bijaše pretočila iz djetinjstva u mladića, a vi je zatekoste u naponu i najljepšoj raspupalosti momačke svježosti i duševne zanesenosti... Vaše pripoviječice o tobože nesretnom vašem postanku i životu bijahu valjada gole izmišljotine ili vješto ishitrene te izbrušene poluistine, samo da moju mladost začarate, obmanite i privučete k sebi... A ja? Lako li me bijaše pritegnuti u te zlaćane paukove mrežice, gdjeno stadoh udisavati opojni miris prve čovječje spoznaje svoga vlastitoga bića i spola... A stade i istina navaljivati na mene. Ona mi je šaptala u uha: tvoja božica je puka metresa i priležnica grešna i do kostiju iskvarena mekoputna starca! Oh, ja sam obim dlanovima zatisnuo uha svoja i odrinuo taj dobri duh da mi ne pomućuje slasti prve spoznaje grijeha i otrova. Ona mi je to isto razastrla pred očima mojima. Oh, ja sam zaklopio vjeđe da ne vidim ništa, ništa! Izdiri, istino, ispred mojih očiju! Izdiri, nesretnice! Tko te zove, tko te traži da se brineš za me i da mi smetaš u slastima i lastima... No ona, istina, moj dobri genij, nije me pustila iz vida. Tako negdje prate i nadziru dusi prerano preminulih majka svoju dječicu na trnovitim putovima ljudskoga života... Da me kazni te kaznom privede na pravu stazu, pripremila mi onaj sukob sa dobrotvorom Mecenom i izgon iz njegova doma. I tada kano da me doista moj dobri duh na svojim krilima odnio na pravi put života. Ali, eto opet vas! Dražest, ljepota i - silno blago! Otkuda iznenada to veliko blago... Ha-ha-ha!... Opet istina navali i slijeva i zdesna. Teško je pred njom začepiti uha i zavarati sluh i sama sebi... Jedna njezina riječ lomi, ruši, razara sve divne zgrade što ih je sagradila laž i opsjena, pa na ruševinama tih lažnih dvorova i palača, toga prstena zlatna i limena sjaja upaljuje ona svoju siromašnu svjetiljku i njezino svjetlo pronicava i odaje svu golotinju tih dražesnih utvara... Teško je pred njom zatisnuti oči kada je već jednom provalio prvi tračak njezinoga božanskoga svjetla u zjenice... Taj tračak, što jače zatiskuješ oči i siliš se da ne vidiš ništa, to se on više pretvara u onu skromnu svjetiljku koja goni laž - kao arhanđeo zloduha demona iz nebeskoga svjetla u crne ponore pakla... Njezin glas sada bijaše potresan i užasan: tvoja božica je prosta tatica i zločinka! Metresa i priležnica - te tatica i zločinka: to su dvije sestre uzdanice!... I strašna tajna stade rovati po čitavom mojem biću i rastvarati sve utvare tjelesne i grešne priklonosti, požude i strasti na koju je laž napisala krivo ime: ljubav! A to bijaše samo grijeh i puka golotinja obmane!... I kad se trgoh iz te zamaglice, iz te nesvjestice u koju me zaljuljao isprva sladak otrov grijeha i prevare te se povratih ovamo i u kumordinara ispitah strašan i brz konac staroga grešnika Mecene... stadoše me razapinjati gorke i silne slutnje... a dobri duh istine kano da ogorčenim i slomljenim glasom cvili: velike i mutne tajne prikrivaju tvoje slutnje u sebi! Ej, da ih može proniknuti tvoje oko!... Sve znadem, sve sam čuo. Ništa ne spočita-

vam ni vama ni sebi, ni... ni... Mihi! Mihi... Ah, čudesni li su skokovi sudbine!... Vi možda nećete dugo boraviti u svojoj kapelici, a na brdu moga siromašnoga oca... Ali što je meni do toga? Što da se ja brinem za to? Ipak jedno tražim od vas: da ne zamećete nikakih zadjevica s mojom majkom i ocem mojim... Da pregorite, ako će oni štogod zanovijetati i preklapati, te da im ne odvraćate ljuto za gorko, bijesno za gnjevno... Ta oni nijesu ničemu krivi, a pretrpješe i trpe tako mnogo!... Da, i to: nijesam uzeo novaca što mi ih je po ocu poslala štićenica kojoj naloži blagopokojni Mecena da se brine za moje nauke... Hvala lijepa!... I tako bi sve to bilo dostatnom popratnicom laži i himbi, lijepim družicama koje nađoše u nama obojima plodno tlo kuda su posijale sjeme svoje iz koga niče ljubav njihova kova i soja, ljubav prošlosti naše! Hvala bogu!... Moj dobri genij, istina, još je pokušala i ovim oruđem - i ona je pobijedila za sve vjekove!... Ja sam spašen!... Hvala bogu!... A naši putovi se razminuše zavazda, u nepovrat... Nikada!...

Ivica...

*

Muzikaš Jožica vratio se iz grada od svoga sina i kumordinara Žorža, a u njegovu domu zavlada onaj nesnosni život kad su svi članovi zlovoljni, mrki, ljuti i okositi jedno na drugoga pa se mukom ugiblju, sretajući se a da ipak ne znadu pravo dati računa gdje je vrelo takvoj promjeni.

Jožica se opet lati svoga bajsa, odlučivši vratiti se starom muzikaškom životarenju. Lauru prepustiše svi u kući udesu njezinu te se nije nitko brigao za nju. Muzikaševa supruga ne ulazi više u njezinu kapelicu da je dvori. Laura je to prihvatila mukom, pa u maloga "kanonika" najmila Anicu da je dvori i služi. Primila je i pismo đaka Ivice. Ona ga pročita i baci hladno u vatru. Nije ga popratila ni jednom riječi ni ikakvim znakom, ni kojom promjenom u licu. Ali u isti čas stade snovati nove osnove. Zalazila što češće u dom gavana Mihe, no ciganskome trgovcu ne otkri budi štogođ o pismu đaka Ivice, budi o tome da netko već znade o njihovoj ljubavi.

Iznenada poče se tužakati Mihina Justa kako joj nije dobro; kako joj zaokuplja glavu nekaki nedokučivi mrak, a po čitavome tijelu prolazi mraz i slabina. Više joj se čini da sniva negoli živi. A Laura tješila je i mazila: - Bit će bolje, prijateljice moja. U svim udatim ženama koje nemaju poroda pojavljuju se takve stvari; ali to nije pogibeljno. Dođe pa prođe - znala bi govoriti Laura, strijeljajući ispod oka na Justu i mjereći svaku njezinu crtu i mresku budi na čelu, budi na obrazima.

Jednoga dana ševrdaše gospodarica Justa oko kućanstva, prigledavajući ovo i ono. A onda priđe i k studencu u podbočini brdeljka Laloke, te onako slabašna i gingava prignu se i posegnu rukama, po seljačkom običaju, da zagrabi vode... I u taj tren kano da je ošinu božja munja strmoglavce odvali se u vodu.

Miha bijaše negdje u trećem selu. Družina se razbježala na rad, pa tako nađoše nesretnicu istom onda kada se prvo služinče otputilo po vodu na studenac.

Po selima raznašahu različite glasove koje bi opet prikrajao i prevraćao svaki po svome kalupu i čudi. Jedni vele da ju je pogodila božja kap, a to je isto što i kazna božja. Drugi sažimlju ramenima, onda uzdižu oči k nebu, ispričavajući se kako bog sve vidi i zna, a najbolje ljudske grijehe! Pokojni Medonić umro i nestalo ga kano da si ga otpuhnuo sa dlana i pokopalo ga, pripovijedaju, negdje u tuđoj zemlji. A možda ga je i sam živi đavo odnio! A gle, sada ovako ode i njegova, nekada ohola, kći Justa.

Miha je dao svakoga jutra u cik zore po seoskoj poluvještici polubogomoljki na sva četiri ugla kuće odbugariti poznatu tužaljku. Dorenda, tako je zvali, nakresala bi se vina i raki-

je, da joj ne presahnu suze turobnice i ne promukne grlo jadikovo, pa je po redu na sva četiri ugla ovako isprekidanim i plačnim glasom utančila: - Jao, jao, nama žalosnima! Vama, susjedi i susjede, te sve kršćanske duše, dobro jutro! A nama je crno i žalosno! Kuda nam je raslo, cvalo i bujalo - tuda nam se evo odrvenilo i okamenilo! Gdje bijaše radost i veselje - tu nam omrče žalost i dreselje! Jao! Jao! Hu-hu-hu! Umrije nam mila domaćica Justa! Joj, joj, nama, joj! Bila nam je dobra ko vedar dan; bila nam je blaga ko sveta nedjeljica; bila nam je i zlatna i krasna, pa nam je cvala, sjala i mirisala poput bijela ponedjeljka! Joj! Joj! A ona umrije nam!... One dobre oči ispijat će u grobu ljuti crvi; ono drago žensko tijelo rastakat će podzemna gamad! Joj! Joj! Huj-huj-huj! Oh, Miha, dragi mužiću njen! Do jučer si pjevao, a danas nariči! Tvrda ti je zemljica crna, visoka su ti ona nebesa. Krila nemaš da za njom poletiš; krtica nijesi da proruješ tu zemljicu tvrdu do groba njezina! Joj! Joj! Joj!

Laura se ushodala u svojoj kapelici kada doču o iznenadnoj smrti Justinoj. Bijaše uzrujana, ali i zadovoljna sama sobom. - Bolje mi je osnova pošla za rukom negoli sam i mislila!... Ja daleko preko tri brda... a ona ode! Ta već sam snovala kako da je zagušim kad mi se tako dugo ne ugiblje... A sada... sada!...

Jošte se nije ni ohladnila Justa u grobu, stade se diviti i šaptati svjetina - a eto, koje se čudo zbilo opet u našoj župi! Laura napusti kapelicu, te se odseli s brda muzikaša Jožice u dom gavana Mihe! Bože moj, bože moj, preobraća se svijet! - Šta to znači? - pitaju muzikaša Jožicu. - Što znači? - odvraća on. - Ništa! - Pa kako je onda s tvojim sinom?

- Dobro, brate! Nikada bolje! - prene se muzikaš, a u obrazima zasja mu radost. - Ona i ne bijaše drugo njemu van štitnica, kako joj je naložio blagopokojni Mecena. A dječak pamet u se, pa se odrekao toga štitništva i svake potpore. I tim je svršilo sve. Žena je lijepa poput kraljice, a trgovac Miha gavan i mlad udovac, kano da se i nikada nije ženio - pa eto - koje čudo - da se ona odselila u gavanov dom. Što će napokon u mene! Prnjavor seljački ostaje prnjavorom! Gdje smo se mi rodili za gospodstvo i gospodska uživanja? U nas možeš na punim vrećama zlata i umrijeti od gladi! Što posiješ, priradiš, požanješ i othraniš, to svariš i smotaš za sebe onako prosto po našem, a to, boga mi, nije za gospodske zube i gospodski želudac! A tamo u gavana Mihe već se zagospodovalo za pokojnoga Medonića, a to je poslije još bolje nadopunio trgovac Miha - pa eto, što se može složiti više negoli ta gospa djevojka i bogat i gospodski Mihin dom! - No svjetinu ne udovoljavaše razlaganje muzikaševo. Ona sažalno pokimava glavom, nešto vjerujući, a o ostalom dvojeći, pa dalje nastavlja svoj razgovor, umovanje i ogovaranje...

Stadoše iz kapelice vući pokućstvo i nalagati ga na vozove, a Jožica vrluda okolo svoje kolibe, zadimivši malu lulu koja mu svaki čas ugasne, pa onako ispod oka zurlja kako se to gospodari na njegovu brdu i u kapelici. Prikuči se i mali "kanonik". I njemu od neko doba ne ide ništa od ruke. Usukao se u sebe, pa šuti i mrgodi se. Otkada se pronio glas, da se Laura seli u dom gavana Mihe, mali "kanonik" se i ne primiče svome sinu. Nije mu to pravo, i more ga tajne slutnje. Kada su dakle vukli i nalagali na vozove pokućstvo i stvari iz kapelice, prikuči se mali "kanonik" do plota muzikaša Jožice, te nijemo gledaše čas Jožicu, čas to izvlačenje i nalaganje.

- Ej, susjede Jožice, vuku ti iz doma toliko blago i bogatstvo, a ti ni blizu!

- Neka vuku! Šta bih ja s tim blagom i bogatstvom? Da mi ga i pokloniš, ja ti ga neću! Samo da mi makneš i tu kapelicu otale! Šta ću ja s time? Da mi je sagradila sušu ili štagalj ili ambar - ajde, hvala joj! Ovako, susjede, uzmi i kapelicu!

- Kako ti to jezikom mlatiš, zahvaćajući i mene po gležnjima? Što da ti ja uzmem ili uzimam? - zinu mali "kanonik", pribravši na oko muzikaša Jožicu.

- Ej, pa valjda si ti i Miha otac i sin! Valjda nijeste voda i gora! Što on vozi - voziš i ti. A za koji dan ja već vidim kako će se opet slaviti sjajni svatovi u starom domu gavana Medonića... hoću reći... trgovca Mihe.

- Nije tako, moj dragi, ne! Krivo me hvataš na nišan. Ne bijaše tu moga masla ni za lijek. Ja se pačah u Mihine poslove kad se radilo o braku s pokojnom Justom. Ovdje ni sam ne dokučujem kako je došlo do toga i koji će biti konac svemu tome.

Muzikaš Jožica ne odvrati više ništa, nego izvuče sa drvocjepa sjekiru, pa se spusti niz brdo, a mali "kanonik" odsmuca se za njim.

I Laura se preselila u Mihin dom, te na brdu muzikaša Jožice ne osta ništa drugo van kapelica, u koju nije nitko ulazio od svojte muzikaševe, jer svi držahu za prokletinju tu zgradu...

Miha nije izilazio u svijet na trgovinu. S ljubovcom povukao se u svoj dom, i ovdje samotovahu a da ni vlastita kućna čeljad nije znala ništa o njima i njihovu životu... I svjetina kano da je zaboravila svoju staru dužnost i začudo malo bi tko ćeretao i brinuo se za tu novu promjenu u obitelji maloga "kanonika" i muzikaša Jožice.

Laura je htjela da Anica prijeđe u dom Mihin i da je ovdje dvori i poslužuje, no djevojke najednoč nestane iz sela... Nitko se nije mogao dosjetiti zašto i kamo se metnula djevojka. Mali "kanonik" zabrinuto obilažaše okolo svoje kuće, a njegov muk kano da je pritisla neka tuga i neko tajno kajanje... Djece doduše bijaše i male i velike u domu, ali bez žustre, marljive i dobre Anice... Nije tomu mnogo proteklo vremena, a Anica poruči roditeljima da je otišla u službu u veliki grad; no zašto i koji bijaše povod tome, nije se mogao nitko domisliti.

Miha i Laura otputovali bi svaki čas iz svoga doma u ovaj ili onaj grad te tu ostajahu po više tjedana. Miha je posvema napustio svoj posao i svoj zanat. Mali "kanonik" otuđio se od svoga sina, te nije nikada dolazio u Medonićev dom... Jožica se opet dao na svoj bajs i muzikašio po svadbama i u drugim svečanim zgodama po starom običaju... Đak Ivica nije se više vraćao u svoj dom, a Jožica ga tek nekoliko puta u više godina posjetio u gradu...

Tako su jurile godine i godine...

Najednom puče glas, da se Miha i ljubovca mu Laura sele iz toga kraja nekamo daleko u tuđi grad, napuštajući svoj dom i svoje gospodarstvo malomu "kanoniku".

Taj se glas i obistinio. Oni odoše a da ne rekoše nikome kuda i kamo i kada će se opet vratiti. A mali "kanonik" preuze nekadanji Medonićev dom te u njega preseli dva svoja najstarija sina da tamo rade i gospodare. On ih nadziraše i upućivaše. Tako se mnogobrojna njegova djeca rastepoše. Žensko se poudalo, muškarci pooženiše neki u Mihinom domu, a drugi u staroj "kanonikovoj" kući. O Anici se nije znalo drugo nego da služi u gradu u neke stare, bogate i otmjene gospođe.

Jurile su godine i godine, a o Mihi i Lauri ni traga ni glasa... - Lako njima sa silnim blagom i bogatstvom! - znao bi uzdahnuti mali "kanonik" koji se već pognjurio, posijedio i oslabio... Bijaše već udovac. "Duga Kata" bolovala dva-tri dana, stepla se i stresla kano da se napila najljuće octike, izvrnula oči, nešto krupno promrmljala i ostavila ovaj kukavni svijet. Bračni joj drug nije ni plakao, ni uzdisao za njom. - Tako ćemo svi jedan za drugim; jedan prije, drugi poslije! - sažme ramenima mali "kanonik" kada zabiše "dugu Katu" u prosti lijes, sabit od neoblanjanih dasaka. Sinovi, snahe i poudate kćeri sa svojtom spustiše se također za lijesom niz brdo iz "kanonikova" doma. Surove su to bile duše, navoranih obraza, hrapavih i ožuljenih ruku. Svaki je mislio na sebe i na svoje gospodarstvo. Tek bi žene krupnim šakama otrle po koju suzu. Muškarci primjećivahu:

- Eh, ode mati, ode! A za njom ćemo i drugi po redu. Onaj život svakako je bolji negoli ovaj... Što ćemo? Svima nama valja umrijeti! Tko će znati je li to pametno ili ludo? Samo kada bi se čovjek nekako drugačije preselio onamo. Da ga odnesu kako je već zaslužio, anđeli ili vragovi, pak neka ga tamo zatuče i udavi smrt po širokoj svojoj volji... Ovako, zakapati ga u tom drvenom lijesu u hladnu zemlju, užasno je! - mudrovahu sinovi "duge Kate", a na grobu izmoliše joj Očenaš za pokoj duše...

Otada se mali "kanonik" vucario od jednog do drugog sina, pokoran svojim snašicama i tetošeći njihovu dječicu, što ga vukoše za sijede kose i uha, te ga posađivahu na četverice da mogu starcu djedi zajahati na leđa... I k svojim zetovima bi zalazio te tu prigovaraše i ovom i onom u gospodarstvu i radu, dok se ne bi oni okosnuli na starca: - Ajte, ajte, moj stari, racima fućkati! Vi ste u prošlosti prodali i izrabili svoju mudrost, a danas su druga vremena! Starci neka misle na molitvu, na smrt i na drugi svijet, a ne da računaju s budućnosti!... - A mali "kanonik" bi nehajno mahnuo rukom: - Neka vam bude! Majstori ste, majstori, vi mladi ljudi i taj novi svijet! Zato i jest sve naopako, svakojako i nikako! Ah, ali moj Miha, moj Miha! Kuda li mi se on djenuo? Ni traga, ni glasa nikada o njemu! A sve je odvukao da nije starcu ostavio ni probijene pare za lulu dobra duhana! To su ti već djeca! Dadeš im život, rodiš ih, mučiš se, ushraniš ih - a oni dignu glave, zabodu nosove u zvijezde pa te, kada ostariš, i ne vide i ne poznadu! Ah, tako je već na ovome svijetu...

Ali susjed maloga "kanonika", zgubidan Jožica, nije ovako bugario i tužio se na djecu svoju i čitav svijet. S Laurom dođe s neba blagoslov u njegov dom... Ona je, bog i duša, napustila njegov prnjavor i svoju dražesnu kapelicu, no zato je ipak ostao nakrcan Jožičin dom kako ne bijaše nikada prije. U staji su ostale tri krave kano gore i dva para volova. Koci puni krmaka, a dvorište prenakrcano peradi... Tu Jožica i njegova marna i tiha ženica ne prekrstiše ruke i ne razvaganiše se da lijeno sve izjedu i proharče čime im se tako omastila kuća. Kada je Laura napustila svoju kapelicu i zametnula divlji brak s trgovcem Mihom, prisukali Jožica i njegova svojta, malo i veliko, skute i rukave, te stadoše raditi kano mravi. Dobro uzgojeno blago i perad što je ostalo iza Laure u prnjavoru, znao Jožica mudro prodati i namaknuti novi dohodak tako da se sve u kući podvostručilo. A hvalio bogu i plaćao svete mise što se tako razriješio život među sinom njegovim, đakom Ivicom i Laurom. Pa kada Miha i ona odoše u svijet, napustivši stari i gavanski Medonićev dom, promrmlja zadovoljno muzikaš Jožica svojoj bračnoj drugarici: - Stara, neće ti se sve to dobro svršiti, ne! Jošte će naš mali "kanonik" ljuto škripati zubima i proklinjati dan i sat kada je ta djevojka premamila njegovog Mihu i preselila se u gavanski dom.

*

Anica, kći maloga "kanonika" i sestra Mihina, nekako se voljko odazvala pozivu Laurinu da je služi i dvori. Umišljala je da će tako saznati koju o đaku Ivici, a njegov bi prsten po sto puta gdje u samoći izvadila iz njedara, zagledavala se u nj i žarkim usnicama cjelivala ga slatko i ushićeno... A Laura, ljupka i milostiva s njom, darežljiva u najvećoj mjeri i priklona je poučiti u svačemu, nikada nije zametnula riječi o đaku Ivici. No često bi njezinu glavicu pritegla k sebi i glatkala joj čeoce, te dugo, dugo zaronjivala u zjenice njezina crnoga oka. - Mala! Mala moja, ta u tebe su oči i kosa i taj uzvinuti vrat baš kao u brata Mihe! Oj, čestit li je on čovjek i ljudina od oka! - uznijela bi se Laura te izvukla iz kojega pretinca novu, sjajnu ogrlicu i podarila njom Anicu.

- Kako to? Moj brat Miha! On da vam se, gospojice, sviđa - zapinjaše djevojče, tražeći nešto očima po kapelici...

- No, no! Što zapinješ? Izreci što ti je na srdašcu, nevino i zlatno lane moje! - kliče Laura i hoće da je spali očima.

- Oprostite - Miha... ne dokučujem... Što bi vam se on sviđao? Ta davno je već oženjen... A muzikašev sin Ivica? - tepaše Anica oborivši oči te porumenjevši preko ušiju i posižući dršćućim prstima za keceljom... Već se stade kajati što je zabrazdila ovako...

- A, a! Ivica? Bože moj, ta on je đak! On je dječarac, a ja sam njegova štitnica. Da mene nije, on ne bi nikada mogao dovršiti nauka svojih! - usplahiri se Laura. - Pa kako, mala, ovake stvari obuzeše tvoju glavicu? Što li tebi kopa po duši taj Ivica? Haj? No, no! - poče se prijetiti prstima prevrtljivka.

- Oprostite, mila, to je samo tako! Ljudi kazivahu da je Ivica vaš zaručnik. Drugi opet da ste vas dvoje već tajno vjenčani... pa onda je meni sinulo u glavi onako... oprostite! - pogruži se djevojčica.

- O, ljudi, ljudi! Kakvi li su ti ljudi! Dječarac, mala moja, dječarac! Ta on nije ni za tebe dorastao, a nekmoli za me! A gdje su istom još njegovi nauci. Za njega, dragice moja, istom će se roditi djevojka, ako ne pođe u svećenike kako žele muzikaš i supruga mu.

Djevojčetu zakuca silnije srce, htjede štogođ odvratiti, ali joj zape glas i kano da joj neka nevidljiva sila obustavljaše dah.

- Dječarac... dječarac - napokon će tiho i drhtavo. - Ta Miha naš jedva je za koju godinu stariji, pa eto kako je već dugo oženjen... Nije Ivica dječarac, nije!

- Pa onda nije! Budi na tvoju, tvrda seljačka ženska glavo! Kad ti je toliko stalo do njega, onda ga privuci i uzmi ti! Ja sam prevremešna, prestara za takvu djecu - okrene se ljutito glumica, hoteći da je djevojka razumije i da je pusti nasamu.

Djevojče briznu u plač te dolažaše od toga dana na svoj svagdanji posao tiho i tužno sve do iznenadne Justine smrti. Tu zabasa jednom na Laurina vrata i začuje Mihin glas u kapelici... Ančica je trnula s užasa, slušajući razgovor, bolje rekavši, oprezno šaputanje njihovo.

Najednoć se uhvati za glavu, za srce, prekrsti se do triput, progunđavši ime majke božje, odmakne od vrata te za vazda ostavi kapelicu, Lauru i svoj roditeljski dom...

Ona se otputila u grad u kome bijaše na naucima đak Ivica. Šta li je rilo u toj priprostoj seljačkoj dušici? Šta li se caklilo u toj crnokosoj glavici? Šta li je ključalo i miješalo se u čitavom tome mladenačkom biću? Tko će to sve znati pogađati i opisivati? Poljubilo djevojče po sto i sto puta svoj dragi amanet, onaj Ivičin prsten, pa se molilo i molilo skromno, žarko, s pouzdanjem, velikom nadom! A u lišcu sijevala joj i plamtjela nada, jakost, ljubav, djevojački značaj, božanstvo!

I Ančica leti seljačkim prijekim puteljcima, preskakuje grmečke i potočiće. Tu je uhvatio trn za suknjicu, tamo joj ogrebao ručice... Ali nju ne smeta ništa! Ona hrli i juri čas pjevajući, čas moleći se bogorodici - - juri i juri put svoga cilja, put velikoga grada...

I ugledala sjajne tornjeve njegove, i ugledala veličanstvene domove njegove, i začula onaj silni šum i mrmor, viku i halabuku sitnih stanara ogromnosti njegove. - Ovdje je on! Ovdje je on! - klicaše radosno i pouzdano, ne mareći hoće li zalutati u tome labirintu, u tome kamenitome groblju gdje vidi nov svijet, nove ljude, nove običaje i sluša drugi jezik, druge pjesme i drugu kriku i halabuku nego u svojim seljačkim brdinama... Ali sve je to za nju ništa! Ona ne mari - kada je nosi anđeo sreće, genij njezine duše.

Djevojče napokon stalo i odahnulo teško, naporno, umorno. Hvatalo se za glavicu, protiralo očice, ukočilo se nijemo poput mramorna kipa, a po srcu stade joj se pretakati strah,

i misli joj zašumješe u glavi, kano da se sraziše svi vjetrovi i oluje te svaki vuče na svoj kraj, sileći se i nastojeći ostale nadvladati i pokoriti ih svojoj vlasti.

- Možda ja ludujem? Možda je sve to puki san! - šaptaše si djevojče. - Oh, sveta bogorodice, ne ostavi me! - stade se razabirati i u taj tren ugleda sučelice crkvicu s niskim tornjićem i otvorenih vrata. - Jest, crkvica je, slatki hram božji! - ciknu Ančica i pohrli onamo.

Iza stupa kunjala starica, uzdišući teško te uzdižući sklopljene ruke prema žrtveniku s kipom bogorodice.

- Ah! - radosno uzdahnu djevojčica, uprvši suzne očice u kip. - Ti si, ti si, sveta i slatka bogorodice! Ti si me eto pozvala pred božansko svoje lišce - pa se Ančici prividje kano da je bogorodica uprla u nju prave žive oči i kano da se miču zjenice u njima. A tako milo, tako pronicavo, s takvom nadom gledahu je neprestano te sjajne oči svete bogorodice! Djevojka je zanijemila, a njezina duša, njezine misli, njezino srce poletjelo je daleko, daleko... Ona ne osjećaše same sebe, ona kano da više ne postoji u tom stvarnome svijetu.

Najednom oćuti na leđima dodir ruke, te se uplašena prenu i ogleda, otkuda li taj dodir.

- Djevojče ljubezno, kada dovršiš svoju tako žarku molitvicu, krenut ćemo zajedno iz božjega hrama! Ti si mi krasna i nepoznata i nevina, zaista si strana i ne znaš toga grada! Pouzdaj se, dijete, u svetu bogorodicu, bit ćeš pod mojim zakriljem, ja ću te štititi! - glasno je nagovori ona ista starica štono stajaše iza stupa, zadubljena u svoju molitvu. U crkvici ne bijaše više ni žive duše do njih dvije.

Ančica zadrhta, prekrstivši se do tri puta, a onda ustane i odvrati starici da je svršila svoju molitvicu. Baka posegne za blagoslovljenom vodicom, potegne palcem po čelu, ustima i prsima i klecnu u sredini crkve. Djevojčica je nijemo gledaše, čudeći se tome načinu krštenja. - To je tuđica, nije naše krvi, ili su u tome gradu takvi običaji - obuzele Ančicu misli.

- Ti si, dijete moje, strano i nepoznato. Nijesi valjada nikada još bila u ovome gradu. O, pouzdaj se samo u mene i ne gledaj me tako plaho. Ja sam ti po deset puta na dan pred ovim bogorodičnim žrtvenikom, pa slušam i molim se svakoga dneva u tri mise višnjoj bogorodici i presvetom sinu njezinome. A dragi bog mi u snu po anđelu čuvaru dojavlja i nalaže da se u tome velikome gradu, u pravoj Sodomi i Gomori, brinem za takve strane i izgubljene stvorove kako si evo ti, malo pile moje! Ah, sami čisti ljiljani cvatu u tvojim obrazićima, a vječna žiža što plamti dan i noć pred velikim oltarom sijeva u očicama tvojima! Ja ću paziti na tebe, izgubljena moja, nesretna moja!

- Oj, dobra gospe, nijesam ja ni izgubljena, ni nesretna! Dođoh sa sela ovamo da potražim službu u gospode. U gradu, istina, nijesam bila nikada jošte, ali naučit ću se ja gradu i naći ću službu, bog će mi biti na pomoći!

- Ej, mala moja, sitnice moja, golubice moja! Ne znaš, ne znaš ti što je grad! Jesi li čula kada u crkvi o grešnome Babilonu, o propaloj Sodomi i Gomori, o Lotovoj ženi koja se pretvorila u crni i slani kamen samo zato što se samo jedared ogledala natrag na propadajući i bogom upaljeni grad?... Hej, pamti, pile moje, ovakva ti je svaka varoš na ovome svijetu! Veliš da tražiš službe u njemu. Hm, to bi dobro bilo da nije najgore u tome jadovitom i crnome svijetu... Hm, služba, služba... To je prva stuba što vodi u ponor vječne propasti... Stat ćeš tada i na drugu, treću, četvrtu, petu i mislit ćeš: skoro sam na dnu! Da vidim, dakle, kako je i tamo - pa pokročiš i na šestu stubu, ali takve dalje ne ima - i ti si se stropoštala na dno ponora i propasti svoje! Ajde ti sa mnom, jagodo moja, ajde! Ja ću tebe tetošiti i hraniti; ja ću tebe nadzirati i učiti moliti se bogu! Bit će već i službe, bit će, kada bude vrijeme za to... A sada sa mnom, ovčice moja, kako duhovnici zovu svoje kršćanske duše... Ajde sa mnom da te poučim o gradu i njegovu životu i da mi ne zalutaš, dijete, na

stube s kojih se takve nesretnice strmoglave u ponor propasti svoje!... Ajde, ajde! - uhvati je starica žilavim prstima za grudi, a oči joj se iz dubokih šupljina čela zacakle skoro crvenim svjetlom, kano da se iz beskrajna mraka ukazuju sumnjiva i varava svjetla noćne sablasti... Djevojče malo da nije ciknulo od prepasti, uhvativši na oko staricu od glave do pete. Mune joj strašna misao, ne bi li se u te starice skrivale muškaračke ruke.

Stara zamijeti to, pa se drveno nakesi: - Ne boj mi se, mala, ne boj! Baš su ti tvrde dojkice ko dvije jabučice štono se istom zarumenješe na Evinom stablu grijeha i prokletstva čovječjega!... Budi bog s nama i mati božja! - Pokunji se ropski starica, obliznuvši najprije slatko blijedim i plosnatim jezikom gornju i donju usnicu, a tada zaškljocavši krezubim zuberinama da joj se malone sastade šiljata brada sa zavinutim nosom, štono više prilikovaše papiginom kljunu negoli takvome plemenitom udu ljudskoga tijela.

I Ančica se sa staricom izgubila u najudaljenije, najzamrljanije i najsitnije gradske uličice u kojima se klatarila sila mršavih i izgladnjelih pasa oborenih glava i podvinutih repova da si se mogao zgroziti pred svakim drugim, ne cijedi li se iz njegove zaprljane i režeće gubice slina bjesnoće i neće li se sad na zaletjeti u tebe. Isto toliko vuklo se uz uglove niskih i kukavnih kućica oguljenih mačaka, od kojih svaki treći nosaše neki žig na sebi: jednome bijaše istrgnut rep baš u korijenu, drugome odsječena uha ili tako izgrižena da se objesiše niz glavu poput resica. Trećemu manjkalo oko ili obadva, četvrti šepao na tri noge, petomu kano da si udario žig po čitavome hrptu, gdje je sijala gola koža na kojoj je morao negdje plamen ispaliti plemenitu dlaku, jer uz kraj i sada još vidiš opaljeno i ogorjelo krzno. Isto toliko djece, bose, nage, očupane, kljaste i nakazne veralo se, trčalo, vikalo, tuklo i vuklo se tim ulicama, te ćeš pomisliti da ili ni jedno od njih nema oca, ili su sva djeca jednoga roditelja, koji svu očinsku brigu utaplja u kakvim zakutnim krčmama, te tu trati vrijeme u zamazanim kartama i u jeftinu te zlu piću što mu ispaljuje sve roditeljske dužnosti i skrbi na dnu savjesti njegove...

- Na, pogledaj ovu bijedu i tu suznu dolinu, pa nije li to živa slika Sodome i Gomore! - promrmlja stara Ančici i povuče je dalje za sobom.

I prošla su dva-tri dana da je djevojče probortalo u domu staričinu, štono se sastojaše od široke i dugačke te niske izbice kojoj prozori više nalikuju nekakim škuljama negoli oknima, prevučenim staklom, preko koga niti si ti mogao vidjeti svijet, niti svijet tebe. Desilo se tu do devet glava mačaka, a isto toliko pasa, te se ta družba čas klala, čas igrala pod ogromnim krevetom, na kome perine sižu čak do začađena stropa štono se već stao cakliti kano da je od ebanovine. Starica sudjelovaše svaki dan i u ljutu kreševu i u majstorskim igrankama svojih ljubimaca, koje ona nazivaše jedinom dječicom svojom - pse sinčićima i junačkim momcima; a mačke sve ženskom družinom svojom... U bitkama bijaše ona demonom mira i pravednoga sudovanja, mlateći i jedne i druge, što bijahu najneobuzdaniji i najbjesniji. Za mira ih glatkaše, slažući ih oko sebe i po sebi... Mačke su joj plazile po leđima, oko glave, po rukama i nogama, dok se psi dizahu na stražnje noge, polažući prve na njezino krilo, isplazivši crvene jezike te veselo ližući staričina nagrešpana lica, lajući i mašući repovima. A kada je već predugo trajao mir, starica bi nahustila jedne na druge: momke sa "hau-hau-hau!", bacajući im mačke u gubice i glave, dok bi mačke vješto i nevidom štipala i vukla za repove kano da ih psi vuku i uznemiruju... Pa je uistinu nastala najednom urljava, cviljenje, mijukanje i lavež, a onda ugrizi, bježi i natjeravaj se čitavom izbom, iz koje bi starica uklonila već prije sve druge predmete, da ne smetaju čestitim boriocima te da se otvori što veći prostor i vidik. U toj izbi zaudaralo teško i zagušljivo po toj mnogobrojnoj menažeriji, tako da se čovjek jedva privikao ovome zraku. Stara je katkada prokadila tamjanom taj uzduh, sa čim se ni najmanje ne slagaše mačji rod, jer taj umah stade drndati i zlovoljno mijuckati, dok su momci (dakako,

psi i kuje) spokojno i flegmatično protegli svoje šape i tjelesa, te dremuckali i stepali dlakom kano da ih obrlatiše kakvi dosadni zareznici.

Ančica se već poče tužakati starici da je dosta užila njezine blagodati i dobrote pa neka je sada pusti u svijet, u rad, da nađe službu, za što je i došla sa sela ovamo. Starica bi nato samo nezadovoljno huknula, poškiljivši ispod oka na djevojčicu.

- Otići ćeš, mala moja, jagodice moja! Ta doći će i tome vrijeme, ne žuri se, ne žuri! Budi strpljiva!... - Pa bi onda odvrludala nekuda u grad po svojim poslovima, kako ispričavaše djevojčetu, nalažući joj da strogo pripazi na njezinu četveronožnu dječicu muškoga i ženskoga spola.

A jednoga dana povrati se stara nešto hrlijim korakom u svoju izbu. Ruke veselo trla, a oči joj sijevahu kano mački u noći kada ugleda svoj sigurni plijen.

- Jagodo moja! - pogladi Ančicu, a ruke joj drhtahu i pomicahu se po djevojčinoj glavici i obrazićima kano da jegulje plaze. - Pile moje, danas ćemo malo na zrak, na svjetlo, u svijet do moje prijateljice! Oh, dobri li su i čestiti ti ljudi. Bit će službice, drago moje, bit će! Ima u našem gradu službica i te kakvih! Ne ore se tu i ne kopa teško i žuljevitim rukama! Ne zapovijedaju i ne prijete, ne vuku i ne tuku! Sve se to zbiva slatko i milo kano da izmjenjuješ med i šećer, biserje i drago kamenje, ružice crvene i bijele sa sto i sto novih mirisa - ćereta stara, tare dlan o dlan, upiljivši svijetle oči u djevojčicu kano da će je pojesti.

Ančica ne slušaše pozorno, niti gledaše staru u njezinom čudnovatom veselju. Začuvši da će u svijet, pomišljala je umah na nešto milo, nešto ugodno, nešto iznenadno što će možda sinuti pred njezinim očima, kako joj je rasvjetljivalo rajskim svjetlom svu dušu, srce, um, svu nutrinu njezinu... ah, ono nešto sjajno i milo česa ona ne bi odala nikome na svijetu, bojeći se da joj iz dubljine srca i duše ne uteče u nepovrat, u nedohit... To bijaše svijetli lik đaka Ivice.

I starica istoga dana u predvečerje počne Anicu rediti i previjati.

- Tako, tako, krasuljku moj! Ove tvoje bujne i vrane vlasi učešljat ćemo nešto drugačije da se jače ističu i vide. I čizmice ćemo izmijeniti i tvoju tu bijelu svitu poput snijega ispunit ćemo mirisom. - Pa stara donese odnekuda po triput omotanu staklenu posudicu, ukreše gubu, i kad se ona najživlje ražarila, kane na žar nekoliko sitnih kapljica, a žar potamni dok se po sobi rasprostre čitav sivobijeli oblak mirisa. I stara stade sada kaditi Ančicu i obilaziti oko nje, kano oko žrtvenika s kandilom tamjana.

- Tako, tako, mala moja! Hi.... hi... hi! Kakvu je bog stvori... poludjet će oni, poludjeti kad je ugledaju!... Hi... hi... hi! Ala mi je dobro pala u moj dom, kano da je donesoše iz gorice vile na svojim krilima... Divna si, jagodo moja, divna!... Ta okrivit će me da sam živoga anđelka skinula i ukrala negdje s oltara... Oh, ne polazim ja zaman tako često sve naše crkve i kapelice! - radovaše se stara. - Ljiljan, ljiljan, bijeli, snježni ljiljan koji još nikada ne tače ljudska pogana ruka! Aj, službica, službica! Skupo li će stajati tvoja službica, mala moja, za to se brinem ja, tvoja štitnica, tvoja dobrotvorka, pouzdaj se samo u mene, karanfile moj! Hi... hi... hi! - cereće stara bez kraja i konca, oblijećući svoju štićenicu...

I sumrak je pao i smrklo se i unoćalo u onoj blatnoj uličici, a stara prevuče preko sebe nekakvu crnu maramu, u koju se oprezno zamotala od glave do pete tako da si joj samo mogao razabrati zavinuti nos i isto tako zavinutu bradu.

- Sada ajdmo, ovčice moja! - uhvati je starica za ruku, te je povuče za sobom iz izbe, zaključavši vrata i svoju "dječicu" u izbi.

Tako prođu polagano nekoliko rasklimanih i prljavih stuba, onda je stara potezaše za sobom uz zid smradna i blatna dvorišta, dok napokon ne izađoše na ulicu. Sada stara

uhvati put pod noge, držeći još uvijek djevojčicu za ruku, kano da se boji da će joj uteći. I Ančica jedva je mogla slijediti svoju dobrotvorku.

Pred Aničinim očima zasja veličanstvo širokih i divno rasvijetljenih ulica, punih gospodskoga svijeta. Ta ovdje je kano da hodaš po stolu. Djevojčica svako lice proždire očima. Tu je sjajno kano po bijelu danu. - Možda je i on gdje u toj vrevi - zamišlja se Ančica i sustavlja se svaki časak, ne hrleći tako brzo za starom. A muškarci staju, okreću se za njom, gledaju, a onda u trk za staricom i djevojčetom, stružući cipelama tim glatkim ulicama i fićukajući nekakve divljačke i strastvene melodije. Stara sve to dobro razumije. - Brus, dangube i nitkovi, brus! - mrmlja ona. - Ovo je prazno, pa breči ko bure: ludo, pa fićuka i brunda, kano magarac kada ugleda na krovu zelenu i mirisavu travu... Brus, klipani! - ciknu stara. - Brus, izvana huj, iznutra fuj! Krule im želuci od glada, kano da u njima vampiri saviše brloge svoje! Ohole se i zvijezde bi zobali s neba, a nema u njima probijene pare, pa da im đavo zlatnu potkovu nudi za bakreni novčić! Brus, dangube! - sikće stara poput zmije s plijenom u ustima kad je stanu proganjati da joj otmu dobar zalogaj. - Brus! - i opet povuče djevojče za ruku. - Žurimo se, kokice moja, žurno! Zakasnit ćemo! Pa se ne ogledavaj toliko na taj šareni gospodski svijet! Gle, zjaju u tebe ko teoci u nova vrata i stadoše trčkati za nama ko ugrijani psi, prosti bože! - cmoknu stara ljuto ustima, vukući Ančicu u tamnije i samotnije ulice grada.

I prispješe k oniskoj dugačkoj zidanici, velikih rasvijetljenih prozora što sižu od zemlje pa do krova. Oni više nalikuju, tako rasvijetljeni, kakvim ognjenim vratima negoli prozorima. Progonjači već davno napustiše staricu i njezinu mezimicu jer im umakoše u tamne ulice pa tako izgubiše trag za njima. Stara ih je, doduše, počastila imenom ugrijanih pasa, ali u njih ipak ne bijaše pasjega njuha ni za lijek.

Stara povuče Ančicu u tu prizemnu zidanicu, držeći je sada još čvršće za ruku, i pred njima svane čitav niz stolova i stolaca, a silne boce i čaše odavahu umah te prostorije da je u njima krčma, taj poganski hram lijena, iskvarena i nećudoredna svijeta. Bijaše još sve prazno, a ugrijani prah na svjetiljkama uvjeravaše svojim neugodnim mirisom da ih tek malo prije upališe.

- Jelušo, Jelušo! - zagunđa stara, a odnekuda se iznenada izvuče nekadanji kumordinar Žorž s lijepo izvezenom kućnom kapicom na glavi, otirući obim dlanovima oči i zijevajući sanljivo.

- A! Vještica, budi s nama bog i sveti krst, opet vodi plijen - zamrmlja nerazumljivo kumordinar - A! Ti si, stara krezubo, potari te sveti križ! Na, na, tko će umah upoznati vraga na sliku i priliku čovječju. Dobar večer!

- Ne klepeći, kljuse i drndalo! Samo tu u kutu spavaš, piješ i puniš svoju lijenu mješinu! Ej, da ti nije Jeluše, crko bi od glada i žeđe ko pas, kada mu odbiju noge i prebiju tijelo, bacivši ga na smetište.

- No, no! Ne budi tako paprena i zubata, stara! To se lje nijesi naučila u crkvi, ližući i slineći dan za danom oltare po gradskim crkvama. Strpi se, umah ću ti dozvati Jelušu! Ta đavo neka se razumije i pača u vaše tajne i zakučaste poslove - a ne ja! Vrag si ga neka!

- A što bi se ti i pačao, zvrndalo jadno, ispičuturo i vucimješino jedna! Jeluša, Jeluša, ona je žena! A ti drndaj i zanovijetaj kada prhne na stol pečena pura i dogega se puna bukara vina! - viče stara, a njezina štićenica razumije i ne razumije tih razgovora. Samo joj se čudnovato pričinja kako se onaj čovjek ruga staričinoj pobožnosti.

- Oj, stara, došla si dakle! - pohrli joj izvana u susret ogromna žena silnih kukova i velikih prsiju, dugoljasta, puna i bijela obraza poput snijega, žacavih, crnih očiju. Iz svakoga vire i smijuckaju se do tri živa vraga! Glava joj je isprevezana šarenom, svilenom mara-

mom, a preko čela spustila joj se dva teška prama garave kose, gubeći se natrag u šarenilo marame. To bijaše samo onako umjetno nastavljeno na čelo. Ovo je tijelom i dušom bračna drugarica našega nekadanjega kumordinara.

- Došla sam, da... A je li sve pripravljeno i u redu? Hm? Jelušo! - zaskomuka vještica, pljesnuvši rukama Jelušu po butovima... - Alaj si jedra, uroka ti ne bilo; ej, taj tvoj kumordinar Žorž, kano da se kržljavi i sitni komarac popeo na carsku bedeviju... hi... hi... hi! - cerekaše se stara u sav glas.

- Kako ne bi bilo spremno, kada ti, stara, naručiš? - odvraća s osmijehom Jeluša, pokazujući kako joj godi laska staričina. A onda istim osmijehom gviraše lukavo u obraziće Aničine, mjereći djevojčicu sa svih strana. - A gdje li si je uzela i našla, košaro stara? - Takve ljepotice nema u devet kraljevstva! Ej, stara, stara! Đavo nikada neće preskupo vagnuti tvoju previjanu dušu!

- Šta griješiš? Šta huliš boga i njegove stvorove? Pod nebom je samo bog lijep, majka božja, sveci i anđeli čuvari. A čovjek, budi muško, budi žensko, jeste samo kip na sliku i priliku božju, i taj može samo dobar biti!... A moja djevojčica je dobra ko dobar dan - a da ti pravo kažem, raskalašena ženo - žmrkne lukavo stara očima, oblaznuvši opet slatko gornju i donju usnicu - da ti pravo kažem, ubrala sam taj ljiljan baš u crkvi gdje se vruće molila pred licem majke božje bogorodice... Ah, čast i dika joj budi - klecnu vještica, udarivši se u prsa te izvrnuvši oči...

- Ha, ha, ha! Mudra li si, stara! Sam živi đavo skače u tvojim vještim moždanima! Zato li ti tako obilaziš naše gradske crkve i kapelice, da takve ljiljane hvataš i kradeš s oltara crkvenih... Ej, da! To i jest tvoj posao da što više zaludiš svojih klijente i mušterije... Oj, da ja samo tako mogu svoje vinom i pečenjem: gladi bradu i rumeno lice!... Uzela ti malu pred oltarom ili u draču i korovu: no baš si sretna! Ovoj djevojčici nema premice blizu ni daleko! Stara, da sam tvoja mušterija, optočila bih ti vrat tolikom težinom dukata koliko važe taj tvoj novi ljiljan... osvjetlat ćeš si, stara, tamne i navorane obraze! No, čast danas tebi i mojoj kući. Ajde samo hitro tamo u spremljene odaje, da vas gosti ne zateku ovdje; a moga nebogoga kliponju Žorža bacit ću skoro u njegov mekani ležaj da nam ne smeta u poslovima... Ajde, ajde, drage moje!

Jeluša uhvati svjetiljku te otprati staricu i djevojče dugačkim hodnikom u prostranu sobicu u kojoj zamirisa pečenje, vino, cvijeće, svježa rubenina i drugi omamni mirisi, dok Jeluša upaljivaše dvije velike svjetiljke. - Ej, tako, mala moja! - uštinu Jeluša djevojčicu za obraziće, kadno je dovršila svoj posao. - Što li si mi turobna? Ta nijesi još ni jedne riječi progovorila, a možda si nijema?... Veselo, veselo! Kako si lijepa, svježa, zdrava i nevina, ružice moja, tako mi budi radosna i vesela! Kratak ti je mladenački djevojački život poput munjina svjetla, poput sunčane zrake što prodre katkada iza mutnih oblaka... a što poslije dođe, to je dugo, dosadno, nesnosno poput groblja, poput beskrajne tame koje ne dokučuješ gdje je postala, gdje prestaje i kada će je nestati! Ne boj se, mala moja, ničega se ne boj! Budi hrabra i vesela... Oh, da sam ti ga ja muškarac! - uštinu opet Jeluša za obraziće djevojče i poleti napolje.

- Vidiš li golube, grličice moja, kako su valjani ovi ljudi, kako je dobra i mila ta moja rođakinja! Ovdje, ovdje ćemo započeti svijet i naš gradski život, mala moja! - potrepta stara Ančicu po leđima, potegnuvši rukama preko njezinih prsiju. - Sve je u redu, sve! - mrmori ona i tare posinjavjele stare ruke, po kojima se prepliću sitne, guste i crne žile kao da si ih preobukao u tigrovu dlaku, a kosti iz kože pouzdigoše se i proviruju poput sastavnih dijelova na staroj, izrabljenoj i istrošenoj trlici...

- Žorže! Na pečenku i pogače, a s obilata stola naših gostiju tamo iz kuta prema gradskim vrtovima boca vina kakvim se još nikada nije omastio tvoj brk, niti u istoga blago-

pokojnoga Mecene za kojim ti uzdišeš dan i noć! Natovi se, napij se, pa mi se oteturaj što prije u krevet da ne smetaš u našim poslovima... pst! Jezik za zube, stari, dobri, vrijedni mužiću moj! Pst! - metnu Jeluša na usta kažiprst cjelune kumordinara u tjeme njegove razbaukane glave.

- Da, da! Daj ti svega toga što si izbrojila, a ja ću s time u sobu svoga rođaka rujatuša Ivice, pa ćemo se zajedno ondje počastiti; - i ja, da budem najdalje od vaših ženskih poslova, zavalit ću se na divan đaka Ivice i tamo prospavati ovu noć! Vrag si ga neka i te vaše ženske poslove! Tko bi vas razumio, vrag si ga neka! - zaškilji kumordinar na svoju bujnu ženu i otare rukama nekakve polusijede ščetine ispod nosa gdje kao da je pod stare dane kumordinara Žorža stala nicati krupna i surova četka. Kumordinar, supružić ogromne Jeluše, ne brije se više ispod nosa, jer mu crvene i otiču od silna pića i usnice i nos, pa je tako pustio da u tom predjelu njegova tijela rastu brci budućnosti... A nalikuje taj pusti kraj strništu poslije otkosa.

- Ovdje ćeš ti služiti, pile moje, u dobra i valjana gospodina! Samo mi ne budi tako stidljiva i plaha. Velika gospoda ne vole toga! Oj, lijepo ti će biti ovdje! Malo posla, tek onako za igrariju - a krasan život i divna služba. Vidiš evo punih stolova! Sve je to u čast tebi i tvome službovanju; pa tako će biti svaki dan, jagodo moja! Ali mi se ohrabri i razjunači! Što prikrivaš ručicama svoje male obraziće i svoje crne zjenice? Ta već nijesi dijete te si utvaraš da neće tvoju milu glavicu nitko vidjeti zato što je pokrivaš i što ti u druge ne gledaš!

Djevojče ne odgovori ni riječi brbljavoj starici, nego se pritiskaše uza nju, a oko srca postajalo joj tijesno, a neizrecivo čuvstvo potkradalo se u nj, pomiješano sa strahom, iznenađenjem i otajanstvenim tamnim i neopredijeljenim slutnjama.

Stara se dosjeti, pokroči do puna stola te podade Ančici nekakih slađanih kolačića, natočivši joj u kupu crvena, pjenušasta vina da vrcaju iskre kano da pretačeš svjetlucave krijesnice pomiješane s isprekidanim sunčanim zrakama.

- Deder, mala moja prepelice, založi, pa srkni ovih nebeskih kapljica! Ne susteži se i ne stidi se! Umah ćeš se ojunačiti i oživjeti, samo prigrizi pa srkni do dna! Ta ovo, kad jednom dođe na usta i jezik, samo sobom oteče na dno duše i srca i kano da ondje šapće: "Ako budeš, umrli čovječe, ovih kapljica svakoga dana ulijevao u grešno svoje tijelo, poživjet ćeš dovijeka."

I Ančica prigriznu tih slatkih kolačića i nagnu na usnice pjenušasto vince, a doskora planu joj obrazići i zjenice nekim novim žarom, a cijelim bićem proleti joj čuvstvo nikada dosada neoćućene dragosti. Uistinu je stara vještica bila u pravu. Djevojka se ojunači, osmješkivajući se čarobno i skoro da će zapjevati. Kao onda kada je prvi put ogrli đak Ivica, pronicavaše joj dušu i tijelo neko tajanstveno lepetanje od čežnje i ganuća... A iz najdubljih, zastrtih jošte neprozirnim oblacima krajeva njezinoga unutarnjega svijeta kano da se dizahu dragotni plamečci i kano da lete munjevnom brzinom i prostrujavaju čitav mladenački organizam i sve tajne i nevidljive žilice njezina tijela, koje, reći bi, započinju negdje u dubljini duše, savjesti i srca, te projurivši cijelim djevojačkim bićem vraćaju se opet k izvoru svome, da se tamo osile, okrijepe i pomlade - pa se iza toga opet ponavlja ista igra. Djevojče se smete. Noge, ruke, glava i sva uda postadoše joj lagana kano da više ne osjeća vlastite svoje osobe i kano da živi negdje u tmastim sanjama, negdje u drugome svijetu. Samo se nijemo trzahu fini joj lični živci i nježne mišice. Samo blaženo treperi vječni, smilovni, slatki i divni osmijeh na crvenim joj poput skrleta usnicama. Samo ražarene crne zjenice cakle se, sjaju i poigravaju u njezinim djevojačkim očima, u kojima se sakriva sva dragota crne, ljeskave tame na dnu koje se nešto božanstveno, neop-

redijeljeno čarobnim ljeskom svjetluca i dršće. Samo to odaje da djevojčica još živi, da njezino biće pripada još ovome svijetu.

I hodnikom zamniješe teški, ali mekani koraci, koji postajahu sve brži što se bliže primicahu vratima.

- To je gospodin i tvoj gospodar, mala moja! - dahnu Anici u uho stara vještica - Drži mi se junački i hrabro da se ne osramoti moj izbor!

Na vratima se ukaza malen, širok, zbit od glave do pete čovječuljak... prikimava svaki čas debelom i tustom glavom od lijevog prema desnome ramenu, kano da ga netko šilom bocka u debelokožnu, kratku šiju što se nadvjesila iznad ovratnika svojom tustinom i tvrdinom. A malena, šiljasta uha utapljaju se u rasporke između obraza i šije, kano da su porasle dvije neznatne gljivice u jarku među visokim slogovima na oranici... Kratke te isto tako posve nerazmjerne debele noge praćakahu se malenim koracima i nošahu zdepastu i nespretnu tjelesinu, kano da si pod kakva ružna indijanskoga bolvana podmetnuo do dva neizdjelana i neistesana stupa...

Jeluša, koja ga pratijaše sa svjetiljkom do vrata, potrepta mu široka leđa i nazove: - Laku noć, papa... i dobar tek!... - A čovuljak zatisnu iza sebe vrata pa onda postane na vratima, čeprkajući kažiprstom po širokim nozdrvama tubasta i gomoljasta nosa, dok mu se zelenkaste očice točile od lijeva nadesno i kano da se zadijevaju i zapinju o tustinu kutova na oba kraja trepavica, od kojih se ističe tu i tamo po koja krupna, kano da si zabio slamke u meso.

- Dakle, ipak li je istina, stara? - zapjevao tankim i sipkim glasićem, prisukavši uvis krupnu, crnilom omaštenu brčinu: prava slika i prilika "Herodeša", kako ih običavaju seoski momčići izraditi od ilovače te omazati pepelom.

- Skoči, mala golubice, i poljubi ruku milostivomu gospodinu i gospodaru! - prikriča stara Ančici.

Djevojče kano da je otezalo, no ipak ovrši zapovijed. Nakazni je čovuljak zlobno i kruto uštine za podbradak da je djevojče vrisnulo od boli i straha; a on se požudno i zvjerski raskesi da su ga stršeći i zavinuti brci uboli čak u trepavice koje nadomješta neka mesnata nadizina vrhu očiju, kano da si čvorove nadunuo ispod niska, krupnim naborima izrovana čela.

- Stara, danas me nijesi nasamarila, ja već mirišem zalogaj, i puna su mi usta slatke vode od požude i strasti! A sada valja nam se počastiti i pripraviti za radost i raj na tome bijednome svijetu, kako ono ti bugariš poslije svake popovske prodike! - To govoraše čovuljak tuđim i djevojčetu nerazumljivim jezikom, primičući se k punome stolu i do Ančice, a ruke mu drhtahu, i glavurda sve češće prikimaše od lijevoga prema desnome ramenu.

Ančica plaho odskoči kano da joj tu nije mjesta, a čovuljak je uhvati za ruke i pritegne natrag na stolac.

- Kamo bježiš, košuto plaha, kano da sam nečastivi duh? - zasvira on sipko i oporo.

- Oprostite, gospodstvo, služinčetu se ne pristoji sa gospodarom blagovati i sjediti pri istome stolu - šaptaše drhtavim glasom djevojče, sluteći neke nepoznate joj pogibelji i nevolje.

- Istina je, grlice moja - oglasi se vještica, podavši nekakav znak čovuljku - ali kada milostivi gospodar i gospodin želi, zahtijeva i nalaže, tada valja služinčetu žrtvovati dušu, tijelo... sve! Jer bog zapovijeda svakome stvoru najprije pokornost, poniznost i pobožnost! Eto, i ti ćeš tako slušati milostivoga gospodina, ta znam ja koga sam k njemu dovela u službu i preporučila.

Djevojče upire pronicave, žarke oči sada u staru vješticu koja joj se najednom pričini neiskrenom i himbenom poput mačke; sada ih opet upilji u glupo i ružno lice svoga novoga gospodara i gospodina, u kome vidi živu sliku vampira, kameleona, divljega vepra. Tajne slutnje naviru sve jače i sve silnije u njezinu dušu dok joj svakojake crne misli krstare, premeću se i nadrvavaju jedna drugu, potiskujući se tako brzo i tako silno da se djevojče zablenulo, te joj se sve to pričinjaše kano da će poludjeti ili kano da sniva grozan i užasan san štono joj u najkraćem vremenu prijeti nekom okrutnom strahotom i napasti...

*

Dobru večer, moj rujatuše! Bože moj, zar su u tebe samo zato moždani i pamet u glavi da vazda piljiš u te puste knjižurine? Vrag si ga neka! Tko će znati što je na tom zamazanom papiru, išaranom tim mravljem od sitnih i debelih kvaka da si se prilijepio za njih kao mušica za med, dok te i nestane! Kako nekada kod pokojnog Mecene nijesam trpio da se premalo zabavljaš s knjigama, tako mi je sada neugodno da vazda i vazda buljiš u njih. Čovječe, pamet će ti se pošemeriti i pomrsiti! A onda fuć sva muka i napor te sva ružičasta budućnost! Vrag si ga neka!

Đak Ivica pridigne blijedo lice i osovi glavu na ovu iznenadnu provalu gazde krčmara, nekadanjega gospodina kumordinara.

- Zar vas je možda vaša vrijedna gospodarica natjerala ovamo? Nekako ste mi smućeni i zaduvani, što vam je?

- Daj ti, dragane moj, prije svega ukloni taj metež od knjiga, pa ćemo tada lijepo prostrijeti stol, te zagristi izvrsne pečenke i zaliti je osobitim nekim novim vinom! Da se počastimo baš onako od srca, a poslije prekonačit ću kod tebe na ovom otrcanom divanu. Pa to je sve što još imamo: da čovjek napuni svoje smalaksalo tijelo i okrijepi pustu dušu kapljicom dobre rumenike! Pristaješ li, rujatuše? Ili ćeš me istjerati iz svoje sobe, hej?

- Meni je pravo, gospodine kumordinaru, ali što znači ta vaša seoba iz vlastitog doma? Zar je možda opet bilo bračnoga okršaja ili kakvih drugih nezgoda?

- Obzorje je čisto i jasno poput djetinjega srdašca. Oluji nema ni glasa ni traga. Moja se zaplela u nekakve mutne ženske poslove, pa da joj ne smetam, domislih se sam da danas nas dva zajedno večeramo ovdje kod tebe i da probavim noćas na tvome divanu. Vrag si ga neka! Ti ženski poslovi, tko bi ih odgonetao? Tko će ih prosijati i provijati na situ i rešetu? Vrag si ga neka! - pljunu zlovoljno kumordinar te se nekuda zanese u spore i turobne misli, a možda nije baš ništa ni mislio - po starom svome običaju.

I prostrlo stol i doneslo izvrsnu večeru. Soba đaka Ivice zamirisala kano stan pustinjakov kada u nj dođe svadbena pita. U Ivice propucala brada, a male brčiće već prisukava i redi najpomnije.

Novo vino, nekoliko od onih boca što su se desile na stolu čovuljka i stare vještice, pjenilo se u velikim čašama, a kumordinarova uha i nos gorjeli i crvenjeli se da bijaše milina. I smrknuti obrazi đaka Ivice zažariše se, a neka voljka zamaglica obastire mu vid, inače jasan i bistar, dok se oko srca uhvatilo nešto neopisivo ugodno i milo, a tajanstvena sila potjerala iz duše sve mrke i tamne oblačiće. I sjeti se on Laure i Mihe, a smiješio se blagodušno na svoje uspomene. Napokon mu doprhaše i slatke misli na seljačko djevojče Ančicu, a mašta se razigrala u najdražesnijim slikama... Sve ga je to oblijetalo u tako vjernim prilikama da je Ančicu gledao živu pred sobom, prvi njihov sastanak, zatim onaj zagrljaj, pa sukob njihovih pogleda u crkvi i konačni rastanak te zalog u njegovu prstenu kad se vraćao u grad na nauke.

- No! Vrijedi li ta pjenušava kapljica, đače učenjače? - prekine njegove sanjarije razigrani kumordinar, komu se stadoše valjati pred očima one mnogobrojne boce što ih je znao istrusiti u obilatom dvoru pokojnoga Mecene. - E, tamo smo ih mi otčepljivali, tamo! Čitavu šumu bio bi s njima zasadio. Sjećaš li se, mladi zgubidane? Ipak je lijepo bilo u slavnopokojnoga lustrišimuša, pa ti zvrndao što te volja i preklapao mudrolije kojih ja pravo i ne razumijem!

- A, dakako! Vi ste ih se naužili... meni ste malo kada što priuštili. Utuvili ste u glavu da vam valja na me režati kao psu na mačku - promumlja đak Ivica, a da nije ni pazio što će reći, samo da bar nešto odvrati kumordinaru.

- Ej, bila su onda vremena, bila! Vrag si ga neka! - mahnu kumordinar rukom. Tad se opet sjetio onih kletih žena, tih kćeri pakla i vraga... i zape kumordinar, a lice mu je sijevalo kao zažarena peć.

- Oho! Opet stare gusle. Ali tiho, rođače Žorže, jer, prišulja li se odakle vaša Jeluša i prisluhne li, bit će jao i pomagaj! Mogla bi i po drugi put maknuti iz korijena vaša uha!

- Ne spominji mi takvih prilika, rujatuše, jer ću pobjesniti... Ali ova pjena... ova pjena, od česa li je stvorilo? Čim li je tako osladilo? Otkuda li joj podalo ovu bajnu silu?... Pij, rujatuše, neka ti je za danas, kako i meni! Pij, pij! Pijmo ga, pijmo ga... sve do dana bijeloga! - zaurlika Žorž hrapavim glasom, obujmivši đaka oko vrata i pritegnuvši ga k sebi.

- Nu, nu! Već je i do cjelivanja došlo... Ne slinite me, divni supruže! Prištedite to za svoju bolju polovicu! - izvinu se Ivica.

- Čuješ, čuješ! - raskrili kumordinar obje ruke i stade silno lupati nogama - čuješ, čuješ!... Pa ti pozobao sve knjige staroga i novoga vijeka; pa ti imao u svojoj zgubidanskoj glavi i pakao i nebo i očistilište, ipak si tepac! Više: ti si lopov!... Ne rugaj mi se... Jeluša... Jeluša - stiša mu se i omekša grlo. - Vrag si ga neka!... Ipak ću ti reći što se danas zbiva u našoj kući, tamo u hodniku, što ravno vodi u dvorište... Oj, ženski poslovi... sotonski poslovi, velim ti! Ne znaš ti lje ništa, dragoviću moj! Ipak sam ti ja majstor, ako me i tako sramotno gazi rogata Jeluša! Ništa zato! Iznenada banut će bog i vrag, pa će svaki pokazati svoje račune i tražiti svoj dug... Vrag si ga neka! Ded, rujatuše, da te poljubim pa ću ti tada razgaliti što se danas zbiva u našemu domu... Hej, hej! Lukava sam ti ja još ptičica, a u mene je fin i prefin nos... njuši on dalje i bolje od najizvrsnijega lovskoga pseta... Ali da me nijesi odao, rođače! - zaprijeti se Žorž desnicom i ljevicom. - Pst!...

- Kumordinaru, ne djetinjite; kako da vas ja odam i komu? - ozbiljno će đak Ivica.

- Vrag si ga neka! - zamisli se natrušeni bračni drug Jelušin... - Dopuzala ti nekakva staruša... ej, poznam tu vješticu, poznam još od Mecenovih vremena. Pobožna je i sveta pred ljudima, kuja; oslini sve oltare i svece, a popovima i fratrima cjeliva skute i rukave gdje god ih sretne... Dopuzala i dovela seljačko djevojče, mlado i svježe poput rosne kapljice, čisto i nevino poput ljiljana, ta jedva će joj biti četrnaest godina... Splele i zaplele žene za bogatu nagradu mrežu, i danas će svoj plijen prodati onome stareljku i nakazi, poznatome raskošniku i bogatome savjetniku... Kano da anđela skinuše s oltara da ga obeščaste i popljuju!... Uh, novci, prokleti novci, što sve ne urade uz paklene ljudske stvorove. Kakve ljudske stvorove? Ništarije i hulje! Ej, ta sjećam se Mecenovih vremena, bog mu prostio crne i teške grijehe...

I kumordinar zaplećući jezikom počne šaputati đaku Ivici: - Ta ti si već dorastao, propucala ti i brada i rasuli se brci, i ne poznaješ svoj spol... Vrag si ga neka! - klone kumordinar na divan i umukne, neprestance mašući sada ljevicom, sada desnicom ispred lica i nosa, kano da se brani od dosadnih zareznika.

Ivica skoči na noge, problijedjevši, a u tijelu mu nestane svakoga traga ma kakvoj premoći od sile pjenušata vina.

Kumordinar, i ne istačući više iz boca u čaše, nagnu na usta još do dvije boce i srkaše slatko i lakomo dok se napokon ne izvali na divan; iz ruku mu ispadne napola ispražnjena boca, a iz nje prolije se crvena, pjenušava tekućina po zemlji.

- Seljakinja! Seljakinja! Žrtva? Kakva? Da li nasilna ili dragovoljna? O, vi hijene, o, vi skotovi mahniti! Zašto baš seljakinja? Zar baš ona mora da bude hranom, vama, grabežljive zvjerske nemani! - uzdisaše uzrujano đak Ivica.

Najednom se silno trzne, kano da ga pogodila munja, i zadrhta po čitavome tijelu. Kano da je odnekuda prodro jauk. Sluša, sluša... Možda je puka obmana? Možda varka fantazije?... Sluša, sluša... Nuto opet prodire iz daljine jauk, pa zagušljiv vrisak... Nije obmana, to je ženski glas... To je nasilje... istina je! - Ej, ti si danas nasjeo, paklena grdobo! - škrinu mladić zubima da mu je sve pucalo u sljepoočicama i mišicama lica... Uhvati silnu toljagu i poleti mračnim hodnicima, a napokon onim hodnikom što vođaše u dvorište.

Čim dospje onamo, začuje ridanje i stenjanje, a kad se primaknuo k vratima, opet prodrije zdvojan i iznemogao ženski glas:

- U pomoć! U pomoć! U pomoć! Ima li još živa stvora na ovome svijetu?

- Šuti, nesretnice! Šuti! Zadavit ću te! Predaj se prije ili poslije. Ništa ti ne pomaže; tu te neće nitko spasiti! Zaman bodeš noktima, zaman grizeš zubima, predaj se, košuto moja!

- Nika-da! - vrisnu i jauknu opet ženski glas.

- Stani! Stani, zvijere! Nakazo! Skote! Danas će ti izmaknuti žrtva! - zaori jak glas đaka Ivice. Udari svom snagom u vrata, i ona se širom otvore... Slabo svjetlo zasinu na hodnik iz nekakve umjetne i sitne svjetiljke, zakvačene pod stropom sobe, štono slabašne i drhtave trakove bacaše u polutamnu prostoriju obiju sobica.

Mrska li prizora! Stol i stolci izvrnuti. Prazne i pune boce, jedne razbijene, druge cijele, onda pečenje od mesa i brašna te druge stvari - sve je to u neredu raštrkano i pobacano po sobama. Tu i tamo prolilo se vino, te spokojno teče u crvenim mlazovima na onu stranu, koja bijaše više nagnuta. Iza slabe barikade od stolaca te ine sitnarije grčevito uhvatila nesretna djevojka stolac, da se njime brani i odbije zvjerskoga napasnika... Kad je iznenada nahrupio spasitelj, ona se licem okrenula k zidu, zastiđena i iznemogla. S nje vise prnje odijela s gole puti, što ga je razderao grešni silnik. On se baš iznova šuljao iza stolaca po podu kao hijena, da opet zahvati svoju žrtvu koja ga je dosele nadjačala, pogodivši ga sad bocom, sad stolcem, sad čim drugim upravo u čelo, razbivši mu debelo meso u dvije pole, iz koga se cijedila blijedožutkasta sukrvica. Napasnik dakako jedva je osjetio tu laku ozljedu, te poput vampira opet navalio na žrtvu.

- Huljo kleta! - kriknu mladić, poleti na čovuljka i stade toljagom devetati njegovo tusto meso i debelu kožu kuda god je dosegao.

Grdoba se zabezeknula, iskesila na nenadanoga napadača zube poput vepra štono se ulovio u stupicu, te ga obuzme kukavština i stade drhtati po čitavome tijelu.

- A tko si ti što si se usudio provaliti u moje mirno i spokojno ložište te me buniti i smetati? Tko si ti?! - prostenja napokon plačnim glasom bludnik, hvatajući se čas tu, čas tamo, kuda god ga dosegla teška toljaga.

- A tko si ti, nemani jedna? Ej, ne treba da pitam. Pokazat ćeš danas putnicu svoju, jer ću te devetati i mlatiti dokle se ne izvije iz tebe zadnji kužni dah crne ti duše! Dok se zadnja mišica i zadnja žilica ne protegne na tvome silničkome tijelu! - orio se glas đaka Ivice.

- Ej, pa me ubij, razbojnički provalniče! Ja k bogu na račun, a tebe će već stići zakon i pravica te sapeti tvoj žilavi grkljan krvničkim užem! - vriskaše sve sitnije nakazni čovuljak, zaklanjajući se k zidu, jer toljaga je mazala i lijepila se u tijelo sve ljuće i jače...

- Evo, udavi me i zatuče kao psa u vlastitome domu i u mome stanu, hajdučki provalniče!

- Mudruj, mudruj, grabežljivi raskošniče, uhvatio si se danas u stupici, pa ćeš platiti harač kako ga još nikada nitko nije, huljo kleta! Samo kad je spaseno poštenje ovom ubogom djetetu i nevinost njezina!

- Kakvo dijete? Čije dijete? - osovi se razbludnik, odmakavši se od zida, jer su sada rjeđe počele padati batine po njegovom mesu... - Ta ovo je moja sluškinja!... Što se ti, neznana delijo, pačaš u moje poslove i račune? Otkuda ti to pravo? - zasviri ohrabrenim glasom čovuljak, opipavajući modrice i sukrvave brazde po svome tijelu.

- Lažeš, vampiru! - zagrmi iznova Ivica, poleti na njega, uhvati ga za šiju i svali poput vreće među hrpu boca, razliveno vino i među druge stvari, pa opet ne požali patuljastoga debeljkovića, da je toljaga zviždala zrakom i palila kuda god bi zahvatila da sve ječi i puca nasilnikova koža.

Djevojče još vazda stajalo okrenuto k zidu, ne usudivši se pogledati tako iznenada promijenjene pozornice. Drhtala je kano prut na vodi i sama sebi nije vjerovala... Sve joj se to pričinjalo kao strašan, ružan i grozan san, a u tome snu odzvanjao i grmio glas spasitelja njezina koji je već negdje čula i slatko ga se sjeća... ali nikako ne dokučuje čiji bi ipak mogao biti. Sada se plaho ozre na tog raspaljenog osvetnika i kerubina... Ali u njega propupala brada i razlili se brčići na usnicama... Ona okrene čitavo lice na pozorište. Ivica se ozre, protrne, toljaga mu padne iz ruku a on krikne silno i zajeca plačno:

- Ančice moja! Ančice! Snivam li ili je to neka nebeska utvara? Javi mi se, jesi li ti to? Ančice moja!... - i pohrli k njoj.

- Ivica! Ivica! Ivica! - ciknu i vrisnu, zajeca i proplače ona... - Ja sam, Ivice, ja! Oh, tako je htjela sveta bogorodica, kojoj se ja molim dan i noć, da budeš ti danas spasitelj moj!... Ivica... Ivica - šaputaše djevojče zamrlim glasićem, privinuvši se uz pobjednika.

U taj tren bane odnekuda gazdarica Jeluša te se ustrmi na pragu, ugledavši taj čudni prizor.

- Kako? Rođače, što ti ovdje radiš? Što ti to znači? Kakve su opet to diple? Čije li je to maslo?... Ta ja sam ipak gospodarica u svom stanu!

- Izdiri, svodnice kleta, s onom nakazom ondje! Izdiri da se ne gnušaju nad vama oči poštena čovjeka, da ne povrijediš ovoga anđelka svojim bludničkim pogledom!... Izdiri, velim ti, tu nemaš posla s nesretnim kumordinarom! Izdiri, jer će ovaj čas toljaga mastiti tvoje grešno tijelo, a pucat će tvoja debela koža kako i onoj hijeni tamo!... Izdiri! - pokaže mladić prstom na vrata.

- Pa tko si ti da mene strahuješ i groziš mi se u vlastitome mome stanu? - pokroči Jeluša prema momku.

- Tko sam? - škrinu mladić dohvativši toljagu... - Zašto da ti nekažnjena umakneš odatle?... - I on opali Jelušu nekoliko puta, a ona stisnu usta i pesti te videći da tu nema šale, sabra skute i rukave te bjež!... Ovu zgodu uhvati raskalašeni čovuljak, izmakne preko praga te se pusti drobnim i mekanim koracima u bijeg za svodnicom Jelušom.

- Platit ćeš ti meni, haramijo! - vikaše on kad je već daleko odmakao tamnim hodnikom.

- Samo kad si ti već ovdje prvi platio pod ljutom toljagom, ne brini se za ostalo! Vidjet ćemo što će biti pred sudom, zakonom, bogom i poštenim ljudima! - odvraća mu đak Ivica, pokročivši na prag sobe, kano da ga želi još dalje i preko hodnika goniti.

Nije dugo potrajalo iza te vike i gungule, a hodnikom šuljaše se, pužući na prstima, kumordinar Žorž... Sav svijet kretaše se oko njega, ali on se ipak miče naprijed, boreći se sam sa sobom da ne zaboravi i ne promaši svoga cilja.

- Ha! Tu su vrata! - tapa rukama po zidu... polagano otvori te uljeze.

Ivica držaše djevojku za obje ruke, čekajući da će se osvijestiti i da će mu ispričati kako je prispjela ovamo... Od straha i prepasti uzdrmana i satrvena ne mogaše ona domoći se riječi, nego tek po koji put duboko uzdahnu, gledajući milo i zahvalno svoga spasitelja.

- A! A! - javi se kumordinar. - Šta li se zgađalo ovdje! Probudila me vika i graja, a držim da je mojoj Jeluši pukao čir na dlanu, jer viče i dere se po krčmi da je strahota... Kakve si opet izmudrio majstorije, moj rođače?... Kako ti ovamo? Ta mi zajedno pođosmo na počinak!

- E, gospodine kumordinaru, doletjeh ovamo kako i vi dopuzaste evo baš sada! - mahnu rukom đak Ivica... - Ja sam čuo čak u našu sobu jauk, vrisku i pomaganje, a kad amo, spasio sam nevinost i poštenje ove jadne djevojčice od grabežljive zvjeradi, kakva postoji i roči se u vašem vrijednom domu.

- A! A! A! Zvjerad se roči, zvjerad? - pokunji se kumordinar... - Jesam li možda ja šta ludo izbrbljao? - domišljaše se Žorž, utisnuvši kažiprst u čelo kano da doziva u pamet nekaku mutnu sanju ili davnu, davnu misao, sliku, za koju sada sam ne dokučuje da li uistinu postojaše kada kao događaj ili misao. Ili je pako tek nedavno san, ali je potamnio i izgubio se... Vrag si ga neka! - mrmljaše on u sebi zlovoljno i trpko... - Pa šta je sada, hoću da reknem, šta će biti s tom djevojkom? - dokrajči kumordinar zijehnuvši lijeno, a da nije ni gledao Ančicu i Ivicu.

- Spasena je od vampirskih pandža! A to je za danas dosta, vrijedni gospodine kumordinaru! - odvrati đak Ivica, uhvativši žešće djevojčicu za ruke, a ona mu se nijemo podala, trznuvši se iznenada, jer u taj čas prepozna gospodina kumordinara, koji bijaše toliko puta na njihovim seljačkim brdinama...

- A da li, čestiti rođače, poznajete ovu djevicu? Ili se bar sjećate, a možda naslućujete, tko je i čija li je?

- Mh! Mh! Mh! Ludoga li opet nadmudrivanja, moj rujatuše? Šta bih ja znao? Ili otkuda bih se sjećao? Misliš li ti da je naša pamet svježa i bistra kano u vas mladih? Ej, sve su to već obamrli pretinci u moždanima! Što je u njima zatvoreno i zakračunano, to više ne izleti na svjetlo! Otpao ključ, zarđali, kračuni i računi, vrag si ga neka!...

- Pa čujte! - nasmjehnu se gorko Ivica, pogledavši milo i nježno djevojku - to vam je kći našega susjeda, maloga "kanonika", Anica! Ne biste li se sjetili one žustre i sitne djevojčice koju znadoste tako često darivati slatkišima kad ste dolazili u naš prnjavor?

Kumordinar se prekrsti, zine te pođe ravno k djevojčici.

- Ti da si kći našega susjeda, maloga "kanonika"? Ti? - stade je glatkati po glavici i čeocu. - Ti? Tko da vjeruje? Pa kako bi ti došla ovamo? U naš veliki i šareni grad? S kime? Po kakvu poslu? A stara ona kleta svodilja... čime i gdje bi te ona smamila u svoje pandže?... Vrag si ga neka!... Tu će mi još pući glava kano da si makovicu stisnuo među prstima... Vrag si ga neka!... Ja svega toga ne pojmim, niti razumijem. Čovjek bi trebao da ima pamet kralja Matuzalema!... Vrag si ga neka!

Sve troje vratilo se u sobu đaka Ivice i tu su razgovarali i bučno i potiho do bijela dana. Razjasnili i razvedrili svaku sitnicu i svaku malenkost te sada poimahu kako li čudesnim načinom ukobi sudbina ovu noć i taj događaj.

Kad je svanulo, kumordinar se zabrinuto ushodao i zamislio, češljajući i grebući se neprestance iza uha prstima. Obuze ga crna slutnja da ga u najkraće vrijeme nešta hudo čeka čim se odijeli od sobe đaka Ivice. Hvataše ga strah pred gospodaricom Jelušom. Sve mu se nekuda nije dalo izaći iz te sobe.

- Vrag si ga neka! - ohrabri se napokon, uze svoju kapu te se obzirno provuče kroz vrata. Uđe preko hodnika najprije u krčmu, gdje mu zaudaraše nekim čudnovatim mirisom tako da je po triput otvorio vrata što su vodila na ulicu i tu se junački iskašlja i nasisa svježeg jutarnjeg zraka. Napokon se posadi u širok hrastov stolac kraj peći. Jeluše danas dugo nema. Prevario je dan, i ona spava kako rijetko kad običava. - Vrag si ga neka!... Ženski poslovi... Ženski poslovi - gunđa kumordinar, stade umoran zijehati, a san sklapaše trudne mu oči. I domala odmnijevaše po sobi silno kumordinarovo hrkanje, zbog kojeg znala ga često ljuta Jeluša trgnuti iz topla kreveta i potjerati u krčmu neka tamo smoli i vozi... jer ovako ne možeš kraj njega usnuti.

U snu bi se svaki čas trznuo, namrgodio i napokon otegnuo turobno i dreselo lice kano da će zaplakati. Proročanski genij kano da mu šaptaše u uho što će se netom dogoditi, pripravljajući ga tako na ozbiljnu javu.

I Jeluša prodrije u krčmu, bacivši bijesan pogled naokolo, a onda poleti k prozorima i stade ih redomice otvarati. U krčmu navali svjež i hladan zrak, a Jeluša sva raspupčana u jutarnjem odijelu i ne zakopča ga, već joj onako razgaljene silne grudi optakaše napola studeni uzduh da se iz njih digla jedva vidljiva bijela para kao onda kad čovjek diše na studenu zraku. Ona se okrenu od prozora i nuto opazi svoga mužića Žorža. - Ha! Evo ga, spava po bijelu danu, spava! Dakako, tko bi bdio noću i nahustio onoga golokrakoga đaka da razbojnički provaljuje s toljagom u ložnice mirnih i poštenih ljudi? Pa onda? O, sramoto, ... i mene je izbio! Uh, kako li me bole leđa i kukovi. Bit će negdje sve crne brazde po mome bijelome tijelu. Ali ti ćeš mi platiti, ti! Stanider - poleti ona u kuhinju zahvativši tu pretrgnutu kolčinu što je zaboravio neki seljak, donesavši vina za pokus. Kako se kumordinar na vlastite ruke naslonio, okrenuvši se licem k peći, tako ispupči prema sobi leđa. Divlja žena nahrupi s kolčinom iz kuhinje i stade nemilo mastiti svoga bračnoga druga. On spavaše tako tvrdo da je jedva nakon trećeg, četvrtog udarca osjetio da to nije tek puki san, već uistinu žalosna i ozbiljna java. Prodrami se i okrenu, a tada izvali oči na svoju suprugu. Ali ona ne pitaj ništa, već opali i lijevo i desno...

- Zar si poludjela? - izdere se mračno Žorž, udarivši u neku staru kumordinarsku kletvu. - Kobilo ti, ždrebico jedna! - Uhvati iza sebe hrastov stolac i dignu pa prema nježnoj i krotkoj ženici da se brani od njezine nenadane navale. Kroji ona sud, a da i ne pita za pravo ni zakon! - Nijesam ja rujatuša potpalio da vam muti crne i šarene vaše vražje poslove! Dapače, ja sam duboko spavao kad je on čuo djevojačku viku, vrisku i pomaganje! - zabugari poluplačnim glasom kumordinar. - utaži se i prestani, ili ću ti stolcem raskoliti glavu pa da me do večera dignu na vješala!...

- Čujmo samo ružnu i onemoglu kljusinu, čujmo! Kako se izvinjava i ispričava! Sada istom vidim i vjerujem da si ti i nitko drugi svario ono kleto maslo, jer govoriš a da te ni pitala nijesam. Pa šta si htio iscijeđena limuno, da valjda za tebe pripremimo djevojčicu što miriše po ljerovima... ha, ha, ha!.. - I ona opet stade mahati po zraku kolčinom, da dohvati ma s koga kraja svoga mužića... No, valja reći, da je gospodin kumordinar junački odbijao navalu, pače očepio stolcem svoju milu družicu jedanput po širokim i plo-

snatim butovima, a drugi put po oblim i dražesnim nadlakticama, štono se osobito isticahu iz razgaljene jutarnje suknjice.

Vidjevši Ksantipa da je danas i njezin Sokrat naoštrio i iskesio zube te da bi hrastovina mogla i dalje zahvatiti, a već se noćas dostala nekoliko modrih brazda, odustade od daljnje navale, briznuvši u jedovit i gorak plač.

- Dobro, lijepo, krasno! - zaćurlika ona iz krupna i jaka grla - to li sam doživjela? To li zaslužuje moj rad, moja marljivost, moje muke i tegobe? Sve što je ovdje, sve što je u tebi i na tebi, velik glas naše krčme... sve to valja samo meni priznati i zahvaliti! A gle, može me izmlatiti i ubiti kakavgod zgubidan, študent, mazalo i gladuš! To li sam doživjela, stari istrošeni konju? Hej! Odgovori!... Ja ti velim, mi nećemo dobro svršiti! Neka đavo nosi i tebe i krčmu i posao! Ja ću opet u službu... pa ću živjeti! Kakav li je to muž!?

- Polako! Polako! Nijesi još gotova, čuvaj ga se samo... još ćete vi svi skupa za te mračne i šišmiške poslove odgovarati sudu i zakonu! Umiri se, umiri! Bolje bi ti bilo da se omotaš pokorna i krotka oko rujatuša, kano konac oko prsta, jer će doći i više i gore negoli je toljaga... Vrag si ga neka! Svaki kovač kuje svoju sreću. Kako li ćeš je skovati ti, računaj sama sobom i sa svojom jezičinom.

- Šta sud? Kakav, koji sud? Šta zakon? Gdje? No, kada bi se ti, vucimetlo, brinuo za te stvari, tada bi se i gvozdeni most srušio pod čovjekom!... Hajde, hajde, da vidimo! - sukaše Jela rukave kano da smjera na novu navalu ili kakav prešni posao...

....

Istoga još dana nađe đak Ivica mjesto za Anicu u vremešne, stroge i odlične gospođe u koje poučavaše više godina njezina jedinca. Djevojče bijaše dobrodošlo u taj dom, a dani i mjeseci tekoše obojima ugodnije, jer se u istome domu sastajahu svakoga dneva. A svoje tajne zavjere ne odadoše nikome na svijetu. A niti je mogao budi tko u domu stroge i odlične gospođe zamijetiti da bi ova dva stvora vezao ili zbližavao kakav nježniji osjećaj...

....

Ivica je napustio stan u svoga rođaka kumordinara te se odselio.

Izdevetani savjetnik nevidom umakao iz grada i oteturao svoje zdepasto i tusto tijelo, bojeći se da bi mogla dunuti od koje strane svijeta još ljuća popara negoli gorda đakova toljaga.

Stara vještica preselila se u još siromašniju, mračniju i blatniju ulicu od dosadanje, nekamo u drugi kraj grada. I njoj ne mirisaše zakon, sud i pravda, kojom se đak zaprijetio svim poslovačima i sudionicima one noći. Čitav konac ispripovijedala joj poražena Jeluša, pokazujući svoje modrice uplašenoj i pogruženoj starici. I u crkve je rijetko zalazila; a onda bi se uvukla u najtamniji kutić i stisnula ondje poput sove u duplju, kada zabijeli božji dan...

Samo u krčmi kumordinara Žorža nije se ništa promijenilo. Dragi supruzi grizli se, svađali, a do zgode navlačili i tukli kano i dosada, a jadoliki kumordinar vazda bi ostao kratkih rukava, te potegnuo tanji kraj i razboritu dušu u se...

*

Izvan ovećega grada u kojem stanovaše do osam hiljada duša tako da je taj broj vazda bio stalan u knjigama slavnoga gradskoga poglavarstva, jer se nije priračunavalo ni odračunavalo ako bi tko umro ili se rodio - čemu za takve sitnarije suvišno ispisivanje i dodavanje, čemu trošiti skup papir dragocjenih gradskih knjiga - van toga grada desio se dvorac, onako napola na gradsku, napola na seljačku.

Grad, pun lijenih stanovnika, a još gorih službenika kojima bi sve slađe mirisalo negoli red i gradske knjige, nije se brinuo za svoje vlastite stvari a kamoli da mu kopa po glavi: tko se kada naseli i odseli u one kuće što stajahu van grada.

Laura i Miha dođoše u gradsku općinu i nastaniše se u onome dvorcu. Trgovac Miha polazio katkada za trgovinom u daleke krajeve, ali to bijaše već trgovanje višega stepena, gdje neznatan trud i uvelike uložen novac nosi ogromne i neprivrijeđene dobitke. Miha, otkako je napustio svoju domaju i Medonićev dom, kano da je opustio do korijena i nekuda se odrodio i podivljao. U trgovačkom svijetu upozna čudnovata druga, i oni se hitro zavolješe, a Miha se privinu k njemu kano da je našao izgubljena pobratima u svijetu pa mu nije mirovalo srce dok ga nije doveo u svoje prebivalište, u vangradski dvorac gdje je stanovao.

Taj svat bijaše ćorav na jedno oko, ali ga obasuše silni brkovi i brada. Lice i tijelo redio je i glatkao da je bio tijelom pravi atlet, a obrazima poput kakve izgubljene djevojke koja je već davno proigrala prve pupoljke divne mladosti svoje, a sada samo lovi u tanke mreže svojih požuda i svoje ljepote šarene, jednodnevne leptire što najradije nalijeću na rascvalo i prezrelo cvijeće. Njegove šale, dosjetljivost i komika tako zaniješe konjskoga trgovca Mihu da je on umah pobratimu uskliknuo: - Bio svijet velik ili malen, prostran ili tijesan, a Miha najsjajniji gavan ili najcrnji prosjak: on bez svoga novoga pobratima živjeti ne može!...

I tako konjski trgovac Miha dovuče u svoj dvorac novoga pobratima.

Laura u njem upozna starog ćoravca Ferkonju. Ali kolika razlika od onda i sada!

Taj novi svat tek škilji na zdravo oko, podsmjehava se na Lauru, pa se šali, prenavlja i govori da mu nitko neće haka doći. A Miha, ciganski trgovac, koji bez svoga druga pada u melankoliju, dosadu i turobnost, puca od silna smijeha, oči mu se zalijevaju vodom, a lica, ta se samo tresu od veselja i dragosti.

- A mi? A mi, Laurice? - ščepa ćoravac strastveno i silno Lauru za obje ruke kada je jednom zateče nasamu... - A mi, zar smo zaključili zauvijek naše račune štono ih započesmo u onoj divljačkoj šumi - mi, zabludjele ovce, hej? Niti me nijesi upitala kuda mi se u toliko godina metnuše roditelji, oni vječno pijani ljudi štono se vazda svađahu i razbijahu? Nijesi me nikada upitala kako se ja propinjah po tome širokome svijetu dok se evo ne upoznah s tim tvojim seljačkim bolvanom i ne nađoh Lauricu svoju... hej? Ona noć je divna bila, divna moja Laurice! Još da nam se jednom povrati, pa neka se tada svrši sve! - zapjevulji ćoravac u uho Lauri...

- Mir, prokletniče! Ja sam žena. Ti si uzrok cijeloj mojoj kobi! Nikada te ne bilo! - zaklopi mu ona rukama usta, skočivši sa svoga mjesta.

- Ej, žena! Čestitam, gospođo! - zagrohota Ferkonja i raširi ono jedno zdravo oko, promjerivši od glave do pete Lauru. - Žena, kao i moja, samo što ja imam prvenstvo! Ej, žena!... Znam sve, znam sve! Zar misliš da mi nije sve do najmanje sitnice razgalio konjski tvoj trgovac?... Žena! Moje je veće i jače pravo pred svima na ovome svijetu!... Misliš li da

ne znam kako si postala Mihina; kako je on htio da te dovede pred žrtvenik da popo blagoslovi vaš brak... Ali to tebi zaudara... ha, ha, ha! Sve ja znam. Šuti i pokori se. Silan i moćan bio sam nekada... onda... pamtiš... Silan i moćan bit ću i sada!... Pokori se, mila moja, drugačije se ničega ne žacam... Oh, oh, oh! Po čitavome svijetu sam te tražio i mučio se... i nađoh te! Ili ćeš biti opet moja... ili ćemo obadvoje propasti i svršiti - skoči na noge potepuh i uhvati Lauru... - Vidiš, draga moja! Pomriješe mi roditelji... i zakopah ih i platih svetu misu na kojoj nisam ni bio, niti se pomolio za njihove duše... Dosta sam im sprovodom i misom naplatio i zahvalio što me rodiše i othraniše takva kakav jesam s jednim okom, ali više vidim nego savkolik drugi svijet na zdrave oči... Protepoh kućicu i klatarim se od nemila do nedraga, no vazda i vazda lebdjela si mi ti pred očima! Za tobom uzdišem, tebe tražim, pa eto, tebe i nađoh! Ništa si ne imamo spočitavati, ništa se ispričavati, ništa jedno drugomu praštati!... A kada se sastadosmo tako pukim slučajem, ej, neka se opet pomladi staro moje pravo!

Laura klonu duhom i tijelom... Ona je tek sada zamijetila nešto novo, veliko i silno u toga čovjeka, te mu se posve pokorila, ali u tom joj dakako smetao trgovac Miha.

Neke večeri započe Miha svojoj ljubovci mrko i odrješito:

- Lauro, svega mi je već dosta! Znadeš sama, kako je. Dok je još Justa živjela, započela je naša ljubav. Začetak joj je, dakle, svakako smiješan i nećudoredan. Justu kano da je bog uklonio da nam ne smeta, i ti si se preselila u moj dom. Ondje već stadoh te nagovarati da se vjenčamo i da nas ne hvata dalje svijet na oko te nam se ne podruguje i ne kleveće... Ti nijesi htjela... Došlo ti na um da ostavimo onaj dosadni seoski život i da se preselimo nekuda daleko u grad. Htjela si, izvršismo... Evo, tu probortavamo već nekoliko godina... Ali čemu vodi taj život? Moja je posljednja odluka da se vjenčamo, a tada da se odselimo natrag u moj zavičaj, u drevni Medonićev dom.

- U kakve li si opet zabludio sanje, dragane moj? Konjski trgovac, vječni zgrtalac novca i silnoga imetka, pa da tako sniva poput djeteta što se rodilo, uzgojilo i poraslo među cvijećem i ružama! Aj, mani se takvih računa, Miha moj! Ja ti već rekoh da ne držim ništa do blagoslova popovskog i da se ja nikada ni s kim neću vjenčati! Svojih odluka ne mijenjam, pa me pusti u miru zauvijek. Jesi li čuo? Jesi li razumio?

- Tako? - zamisli se Miha. - Ej - nastavi on, mjereći svoju ljubovcu mutnim i napola prezirnim okom - ej, i ja imam svoju odluku! Nikla je ona prije negoli sam te poznavao; imam je sada, a imat ću je i tada kad se raziđu naši putovi.

- Šta je to opet? - skoči i vrisnu glumica kano da je guja ujede.

- Ništa! Ja neću da živim i dalje takvim životom. Ne znam pravo da li si baš moja ili koga drugoga ili si možda svačija! - puhnu Miha, zureći zlorado u divno lice svoje ljubovce. Ono je čas blijedjelo, čas se rumenjelo i drhtalo, a po njem se počne povlačiti oblačak gnjeva i provale.

- Razjasni! Ili ću te ošinuti, ma izgubila umah svoj život kao pčela kada ubode i pogine, gubeći zauvijek žalac svoj. Razjasni!

- Razjasniti? Hm - zamisli se opet Miha, upiljivši oči u zemlju. - E, pa neka ti bude! - sune glavom uvis, skoči sa sjedala te se strogo prikuči Lauri. - Znaš sama, golubice moja, da ja ne poznam tvoje prošlosti, niti sam te kad pitao za nju. Da pravo reknem, ne znam tko si i što si, otkuda si, ni čija si. Da si bila ljubovca drugima prije nego moja, o tom valjda ne treba dizati huke i buke. A sada? Slutim da sam ti već dozlogrdio kano i đak, moj susjed zgubidan Ivica, i ja već vidim gdje ti snuješ i pleteš s novim odabranikom... primjerice... primjerice... s Ferkonjom!

- Miha! Miha! - planu Laura pa se u isti tren zažari i problijedi. - Dokaži! Dokaži! Dokaži! Miha...

- Ne viči tako, molim te! - mahnu Miha hladno rukom i nekuda otresito. - Ja ti velim i ja to znam da si vjerom krenula... Sjećam li se pravo... Da, negdje u trgovačkom svijetu sretoh toga pustolova, i on mi se sviđao. Kano da je stvoren samo za mešetariju u trgovačkim poslovima, a za šalu i vragolije u društvima i među prijateljima. A takvi ljudi, pa da i ne znamo otkuda su, šta su, kojega soja i kroja, kojega zakona i običaja, priljube nam se, utisnu u dušu i srce a da sami ne znamo odgovoriti zašto i kako je takvo šta nastalo, uzraslo, raspupalo se i rascvjetalo. Kada čovjek u nešto tvrdo vjeruje, tad ne treba dokaza! Vidiš, u mene se ustalila najtvrđa vjera da si mi se ti iznevjerila, te da ste vas dvoje davni znanci baš tako kano da se sutra sastaneš sa đakom Ivicom. Da si mi vjenčana žena... e... znam što bih uradio! Ovako: bila si već tuđa i sada si, i opet ćeš biti. A da tome bude kraj i da ti gospodar budem ja, nudim ti još na sve to da se vjenčamo i da mi budeš zakonitom suprugom.

- Već ti rekoh da od toga brašna neće biti nikada pogače, pa dogodilo se što mu drago! - odgovori zapinjućim glasom Laura a gledajući svoga vojna poluprezirnim, polusažalnim okom. Ali nije tome dugo potrajalo vrijeme, a u njezinu se biću iznenada nešto prelomi, tajna misao poput munje sjeknu joj glavom i zaokupi njezin duh: skoči do Mihe i bumom snagom obujmi njegovu glavu i privine ga na svoje grudi.

- Da, mili moj, vjenčat ćemo se, vjenčati! Što sam ti se radi toga opirala, bijahu samo ženski hiri! Ja sam te iskušavala zboriš li zbiljsku istinu ili zbijaš puke šale. Evo, ja sam tvoja i samo tvoja... i mi ćemo se vjenčati i povratiti natrag u naš Medonićev dom! - disaše ona teško, zanoseći se nekuda u nepoznate krajeve svojim očima u kojima tinjahu daleke, čudnovate, nerazumljive osnove i odluke njezine duše.

Miha se nije oduševio iznenadnom promjenom ljubovce svoje; on dapače nije odvraćao i po staroj navadi susretao ljupko i začarano dražesne Laurine nježnosti, nego je mramorkom zamuknuo.

- Šta je tebi, mili moj? Što li se zakopalo u tu tvoju tvrdu glavu? Što si mi tako mutan i oblačan, kano svemir prije oluje? Ej, reci mi, mili moj, reci mi, pa ne djetinji kao kakvo nedonošče ili razmaženi dječarac.

- Pusti me! Pusti me! - otrese Miha, ustavši sa svoga mjesta i otevši se odlučno zagrljajima svoje ljubovce. I ona ohladni u isti tren, ugrize se za usne, stisne pesti, a Miha zgrabi svoj šešir, ostavi Lauru i ode od kuće.

- Ferkonjo! Valja nam se spremiti na posao, valja nam raditi! On sve zna, a ne dokučujem da li tek sluti ili samo vjeruje, ili uistinu zna - ščepa Laura strastveno za desnicu Ferkonju.

- E, pa radimo! - naškubi se potepuh, a ono slijepo oko kano da se prevalilo u svojoj šupljini...

*

- Sada je istom jedva bolno usnuo i svaki čas se trza kano da će na koga navaliti. Već osam dana razapinje ga napitak i na časove posvema onesvijesti, ali srvati ga nikako ne može... To je paklena ljudska narav, ili moram posumnjati o jakosti zelenih kapljica!... Što da radimo? Bojim se, strašno se bojim, neće li nam najednom ući u trag. On hoće svećenika i liječnika. A tad me hvata drhtavica i strava. Pomozi, domisli se! - šaputaše u tam-

nom hodniku sjena sjeni, hvatajući jedna drugu za ramena. Bijahu to Laura i ćoreša Ferkonja.

- Što da radimo? Ti si lukavija i mudrija od đavola, pa smisli, pa reci!

- Vidiš ti njega! Tada ne trebam tebe kad je na meni sav teret. Zar nijesam počela i kidam se i mučim i strepim ovdje već osam dana, no on se ne dade i brani se svom snagom... prije će mi liječnik ući u trag, nego dovršim sretno posao, a tada je sve propalo.

- Hm, teško je i gadno je, vjerujem; no ja se baš ničemu taj čas ne domišljam...

- Ne, kradikeso i konjokradice?... Oko ponoći pospat će sva družina u prizemlju kao zaklana. Tebe, nadam se, nije nitko vidio kad si se u ovome mraku i po toj kiši ušuljao u dvor... Danas nam valja svršiti, velim ti, i da je već jednom svemu kraj... ili...

- Pa hoćemo, da. Ali reci samo kako? Čime?

- Oj, muškaračka glavo, žalibože da je tako! Obuci ti ženske haljine, a rupcem zamotaj glavu, sokole moj iz zečeva gnijezda! On je oslabio... Ta jak vjetar prekinut će mu nit života a kamoli da je desnica u junaka - zadrhta glumica u tami od grozote vlastite svoje misli i pritegne jače k sebi plemenitog druga, kao da strepi pred kakvom aveti u toj neprozirnoj tami...

- A, sijeva mi i puca! Shvaćam... onako oko vrata... kvrc... hm! Ja doduše nijesam započeo ni dovršio još nijednoga takva posla, osim što sam rasporio nekome redarstveniku trbuh sve do jetara i džigerice kada me htjede apsiti u ime zakona... Pa ako bih se već na taj posao dao, nemam baš ništa pri ruci.

- Kakav konopac valjda će se naći u kući - siknu Laura kao zmija... - A tada drži se, junačka desnice ćoravog mog sokola!... Eh, nekada sam te mrzila i nazivala rugobom... A sada - obujmi grozna poticateljica svog crnog sukrivca oko tijela... - Oh, tada smo slobodni i bogati, pa ćemo umaći odatle bez traga i glasa, dragi moj, prvi moj sokole!

Poslije toga šaputanja umuklo sve, i sjene se izgubile nekuda, valjada dublje u crnu tamu.

Već se primače i ponoć. U velikoj, prostranoj sobi tinja u kutu slabo svjetlo kano da zamire i kano da će uskoro utrnuti. Na protivnoj strani leži na krevetu možda bolesnik, a možda zdrav čovjek. Ukočio se, a uvelo crnomanjasto lice proniklo posvuda bljedilom, samo na lijevoj jabučici ukaza se nekakva nerazmjerna krpa rumenila štono se čas širi do nosnica i do očiju a čas stiskuje, te se pretvara u tamnu mrlju kano da je ondje modrica od udarca... Čovjek, bolesnik, šta li, spava... ali u stanovitim razdobljima trgne se čitavim tijelom, prostenje, zajeca - a da se ipak ne probudi... Nakon toga pako zavlada opet duboki mir...

Dvije sjene provuku se kroz vrata, šuljajući se na prstima... obje su, začudo, bose... prva je muškarac, a ono što se za njim vuče i poteže jest ženska... Ta poznamo je: Laura!

- Hrabro i naprijed, sokole! - šapne Laura. - Samo junački i bijesno pa za nekoliko trenutaka ti si svemu gospodar i gazda moj... Ja ću umaći natrag.

- Vidiš je! Kuda ćeš umaći? Ne znaš li, nesretnice, da je bio nekada jak poput medvjeda... Tko zna ne bi li me još i sada u smrtnoj borbi svladao?...

- Ajde, ne zanovijetaj! Kažem ti da ga je napitak satro i oslabio. On je već kano krpa. Valja ti ga samo čvrsto stisnuti, i njegova duša ode! S tijelom je tada lako... Kada se odijeli jedno od drugoga - duša, bog da, prhne što prije s toga svijeta, a tijelo je blato i vraća se u blato... Samo naprijed i hrabro! - I ona se maknu natrag i umače.

Muškarac, koji ostade sâm, ne bi se mogao prepoznati, jer mu je lice zagareno, a čitavo odijelo sastoji se od nekake duge dolame, odrezanih rukava. Samo kad očima makne, spoznajemo da je Ferkonja.

On se ustoboči pred bolesnikovim krevetom kao tigar što žeđa za toplom ljudskom krvi. Zatim onim jednim okom promjeri bolesnika i sav prostor naokolo. I skoči zvjerskom hitrinom na bolesnikova prsa, prebaci mu konop ispod glave istisne grkljan... Bolesnik zacvili, zaškripi, zahripi i raskolači oči... - Živi đavo!... - hroptaše on... - Ta ja nijesam s tobom nikakve sveze utanačio, ako si već udavio moga tasta Medonića, kako pričaju ljudi - pomisli u taj čas satrveni Miha, zabode noktima u živo meso svoga ubojice, izbijeli grozno na njega zube, sune uvis i prevali na zemlju ubojicu i sam se stropošta s njime... Tu je istom nastalo rvanje na život i smrt... Ferkonja sve čvršće sapinjaše konop oko vrata i ne popuštaše ni za dlaku, premda ga je Miha oslabljelim rukama mlatio i grebao noktima.

- Lauro... Lauro - zastenja Miha, a krvava i bijela pjena navrije mu na usta.

- Lauro! Lauro!.. - Ovamo, izgubljeno je sve, on je jači od lava! Propadosmo! - stade cviljeti Ferkonja.

I ona skoči poput mačke na vrata i zakračuna ih za sobom, prišulja se do boraca, te zahvati ruke Mihine iza glave... On upre u nju zakrvavljele oči, problijedi na smrt i zahropta: - Uh, tako!...

- Stisni, zavini, propadosmo! - muklo prošapta ona.

- Tako... tako... Još malo, pa ćeš otegnuti, moj dragane... ovako smo mi zlobni i zlotvorni dječaci nekada gušili vrapčiće, otevši ih napola golušave iz gnijezda... Strašno... strašno - mrmljaše ubojica...

....

Još bijaše tamna, mrka noć... Kiša lijevaše kano iz kabla, a katkada dunuo hladan vjetar. Iz daljine dohromotaše kola sve bliže, a usopljeni konji stadoše...

- Ajde sa mnom, ja dršćem kao prut, užasno mi je! - zašumi ženski glas.

- Eh, pa kako da konje pustim, ne držeći ih na uzdama. Bijesni su, kao da si upregao veprove - odazove se muškarac.

- Bilo kako mu drago, ja se ne vraćam sama!

Oboje uniđe u dvorac, i tiho, a dosta teškom mukom, iznesu nekakav dugački omot i polože ga oprezno na kola... Konji se iznenada propnu, držeći se samo na stražnjim nogama kano da se kruto preplašiše onoga zamota... Muškarac i žena nošahu na kola i druge stvari, osobito razne kovčege, a teške da svaki put zaškrinuše kola kad koji položiše.

Laura razbudi i prodrami družinu, zapovjedivši lakonički da na sve dobro paze, a ona s gospodarom da polazi nekud daleko u tuđi grad ka glasovitu liječniku.

Žena se smjestila uz muškarca, a on potjera konje, i oni udariše divljim skokom, te domala ostaviše taj dvorac a da se više nikada ne vratiše natrag...

....

Kola su jurila, konji rzali, a Ferkonja i Laura sjeđahu ne progovorivši jedno s drugim ni crne ni bijele... Stade svitati, no kiša lijevaše još jače da su naskoro sva kola prokisla, a i živi ljudski stvorovi na njima mokri su, kako se veli, kao miševi...

- Dakle, novce nam valja što prije spremiti nekuda u zemlju na tajno mjesto - promumlja suho i hrapavim glasom Ferkonja, podigavši tmurnu glavu, a sada si istom mogao opaziti da je bradu sasvim obrijao tako da prijašnjega Ferkonju ne bi nitko upoznao do onoga koji pamti njegovo ono osobito ćoravo oko. - Pa onda možemo gdjegođ nablizu i njega zakopati - dovrši on.

- Da, kada bismo mi toliko toga otkopali i zakopali? Aj bog, da iznesemo živu i zdravu glavu! - odvrati Laura... I njezin glas je promukao, a iz lica joj udaraše takva surovost, okrutnost i hladnoća da je za ovaj čas bivala ružna i nesnosna kano kakva mitologijska furija. - Njega možemo izbaciti u prvu brzicu rijeku na koju se namjerimo na našem bijegu... A novce... novce?... O tom kasnije - zijevaše Laura, drhtureći čitavim tijelom...

*

Rujansko je sunce naginjalo na zapad, sipajući zlatnu koprenu svojih slabašnih trakova po beskrajnim, pustim i mrkim gorama. Iza gudura i vrleti, kuda valjda nije nikada stupila ljudska noga, vuklo se dvoje otrcane čeljadi. Nalikovahu više klatarećim se prosjacima negoli običnim ljudima.

- Odmorimo se, Lauro! Glad i žeđa satire me, jedva već mičem nogama, a svaki tren hvata me zamaglica i vrtoglavica, sad ću na izdahnuti!... Ph! Hvala bogu ili vragu, meni je svejedno što se jednom složismo i sporazumjesmo da iskopamo sakriveno Mihino blago pa da ga bratinski podijelimo - a ja ću lijepo u svijet, daleko, daleko u tuđe carstvo! Ondje me neće progoniti gola i bosa, gladna i žedna krvničko uže kao što ovdje!

- Idi, idi, lijena kukavice i izjedipogačo! Neka ti je tvoj dio - pa se tornjaj iz našega kola! Tvoji dugi prsti jedva dorastoše da potegneš kome kesu i izvučeš kakvo janje iz tora! Da, već si mi dosadio i dozlogrdio, nesrećo crna!... Naprijed, naprijed, daleko je još tajna spilja, a valja nam za dana prodrijeti u njezinu utrobu! Bit će lakše negoli u mraku; ta možemo se još oboje strmoglaviti u kakav ponor ili kuda niz liticu.

- Bar će svemu biti kraj! Ja nijesam za taj pustolovni i hajdučki život. Ej, da sam znao da će me zapasti tako mršav zalogaj Mihina blaga i bogatstva, nikada ga lje ne bih udavio u krevetu! Evo, već dvije godine gone nas poput divlje zvjeradi, a mi još na onaj zločin ustrojismo razbojničku četu, počinismo grdesiju novih zločina - a tvoje ime je strah i trepet čitavoj zemlji naširoko i daleko... Ej, šarena, divna i hrabra moja kumo, zar zbilja vjeruješ da ti nikada neće haka doći? Da te neće nikada izdati koji drug?... Ako tako, onda sâm živi đavo vodi i ravna tvoje poslove!

- Šuti, huljo! Ne ćeretaj, jer ćeš ovaj čas znati što je harambaša Lara. Prosvirat ću ti tanetom i ovo jedno oko što te još vodi po širokome svijetu! - domahnu mu vitkostruko i bujnostaso čudovište, skine kabanicu, a oko pasa zasja svijetlo oružje; zatim otkopa nekakve zaveze, a s obraza spane kriva brada i brk, dok se ženske kose u svoj bujnosti i dragosti prospu po leđima, kano da je pao crni oblak. I zasja velebno žensko lice, puno života, strasti, junaštva i grijeha...

- Ah, pusti, divoto, da se još jedared nagledam tvoga sjajnoga lica, krasna ženo! Taj gorski zrak razbujao je i rascvao tvoj obraz i tvoje tijelo - - o, o, bože moj! Zašto li se ne daš nagovoriti i skloniti! - stane Ferkonja pred ženu i raskrili svoje garave ruke da ustavi njezine ponosne korake.

- Miči se, bijedna kukavice! Rđo, miči se! Ne pamtiš li kako u našoj družbi plaća glavom svaki nesretnik komu se poremeti pamet te se usuđuje dotaći ženskoga harambaše Lare! Miči se, huljo, jer taj čas stići će i tebe ista sudbina! - i žena trgne kuburu iza pasa...

Ćoravi hajduk hitro zakrene na stranu zgurivši se za gorski greben.

- Nijesam ništa zlo mislio, Lauro, već samo ponovih svoju želju i svoj nagovor da uhvatimo obadvoje put pod noge čim iskopamo svoje blago i novac, pa da zajedno napustimo taj razbojnički život i da se sklonimo u tuđe carstvo. Oj, kako bismo još mogli pošteno živjeti!

- Šuti, beno! Baš s takvom rđom i kukavicom da odem u tuđe carstvo tražiti pošten i ugodan život! Ha! Ha! Ha! Pa kakvi li je to pošten i ugodan život, nakazo jedna? Prohtije li mi se opet nekog drugog života, s tobom ga lje neću dijeliti, nitkove i prišipetljo! Naprijed! Ni riječi dalje!

Sunce već utonu na zapadu, a po gorskim dolovima i jazovima hvataše se sumrak. Putnici stadoše se uspinjati na grebenastu klisuru štono se dizala iz gorskih prolomina poput plasta sijena. I prispješe do neke pukotine kroz koju bi se jedva provukla čovječja glava. Tu se oboje uhvate posla i teškom mukom odvale kamenu ploču, ne progovorivši ni riječi jedno drugomu. Sada se plazeći potrbuške odvuče u šupljinu najprije ćoravi Ferkonja, a za njim Laura. Nakon oduljeg plaženja dopru u silne prostorije, a nekakav topliji zrak zaokupi im obraze.

- Zapali zublju! - zapovjedi ženski glas. Muškarac pokorno sluša, i za kratko vrijeme obasja crveno svjetlo zublje veličanstven hram podzemnoga svijeta.

- Za lijevim kukom! - reče muškarac.

- Da! Znam kako dobro pamtiš... - I ona opet prikopča krivu bradu i brk a ženske kose savije i stegne u klupko oko glave, nabivši hajdučku šubaru na oči.

Dotle muškrac izmota dvije teške ploče i stade vući iz jame kovčeg za kovčegom.

- Tako! - otiraše zadovoljno znoj. - Sada je sve gotovo i u redu!

- Nije istina! Još će biti posebice nekoliko vrećica. Traži! Eto mu jednog oka! Ne vidi dobro...

- Kakve vrećice? Tu nema ništa više, van ako se nijesu odvalile u taj bezdani ponor što mi evo zja ispod nogu.

- Ej, ako li je tako, onda ti se valja spustiti u taj ponor i dovući ovamo što jošte manjka, inače nećemo dijeliti!

- Šta ti opet zavrtjelo u glavi? Ni sâm crni đavo ne bi htio zaviriti u taj pakleni jaz a kamoli živ ljudski stvor. Ta samo korak dalje pa ćeš se strmoglaviti u bezdan da neće ostati kost na kosti!

- Živ ljudski stvor! Ha... ha... ha! Deder, da vidimo! - I Laura nadnese zublju nad glavu i stade se šuljati u jamu do svoga druga. Sada dođe na ravninu jedva toliku kao stol, a iza te ravnine spuštahu se u dubinu tmasta ponora dvije, tri stube. Tu stajaše Ferkonja tako da mu je glava i tijelo sizalo baš do nogu Laurinih.

- Gdje je, dakle, taj užasni ponor? Ja ništa ne razabirem, ja ništa ne vidim... pa i ne vjerujem da ga ima! A ja stojim baš na posljednjoj stubi i samo makac dalje, pa sam se stropoštao u bezdan za sve vijeke.

Laura zaviri u tamu, zatim se prignu i opipa rukom Ferkonjinu glavu... i mune joj strašna misao, a u isti tren stvori se odluka... Pa dok ne bi dospio ni uzdahnuti, plane blijesak i zagrmi spiljom grom, odjekujući poput satanskog smijeha od stijene do stijene, od klisure do klisure užasnom tminom podzemlja. Muškarački glas zajaukne, zahripi i štropo-

tom se surva u ponor... Nakon više časova zahroptilo, zagrgotalo, zastenjalo da jedva razabireš da li ljudskim ili zvjerskim glasom, kano kad tigar pije toplu krv napola umorena svog plijena - i nešto teško palo negdje duboko, duboko i isto tako daleko.

- Aha! I tebe se riješih sretno! - ciknu ženski glas. - On bi sa mnom na polovicu dijelio? Ej, kuda li si otputovao, tako iznenada, moj junakoviću! Vidiš, dobra i vjerna kubura - a grob si sam našao - pa je svemu kraj! - I ona polagano ispuza iz duboke jame, dospije do kovčega i tu se umorna nasloni i zamisli...

- Da, da, da! Svega je već dosta! Svega! Odurno je to, strašno, grozno! Brrr - potrese se čitavo žensko biće, i ona se uhvati čas za glavu, čas za grudi. - Pravo si imao! Svega je dosta - a Laura će sada potražiti pošten, zadovoljan i ugodan život - pa bilo i u tuđem carstvu... Hoće! Hoće! Hoće!... Još nije svemu kraj!...

*

Đak Ivica jurio hrlim koracima iz svoga stana gradskim ulicama put svratišta k "Crnomu orlu". - Tko li bi to mene na domjenak pozvao? Gospodin! Otkuda taj gospodin? Pa šta hoće baš sa mnom? - Takva pitanja zadavaše sebi u duhu dok ne prispije na dveri svratišta...

Uniđe u jednu od velikih i čisto uređenih soba, a visoka, lijepo obučena ljudina, dugačke, crljene brade i brkova skoči mu ususret... Iznenadilo je Ivicu što je taj neznani delija imao na glavi nekakav tmasti klobuk širokih pera.

- Je li me vaše gospodstvo pozvalo? - upita Ivica.

- Jest! - odvrati stranac.

- A čemu, gospodaru? Ja vas ne poznam, niti sam vas ikada vidio.

- Saznat ćete, prijatelju moj!... Sjednite tamo na stolac.

Đak oprezno sjedne čekajući u čudu što će sada biti.

- Je li u vašem gradskom razgovoru poznato ime harambaše Lare, ženskinje, krvoločice i razbojnice koja pod muškaračkom krinkom ravna i vodi razbojničku četu te pali i žari, davi i siječe, bez milosrđa, kamo je već nanese kob?

- Pripovijeda se, da! - smete se Ivica i razrogači oči. - Piše se i u novinama, a među priprostim svijetom kolaju čitave bajke o tome čudovištu kome ne može nauditi tane niti ga uhvatiti vojska ili ma kakva straža na svijetu... Ali čini mi se da se ta paklena majstorica uza sve svoje natprirodne osobitosti ne usuđuje primaći gradskim zidinama, jer ovdje su zubati ljudi te što jednom uhvate, to im više ne izmakne pa bila baš Lara... taj sjajni harambaša!

- A, tako! - nasmjehnu se delija, pa zaori: - Harambaša Lara je evo glavom pred vama, mladi gospodine!

Ivica sune uvis: - Ja nijesam došao ovamo da vi, gospodine, sa mnom zbijate šalu!

- Ja se ne šalim, mili moj! - vrisnu dršćući ženski glas. Ivica se osupnu s toga glasa i pred očima mu se zamrači te se stade hvatati za glavu...

U taj čas skine lažni delija svoju krinku, a pred Ivičinim očima zabliješti velebno Laurino lice.

- Šta je to? - ciknu mladić... - Ja ne shvaćam, ja ne pojmim, ja snivam!... Pustite, pustite me na svježi zrak, pustite!

A ona pade pred njegove noge, obujmi ih krepko te ih stade žarko cjelivati, a valovite i bujne vrane kose razasule se okolo mladićevih nogu.

- Zaboga! Gdje sam ja? Šta to biva? Šta znači sve to?

- Oh, čisti, dragi, mili, slatki moj mladiću! Pod tvojim nogama pere pokajničkim suzama sada tvoju obuću grešnica Mandaljena! Oj, ti me nećeš turnuti od sebe! Ta Isukrst-bog nije odrinuo one pokorničke grešnice! A ti... a ti... mili moj... i ti nećeš odrinuti od sebe svoje uboge i nevoljne Laure!... Ne, nije utrnula, nije zamrla ljubav u tvom plemenitom i divnom srcu! Sve bijaše opsjena, laž, zloba, kleveta! Sve, sve!

- Ženo, ja vas ne razumijem, što to znači i što tražite od mene? - klonu Ivica satrven na stolac, a Laura sveđ obuhvaćaše njegove noge.

- Oprosti! Oprosti, Ivica moj! Pomiluj me, pomiluj! Ta bog oprašta čistome kajanju, prosti i ti meni!

- A šta da vam ja oprostim? U čemu da vas pomilujem? Što vi svega toga trebate? Tko sam ja? Ništa! - snađe se Ivica.

Sada se Laura osovi na koljena i dignu sklopljene ruke prema obrazima mladića:

- Oprosti, oprosti, Ivica moj! Sve što uradih, učinila sam samo za tebe! Oh, pomiluj, oprosti!

- Vi... radi mene? Za mene? Bože moj, s kime ja to govorim! Ta ovaj čas bit ćeš, nesretnice, u vlasti zakona i progonitelja svojih! Što te je donijelo amo? Ta ti si umorila Mihu... Ti... ti... ti! Što da ti ja oprostim? Krenula si vjerom, pa ajde s milim bogom, ja sam ti već odavna oprostio - tepaše jecajućim glasom mladić.

- Nijesam ga ja umorila, ne... Ali, sve što bijaše, bilo je za tebe i radi tebe, sve! Vjeruj, ja ti se ispovijedam kao pred božjim sudom.

- E, pa onda ne bježi i ne sakrivaj se pred vlasti i zakonom. Prijavi im se, ispovjedi, kako te srce, savjest i pamet puti!... A mene pusti na miru... Ti si me ionako ostavila prije nego ja tebe... Pa tako je bolje... Valjda si se sama najjasnije uvjerila da se jedno za drugo ne rodismo!

- Ne tako okrutno, Ivica moj! Ne tako mrko, ne tako ljuto, mili moj! Sve, sve ću ti reći, sve ću ti razgaliti... - I ona mu stade pripovijedati upola istine i upola laži najdivnijom vještinom glumice sve svoje doživljaje.

- Evo, dakle, čuj i vidi, sve je to za tebe, za našu ljubav, za naš mir! Da, bila sam i ženski harambaša silne razbojničke čete pred kojom je zemlja drhtala i strepila kuda bi prolazila i gdje bi se pokazala. Grozna su nedjela i zločini počinjeni u moje ime... Tu spasa nema, tu pravda, tu zakon, tu ljudi ne praštaju niti pomiluju!... Oh, čuj me! Bježi zajedno sa mnom u tuđe carstvo! Imetak i silno blago je u nas, o kakvom ti nikada nijesi ni snivao, kakva ti ne možeš nikada ni pomisliti! Mi ćemo se opet vratiti u sretan, blažen i miran život! Ja ni od koga ne trebam i ne tražim oproštenja, ni pomilovanja, nego samo od tebe! Od tebe, mili moj! Vrati mi svoju žarku ljubav, a ja ću za sve vjekove biti tvojom robinjom! Ljubit ću prah za tvojim stopama! Gazi po meni, kao po kakvu crvu: samo da sam uza te, samo da s tobom dišem, mislim, govorim i živim! Oh, smiluj se, smiluj!

- Pusti me, grozna ženo! Pusti!... šta tražiš to od mene? S kojim pravom, tko ti ga je dao? Zar još i ja da budem krvavom žrtvom tvojih ženskih čara i tvojih strašnih zamka? Pusti me, pusti! Mene druga iščekuje, mene druga izgleda! Kamo da opet srnem pred onim čistim, jasnim i nevinim anđeoskim licem? Na njezinoj duši, u njezinoj savjesti, u njezinome srdašcu nema ni praška, da njim oko natruniš, grijeha ili zle misli! Pa što ćeš još ti od mene koja si mi bila nepoznata tako onda kada me ulovi u svoje zlaćane mreže kako

si mi i danas! S kojim pravom da me miješaš u tminu svojih grijeha, opačina, straha i užasa, pred kojim dršćeš i strepiš? Pusti me, pusti! - trgnu se Ivica i da će izletjeti napolje.

Laura se osovi na noge poput mramorna stupa i zaprijeti groznim licem mladiću.

- Stani! Stani! Jest, nijesi, nijesi više onaj koji si bio... Ne, ne! Ispitah pod svojom krinkom tvoga rođaka, kumordinara Žorža. Više je dana što se bavim u ovome gradu i što ti ulazim u trag! Sve znam... sve... Ti... ti... ćeš... Ha... ha... ha!... Smiješno je, ali istina. Tvoja je Anica ono seljačko dijete... Hi... hi... hi! Suviše smiješno. Da ćeš je vjenčati... Pripovijedalo mi, ispričalo mi sve. Ali pamti razbojničkog ženskog harambašu Laru: nikada nijedna neće biti tvojom dok je na ovim ramenima slobodne glave!... Sanjarila sam dane i noći pa radila, trnapila se, pregarala samo za tvoju sreću, samo za tebe. Ne bijaše mi nijedno sredstvo preokrutno, preteško, pa i gnušalo mi se, ali samo za jedan cilj... za tebe! I kada, evo, sve polažem pred tvoje noge i svoju pokorničku okajalu dušu i svoje srce i život svoj, ti me udaraš prezirno nogom, odvraćaš oči od mene i okrećeš mi leđa. Dobro! Ali pamti! Nikada nijedna druga neće biti tvoja, ni ti njezin! Pamti to! Do viđenja!... A sada smo tuđi! - Nosi se - okrutniče - nosi se! Nikada ja još ne počinih tako kruta zločina kao što si ga danas počinio ti! Nosi se! - I ona natače muškaračku krinku, otvori vrata, a Ivica izađe napolje.

Kada mu šiknuo svjež zrak u lice, pričinilo mu se kao da je sašao s drugoga svijeta i prekinuo strašan, mračan i težak san. Glava ga ljuto zaboli, a nesvjestica hvataše ga neprestance da je u svakom trećem koraku basrljao i posrtao.

*

Puče glas s bregova maloga "kanonika" i muzikaša Jožice te se pronosi od kućerka do kućerka, od sela do sela, dok napokon nije optočio čitavu župu i prodro u druga mjesta da je muzikašev sin Ivica već drugi put ozvan s kćerju maloga "kanonika". Već više godina izbiva ona od svoga doma te ne mogoše saznati kamo se metnula i kuda je iznikla. Nakon duga i duga vremena pročuo se glas da djevojče služi u velikome gradu, ali nitko nije ni slutio da bi se Ančica bila odbila od svog doma i pošla u grad za svojim susjedom đakom Ivicom ili da bi među njima postojao kakav vez i sporazumak. Sada nagovještavahu po selima ovo i ono, spominjući pokojnoga Mihu i ljubovcu mu Lauru, koja ga je umorila negdje daleko u svijetu.

Mali "kanonik" opet nekako oživi pa je sâm pronosio ove glasove o udaji svoje kćeri za muzikaševa zgubidanića. Krojačica i krčmarica Trepetljika, koja je također namjeravala da oženi svoga Eduarda s nekakom bogatom djevojkom iz Kranjske, snovala i razbijala sebi glavu kojim smjerom da okrene žalac svoga jezika. Da li proti tomu iznenadnom glasu? Da li za nj? Napokon savjesno zaključi da se neće pačati u te stvari nego će radije misliti na ženidbu svoga Eduarda.

Ivica ne otkri nikada nikome svoga iznenadnoga sastanka i sukoba sa strašnom Laurom, ali otada bijaše nekuda mrk i zamišljen.

Ime razbojničkog ženskog harambaše Lare pronosilo se još više po svim krajevima, a o okrutnosti i golemim i crnim zločinima te žene stvorile se čitave bajke. Groza i užas zaokupi i bogate i siromašne jer je taj ženski stvor u svojim razbojstvima mučio i nakazivao žene, ubijajući i umarajući ih na najstrašniji način. Tako pripovijedaju da su ovu žensku žrtvu našli iskopanih očiju i otkinutih uda; onu opet odrubljene glave, ali tako da joj bijaše vrat pilom prepiljen. U krajevima pako kud se najviše potezala družba hajdučice Lare, uvrstio je svijet u molitve i litanije: - Bog nas čuvao kuge, glada, rata i strašne hajdučice

Lare! A zakonu, vlasti i pravici ne pođe nikako za rukom dobaviti se glave ove obajane harambašice i njezine razbojničke družbe.

Ivica ne dovrši nauka, nego se dobavi neke niže činovničke službe, te navijesti Ančici da je njihovim patnjama i mukama kraj i da će se vjenčati, ali ne u gradu nego doma u svojim brdinama... I stvar urediše već tako da bijahu već drugi put ozvani u župi svoga zavičaja... Mali "kanonik" obijaše sada svaki dan kuću muzikaša Jožice te je ondje često omastio brk jer se dom muzikaša podigao i rascvao još od dneva Laurinih...

Jožica i njegova vrijedna drugarica zabezeknuše se isprva s toga opet iznenadnoga prevrata svoga sina; ali napokon sažeše ramenima: - Neka mu bude! Kakvu pogaču umijesi, takvu neka uživa... Kako prostre... tako neka spava!... Što ćemo?

Ivici je kopala po glavi užasna prijetnja Laurina. Ali svaki put kad ga obuzele crne misli, napokon bi hrabro i utješno potresao glavom: - Ne, ne! Djetinjarije! U našem selu vjenčat ćemo se da neće o tome nitko ni znati, a onda ćemo se vratiti u grad i pazit ću na nju kao na oko u glavi... U gradu lakše je razmrsiti osnove one paklene žene... pa će mnogo teže izvesti svoj naum tu na pragu vlasti i zakona...

Ivičina svadba nije se po običaju rodnog mu kraja otpočela u domu Aničinu, a u kući maloga "kanonika". Čim je župnik obavio obred vjenčanja, slavila se zajednička svadba na domu muzikaša Jožice u Laurinoj kapelici, koja bijaše posve opustjela, a sada za taj dan preurediše je i oživiše novim životom.

U crkvu pođoše mladenci na kolima tiho i bez buke. Niti seljačke glazbe nije tu bilo. Isto tako vratile se iz crkve doma.

Aničino srce i duša bijaše sva proniknuta ugodnim zadovoljstvom i tajanstvenom slasti i raskoši... Ona samo teško izgleda da se dovrše ti obredi i da se sa svojim milim Ivicom opet vrati u grad...

Ivicu je neka čudna bol stisla oko srca, savjest mu se propinjala i drhtala u nekim crnim slutnjama, a vid mu se pomrčivao mislima, slikama... kojih on sam ne bi mogao odrediti i iskazati...

Istom navečer, kad se skupiše svatovi i gosti u kapelici, zacilikaše guslice seoskih muzikaša uz gromorno dudanje Jožičina bajsa po kome on danas ipak nije vukao lučca, nego malen i smiješan čovuljak mršave i tamne puti, velikih ušiju i do kože ošišane kose, uvijek ozbiljan i mrk; ali njegova prikaza, čim je stao uz bajs, usplamćivala je neprestance u svatovima i gostima grohotan smijeh...

Mali "kanonik" i zgubidan Jožica predstavljahu domaćine... Oni se izgrliše pred čitavom svadbenom svitom, ali oba bijahu nekuda udubljeni i zamišljeni, kano da im sve to ne ide onako od srca...

Svadba nije tekla baš najveselije, jer mladenci Ivica i Ančica bili su im kao tuđi... Seljaci ih ne držahu svojima i žacahu se tu svetkovinu pretvoriti onako u pravu seljačku svadbu... A nekako sjetne misli zaokupiše i roditelje i rodbinu... Mali "kanonik" gviri preda se i uvijek nešto mota viljuškom. - Ančica, Ančica! Vidiš li vraga i čuda! Odbjegla od doma... i, eto, s kime se uhvati u kolo... Tko bi to ikada pomislio?... A Miha! joj, joj! - uzdahnu u sebi mali "kanonik", i kano da je odrvenio.

Jožica? On sve pogledava sada svoju nenadanu snahu, sada svoga sina. - Na: što će on da bude sada? Eh, župnik nikada: gotova stvar. Sudac? Fiškal? Ta morao bi biti prije to nego se oženi!... Pa kako se svezao s tom Ančicom? Gdje li se upoznaše?... Ono barem bijaše nešto gospodsko, zašto nije ostao kod kuće i zašto ju je prepustio Mihi?... Ali... vidiš, stari, žice ti pucaju, a zaboravljaš da je skot umorio Mihu... Ah, tako bi bilo i s mojim Ivicom... Uh!... Brrr!... Radije ga ipak vidim tako! Krv nije voda!

A dobra i tiha Jožičina ženica? Ej, stari su je dani pritisli k zemlji, a hrbat joj se sagnuo. Sve ona redi, vrti se i posluje oko peći i oko jela. Samo katkada kriomice zaviri u sina i svoju snašicu! Bože moj, snašicu? - Da je momak ostao u seljačkome domu, da se nije ovako preobrazio, te se od njega zametnulo nešto između polugospodina i poluseljaka, neka bi! Neka bi!... I ona bi valjana snašica bila! A šta je sada ta Ančica? Navukla na se šarene gospodske krpe: pa niti je seljakinja, niti gospođica. Ah, ah, ah!... I mati Ivičina stisnu usnice, te se opet okrenu k peći, poređujući kolače i pečenje za svadbenu svitu.

I tako je svadba počela, razvijala se i ostala nekuda hladna i pusta. Gusle zacviljele, bajs pridudavao, ali ipak čitava je svadba više naličila podušju nego svadbi. Pa se već primicaše i ponoć.

Napolju crna tmina zokupila svijet da ne vidiš prsta pred očima i kano da je zavladalo carstvo smrti za sve vijeke. Nebo prikrili tmasti i crni oblaci i kao da će sada pasti na zemlju i sve pretvoriti u grozotu vječne noći. Tiho je i mirno sve da ni najsićušniji vjetrić ne dahne u svemiru.

I kada je svatovski starješina ustao da koju rekne slavnoj svadbenoj sviti, zasinuše vani strašni ognjevi i zagrme puške i kubure, a konji stanu toptati i rzati kano da se crni vragovi sjatiše oko Laurine kapelice da ondje zaigraju noćno kolo.

- Šta je to? Tko je to? - skoči mladoženja Ivica, a crna slutnja što ga je čitavo veće morila i mučila kano da se raspukla i sjajnim svjetlom obasjala čitavo obzorje njegove nutrine, te mu najednom postane sve jasno i razumljivo.

U tren oka popraskali prozori na kapelici, a grozna i užasna lica pokažu se neka na prozorima, a druga pohrliše na vrata - sve naoružano do vrata.

- Ej, došla vam je u goste harambaša Lara sa svojom družbom!... Zar je ne pamti đak Ivica? Zar se ne sjeća da mu je zadala riječ... Ha, ha, ha! - zaori silan razbojnički glas.

Ljudi goloruki prestraviše se i kano da nijesu razumjeli svega toga.

- Što blejite u nas? Razbojnici smo i hajduci! - Tu Ivica upozna Laurin glas, premda se pretvaraše na muškarački. - Dođosmo po mladenku! Nju nam s dobra predajte, pa se neće proliti niti kap krvi! Mladoženja me dobro razumije! Ta nas dvoje tako uglavismo da će mi na svadbi predati svoju mladenku.

- Nikada! Šuti, paklena bludnice, poznam te po glasu! Nikada! - planu mladoženja uhvativši nož sa stola.

- Nikada! Nikada! - vrisnuše u jedan glas mali "kanonik" i muzikaš Jožica... prvi dohvati negdje sjekiru, a drugi šiljat željezni ražanj, te sva trojica prvi navale na razbojnike...

- Nikada! Nikada! - zagrme ostali gosti, i muško i žensko, hvatajući svaki što je mogao gdje doseći za obranu.

- Nikada! Nikada - dohvati Ivičina mati pun lonac vrela kropa, te ga baci u lice do sebe razbojniku.

- Ti ćeš mi platiti tu poparu! - zahropti divlji glas i uhvati objema rukama sirotu za grkljan i zatjera u nju dugi nož...

- Ha... ha... ha! Zgazite te crve, čuvajte mi samo mladenku!... S njom ću ja živom i zdravom dovršiti današnju svadbu! - prasnu porugljivim i silnim smijehom harambašica Lara.

U taj čas grunuše puške i kubure te zasjaše ljuti razbojnički noževi... Luč utrnu... Sve se uskomeša... Nastade plač, jauk i pomaganje kano u paklu... Vrisnu ženski glas, zajeca i zašuti, kano da joj iznenada začepiše usta.

- Nju! Nju! Nju!... A za drugo mi nije stalo! Ja ne gledam koliko proteče krvi; ne računam koliko je mrtvih glava... A ti, đače Ivice, ako si još u životu, znaj i pamti da je Laura održala riječ!...

Razbojnici ostave bojište, skoče na konje, a najgorostasniji baci se na svoga hata, držeći u naručju onesviještenu i zamrlu mladenku Ančicu... Konjska kopita zatoptala preko Jožičina brda, kubure još jednom prasnule, prosuvši strašnu vatru u crnu tamu kano da se noćni zlodusi i vještice pretvaraju u ognjene zmajeve i skakavce te pršu u tome groznome mraku...

....

"Krvava svadba", kako je kasnije nazivaše puk i njegove priče što su se nanizale uz ovu povijest, završila se doista krvlju i ljudskim žrtvama... Muzikaš Jožica i susjed mu mali "kanonik" izdahnuše na mjestu... Ivičina mati bi smrtno ranjena te je ostavila taj svijet još istoga jutra. A od gostiju i svatova ne bijaše nijednoga koji nije zadobio rane ili lakih ozljeda... Mladoženju Ivicu pogodilo tane u desno rame i nogu, srvala ga groznica pa takva ga prenesoše u staru muzikaševu potleušicu, dok mrtvace poredaše u kapelici... Strašne priče o "krvavoj svadbi" i razbojnici Lari raznesle se nadaleko i široko, i svuda je zavladao strah i trepet...

....

Trećeg dana nađoše seljaci u obližnoj šumi nakaženu mladenku Ančicu, mrtvu pod hrastom. Među zločinačkim osakatinama zamijetiše ljudi s užasom da joj je krvoločna ruka odrubila grudi... To bijaše djelo harambašice Lare... Na takvi način nakazivala je ona u razbojničkom svom životu ženska tjelesa...

*

Nije dugo potrajalo što je harambašica Lara sa svojom razbojničkom družbom još nastavljala ubojstva i umorstva... Sve crnja njezina djela zapanjivahu svijet. I napokon bi na njezinu glavu raspisana nagrada onome koji je živu ili mrtvu predade vlasti...

Izdali je sami njezini drugovi... Postupak sudbeni bijaše kratak i jednoličan... Ona je spočetka sve tajila; no kad bi suočena sa svjedokom Ivicom, stade ljuto jecati i briznu u gorak plač, te razgali sav svoj život i izdade sva nedjela i zločine, pa i ogromne osnove svoga budućega rada... Ali ne odade ni jednoga suortaka, i na to je ne mogaše ništa na svijetu skloniti.

Sudilo je na smrt... Ustrijeliše je... Tu se dogodilo čudo na stratištu... Pukoše smrtonosne cijevi i pogodiše je hici, ali ona stajaše nepomično poput mramorna kipa... Grudi joj bijahu razgaljene, ali ne proteče iz njezina tijela ni jedna kap krvi... Hladnu i ukočenu makoše je s mjesta i sručiše u grob iskopan na njezinu podnožju.

Dugo i dugo kolale su u puku priče i bajke o glasovitoj hajdučici Lari... A kažu da ju je tajna ruka iskopala i odnijela iz samotnoga groba na stratištu...

*

Ivica Kičmanović vukao se po nižim službicama od oblasti do oblasti... Samotan, mrk, strog i ozbiljan, nije ni s kim općio. Svatko mu bijaše tuđ, kano i on drugima. Nije imao ni prijatelja ni neprijatelja, a niti je on kome bio jedno ili drugo.

Projurila su već mnoga i mnoga ljeta, i kada mu već mraz sjedine optočio glavu, imenovalo ga teda-negda registratorom...

Oblasti se premještaju i prestavljaju, kano što se zakoni i sve ljudske uredbe mijenjaju... Tako su dospjeli od druge oblasti u njegovu registraturu kazneni spisi o razbojnici i harambašici Lari... I on, napustivši sve ostalo, čitao je i proučavao dan i noć taj kobni spis.

Najednom stade se povlačiti po krčmama sam samcat, zavlada njime strast pića tako da ga doskora obuze alkoholička bolest i ludilo...

Zanemarivao je sve više uredski posao, prema svojim poglavarima postade osor, naprasit i surov, prema svojim drugovima upravo nesnošljiv...

Konačno mu navijestiše da će ga otpustiti iz službe i staviti pod disciplinarnu istragu...

Sada se on trgnu...

- Nećete, ne, okrutnici! Ionako je već na "krvavoj svadbi" uništena svaka svrha moga života... Tek me još vuče i goni po svijetu ovo jadno tijelo! Ništa! Prah, pepeo i blato!... Ali ovo... ovo dvoje je moje, toga mi lje nećete oteti! To neće ostati u vašoj vlasti i u vašim rukama! To je moje!...

Ugrabi omašan i otrcan spis o kaznenoj parnici hajdučice Lare, a onda segnu za svojim životopisom u pretinac registratorskoga stola...

- To je moje... i to će sa mnom! - razgovaraše mrmljajući sam sa sobom u registraturi...

Iznenada se nečemu domisli, planuše mu obrazi i stade drhtat čitavim tijelom...

- Tako je! Tako je! Dobro!... Zašto da ovdje ne svršimo među vama, djeco moja, drugovi moji, braćo moja? Ta vi mi bijaste nakon "krvave svadbe" jedini na ovome svijetu s kojima se zabavljah, drugovah i vodih srdačne razgovore... među vama vječno šutljivima... da, među vama valja svršiti!...

Čitavom uredskom zgradom zavladao je predvečernji mir. Sve što bijaše živo u onim mnogobrojnim čelijicama napustilo je svoje uredovanje te odletjelo na božji zrak... Samo registrator čeka dok se uhvati prvi sumrak...

I on zakračuna vrata, obazre se još jedared po svim kutovima i na prozore pa uvjerivši se da nema nigdje živa stvora izvuče iza spisa nekoliko boca tekućine i mirno stade polijevati spise. Onda nakvasi kazneni akt o parnici hajdučice Lare i svoj vjekopis pa napokon sama sebe...

Sada mu se raširе oči, a bjesnoća i ludilo raspiri mu čitavo biće...

- Što da još krzmam? Što da još izgledam? Ah, to će biti divno, božanstveno - - - ha - - ha - - ha! Ipak je Laura majstorica! Oh! Laura!... Laura!.. - I upali luč, baci je u tekućinu, i što bi okom trenuo, usplamti sve i probukta strašan oganj te razarajuća vatra zahvati svu registraturu...

....

Spasilo se nije ništa... Iz garišta izvukoše pocrnjelu, do ugljena izgorjelu materiju ljudskoga trupla... A nakon potraga i izvida za nestalim registratorom Ivicom Kičmanovićem utvrdilo se da ono do ugljena izgorjelo ljudsko truplo bijaše tijelo nesretnoga registratora koga se još za života uhvatila bolest i suludost koju medicina naziva *delirium tremens*...

*

Bregovi mužikaša Jožice i susjeda mu maloga "kanonika" već su davno opustjeli i zamrli... Potomci poraskidaše i razmetaše kućerke i gospodarske zgrade te se podijeliše tako da ne ostade ni puki proštac u plotu za uspomenu da ondje obitavahu ljudi... Drač i korov do pasa prerastao oba kućišta...

Samo kapelica još zijeva u nebo poput noćnoga strašila... Krov se pognjurio i srušio. Sve što bijaše lijepo i ugodno izjede zub vremena i pretvori u prah i crvotočinu... A nitko nikada ne bi se čega taknuo na toj zgradi... - Prokleto je sve to, prokleto! - sudi puk i poučava tako svoje mlađe... A čim zapadne sunce, nećeš naći naokolo po ostalim brdinama i dolinama u razasutim kućercima ni žive duše koja bi se usudila da se popne na ona brda i primakne razvalinama kobne kapelice...

RJEČNIK

abderitski - malograđanski ograničeno (prema grčkom gradu Abderi)
aber niks reden (iskv. njem.) - ali ništa ne govoriti
acta loquuntur (lat.) - djela govore
ajn pauer (njem.) - seljak
alegat (lat.) - prilog spisu, spis
aliter (lat.) - drukčije
amice (lat.) - prijatelju
arcana (lat.) - tajno skrovište
artes liberales (lat.) - skup sedam umjetnosti (septem artes liberales), tj. ***quadrivium:*** aritmetika, muzika, geografija i astronomija, i ***trivium:*** gramatika, retorika i logika (kojima se u robovlasničkom društvu smio baviti samo slobodan čovjek)
ave (lat.) - zdravo

badrljati - spoticati se, posrtati
baroka - vlasulja, perika
basta (tal.) - dosta
blandravac - brbljavac
blatotep - skitnica, potucalo
bolvan - glupan, budala
brenta - velik sud za grožđc
butiga - trgovina (lat. bottega)

canticum canticorum (lat.) - pjesma nad pjesmama
canjkar - prnjar
capa - šapa, noga
capatinje - prnje
ckniti - gasiti se, dogorijevati
cum ira et studio (lat.) - s trudom i zalaganjem
cvilidreta - cmizdravac

čepac - čik
čikoš (mađ.) - konušar; preneseno: bič
čredo - krdo, jato
črgolije - bezvrijedne sitnice

dajčferderbovati (njem. ***deutsch*** - njemački + ***verderben*** - kvariti) kvariti njemački, loše govoriti njemački jezik
darovac - grubo sukno
delirium tremens (lat.) - ludilo od alkohola, završna faza alkoholizma
djelatnik - radni dan
domjenak - sastanak, razgovor
dreselo - neveselo, tužno
dreselost - tuga, sjeta
drobiš - sitan novac
drobuljiti - hiniti, prenavljati se
dromedar - deva

ecce homo (lat.) - evo čovjeka
ergo (lat.) - dakle
est deus in nobis, agitante calescimus illo (lat.) - bog je u nama i kad se on pokrene, grije nas nadahnuće

fabulije - prazne priče, naklapanje
feršten sö (njem.) - razumijete
finis coronat opus (lat.) - konac djelo krasi
fiškal (od lat. ***fiscus*** - državna blagajna) advokat
fokoš (mađ.) - sjekira, češagija
folkfest (njem.) - pučka zabava
frajt (njem.) - desetar u vojsci

gege - gaće
gingav - jadan, neugledan

gratia plena (lat.) - milosti puna
gšeft (iskv. njem.) - posao

hahuljati - pobolijevati
haramija (tur.) - razbojnik; vojnik, vojničina
hegeduš (mađ.) - violinist
herajn (njem. herein) - unutra
Herod(eš) - židovski kralj u vrijeme Kristovo; prema Bibliji, izvršio pokolj djece
hodače - noge
horzamstdinar (njem. ***gehorsamster Diener***) - sluga pokoran

inoš (mađ.) - sluga
iskomusati - iskosati, iskomadati
iščepunjati - klepnuti, namlatiti

jakreb, jakrep - škorpion
jandžik (tur.) - kožna torba
japa - otac
jinoš - vidi ***inoš***
jo natirlik (po njem.) - da, naravno
juratuš - pravnik, jurist

kenug (njem. ***genug***) - dosta
kerem alašom (mađ.) - mađarski pozdrav
kistimant (iskv. njem. od küsse die Hand) - ljubim ruke
kišnjak - kišobran
kladivo - čekić, bat
klap - klapan, klipan
kljačica - kljasta, sakata noga
kljajo - sakat čovjek
kostriš - derle, deran
kračun - prijevor, zasun
kramar (od njem. ***Kram*** - sitnice, trice) - trgovac, trgovčić, sitničar
krdžalinka (tur.) - razbojnica
kriljak - šešir
kumordinar (od njem. ***Kammerdiener***) - sobar
kumriš - deran, nitkov
kut morgen (njem. ***guten Morgen***) - dobro jutro
kut namt (njem. ***guten Abend***) - dobra večer

ladanjski - seoski, s imanja (ladanja)
lagvić - bačvica
lajbek (od njem. ***Leibchen***) - prsluk
lapsus linguae (lat.) - pogreška u govoru
lapsus memoriae (lat.) - pogreška u pamćenju
lari-fari - brbljarija, besmislica (po slovima solmizacije)
licentia (lat.) - dopuštenost, sloboda;
licentia poetica (lat.) - pjesnikova sloboda da kaže neke stvari drugačije nego je uobičajeno
lišpanje - lickanje, dotjerivanje
lopar - lopata (za bacanje kruha u peć)
lucida intervalla (lat.) - svijetli trenuci (u ludilu)
lustrišimuš (lat. ***ilustrissimus***) - presvijetli

mazbata (tur) - potvrda, dokument
Mecenas atavis (lat.) - početak jedne pjesme rimskog pjesnika Horacija u čast rimskog bogataša Gaja Klinija Mecenata, velikog prijatelja i pomagača znanosti i umjetnosti u prvom stoljeću n. e. (po njemu je Kovačić dao ime jednom od glavnih junaka ovog romana)
mekoputac - puten, razvratan čovjek

načepunjati - isprebijati
načepuren - kočoperan, nadut
načinčuriti se - nakinđuriti se
namunduriti se - namrgoditi se
nahustiti - nahuckati
nasmunduriti se - namrgoditi se
nečemuran - nečuvan
notata (lat.) - bilješke, napomene

ober - v. ***aber***
očarapiti - odalamiti
olina - veličina (u matematici)
omiljavica - omaglica
omnia mea mecum porto (lat.) - sve svoje nosim sa sobom
oroslan - arslan, lav
oroz - pijetao
ošasno dobro - ostavština bez nasljednika

paroditelji - poočim i pomajka
patakun (tal. ***pataccone***) - vrsta starog mjedenog novca
patriti - pripadati
peča - povezača za glavu
piškor - čikov (vrsta ribe)
plebanuš (lat. ***plebanus*** - svjetovni svećenik, isp. ***plebs***) - župnik
pleno titulo (lat.) - punim naslovom
poljeno - rascijepljeno drvo, cjepanica
podrug - jedan i pol
popikavati - spoticati
potepuh - potucalo, skitnica
prilivoda - nikakav čovjek, nikakav rod
principiis obsta (lat.) - u početku se usprotivi
prižepić - džepić na prsluku
prkonjica - razmaženo dijete
pročepunjati - izmlatiti
prodramiti se - probuditi se
prolabortati - dangubiti
promuškomeš (lat. *primus comes*) - veliki župan
providnik - provizor, upravitelj imanja

quod non est in actis, non est in mundo (lat.) - što nije u spisima nije u stvarnosti
quot linguas calles, tot homines vales (lat.) - koliko jezika govoriš, toliko ljudi vrijediš

rebrenice - grede na krovu
romar (od ***Roma*** - Rim) - hodočasnik
rujatuš - vidi ***juratuš***
ružiti - klepetati, tresti

scandalum (lat.) - nesreća, skandal
scribax vulgaris (lat.) - prost pisar, piskaralo
serbus (lat.) – sluga!, vaš sam sluga! (pozdrav)
sitnozor - mikroskop
skomukati - stenjati
slog - lijeha
slota - nevolja, nezgoda
smotka - cigareta
stipati - otresati
sunjica - ladica
surina - surka, dolama
svjeriti - slagati

ščetine - čekinje
širočka - sjekira
školnik - učitelj
škriban, škrivan - pisar
škrunuti - pući, prsnuti
škulja, ***škuljica*** - rupa
šmeglja - šeprtlja
šoštar (njem. ***Schuster***) - postolar
štrbenkati - prkeljati, govoriti nepoznati jezik
švakori - čizme

tekija (tur.) - izvor, studenac i sl.
tepac - deran
tešik (mađ.) - izvolite, služite se!
toshajst (njem.) - to se zove, to se kaže
trh - teret
trnapiti se - mučiti se
tucbruder - vinski brat (njem. ***Du, Bruder***); čovjek kojemu se govori "ti"

ungerovac - pristaša pravnih teorija Josefa Ungera, osnivača moderne pravne nauke u Austriji (1826.-1913.)
uzuraš (tal. ***usuraio***) - lihvar
užgislama - nagao, naprasit čovjek

vanitas vanitatum (lat.) - taština nad taštinama
varmeđinski (mađ.) - županijski
veršteke (njem.) - razumijete
Verbecijanac - pristaša teorija mađ. pravnika Verböczyja (15. st.)

zabelesati - blenuti
zabosoktati - početi govoriti njemački (u kojem se često čuje ***bos sokt***, tj. ***was sagt*** - što kaže)
zapentesati – mucati

žapati se - prenemagati se